

אוסף קבלות

אספקלריא לחג הפסח והפרשיות תשפ"ג

אספקלריא לפרשת צו - הגדול תשפ"ג

אספקלריא לחג הפסח תשפ"ג

מאמרים לשביעי של פסח

מאמרים לפרשת שמיני תשפ"ג

פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף

הלכות לחג הפסח תשפ"ג - מאת עמוד ההוראה מרן הגאון רבי נפתלי

נוסבויים שליט"א

חינוך

חידות

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

2248228@gmail.com

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס ולפרסם את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

ט אספקלריא לחג הפסח והפרשיות תשפ"ג ..... ט

ט אספקלריא לפרשת צו - הגדול תשפ"ג ..... ט

ט אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר ..... ט
["והיה כעץ שתול על פלגי מים" - השוואה מפתיעה בין דברי הזוהר הקדוש לדברי המגיד מקוז'ניץ!](#)..... ט

ט אבוא בעיר - עיר הקודש והמקדש / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת 'מעוז חי"ל', עיה"ק ירושלים ..... ט
[המילואים לבית המקדש](#)..... יב

ט אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד ..... כ
[שבת הגדול - על שם ששבת מורה על האמונה שלימה](#)..... כ

ט באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי ..... כד
[בין 'צו' ל'זירוז'](#)..... כד

ט הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר ..... כז
[דרכיה דרכי נועם](#)..... כז

ט השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'. כח
[פניני עיון בפרשת השבוע - פרשת צו](#)..... כח

ט ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב ..... לב
[שיטת ר' יוחנן דקרי למאניה מכבודתי](#)..... לב

ט חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים ..... לה
["אנסוהו ואכל מצה, אנסוהו ואכל מרור, מתי יוצא ידי חובה, אנסוהו ואכל האם מברך](#)..... לה

ט להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב ..... מ
[ארבעה צריכים להודות](#)..... מ

ט לזית ח"ץ / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער). מד
[גילוי הנביא אודות פסוק בפרשת השבוע](#)..... מד

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות
"אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד ..... מז
מז אדם ניכר בכוסו בכיסו ובכעסו.....

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית ..... נו
נו בגדי כהונה.....

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח
החדשות', מודיעין עילית ..... סב
סב ענין לקיחת החזה ושוק מישראל מחמת חטא העגל.....

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, כולל מגדל עוז (רחובות) ..... סג
סג ויכוחם של שבטים.....

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן
הגר"ש רוזובסקי זצ"ל ..... סה
סה אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה.....

נעימות החיים / הרב שלום אלעזר מאסקאוויטש, רב דחבורת 'נעימות החיים', בן
כ"ק אדמו"ר משאץ שליט"א, בני ברק ..... סז
סז "מעלת הרצון להקריב קרבן? הלב לפסח!".....

פרחים לתורה - כיצד מחנכין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת
מרדכי ..... סט
סט היחס לחלש ולקטן.....

שימו לב אל הנשמה / הרב נפתלי שמואל רייך, משפיע דישיבת 'תורת דוד', מונסי
ניו יורק ..... עב
עב קרבן העולה והדרך לטהר הרהורי הלב.....

שמחת אלעזר / בעקבות הגאון רבי שמחה (בן הגה"ק רבי אלחנן הי"ד) וסרמן
זצ"ל, ראש ישיבת אור אלחנן, מגדולי דורו וממעוררי תנועת התשובה. .... עח
עח לקראת שבת הגדול - חלק ב'.....

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר,
מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד ..... פ
פ הנה יום בא בוער כתנור.....
פד תבונות ההלכה - ליבון התנור לפני אפית מצות.....

אספקלריא לחג הפסח תשפ"ג..... פז

אספקלריא לחג / ישראל אברהם קלאר (דבר המו"ל) ..... פז
בנערינו ובזקנינו נלך - המהות של יהודי וערך החיים!..... פז

אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים ... צג
"כנגד ארבעה בנים דיברה תורה", מה נכלל במצות "והגדת לבנך!"..... צג
"האוכל מצה שבעת ימי הפסח נעשה שותף לקב"ה במעשה בראשית"
(יציאת מצרים כבריאה חדשה למען קבלת התורה, במשנתו של האלשיך
הקדוש)...... צו

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד ..... קה
פסח, מצה, ומרור...... קה

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר ..... קט
כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח...... קט

הלכה בפרשה / הרב רפאל אלחנן רבינוביץ, מח"ס 'מאור יעקב' כ"ג חלקים על
הלכות המועדים וחדשי השנה ..... קיב
אם יש מקום להחמיר לקנות מוצרי חלב בכיתוב "כשל"פ ער"פ", ואם יש
מקום להחמיר לא לקנות ביצים בפסח...... קיב

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס 'שערי יוסף ושאל'ס, בני ברק ..... קלא
בדין חייב אדם לטהר את עצמו ברגל...... קלא

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד,
מח"ס 'ויאמר שמואל' ושאל'ס ..... קלט
הסיבה בזמן הכנסת המצה לפיו...... קלט
סיפור יציאת מצרים בבוקר...... קלט
שמה יטה בקריאת הגדה של פסח...... קמא

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון
מרוגוטשוב ..... קמד
ביאור המנהג לומר הלל הגדול על כוס רביעי...... קמד

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער) קנב
רפואה ופרנסה ממצות מצה ואפיקומן...... קנב
לכבוד ה"משהו חמץ" בחיי היום-יום...... קנד

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, מח"ס 'משפטי אהרן' ..... קנו
הגיגים לחג הפסח...... קנו

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית ..... קסז

סיפור יציאת מצרים..... קסז

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח

החדשות', מודיעין עילית ..... קעד

מחיית עמלק בשכר השבת שאור ואכילת מצה, ובליל שימורים ירדה

שכינה למטה מעשרה..... קעד

ביאור שינוי לשונו של הרמב"ם בין ההלכות לנוסח ההגדה..... קעה

עצי שיטים / הרב שמואל יוסף שטרן, מח"ס 'אוצר נחמד' ושא"ס ..... קעז

מרור זה על שום מה..... קעז

ביאור הפיוט כמה מעלות טובות למקום עלינו..... קעט

דם פסח ודם מילה..... קפד

חג האמונה והכנה לקבלת התורה..... קפז

רגע חושבים / הרב בנימין טאובה, קרית ספר ..... קצא

בגדר שמירת המצות לשמה..... קצא

ואותנו הוא מוציא משם..... קצה

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט

מישראל', מאנשעסטער ..... קצז

אכילת מרור בהסיבה..... קצז

גודל מעלת הבן שאינו יודע לשאול..... רא

פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר..... רח

שיח הסיום - מתורת מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל / הרב משה דינין ..... ריא

הלכות תענית בכורות וסיום מסכת בערב פסח..... ריא

גדר התענית ומי מתענה..... ריא

פטור מתענית ע"י השתתפות בסעודת מצוה..... ריב

פטור מתענית ע"י השתתפות בסיום מסכת..... ריב

השתתפות בסיום ובסעודה..... ריג

לפני התפילה..... ריג

הסעודה..... ריד

השתתפות האבל בסיום..... ריד

בכור קטן..... רטז

תענית בכורים בערב פסח שחל בשבת..... רטז

שכח להתענות..... ריז

ברכת החמה..... ריז

מאמרים לשביעי של פסח..... ריח

אספקלריא לשביעי של פסח / ישראל אברהם קלאר (דבר המו"ל)..... ריח
“כקריעת ים-סוף”..... ריח

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד,
מח"ס 'ויאמר שמואל' וש"א"ס..... ריט
סיפור קריעת ים סוף בליל הסדר, איזכור קריעת ים סוף במקום יציאת
מצרים, והאמונה בה' המיוחדת שנראתה בקריעת ים סוף ולא ביצי"מ...ריט
קול ערב..... רכב

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט
מישראל', מאנשעסטער..... רכו
קשין מזונותיו וזיווגו כקריעת ים סוף..... רכו

מאמרים לפרשת שמיני תשפ"ג..... רלא

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח
החדשות', מודיעין עילית..... רלא
ביאור שיטת משה רבינו בטענתו לאהרן ובניו על שעיר חטאת ר"ח שנשרף
רלא..... רלא

פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף.רלב

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף.
נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי..... רלב
ברכת האילנות..... רלב
מנהגי אבות בפסח..... רלו

הלכות לחג הפסח תשפ"ג - מאת עמוד ההוראה מרן הגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט"א..... רמ

הלכות לחג הפסח תשפ"ג - מאת עמוד ההוראה מרן הגאון רבי נפתלי נוסבוים
שליט"א..... רמ
מכתב פתיחה..... רמ
חודש ניסן..... רמא
מקצת מדיני ברכות השייכים לימים של לפני פסח..... רמא
סדר הכשרת כלים..... רמב
טבילת כלים..... רמג

רמג	ברכת הטבילה
רמד	סדר הטבילה
רמה	הכשרת השיש, הכיורים, הברזים, והשולחנות
רמו	מקרר, מקפיא, ארונות, כלי מטבח וכלי בית
רמז	מכירת חמץ
רמח	בדיקת חמץ
רנא	ערב פסח - תפילת שחרית
רנא	תענית בכורים
רנא	ביעור חמץ
רנב	מצות ביעור יין של שביעית בערב פסח
רנב	איסור מלאכה בערב פסח
רנג	אפיית מצות מצוה
רנג	דינים כלליים לערב פסח
רנד	הלכות תרופות בפסח
רנד	ליל הסדר
רנו	דינים כלליים ליום טוב
רנז	מקצת מדיני ברכות השייכים בפסח
רנז	שבת חול המועד
רנח	חול המועד
רנח	האופנים בהם התירו מלאכה במועד
רנט	צורך הגוף
רס	כיבוס במועד
רס	דבר האבד
רסא	דינים כלליים במועד
רסד	מקצת הלכות עירוב תבשילין - נוגעות בשנה זו לבני חו"ל
	משיב כהלכה - קו פתוח לשאלות בהלכה 24 שעות ביממה: -100-07733
רסז	200

חינוך ..... רסח

רסח	בנתיבות החינוך - הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י.
רסח	מאמר על ראש הישיבה דמאנסי, הרב משה גרין זצ"ל (לכבוד יומא דהילולא הג')
רסח	

רעה	חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי
רעה	למה שבת 'הגדול'?

למה ה' ברא חמץ? רעו.....
עת ספוד ועת רקוד רעח.....

חידות.....רפ

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה' רפ.....

שתי חידות בענייני דיומא! רפ.....

פתרון חידות 'פתשגן הכתב' רפא.....

חידה לליל הסדר ופתרונה בצדה / ישראל אברהם קלאר רפב.....

החידה: 'מה נשתנה!' רפב.....

פתרון החידה: אודות הפירוש ש'מה נשתנה' הוא בסימן קריאה רפג.....

אספקלריא לדרך היומי.....רפה

אספקלריא לדרך היומי - הארות במסכת הנלמדת רפה.....

הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב רפה.....

הרב מאיר לאש - עד שניים בפסוק יגר שהדותא וגלעד ש.....

הרב מאיר לאש - האם רש"י על התורה מפרש את "ועד אין בה" בשונה

מהברייתא? שא.....

הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשורטקוב, מאנשעסטער □ סימן גדול מסר

להן בן פניו למטה שב.....

סיפור.....שו

בומרנג - דרמה סוחפת בהמשכים בעלת מסר חד ביותר / הרב חנוך חיים וינשטוק

שו.....

פרק ח' - איך עוצרים בעד הסחף? שו.....

סיפור מיוחד לחג הפסח / הסופר הרב יאיר וינשטוק שיג.....

"שלח לחמך על פני המים" שיג.....

אספקלריא לחג הפסח והפרשיות תשפ"ג

אספקלריא לפרשת צו - הגדול תשפ"ג

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

**"והיה כעץ שתול על פלגי מים" - השוואה מפתיעה בין דברי
הזוהר הקדוש לדברי המגיד מקוז'ניץ!**

דוד המלך משבח את האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובתורתו יהגה יומם ולילה
במלים: **וְהָיָה כְּעֵץ שֶׁתוּל עַל פְּלָגֵי מַיִם אֲשֶׁר פְּרִיּוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ, וְעָלְהוּ לֹא יִבּוֹל, וְכָל אֲשֶׁר
יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ.**

הבאנו כמה מקורות וטעמים לכך שהכתוב ממשיל את תלמיד חכם "כעץ", וכמה נאה
לעסוק בזה כעת, בעומדנו די סמוך לחמשה עשר בשבט, ראש השנה לאילנות!

*

בזוהר הקדוש מבואר הפסוק 'והיה כעץ שתול' כך:

כשם שעץ שתול על פלגי מים, שאינו יבש, מצמיח חלקים רבים (שרשים, גזע, ענפים,
עלים, פרחים וכו') - כך העמל בתורה כלולה תורתו מחלקים רבים (פשט, רמז, דרש, סוד
וכו').

*

נביא כאן את תרגום לשון הזוהר הקדוש (פרשת בלק, דף רב ע"א):

כמה טובים הם דרכי ושבילי התורה!

שהרי בכל דבר ודבר יש כמה עצות, כמה טובות לבני אדם, כמה מרגליות שמאירות לכל
צד. ואין לך דבר בתורה שאין בו כמה נרות מאירים לכל צד: פסוק זה הוא כפשוטו, ויש בו
כפי מדרשו, ויש בו חכמה עליונה להזהיר למי שצריך.

אשרי חלקו מי שמתייגע בתורה תמיד. מי שמתייגע בה מה כתוב בו? **'כי אם בתורת ה'
חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה והיה כעץ'**. למה זה סמוך לזה? אלא, מי שמשתדל בתורה
יומם ולילה, לא יהיה כעץ יבש, אלא כעץ שתול על פלגי מים: מה אילן (1) יש בו **שרשים**,
(2) ויש בו **קליפות**, (3) ויש בו **מוח**, (4) ויש בו **ענפים**, (5) ויש בו **עלים**, (6) ויש בו **פרחים**,
(7) ויש בו **פרי** - שבעה מינים אלו עולים לשבעה עשר - לשבעים [כל מין מהשבע כלול
מעשר, כנגד עשר הספירות, סך הכל שבעים] - גם דברי תורה: (1) יש בהם **פשט המקרא**,
(2) **דרש**, (3) **רמז שרומז חכמה**, גימטריאות, (4) **סודות טמירים**, סודות נסתרים אלו על אלו,

(5) פסול וכשר, (6) טמא וטהור, (7) איסור והיתרא. מכאן והלאה מתפשטים הענפים לכל צד, 'והיה כעץ' ודאי. ואם לא - אינו חכם בחכמה".
עד כאן דברי הזוהר הקדוש.

*

והנה, השוואה נפלאה לדברי הזוהר הקדוש, שמשלימה את ביאור המשך המזמור בנוסח 'דברי תורה עשירים במקום אחר', נמצא בקונטרס של המגיד מקוז'ניץ זי"ע על עשרה מזמורים ראשונים (נדפס בתוך ספר 'אמרי צדיקים'):

בזוהר הקדוש התפרש הפסוק 'והיה כעץ שתול' שרומז על כך שיש בתורה גם את חלק הסוד, כמו עץ שיש בו 'שבעים' חלקים, ובא הכתוב להורות שלומד התורה צריך שיהיו בו כל חלקי התורה, ואם לאו - אינו נחשב חכם בחכמת התורה.

והנה, המגיד מקוז'ניץ, בלא להזכיר כלל את דברי הזוהר הקדוש, בא ומפרש כך את הפסוק הבא אחריו! 'לא כן הרשעים כי אם כמץ אשר תדפנו רוח' (תהלים א, ד), שהרשעים טוענים: 'לא כן' שיש בתורה את חלק הפנימיות, 'כי אם כמוץ' - הם טוענים שיש בתורה רק את חלק החיצוניות.

והדברים משלימים זה את זה להפליא, שעל מה שאמר הכתוב קודם לכן שהאמת היא 'והיה כעת שתול' שיש גם את חלק הסוד שהוא חלק בלתי נפרד מהתורה, על זה עצמו ממשיך הכתוב ואומר שהרשעים אומרים "לא כן!" [שבזה מבואר היטב שלא כן' אכן בא לשלול את מה שנאמר בפסוק הקודם].

ובזה לא נשלמה עדיין ההפתעה. המגיד מקוז'ניץ כותב שם לפרש, שבלשון 'לא כן' טמון רמז שלכך הכוונה, כי 'כן' עולה בגימטריא 70, כמנין "סוד!".

ובכך יש הוספה נפלאה להשוואה עם דברי הזוהר הקדוש, שהלוא אף בזוהר הקדוש הנ"ל נזכר שב'והיה כעץ וגו'" נרמז דבר זה בעזרת מספר זה עצמו - 70! שבתורה כמו בעץ יש 'שבעים' חלקים, שיש בתורה גם את חלק הסוד!

שהלוא כפי שהבאנו, מבואר בזוהר הקדוש שעל לומד התורה נאמר 'והיה כעץ', כי כשם שבעץ יש מניין 70 - שבעת חלקי העץ בהכפלת עשר כנגד הספירות, כך התורה כלולה מכל החלקים, גם חלק הסוד.

והוא נפלא בס"ד.

*

* אופן חלוקת ספירת שבע חלקי התורה רשמתי לעת עתה על פי השערה בלבד.

וראה גם בזהר חדש (רות צו ע"ב, תרגום):

"כמו"ץ אשר תדפנו רוח. זו התורה שלהם וכו'. מה שאין כן בישראל, מה כתוב? והיה כעץ שתול על פלגי מים", ושמה יש מקום לפרש גם שם כעין דברי הזוהר הקדוש הנ"ל, שתורת הגוים נמשלה כעץ יבש, כי אין בה את כל החלקים, חסר בה את חלק הסוד.^ב

*

וכעין ביאור זה למזמורנו, נמצא בתוך דברי רבינו ה'חתם סופר' (דרשות חלק א, דף כד ט"ד), שכתב, שלעומת הצדיק שתורתו היא 'כעץ שתול', הרי שתורתו של הרשע היא 'כמוץ' שאין לו שורש וענף. אכן שם מבאר זאת לכאורה מנקודת מבט אחרת: שלרשע אין סייעתא דשמיא לאוקמי גירסא.

*

מעניין לעניין באותו עניין:

בדברי הזוהר נכלל, ש'והיה כעץ שתול על אפיקי מים' בא להדגיש: 'ולא כעץ יבש'. והנה חשוב לדעת, שלפי האמת מצאנו דברים קרובים לזה גם בש"ס - לפי אחת הגירסאות במסכת עבודה זרה (דף יט ע"א).

רבינו חננאל כותב שם: 'והיה כעץ שתול. שמשלח שרשים וענפים, ולא נעוץ ועומד בלבד', ופירש שם ב'חשק שלמה' (נדפס על דף הגמרא), שנראה שגירסת רבינו חננאל בגמרא עצמה היתה: 'כעץ שתול ולא נעוץ ועומד' (עיי"ש).

---

^ב וראה גם בזהר חדש תקונא קדמאה על בעת"ו, והשוה לכאן את דרשת חז"ל (ע"ז יט, א) אין אדם וכו' ממקום ובמקום שלבו חפץ, והאריז"ל פירשו על חלקו בתורה, וכן "ובתורתו" מבואר בשבט מוסר (ר"א הכהן האתמרי, מא (טו)) שהכוונה לחלקו שלו בתורה.

אבוא בעיר - עיר הקודש והמקדש / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת 'מעוז חי"ל', עיה"ק ירושלים

המילואים לבית המקדש

וּמִפֶּתַח אֶהָל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ שְׁבַעַת יָמִים עַד יוֹם מְלֹאת יָמֵי מְלֵאֵיכֶם כִּי שְׁבַעַת יָמִים יִמְלֵא אֶת יְדֵכֶם (ח, לג)

האם המילואים נוהגים לדורות

הרמב"ם בספר המצוות לא מנה את מצוות חנוכת המזבח וקרבנות המילואים, וכתב (שורש שלישי) כי כיון שמצוות אלו אינן נוהגות לדורות אין למנותם, וכן נקט להלכה (מעשה הקרבנות פ"ב הי"ד-טו) שהמילואים אינן נוהגים לדורות. אכן הרמב"ן ב"מ"צ השיגו, וכתב שחינוך המזבח הוא מצוה לדורות, שנאמר (שמות כט לח) 'וזה אשר תעשה על המזבח' ודרשו במנחות (מט.) שמחנכים את המזבח בקרבן תמיד של שחר. ואף חנוכת המשכן והמקדש חובה הם, כיון שאף על פי ששיעור הקרבנות שהקריבו הנשיאים היה בהוראת שעה, מכל מקום עצם החנוכה יש בה מצוה לדורות, והיא החנוכה שעשה שלמה בבנין בית ראשון ואנשי כנסת הגדולה בבנין בית שני, ועל זה אמרו (שם מה.) שהקריבו מילואים בימי עזרא ולעתיד לבא, לקיים את מצות המילואים הנוהגת לדורות. וביאר, שמצוה זו נלמדת ממה שנאמר (ויקרא ז לז) 'זאת התורה וגו' ולמילואים' שנכללו המילואים עם שאר הקדשים, ועל כולם נאמר 'זאת התורה' שהוא ציווי הקרבנות לדורות.

וכתב הרשב"ץ בזהר הרקיע, שלדעת הרמב"ם לא נאמרו דיני המילואים כצווי לדורות, לחינוך כל מקדש, אלא האמור בתורה הוא רק לימי המילואים במשכן, ובכל מקדש נאמרה לנביאים שבאותה עת הוראת שעה כיצד לעשות את המילואים. אולם בקנאת סופרים (סה"מ"צ שם) הביאו, וכתב שגם לדעת הרמב"ם מצוות החינוך עם קרבנות מיוחדים למילואים נאמרה לדורות, והיא בכלל מצוות בנין בית הבחירה, אלא שפרטי הקרבנות לא מסרו, והם נתנו כהוראת שעה בכל בית, ולכך אין למנותה כמצוה בפני עצמה.

ויש להתבונן באופני הקיום של ימי המילואים וקרבנותיהם בכל בית, ולהבין עניינם ותכליתם.

*

ימי המילואים לבית ראשון

קרבנות המילואים שעשה שלמה המלך בחינוך בית ראשון, תוארו בספר מלכים א (ח סג) 'וַיִּזְבַּח שְׁלֹמֹה אֶת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר זָבַח לֵה' בְּקֶר עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף וְצֵאן מֵאָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וַיַּחֲנֹכוּ אֶת בֵּית ה' הַמֶּלֶךְ וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּנְכַפְל כֵּן בְּדַבְרֵי הַיָּמִים ב (ז ה), וְנוֹסֵף שֵׁם (פס' ח-ט) תִּיאֹר יָמֵי הַמִּילֹואִים וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֶת הַחֹג בַּעַת הַהִיא שְׁבַעַת יָמִים וְכָל יִשְׂרָאֵל עָמוּ קָהָל גָּדוֹל מְאֹד מִלְּבוֹא חֶמֶת עַד נַחַל מִצְרַיִם, וַיַּעֲשׂוּ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֶצְרַת כִּי חֲנֻפַת הַמִּזְבֵּחַ עָשׂוּ שְׁבַעַת יָמִים וְהַחֹג שְׁבַעַת יָמִים'.

במילואים אלו לא נזכרו קרבנות מיוחדים, כי אם ריבוי עצום של קרבנות שלמים, וכבר תמה בזה הרמ"א בתורת העולה (ח"ג פרק פב) למה עשה כן שלמה, והרי דרשו (שמו"ר לד א) את הכתוב (איוב לב כג) 'לא מצאנוהו שגיא כח', שלא צוה הקב"ה לישראל כפי כחו אלא כפי כח בני אדם. וכתב שהנהגת שלמה היא כפי מעלתו 'האלף לך שלמה', המורה שכל עניינו הוא בשלימות, ומה שהביא קרבנות לאלפים, הוא כי הם המורים על ענין בריאת העולם, כאמור 'דבר צוה לאלף דור', וכל זמני העולם נחלקו לאלפים, כי אמרו (סנהדרין צז). יומו של הקב"ה אלף שנה, והפליג מאד במאמרו, ועלינו שומה להשיג דבר כפי ערכנו.

*

האם היו מילואים לבית שני

ביחזקאל (מה יח) נאמר, 'בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש^ג, ובמנחות (מה). הקשו וכי פר ראש חודש בא לחטאת, והלא נאמר (במדבר כח יא) 'ובראשי חדשיכם תקריבו עלה לה' פרים בני בקר', ואמר רב אשי שהקריבו מילואים בימי עזרא לחנוכת בית שני, כדרך שהקריבו בימי משה אחר שהקימו את המשכן, ופירש רש"י שם שעליהם התנבא יחזקאל^ה. וכשם שבימי משה הקריבו ביום השמיני למילואים בראש חודש ניסן עגל בן בקר לחטאת, גם בימי עזרא הקריבו בראש חודש ניסן פר בן בקר לחטאתו.

ומדברי רב אשי עולה, שנקט שקדושת בית ראשון שהתקדש על יד שלמה, בטלה, ולכן הוצרך עזרא למילואים, כדי לקדש את הבית השני, ואילו קדושת עזרא קידשה גם לעתיד לבא, ולכן סבר שלעתיד לבא לא יוצרכו למילואים, וזה הכריחו לומר שנבואת שיחזקאל היא על המילואים בימי עזרא, כי לא יהיו מילואים לעתיד. ובזה גופא נחלק רבי יוחנן שם,

^ג ראה שם פרק מ"ג שיעשו קרבנות שבעה ימים, ובפרק מ"ה נאמרו הקרבנות שיביאו בפסח ובסוכות, ואילו קרבנות אלו של 'באחד בחדש' נאמרו אחריהם, וכתב רש"י שהכוונה לפר המילואים האמור בראש הענין ולימד כאן שיהיו המילואים בא' בניסן.

^ד בגמרא שם נחלקו רבי יהודה ורבי יוסי אם קרבו מילואים בימי עזרא או לא, וביד דוד (שם ד"ה מילואים) תמה, שהרי לדעת הרמב"ן מצוה זו נוהגת לדורות, ואיך נחלקו אם התקיימה [וכתב שאין לפרש שלדעת הכל קרבו מילואים, והמחלוקת היא רק אם הקרבנות שהוזכרו ביחזקאל היו למילואים או לא, שהרי רבי יוסי אמר 'מילואים קרבו בימי עזרא' ולא אמר שאותם הקרבנות למילואים קרבו, ומשמע שבכך נחלק רבי יהודה וסבר שלא קרבו אז מילואים כלל]. וביאר שלדעת הרמב"ן רבי יוסי הסתפק בכוונתו של רבי יהודה אם הוא חולק וסובר שלא הקריבו קרבנות למילואים או שדעתו רק שקרבנות אלו לא היו מילואים, ולכן השיבו בלשון זו.

^ה ורבנו גרשום שם ביאר, שרב אשי אמר, שכקרבנות שבימי עזרא יקריבו גם לעתיד לבא, ועל העתידיים לבא נאמרה נבואת יחזקאל. והגרי"ז שם נקט שזו גם כוונת רש"י. ובשיטמ"ק שם פירש, שגם לדעת רב אשי לא הקריבו בימי עזרא קרבנות אלו, ונבואה זו נאמרה לעתיד לבוא במילואי בית המקדש השלישי, וכוונת רב אשי שאילו היו ישראל זוכים היו מקריבים אותם בימי עזרא.

^ו תוספות שם הקשו שאינו דומה למילואים בימי משה, ששם הקריבו עגל (ויקרא ט ב), ועגל הוא בן שנה, ואילו ביחזקאל נאמר שיקריבו פר, שהוא בן שלש שנים. ובשיטמ"ק יישב כמ"ד בתורת כהנים ש'עגל בן בקר' הוא בן שתי שנים, ופר גם הוא בן שתי שנים. ועכ"פ מבואר שכל קרבנות מילואים שונים משאר קרבנות, ולכן אמרו שהקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה, ולא הזכירו כמו שעשה שלמה בבית ראשון, כי שלמה רק הרבה עולות ושלמים שבאים בנדבה, אבל עזרא הביא צפירי עזים לחטאת, וזה כהבאת עגל או פר לחטאת. כמבואר בעזרא (ח לה), ובגמ' הוריות (ו). וראה ספר הליקוטים על הרמב"ם (מעד"ק פ"ב הט"ו) והרחב דבר (במדבר ז י).

שאף קדושת שלמה קידשה לעתיד לבא, ואף על פי כן קרבו מילואים בימי עזרא, כי חובת המילואים היא לחינוך המקדש, ולא לקדשו, ולכן נקט שאף לעתיד יקרבו קרבנות המילואים, אף שקדושת עזרא לא תבטל [כמבואר בסמוך].¹

ולשיטת רב אשי צריך טעם מפני מה השתנו דיני קרבנות המילואים בבית שני, מימי משה ובית ראשון, וכבר התבאר הדבר בחידושים המיוחסים לרשב"א (ד"ה מלואים), שכיון שבבנין בית שני עשו מקצתו כדוגמת הבית לעתיד לבא, וקצתו כדוגמת בית ראשון (בית הבחירה פ"א ה"ד), אף במילואים בית שני, עשה עזרא את פר המילואים מקצת כפי דיניו בימי משה, ומקצתו כפי שנכתבו ביחזקאל על המילואים לעתיד לבא, והיינו שלא עשה את המתנות כסדר המבואר שם ביחזקאל, כי לא עליהם נאמרה נבואה זו אלא שעשו מעין לה. ועל כך אמר רב אשי שבימי עזרא קרב פר למילואים, אף שאין שווה במתנותיו לפר האמור ביחזקאל.

*

ימי המילואים לעתיד לבא

והנה במנחות שם אמר רבי יוחנן שפרשה זו שאמר יחזקאל אליהו עתיד לדורשה, וביאר בספר העיקרים (מאמר ד פמ"ב) שהכוונה היא שנבואת יחזקאל עוסקת במילואים שיהיו לעתיד לבא², כמו שכתב הרמב"ם (מעשה הקרבנות שם) 'כל שיעורי הנסכים האמורין בספר יחזקאל, ומניין אותן הקרבנות, וסדרי העבודה הכתובים שם, כולם מילואים הן, ואין נוהגין לדורות, אלא הנביא ציווה ופירש כיצד יהיו מקריבין המילואין עם חנוכת המזבח, בימי המלך המשיח כשיבנה בית שלישי'.

¹ וראה בסמוך שהרמב"ם פסק כרבי יוחנן, והיינו לשיטתו שפסק שקדושה ראשונה לא בטלה, וקדושה לעתיד לבא, אכן הלחם משנה נקט שהרמב"ם פסק כרב אשי, שהרי כתב שהיו מילואים בימי עזרא, וביאר המנחת אברהם (מנחות עמ' שטו), שאין המילואים באים לקדש את המקום אלא לקדש את הבית עצמו, שאף שמקום הבית ראוי להקרבת קרבנות גם כשהבית חרב, הרי אין מביאים ביכורים וחגיגה וראיה והקהל אלא בפני הבית, וכתב החינוך (מצוה תמ) שרק רשאים להקריב קרבנות בלא בית, אך אין חיוב להקריב אלא בפני הבית, ומטעם זה סבר רבי אשי כשבונים אותו צריך לקדשו בקרבנות המילואים.

² אף שיחזקאל אמר שזמן המילואים בראשון לחודש ניסן [ובמשכן היה מכ"ג אדר עד א' ניסן], הרי ודאי אם יבנה בית המקדש בזמן אחר, יקריבו מיד את קרבנות החובה ולא ימתינו להקרבת קרבנות המילואים, שכן מצינו (ר"ה ל. סוכה צא. מנחות סח.) שאם יבנה בהמ"ק בט"ו ניסן או בליל ט"ז יקריבו קרבן העומר מיד. וכן מוכח ממה שאמרו (תענית יז.) שכהן המכיר משמרתו אסור כל השנה ביין, משום שמא יבנה בהמ"ק ויצטרך לעבוד, ואילו אין עבודה עד א' ניסן, למה לא ישתה כל השנה. [ולא מסתבר שהכתוב על א' ניסן, נאמר רק באופן שיבנה ב'בעתה' והיינו בניסן, אך אם נוכח ל'אחישנה' אזי יקריבו את קרבנות המילואים מיד כשיבנה המקדש]. ובהכרח צריך לומר כאמור ביחזקאל (מג כז) שרק מיום השמיני והלאה של המילואים יהיו הקרבנות לרצון, והיינו שהמילואים יהיו רק לקרבנות נדבה, אך ודאי החיוב להקריב את הקרבנות המחוייבים מדאורייתא, יחול מיד בבנין הבית. ולכאורה אף בתוך שבעת ימים הראשונים של המילואים יקריבו קרבנות.

³ וכן נקט בשאלת הכהנים תורה (מנחות שם) שכוונת רבי יוחנן שאליהו יבאר לעתיד לבא איך תהיה הקרבת המילואים אז. ומיושבת בזה תמיהת המהרש"א שם איך יתכן שלדעת רבי יוחנן לא נאמרה פרשה זו על קרבנות המילואים והלא מבואר שם במקרא (מג יח) שנעשו הקרבנות ל'חוקות המזבח ביום העשותו, ובהכרח גם לדעתו כוונת המקרא לקרבנות מילואים אלא שהם המילואים שלעתיד לבא, ואילו רב אשי סבר שהכוונה למילואים שבימי עזרא. ואמנם משמעות דברי הרמב"ם שלעת"ל ישתנו הקרבנות, וכן ביאר הרד"ק שם, ושיטה זו מבוארת בספר התורה (פר' פנחס). [והלחם משנה כתב שכוונת הרמב"ם לדברי רב אשי, ונקט שהחידוש בנבואת יחזקאל הוא, שגם בבית שני נעשו שינויים בדיני המילואים, כי אינם נוהגים לדורות]. ובאור שמח (שם) כתב שטעמו של רב אשי שהעמיד את

ומבואר שהמילואים לעתיד לבא יהיו שונים מהמילואים בימי משה ובית ראשון ושני, ואמנם החילוק אינו רק בקרבנות, אלא גם בימי המילואים, כי בעוד מילואי המשכן ובית שני נשלמו בראש חודש ניסן (שבת פז.), הרי שיחזקאל התנבא שלעתיד לבא יהיה ראש חודש היום הראשון למילואים (רש"י שם מה יח), ואוזן שומעת מילין לאמור שיש טעם אחד לכל השינויים.

*

קרבנות המילואים לכפר או להודות

בשיר השירים (ב ה) 'סמכוני באשיות רפדוני בתפוחים', ביאר הגר"א שהם הקרבנות שהקריבו קודם ירידת השכינה אל אהל מועד, והיינו שקרבנות המילואים, שהקרובו בטרם ירדה שכינה לשרות באהל מועד, באו להמשיך רפידתו, והם חלוקים משאר הקרבנות ואמנם עניינם של קרבנות המילואים התבאר בהרחבה בצרור המור (שמות כט לה, ויקרא ח ב) שאהרן ובניו באו למלאת יד אדם הראשון ובניו, שהיו סיבה בחטאם להשחית העולם שנברא בשבעה ימים, וכמעט עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו מפני חטאתם. כמו שאמרו 'בבריאת העולם נתרחק אדם בששי, ובמשכן נתקרב אדם', ולכך נאמר (שמות כח א) 'ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך', והצטוו (שם כט לה) 'ועשית לאהרן ולבניו ככה שבעת ימים תמלא ידם', לקיים שבעת ימי בראשית. וכן 'שבעת ימים תכפר על המזבח' (פס' לז) לתקן את חטא אדם הראשון, ואחר יהיה המזבח קדש קדשים יא.

ולדבריו תכלית קרבנות המילואים היתה לכפר על החטא הקדמון, וכן ביאר את הכתוב 'ויגש את פר החטאת ויסמוך אהרן ובניו את ידיהם', להתודות עליו עונות ראשונים. וכן צוה לסמוך על שני האלים, שהם במקום בני אדם הראשון. ועל הלחם נאמר (ח כו) 'ומסל המצות תקח', שהוא כנגד העץ שאכל אדה"ר, שהיה חטה, והניפו 'חלה אחת וחלות לחם ורקיב אחד', שלשה מינים, כנגד אדם וקין והבל. הרי שקרבנות אלו באו למילוי חסרון החטאי.

נבואת יחזקאל על מילואי בית שני, הוא לפי שאין נביא רשאי להורות הוראת שעה לבטל מדברי תורה בדבר שיתקיים לעתיד לבא, אלא אם כן הורה שיעשו כן מיד, ולא היה יחזקאל רשאי ללמד על שינוי בדיני המילואים לעתיד, ולכן אמר שכן קרבו גם בימי עזרא, ומאז היה רשאי יחזקאל להורות עליהם בהוראת שעה אפילו לעתיד לבא. אולם האברבנאל שם כתב שח"ו לומר שיהיו שינויים בקרבנות, אלא שיהיו עוד מועדות, ובהם יהיו קרבנות חדשים, ובימי המילואים יהיה הכל בהוראת שעה, וכן ביאר רדב"ז שם את דברי הרמב"ם

י' הרמ"א (תורת העולה ח"ג פרק פג) כתב שהמילואים בימי עזרא קרבו בחודש ניסן [כדלהלן], אך האברבנאל (יחזקאל מו) נקט שהיו מיום אחד לחדש השביעי, ונמשכו כ"א יום, עד סוף ימי חג הסוכות.

יא וכן מבואר בעץ הדעת טוב (פר' שמיני) ומקור לזה בזהר (ח"א לד.) 'דההוא זימנא אתבסם עלמא ואתהדר בשלימותא, ולא אתפגם סיהרא בגין חיוויא בישא', ובבית עולמים (קכח: קלא.) ביאר שימי המילואים היו בסוד ז' מלכין קדמאין, שתחילה היו מסט' דבוצינא גבורה, ולכן היה משה רבנו ע"ה משמש, והיו מעמידין אותו ומפרקין אותו, וביום השמיני נתקנו הכלים ע"י חסד עילאה, בסוד כהונת אהרן שהיה בעטרא דחסד, והוא מלך השמיני הדר. יב אמנם רש"י (ח ז) כתב בשם ר"מ הדרשן שהלויים הביאו קרבנם לכפר על הבכורים שעבדו העגל, והביאו פר לעולה שהוא קרבן בע"ז. והסיק רש"י שהוראת שעה היתה, ששעיר היה להם להביא לחטאת ע"ז עם פר העולה, והיינו שקרבן המילואים של הלויים היה קרבן ציבור לכפר על ע"ז ולכך נשרף. ולהלן נרחיב בזה.

אולם הרמב"ן (ויקרא ח כב) כתב על ענין הקרבנות בימי המילואים, 'החטאת לכפר על המזבח ולקדשו, והעולה להרצאה על הכהנים ככפרת כל עולת נדבה, והשלמים תודה לשם שנתן להם בביתו ובחומותיו יד ושם. והנה השלמים לבדם באים על מלוי הידים, ולכך יקראו מלואים ויאמר "מלואים" ולא "מלוי", בעבור כי החלבים והשוק גם תרומת הלחם הכל קרב'.

הרי שעיקר המילואים הוא בשלמים הבאים כקרבן תודה, והוא המקדש את קרבנות השלמים לדורות, ועל שם התודה נקראו מילואים, כי בה יש גם הקרבת לחם. וכמו שכתב הגר"א (הובא מכת"י בהכתב והקבלה ויקרא ז לו) בביאור הפסוק 'זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים', שתיבת 'ולמלואים' הוא תודה, שכל שלחם בא עמו נקרא 'מלואים'^י, ויש להתבונן מה הוא מילוי הידים בלחם, שהם ה'מילואים' לכל קרבנות ה'.

וכן נקט הרמ"א (תורת העולה ח"ג פרק פג) שענין קרבנות המילואים שהקריבו במשכן ובימי עזרא היו הודאות על חדוש העולם. וכן יהיה לעתיד נגד עולם התחיה שאז יבולע המות לנצח ויבוער הרע מן הארץ וכל הקרבנות יהיו בטלים, מלבד קרבן תודה שאדם חייב להודות ולשבח לאל יתעלה לנצח נצחים^י.

הנה כי 'מילוי הידים' הוא בתודה, לפי שהיא תכלית כל הקרבנות, ותוספת הלחם הוא אשר מגלה את שלימות התיקון, כי מלבד שלשת המינים של מצה, שהיא לחם מתוקן, יש בקרבן זה גם לחם חמץ, להורות שאחר התיקון השלם, אף הוא יתווסף ויצטרף לגילוי כבוד השי"ת^{טו}.

*

^י וכן 'איל המלואים' תרגם אונקלוס 'קורבניא', שהוא נקרא סתם קרבן שנאמר והקריב על זבח וגו' 'על חלת לחם חמץ יקריב קרבנו', ר"ל ג' מיני מצות שנקראו קרבן, וכל אלו על תודת שלמיו. וכן כתוב גם בליקוטי הגר"א (אות ע, ק).

^י וראה בעל הטורים (שמות יב ח) 'יאכלוהו. ד' פעמים במסורה. ב' בעניני דפסח (שם ובבמדבר ט, יא). ואידך אהרן ובניו יאכלוהו (ויקרא ח, לא) בענינא דמלואים. מה התם נצטוו ומפתח אהל מועד לא תצאו (שם ח, לג) הכא נמי ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו (פסוק כב). ואידך כי מאספיו יאכלוהו (ישעיה סב, ט) דאיתקש גאולה אחרונה לגאולה ראשונה, הרי שעת המילואים שוה לפסח ולגאולה אחרונה, שבכולם שייכת הוראת ישעיה 'לך עמי בא בחדרך וסגור דלתך בערך, חבי כמעט רגע עד יעבור זעם', כי כבר ביאר מהר"ל (נצח ישראל כו, לה, ועוד) שלכל הויה יקדם ההעדר, ובכל עת מעבר לבריאה חדשה, יקדם נגף, ולפיכך הצטוו במצרים שלא יצאו, ועבר ה' לנגוף, וכן בימי המילואים, למבואר שעת הקמת המשכן נחשבה כבריאה חדשה, נגפו בה נדב ואביהוא (כלשון התו"כ פר' מילואים), וכן לע"ל יצטוו שלא לצאת איש מפתח ביתו, כי יגוף ה' את הגויים (זכריה יד) בפרוס הגאולה השלימה בב"א, והיה ה' למלך על כל הארץ, ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

^{טו} ומה יקר למתבונן להווכח, שאף קידוש חומות ירושלים היתה בשתי תודות ובשיר (שבועות טז), לאמור שיש להקדים הודיה לפני כל תוספת קדושה, כי ענין החומות הוא להמשיך את קדושת מחנה ישראל מחוץ למקום מושבותם, עד גבול החומה, וכח ההודיה מסלק את צמצום הדין, ומרחיב את הגבול, וממשיך בו קדושה והארה, ולעתיד לבא שיהיו בטובה אין קץ, לא תבטל התודה, אלא תוסיף ותמשיך עוד ועוד בכל עת.

המילואים במועדים

ובזה יבואר לשון הפייט של שלשת הרגלים 'יה אלי וגואלי', שהוא חתום מאד, ונאמר בו 'ותודה. ולעולה. ולמנחה. ולחטאת. ולאשם. ולשלמים. ולמלואים כל קרבנך', ובפשוטו יסודו מלשון הכתוב (ויקרא ז לו) 'זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים', אלא שיש להתבונן למה הוסיף הפייט את קרבן תודה, ועוד הציבו בראש הקרבנות, וגם למה הפך את לשון הכתוב, והזכיר את המילואים לאחר השלמים, וביותר תמוה לפי יסוד הגר"א שה'מילואים' היינו תודה, מה טעם כפלים, והציבם בראש וסוף.

*

ברם, כל עניינו של פייט זה הוא לקיים 'ונשלמה פרים שפתינו' במועדים בעת הגלות, וה'תודה' עניינה הוא הודיה, הבאה תחת קרבן, כאמור בתנחומא (צו ו ו) 'אם על תודה יקריבנו, והקריב וכו', מי שאין לו סולת ולא כלום יביא דברים שנאמר (הושע יד) קחו עמכם דברים ושובו אל ה', ותאמר שהוא מקובל, אמר הקב"ה הן, נשלמה פרים שפתינו, למה שאין תשובה לפני הקב"ה יותר מן הודייה, לכך נאמר אם על תודה יקריבנו, ונמצא ששורש כל ענין תשלום פרים נעוץ בהודית התודה, ולכן לא אמר 'ולתודה', אלא 'ותודה', היא תהיה תשלום 'לעולה ולמנחה', ואף 'המילואים' שזכרו בסיום הפיוט, אינם קרבן מסוים, אלא כמו שכתב רש"י (ויקרא ח כב, וראה רמב"ן שם), שהם מלשון מילוי והשלמה, וכדברי הגר"א 'שכל שלחם בא עמו נקרא מלואים', כי הלחם הוא אשר מגלה את שלימות התיקון, והיינו כי בא לענות עליו את דברי ההודיה, והוא עצמו אינו משמש כקרבן, אלא שבו נעשה המילוי לקרבנות, ונמצא שכוונת הפייט לומר שבגלות מתקיימת השלמת הקרבנות ע"י הודיה^{טז}.

*

ואמנם יסודם של כל הרגלים הוא להודיה, כמו שכתב הרמב"ן (שמות כג טז) שנקבע חג בתחלת האביב, וחג הקציר, וחג האסיף, כולם לתת בהם הודאה לא'להים, שהוא שומר חקות שמים ומוציא לחם מן הארץ, להשביע נפש שוקקה ונפש רעבה מלא טוב.

ומה נפלא להבחין, איך מצוותו של כל חג מבטאת מעלה אחת מהמעלות היחודיות לקרבן תודה, כי בשו"ע (או"ח תעה ז) הובאו דברי הרא"ש שנהגו לעשות שלש מצות של ליל הסדר מעשרון, זכר ללחמי תודה, והיינו שלש מיני מצה שבתודה. ועל שני הלחם בחג השבועות כתב הרמב"ן (ויקרא כג יז) שצוה הכתוב שתהיינה חמץ, לפי שהם תודה להשם, כי חקות קציר שמר לנו, וקרבן התודה יבוא על לחם חמץ. ומתנופת הלחם למדו (סוכה

---

^{טז} וחידוש נפלא כלול בפיוט זה, כי שילום שפתים עומד לא רק תחת כפרת הקרבן, שהיא בזריקת הדם, אלא תחת כל הכלול בו, שהרי להאמור אין קיום כל קרבן תלוי באמירת אותו קרבן, אלא לכולם חל מילוי והשלמה על ידי ההודיה, וכן משמע מלשון שיר הכבוד 'תיקר שירת רש בעיניך, כשיר יושר על קרבנך', שאינו עומד רק תחת עצם הקרבן, אלא גם השירה על הקרבן מתקיימת.

לז: מנחות סב.) את אופן נענוני ארבעת המינים 'מוליך ומביא כדי לעצור רוחות רעות מעלה ומוריד כדי לעצור טללים רעים', הוי 'לתודה ולמלואים כל קרבנך'.

*

מילואי המקדש והגאולה

מעתה נתנה ראש ונשובה לבאר ענין המילואים בכל בית, כי כבר כתב רמח"ל בהקדמת משכני עליון שלולי חטא שלמה המלך, היה הבית הראשון מגיע אל התיקון השלם, והיה העולם פושט צורה ולובש צורה, אך מחמת החטא חרב הבית הראשון שנבנה בתיקונים הראשונים, ושוב לא עמד אותו בנין למעלה, רק רגע אחד עבר ונבנה בצורה אחרת, כמו שהוא עתיד להיות, והנביאים שביניהם עשו את הבית השני, קצת דומה אל הראשון, וקצת דומה אל האחרון, אשר כבר נתחדש למעלה.

והיינו כי בעת שבנה שלמה את הבית היתה סיהרא באשלמותא, וסדר הדברים הוא ככתוב בשערי אורה (ש"א, בקיצור) 'בתחילת בריאת העולם, עיקר שכינה בתחתונים היתה, עליונים כנגד עליונים, תחתונים כנגד תחתונים, ולפיכך היתה שכינה שרויה בתחתונים, ובהיות השכינה למטה, נמצאו שמים וארץ אחדים, בא אדם הראשון וחטא, נתקלקלו השורות ונשתברו הצינורות ונפסקו הבריכות, ונסתלקה שכינה ונתפרדה החבילה. באו אברהם יצחק ויעקב ע"ה, התחילו להמשיכה למטה ותיקנו לה שלשה כסאות, והמשיכוה, אבל לא נמשכה השכינה בארץ לדירת קבע, אלא לדירת עראי, והיתה יושבת על גביהם. ועל זה אמרו (ב"ר מז ו) 'האבות הם הם המרכבה'. בא משה רבינו ע"ה וכל ישראל עמו ועשו משכן וכלים, והחזירו השכינה לשכון בתחתונים באוהל, אבל לא בקרקע כאשר בתחילת הבריאה, ונמצאת השכינה כאכסנאי הולך ממקום למקום, בא שלמה ובנה את הבית, וסידר כל המערכות והצורות כפי שסידר לו דוד אביו ע"ה, ואז ירדה שכינה למטה ושכנה בבית עולמים, נמצאת השכינה חוזרת למנוחתה בארץ'.

אמור מעתה שבעת חינוך הבית הראשון על ידי שלמה, היה העולם עומד לתיקון השלם, ולכך היא העת המיועדת להודיה, וזו כוונת הרמ"א ששלמה הביא קרבנותיו לאלפים, והם היו שלמים, כי באו להודיה.

ברם, המילואים שנעשו במשכן ובבית שני, באו אחר חטאי עבודה זרה, ובשניהם לא היתה השכינה קבועה, ולכך התחדשו בהם חטאות שאינן נאכלות, והן קרבנות המילואים שעניינם הוא לכפריז.

*

¹⁷ וראה בהוריות (ה:ו). שהובאו דיני חטאת הלויים וחטאת השבי בני הגולה ששתיהן לא נאכלו, ובמצפה איתן שם ביאר עפ"ד רב אשי שמילואים קרבו בימי עזרא כבימי משה, כי בחינוך המשכן הקריבו חטאת לכפר על ע"ז שעבדו הבכורים ולכך לא היתה נאכלת, ואף שעבדו במזיד, הועילה להם החטאת כהוראת שעה, וכן בימי עזרא היתה החטאת על ע"ז שעבדו בימי צדקיהו, ואף אז הועילה להם כהוראת שעה.

המילואים בניסן ובתשרי

ואמנם הרמ"א (שם) האיר עיננו, שהמילואים שהביאו בעת גאולה קרבו בחודש ניסן, והם מלואים של משה ושל עזרא ושלעתיד לבא, אולם המילואים בימי שלמה קרבו בחודש תשרי, כאמור (דה"י ב' ז ח) 'ויעש שלמה את החג בעת ההיא שבעת ימים וכל ישראל עמו קהל גדול מאד וגו', ויעשו ביום השמיני עצרת כי חנוכת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים, ואמרו (מו"ק ט). שעשו חנוכת המקדש ביום הכפורים, ואכלו בו ביום (שבת ל.). ולהמבואר יש להאיר את הצד השווה שבהם, שכל חינוך המקדש בא בעת תיקון חטא, מלבד החינוך בימי שלמה, שבא בעת שהיו ישראל במעלתם, והעולם כולו עמד לתיקון השלם.

ואולי לכך ימשכו ימי המילואים לעתיד לבא מחג הפסח עד שמיני עצרת^{יח}, כי תחילתם היא ככל המילואים שבניסן, שעיקרם בקרבנות חטאות לתיקון חטא, וסופם הוא בהשלמת חג הסוכות שהוא להודיה, כמילואי שלמה שנמשכו עד שמיני עצרת. ומטעם זה מילואי המשכן ובית שני החלו בסוף השנה ונשלמו בראש חודש ניסן, ואילו יחזקאל התנבא שלעתיד לבא יחלו המילואים בראש חודש ניסן, כי אז יחל הכל מחדש, עד שיעמוד לתיקון השלם בשמיני עצרת.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

---

^{יח} וראה באברבנאל (שם) שלעתיד לבא ימשכו ימי המילואים מראש חודש ניסן, ויתמידו עד סוף ימי חג הסוכות, בו נשלמו ימי המילואים בבית שני, ונקט שמשה עשה מלואים שבעת ימים, ושלמה עשה בבית ראשון י"ד יום, ובבית שני עשו כ"א יום, כמספר ימי המילואים של משה ושל שלמה יחד, ובבית העתיד שתגדל מעלתו וקדושתו יהיו ימי המילואים מתחילת הזמן שעשאו משה עד סוף הזמן שעשאו בבית שני, כי בחג המצות תהיה התחלת הגאולה ובסוכות יהיה הסוף, כי אז תהיה מלחמת גוג ומגוג, ובוה השווה דברי רבי אליעזר ורבי יהושע, אם יגאלו בניסן או בתשרי. עי"ש. ואחריו החרה והחזיק המלבי"ם (שם מה יח), ונתן טעם למשך זמן זה במילואים לעת"ל, כי בימי משה היו המילואים ז' ימים, ובימי שלמה י"ד ימים, ובימי עזרא נמשכו כ"א יום, וכיון שכל אחד הוסיף ז' ימים על מילואים הקודמים לו, הרי שלעתיד לבא יהיו כ"ח יום, אך כיון שכל המקדשות נחרבו, ונמצא שהמילואים הקודמים לא נתקיימו, ראוי לעשות את כולם שוב, ויחד עם אלו שלעתיד הם שבעים יום. ועל זאת יש להוסיף, כי בימי משה אחר גמר ימי המילואים החלו ימי החנוכה של הנשיאים שנמשכו י"ב יום, וכשם שהכפיל שלמה אח ימי המילואים כן יש להכפיל גם ימים אלו, ולעשות שתי פעמים י"ב, ובימי עזרא ג"פ י"ב, ולעתיד ד' פעמים י"ב יום, ולכן לעתיד יעשו י"ב יום נגד ימי משה, וכ"ד יום נגד ימי שלמה, ול"ו יום נגד ימי עזרא, ומ"ח יום של לעתיד, ס"ה ק"ך יום, ועם שבעים הנ"ל הם ק"ץ, וזה מספר הימים שבין ערב פסח עד שמיני עצרת.

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

שבת הגדול - על שם ששבת מורה על האמונה שלימה

הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלַח לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא לְפָנַי בּוֹא יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא (הפטרת שבת הגדול, מלאכי ג, כג)

המחבר כתב (סי' ת"ל): "שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול, מפני הנס שנעשה בו", ע"כ. שבת קודם פסח נקראת "שבת הגדול", ויש כמה טעמים לכך בדברי המפרשים.

לבאר דברי המחבר "מפני הנס שנעשה בו" כותב המשנה ברורה - וז"ל: "שבשנה שיצאו ממצרים היה עשרה בניסן ביום שבת, ולקחו כל אחד מישראל שה לפסחו, וקשרו בכרעי המטה, כמש"כ: "בעשור לחודש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות וגו'". והמצרים ראו זה ושאלו למה זה לכם? והשיבו לשוחטו לשם פסח במצות ה' עלינו. והיו שיניהם קהות על ששוחטין את אלהיהם ולא היו רשאים לומר להם דבר. ומפני שאז היה עשירי בחודש בשבת, ע"כ קבעו לקרות שבת שלפני הפסח לעולם שבת הגדול", עכ"ל.

מדוע תלה הנס בשבת

המפרשים הק' על כך, שמכיון שהנס נעשה בעשירי בניסן, מדוע קבעו חז"ל זכר לנס דוקא בשבת שלפני חג הפסח, ולא ביום שנעשה בו הנס, בעשירי בניסן.

ותי' הפרי חדש וז"ל: "ואולי זכות שבת אהני להו פורתא להצילן מיד המצריים ולכן יחסו הנס לשבת. ובלבוש (סעיף ד) כתב שלפי שלא בא הנס אלא ע"י שמירת שבת, שמפני שידעו המצרים שהיו ישראל שומרים השבת במצרים כדאיתא במדרש היו מתמיהין שהיו מטפלים בבעלי חיים בשבת וע"י כך שאלום, לפיכך תלו הנס בשבת", עכ"ל.

והוסיף המהר"ל (דרשה לשבת הגדול) לבאר מדוע דוקא בזכות שבת, זכו להינצל מן המצריים. וכתב, דמי ששומר שבת, מעיד שמאמין בהשי"ת, ששבת מעידה שהשי"ת ברא את העולם, ונח ביום השביעי. ולכן יום השבת הוא זמן מוכן לבטל עבודה זרה יותר משאר הימים. ולכן אמרו חז"ל: "כל המשמר שבת כהלכתו, אפילו עובד עבודת אלילים כדור אנוש מוחלין לו כו'". שיום השבת הוא ביטול העבודה זרה. ורק בזכות שביטלו העבודה זרה, זכו לנס הגדול.

פסח תלוי בשבת

אמנם הערוך השלחן (שם) תי' באופן אחר מדוע קבעו זכר לנס דוקא בשבת וז"ל: "ועוד י"ל, דהאמת דשבת תלוי בפסח, ופסח בשבת, דשבת הוא אות על חידוש העולם, ופסח הוא אות על השגחה וחיבת ישראל, וזה בלא זה לאו כלום הוא, כמובן. ולכן תיכף ביציאת מצרים נתן הקב"ה לנו את השבת, ולא המתין על מתן תורה, לפי שפסח הכרח לשבת, ושבת הכרח לפסח, לפיכך שבת זה נקרא 'הגדול' שבו נתגדל הקב"ה, שלבד חידוש העולם,

נתבררה השגחתו יתברך, וגם אנחנו נתגדלנו שבחר בנו מכל עם, ולכן באמת קורין אותו הגדול, עכ"ל.

מבואר מדבריו, שיסוד שבת הגדול, הוא ענין גדול שמקושר עם פסח, ששבת מורה על חידוש העולם, שהשי"ת ברא את העולם, ופסח מורה על השגחת וחיבת השי"ת, שהוא השליט על העולם כולו, ואינו נוהג בחוקי הטבע, וכיון שהם תלויים זה בזה, קבעו חז"ל זכר לנס דוקא ביום השבת.

זכר ליציאת מצרים כמו זכר השבת

ובאמת, מצינו יסוד בדברי הרמב"ם (הל' חו"מ פ"ז, הל' א') שכתב לבאר זה שיש חובת סיפור יציאת מצרים בליל פסח וז"ל, "מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן, שנאמר: זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים, כמו שנאמר: זכור את יום השבת", עכ"ל. דימה החובה לספר ביציאת מצרים בליל פסח - לחובת זכירת יום השבת, כמו שנאמר זכור את יום השבת לקדשו. ודבריו תמוהים מאוד, מה השייכות בין זכירת שבת למצות סיפור יציאת מצרים?

אמנם לפי דברי הערוך השלחן מובן היטב, שכל יהודי חייב להאמין שהשי"ת ברא את העולם, וגם שהוא מנהיג את העולם, והוא השליט, ואין שום כח אחר. וזה נתגלה לנו בשעת יציאת מצרים ע"י כל הניסים הגלויים. וא"כ מובן היטב, ששבת ופסח שניהם לתכלית אחת, לקבוע בלבו של כל יהודי אמונה בהשי"ת, ושאינ עוד מלבדו. ושבת מורה שהשי"ת הוא בורא העולם, ופסח מורה שהוא השליט על הכל.

קידוש - זכר ליציאת מצרים

להרחבת היריעה, איתא בפסחים (ק"ז, ב): "אמר רב אחא בר יעקב: וצריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום. כתיב הכא למען תזכר את יום [צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך] וכתוב התם זכור את יום השבת לקדשו", ע"כ. הרי, דיש חיוב להזכיר "יציאת מצרים" בקידוש, שהוקשה זכירת יציאת מצרים לזכירת שבת. ודברי הגמ' תמוהים, דבשלמא להזכיר יציאת מצרים בקידוש בחג הפסח - מובן, שזו חובת הלילה לספר ביציאת מצרים, אבל מדוע יש חובה בכל שבת להזכיר יציאת מצרים?

ולבאר דברי הגמ', נקדים מה שהקשו המפרשים על מה דכתיב (שמות כ, ב): "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים", מדוע לא נאמר: "אשר בראתי שמים וארץ"? ותירצו המפרשים, דאפילו הכופרים והאפיקורסים מודים שהקב"ה ברא את העולם, רק שהם סבורים שהעולם נהוג על פי דרך הטבע, ובשליטת המזלות וכדומה, ואינו נוהג בשליטתו והשגחתו של השי"ת. ועל זה נאמר: "אשר הוצאתיך מארץ מצרים" - דמעיקרי האמונה הוא להאמין בהשגחה פרטית, שהעולם נהוג לגמרי בהשגחת הקב"ה, והוא השליט על כל הבריאה, ואינו נוהג כלל על פי דרך הטבע, ואין שום כח לכוחות הטבע. וזה נתגלה ביציאת מצרים, שהקב"ה גילה השגחתו לעיני כל, שאין שום טבע בעולם, והשי"ת הוא המנהיג, וברצונו יכול לשנות את הטבע כרצונו.

אין שום טבע

וידועים דברי הרמב"ן (סוף פרשת בא) שהאריך בענין זה וז"ל: "ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם", עכ"ל, עיי"ש בכל דבריו. כל הנסים שעשה השי"ת במצרים, היו לתכלית זו, להורות שאין שום טבע כלל, וכל העולם נוהג בהשגחתו, ואין שום כח אחר.

וכל זה נכלל בעיקר הראשון שאנו מאמינים - "שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל מעשים". לא די להאמין שהשי"ת ברא את העולם, אלא חובה להאמין גם שהוא המנהיג את העולם, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים - ואין שום כח אחר שיכול לעשות כלום, לא כח הטבע, לא כח המזלות, ולא שום בן אדם יש לו כח לעשות שום דבר, רק הכל בהשגחת השי"ת, וכל זה נתגלה לנו ביציאת מצרים כנ"ל.

ולפי זה מובן היטב מדוע חייב להזכיר יציאת מצרים בקידוש. דשבת קודש מיוסדת על עיקר יסוד האמונה שהשי"ת ברא את העולם, אבל לא די בכך, כי כל זמן שאינו מאמין שהוא עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, אינו מאמין לגמרי בעיקרי האמונה. מטעם זה, אנו מזכירין יציאת מצרים בקידוש בכל שבת, להורות על האמונה שאנו מאמינים בהשגחת השי"ת, שנתגלתה לנו ביציאת מצרים. ומובנים דברי הרמב"ם שזכירת שבת, וזכירת יציאת מצרים, שניהם מורים על האמונה, ורק ע"י שניהם, נחשב מאמין לגמרי בהשי"ת.

שבת יום הבטחון

ובכלל עיקרי האמונה שהשי"ת מנהיג את כל הבריאה, הוא להאמין שהשי"ת ממציא לכל אחד את פרנסתו. והגם שכל אחד עוסק בהשתדלות לצורך פרנסתו בששת ימי השבוע, מ"מ פרנסתו אינה תלויה כלל בהשתדלותו, אלא באה מאת השי"ת. והטעם שחייב לעסוק בהשתדלות הוא רק לקיים מצות השי"ת כמו שהאריך החובות הלבבות (שער הבטחון פ"ג). ולכן אין אנו עושים מלאכה בשבת, לקבוע בלבנו מדת הבטחון בהשי"ת, ולהורות שפרנסתנו באה אך ורק מאת השי"ת ולא מכח השתדלות. וכמו שכתב המשך חכמה (דברים י, כ): "והנה השבת הוא באמת מיוחס לבריאה בכללה ... ואפילו הכי לא ניתן רק לישראל, משום שהשבת צריך לקיומו מדת הבטחון, שידע שכל הפרנסה קצובה אליו", עכ"ל.

רק מי שמאמין שפרנסתו באה מאת השי"ת יכול לשבות ביום השבת, ויהיה במנוחת הנפש, שיודע שלא יחסר לו כלום כשאינו עוסק בהשתדלות ביום השבת! נמצא, שעצם מהותו של יום השבת, הוא יום של בטחון בהשי"ת! בלי מדת הבטחון לא שייך כלל לשבות בשבת מעסק ההשתדלות.

ביטול עבודה זרה

לפי זה מובנים היטב דברי המהר"ל הנ"ל, מדוע דוקא בזכות יום השבת זכו כלל ישראל לנס הגדול, שעיקר עבודת קרבן פסח הייתה כדי לבטל את העבודה זרה שעדיין הייתה

ביניהם. וכמו שהאריך המדרש (רבה פט"ז): "בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא למשה לשחוט הפסח, אמר לו משה: רבון העולם, הדבר הזה היאך אני יכול לעשות, אי אתה יודע שהצאן אלהיהן של מצרים הן, שנאמר (שמות ח, כב): "הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלוננו", אמר לו הקדוש ברוך הוא: חייך אין ישראל יוצאין מכאן עד שישחטו את אלהי מצרים לעיניהם, שאודיע להם שאין אלהיהם כלום, וכן מצינו שעשה, שבאותו הלילה הכה בכוריהם של מצרים, ובו בלילה שחטו ישראל פסחיהן ואכלו", ע"כ. וא"כ, יום השבת, הוא יום של אמונה ובטחון, דכשאדם נח ביום השבת, הוא מורה שאין שום כח אחר בהאי עלמא, והוא ית' בורא ומנהיג כל הבריאה כולה, וזהו עצם ביטול העבודה זרה, ורק בזכות זה זכו לנס הגדול, ולגאולה ממצרים.

לימוד למעשה:

יום השבת הוא יום של אמונה ובטחון. מי שנח ביום השבת ממלאכה, מעיד שהשי"ת ברא את העולם, ומנהיג הבריאה כולה. ומטעם זה, אין אנו משתדלים בשבת בשום השתדלות שהיא, להורות, שאין לנו שום כח כלל, רק הכל הוא מאת השי"ת.

לתגובות: adebstein@gmail.com

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נור אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי בין 'צו' ל'זירוז'...

צו את אהרן ואת בניו לאמר (ו, ב)

פירש רש"י: אין צו אלא לשון זירוז, אמר רבי שמעון, ביותר צריך הכתוב לזרוז במקום שיש חסרון כיס. וכבר עמדו רבים להתבונן היכן יש במשמעות התיבה 'צו', לשון של 'זירוז'.

בספר "חנוכת התורה" מבאר הרבי רבי העשל מקראקא זצ"ל את הענין על פי מה שאמרו רבותינו בגמרא (קידושין לא., ב"ק פז, ע"ז ג.) "גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה", ופירשו התוספות שם טעמא דמילתא, שכאשר האדם הוא 'מצווה' אזי מצטער הוא הרבה להתגבר על יצרו הרע והוא כובשו וכו' עיי"ש. ומעתה זהו שאמרו כאן חז"ל "אין צו אלא לשון זירוז", משום שכשיש ציווי - נדרש לזרוז עצמו ביותר כדי לכבוש את יצרו הרע. [כלומר, 'צו' הוא לשון שמצריך זירוז].

*

זירוז לזריזים!?

אך עדיין מקשים העולם, מה מקום יש לזרוז את הכהנים שכל מהותם והגדרתם 'זריזין הן' (שבת כ. ועוד)?!

וכיוצא בזה יש לשאול על מה שאמרו (מכות כג., ספרי במדבר א', במדבר רבה ז' ו'), ילק"ש פ' תצוה רמז שע"ז, ופ' כי תצא רמז תתקל"ז), "אין מזריזין אלא למזורזין". לכאורה הלא איפכא מסתברא, דוקא מי שעדיין אינו זריז - אותו יש לזרוז, ולא את מי שכבר מזורז ועומד!

ומבארים על פי משל נפלא, לאדם קבצן שהגיע לבית הכנסת לקבץ נדבות, אחד הביא לו מטבע אחת, והשני שתי מטבעות, וכן על זה הדרך. אולם כאשר היה מי שהביא לו סכום גדול, החל העני לשפוך לפניו את לבו שביתו ריקם, וביקש שיוסיף לו עוד מתת. חברו שראה את התנהלותו תמה עליו, ושאלו: הן מכולם לא ביקשת שיוסיפו לך על מה שנתנו, ודוקא ממי שהביא לך יותר מכולם - ממנו הנך מבקש שיוסיף עוד?!

ענהו העני, הלא תבין, כי מי שנותן לי סכום פעוט, גם אם אתחנן לפניו עד שיאבה להוסיף לי, כמה כבר יוסיף? עוד מטבע אחת... ובעבור זה לא כדאי לי להתבזות כל כך. אולם מי שבאמת נדיב, ונתן לי סכום נכבד, יש סיכוי שכאשר ישמע את כל אשר עם לבבי ומצוקתי, יוסיף ויתן עוד כהנה וכהנה.

וכך גם בענין הזריזות; דוקא מי שהוא כבר זריז ויודע את מעלת הזריזות, הרי שכשיזרוזוהו - יוסיף חיזוק בנפשו להתמיד ולחזק את המידה הזו, כי הוא מודע לתועלת הרבה שיש בה.

וכך מסופר על מרן המשגיח הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זצוק"ל, שהעיר פעם לבחור לזרוז ללימוד, שאלו הבחור, מדוע אינו מעיר לאחרים שבטלנים יותר ממנו, וענה לו כהנ"ל, כי מי שהוא יותר מתמיד ולמדן, הרי שהוא מכיר ומבין בחשיבות הניצול של כל רגע מחייו, ולפיכך דוקא אותו יש יותר לשדל שלא להפסיד רגע, כי אצלו זה הון יקר.

*

חיזוק למעלת הכהנים

והנה הגה"צ רבי אליהו אליעזר דסלר זצוק"ל (מכתב מאליהו ח"ג עמ' 109), דרך אחרת לו ביישוב הקושיה, מה צורך יש לזרוז את הכהנים המוגדרים כ'זריזין', ולדבריו אדרבה היא הנותנת, דוקא מחמת גודל מעלתם של הכהנים, שאינם צריכים לחזק את עצמם כלל שלא לאכול מבשר העולה, ואף לא יעלה על דעתם שבמניעת אכילת העולה כובשים הם את יצרם, כי הדבר אסור עליהם - דוקא משום כך אפשר שיתגנב אצלם הרהור קל של צער, על שאין באפשרותם לאכול מבשרו של הקרבן הקדוש הזה, [שכן אכילת הקדשים היתה קדושה ורמה מאוד, כמו שאמרו (פסחים נט:)] "כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים", ויעויין ב'רוח חיים' למרנא הגר"ח מוולאז'ין זי"ע (אבות ג' ג') שאכילת קדשים היתה כאכילת מן שנבלע באיברים], ומתוך כך יבואו לאיזה רפיון כלשהו כחוט השערה בעבודתם, לפיכך נדרש גם כאן זירוז וחיזוק אפילו לצדיקים גדולים.

והנה בספר 'פרדס שמאי' (להגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א, דמו"צ 'קהל מחזיקי הדת' ירושלים) תמה, מדוע אפוא לא נכתבה תיבת 'צו' - המורה על זירוז, כבר לעיל בפרשת העולה הכתובה בפרשת ויקרא?

אכן יש לומר, כי ענין הזירוז מתאים דוקא כשהמדובר על עבודת הכהנים דייקא, העובדים והמתעסקים בקרבן, שאותם יש לזרוז, ואכן פרשתנו עוסקת בדינים שיש על העוסקים בעולה, [זפשט את בגדיו, וזהרים את הדשן וכו']. לעומת זאת בפרשת ויקרא עוסקים בענין הבאת הקרבן על ידי הבעלים, "יקריבנו אל פתח אוהל מועד", "וסמך ידו על ראש העולה" וכו'.

והדברים יומתקו יותר לאור דברי ה'מכתב מאליהו' הנ"ל, שכל ענין הזירוז שייך דוקא לכהנים לרום מעלתם, אבל הבעלים שכבר נדבה רוחם להביא עולה - אין כל צורך לזרוז עוד.

*

"מיד - ולדורות"

בדרשת שבת הגדול שנשא הגאון רבי אברהם צבי ווייס זצ"ל גאב"ד 'נוה אחיעזר' בשנת תשכ"ח, ביאר את דברי רש"י בדרך צחות, וכה אמר:

הגמרא בשבת (ק"ב:) אומרת "אם ראשונים כמלאכים, אנו בני אנשים, ואם ראשונים בני אנשים אנו כחמורים". כוונתם, שעל האדם לזרוז עצמו לקיים כל תג ותג של מצוה על מנת

שבניו אחריו יזדרזו אף הם לקיים הכל כתיקונו. כי אם האב אינו מקפיד על קלות, בנו יקל עוד יותר ויזלזל חלילה אפילו בחמורות.

וזו הכוונה שאם הראשונים מתנהגים כמלאכים, אנו מתנהגים לכל הפחות כבני אדם, אך אם הראשונים מתנהגים כבני אדם אנו כבר מתנהגים כחמורים...

ולכן מזרזת התורה את אהרן שיקיים הכל כדקדוקו כדי שגם בניו ימשיכו את דרכו אחריו. וזהו שפירש רש"י "אין צו אלא זירוז - מיד ולדורות", כי אם אהרן יזדרז בקיום המצווה זה יהיה 'מיד' - וגם 'לדורות'!

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר',

קרית ספר

דרכיה דרכי נועם

וזאת תורת זבח השלמים (ז, יא)

במדרש תנחומא (צו ג) נאמר על האי קרא, זה שאמר הכתוב "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום (משלי ג) כל מה שכתוב בתורה לשום שלום הוא נכתב", ומפרש שם (אות ד) "שהוא עושה שלום בין המזבח ובין הכהנים ובין ישראל, בעולה חטאת ואשם אין כתיב שלום, דעולה היתה כליל לאישים, והחטאת דמה ואמוריה למזבח ועורה ובשרה לכהן, אבל לישראל לא היתה ממנה הנאה, וכן האשם, אבל התודה היתה דמה ואמוריה למזבח, והחזה והשוק לכהנים, ועורה ובשרה לישראל, נמצאת עושה שלום בין המזבח ובין הכהנים ובין ישראל, לפיכך נקראת זבח השלמים שהיה עושה שלום לכל".

ובאמת צ"ב מתי אמרינן לכתוב זה, הלא איכא כמה וכמה מצוות שבשטחיות נראה שאינם דרכי נועם, כדיני עיגון ומילה והא דכופין היבמה להתייבם אף שאינה רוצה.

ונראה שדין זה הוא רק בדרבנן, במקום שאפשר לחז"ל לתקן בב' אופנים ואין גילוי בתורה באיזה אופן לתקן, כד' מינים שלא מפורש בתורה מה הם, שאז מתקנים כהאופן שניכר בו הדרכי נועם. אבל במה שמפורש בתורה, בגלוי או ע"י דרשא, אין עצה ואין תבונה נגד ה'. והשפ"א בסוכה (לב סוף ע"ב) כתב, דהגע עצמך אם יהיה הדס עם קוצים וכדומה אטו יפסל מטעמא דאמת ושלום, ולכאורה מונח בדבריו כנ"ל, דדרכי נועם לא בא לשנות מהמפורש בתורה אלא לברר כוונת התורה במקום ספק.

ואולי אף נדייק לה בפסוק, דמדנקט "דרכיה דרכי נועם" משמע שרק כאשר עמדו חז"ל בפרשת דרכים היאך לתקן התקנה, הוא דהלכו בתר הדרכי נועם, אבל היכא שלא הסתפקו ואין לפנינו ב' "דרכים" אינו בכלל כתוב זה. והנה הנימוקי יוסף (יבמות כה:-כו.) ביאר הא דברננה לא מוציאין אשה מבעלה, "דכתיב דרכיה דרכי נועם וגו', ולא דוקא רננה אלא אפילו בא על השפחה ועל עובדת כוכבים בודאי". וצ"ע אם אזיל בהדי הנ"ל.

ואולם גם סיפא דקרא נראה ביאורו כנ"ל, דאה"נ לאו היינו שניכר בכל מצוה ה"נתיבות שלום" שבה, אלא כשבאו לתקן תקנה במצוה, לאוקים בה אוקימתא או לפרש בה איזה פירוש, עשו כן עפ"י הכלל הזה ד"כל נתיבותיה שלום" שענייני המצוה יביאו לידי שלום, והוא בירור כוונת התורה רק במקומות שסתמה ולא פירשה.

ומ"מ עדיין צ"ע מאד, שבגלל ד' או ה' פעמים שתיקנו מחמת "דרכי נועם" מיקרי כבר "דרכיה" ו"כל" נתיבותיה, והא יש בתורה תרי"ג מצוות וז' מדברי סופרים, ועוד מאות או אלפים תקנות חז"ל גדרים וסייגים בכל מצוה. ובגיטין (נט:): אמרו מפורש דכל התורה כולה מפני דרכי שלום. [וצ"ע אם "דרכי שלום" הוא צירוף של "דרכי" נועם עם נתיבות "שלום"].

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע - פרשת צו

ו, ב: היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה.

לפי פשוטו מיירי בתמיד של בין הערביים שלא היה שהות להקטירו עד הערב, דמקטיר והולך כל הלילה.

אמנם בבכור שור כתב דעל דרך הפשט נראה כי חייבין להשאיר מן החלבים והאברים להקטיר בלילה לכבוד המקום כדי שלא יהא בטל המזבח לא ביום ולא בלילה, לכך נאמר אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה. אמנם בגמ' פסחים [סח, ב] אמרינן תניא, אמר רבי שמעון: בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה, שהרי הקטר חלבים ואברים ופדרים כשרים כל הלילה, ואין ממתנינים להם עד שתחשך [אלא מקטירין אותם בשבת].

*

ו, ה: וערך עליה העולה והקטיר עליה חלבי השלמים.

פירש"י וערך עליה העולה, עולת התמיד היא תקדים. והקטיר עליה חלבי השלמים, אם יביאו שם שלמים, ורבותינו [פסחים נט, ב] למדו מכאן עליה על עולת הבוקר השלם כל הקרבנות כולן, מכאן שלא יהא דבר מאוחר לתמיד של בין הערביים.

בעץ הדעת טוב למהר"ח וויטאל זצ"ל כתב וכפי פשוטו של מקרא קשה להולמו, כי אם הם שלמי נדבה גם יש עולת נדבה ותודה וחטאת ואשם שלא הוזכרו. אך הענין לרמוז כי אחר זכרון עקידת יצחק ע"י עולת התמיד מאז ואילך יזכור להם השי"ת עקידת יצחק ויהיה לו שלום עם ישראל אע"פ שהם חוטאים ויהיה העולה ההיא כאילו הקריבו חלבי שלמות בין ישראל לאביהם שבשמים.

*

ו, יג: זה קרבן אהרן ובניו.

פירש"י אף ההדיוטות מקריבין עשירית האיפה ביום שהם מתחנכין לעבודה, אבל כהן גדול בכל יום שנא' מנחת תמיד והכהן המשיח תחתיו מבניו חוקת עולם ע"כ.

אפשר ללמוד מקרבן משותף זה לאהרן ובניו, דמה שאנו מצפים מכהן שמתחנך לעבודה שזה מעין הבר מצוה שלו שהוא נהיה "גדול" ביום זה יותר ממה שהיה עד היום, כך אנו מצפין מכה"ג שמקריב מנחה זו בכל יום, שבכל יום יגדל בעצמו בעבודת ה' יותר ממה שהיה ביום אתמול.

*

ז, ט-י: וכל מנחה אשר תאפה בתנור וגו' לכהן המקריב אותה לו תהיה, וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה לכל בני אהרן תהיה איש כאחיו.

באדרת אליהו להגר"א ז"ל ליקוטים מגוף כתי"ק כתב על דרך הפשט בכל הקדשים בחטאת ואשם ועולות ומנחות אפוויות ושלמים הוא לכהן המקריב כמו שנאמר כחטאת וגו' והכהן וכו' וכל וכו' לכהן וכו', ומה שנאמר כל זכר בכהנים יאכלנה היינו שיכול להאכילן אבל מנחות שאינן אפוויות קודם קמיצה באות לכל כהן, אבל ההלכה עוקבת את המקרא עכ"ל. [ועיין רמב"ם פ"י ממעשה הקרבנות הט"ו].

וקשה דבסוטה [טז, א] א"ר יוחנן משום ר' ישמעאל בג' מקומות הלכה עוקבת מקרא, ואמר תנא ושייר, ופריך מאי שייר דהאי שייר, וקאמר תגלחת מצורע ודחי לה, ואמאי לא משני דשייר חלוקת מנחת סולת דהכא, דקרא משמע דזה של כל כהן, וקאתי הלכה שזה רק לכהן העובד ובית אב שלו וצ"ע.

*

ז, יב: אם על התודה יקריבנו.

פירש"י אם על הודאה על נס שנעשה לו כגון יורדי הים והולכי מדבריות וחושי בית האסורים וחולה שנתרפא שהן צריכין להודות.

כתב ברוקח במזמור לתודה מ"א תיבות, תיבת א' כנגד התודה, ומ' כנגד מ' לחמיה. וד' שמות במזמור לתודה, כנגד ד' לתרומה אחד מכל קרבן עכ"ד. הכוונה שחוץ ממשפט הפתיחה "מזמור לתודה" יש מ"א תיבות ס"ה מ"ג. ויש באמירתו כאילו הקריב תודה ממש עם כל פרטיה. ולפי הנ"ל לכאורה יש ליזהר שלא להפסיד אפילו מילה אחת כדי שיחשב לו כאילו הקריב תודה בשלימות.

*

ז, יב: אם על תודה יקריבנו.

פירש"י אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו כגון יורדי הים והולכי מדברות וחושי בית האסורין וחולה שנתרפא שהן צריכין להודות וכו'.

כתב בתורת משה לאלשי"ך דמביא מ' חלות, כי עשר כנגד כל אחד מהארבעה שצריכין להודות, ואמרו כי כל אחד מהן צריך לאדויי בפני עשרה [ברכות נד, ב] שנאמר וירוממהו בקהל עם, על כן רמז עשרה כנגד כל אחת מהן.

וכתב עוד והשלושה מהן הן בריאים שהם יורדי הים והולכי מדברות וחושי שיצא מבית האסורין, על כן השלוש עשיריות הן מצה שלא נכנס בהן עיפוש שאור שבעיסה [א"ה עיין רש"י ברכות יז, א ד"ה שאור שבעיסה שפירש הוא יצה"ר שבלבנו המחמיצנו. ועיין בב"ב טז, א הוא שטן הוא יצה"ר הוא מלאך המות], אך חולה שנתרפא שמבלי צאת המדבר או רדת אל הים או שאסרוהו בני אדם בבית האסורין חלה את חוליו מן השמים ששאור שבעיסה עיפש אותו והחלהו על ערש דוי שניכר עיפושו בעצמו ממש כשאור שבעיסה

שהיה במוחו מתעפש לולי ה' שהחיהו מחוליו, על כן העשר חלות שכנגד חולה שנתרפא באות חמץ עכ"ד.

והנה בספר הרמזים לרבינו יואל כתב דכנגד ד' חייבין להודות כתוב ד' פעמים המילה "תודה" בתורה. וכשנבדוק נראה דג' כתיבי כאן בפרשת צו, והרביעי בויקרא כב, כט וכי תזבחו זבח תודה וכו', ולמה לא נכתב הכל במקום אחד.

ולהנ"ל יש ליתן טעם בזה דכמו דכאן בפרשה הג' חלות מצה כתיבי בפסוק אחד ואילו העשר חלות חמץ כתיבי בפסוק שאחריו ולא ביחד, הכא נמי "התודה" של חולה שנתרפא שהוא כנגד "העשר חמץ" נכתב במקום אחר ולא ביחד עם האחרים שהם כנגד המצה.

גם לפ"ז נבין מה דרש"י מנה "חולה שנתרפא" אחרון שברשימה [ולא כמו הגמ' בסנהדרין והפסוקים בתהילים קז ששם הסדר שונה], דאזיל כסדר הכתוב בתורה שהזכירה תחילה את ג' מינין של מצה, ורק לאחר מכן את העשרה של חמץ.

ונראה דלפי"ז אפשר לבאר מה שכתב רבינו בחיי דאחז"ל [מנחות עז, ב] דמשקל השלושים של מצות יהיו כמשקל עשרה של חמץ א"כ כל חלה של חמץ היתה גדולה פי שלוש משל מצה, ולמה לא עשה העשר של חמץ משקלן שוה לשל מצה. להנ"ל אפשר דיש בזה רמז דחולה שנתרפא שכבר התחיל לפעול בגופו הסכנה ממש וניצל, החיוב הודאה וקרבתו שלו שקול כנגד ג' הראשונים שרק היה גופם קרוב לסכנה וסמוך לה, אבל למעשה לא נגע בגופו כלל, ולכן משקל החמץ היה שוה כמשקל ל' של מצות יחד.

ורבינו החת"ס בשו"ת או"ח סימן נ"א כתב סברא להיפך דחולה שנתרפא גרע חובת הודאתו מהנך לפי שלא הכניס את עצמו ונמסר ביד הקב"ה לבדו שרבים רחמיו, עיין שם.

*

ז, כט: המקריב את זבח שלמיו לה' יביא את קרבנו לה' מזבח שלמיו.

בהעמק דבר כתב בזה"ל כולו מיותר, ובא ללמדנו שהוא בעצמו יטריח להביא קרבנו לה', ואין חרפה להוליך בשוק ובחוצות שור וכדומה, כי דורון למלך ה' צבקות הוא, וכתיב מזבח שלמיו מקצת מהם לאפוקי אם נדר הרבה בהמות ומן הנמנע להביא בעצמו כולם בבת אחת, אין צריך להוליך ולהביא את השני גם כן בעצמו, אלא יכול למסור למשרתיו ועבדיו, ואין בזה העדר כבוד שמים אחר שגם הוא מוליך אחד מזבח שלמיו.

וכ"כ לעיל א, ג גבי עולה דכתיב אל פתח אוהל מועד יקריב אותו דהאי הקרבה משמעו הבאה ומלמדנו האי קרא דהוא בעצמו מטריח בטיפולו עד שיביא אותו לפתח אוהל מועד ולא שיתן לעבדו או לשלוחו, ועיין ספר שמות יב, כא שכן הדין בפסח.

*

ח, יג: ויחגור אותם אבנט ויחבוש להם מגבעות.

כתב במשך חכמה כי מה שהאבנט נאמר בלשון יחיד ואילו מגבעות לשון רבים, לבד בפרשת תצוה (שמות כח, מ) כתיב "ועשית להם אבנטים", לפי מה שכתב הרמב"ם [כלי המקדש ח, יט] שהאבנט רוחבו כמו שלוש אצבעות ואורכו ל"ב אמה, ובעוד ששאר בגדי

כהונה נעשה כל אחד לפי מידת לובשם, היתה מידת האבנט אחידה, ולפיכך נאמרה בלשון יחיד.

והעירו על זה מלשון הרמב"ם [שם ה"ב] המצנפת אורכו ט"ז אמות ומצנפת היינו מגבעת, הרי שגם למצנפת היתה מידה שוה.

ובדרך שיחה [ח"א] יישב דבאבנט אין בו תוך וכל לבישתו היינו הכריכה בו, וכל שמידתו שוה, הכל אחד, משא"כ במגבעות אף שמידתו ט"ז אמות, מ"מ הרי יש בו תוך וכל אחד כובעו לפי גודלו, וכל כובע שתוכו אחר לפי גודלו הוא דבר בפני עצמו.

*

ח, כח: ויקח משה אותם מעל כפיהם ויקטר המזבחה על העולה.

פירש"י אחר העולה [וביאר בשפתי חכמים דבא לומר דלא על ממש, דהא כבר הקטיר את העולה קודם שחיתתו של זה האיל], ולא מצינו שוק של שלמים קרב בכל מקום חוץ מזה.

וזה נעשה על פי הדיבור. והטעם בזה כתב בשפתי חכמים אות י' דלא ניתנה לו למנה אלא החזה, כדי לעשות היכר בינו ובין אהרן ובניו כי הם היו כהנים והוא היה לוי, ולא שימש אלא בז' ימי המילואים, והיכר זה עשה הקב"ה בינו ובין הכהנים בני אהרן.

ובבאר בשדה כתב שלא ניתן למשה השוק משום שלא היה כהן אחר אלא הוא לבדו, והוא לא יתכן שיאכל לבדו השוק והחזה ויבוא לידי נותר, ולזה ציוה אותו שיקטירנו. ובמשכיל לדוד פירש על דרך הסוד.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

שיטת ר' יוחנן דקרי למאניה מכבודותי

וּפָשַׁט אֶת בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת הַדָּשָׁן אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל מְקוֹם טְהוֹר
(ו, ד)

פירש רש"י: "ופשט את בגדיו. אין זו חובה אלא דרך ארץ, שלא ילכלך בהוצאת הדשן בגדים שהוא משמש בהן תמיד. בגדים שבשל בהן קדרה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו, לכך ולבש בגדים אחרים פחותין מהן".

*

מקור הדברים הוא בשבת קי"ד ע"א: "אמר רבי אחא בר אבא אמר רבי יוחנן מניין לשנוי בגדים מן התורה שנאמר ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים, ותנא דבי רבי ישמעאל לימדך תורה דרך ארץ בגדים שבישל בהן קדירה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו".

ולפני אותה מימרא (שם קיג): אמרינן: "ותחת כבודו יקד יקוד כיקוד אש, אמר רבי יוחנן ותחת כבודו ולא כבודו ממש, רבי יוחנן לטעמיה דרבי יוחנן קרי למאניה מכבודותי". ואחר זה מביאה הגמרא את המימרא הנ"ל, שבה גם כן מבואר שר' יוחנן הקפיד על כבוד הבגדים. ואחר כך מביאה הגמרא עוד כמה מימרות כאלו של ר' יוחנן, ואלו הם:

א. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן גנאי הוא לתלמיד חכם שיצא במנעלים המטולאים לשוק.

ב. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו חייב מיתה שנאמר כל משנאי אהבו מות אל תקרי משנאי אלא משניאי.

ג. ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן מאי דכתיב כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף ערום בבגדים בלואים ויחף במנעלים המטולאים.

ד. של בנאין מצד אחד (בבגד שלהם רבב מצד אחד הוי חציצה) ושל בור משני צדדין... מאי בנאין אמר רבי יוחנן אלו תלמידי חכמים שעוסקין בבנינו של עולם כל ימיהן.

ה. אמר רבי יוחנן איזהו תלמיד חכם שמחזירין לו אבידה בטביעות העין זה המקפיד על חלוקו להופכו.

ומלבד זה יש להביא לענ"ד עוד כמה מימרות של ר' יוחנן שנראה שגם בהם הולך הוא לשיטתו שהקפיד על כבוד המלבושים, ואלו הם:

א. מפני מה תלמידי חכמים שבבבל מצוינין לפי שאינן בני מקומן, דאמרי אינשי במתא שמאי בלא מתא תותבאי. שבת קמ"ה ע"ב. ופירש"י: "מצוינין. מצוינין עצמן בלבושים נאים".

ב. אמר רבי יוחנן מאן דמתרגם לי בבקר אליבא דבן בג בג מובילנא מאניה אבתריה לבי מסותא. עירובין כ"ז ע"ב.

ג. דאמר רבי יוחנן מאן דמתרגם לי חבית אליבא דחד תנא מובלנא מאניה בתריה לבי מסותא. ב"מ מ"א ע"א.

ד. אמר רבי יוחנן מי שאין לו אלא חלוק אחד מותר לכבסו בחולו של מועד. תענית כ"ט ע"ב.

ה. והאמר רבי יוחנן מי שיש לו גרדי אומן בתוך ביתו ינער כסותו בכל יום. ב"מ כ"ט ע"ב.

ו. בעא מיניה ר' יוחנן מרבי בנאה חלוק של ת"ח כיצד, כל שאין בשרו נראה מתחתיו, טלית של ת"ח כיצד, כל שאין חלוקו נראה מתחתיו טפח. ב"ב נ"ז ע"ב.

ז. אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן ומטו בה משמיה דרבי אלעזר ברבי שמעון וחגרת אתם אבנט בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם. סנהדרין פ"ג ע"ב.

ח. ר' יוחנן אמר 'ולבשם' לבישה מעכבת ואין קידוש ידים ורגלים מעכב. ירושלמי יומא פ"ג ה"ו.

ט. ר' יוחנן סלק גבי ר' יודן נשייא, נפק לגביה בחלוקא דכיתנא, אמר ליה חזור ולבוש חלוקך דעמרא משום מלך ביופיו וגו'. ירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ו.

י. ויקח שם ויפת את השמלה, א"ר יוחנן שם התחיל במצוה תחלה ובא יפת ונשמע לו, לפיכך זכה שם לטלית, ויפת לפיוולא (כסות נאה). ב"ר ל"ו ו'.

יא. היה ר' יוחנן מושלו משל למה הדבר דומה, לאחד שהיה לו חלוק והוציאו לשוק למכרו ולא היה ניכר אם נאה הוא אם לאו. מה עשה אותו האיש, הוציא חלוק אחר שהוא פחות ממנו ונתנו בצדו והשביח אותו החלוק הראשון. כן אמר הקב"ה אם אני בורא את ישראל לבדן בעולם הזה מי מכיר גדלן ושבחן ומעשיהן אלא מתוך שאני בורא אומות העולם ומכעיסים לפני ניכרין ישראל במעשיהם הטובים ויהיו הכל משבחין אותן ומקלסין אותן ואומריין אשרי אומה זו אשרי אלהיה אשרי תורתה. מדרש הגדול שמות א א.

ולא מן הנמנע להוסיף על זה גם את המימרות דלהלן:

א. אמר רב יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן היוצא בטלית מקופלת ומונחת לו על כתפיו בשבת חייב חטאת. שבת נ"ח ע"א.

ב. אמר רבי יוחנן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח צבור והראה לו למשה סדר תפלה אמר לו כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם. ר"ה י"ז ע"ב.

ג. ר' ברכיה ר' חייא בשם ר' יוחנן נתעטף הקב"ה בטלית מצויצת, והעמיד למשה מכאן ולאחרן מכאן, וקרא למיכאל ולגבריאל ועשה אותם כשלוחי החודש, ואמר להם באיזו צד ראיתם את הלבנה, לפני החמה או לאחר החמה, לצפונה או לדרומה, כמה היא גבוה,

ולאין היתה נוטה, וכמה היתה רחבה, אמר להם כסדר הזה שאתם ראיתם כך יהיו בני מעבירים את השנה למטן ע"י זקן וע"י עדים וע"י טלית מצוייצת. פסיקתא רבתי פיסקא ט"ו.

ד. ואמר רבי יוחנן מי שהניח לו אביו מעות הרבה ורוצה לאבדן ילבש בגדי פשתן וכו'.
ב"מ כ"ט ע"ב.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

**"אנסוהו ואכל מצה, אנסוהו ואכל מרור, מתי יוצא ידי חובה,
אנסוהו ואכל האם מברך**

נחלקו תנאים ואמוראים אם מצוות צריכות כונה או לא. להלכה דעת הרמב"ם שמצוות צריכות כונה שפסק (שופר וסוכה ולולב פ"ב ה"ד): המתעסק בתקיעת שופר להתלמד לא יצא ידי חובתו וכן השומע מן המתעסק לא יצא, נתכוון שומע לצאת ידי חובתו ולא נתכוון התוקע להוציאו או שנתכוון התוקע להוציאו ולא נתכוון השומע לצאת לא יצא ידי חובתו, עד שיתכוין שומע ומשמיע. ובפשטות למד שמצוות צריכות כונה, ולכך כל שלא נתכוון לצאת אינו יוצא ידי חובתו.

והקשו שמאידך פסק רמב"ם (חומ"צ פ"ו ה"ג): וז"ל: **אכל מצה בלא כונה כגון שאנסוהו גוים או לסטים לאכול יצא ידי חובתו**. הרי שמבואר בדבריו שאף שאנסוהו ולא נתכוין למצוה לאכילת מצה, מ"מ יצא ידי חובתו. ונמצאו דברי הרמב"ם סותרים זה לזה.

ובמ"מ שם בהלכות שופר הביא את דברי הרמב"ם שכפאוהו ואכל מצה יצא, הרי שס"ל דמצוות אינם צריכות כונה. והק' היאך פסק כאן רבינו (בהלכות שופר) שמצוות צריכות כונה והצריך כאן כונת שומע לצאת וכונת משמיע להוציא. וסיים שם המ"מ "ולא ראיתי מי שחלק בין מצוה למצוה בדין הכונה".

והחילוק שיש בין מצוה למצוה כן הוא מבואר בר"ן על הרי"ף, (ר"ה כח ע"א) וז"ל: דאע"ג דבתקיעת שופר לא יצא הכא יצא שכן נהנה כדאמרינן בעלמא המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה. וכדבריו כן כתב הכס"מ פ"ב מסוכה ה"ד

ועיקר הדברים צריכים ביאור, מה מועיל שנהנה, והרי סוף סוף מצוות צריכות כונה.

ואשר יראה בזה. שבר"ן שם כתב וז"ל: שכפאוהו ואכל מצה יצא כלומר שאם כפאוהו פרסיים ואכל מצה בליל פסח שלא לכונת מצה יוצא ידי חובתו. וכ' הרא"ה שם עוד ז"ל "דדוקא כי האי גוונא יצא שיודע הוא שעכשיו פסח וזו מצה אלא שאינו מתכוין לצאת, אבל קסבר חול הוא ואכל מצה או קסבר לאכול בשר ואכל מצה ודאי לא יצא". דאם איתא למה לי למינקט כפאוהו פרסיים לנקוט חד מהני גווני אלא ודאי כדאמרן.

ומבואר, שאף אם כפאוהו ואכל מצה יצא ידי חובתו, מ"מ אם אינו יודע שהיום פסח וזה מצה, אינו יוצא ידי חובתו, ודבר זה בסתמא ומוסכם לכולם, והוא אף למ"ד מצוות אינם צריכות כונה, וכפי שהוכיח הר"ן שם מינייה וביה.

אמנם גוף הסברא צ"ב, למ"ד מצוות אינם צריכות כונה, הרי אין צריך כונה, ומה איכפת לנו שאינו יודע שפסח היום ושזו מצה. ומאידך למ"ד צריך כונה, מה מועיל שנהנה והרי סו"ס לא התכוין.

ביאור המחלוקת אם מצוות צריכות כונה

והנראה בזה שיש לבאר בהקדם עיקר המחלוקת אם מצוות צריכות כונה או לא, צריך ביאור במה נחלקו.

ונראה בביאור הדבר, שבביאור הלכה יסד (ס סעיף ד) שלמ"ד מצוות אינם צריכות כונה וז"ל: וה"מ שמכוין לפעולה זו שהוא עושה רק שאין מכוין לצאת בזה ידי המצוה כגון בענין תקיעות שתוקע לשיר או להתלמד וכדומה בשאר המצוות אבל אם הוא מתעסק בעלמא וממילא עלה המצוה בידו כגון שנופח בשופר ועלה תקיעה בידו וכה"ג בשאר המצוות לכו"ע לא יצא.

ומבואר, שאף למ"ד מצוות אינם צריכות כונה, מעשה תקיעה צריך וכגון תוקע לשיר, והינו שכונתו להשמיע קולות השופר, אמנם כל שעלתה בדרך מתעסק תקיעה בידו, אף שכונה לא צריך, "תקיעה" צריך, וכל שיצא כמתעסק תקיעה אין בזה גדר של מעשה תקיעה כלל, ושוב אף למ"ד אינם צריכות כונה לא יצא.

ומבואר, שאף למ"ד מצוות אינם צריכות כונה, אין הביאור שאין צריך כונה כלל, אלא הביאור בזה שעצם המעשה של עשית המצוה בזמן שיש חיוב למצוה, וכגון תקיעת שופר בר"ה הואיל והוא זמן של תקיעת שופר, שוב יש כאן "עיצומו של יום", וכן מה שמחזיק בידיו הוא "שופר", סתמא דמילתא שנתכוין לשמה, (וכפי שיבואר לקמן), באופן זה אף שאין אנו יודעים בבירור שנתכוין להדיא לשם מצוה, אלא שרק סתמא נחשב כמתכוין.

שלדעה זו, אין צריכים כונה חיובית להדיא במצוה, אלא סתמא הוי לשמה אף שבפועל לא נתכוין למצוה. ולכך כל שתקע דרך מתעסק ועלתה תקיעה בידו, לא יצא ידי חובה, שבכה"ג אין כאן אפילו סתמא שנתכוין למצוה.

אמנם למ"ד מצוות צריכות כונה לא מועיל מה שסתמא הוי לשמה, אלא בעינן כונה חיובית לשם מצוה, ולכך כל שלא נתכוין להדיא למצוה שוב לא יצא ידי חובתו.

אמנם זה יש לומר, שכל המחלוקת זו אם מצוות צריכות כוונה, הוא דווקא במצוות שחייב אדם בהם מכח הציווי ורק מכח המצוה יש להם משמעות, וכגון לקיחת ארבעת המינים, שרק מכח המצוה יש משמעות למעשהו.

אמנם באכילת מצה חידש הר"ן שכל שנהנה יוצא אף שלא התכוין לצאת ידי חובה. וצ"ב בזה.

ונראה הביאור בזה הוא כדלקמן: קיי"ל המתעסק בחלבים ועריות חייב. ובדין זה כתב ברש"י סנהדרין סב ע"ב המתעסק בחלבים ובעריות - כשעלה בידו חלבים ועריות היה מתעסק ולא נתכוין לכך, כל מתעסק קרי ליה שאינו מתכוין בדבר זה כלל. אמנם בעריות חייב. וכתב רש"י, שכן נהנה - הלכך חשיב בכוונה. ומבואר ברש"י שדין נהנה "הלכך חשיב בכוונה".

ונראה שדווקא באיסורי עריות ובחלב שהחפצא והמציאות של האיסור הוא ההנאה שבדבר, לכך כל שעשה את עצם מעשה העבירה ונהנה נחשב כמתכוין.

אמנם במצוות שענינם אכילה גדר הנהנה הוא שונה ושני גדרים יש בזה וכדלקמן.

שעל דברי הר"ן, הקשו מגמרא (פסחים קיד ע"ב) ושם בגמ' הנידון, במצוות צריכות כונה. ושם תלו שאלה זו במחלוקת תנאים. והביאו ראיה מכרפס שמביאים לפני עורך הסדר. וז"ל הגמ' דתניא, רבי יוסי אומר: אף על פי שטיבל בחזרת - מצוה להביא לפניו חזרת וחרוסת ושני תבשילין.

ומבואר, שאע"פ שכבר הביאו לפניו מרור תחילה, שוב מצוה להביא לפניו שוב מרור חזרת, ומכאן הוכיחו בגמ' שם שמצוות צריכות כונה. שהואיל והאכילה הראשונה לא היתה כדי לצאת ידי חובה, אלא משום היכר לתינוקות ומשום כן לא יצא ידי חובתו באכילה זו.

ומעתה הקשו לדעת הר"ן, אחר שסבר שלענין מצה אף שכפאוהו ואכל מצה יוצא ידי חובתו לפי שנהנה, וא"כ מדוע צריך שוב לאכול שוב כזית למרור, והרי באכילה הראשונה נהנה מן האכילה ושוב הרי הוא כמתכוין ויצא ידי חובתו.

ונראה לחדש ולבאר בזה, שכל מה שאמרו שהואיל ונהנה לא אמרו דווקא באכילת מצה שיש מצוה לפניו "לאכל מצה", שהמצוה היא "לאכל" מצה, ומעתה כל שאוכל מצה שוב "נהנה", והביאור בזה שבמצוות אכילה עצם המצוה הינה שיאכל, ועצם אכילה ענינה הנאה, ומעתה כיון שנהנה בכל אכילה שוב "רוצה הוא לאכל וממילא מועיל שיחשב ככונה.

אמנם כשאכל בתחילת הסדר כרפס, שם המצוה אינו חפצא של אכילה, אלא פעולה אכילה ענינה לעורר את התינוקות לשאול. ונמצא שלא אוכל מחמת שהוא רעב ושצריך לאכל, אלא אוכל בשביל השינוי וההיכר" לתינוקות בלבד.

מעתה יש לומר שכל נהנה מאכילת מצוה כל סיבת אכילתו היא לפי שרוצה לאכל, אלא שמ"מ מצווה על אכילה זו, וממילא כל שגופו נהנה נחשב כמתכוין שמעלה את דרגת האכילה מסתמא לכונה חיובית לאכילה.

אמנם כל שאוכל וכל האכילה אינו מציאות של אכילה אלא היכר לתינוקות, שוב אין הוא "רוצה" את האכילה, וכל מה שעושה הוא רק להיכר, שוב לא מוגדר הדבר כנהנה מהאכילה עדין לא יצא ממצב של "סתמא" ואין כאן כונה חיובית לשם מצה וממילא לא יצא ידי חובתו.

וראיה לדבר שרק "אכילה" היא זאת שיש בה דין נהנה, שברע"א בגיליון שו"ע תעד סעיף ד, הביא שהפמ"ג (ח"ג מהפתיחה הכוללת אות ה) הסתפק באחד שאנסוהו לאכול מרור, איך יהיה הדין. וכתב שם שי"ל שלא יצא. לפי שהוא מר ומזיק.

והביאור שלא יצא באכילה זו, שלא האכילה היא זו הגורמת שיהיה כונה למצוה, והביאור בזה שמהות אכילה מטבע האדם היא שנהנה אדם באכילתו, ולכך כל שרוצה האדם "לאכל" שוב נהנה, ונחשב כמתכוין לדבר, ויבואר עומק הדבר לקמן. אמנם שאוכל מרור, כל שאוכל מרור אינו אוכל מחמת אכילה אלא משום שאנסוהו לאכול מרור, והואיל

והוא מר שוב אינו רוצה באכילה זו שוב לא נהנה באכילתו. ואף שבדרבנן אין צריך כונה, מ"מ כל שאינו רוצה לצאת אף בדרבנן לא יוצא.

אמנם בזה יש להוסיף שלא די בנהנה גרידא כדי שיחשב כמתכוין, שבשו"ע או"ח רד סעיף ח כתב הרמ"א וז"ל: הגה אם אנסוהו לאכול או לשתות, אף על גב דהחייך נהנה ממנו אינו מברך עליו, הואיל ונאנס על כך. ועין שם במ"א שם שהק' ס"ק כ אך קשה דבסי' תע"ה ס"ד פסק אנסוהו ואכל מצה יצא, וכהרב"י שם בשם המ"מ והר"ן הטעם דאמרינן המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה ע"ש וא"כ ש"מ דחשיב הנאה וא"כ למה לא יברך עליו.

והיינו דקושיתו דהואיל וכפהוהו ואכל מצה מברך עליו שכן נהנה, וא"כ מ"ש כאן שאנסוהו לאכל, והרי סוף סוף נהנה וא"כ שיברך.

ונראה שהביאור בזה שכל שאנסוהו לאכל, אין כאן אלא סיבה אחת, שהוא נהנה, ומשום כן אין די בסיבה זו בלבד לעשות את האכילה זו כאכילה מדעת לפי שאין די בנהנה במקום צריכים כוונה למצוה לשם מצוה שציוה ה'.

ובזה יש לחלק במתעסק בחלבים ועריות, שהאיסור בהם הוא להנות. ולכך אף מתעסק חייב, אמנם במצוות שם צריכים את המצוה להתכוין לשם ה' לצאת ידי חובה שעל ידי הכונה לעשית המצוה הופך את הדבר לחפצא של מצוה, לכך אף שנהנה שוב מ"מ לא נתכוין ולכך לא יוצא ידי חובה.

ובזה יש לחלק בכפאוהו ואכל מצה יצא ידי חובה ששם שלוש סיבות יש בדבר שמחמתם הוי כמתכוין, וז"ל הר"ן: דדוקא כי האי גוונא יצא שיודע הוא שעכשיו פסח וזו מצה אלא שאינו מתכוין לצאת, אבל קסבר חול הוא ואכל מצה או קסבר לאכול בשר ואכל מצה ודאי לא יצא.

ונראה שכל שמתקיימות כל הסיבות יחדיו אזי יוצא חובת אף שלא התכוין לצאת ידי חובתו בפועל א. שיהא "נהנה באכילתו" וכיון שכן הוא "רוצה" לאכל, וכפי נתבאר לעיל, ב. יודע הוא שהיום פסח, והיינו שמחובתו לאכל מצה שוב מלבד זה שנהנה. ג. יודע "שזה מצה" והיינו שבדבר זה מתקיימת המצוה.

והשתא במקום שנתקיימו שלושת התנאים האלו גם גם יחד על ידי כל זה עושה את אכילתו שרוצה לאכל היום בפסח וממילא כמתכוין לאכילה^ט.

ולפי זה יבואר עוד שראיתי שמקשים מה מועיל שכן נהנה הא סו"ס מצוות כונה, והרי לא נתכוין לשם מצוה, אמנם לפי המתבאר כאן יבואר היטב, שאחר שמקיימות כל הסיבות

---

^ט ובגדר הכונה למצוה כתב המשנ"ב ס"ק ז וז"ל: יש אומרים שני כוונות יש למצוה א' כונת הלב למצוה עצמה וב' כונה לצאת בה. דהיינו שיכוין לקיים בזה כאשר צוה ד' כמו שכתב הב"ח בסי' ח' וכונת המצוה שזכר בזה הסעיף אין תלוי כלל בכונת הלב למצוה עצמה שיכוין בלבו למה שהוא מוציא מפיו ואל יהרהר בלבו לד"א והב' בעינן כונה לעשית המצוה והוא לעשות רצון ה'. וביותר תקשי דלכאורה סתרי דברי המשנ"ב אהדדי, דמחד איהו כתב דבעינן כונה לשם כאשר צוה ה'. ומאידך כתב לענין מצה תעה ס"ק לד' ואע"ג דמצות צריכות כונה כדלעיל בסימן ס' ס"ד וכ"ש הכא דאינו רוצה לאכול הרי בודאי אינו מתכוין לצאת ידי המצוה תירצו המפרשים דבמידי דאכילה שע"כ נהנה גרונו עדיף טפי וכמתכוין דמי. וצ"ב דבר זה דהא ליכא הכא לשם ה'.

כולם, כיון שנהנה, ומהות אכילה היא הנאה, ויודע שזה מצה והיום פסח שוב מחמת כל אלו נחשב כמתכון להדיא לשם מצוה.

אמנם כל שנהנה גרידא, כיון שצריך להיות מתכוין לא די בכך ולכך אינו מברך.

ולפ"ז יבואר עוד שבביאור הלכה סימן ס כתב שיסוד הר"ן שכן נהנה אינו רק באכילת מצה אלא ה"ה אכילת כזית בסוכה בלילה הראשונה שהוא חיוב דאורייתא יוצא ידי חובה אף שלא נתכוין כיון שנהנה.

ולמתבאר כאן יבואר היטב, שהוא על פי יסוד הר"ן במצה והוא נכון גם כאן שאף כאן הואיל ויושב בסוכה ויודע שעכשיו חג סוכות וחייב לאכל כזית פת ונהנה באכילתו שוב מחמת ג' סברות הללו נחשב רוצה וכמתכוין ויוצא ידי חובה.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

ארבעה צריכים להודות

אם על תודה יקריבנו וְהַקְרִיב עַל זֶבַח הַתּוֹדָה חֲלוֹת מִצּוֹת בְּלוּלַת בֶּשֶׂמֶן וְרִקִּיקֵי מִצּוֹת מִשְׁחִים בֶּשֶׂמֶן וְסֹלֶת מְרֻבֶּכֶת חֲלֵת בְּלוּלַת בֶּשֶׂמֶן: עַל חֲלֵת לֶחֶם חֻמֶּץ יִקְרִיב קָרְבָּנוּ עַל זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמֵינוּ (ז, יב-יג)

חלות מצות בלולת בשמן, ורקיקי מצות משחים בשמן וסלת מרבכת חלת בלולת בשמן. על חלת לחם חמץ. מפורש בתורה שארבה מיני לחמים היו. ג' מיני מצות, חלות, רקיקין ורבוכה, ואחד חמץ. ואמרו חז"ל (מנחות עז.) שמכל מין ומין היה עשר חלות.

וכתב רבינו האלשיך זיע"א שבכל מעשה הקרבנות צפון בהם סודות תורה, מ"מ יש בהם כוונה גם על דרך הרמז. ויש לומר שארבעה מיני חלות באו בקרבן תודה, שכל אחד מהם היה שונה מחברו, באים לרמז למה שאמרו חז"ל (ברכות נד:) ארבעה חייבים להודות. יורדי הים כשעלו ממנה, והולכי מדברות כשיגיעו לישוב, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא. ולכך בכל אחד מסוגי הלחם היה עשרה, שבא לרמז למה שאמרו (שם) שצריך להודות בפני עשרה וכמו שנאמר: "וירממוהו בקהל עם, ובמושב זקנים יהללוהו". (תהילים קז, לב).

ובזה יש לבאר הטעם שלשה סוגים מהחלות היו מצות ואחד חמץ, כיון שיש הבדל בין חולה שנתרפא לשאר חייבי הודאה, כי אותם שהלכו במדבר או בים או בשבי, לא היה פגם בגוף מחמת עצמו, אלא מצד דבר חיצוני. ויתכן שאם לא היה יוצא למדבר או לים או שימצאו בנ"א להושיבו בבית האסורים לא היה ארע עמו דבר. ומכיון שהלך במקום סכנה מצא השטן מקום לעורר עליו דין שמים. וכנגד אלו מביא חלות מצות כיון שלא היה כאן דין שמים גמור.

אבל החולה שנתרפא היה פגם בגוף ממש, ולא היה לו דרך להימלט מחולי זה. ונמצא שהיה עליו דין משמים, ולכך מביא חלת חמץ כיון שבחמץ יש שאור שבעיסה המחמיצו, והוא מרמז ליצר הרע שבעבורו נידון בייסורים. ולזה במצות היה משוחים בשמן, ואילו החמץ אינו בא עם שמן כלל. כי החולה לולי רחמי ה' שיחיה, היה מת בחטאו, לכן לא בא עם שמן.

וכן בשינוי המצות נרמזו אלו, כי כנגד יורדי מדברות שנאמר עליהם "תעו במדבר בישימון דרך.. רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף". יש עשרה חלות מצות שמרמז לשביעה. וכנגד החבוש בבית האסורים שנחלש בדוחק המאסר יש עשרה רקיקים שהם דקים. וכנגד יורדי הים יש עשרה חלות מורבכת, שנחלטות תחילה במים שהוא מעין יורדי הים שבסערת הים דומים לטבועים במים.

רבינו החתם סופר (פרשת בא) כתב לבאר על דרך זה: לפי מה שמבואר בדברי המג"א (קנו, ג) שלא יאמר אדם זכותי גרמה לי כל זאת, וגם לא יאמר אינני כדאי, כי הקב"ה אינו וותרן, אלא יאמר 'אני איני כדי, אך זכות אבותי עמדה לי'. ולמד זאת ממה שכתוב בפסוק "אמרת לה', אדני אתה טובתי **בל עליך**. לקדושים אשר בארץ המה". דהיינו שטובתו אינה בזכות עצמו, אלא בזכות האבות הקדושים. ובזה יש לומר שהלחם חמץ מרמז על עצמו שהוא אינו כדאי לזה הנס. אבל בג' לחמי מצות מרמזים לג' אבות שהם היו בחינת 'מצה' משוללים שאור שבעיסה, שבזכותם ארע לו הנס.

וביאר המפרשים: שתכלית התודה הוא לספר חסדי ה' שגמל עליו, ומטעם זה ריבה הכתוב בלחם, ומיעט בזמן אכילת תודה מכל שלמים, כדי שירבה ברעים לסעודה אחת ביום ההקרבה, ואז יהיה סיפור הנס לפני הרבה אנשים.

להודות - אף אם לא ארע צרה

והנה בגמ' (שם) איתא: אמר רב: ארבעה צריכין להודות.. יורדי הים **מנלן?** דכתיב: "יורדי הים באניות". והולך ומביא כל מזמור ק"ז בתהילים ששם מובא פסוקים על כל אלו הארבעה. והדבר צריך ביאור וכי רב בא ללמדנו מזמור בתהילים. ועוד קשה שכבר מביא הפסוקים על יורדי הים, מביא שבעה פסוקים ברצף, ולכאורה היה די שיזכיר העניין תחילה וסוף. נ"דהיינו יורדי הים באניות.. יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם". ולמה מאריך בכל התיאורים: ואומר: "ויעמד רוח סערה יעלו שמים ירדו תהומות". ואומר: "יחוגו וינועו כשכור". ואומר: "ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקתיהם יוציאם". ואומר: "יקם סערה לדממה". ואומר: "וישמחו כי ישתקו". ואומר: "יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם". עוד יש להבין ששינה סדר המקרא, שבתהילים מובא קודם הולכי מדבר, ואח"כ אסורים, ואח"כ חולים ואח"כ יורדי הים. ואילו בגמ' התחיל ביורדי הים. ואח"כ הולכי מדבר ואח"כ חולה ובית אסורים. נובתוספות כתבו שבפסוק נקט תחילה הדברים שהמסוכנים יותר. ואילו בגמרא נקט בתחילה הדברים שמצויים יותר].

וביאר רבינו האלשיך זיע"א שהיה מקום לומר שכל חיוב הודאה בארבעה אלו, הוא דווקא שהיה להם סכנה כגון בים שעמדו לטבוע וניצלו, וכן אלו שהיו במדבר והיה חסר להם אוכל וניצלו, וכן על זה הדרך, ובא רב ואמר ארבעה צריכים להודות גם אם לא עמד עליהם רוח סערה ולא הסתכנו, כיון שהם יורדי הים צריכין להודות. וכן הולכי מדברות, אף שלא תעו במדבר ולא רעבו ללחם ולא צמאו למים. וכן חולה שנתרפא, אפילו שלא הגיע עד שערי מות, ולא תיעבה כל אוכל נפשו, אלא שנתרפא מחליו, צריך להודות. וכן מי שהיה חבוש ויצא, כלומר גם שלא היה אסור בזיקים, כיון שהיה חבוש ויצא, חייב להודות, אף על פי שלא היה מאסירי עוני וברזל כמשמעות הכתוב.

ולזה הקשתה הגמ' מנלן? כיון שמשמעות הפסוקים הוא שכל אלה שחייבים להודות דווקא שהיו בסכנה, אבל אם לא היה להם שום סכנה בדבר לא חייבים להודות, ובזה יש לבאר מדוע שינה מסדר הכתובים והתחיל מיורדי הים, כי משם עיקר הראיה, ומשאר הכתובים אינו מוכח כ"כ כמו שמוכח מהפסוקים ביורדי הים, אלא "יגיד עליו רעו". (איוב

לו, לג). כי בתוך הפסוקים המתארים את קושי יורדי הים, נכנס פסוק שאינו מן העניין, שהתחיל לומר: "יורדי הים באניות עשי מלאכה במים רבים, המה ראו מעשי ה' ונפלאותיו במצולה". ואח"כ חוזר לומר על גלי הים והרוח סערה וכו' ובסוף אמר: "יודו לה' חסדו". ולכאורה מה שאמר המה ראו מעשי ה' הוא תיאור ליציאה מהצרה, והיה ראוי לומר פסוק זה בסוף.

עוד הוקשה לו שבתחילה אמר הכתוב "יעלו שמים ירדו תהומות שהוא סכנת מות, פן תהומות יכסום ירדו במצולות, אבל מה שהוסיף: "יחוגו וינועו כשכור". היא צרה שאין בה סכנה, ומה תוספת יש בה אחרי שאמר שכמעט טבעו במצולות. עוד הוקשה לו שבכל המזמור תיבת 'ממצקותיהם' נכתבה בלא וא"ו, וכאן אמר "וממצקותיהם". ועוד קשה מה שהוסיף "וישמחו כי ישתקו". וכי יש צד שלא ישמחו מדבר זה.

ומתוך זה הוכרח לרב שאף שבשלשה הדברים שקדמו נאמר הודאה רק אחרי סיפור הצלה מהצרה, וביורדי הים הוזכר ההודאה גם קודם שסיפר הצרות, לומר שלא רק אם ארע צרה ממש צריך להודות, אלא אף אם לא ארע צרה, עצם מה שעבר בים בלא צרה, וגם אם לא ראו נפלאות ה' בשינוי הטבע, רק ראו מעשה ה' שנתן בים דרך וינחם לבטח בלא פחד, בזה יופלג חיוב ההודאה [כדלהלן]. אך אם "ויאמר ויעמוד רוח סערה". עד שהוצרכו לזעוק מצרה, ושינה הוא יתברך הטבע ויקם סערה לדממה. אף שאין זה הטבה כל כך גדולה כבראשונה, עם כל זה ראוי וחיוב הוא "שיוודו לה' חסדו". וכ"ש אם לא היה צרה שחייבים להודות.

כי מי שעבר בים או במדבר ולא היה לו שום סכנה, חייב להודות יותר ממי שהיה בסכנה ממשית וניצל, כי זה שלא הסתכן גדלה טובתו, כי לא בלבד שהקב"ה הצילו, אלא חס עליו שאפילו צער קטן לא ירגיש. ועל כן הוא חייב להודות יותר לה'. וכן החולה שלא הסתכן חייב להודות, שלא רק שהקב"ה הצילו ממות אלא שגם לא הכביד עליו חליו וריפאו. וכן החבוש צריך להודות שלא השליט הקב"ה את שוביו לתתו בעוני וברזל, כי אם להיותו חבוש בלבד והוציאו יתברך.

ובזה מבואר דברי רב שבתחילה הביא הפסוק שמדבר מצרה מוות ממש בהבאת רוח סערה, וא"כ מדוע הוסיף לומר "יחוגו וינועו כשכור". שאין זה צרת מיתה, על כהך לומר שהפסוק בא לומר שיש כאן ב' סוגי הודאות אחת על מי שעבר בים ועמד בסכנת טביעה ממשית וניצל ממנה, ואחד אף אם לא עמד בסכנת טביעה ממשית, וכן מוכח ממה שהוסיף וא"ו בתיבת 'ממצקותיהם' לומר שיש כאן ב' סוגי הודאות אחד בצרת מיתה ממש והשניה בעצם העברה בים, וכן מה שאמר "וישמחו כי ישתקו". שהדבר פשוט שישמחו, שיש לומר שחוזר על מה שאמר "יחוגו וינועו כשכור". שלמרות זאת "שתקו משכרותם". ואף בזאת שלא היו בצרת מיתה הודו לה'.

ובזה יישב הרב דיוק נוסף בדברי רב, שהביא בשאר הלימודים, שבהולכי מדבר הביא הפסוק. "תעו במדבר בישימון דרך עיר מושב לא מצאו". והשמיט את הפסוק "רעבים גם צמאים". לומר שההודאה לא שייכת רק במה שניצלו מרעב, אלא מעצם ההליכה למדבר.

ארבעה צריכים להודות

וכן בחולה הביא "אוילים מדרך פשעם". והשמיט הפסוק "ויגעו עד שערי מוות". לומר שגם במחלה שלא הכבידה עד כדי מוות חייב להודות. וכן בחבוש הביא "יושבי חשך וצלמות". ולא הביא לשאר הפסוק "אסירי עני וברזל". לומר שאף באסור בלבד אף שלא אסור בברזל ממש, אעפ"כ חייב להודות.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער)

גילוי הנביא אודות פסוק בפרשת השבוע

אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה (ו, ו)

לא תמיד זוכים ל"גילוי אליהו", אבל מצינו בדברי השל"ה הק' אודות מה שמצא בכתב יד של הרמ"ק בשם "זקן אחד" וכתוב על זה השל"ה הק' "ובעיני פשוט שזה הזקן היה אליהו הנביא... ואלו דבריו בשער האותיות (אות הלמ"ד, לב טוב, ס"ק ז') - "ומצאתי כתב יד של האלקי מהר"מ קורדוורא ז"ל שכתב וזה לשונו, למדני זקן אחד לבטל המחשבה, יאמר פסוק זה הרבה פעמים, אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה (ויקרא ו, ו). ובעיני פשוט שזה הזקן היה אליהו הנביא, ולרוב ענוותנותו של הרב לא רצה לגלות. על כן יהא נזהר בזה במי שנפל בלבו מחשבת און או מחשבת הבל שיאמר הפסוק הנ"ל הרבה פעמים. ונראה בעיני שיאמר גם כן הפסוק סעפים שנאתי ותורתך אהבתי (תהלים קיט, קיג), ויאמר אותו בהתעוררות גדול ויהיה גבור כארי, עכ"ד.

ביאור הסגולה

ויש לציין לזה דברי מורינו הגה"צ ר' שמשון פינקוס בספרו שערים בתפלה (עיתור סוף אות ז') שמביאו ומבאר "וענין פסוק, אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה, לבטל מחשבות רעות, לכאורה הוא מפני שאחז"ל שקרבן עולה מכפר על הרהורי הלב, ולכן הפסוק שמצוה להבעיר תמיד את אש העולה, שענינו בעירה ונקיון תמידי וכפרה על הרהורי הלב, מסוגל הוא נגד המחשבות רעות".

כ ויש לציין להמשך דברי השערים בתפלה הנ"ל הנפלאים - "וא"כ הרוצה להתפלל עבור ענין אחד, אם ישנו איזה פסוק אשר ענינו הוא הדבר ההוא הצריך לו, כשיאמר פסוק זה בתורת בקשה, נמצא דמלבד מה שיש כאן תפילה יש כאן גם הסגולה המונחת בתוך המילים הקדושות, הלא הוא הדבר ה' אשר בתוך דברי תורה ההם ושייך לענין זה בפרט, ועי"ז ישיג מבוקשו.

וכגון דברי השל"ה עצמם, מי שתמיד סובל ממחשבות לא טובות, אם יקבע לעצמו זמן לומר פסוקים אלו, מאה פעמים ביום, או חמש מאות פעמים, הרי נמצא שעשה פעולה משולשת, התפלל, והרבה להתפלל, ושהמילים עצמם המשיכו עליו טהרה וקדושה, שזה הכח והסגולה אשר בתוכם, כמבואר בקדמונים הנו', ואם יתמיד כך בכל יום עשרות או מאות פעמים, ואחר שהתרגל כך ירבה עוד ועוד עד שבמשך הזמן יאמר את הפסוק והבקשה הנמרצת הזאת אלפי פעמים, במשך הזמן יראה מאורות וישיג תועלת נפלאה. וגם דבר זה יהא כלי זיין חזק בידו, הנה קורה שאדם מזדמן במקום או במצב מסוכן ברוחניות, ואין יודע עצה ותושיה מה לעשות להנצל, אבל המתרגל בזה הוי זו עצה נפלאה וקלה לומר פסוק מענין הצרה, כגון הפסוקים הנו', או פסוק כמו יהי לבי תמים בחקיך למען לא אבוש, או הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני, תחטאיני באזוב ואטהר תכבסני ומשלג אלבין, לומר הפסוקים כמו שאומר תהילים, אבל במקום לומר הרבה תהילים, לומר רק פסוק זה כמה מאות פעמים, וכמו מי שרוצה לשבור דבר קשה, מכה וחוזר ומכה דוקא על אותו מקום, פעם אחר פעם עד שנשבר. ודבר זה הוא עצה נפלאה מיוסדת על אדני קודש יסודות התורה, ובדוק ומנוסה, ותרופה שאינה מזיקה, אשרי המתרגל בה, ישמע חכם ויוסף לקח".

חתול שחור עם עינים ירוקות!

יש סיפור אודות מישהו שביקש הדרכה מרבו האיך לינצל ממשבות רעות. ואמר לו רבו דבר שאמר לו מקודם שחייב לקבל בתמימות עצתו, והוא, כי במשך השבוע הבא הוא מרשה אותו לחשוב על כל ענין שרוצה, חוץ מדבר אחר - חתול שחור עם עינים ירוקות! חוץ מזה הכל מותר לשבוע אחד. אבל הזהיר אותו בזהירות יתירה, שבשום פנים ואופן אסור בשבילו לחשוב אודות חתול שחור עם עינים ירוקות. השואל, לא הבין העצה והדרכה, אבל הסכים לשמוע. אחרי שבוע, חזר לרבו, ורבו שואל ממנו, האיך הלך השבוע, האם הצליח לשמוע אל הוראותיו. ובבושת פנים ענה לו ואמר "האמת אגיד, כי לדאבוני, הדבר היחידי שהצלחתי לחשוב, היה רק על חתול שחור עם עינים ירוקות!" וכאשר אמר מילים אלו, הרב חייך ואמר לו "זהו מה שרציתי לשמוע!" ועכשיו התלמיד נבוך ביותר, וחיכה לשמוע הסבר הדברים. "רציתי לחנך אותך, כי אפשר לשלוט על מחשבות בקנין "חזקה", רק בקנין "משיכה"! דהיינו שאי אפשר לדחות ולגרש מחשבות רעות בפועל, רק לכוון מחשבה טובה ולרכז המחשבה בה, וממילא לא חושבים עוד על המחשבה הרעה, אבל כאשר חושבים כל הזמן, "אסור בשבילי לחשוב על זה", הרי ירויח רק שיתמיד לחשוב על ה"חתול שחור עם עינים ירוקות - שאינו רוצה לחשוב עליו".

דברי האדמו"ר מבאיאן זי"ע אודות כוחו של מחשבה טובה

ושמעתי כמה פעמים (וגם לאחרונה בחמשה עשר בשבט תשפ"ג) מכ"ק אדמו"ר מבאיאן שליט"א בשם זקנו האדמו"ר הרה"צ ר' מרדכי שלמה זי"ע, שמחשבה רעה היא מאד לא טוב, אבל מחשבה טובה אחת מדחה המחשבה רעה, ולכן ממילא זהו העצה, לחשוב בתמידות מחשבות טובות, לא תמיד יכולים ללמוד ולהתפלל ולקיים מצוות, אבל יכולים לחשוב מחשבות טובות.

דברי הצעטיל קטן

ומה נעים לצרף לדברי השל"ה הק' הנ"ל בשם הרמ"ק - בשם אליהו הנביא זכור לטוב - אודות הפסוק בפרשת השבוע "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה", דברי הר"ר אלימלך זי"ע בתחילת צעטיל קטן ואלו דבריו הק' - "בכל עת ורגע שהוא פנוי מן התורה, ובפרט שהוא יושב בטל לבדו בחדר או שוכב על מטתו ואינו יכול לישן, יהיה מהרהר במצות עשה זו של ונקדשתי בתוך בני ישראל, וידמה בנפשו ויצייר במחשבתו כאילו אש גדול ונורא בוער לפניו עד לב השמים, והוא בשביל קדושת השם יתברך שובר את טבעו ומפיל את עצמו להאש על קידוש השם יתברך, ומחשבה טובה הקדוש ברוך מצרפה למעשה, ונמצא שאינו שוכב ויושב בטל, רק מקיים מצות עשה דאורייתא" - והרי על ידי ה"אש תמיד..". יזכה ממילא לשמור על המחשבה הטהורה.

במקום שאסור לחשוב בדברי תורה

ושאלתי פעם מכ"ק מרן אדמו"ר מבאיאן שליט"א אודות עצה בביה"כ שאסור לחשוב מחשבות של תורה, האיך לינצל ממחשבות לא-טובות. וענה, "לצייר במחשבה נוף יפה",

ועל פי המבואר, כל כמה שחושבים בפועל על מה שהוא טוב ויפה, הרי ממילא לא חושבים על מחשבות לא טובות (וע"ע במשנה ברורה פ"ה, ה').

וצדיקים ילכו בם

והנה מצינו ענין זה בנוגע לקרבן פסח בגמ' נוזיר (כג.) "אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, מאי דכתיב "כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם", משל לשני בני אדם שצלו את פסחיהן, אחד אכלו לשום מצוה ואחד אכלו לשום אכילה גסה, זה שאכלו לשום מצוה - "וצדיקים ילכו בם", וזה שאכלו לשום אכילה גסה "ופושעים יכשלו בם". נמצינו למדים כי שניהם עושים אותה פעולה, והכל תלוי על הכוונה, ומחשבה אם הם מכוונים בשם "צדיק" או בשם רשע".

להזהיר בני ביתו (וגם עצמו!) לכוון לפני הסדר - "מצוות צריכות כוונה"

ורואים להדיא בספר קיצור שו"ע (סימן קי"ט, ב') "ויזהיר לבני ביתו.. ויכונו כולם למצות ארבע כוסות וספור יציאת מצרים ואכילת מצה ומרור, כי גם הנשים חיבות במצוות אלו", דהיינו שלפני שמתחילים הסדר, יש לכוון להדיא שבאים לקיים כל המצוות דאורייתא ודרבנן ששייכים לקיים במשך הלילה - "כאשר צוה השם".

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

אדם ניכר בכוסו בכיסו ובכעסו

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. צוֹ אֶת אֶהְרֹן וְאֶת בְּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הָעֶלְהָ הִוא הָעֶלְהָ עַל
מוֹקְדָה עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלֵּילָה עַד הַבֶּקֶר וְאִשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוֹקֵד בּוֹ (ו, א-ב)

דרשו חז"ל במסכת קידושין (דף כט ע"א): תנא דבי ר' ישמעאל כל מקום שנאמר צו אינו
אלא זירוז מיד ולדורות. וכן בספרא (צו פרשה א פרק א אות א) צו אין צוואה אלא זירוז
מיד ולדורות, א"ר שמעון ביותר כל מקום שיש חסרון כיס. והובא בפירוש רש"י.

א. צריך להבין מדוע נאמר בלשון צו ולא אמור או דבר? והשיבו על כך חז"ל אין צו אלא
לשון זירוז בגלל שיש חסרון כיס. אלא שצריך להבין איזה חסרון כיס יש לכוהנים שצריך
לזרזם?

ב. ועוד יש לשאול איך שייך הציווי לדורות אחרי חורבן בית המקדש ולא שייך להקריב
עולה?

טבעם של בני אדם

האדם נולד בטבעו אנוכי אוהב את עצמו והוא מאוד רכושני כמו שאומרים האדם נולד
עם יד קמוצה ונפטר עם יד פתוחה, לרמוז כשנולד רוצה לכבוש את העולם תחת ידו אך
כשנפטר מודיע שלא לוקח כלום, ולכן כל תינוק כל מה שרואה זה שלו והוא רוצה, כך
שכל אדם אם לא יעבוד וישקיע על תיקון מידת האנוכיות הוא יהיה קמצן גדול אשר יהיה
לו קשה מאוד לעזור ולהעניק לזולת שום עזרה, ותמיד ידאג איך למלא את כל תאוותיו
ורצונו ולאחרים ימנע כמה שהוא יכול, והדבר יבוא לידי ביטוי בביתו ובחברתו שתמיד
בראש מענייניו דאגת השגת ומילוי תאוותיו בלבד עד אשר יהיה קשה לו כל הוצאה כספית
הקשורה לאחרים ועושה חשבון על כל הוצאה וינסה תמיד אולי אפשר להימנע או
להסתפק בפחות, ויש אשר הרחיקו לכת בחולי הקמצנות עד אשר אפילו לצרכי עצמו
מתקמצן וחוסך כמה שיכול ובלבד שלא להוציא מכספו, אמרו חז"ל בשלשה דברים אדם
ניכר, בכוסו בכיסו ובכעסו (עירובין ס"ה). כי על ידי דברים אלו נחלשו ההגבלות החיצוניות
שבאות מצד הנימוס האנושי וממילא מתגלה הפנימיות. ולזאת התורה מלמדת אותנו את
תורת הנפש שבמקום שיש חסרון כיס צריך לזרז אפילו את הכוהנים כאשר נבאר וקל
וחומר לכל שאר בני אדם.

מעשה עם האבן עזרא והדגים מקריעת ים סוף

עד היכן מגיעה מידת הקמצנות מסופר על רבי אברהם אבן עזרא המפרש הנודע של
התורה סיפור שממנו ניתן ללמוד עד כמה מידת הקמצנות עלולה למרר את חייו של מי

אדם ניכר בכוסו בכיסו ובכעסו

שנגוע בה האבן עזרא היה כל חייו עני מרוד ונדד ממקום למקום באחת מתקופות נדודיו הוא הגיע לפני שבת לעיר אחת באותו מקום היה נהוג שבעלי הבתים של העיר מקבלים אורחים לפי סדר מסויים קבוע שאין לשנותו בשבת זו מקבלים אורחים תושבי העיר שהגיע תורם ובשבת הבאה מארחים את האורחים הבאים אחריהם בתור איתרע מזלו של האבן עזרא שהיה צריך להתארח אצל אדם שהיה ידוע בקמצנותו הגדולה אותו אדם במטרה לחסוך מהוצאות השבת היה נוהג לרוץ לשוק מאוחר מאד סמוך לשבת ולקנות את שיירי המאכלים שנותרו ביד המוכרים שיריים אלו נמכרו באותה שעה בזול לאחר מכן הוא מיהר לביתו וביקש מאשתו שתכין אותם מהר כדי שתספיק לבשלם לפני שבת באותו יום ששי שבו הגיע האבן עזרא לעיר עבר בעל הבית בשוק בשעה מוקדמת שלא כדרכו וראה שם דג יפה וטוב וחמד אותו בלבו הוא התמקח שעה ארוכה עם המוכר עד שהצליח להוריד את מחירו ולקנותו והנה לפני כניסת השבת נודע לו מהממונה על האורחים שהגיע תורו לקבל אורח לאותה שבת פניו של אותו אדם חפו צר היה לו מאד לתת לאורח מנה יפה מאותו דג קמצנותו היתה כה גדולה עד שלבו לא איפשר לו לתת משלו לזולתו בלית ברירה הוא רץ שוב לשוק וקנה שלושה דגים קטנים ישנים ומעופשים עבור האורח בבואו הביתה הוא ביקש מאשתו שבליל שבת תגיש לאורח את הדגים הזולים והישנים והוא עצמו ימצא כבר דרך שלא לאכול אותם בתואנה כל שהיא. לאחר מכן כאשר האורח יהיה שבע מהמאכל הרע יאכל הוא את הדג היפה, בליל שבת כאשר התקרבו בעל הבית ואורחו האבן עזרא לבית הריח האבן עזרא את ריח הדגים המעופשים והבין מיד מיהו מארחו ומהי מגמתו אך לא אמר מאומה, והנה לאחר הקידוש ונטילת ידים כאשר הגישה בעלת הבית את הדגים המעופשים לאורח גחן האבן עזרא אל אחד הדגים והחל ללחוש לו מלים שונות לאחר מכן הוא עזבו ופנה לדג השני וכן לשלישי, בעל הבית תמה מאד על מעשיו של אורחו ושאל אותו לפשר מעשהו והאם ח"ו אין הוא עושה כישוף בלחשו עם הדגים, ענה לו האבן עזרא שהוא כותב פירושים על התורה ותמיד הוא רצה לברר כיצד התרחשה קריעת ים סוף, והנה עתה בראותו דגים ישנים מאד הוא סבר שהם מאותה תקופה ויהיה באפשרותם לספר לו על קריעת ים סוף, אולם הדג הראשון לא זכר וכן השני ואילו הדג השלישי אמר שיתכן שאחיו הגדול הנמצא במטבח זוכר זאת, בעל הבית הבין את הרמז והתבייש על כך שהוא נהג במידה כל כך בלתי הגונה כלפי אורחו, הדברים חדרו ללבו והוא החל מהרהר על דרכו הנלוזה ועל מידת הקמצנות הקיצונית שאליה הוא נגרר עד שחייו וחי בני משפחתו הפכו לקשים עצובים ובלתי נסבלים. המעשה מלמד אותנו שמידת הקמצנות פוגעת בראש וראשונה באדם עצמו עד ששבתותיו נעשות חול וכל חייו הופכים למסכת של צער, הדרך היחידה היא להתנער מאותה מידה רעה להיות בעל לב רחב להוציא הוצאות כראוי ולחיות חיים שיש בהם הנאה מעולמו של הקב"ה.

קרבת עולה כליל ואין הנאה לכהן

ובזה נבאר את פרשתנו מאחר וטבעו של האדם שהוא אנכי ומתקמצן בכל אשר נוגע לאחרים לכן כתבה כאן התורה בלשון צו וגם הפרשה נקראת בשם צו שהוא לשון של

אדם ניכר בכוסו בכיסו ובכעסו

זירוז במקום של חסרון כיס, וביאור הדברים התורה רוצה ללמדנו את תורת הנפש של האדם שלא רק כאשר נצרך להוציא מכספו קשה לאדם, אלא אפילו אין שום הפסד לכהן בקרבן עולה מאחר ואינו על חשבונו, מכל מקום מספיק שאין לו מזה שום טובת הנאה ורווח על טרחתו שהרי קרבן עולה כולו כליל נשרף באש ולא נותר אלא העור לכהן מהקרבנות כך שאין לו שום אינטרס לטרוח ולהתאמץ בהקרבת קרבן כזה, לכן גם זה נחשב כחסרון כיס ונמנע ומעדיף לא לעסוק בקרבן כזה, לכן השם יתברך מזרז את הכהנים שלא יזלזלו בקרבן עולה, ומכאן מוסר השכל עד כמה צריך האדם לעבוד על מידת הכילות והקמצנות אשר מוטבעת באדם אשר היא שורש כל הרע וחייב כל אדם לעקור מהשורש מידה ותכונה זו אשר מאפילה על עבודת השם של האדם, הן בן אדם למקום והן בן אדם לחברו ולכן הציווי לדורות כיון שזה רק דוגמה לכל מצוות התורה.

דברי ספר הישר על מידת הקמצנות שגרועה מכל המידות ולא שייך להיות עובר השם

ובכדי להבין עד כמה משפיע הכסף על האדם מסופר בירושלמי מסכת תרומות פ"ח ה"ד שפעם רבי יוחנן נאבד לו הארנק והיה טרוד בדבר ושאלו אותו דבר הלכה ולא ידע להשיב, שאלו אותו וכי בגלל שנאבד הארנק נאבד גם הדעת, והשיב להם שהדעת קשורה ללב האדם והלב קשור לכספו. כמו שאומרים בחודש כסליו לפתוח את הכיס והלב, הראת לדעת עד כמה הכסף משפיע על דעתו של האדם, ולכן כתב בספר הישר [מיוחס לר"ת] **שער ו והמידה הארבע עשר הכילות וכו' ונאמר אם יהיה אדם כילי אין זאת המדה הרעה בו לבדה רק אחרות מלבד אלה, וזאת עלתה על כולנה וכו' כי כל מצוה אשר יכיר בה תועלת יעשה כמשפט, ואם יכיר בה אפילו הפסד מעט מהונו יקל בה ויביא ראיות עליה עד שיתירנה ויעשה חרטה ופשרה, ובשעה שלא קיימת בו נדבת הנפש הרי תישתנה כל גישתו לעשיית המצוות מהקצה לקצה, כגון אם יקנה כבש וישחטו ונמצא טרפה ויוכל להביא ראיות להכשיר אותו יעשה, וכן אם יכנס עליו שבת ויזדמן לו עסק שאם לא יעשהו יאבד לו ממון יביא ראיות כי הוא מותר לעשותו, וישים ראיתו כי כתיב אשר יעשה האדם וחי בהם, וכל זה יבוא מכח הכילות וכל כח היתר שהוא מחפש למצוא להם ראיות שאין להם שום אחיזה בשכל, כי הפסוק נדרש לפיקוח נפש, [כל חלש שכל יבין את זה ואילו הכילי הרי עיניו טוחות ורואה הפכן של דברים] ועל כן אי אפשר להיות לכילי עובר אלהים בשביל רוע לבבו ועינו אשר שבפרוטה יתיר כל איסור.**

קמצנות זו מחלה רעה

וכבר כתב שלמה המלך בחוכמתו אשרי מי שזוכה להיות נדיב לב ואוי לקמצן שהוא חולה בחולי רע, בקהלת פרק ה פסוק יח גם כִּלְהָאָדָם אֲשֶׁר נִתְּן־לוֹ הָאֱלֹהִים עֶשֶׂר וּנְכָסִים וְהַשְּׁלִיטוֹ לְאָכַל מִמֶּנּוּ וְלִשְׂאֵת אֶת־חֻלְקוֹ וְלִשְׂמֹחַ בְּעַמְלוֹ זֶה מִתַּת אֱלֹהִים הִיא: ובקהלת פרק ו פסוק (א) יֵשׁ רְעָה אֲשֶׁר רְאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמַשׁ וְרִבְיָהּ הִיא עַל־הָאָדָם: (ב) אִישׁ אֲשֶׁר יִתְּן־לוֹ הָאֱלֹהִים עֶשֶׂר וּנְכָסִים וְכָבוֹד וְאִינְנּוֹ חָסֵר לְנַפְשׁוֹ מִכָּל אֲשֶׁר־יִתְּאוּהוּ וְלֹא־יִשְׁלִיטֵנוּ הָאֱלֹהִים לְאָכַל מִמֶּנּוּ כִּי אִישׁ נִכְרִי יֹאכְלֵנוּ זֶה הֶבֶל וְחָלִי רַע הוּא: וחז"ל במסכת סנהדרין דף כט ע"ב קראו לקמצן עכבר שוכב על דיגרי זהב, וביאר המהר"ל זצ"ל בנתיבות עולם נתיב הנדיבות פרק א בביאור

אדם ניכר בכוסו בכיסו ובכעסו

דברי הגמרא ומה שאמרו ששוכב על דינרים כי שכיבתו על דינרים קשה שיותר טוב לשכב על דבר שהוא רך מן הדינרים שהם קשה לשכב עליהם, וכן הוא הקמצן כאשר כל כך אוהב העושר עד שאין נהנה ממנו גם הוא תמיד בצער והעושר הוא מוסיף לו דאגה ולכן נקרא עכבר השוכב על דינרים. **זאת ועוד כתב הראב"ד בספרו בעלי הנפש שער הקדושה אמרו בירושלמי (קדושין פ"ד הי"ב) עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראו עיניו ולא אכל ממנו.**

הקמצן נחשב כעובד עבודה זרה

ועוד יותר אמרו חז"ל על הקמצן בתוספתא מס' פאה פ"ד הי"ט אמר רבי יהושע בן קרחה מנין שכל המעלים עינו מן הצדקה כאילו עובד עבודה זרה שנאמר השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר, ולהלן הוא אומר יצאו אנשים בני בליעל מקרבך, מה בליעל האמור להלן עבודה זרה אף בליעל האמור כאן עבודה זרה. הסבר הדבר כיון שכולו עובד בשביל הכסף.

חטא קין בגלל הקמצנות אינו מהדר במצוות

הקמצן הראשון בעולם קין, כתב הסבא מקלם זצ"ל צא ולמד על קין אשר היה השני ליציר כפיו יתברך, וראה כמה גדלה מעלתו כי השיג בשכלו ענין הקורבנות, ועוד יותר כי השי"ת דיבר עמו קודם, וגם כי השיג כי השי"ת שעה אל הבל אחיו, תראה כמה השיג באלוקות ועם כל זה נפל במידת הקימוץ לחסרון אהבה וכבוד השי"ת, **כי מידת הקימוץ גרמה לו שידמה כי מאי איכפת לו להקב"ה בין כחוש לשמן. וכמה כואב לראות את אותם אנשים שבעת שהם לרכוש אתרוג ולולב או מצות וכדומה הם תרים אחר המחיר הנמוך ביותר בשוק באומרים מדוע יש צורך במהודר יותר גם זה כשר. ועל כך אמרו חז"ל במסכת סוטה דף מח ע"א** אומרת משחרב בית המקדש פסקו אנשי אמנה מישראל, **ופירש רש"י זצ"ל** אנשי אמנה היינו אנשים שבוטחים בהקב"ה וסומכים עליו לעשות טוב ואין דואגים לחסרון, ועוד יותר כתב רש"י זצ"ל בהמשך בטלו אנשי אמנה שמאמינים בהקב"ה לוותר ממונם לנוי הידור מצוה ולצדקה ולהוצאת שבתות וימים טובים עכ"ל. **הרמב"ם זצ"ל כותב הלכות מתנות עניים פ"י ה"ב** בענין זה דבר נפלא וז"ל לעולם אין אדם מעני מן הצדקה ואין דבר רע ולא היזק נגלל בשביל הצדקה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום, ואדרבא אמרו חז"ל **במסכת תענית דף ט** להיפך עשר תעשר ודרשו חז"ל עשר בשביל שתתעשר. ואם רואים הפוך כנראה שיש חיסרון במעשיו כי השם יתברך לא חשוד שלא יקיים הבטחתו.

משל המגיד מדובנא

וכתב על כך משל נפלא של המגיד מדובנא זצ"ל להסביר את מצות הצדקה שמחסיר ממונו, משל למה הדבר דומה לאותו אדם שצעד בשוק ואבד לו ארנק עם מאה דינרים, למחרת הלך באותו שוק ומצא ארנק אחר ובו מאתיים דינרים, האיש הזה הגם שיתנחם על אבדתו עם כל זה אין לו תנחומים שלמים כי יחשוב לעצמו שאילולי היה מאבד את

אדם ניכר בכוסו בכיסו ובכעסו

המאה דינרים הלא היו לו עתה שלוש מאות דינרים מאחר ומה שמצא אינו קשור למה שנאבד, לעומת זה אחד שהוליך תבואה ממקום למקום ועבר דרך שדה ובעוברו שם שקו התחורר ונתפזרה תבואתו מעט מעט עד שהגיע ריקם לביתו לאחר זמן מה עבר שוב באותו הדרך וראה כי צימחה האדמה מתבואתו, האיש הזה ישיג נחמה שלמה על אבדתו ולא יאמר לעצמו אילו לא איבדתי היה לי יותר כי אם לא היה אובד לא היה לו עתה מאומה כך שמה שנאבד המציא את הרווח, הנמשל אומר המגיד מדובנא זצ"ל **נתון תיתן לעני ואל ירע לבבך**, כלומר אל תחשוב שאילו לא היית נותן לעני היה ברשותך יותר, משום שכל העושר הבא לידך בא לך רק בגלל הדבר הזה הנתינה לעני. ואפשר להוסיף על כך את הנאמר בתפילה זורע צדקות מצמיח ישועות, לרמוז שהנותן צדקה דומה לזורע שהשפע מגיע ונובע בגלל הצדקה כך שאינו מפסיד דבר.

דברי החפץ חיים שרכושו וקיניו וידידו האמיתי זה המצוות

ואמר על כך החפץ חיים זצ"ל כתוב בתורה במדבר ה-י ואיש את קדשיו לו יהיו איש אשר יתן לכהן לו יהיה. ולכאורה תמוה מדוע אומרת התורה שמה שיתן לכהן לו יהיו, כלומר מה שנתן לעצמו יהיה, הלוא לכאורה את מה שהוא נתן לכהן כבר אין לו בזה שום חלק? אמנם ההסבר לזה רכושו האמיתי הוא אך ורק פירות עמלו הרוחני עניני קדושה בהם הוא מתעסק תורה מצוות תפילה וכדומה הם קניניו הנצחיים הם ילווהו בחייו ובמותו רק קדשיו לו יהיו באמת, כל זולתם קרי הפעולות והענינים הנעשים מכח היצר הרע ובני לויתו אינם מהווים קנין אמיתי, ידידי שקר הם הנראים אמנם לאדם כאוהבים אך כל התחברותם אליו אינה אלא זמנית בלבד ובעת דוחקו הם עוזבים אותו לנפשו, נמצא אפוא כי כל ידידי האדם לרבות בני משפחתו אומנם בעת פטירתו הם מבכים אותו ומלווים אותו עד הקבר אך שם הם נפרדים ממנו ועוזבים אותו לנפשו, ואילו תורה ומעשים טובים בלבד כלשון המשנה באבות הם הממשיכים ללוות את האדם עד לפני כסא הכבוד.

חידה על רכושו האמיתי

בענין זה מסופר על רב העיר קריניק הגאון רבי חזקיהו יוסף משקובסקי זצ"ל פנה פעם אל ילדי החיידר ושאל אחוד לכם חידה אם היו חמישה נרות דולקים הלך אדם וכיבה שנים כמה נשארו? שלושה ענו הילדים כולם יחד, טעיתם אמר בנועם נשארו שנים כי השלושה דלקו ודלקו עד שכלו מן העולם והשנים שכובו הם אלו שניצלו ונשארו, וכן הוא גם בעניינינו אם יש לאדם סכום כסף והוא מפריש ממנו לצדקה לכאורה הצדקה היא חסרון שמתחסר הסכום, אבל בסופו של דבר הכסף יכלה והצדקה עומדת לעד, כך שאם האדם יאמין ויפנים הדברים האלה כי רק הנתינה נשארת לו לעולם יקנה נדיבות לב.

מעשה עם הגאון רבי שמואל הנגיד זצ"ל שר האוצר שהצהיר מהו רכושו האמיתי

מסופר על הגאון רבי שמואל הנגיד זצ"ל אשר היה שר האוצר בממלכת ספרד משרתו הרמה היתה לצנינים בעיניהם של שונאי ישראל והם לא חדלו מלהסית נגדו את המלך כי מועל הוא בכספי הממלכה ומאדיר בהם את עושרו אך המלך מיאן לקבל את דיבתם הרעה

כאשר ראו שדבריהם נופלים על אוזניים אטומות הציעו אדרבה יצוה המלך עליו למסור דין וחשבון על רכושו והיה אם יתברר שלא דיווח עליו במלואו ייודע הדבר שמסתיר הוא מפניו עוד כהנה וכהנה הסכים המלך והורה לרבי שמואל הנגיד זצ"ל לתת דין וחשבון על עושרו כעבור ימים מספר הגיש את הדיווח כך וכך רבבות מטבעות זהב זעם המלך וקרא עתה ידעתי כי צדקו אויביך הלא אני עצמי נתתי לך סכום כפול מזה קחוהו מיד למאסר והעמידוהו למשפט וכל רכושו יחרם להפתעתו קיבל רבי שמואל הנגיד זצ"ל את הגזירה בשויון נפש הבין המלך שמסתתר כאן דבר מה אמר לו הן חכם מופלג אתה איך העזת להגיש לי דין וחשבון מסולף, קם רבי שמואל הנגיד זצ"ל ואמר למלך אילו היה המלך מצווני לומר כמה כסף תחת ידי היה החשבון אחר הכנתי גם אותו והוא מונח עתה בכיסי אבל המלך ביקש לדעת כמה רכושי הכסף שתחת ידי אינו באמת רכושי ולפני שעה קלה אף נוכחתי בזה כאשר החרימו המלך רכושי האמיתי הוא רק מה שנתתי לצדקה ולחסד ולהחזקת התורה וזה אף אחד לא יכול לקחת ממני וזהו בדיוק הסכום אותו הגשתי למלך.

עצת הרמב"ם לעקור קמצנות על ידי ריבוי הנתינות

והעצה לתקן את מידת הקמצנות, כתוב בתורה דברים טו י נתון נתן לו, **ופירש רש"י זצ"ל** נתון נתן אפילו מאה פעמים, **וכתב הרמב"ם זצ"ל במסכת פאה פ"ג מ"ט** על מה שאמרו חז"ל הכל לפי רוב המעשה כי מוטב לתת מאה פרוטות למאה עניים מאשר מאה פרוטות לעני אחד כיון שבפעולות אלו הוא מזכך את מידותיו ומרגיל עצמו להיות נותן. **וכן כתב החסיד יעב"ץ זצ"ל** יסוד גדול בעבודת השם אם האדם בטבעו הוא קמצן הדרך היחידה לשנות טבעו היא רק על ידי נתינה חוזרת ונשנית עד שישוב לו ההרגל לטבע שני **ורמז לדבר אמר שלמה המלך ע"ה משלי יח טז** מתן אדם ירחיב לו, על ידי שיתן הרבה פעמים ייעשה לרחב לב. **וסמך לדבר זה הביא החפץ חיים זצ"ל חייו ופעלו ח"ג מהפסוק בתהלים קיב-ט** פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד, היינו אם מפזר צדקתו לאביונים הרבה אזי מובטח הוא שצדקתו תעמוד לעד ושלעולם יחזיק במידה הטובה של נתון נתן כי ההרגל נעשה לו לטבע.

מעשיות על קמצן צ'ק לא חתום

וכיוצא בזה מסופר על עשיר קמצן שבאו לביתו שני גבאי צדקה להתרימו לדבר שבצדקה בתחילה סירב הקמצן ולבסוף נתן להם המחאה צ'ק לאחר שעה חזרו הגבאים ואמרו לו ששכח לחתום על המחאה אמר להם העשיר לא שכחתי אלא בכוונה לא חתמתי משום שחביבה עלי מצות מתן בסתר ואין רצוני לפרסם את שמי.

מעשה עם רבי איזיל חריף רקנים שבך מלאים מצוות כרימון

ומסופר עוד על רבי איזיל חריף זצ"ל שנכנס פעם לעשיר קמצן כדי להתרימו לצרכי צדקה קמץ העשיר את ידו ולא רצה לתת ניסה רבי איזיל לשדלו בדברים ולהעמידו על חשיבותה של מצות צדקה רבי ענה העשיר בגסות רוח אל נא ישתדל לזכותני במצוות שכן כבר יש לי מצוות די והותר, פנה רבי איזיל אל משמשו ואמר לו עתה נתחוויר לי מאמרם של חז"ל

במסכת סנהדרין ריקנין שבך מלאים מצוות כרימון, איך יתכן שהם רקנים ומצד שני מלאים מצוות? אלא הכוונה כדי להשתמט מנתינת נדבה גם ריקן שבריקנים יטען שהוא מלא מצוות כרימון ואין לו צורך עוד במצוות נוספות.

הלוקה במידת הקמצנות עד המוות

עוד כתב בלב אליהו סיפור דומה אודות אדם אחד שגם כן לקה במחלה של האדם הנ"ל ועל אף שהיה איש נכבד ובעל מעלות רבות היה נגוע מאד בחמדת הממון בכל פעם שהיה מגיע לאיזה שהוא נסיון בנידון זה היה מאבד את אישיותו ונכרך בלהט אחד תאוותו כאשר אדם זה חלה ונטה למות באו אליו חבריו לבקרו להיפרד ממנו ואז רמו להם שיתקרבו אליו לפי שרוצה הוא להשמיע דבר מה באזניהם כאשר הטו אזנם אמר להם רצוני לומר לכם דבר שתוכלו ללמוד ממנו מוסר הנה אני מרגיש עתה כי קרב קצי עוד מעט קט יבואו ויטלוני מן העולם הזה ובכל זאת הנני מעיד על עצמי שאם אחד מכם יתן לי כעת כסף לא אוכל להימנע מלהושיט ידי ולקחת את הכסף ולהחביא אותו מתחת הכר שאני שוכב עליו עד כדי כך שולטת בי עדיין מדת חמדת הממון שמעו וקחו מוסר ואכן אחרי כרבע שעה יצאה נשמתו והלך לעולמו.

איך אפשר להזהיר בכל מאורך אחרי בכל נפשך

מסופר על רבי זישע מאניפאלי זצוק"ל שפעם אתת בא לעיר אתת ושאל אל אנשי המקום אם יש בעיר אחד שיוכל ליתן נדבה ואמרו שכולם עניים רק יש אחד עשיר גדול והוא קמצן גדול שאינו נותן אף פרוטה אחת, ואמר שרוצה לילך אליו ובא אליו ולא רצה ליתן כלום, אמר שבזה מתורץ לו על מה כתיב בכל נפשך ובכל מארך דברים ו-ה יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו ברכות ס"א ע"ב, וקשה האריך יתכן כזה שאם יבוא אליו רוצח שרוצה להרגו אם לא יתן לו ורוצה ליהרג ולא יתן לו כלום היתכן שיש איש כזה הרי יפסיד גם את ממונו, ותירץ שעל כזה איש כתוב בכל מארך, הרי כתוב במשלי יט-יז מלוה ה' חונן דל שאם חונן דל מלוה להשם, ואם אינו נותן זה בגלל שאינו מאמין לה' שיחזרנו, אבל כשהולך לישון מפקיד לה' נשמתו ומאמין שיחזיר לו נשמתו ולכן כל אדם כזה שייך לומר שממונו חביב עליו יותר מגופו ודפח"ח.

בדיחה הקמצן והמצוות

קמצן הגיע לביתו מהעבודה, רעב. אמרה לו אישתו אישי היקר, העוף מקולקל וצריך לזרוק אותו. "לזרוק" נחרד הקמצן, "הרי אפשר לתת לשכן העני שלא ראה עוף בימי חלדו". איש חסד אתה יקירי, נתנו בני הזוג את העוף העשיר בחיידקים לעני ושמחו על טוב ליבם. העני אינו בודק במקרוסקופ אשר אָנָה ה' יתברך לצלחתו. שמח על שנענתה תפילתו לאכול ולשבוע אכל ומיד אושפז בבית חולים, בבוקר שמע הקמצן שהעני בבית החולים, לקח את זוגתו לבקר את העני ולקיים מצוות ביקור חולים. ולצערנו בלילה נפטר העני, טרחו בני הזוג ללכת אחר הארון ולאחר שחזרו מסעודת ההבראה, אמר לאשתו את רצית לזרוק את

העוף? ותראי שבגלל העוף הזה זכינו ארבע מצוות קיימנו בעזרתו מתן בסתר, ביקור חולים, הלווית המת, וגם ניחום אבלים.

מעשה עם הרב שטיינמן

עוד סיפר הרב שטיינמן היה בחו"ל, ניגש אליו אחד העשירים וביקשו לברך את הבן שיהיה גביר גדול. שאל אותו הרב כמה כסף אתה רוצה שיהיה לו? אמר העשיר כמה שיותר... אמר לו הרב אני צריך שתגיד כמה? אמר העשיר \$ 25,000,000 הרב נפעם מגודל השאיפה ואמר "אני מוכן לברך אותו שיהיה לו 50 מיליון, אבל שבתנאי שכל מה שיהיה לו מעבר הוא יתרום לצדקה"... העשיר החוויר ואמר לרב אבל כתוב "המבזבו אל יבזבו יותר מחומש" הוא רק מבקש ברכה וכבר חושב על הקמצנות של הצדקה למרות שמבטיח לו כפול.

הכילות מחיצה של ברזל בינו ובין הברכה

עוד חשוב לדעת הקמצן סוגר את הברכה לעצמו והנדיב לב משפיע עליו את הברכה, בהיות והשם יתברך מתנהג אליו כמו שהוא מתנהג כלפי התורה והמצוות וכלפי בני אדם, שאם מחפש לקיים את המצוות בדבר הכי זול ואם כלפי אחרים תמיד מתקמצן כך הקב"ה נותן בקמצנות, כמו שכתב בספר החינוך פרשת ראה מצוה תפ שלא נמנע מלהלוות לעני מפני השמטה. משרשי המצוה, לחזק ולקבוע בלבבנו מדת הנדיבות ולהרחיק תכלית ההרחקה מדת הכילות, ואין נדיב בעולם כמלוה מעותיו עם היותו יודע שהזמן קרב להשמיט הלואתו ולהפסידה ממנו אם אולי יארע בו אונס או שום מקרה שלא יוכל לתבוע הלואתו קודם שנת השמטה. וכל מבין דרכי התורה ומשיג לדעת אפילו מעט בחין ערכה ידע בבירור כי המפזר מממונו אל הצריכים נוסף עוד, וחושך מיושר אך למחסור, כי השם ידין את האדם לפי מעשיו ויעניקהו מברכתו כפי התקרבו אליה, ומדת הכילות מחיצה של ברזל בינו ובין הברכה, והנדיבות חלק מחלקי הברכה ונמצא המתנהג בו שהוא בתוכה, ישמע חכם ויוסף לקח. ותמיד היית הסבתא שלי אומרת אוכל כדאי לקנות משמנים שיודעים לאכול הרבה ולכן הם נותנים בשפע, אבל הרזים שאוכלים קצת נותנים קצת בקמצנות.

מוסר השכל

הראת לדעת עד כמה מגונה מידת הקמצנות מכל המידות אשר פוגעת בעבודת השם יתברך ובכל קיום המצוות בגלל הקמצנות מחפש במחיר הכי זול כמו קין ולחפש כל טצדקי להימנע או לחסוך בקיום התורה והמצוות, וכן פוגעת בשלום ביתו כיון שכל ההתנהלות בתוך הבית עם אשתו והילדים בקמצנות לא נדבר על המתנות אלא אפילו על בגדים יחפש רק אם יש איזה חיסול בזול וכך גם בצרכי הבית יחפש כל דבר כמה שיותר בזול ויתקמצן על החשמל לא להדליק מזגן ולא דוד חשמל להתרחץ וכדומה אין גבול למצוקות שהדבר גורם לעכור את השלום בית, וכך הדבר בחיי החברה כאשר נוהג בקמצנות אינו מסוגל להעניק ולתת ולעזור ותמיד יחפש להתחמק בתירוצים שונים, ותמיד נמנע מכל הושטת

אדם ניכר בכוסו בכיסו ובכעסו

עזרה מפני שחביב עליו כספו יותר מכל דבר וזו מחלה רעה כדברי שלמה המלך וכל עושרו שמור לבעליו לרעתו כי לא יקח דבר במותו איתו ואת הכל ישאיר אחריו, וגם מאבד את הברכה מהבית כיון שכפי שהוא מתנהג נוהגים איתו מהשמים בקמצנות, ובפרט שכל השפע והברכה בזכות האשה כמה שיעניק יקבל שפע בכפליים, וכן בצדקות וחסדים כמה שיתן יקבל יותר, לכן החכם יגנוז באוצרות שמים בפיזור לצרכי קיום התורה והמצוות ועשיית חסד ולהעניק ביד נדיבה כלפי אשתו ובני ביתו ובזה ירבה את ברכתו וכבוד ביתו ושלוש ביתו אמן ואמן.

החותם בברכת שבת שלום ומבורך.

הצב"י מרדכי מלכא עיה"ק אלעד

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

בגדי כהונה

וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת אֹהֶרֶן וְאֶת בְּנָיו וַיִּרְחֹץ אֹתָם בַּמַּיִם (ח, ו)
משה רבנו. מוסר התורה.

ה'ראש ישיבה' הגדול ביותר שהיה אי פעם. גם ה'פוסק' הגדול ביותר. אבי הנביאים.
והוא - בעצמו - רוחץ את אהרון. ואת בניו. וגם מלביש אותם.
ולכאורה - הלא 'תלמוד תורה כנגד כולם'. גם 'כנגד' הלבשת בגדי כהונה, וגם כנגד כל
עבודת הכהנים עצמם; וביחד עם זה - סוכה, לולב, מצה, מרור, תפילין, וכן הלאה - כל
מצוות התורה. 'כולם'.

וזה עוד ה'תלמוד תורה' של משה רבנו.
ובכל זאת - הוא עוסק בעצמו בהלבשה. בהכנה לעבודת הקרבנות.
מה 'מונח' כאן.

*

מעשים

ימי ערב פסח.
ימים מלאי מעש. בעיקר מעש.
אנחנו עוסקים בנקיונות חמץ, ואבק, ושאר מרעין. בנסיונות הידברות מול כרטיס
האשראי. מנסים לשכנע אותו שהוא יכול. שהוא מסוגל. שלא יתיאש.
גם הקניות. והסחיבה הביתה. וההכנות. וה'לשמח את אשתו ברגל' איכשהו. לפחות לא
לצער.

אין זמן לנשום. הפעולה הספיציפית הזו קשה גם פיזית בתוך ענני האקונומיקה.
אנחנו ב'דרך'. בכיוון ליל הסדר. בכיוון חג הפסח. ועוד לפני כן - בדיקת חמץ. והדרך
נראית אינסופית.
אני זוכר משנה שעברה. בסוף הוא מגיע. החג. אין מה לדאוג. יש קצה למנהרה. ויש שם
גם אור.

אבל בינתיים, ככל שהבית מתמלא במי נקיון - משהו נותר קצת 'יבש'. אין רגע
לשבת, ללמוד 'שטיקל' גמרא. קצת הלכות פסח. קצת משמעות הפסח.
ה'מעשים' הרבים - ממלאים את כל עולמנו. את כל ישותנו. טכני, ועוד טכני, ועוד. יש
קצת 'הרגשים', אולי אפילו הרבה; אבל מסוג אחר. כאלו שלא כדאי לדבר עליהם.

- האם כל זה 'לכתחילה'?

למה להשקיע כל כך הרבה ב'מעשים', שחלקם אפילו לא מצוה ממש - אלא רק ה'דרך'
למצוה?

*

איפה ה' נמצא?

שאלה:

- איפה ה' נמצא?

- בכל מקום. כך ידוע.

הבורא - בכל מקום. אין עוד מלבדו. אין מקום פנוי ממנו.

אמנם, זה - ה'בורא'. האינסופי. הנסתר.

- נסתר - כי אין 'גילוי' של 'אין סוף'.

כדי שנוכל להשיג משהו, הוא חייב להיות מוגבל. חייב להיות - 'מוגדר'. ו'מוגדר', זה
'גדר'. כשיש 'סוף'.

והבורא, רצה - להתגלות. גם המילה 'רצה' היא בלתי אפשרית. רצון - זה גבול. רצון
במשהו אחד, ולא במשהו אחר; וגם - אתה רוצה 'משהו', משמע - שה'משהו' הזה, כעת
אינו קיים אצלך.

ולכן, המקסימום שאפשר לומר הוא - 'עלה רצון מלפניו'. זו 'הנהגה' כזו, שנקראת 'רצון'.
אז עלה רצון מלפניו - להתגלות. להיות 'גלוי' לעמו. שנוכל להשיג משהו. 'לתפוס' משהו.
להתקרב. לקרב אותו אלינו.

הגילוי הזה, זה שמותיו. שם הוי"ה, שם אדנות. מה שנקרא קודשא בריך הוא - ושכינתיה.
וכשאנחנו אומרים את המילה 'השם', הכונה - 'שמו' יתברך.

[אגב, גם המילה 'יתברך', לעולם אינה שייכת כלפי מציאות אין סופית. אין לה להיכן
'להתברך'. זה רק כלפי 'שמו'. יתברך - שמו.]

והגילוי הזה, 'השם', אינו 'נמצא בכל מקום'.

וכלפיו, מותר לנו לשאול - איפה הוא נמצא. באיזה מקום.

*

בית כנסת

אז זה ודאי, שהוא נמצא - בבית מדרש. בבית כנסת.

וכשאנחנו נכנסים לבית הכנסת, עלינו לומר 'שלום'.

הלא באנו לביתו, והוא כאן - מולנו ממש, אז צריך לומר שלום. וה'שלום' לפני ה' יתברך
- הוא להשתחוות (עי' שע"ת סי' מו סק"א).

וכשאתה יוצא, עליך להיפרד. שוב, להשתחוות (רמ"א סי' קלב ס"ב).

- הוא כאן! ממש! כמו שאני ואתה כאן. בעצם הרבה יותר ממה שאני ואתה כאן.

וגם כשאנחנו מתפללים אליו. מדברים איתו. הוא - מולינו. ממש.

וכשאנחנו מסיימים, ונפרדים ממנו - צריך ללכת לאחור. ממש כמו שאתה נפרד ממישהו שנמצא מולך.

ומי שחוזר מיד למקומו, זה מראה - שהוא לא הבין מה קורה כאן. הלא נפרדת, אמרת שלום. תחשוב שאתה נפרד מחבר שלך, ושניה לאחר מכן - חוזר לעמוד מולו. איך זה נראה (עי' שו"ע קכג ס"ב).

אז הוא נמצא - בבית הכנסת.

וגם בבית המדרש. הלא קדושתו גדולה משל בית הכנסת. וכשאתה לומד - הוא יתברך מולך. כך לימדונו (תנא דבי אליהו רבה פ' יח).

- ובחיים שלנו עצמם? הוא נמצא? או שזה רק בגדר 'אין סוף' - שנמצא בכל מקום? ננסה לבדוק.

*

הכי טוב שיש

לאחר חטא העגל, ה' אמר למשה - 'ושלחתי לפניך מלאך'.

וזה 'במקום' ה' יתברך. יהיה 'מלאך' - שינהיג אותנו. כמובן, 'שמי בקרבו'; אבל זה שוב - 'נסתר'. לא גלוי.

אז במקום ה' - מופיע 'מלאך'.

ומשה רבינו, הרועה הנאמן - לא 'משלים' עם המצב.

הוא אינו 'מסתפק' ב'דאגה לרווחתינו'. שיהיה 'מלאך', ש'ילך' לפנינו.

- הוא רוצה רק - את ה' יתברך. לא אף אחד אחר. הוא מבקש, לחזור - ל'קשר' הנישואין שהיה.

והוא מבקש. מתחנן. 'מתנפל'.

- והוא גם - מקבל.

גם את הדבר הזה אשר דברת - אעשה'.

- 'אלך עימכם - כמו קודם החטא!' (עי' אדרת אליהו להגר"א, שמות פל"ג, ופל"ד).

הכל - חזור. הקשר. ה'בתוכם'. ה'אעלה בקרבך'. אני בעצמי. בלי 'שליחים'.

נו? אז הכל טוב! הלא כן?

- עדין לא.

משה רבינו, ממשיך ומתחנן. זה לא מספיק לו.

בתחילה, משה רבינו ביקש - 'בלכתך עמנו'. תהיה - איתנו. בחזרה.
וה' הסכים.

כאן, משה מבקש יותר:

'ילך נא ה' ('אדנות', השכינה) - בקרבנו.

- בקרבנו!

לא רק 'איתנו'. אלא - בתוכנו ממש.

- הרבה יותר מאשר קודם החטא!

הפלא הוא, איך הוא ביקש את זה בכלל. איך זה יתכן. זה הלא נקרא - 'דבר גדול וטוב,
אשר אין אחריו עוד' (הגר"א, שם).

- אין אחריו עוד! אין יותר מזה!!

גם אצל ה' - שהיכולות שלו הן אינסופיות - אין יותר מזה.

ומדוע?

כי כאן - הוא עצמו, נמצא בתוכנו. בקרבנו.

- האם יש יותר מזה???

וה' - הסכים. זה קרה.

ומאז, אנחנו חיים במציאות כזו, בה יש לנו 'דבר גדול וטוב' - אשר אין אחריו עוד.

- ה' יתברך - נמצא בקרבנו!!

היינו - בחיים שלנו. במציאות ה'רגילה' שלנו.

*

בתוך ישראל

ומתי כל זה התחיל?

ביציאת מצרים. במכת בכורות.

אז היה 'גילוי שכינה'.

- ה'גילוי'!

והיכן היה הגילוי הזה?

- בעם ישראל. בלב שלנו. במציאות שלנו.

אפילו מה שהיה בסוף התהליך הזה - המשכן, זה היה רק ה'ביטוי' - של ה'ושכנתי
בתוכם'. העיקר היה - הלבבות שלנו.

אומר הגר"א (בביאורו לשיה"ש א, יז):

‘ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, פירוש בתוך ישראל... כי שריית השכינה היתה בתוך לב ישראל, רק שהם צריכים מקום מיוחד להתכנס יחד... ואיך יתייחדו כל הלבבות של כל ישראל ביחד, לכן ציוה הקב"ה ויקחו לי תרומה וכו' אשר ידבנו ליבו וכו' וכ"א התנדב כפי נדבת ליבו על המשכן ונתחברו שם הלבבות'.

וכידוע - בכל שנה, הדברים 'חוזרים' ממש. ועכשיו אנחנו ממש ב'התחלה' הזו. זה קורה עוד מעט. כדאי לנו להתכונן.

*

ה'מסביב'

כעת, אנחנו מתעסקים בכל ה'מסביב'.

כמו משה רבנו. הוא התעסק ב'בגדים'. במה ש'מסביב' לכהנים.

- במה ש'עוטף' את המציאות האמיתית. בכל מה ש'מסובב' אותה.

כמו תמיד.

יש את החלק שהוא ה'תוכן'. האמת הפנימית. ה'גרעין' הנסתר, שהמציאות הסובבת אותו - 'מפתחת' אותו. מגדלת אותו.

ויש את המציאות שמסביב. העטיפות. הבגדים. כל מה שתפקידו 'לבטא' - את המציאות שבפנים.

זהו היחס בין גשמיות - לרוחניות. תפקידה של הגשמיות להוציא לפועל את הגרעין הרוחני. את המשמעות הרוחנית.

כך גם ההבדל בין תורה - למצוות. המצוות מבטאות את התורה, בעולם 'מעשי'.

וגם 'בית מדרש', מול ה'עולם' - זה כך. אתה 'נטען' בבית המדרש, ויוצא לעולם המעשה. שם אתה מבטא את המציאות הפנימית הזו - ב'חוץ'.

- כל העולם שלנו זה כך. משהו 'עליון' - רעיוני - שמתבטא בכלים מעשיים.

כך זה גם ה'נפש' - מול ה'נשמה'. הנפש שלנו, היא 'חיצונית'. היא מתאווה, היא רוצה. היא נמשכת. היא מפוחדת. היא זקוקה נואשות לתשומת לב, להכלה, לאהבה.

והיא הכלי המעשי, שתפקידו לגלות את התוכן העמוק - של ה'נשמה'.

ה'נשמה', 'ממלאת' את הנפש. זהו תפקידה. והנפש - מגלה אותה. זה מה ש'משלים' אותה, מרגיע אותה, ממלא אותה.

וכך, ה'מסביב' - מתמלא בתוכן האמיתי.

זהו ה'ושכנתי בתוכם', היינו - השכינה הקדושה (שם 'אדנות'). היא ה'גילוי' - שנמצא 'מסביב'. בעולם הזה. והיא 'מתמלאת' - משמו הגדול, שם הוי"ה יתברך.

[גם היחס בין איש לאשה מבטא את זה. האשה, מתעסקת הרבה מאוד ב'לבושים'. ב'מסביב'. גם כשהיא מספרת משהו, היא תתמקד בכל פרט - גם אלו הפחות חשובים. זהו

תפקידה. האיש - חותר למטרה. ליעד. לשיא. זהו תפקידו. וכיועץ העוסק בתחום הישלום בית', נציין כאן - שהידיעה הזו, כמו ידיעת שאר ההבדלים בין איש לאשה - בכוחן לפתור חילוקי דעות רבים.]

וה'גילוי' הזה - הוא העיקר (עי' ביאורה"ג לתיקון"ז, תחילת תיקון כ"א, ד"ה א"ל ר').
- הוא ה'דירה - בתחתונים'. זו שה' העמיד אותה כמטרת הבריאה (עי' תנחומא נשא כד).
זהו ה'תיקון' של הנפש, של העולם, של החוץ - על ידי ה'פנים'.
והתיקון הזה, הוא עד כדי כך - שה'בגד' עצמו, הופך להיות 'תורה'. להיות 'פנים'.
עובדה. ההלבשה ההיא, זו שמשה רבנו התעסק בה כל כך - נכתבה ב'תורה', ונעשתה חלק ממנה; היא עצמה, הפכה להיות - 'תורה'.
ומאחר וזה העיקר, אז אנחנו היום עוסקים - בעיקר. במטרה. ברצון ה'.
אנחנו מבטאים את ה'בית מדרש' - בעולם ה'מעשה'. ב'חוץ'.
- ב'תחתונים'.

זהו תיקון העולם האמיתי. זה ה'יחוד קודשא בריך ושכינתיה'. תיקון השכינה הקדושה.
כדאי לנו להתבונן בזה. גם תוך כדי ה'מעשי'. מה זה בא לבטא. איזה 'תורה' יש כאן. מה ה'גרעין' הרוחני - שאנחנו 'מגדלים' כאן, במעשים שלנו.
לנסות 'לקשר' את ה'גשמי' - לרוחני; לעשות את ה'גשמי', כלי - לרוחני. משהו ש'מכיל' את הרוחני.
ה' יזכנו.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

ענין לקיחת החזה ושוק מישראל מחמת חטא העגל

פרק ז פסוק לד. כִּי אֶת חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֶת שׁוֹק הַתְּרוּמָה לְקַחְתִּי מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִזְבְּחֵי שְׁלֵמֵיהֶם וְאַתָּן אֹתָם לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וּלְבָנָיו לְחֶק עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

תו"כ, ראויים היו לישראל (אילו לא עשו את העגל היתה עבודה בבכורות של כל ישראל והם נוטלים חזה ושוק ושאר מתנות כהונה) וכשנתחייבו ניטלו מהם ונתנו לכהנים. יכול כשם שנתחייבו ניטלו מהם כך אם זכו ינתנו להם ת"ל ואתן אותם לאהרן הכהן ולבניו לחק עולם נתונים לכהן מתנה לעולם.

רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל מראה שכן איתא גם בירושלמי פ"ח דיבמות ה"ו. ובמכילתא פ' יתרו מסכת דבחדש, פרשה ב, (על הפסוק ואתם תהיו לי ממלכת כהנים) איתא, ד"א כהנים, מכאן אמרו ראויין היו כל ישראל לאכול בקדשים עד שלא עשו העגל. משעשו העגל נטלו מהם ונתנו לכהנים. ומבאר רבינו דכיון שחטאו בעגל, גדר עובדי ע"ז, (ירדו לדרגת מלכים ובני מלכים, ע"ש שביאר נפלא גדר קדושתם), והווי ככהנים שעבדו ע"ז שמבואר במנחות דף ק"ט דאין לזה תיקון לעולם. ולהרמב"ם (מהשמטתו) ורשב"ם (פסחים דף ק"כ ע"א שכתב דבן נכר אסור בפסח שני) נפסלו מאכילת קדשים (וכן הוכיח מהתוספתא פי"ג ה"ג דרק כהני במות ולא לע"ז) ול"מ תשובה. [מקורות: צ"פ עה"ת מכתבי תורה מכת' ק"ה (ע"ש (ובעוד מקומות) בגדר הך מתנה לכהנים באריכות) קי"ח ק"כ (ע"ש) ושו"ת צ"פ נ"י סי' צ"א] לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל: tp089744873@gmail.com

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, כולל מגדל עוז (רחובות)

ויכוחם של שבטים

וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבֶּשֶׁה וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה מִיַּמִּינָם וּמִשְׂמָאלָם (שמות יד, כב)
תמיהות בעניין ניצוחם של השבטים זה עם זה

שנינו בגמ' (סוטה לו ב) ששיטת רבי מאיר, שכשעמדו ישראל על ים סוף, הן שבט יהודה והן שבט בנימין רצו לרדת לים והתווכחו ביניהם מי ירד קודם, ושבט בנימין הקדים וירד לים ושבט יהודה רגמוהו באבנים. ומסיימת הגמרא "לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזוכן לגבורה, שנאמר (דברים לג יב) "וַיִּבֶן כְּתִפּוֹ שֶׁכֶן". ויש להבין מפני מה התווכחו, הלא הים פתוח בפניהם, ואין כל מניעה בפני מי שרוצה לירד לים. עוד יש להבין, כיצד בנימין קטנן של שבטים לא חלק כבוד לשבט יהודה שנתברך ב"יודוך אֶחָיך" (בראשית מט ח), ואשר היה הולך בראש מסעי בני ישראל.

ובתוספות (שם ד"ה והיו) הביאו את דברי המכילתא (פר' בשלח) הממשילה את הוויכוח שבין בנימין ויהודה בעניין הכניסה לים, לשני בני מלך שביקשם אביהם להעירו בבוקר. הבן הצעיר נתבקש להעירו עם הנץ החמה, והגדול נתבקש להעירו לסוף השעה השלישית. כשבא הבן הצעיר להעירו עם הנץ החמה, לא הניחו הגדול, והיו מתנצחים זה עם זה. מתוך כך נתעורר האב, ואמר להם שמכיוון שלא נתכוונו שניהם אלא לכבודו, יבואו שניהם על שכרם. כך בעניין הירידה לים, נתן הקב"ה לבנימין בשכרו את הזכות להיות אכסניה לשכינה, וליהודה נתן בשכרו את המלוכה.

ויש לדקדק במשל זה כמה דקדוקים. ראשית, מהותו של המשל הוא להמחיש ולהבהיר את העניין. ויש להבין מה הוסיף המשל על המפורש בגמרא. עוד יש לדקדק שהמשל לכאורה אינו דומה לנמשל, מדברי המשל מבואר, ששני הבנים נצטוו להעיר את המלך, והוויכוח ביניהם הוא אימתי הזמן הראוי. ואילו בנמשל - בוויכוח השבטים, משמע בגמ' שהוויכוח לא היה מתי אלא מי - איזה משני השבטים יקיים את דבר המלך, והיה לו למדרש להמשיל זאת לשני בנים שהתווכחו ביניהם ממי המלך ביקש להעירו. עוד יש לדקדק, שכידוע, הנהגתו של הקב"ה היא ב"מידה כנגד מידה" (סוטה ח ב; סנהדרין צ א). ומעתה, כיון שגם שבט יהודה וגם שבט בנימין רצו באותו הדבר - לרדת לים, אלא ששבט יהודה רק רצה בכך, ושבט בנימין ירד בפועל, מתבקש היה ששניהם יקבלו את אותו שכר אלא ששבט בנימין יקבלו יותר בפועל משבט יהודה. אולם רואים אנו שכל אחד זכה לשכר שונה במהותו, שבט בנימין זכה לבית המקדש ושבט יהודה למלכות. ויש להבין מהי הנהגת מידה כנגד מידה בשכר זה.

ביאור נפלא מהנצי"ב - ויכוח בדרך ההנהגה

בביאור הדברים, כתב הנצי"ב (הרחב דבר דברים לג יב; מרומי שדה סוטה שם) שהויכוח בין השבטים "מי יכנס לים תחילה" אין ביאורו ששניהם רוצים להיכנס באותו זמן, אלא היה ביניהם ויכוח עקרוני כיצד לגלות כבוד שמים בבריאה, וויכוח זה בא לידי ביטוי בקריעת ים סוף - אימתי הוא הזמן הראוי לרדת לים, וכפי שיתבאר.

שהנה, המעבר בים סוף יכול היה להיות בשני אופנים, או בהנהגה הקרובה לדרך הטבע או בהנהגה ניסית לגמרי. שמבואר בתורה שבאותו לילה של קריעת ים סוף "וַיֹּלֶךְ ה' אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עֶזָה כָּל הַלַּיְלָה" (שמות יד כא) ורוח זו הלכה והפכה את את הים לחרבה, וסברו שבט יהודה שרצון ה' היא בהנהגה הסמוכה לתהלוכות הטבע, ולכן מנע משבט בנימין לקפוץ לים, שלשיטתו טרם הגיע זמן קריעת ים סוף. ונמשל יהודה לאותו בן שביקש המלך להעירו בג' שעות, שדרכם של מלכים לקום בשלוש שעות (יעויין ברכות ט א). אולם שבט בנימין דרך אחרת הייתה לו, ולשיטתם רצון ה' שיתרבה כבודו יתברך על ידי נס גלוי, ולכן באו במים עד צווארם במסירות נפש, ואכן זכו שנעשה נס גלוי ונקרע הים בפרסום שלא כדרך הטבע, ונרמזו דבר זה במשל לבן המלך שרצה להעיר את אביו בנץ החמה, שהוא שינוי מכפי הרגלו [ובפרט לפי המבואר (סוטה מח א) ששינת הקב"ה מורה על ההנהגה הטבעית שבה לא ניכרת כל כך השגחת ה', ורצו שבט בנימין לעורר את ההשגחה הניסית על ידי מעשה של מסירות נפש].

ואמר הקב"ה - שכיון שגם יהודה וגם בנימין נתכוונו לכבודו, אלא שנחלקו מהו כבודו ורצונו, על כן יזכה כל אחד מהם מדה כנגד מדה בשכר המתאים לכוונתו. שבט יהודה שהעדיף "כְּבֹד אֱלֹקִים הִסְתֵּר דְבָר" (משלי כה ב), כלומר את ההנהגה הטבעית - זכה למלכות שהיא ההנהגה הטבעית והנסתרת של כבוד שמים, שכאשר ישראל מונהגים על ידי מלך ראוי וצדיק הרי הם מודים לקב"ה ומפרסמים את שמו בדרך הטבע. ואילו בנימין שרצה וזכה ב"כְּבֹד מְלָכִים חָקַר דְבָר" (משלי שם) כלומר בהנהגה של נס גלוי - זכה שנבנה המקדש בחלקו, לפי שהמקדש הוא מציאות קבועה של נסים גלויים בישראל, וכדברי המצודות דוד (תהלים סח לו) "נורא אלוקים ממקדשיך - מן הכבוד השוכן במקדש תבוא היראה לבני אדם כי משם יצאו כל הנפלאות" (ממצרים גאלתנו להגרי"פ גולדווסר מאמר יא).

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה

אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה (ו, ו)

בשל"ה הקדוש שער האותיות אות ל' לב טוב כתב, ומצאתי כתב יד של האלקי מורינו הרב משה קורדוויירו ז"ל, שכתב וזה לשונו, לימדנו זקן אחד לבטל המחשבה יאמר פסוק זה הרבה פעמים, "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה". וכתב על זה השל"ה, ובעיני פשוט שזה הזקן היה אליהו הנביא, ולרוב ענותנותו של הרב לא רצה לגלות, על כן יהא נזהר בזה במי שנפל בלבו מחשבת און או מחשבת עול שיאמר הפסוק הנזכר לעיל הרבה פעמים. ונראה בעיני שיאמר גם כן הפסוק סיעפים שנאתי ותורתך אהבתי, ויאמר אותו בהתעוררות גדול ויהיה גבור כארי. עד כאן לשון השל"ה הקדוש.

והנה צריך להבין מהו השיעור של הרבה פעמים שכתב, ויש לומר שהכוונה עד שתסור המחשבה.

והמשל בזה הוא, שכאשר אדם בא לנקות בגד עם חומר ניקוי הרי מהירות הנקיון תלויה בכמות ואיכות הלכלוך ואי אפשר לתת בזה שיעורים, אלא זאת נדע שהחומר הוא חומר ניקוי, ושיעור הנקיון שצריך הוא לפי מדת הלכלוך, וכן בזה.

והנה השל"ה הוסיף בזה עוד, לומר בהתעוררות גדולה הפסוק סיעפים שנאתי ותורתך אהבתי. וצריך להבין מדוע מצא לנכון להוסיף על מה שאמר אליהו הנביא.

ועיין בפירוש רש"י על תהלים קי"ט שכתב, דסיעפים הם חושבי מחשבות און. וברד"ק פירש דקאי על מחשבות האון בעצמן, עיין שם. ומבואר היטב דכח הסגולה היא על ידי אהבת התורה ושנאת כל מה שכנגד התורה.

ועוד יש להבין ענין הפסוק אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה.

והנה אמרו אף על פי שאש יורדת מן השמים מצוה לקחת מן ההדיוט. ויש לומר דהחילוק שבין האש שיורדת מן השמים לאש שמן ההדיוט הוא, שהאש שיורדת מן השמים אינה זקוקה לחומר בעירה, והוא הענין לקחת מן ההדיוט, והיינו להשקיע מעצמו.

ןלפי זה יש לומר דזהו ענין הפסוק והסגולה שבו דהמצוה דאש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה היינו שלא ייגרם שום חסרון בהאש מחמת חוסר השקעה.

והנה יש לומר שבכל דבר שאדם אוהב הוא משקיע, וזה ענין הפסוק דסיעפים שנאתי ותורתך אהבתי. כי כאשר האדם אוהב התורה הוא משקיע מה שהוא יכול. ומה שאמר תחילה סיעפים שנאתי, כי אי אפשר לאדם לאהוב התורה בלי לשנוא את מה שהוא כנגד. ולא יתכן לאהוב גם התורה וגם מה שהוא ההיפך מדרך התורה.

וערבה לד' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות. הנה עריבות המנחה היא כאשר היא בשלימות, וכדאיתא במנחות דף ו'ע"א, דקמץ ועלה בידו קורט מלח או גרגר לבונה פסולה, והיינו משום שנמצא הקומץ חסר, וכמו כן במנחה דיהודה וירושלים צריך שלא יהיה מעורב בה שום דבר זולת המנחה.

וכאשר אנחנו רוצים לזכות לעריבות זו עלינו לטהר ולנקות עצמינו. וכאשר אנו מנקים הרשות ממה שהו חמץ, ננסה לבער החמץ. והשאור שבעיסה המעכב אותנו מלעבוד עבודה תמה. ובזה נזכה לעריבות כימי עולם וכשנים קדמוניות. אמן ואמן.

נעימות החיים / הרב שלום אלעזר מאסקאוויטש, רב דחבורת 'נעימות החיים', בן כ"ק אדמו"ר משאץ שליט"א, בני ברק

"מעלת הרצון להקריב קרבן? הלב לפסח!"

וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֶלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים (ו, ה)

במדרש תנחומא הקשה על פסוק זה בפרשתנו המדבר בענין הקרבת 'קרבן עולה': מפני מה חפץ השם יתברך בהקרבת הקרבן? באם נאמר שחפץ ה' בגוף הקרבן - הרי שר מט"ט יכול להקריב קרבנות? אלא השם יתברך חפץ בכוונה הפנימית שבאדם, ברצון ובתשוקה להקריב קרבן ואז עולה לרצון לפני ה'.

כמו כן, מצינו לענין לחם הפנים שנאמר בו: "ביום השבת ביום השבת יערכנו לפני הוי"ה" (כד, ח). ואף כאן הוזכר במדרש בענין העריכה לפני ה', ונתבאר כי עיקר עבודתם היה באיתערותא דליבא, לכך אף שהמלאכים ביכולתם להקריב קרבנות אך השם ית' חפץ בקרבן מבני אדם 'קרוצי חומר'.

*

לאור דברי המדרש מבאר הרה"ק מקאצק זיע"א, יסוד גדול בעבודת השם יתברך. בכל מצוה ישנם ב' חלקים: א) מעשה המצוה בפועל. ב) הכוונה הפנימית שבתוך המצוה, שהוא הרצון הרגשת הקשר והדבקות בהשם ית' וכו'.

הדבר החשוב והעיקר במצוה הוא הכוונה שבה, כיוון שלצורך מעשה המצוה ישנם הרבה מלאכים ושרפים היכולים לעשות כן, אך השם יתברך חפץ דייקא בבני אדם הנמצאים בתוך עולם החושך - עולם הזה, ובמקומם הם מתחזקים וממליכים את הבורא באמונה ויראת שמים! ומצוות יקרות למעלה לאין ערוך!

*

ידוע בשם צדיקים, כי 'ההכנה' למצווה יותר גדולה מקיום המצווה בפועל. יסוד זה, בנוי על הפסוקים הנ"ל, ש- "וערך" - ההכנה, הוא עיקר הגורם נחת רוח למעלה, כיוון שבו מתבטא רצון הטהור הפנימי של לב היהודי המשתוקק לתת את כולו לפני אדון כל!

וזה ביאור הפסוק: "כי מי בשחק יערך לה', ידמה לה' בבני אלים" (תהלים פט, ז). 'כי מי בשחק יערך לה' - מיהו המלאך היכול להידמות לאיש ישראל שהוא עורך לפני ה' מכין ליבו לעבוד את השם ית', וכיצד ידמו אליו המלאכים - 'ידמה לה' בבני אלים'.

אכן מלאך מושלם יותר בחלק המעשה, אך בכוונת המצוה האדם יותר גדול, מכיוון שיש לו הרבה מניעות ובלבולים ובכל זאת הוא מעורר עצמו לעבודת ה', לכך המלאך אינו מגיע לקצה קצהו של האדם.

*

בקרבת פסח כתוב: "משכו וקחו לכם צאן" (שמות יב, כא). עיקר ההכנה לקראת קרבן פסח הוא להכין עצמו לקראת קרבן פסח, להכין את הצאן 'ולמשוך' את עצמו מן היצר הרע ו'לקחת' אליו את היצר טוב. זהו רצון השם יתברך!

'חג הפסח', בו בחר השם יתברך לקחת אותנו לעם סגולה, בו יצאנו מגלות לגאולה, לאור גדול כזה אנו מרבים בהכנת הלב כראוי, למען עורר בקרבנו להבת אש להשם יתברך.

*

'שבת הגדול', הוא שבת הכנה לפני פסח. גדול הוא בחינת 'חסד', בבחינת 'חירות' - שחרור מכל שיעבוד וצמצום.

בשבת זו, בני ישראל לקחו את השה וקשרו אותו לכרעי המטה, ואז החל ד' ימי ביקור והכנה להקריב את הקרבן.

בקשירה לכרעי המיטה, בני ישראל שמו כל ליבם ונפשם למען עשות נחת רוח לבורא כל עולמים בהקרבת הקרבן, דייקא בשבת זו - בימי ההכנה והביקור החל אור של הקרבן פסח להאיר בקרבם, כי עיקר הקרבן הוא הכנה והרצון ולא עצם ההקרבה.

לכך נקרא 'שבת הגדול', כי בו התחיל הגדלות להאיר בליבות בני ישראל, כי שבת יש בו כח להאיר כי הוא 'יומא דנשמתא', וכן מאיר בו אור הנשמה יתירה, ובו מתגלה הקשר בין בני ישראל אל אביהם שבשמים.*

יהודים יקרים!

עומדים אנו כעת בימי הכנה לקראת ליל התקדש החג הקדוש!

ההכנות, הטרחות, והעבודות - רבים הם.

הלב היהודי מעורר בקרבו רצון עז לראות עצמו מוכן ועומד לקראת ליל התקדש החג. אך עלינו לשים לב, כי עיקר הכנה הוא הרצון להשתוקק להשם יתברך, לצאת מהגלות ולעשות רצונו באמת ובתמימות.

בואו ונעורר בקרבנו רצונות וכיסופים לעשות רצון אבינו שבשמים, להיגאל מהגלות הפרטי והכללי, בפרט בימים קדושים אלו בהם אנו מבערים את היצר הרע.

כך נזכה לצאת מהגלות, ולהתאזר בשמחה ועוז, ונקבל רצון עז לעשות נחת רוח לאבינו שבשמים.

לתגובות: a0504151688@gmail.com

פרחים לתורה - כיצד מחנכין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

היחס לחלש ולקטן

וְלִמְעַן תִּסְפֹּר בְּאָזְנֵי בְּנֵךְ וּבֶן בְּנֵךְ אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלְלָתִי בְּמִצְרַיִם וְאֵת אֶתְתִּי אֲשֶׁר שָׁמַתִּי בָּם
(שמות י ב)

פסוק זה נאמר לפני מכת ארבה. מדוע?

מעניין - רק במכה זו נכנס פרעה למשא ומתן ושואל: "מי ומי ההולכים".

על כך עונה משה רבנו: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּנִעְרֵינוּ וּבְזַקְנֵינוּ וּבְבָנֵינוּ וּבְבָנוֹתֵנוּ בְּצִאֲנֵנוּ וּבְבִקְרָנוּ
גַּלְגַּל.

ותגובת פרעה: לא כן לכו נא הגברים. לטף אינני מאשר ואינני מאפשר לצאת בשום פנים
ואופן.

בעקרון, יכל משה רבנו לומר: הבה נצא כבר מהגיהנם הזה. זו הזדמנות פז. את הטף
נשאיר והמרחם ירחם...

אך משה סרב. איננו יוצאים בלי טפנו. נקודה.

מצוה אותנו התורה - את זה תספר לבנך ובן בנך - תאמר לו שבעצם יכולנו לצאת כבר
במכת ארבה. אך רק 'בגללכם' נשארו. רצינו שגם אתם תצאו אתנו. לכן סרבנו לצאת אז.
(ברוך שאמר בשם הגר"ז סורוצקין)

ומכאן לנושא שלנו:

תשומת לב מיוחדת לקטנים

סיפר רבי דוד צבי לופיאן שליט"א:

לקראת שמחת הבר מצוה שלי שהתקיימה באנגליה, מקום מגוריני באותה העת, נענה
זקני המשגיח הנודע רבי אליהו לופיאן [שהתגורר כבא אז בכפר חסידים] להזמנתנו, והודיע
שיבא לשהות בביתנו באנגליה ולהשתתף בשמחתנו.

אבי ז"ל החליט להקצות חדר פרטי לאביו. ואיזה חדר? הייתה לנו עוזרת בית נכריה אשר
היה לה חדר צדדי בביתנו שם הייתה דרה. אבי ז"ל סבר שזה החדר המתאים ביותר
לשהותו של רבי אלי. הוא ביקש מהעוזרת למצוא מקום חילופי לשבועות אלו, וכך היא
עשתה.

אולם כאשר רבי אלי הגיע והופנה לחדר זה, שאל תחילה של מי הוא. אבי הסביר לו,
אך רבי אלי התנגד להכנס לחדר. הוא דרש להביא לפניו את אותה עוזרת, אף שאמרנו
לו שהיא אינה מבני ברית. כשבאה, שאל אותה אם היא אכן מסכימה, ובטוחה שמצאה
מקום אחר סביר לישון בו ולשהות בו. רק כאשר השיבה בחיוב, נחה דעתו ונכנס לחדר.

יש לציין שהעוזרת הייתה נרגשת עד מאוד מכך ש'הרב הגדול של היהודים כה מתחשב בה ומבקש רשות להשתמש בדרה שאפילו אינו שייך לה'.

ועוד סיפר: בשמחת הבר מצוה קבלתי שעונים רבים במתנה. אבי ז"ל הציע שכהכרת הטוב לסבא הגדול, כדאי שאתן לו שעון אחד, ואכן כך עשיתי. סבא מאוד נהנה ואמר לי 'תודה רבה' באנגלית. הייתה זו מחווה מיוחדת עבורי, כיון שהוא לא ידע לדבר בכלל אנגלית, אלא דיבר בעיקר ביידיש. [לקראת שבת, כי תבא תש"פ]

יחס נכון לנדכאים

הרב כהנמן זצ"ל, מייסד וראש ישיבת פוניבז', הוזמן לחיפה כדי לשבות במחיצת ניצולי שואה שבורים ונדכאים ברוחם, שהגיעו ארצה בערב שבת קודש ושוכנו במלון מסוים. במשך כל השבת ניסה הרב לרומם את רוחם ולהפיח בהם שמחה ורוח חיים, אך כמעט ללא הצלחה...

באמצע סעודת שבת עלה על השולחן ופתח בסיפור: סנדלר פשוט, אשר בקושי הגיע לתפילות שלש פעמים ביום, ומעט מאוד עיתים קבע לתורה, זכה בכן בעל מידות טובות, ירא שמים כשרוני ומתמיד, וכבר בהגיעו לגיל בר מצווה, יצא שמו הטוב בכל האזור לתהלה ולשם ולתפארת. כאשר הגיע לפרק 'האיש מקדש' נבחר בשעה טובה ומוצלחת להיות חתנו של רב העיר, לא פחות ולא יותר!!!

כמובן שכל בני העיר התכוננו רבות לחתונה זו, ובאו כולם יחד לשמוח בשמחת רבם.

בחזרתם משמחת החתונה, פנה הכפרי לזוגתו ואמר לה: עד עתה היינו אנשי כפר פשוטים בתכלית, וממילא תפילותינו תורתנו וכל ארחות חיינו התנהלו בהתאם. אבל כעת עלינו בדרגה - אנחנו 'מחותנים של הרב'! מהיום עלי להופיע דרך קבע שלש פעמים ביום בבית הכנסת, עלי להתפלל בכובד ראש ורצינות, עלי לעסוק יותר בתורה ולהשתתף יותר בשיעורים, כיאה וכיאות למחותנו של רב העיר!!!

פנה הרב מפוניבז' לסובביו הנדכאים והכריז: מורי ורבותי! כל אחד מהיושבים כאן נעשה מחותנו של מי שאמר והיה העולם. זה נתן לו בן, האחר נתן לו בת, יש שנתנו את שניהם ואף יותר מכך... אם כן כולכם מחותנים עמו יתברך שמו! (כלשון הגמרא ושמח בהם ככלה חדשה, רוכב ערבות שש ושמח בבוא אליו נפש נקי וצדיק. מועד קטן כה ב) לכן מהיום והלאה כל הנהגתכם ברוחניות ובגשמיות, צריכה להיות בהתאם למחותניו של מקום!

לימים העידו השומעים שבדבריו אלה הכניס בהם חיות והפיח בהם רוח חדשה, כי החדיר בהם את הידיעה כמה גדולים ונעלים הם כי בם בחר ה' לקרבם אליו גבוה מעל גבוה, עד שעשאו מחותנים אליו כביכול. (באר הפרשה, שמיני תשע"ז)

*

בימי הבראשית של הקמת ישיבת פוניבז', נזקק הרב כהנמן לסכומי כסף גדולים מאוד. יום אחד התקשר אל רבה של פרדס חנה, הרב יהושע זליג דיסקין, והודיעו כי הוא זקוק למחר להלוואה בסכום גבוה מאוד, אך מכיון שיש לו מחר אסיפה בירושלים עם גדולי

תורה, לא יוכל לגייס את הסכום. לכן מבקש שהרב דיסקין ישיג לו את הכסף, והבטיח שבתוך ימים אחדים יפרע את הכל.

הרב דיסקין אכן השיג את הכסף ובא למחרת למשרד הישיבה כדי למסור את הכסף. מה הופתע כאשר נאמר לו שהרב נמצא בביתו. הוא נכנס וראה שם את הרב עומד ליד ילד קטן הממרר בבכי, והרב עצמו עומד לידו ומלטפו בחיבה וברוך ובוכה עמו.

הרב דיסקין התפלא ושאלו מדוע לא נסע לכינוס עם גדולי התורה בירושלים?

השיב הרב כהנמן: כל פעם לפני שאני נוסע לירושלים, אני נכנס לבקר את הילדים השוהים ב'בתי אבות' [מוסד שהקים לילדים פליטי שואה, ועוד]. כאשר נכנסתי הפעם ראיתי את הילד הזה בוכה. שאלתי את המדריך מה ארע לו, והשיב שלפני זמן קצר קיבל הילד הודעה שאחד האחים האהובים שלו כבר אינו בין החיים, והוא נהרג ע"י הנאצים ימ"ש בשואת אירופה.

הילד לא שלט על רגשותיו, ובכה ללא הפוגה. בנסיון להרגיעו הבאתיו לביתי, אבל גם כאן הוא ממשיך לבכות.

איך יכולתי לנסוע לכינוס בירושלים כשראיתי נער עברי בוכה?... [לחנך בשמחה, עמ' שפ"א]

*

סיפר הרב זיידל אפשטיין זצ"ל, משגיח ישיבת 'תורה אור' בירושלים:

בעת שהגיע מורי ורבי הגאון הנודע רבי שמעון שקופ הי"ד לגרודנה, הייתי בן שתים עשרה. תקופה קצרה לאחר הגעתו, פרצה מלחמה באיזור גרודנה. רוב בני ישיבת גרודנה [בראשותה עמד רבי שמעון הי"ד] נאלצו להימלט מן העיר שהיתה מצויה באזור הסכנה.

בישיבה נותרו רק רבי שמעון וקומץ תלמידים, בתוכם נמנו ארבעה ילדים בני שתים עשרה. רבי שמעון התמסר ללמדם ונהג עצמו כמלמד דרדקי מידי יום, תוך שהתאים עצמו לרמת לימודם.

לימים היה רבי זיידל מביע את התפעלותו כיצד רבי שמעון שהגיע לגרודנה כאשר שמו הולך לפניו מסוף העולם ועד סופו כר"מ המפורסם של טעלז, השכיל להתאים את עצמו למצב שנוצר, כפי שסיבב מסובב הסיבות. [מוסף שבת קדש, נח תש"ע]

*

על הסבא מנובהרדוק שמעתי מהרב מפוניבז' כי בכל יום לפני שהלך לישון, היה חושב על כל בחור בישיבה שלו מה איתו ומה מצבו, ולא היה ישן עד שחשב על כל בחור מה הוא צריך וכיצד לעזור לו ברוחניות, וזכה לסיעתא דשמיא בזה. (הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א, דרכי החיזוק, בלק תש"פ. מתוך תוספת לגליון המודיע, וישלח תשפ"ג)

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

שימו לב אל הנשמה / הרב נפתלי שמואל רייך,

משפיע דישיבת 'תורת דוד', מונסי ניו יורק

קרבת העולה והדרך לטהר הרהורי הלב

פרשתנו פותחת בענין קרבן העולה, ובשונה משאר הקרבנות נאמרה כאן הלשון "צו". ידועים דברי רש"י ז"ל "אין צו" אלא לשון זירו... אמר רבי שמעון: ביותר צריך הכתוב לזרו במקום שיש בו חסרון כיס". רבו הפירושים מהו חסרון-הכיס שמצוי באופן מיוחד בקרבן העולה, ובעל החידושי הרי"ם זצוק"ל אמר ביאור לזה על דרך העבודה. דבריו מיסדים על דברי חז"ל (ויקרא רבא ז ג), שהעולה באה לכפר על הרהורי הלב, ומבאר ש'חסרון כיס' הכוונה למחשבותיו של האדם, הרהורי הלב. מדוע נקראו ההרהורים בשם 'חסרון כיס'? כי 'חסר להם כיס!' 'כיס' [אמתחת] מסמל אחיזה ושליטה, כי הוא אוסף את המעות ושומר עליהן. ההרהורים עולים במחשבתו של האדם אף נגד רצונו, עד שנדמה כי אין לו כח להחזיק אותם ולשלוט בהם! לכן צריך הכתוב לזרו בענין זה ביותר, שיראה האדם להתאמץ בכל כוחו להשיג שליטה על המחשבות ועל הרהורי הלב.

אני נזכר, שפעם דיברתי עם מו"ר בעל הנתיבות שלום זי"ע בענין המחשבות, ואמר לי בשם ה'יסוד העבודה' זי"ע: **לעצור את המחשבות צריך לדפוק את הראש בקיר!**

בשעתו הפתיע אותי איך הוא חזר על הדברים בתור הוראה הלכה למעשה - פשוטו כמשמעו, ולא פירש את אמרה קדושה זו כמשל ומליצה בעלמא. אכן, מסתבר כי כך היא המידה - צריך לעשות הכל כדי להיפטר מהמחשבות רעות, אפילו לדפוק את הראש בקיר! זהו 'צו' לשון זירו - בשביל להינצל מהרהורי הלב דרוש זירו רב, אומץ ותעוזה.

והנה, כבישת המוח, כח המחשבה, זוהי עבודה קשה ביותר, ושייכת לכל אחד אחד - מגדול ועד קטן. כל יהודי אומר מדי בוקר 'יהי רצון... שתצילני מהרהורים רעים...'. גם הצדיקים הגדולים אומרים את זה בתפילתם... כי לשלוט על המחשבה זו העבודה הגדולה שרלוונטית לכל אחד.

מסופר על אחד החסידים שביקש רבי, ושאל את המגיד למי ילך, ואמר לו, שאינו יכול לומר לו למי ללכת, אבל הוא יכול לומר לו למי לא ללכת: מי שאומר שיש לו עצה להינצל ממחשבות - אין הוא רבי אמתי, כי להינצל מן המחשבות אפשר רק באמצעות יגיעה עצומה, ולא על ידי סגולות ועצות...^{כא}

נתבונן מעט בפרשה זו המזהירה בענין הרהורי הלב. נעמיק בגודל חשיבות טהרת המחשבה - שהיא יסוד היסודות לכל הרוצה לבוא בשערי עבודת ה', ונבחן את דרכי הפעולה במאבק נגד היצר בענין זה. וה' יעזרנו על דבר כבוד שמו.

^{כא} לפי גירסה רווחת יותר, הסיפור היה בהקשר לגאווה.

הבה נתבונן, מה כל כך יסודי בעבודה זו של טהרת המחשבה? ולמה היצר משקיע כל כך כדי להכשיל אנשים דוקא בנקודה זו, עד שאמרו חז"ל שהיא מהדברים שאין אדם ניצול מהם בכל יום?

הדברים יובנו על דרך משל. כאשר האויב תוקף, אמצעי ההתגוננות הראשון הוא - לתקוף את מערכות המכ"ם שלו (radar systems). לחסל את תאי הקשר והפיקוד שדרכם מתקשר הוא עם חייליו שבשדה הקרב. כך משיגים שליטה על כל השטח. אף במלחמת היצר, מה שחשוב באמת - זו השגת השליטה על המח. המח מפעיל ושולט על כל המערכת - על המחשבות ועל הרגשות ועד למעשים. הכל מתחיל במחשבה.

'הרהור' הוא מלשון 'הר-ההר', הפסגה של כל הפסגות. ישנם הרבה פסגות בחייו של יהודי. לקיים מצוה כהלכתה - זוהי פסגה, לעשות מעשה של חסד - זו פסגה, אבל הפסגה החשובה ביותר, פסגת הר-ההר שעליה נאמר 'מִי יַעֲלֶה בְּהַר הַ', זו השגת שליטה על המוח וענין טהרת המחשבה.

אצל רובנו, כאשר אנו מקיימים את כל מצוות התורה, מתנהגים כפי שמובא בשולחן ערוך, אנו נוטים לציין לעצמנו 'וי' גדול - הנה השגנו איזושהי דרגה של שלימות... אבל האמת היא, שקיום המצוות, המלה הכתובה - זו לא התכלית. זו אמנם פסגה מסוימת, אבל לא 'הר-ההר'. אם נעסוק כל העת רק בזה - הרי שנהיה כמו מכונה שתוכננה לבצע כל מיני פעולות ומבצעת אותן. כמו עבד, שעובד את אדונו וממלא את תפקידו בליט ברירה. העיקר, 'הר-ההר', הוא לקיים את המצוות בחשק, באהבה וברצון מתוך כוונת הלב. לעשות כל מצוה מתוך חיות והתלהבות דקדושה שנובעות מרגש פנימי ובווער. אז ה'נעשה' נקשר אל ה'נשמע', אז מיישרים קו בין עולם המחשבה לעולם המעשה - וכלשון המובאת בספרי החסידות "לקשר המחשבה עם הדיבור". 'הר-ההר' הזה תלוי בשליטת האדם על ה'הרהור'! ככל שהאדם שולט על הרהורי הלב והמחשבה - כך הוא מסוגל להרים את הדעת.

הגאון רבי שמשון פינקוס זצ"ל מציין דבר מאוד מעניין. אם מתבוננים בכלי הגוף, מוצאים כי ככל שהכח נמצא במקום גבוה יותר - יש לו עוצמה חזקה יותר. כאשר אדם בועט בחפץ הריהו מסוגל להעיף אותו למרחקים, אבל אם יזרוק את אותו האובייקט בידי - יוכל להגיע למקום הרבה יותר רחוק. בכוחות הגופניים, ככל שעולים לכלי הגוף העליונים יותר - החושים נעשים הרבה יותר חזקים. עם האוזניים אפשר לשמוע קולות ממרחק של קילומטרים, העיניים רואות עד לשמים, אפשר לראות אף את השמש והכוכבים שנמצאים במרחקים אדירים, וכל זה הוא רק הקדמה לפרשת כוחו של המוח. המוח מחבר אותנו לאין סוף! לכסא הכבוד! לנשמה הקדושה והטהורה שנמצאת בקרבנו!

מצינו בחז"ל את הכינוי "נקיי הדעת שבירושלים". מהו נקיון דעת? אלו השגת טהרה וחיבור אל הקדושה בדרגה גבוהה! הדעת אינה רק תחנת הפיקוד, אלא היא מקור ושורש

החיבור עם הקב"ה! נקיי הדעת, הם אלו שהדעת שלהם נקייה לגמרי מכל מחשבת פיגול, שולטים לגמרי על הדעת שלהם!

עד היכן הדברים מגיעים! אם החיבור נקי - אז יש לנו קשר ישיר עם הקב"ה! אבל אם הוא מזוהם ומוכתם - הדבר מעכב את החיבור, הכל נעשה מעוכב... לכן הדבר הכי חשוב הוא - להגיע להר הזה. שהמחשבה תהיה נקיה, ותוכל להוות בסיס לקשר עם הקב"ה. שהמעשים שלנו יחברו אותנו למקור.

ישנם כל מיני מרעין בישין שמשוטטים לנו במוח, וככל ששורצות החיות הרעות האלו בכח המחשבה, אנו נעשים מטושטשים, סובלים מכאב לב ובלבול הדעת, מתחים וייסורי נפש. מציפות אותנו תחושות דכדוך, עושק וקיפוח, כמו הרגשות חסר - שחסר לנו דבר פלוני ואלמוני. תופעות כה נפוצות בדורנו.

*

איך שולטים על המח? בימינו קיימות שיטות רבות ומגוונות, אבל הדבר החשוב והאמתי ביותר - זה לבעור! שתדלק בנו אש של קדושה! 'מעט מן האור דוחה הרבה מן החושך'! הרמ"ק כותב, שכאשר באים לאדם הרהורים רעים, יאמר את הפסוק 'אֵשׁ תִּמְיֵד תּוֹקֵד עַל הַמְּזִיבָה לֹא תִכְפֹּה' (ויקרא ו, ו).

כיצד מועילה אמירת פסוק זה לסלק את המחשבות? יש לבאר, שעל האדם להתבונן בכך, שגם כאשר נכנסות לו למוח מחשבות שליליות, ואף אם הן בוערות בקרבו - זה עדיין לא הוא! זוהי 'אש זרה' בלבד שחדרה אליו! האש שלו היא האש שעל גבי המזבח, שעליה נאמר: "לֹא תִכְפֹּה"! זוהי תכלית אמירת פסוק זה, שהאדם יחדיר בעצמו את ההכרה כי המציאות האמתית שלו היא הנשמה שהיא חלק אלוק ממעל, ואילו המחשבות הן חיצוניות בלבד! שיגיד לעצמו: זה לא אני, אני אחד עם ה'!

מסופר, כי החידושי הרי"ם למד פעם עם כמה מנכדיו הקטנים בפרשת צו, ונכדו ה'שפת אמת' שהיה אז ילד, ביאר לסבו את הפסוק 'וְהָאֵשׁ עַל הַמְּזִיבָה תּוֹקֵד בּוֹ', שהאש שעל המזבח תבער "בו" - בלבו של המקריב! החידושי הרי"ם התפעל מאוד מדברי הילד, והתבטא: "ברי לי, כי זה הקטן גדול יהיה, ויאיר עיני ישראל!".

כאשר האדם מתבונן באש הקודש שבקרבו, על ידי זה הוא נאחז באש שעל גבי המזבח, שבוערת תמיד, ואש הקודש מטהרת את מוחו מאש הטומאה. כשם שליבון באש מועיל לטהר כלי ולהפליט את כל בליעותיו הבלתי-רצויות, ככתוב 'כָּל דְּבַר אֲשֶׁר יָבֵא בְּאֵשׁ תִּעֲבִירוּ בְּאֵשׁ וְטָהַר' (במדבר לא, כג), כך גם בענין קדושת המחשבה. כאשר יוקדת במוחו של אדם אש קודש, זה מגרש את כל הטומאה ומטהר אותו מכל סיג ופגם.

זאת אומרת לנו כאן התורה הקדושה: 'זאת תִּזְכֹּר הָעֹלָה' - העולה שבאה לכפר על ההרהורים, 'היא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל הַמְּזִיבָה כָּל הַלֵּילָה' (ויקרא ו, ב). בשעות של לילה, כאשר אנו מרגישים בודדים ורחוקים מן הקדושה, הדבר החשוב ביותר הוא: להצית אש,

'על מוקדה! אש של קדושה, של חשק ורצון להתחבר עם כסא הכבוד! וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תִּקַּד בּוֹ!'

לפעמים נדמה לאדם כי סילוק המחשבות השליליות מהראש זוהי משימה בלתי-אפשרית. הדמיונות קונים בו שביתה, והוצאתם מהראש דומה בעיניו לכלוך שנתקע מתחת לציפורניים, שלא מצליחים להיפטר ממנו... אבל כאן התורה הקדושה משיאה לנו עצה: 'זאת תורת העלה היא העלה על מוקדה על המזבח כל הליה! יש אש פנימית! יהודי צריך לומר לקב"ה: "רבוננו של עולם! אני שייך לאש שלך! האש שלך היא האש האמתית שלי, ואילו ה'אש זרה' אינה מי שאני". מכח זה, ומכח האש וה'חיות דקדושה' של מצוות - ניתן לגרש את החושך, את ה'אש זרה'. אי אפשר לגרש את החושך במקלות. אין עצה אחרת, רק בהבליח האור נגוז החושך ואובד מן העולם.

*

אנחנו עומדים כעת ערב שבת הגדול, בשעריו של החג הקדוש, חג הפסח.

הקב"ה נותן לנו בימים אלו מתנה נפלאה - היגיעה המאומצת! אין עוד חג שאנו מתכוונים אליו בעבודה ויגיעה שכאלו כמו חג הפסח. מובא בדברי חז"ל, שעם ישראל במצרים היו גדורים בעריות, 'גן נעול אֶחָתִי כָלָה' (שיר השירים ד, יב). כמו כן נאמרו על דור זה עוד מעלות גדולות, שלא שינו וכו'... אך למרות זאת מובא בזוהר הקדוש, כי היה קטרוג 'הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה', כמעט שלא היה אפשר להבדיל ביניהם! בני ישראל שבאותו הדור היו שקועים במ"ט שערי טומאה, ואילו היו נשארים אפילו עוד רגע אחד היו נופלים לשער הנו"ן ולא היו יכולים לצאת עוד!

כמו כן מובא בחז"ל, שבני ישראל לא האמינו שהקב"ה יגאל אותם, כי כל מצרים הייתה מלאה בגילולי עבודה זרה שלהם, ואיך באמת יגאלו? משה רבינו הבהיר זאת להם: 'כיון שהוא חפץ בגאולתכם אין הוא מביט בטנופי עבודה זרה שלכם'.

זה הכל בעקבות ה"חפץ" - - -

חג הפסח הוא 'חג האהבה'. בו מגלה הקב"ה את אהבתו אלינו באופן שהוא לעילא מכל דרגין. אבל כנראה כדי להתכוון לפסח ולזכות להארת הפסח, צריך לטעום מעט מהעוני של מצרים...

ח"ו איננו עורכים את הנקיונות וההכנות כעבדים, מן ההר הנמוך, אלא מחברים את ההר הנמוך עם הר-ההר, ועושים את מעשינו עם חשק והתלהבות!

בני ישראל קדושים עושים נקיונות הרבה מעבר למה שההלכה מחייבת, כי זו רוח הדברים, ואחר כוונת הלב הן הן הדברים. הרה"ק מברדיצ'וב היה אומר, שמהנקיונות של פסח נוצרים מלאכים, קשר"ק הוא נוטריקון של פעולות הנקיון באידיש: ק'ראצען, ש'אבען, ר'ייבען, ק'שר'ן [נגיד זאת בלשון הקודש: ק'ירוד ש'רייה ר'חיצה ק'ינוח]. קולות הנקיונות הם בחינת קול השופר שממתיק את כל הדינים! אופים מצות עם מרץ וכוח, וידוע

מהאריז"ל גודל הענין להזיע בהכנת המצות ובעת קיום המצוות בכלל. כל העבודה הקשה הזאת נעשית מתוך שמחה והתלהבות, וזוהי ההכנה הכי גדולה לחג הפסח!

המשנה בתחילת מסכת פסחים אומרת: 'אור לארבעה עשר בודקים את החמץ לאור הנר'. צריך את אור הנר כדי למצוא את החמץ. ישנו חמץ כפשוטו, ויש את החמץ הפנימי. בודקים בחורין ובסדקין של הלב והדעת. אנו רוצים להיות טהורים ונקיים, להימנות על נקיי הדעת, להתכונן לפסח באופן נעלה! להיטהר מכל הלכלוך והזוהמה שאנו שקועים בהם בכל השנה, כדי שנוכל לאכול מצות במקום קדוש, כלשון הכתוב 'מצות תאכל במקום קדש'. שהמצות תהיינה עבורנו 'מיכלא דאסוותא', מאכל של רפואה - כלשון הזוהר הקדוש (פרשת תצוה, דף קפג ע"א). אבל כדי לעשות את זה - צריך את אור הנר! את 'נר ה' נשמת אדם' (משלי כ, כז).

כאשר זוכה האדם ומשתחרר מכח הרע ששולט על מוחו, הריהו זוכה לאור הנר, ואז מגיעה אליו שמחה אמתית. מחשב"ה אותיות שמח"ה ב', כי המונע את השמחה היא הבי"ת שבמחשבה, המריבה הפנימית שבמוח האדם, אבל אם מוציאים את הבי"ת מהמחשבה, מגיעים לאחדות ואיחוד הנפש, ואז יש שמחה.

בלשון הקודש ישנן הרבה מילים שתפקידן לתאר 'שמחה': 'גילה' 'רינה' 'דיצה' 'חדוה' ועוד. כי בכל שפה, לדבר שבאותה אומה הוא מהעיקרים - יש הרבה כינויים. למשל: בצרפתית כינויים רבים ל'יין' ול'אוכל' וכו', בשפתם של האסקימוסים קיימים בערך שמונה כינויים לשלג, וכן הלאה. אצל יהודים יש הרבה שמות לשמחה, והרבה כינויים לקב"ה. העיקר אצל יהודי הוא להידבק בקב"ה מתוך שמחה, ואת זה משיגים כאשר זוכים לכבוש את הר-ההר. אז זוכים ל'ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה' (ישעיהו נה, יב)! כולם רוקדים ושמחים, כי אין דבר שמונע, 'כבשנו את ההר'! את מערכת הפיקוד! אבל כאשר המח מתבוסס בכל מיני מחשבות שליליות וניגודיות, מחשבות של קנאה, תאוה וכבוד - לא שייך להגיע לשמחה אמתית ולדביקות בה'.

נכמה אנו מודים לה' על כך שהשכל נעלם מעין כל חי... כמה לא נעים היה אילו היו יכולים לראות את המחשבות שעוברות לנו בראש...].

ליל הסדר הוא הלילה שעליו אמרו חז"ל 'כזיתא פסחא והלילא - פקע איגרא', שמחה כה מופלגת מצויה הייתה בעת אמירת ההלל, עת שהיה נדמה כאילו הגגות מתבקעים. אין גבול לשמחה! זהו עולם חדש!

ה' יעזרנו שנזכה באמת להכנות הראויות, ובעיקר - שנישאר ביישוב הדעת! לחיות בהר
זהר. שהלחץ מהניקיונות והכספים לא יפריע ליישוב דעתנו, ושנזכה לעבדו ית' מתוך
שמחה אמתית.

חג כשר ושמח!

*

לתגובות: a0527151544@gmail.com

ניתן להאזין לשיעורים (באנגלית) בקו "חזק" של "חפץ חיים הריטג' פאונדיישן" שלוחה

1 - 5

בארץ הקודש: 03-929-0707 | בארה"ב: 845-356-6665 או 718-258-2008 | באנגליה: 44-

203-375-1580

שמחת אלעזר / בעקבות הגאון רבי שמחה (בן הגה"ק רבי אלחנן הי"ד) וסרמן זצ"ל, ראש ישיבת אור אלחנן, מגדולי דורו וממערורי תנועת התשובה.

בעריכת ה' מ"צ גולדבאום, עורך ספרי קובץ פרשיות, קובץ מאמרים ושמחת אלעזר

לקראת שבת הגדול - חלק ב'

"נדברו יראי אלקים"

בהפטרה של שבת הגדול (מלאכי ג, יג-טו) קוראים: "חֲזְקוּ עָלַי דְּבָרֵיכֶם, אָמַר ה' וְאָמַרְתֶּם, 'מָה נְדַבְּרֵנוּ עֲלֵיךָ?'

ה' ישיב: 'אָמַרְתֶּם שְׂוֹא עֲבַד אֱלֹקִים וּמָה בָּצַע כִּי שָׁמַרְנוּ מִשְׁמֵרְתּוֹ וְכִי הִלְכְנוּ קְדֻרָנִית מִפְּנֵי ה' צְבָאוֹת. וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאֻשְׁרִים יָדִים גַּם נִבְנוּ עֲשֵׂי רִשְׁעָה גַם בָּחֲנוּ אֱלֹקִים וַיִּמְלְטוּ."

יבוא יום שאנשים יאמרו שהרשעים הם המצליחים ביותר ואילו הצדיקים הם אלו שגורמים לכל הצרות. אנשים יאמרו "שוא עבוד אלקים" - שאין שום תועלת בעבודת ה'.

או אז: (שם, טז): "אָז נְדַבְּרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וַיִּקְשֹׁב ה' וַיִּשְׁמַע וַיִּכְתֹּב סֵפֶר זְכָרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי ה' וּלְחֹשְׁבֵי שְׂמוֹ."

מדוע דוקא "נדברו יראי ה' איש אל רעהו"? כי אף אחד אחר לא ירצה להקשיב להם.

*

בין צדיק לרשע בין עבד אלקים לאשר לא עבדו

ובהמשך (שם, יח): "וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע בֵּין עֲבַד אֱלֹקִים לְאֲשֶׁר לֹא עֲבָדוּ." "ושבתם" - היינו תחיית המתים (עיין אברבנאל, אלשיך הק' ומלבי"ם). כי כאשר יקומו לתחייה, יראו את ההבדל "בין צדיק לרשע" ואז יבחינו בהבדל בין מי שהוא "עובד אלקים" לבין מי שהוא "לא עבדו".

אם מראים לאדם שני בגדים שנראים אותו דבר, ושואלים אותו איזה יותר משובח, רק מומחה יבחין בהבדל ביניהם. רק מומחה גדול יוכל להבחין בהבדלים הדקים שבין הבגדים.

אחרי תחיית המתים נהפוך ל"מומחים" באבחנות בין סוגים שונים של בני אדם. נוכל אז להבחין מי היה צדיק ומי היה רשע. זאת ועוד, נוכל להבחין בין שני סוגים של צדיקים, כלומר בין צדיק שנקרא "עובד אלקים" לבין צדיק שנקרא "לא עבדו".

*

צדיקים ילכו במ ופושעים יכשלו במ

והגמרא אומרת (הוריות דף י ע"ב): "אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, מאי דכתיב 'כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו במ ופושעים יכשלו במ'? משל לשני בני אדם שצלו פסחיהם,

לקראת שבת הגדול - חלק ב'

אחד אכלו לשום מצוה ואחד אכלו לשום אכילה גסה. זה שאכלו לשום מצוה - 'צדיקים ילכו בם'. זה שאכלו לשום אכילה גסה - 'ופושעים יכשלו בם'.

"שני בני אדם" אלו, שניהם הם שומרי מצוות. אלא שהראשון מתענג על סעודתו בליל פסח, וכאשר מגיע הזמן לאכול את הפסח - את האפיקומן - הוא כבר שבע, אך היות שהוא "צדיק" הוא מכריח את עצמו לאכול את הפסח אכילה גסה. צדיק זה נקרא "לא עבדו". הוא לא זכאי לתורה "עובד אלקים".

ואילו השני מתגבר על תאוותו והוא נמנע מלהמשיך להתענג על סעודתו בכדי שיוכל לאכול את הפסח לתיאבון. זהו צדיק שנקרא "עובד אלקים".

*

בין שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד

ויש הבחנה נוספת בין "עובד אלקים" לבין "לא עבדו": "אמר ליה בר הי הי להלל, מאי דכתיב 'ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עבד אלקים לאשר לא עבדו? היינו 'צדיק' היינו 'עובד אלקים'? היינו 'רשע' היינו 'אשר לא עבדו'!?"

אמר ליה: 'עבדו' ו'לא עבדו' - שניהם צדיקים גמורים. ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד".

שני חברים לומדים חברותא. אחד חזר על תלמודו מאה פעמים ואחד חזר על תלמודו מאה ואחד פעמים - פעם אחת יותר. בזמן תחיית המתים נהפוך להיות מומחים כה גדולים בכח שלנו להבחין בין בני אדם, שנוכל להבחין בין שני חברים אלו. מי שאהב את התורה - עבורו מאה פעמים לא הספיקו. הוא התייחס לתורה כאל תורה של הקב"ה. כאל מלה של הקב"ה. הוא המשיך ללמוד גם יותר ממאה פעמים. ואילו השני למד רק כדי לזכור את תלמודו - ועבורו מאה פעמים הספיקו. הוא עדיין לא זכאי לתואר "עובד אלקים".

*

לימודים מהפטרת שבת הגדול

ההפטרה של שבת הגדול מלמדת אותנו את ההבדל בין שני אנשים ששניהם אוכלים את קרבן הפסח - אחד כ"עובד אלקים" והשני כ"לא עבדו".

בנוסף ההפטרה מלמדת אותנו את ההבדל בין שני סוגים של לומדים תורה. כי הלומד תורה באופן של "עובד אלקים" יגרום ל"והשיב לב אבות על בנים". הוא יביא את יום ה' הגדול והנורא.

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד

הנה יום בא בוער כתנור...

אש בוערת ואש יוקדת | מה בין 'דשן' ל'אפר' | רמוז במצות 'תרומת הדשן' | 'יום בוער כתנור' | 'שמש צדקה' ו'יקוד פסח' | 'אוהבי ה' שנאו רע' | ענין ליבון תנור המצות לפני האפיה

...וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תִּקַּד בּוֹ: וְלֶבֶשׁ הַכֹּהֵן מְדוּ בַד וּמְכַנְסֵי בַד יִלְבָּשׁ עַל בְּשָׂרוֹ וְהָרִים אֶת הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעֵלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוּ אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ (ו, ב-ג)

לפני שבועיים דברנו על 'אש בוערת', וכאן לפנינו 'אש יוקדת', והרד"ק אומר ש'יקוד' הוא ענין בעירה, וצריך להבין מה בכל זאת החילוק ביניהם, ומצד הרגש של התיבה מובן ש'אש בוערת' היא אש המכלה את החומר המזין אותה, ואילו 'אש יוקדת' היא אש שמספרת לנו משהו, מביעה את מה שכל-כך רוגש ומרעיש אותה, ואם כן מהראוי להבין מה היה כל כך רועש ב'אש המזבח'.

והנה האש הזו הופכת את הנבער בה ל'דשן', וצריך להבין למה זה מתואר כ'דשן' ולא כ'אפר', ובפרט יש לעיין בענין של 'דשן' המורה על משהו משומן בשמנונית, כמו 'דשנת בשמן ראשי', 'דשנים ורעננים יהיו', 'ותתענג בדשן נפשכם', 'שמועה טובה תדשן עצם', וצריך להבין כיצד משתלב הענין של 'דישון' הנותן שמנונית וצבע וחיים, ל'אפר' אפור וחסר חיים?

ואם כבר אנו עוסקים בענין של 'יקוד' ו'שמנונית' מן הראוי להאיר את רמזי חרוזי הפייטן 'שורפו משמני פוט ולוד ביקד יקוד פסח' (פיוט 'ואמרתם זבח פסח' בסוף ההגדה), מהו ה'יקוד היוקד בפסח', ומהם הם המשמנים הנשרפים בו?

*

המוקד היוקד

נראה מהפסוקים ש'מוקד' הוא מקום שיש בו אש מזומנת, בוערת כל הזמן, או כדי שתהא מזומנת כשיצטרכו אותה, או כדי להראות נוכחות וחיים וכיוצא בזה.

ובפרשת האזינו נאמר 'הם קנאוני בלא אל כעסוני בהבליהם ואני אקניאם בלא עם בגוי נבל אכעיסם, כי אש קדחה באפי ותיקד עד שאול תחתית...' מבואר שיש כביכול לה' אש יוקדת כנגד הענין של עבודה זרה, כביכול ה' הוא א-ל קנא כנגד עבודה זרה, ולכן מתי שיש חטא של עבודה זרה, האש הזו מזומנת לפרוץ...

והנה האש הרוגשת לכלות את השקר בהכרח שרוגשת בה מאד התכלית של האמת, כי אם אדם אינו חם ורותח כלפי הטוב קשה לו לרתוח כנגד הרע, ולכן אומר הפסוק 'אוהבי

ה' שנאו רע', כי האש השונאת את הרע ומבקשת לכלותו, הבעירה המחיה אותה הוא הרגש החם והרותח כלפי הטוב.

ולפי זה אפשר להבין מהו ענין המוקדות על המזבח, כי האש על המזבח היא אש היורדת מן השמים, כביכול מבקשת קרבנות, מבקשת לראות איך שכל הבהמיות והחומר מתעלים כלפי מעלה, וההתעלות שלהם אינה מתוך צער על הפסד עולם הזה, אלא כדין הקרבנות שצריכים להיות 'לרצונכם', שיהודי ירגיש את הרצון הרגש בתוכו להתעלות ולהתקרב יותר ויותר אל ה', קרבנות אהבה ורצון הללו הם המקיימים את אש המזבח, הם המרגישים את הרצון הקדום שלמענו נברא העולם, הרצון של 'עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו' - שירגישו את הנוכחות של הקדושה האלקית בתוך הארץ ויתפעלו ממנה, יתלהטו ויתלהבו אחריה, כך האש מן השמים מתאחדת עם האש מן ההדיוט, והאש החיה מאהבה הזו, שונאת ורוגשת כנגד העבודה זרה המצננת את האמת הזו, נותנת משמעות לעץ ואבן...

*

ועולתך ידשנה סלה

בענין שורש 'דשן' - נראה כמו שכתבנו בפתיחת המאמר ש'דישון' הכונה להביא צבע וחיים לתוך כל חומר היכול גם להיראות כחוש ויבש כמו מת, והדישון הזה נעשה על ידי ה'שמנונית' המעורבת בו הנותנת לו את הנפח והמראה החי.

אולם גם כאשר אש אוכלת איזה חומר, כח הבעירה המחיה אותה הוא מה'שמנונית' הזו, זה מה שמקיים את האש, ואילו כל שאר מרכיבי החומר הם ההופכים לאפר שהוא אכן צבע אפור וחסר חיים.

ומעתה 'דשן' הכוונה לחומר המקבל דישון, כי יש חפצים שאינם מקבלים ולכן הם גם חומרים שאינם מתבערים, כמו 'אבנים' שאין לאש אחיזה בהם.

ולכן האפר שעל המזבח, אשר האש אכלה את השמנונית שבו, מוגדר כ'דשן'.

אך יותר נראה שלא כל אפר מוגדר כך, אלא דוקא האפר שעל המזבח! כי לפעמים גם חומר שיש בו שמנונית, אין זה העיקר שלו, העיקר הוא המהות של המציאות שלו, השמנונית היא רק נספח המגדיל ומעשיר אותו, וחומר כזה לא מתייחסים לזה שהוא מקבל שמנונית, לא זה מה שמגדיר אותו, ולכן כאשר אין בו שמנונית הוא מתואר כ'אפר', ולכן פרה אדומה הנשרפת שאין מטרה בעצם קיום האש, אלא בזה שמסלקים ממנה את הצבע והמילוי, היא הופכת ל'אפר' -

אבל קרבנות שאמרנו לעיל שיש ענין בעצם מציאות הלהבה שעל המזבח, כי זהו להב המגלה את ההתעוררות הארצית כלפי מעלה, נמצא שהבשר של הקרבנות יש לו חשיבות מיוחדת בזה שיש בו שמנונית והוא ראוי לבעירה, ועל כן מוגדר הוא כ'דשן' כחומר המקבל שמנונית, זה התואר שלו ומעלתו גם לאחר שאין בו שמנונית.

*

וזהו ביאור הפסוק 'יזכור כל מנחותיך ועולתך ידשנה סלה', כי הנה יהודי הביא עולה לה', ביטא בזה שהחומר שלו מלא בנשמה רוגשת כלפי מעלה, והנה החלק הבוער התכלה, נותר רק האפר, אפשר לחשוב שנשמתו של יהודי זה חלפה והלכה לו, אין כבר הוכחה שהוא רוגש ודולק כלפי מעלה, אומר לו דוד המלך ע"ה שה' מתייחס לאפר העולה כ'דשן', כמשהו המקבל נשמה ורגש, כביכול ה' לא רואה לפניו אפר, אלא רואה את מה שרגש בתוך הקרבן הזה, זה הרי מה שבאמת רוגש בתוך הנשמה היהודית.

*

ובזה מובן גם כן המצוה של 'תרומת הדשן', כי אפשר לחשוב שהעבודה של אתמול כלתה והלכה לה, אבד זכרה, אומר ה', שלא להתחיל את העבודה החדשה, לפני שיניחו לפני המזבח מעט מהדשן של אתמול, להורות שהדשן הזה עדיין זכור, אלא שיש עבודת היום הדורשת לחדש עוד רגשי קודש חדשים, לשמן את הראש והלב במוחין חדשים והתעלות חדשה.

ומבואר שיש קשר בין 'מוקד' ל'דשן' כי דוקא כאשר יש ענין שתהא אש קיימת ורוגשת, זה הופך את החומר הנבער ל'דשן', למשהו שמעלתו הוא הלחלוחית המתקבלת בו.

*

שמש צדקה ומרפא

ובהפטורה לשבת-הגדול קוראים: כִּי הֵנָּה הַיּוֹם בָּא בְּעֵר כְּתָנוּר וְהָיוּ כָּל יָדַיִם וְכָל עֵשֶׂה רְשָׁעָה קֵשׁ וְלֵהֵט אֶתֶם הַיּוֹם הַבֹּא... וְזָרְחָה לְכֶם יִרְאֵי שְׁמֵי שְׁמֵשׁ צְדָקָה וּמִרְפָּא בְּכַנְפֶיהָ וַיִּצְאֶתֶם וּפְשָׁתֶם כְּעַגְלֵי מִרְבֵּק; וְעִסּוֹתֶם רְשָׁעִים כִּי יִהְיוּ אֶפְרַת תַּחַת כְּפּוֹת רְגְלֵיכֶם בַּיּוֹם אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה אָמַר ה' צ'באות: ומפרש המצודות "ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק - בכל מקום שתצאו ותבואו תתענגו בטוב ותתרבו בבשר ושומן כעגלים המפוטמים במרבק והוא הדיר שלהם", מבואר שביום הבוער כתנור יהיו יראי השם מלאים בשומן, ולעומתם הרשעים יהיו אפר -

וזה מובן לאור המבואר לפנינו כי יראי השם שזכרו תמיד כמה חשובה היא העבודה הנלהבת הבוערת מתוך הנשמה המשמנת את היהודי, כמה צריך להרבות ולהגדיל את כוחה ונוכחותה של הנשמה, יזכו להרחבה גדולה של השמנונית הזו, ולעומתם הרשעים אשר חנקו את הנשמה הזו, סילקו אותה מתוכם, תגיע האש האלוקית היוקדת עד שאול תחתית תהפוך אותם לאפר, תראה להם הנה זהו המראה של אדם ללא נשמה, אדם ללא הרגש החי וצמא לאלקים חיים...

והנה היום בא בוער כתנור, כל אחד מבין שרומז ליום י"ד ניסן, מצד אחד שורפים את החמץ ומצות הביעור היא עד שיעשנו אפר, ומצד שני יש אש יוקדת הצולה את קרבן פסח [ואופה את המצות], אך הנה בתחילה מתעסקים עם ביעור החמץ, זהו בחינת 'בוער כתנור' מבררים את השקר, וממילא כל הזדים והרשעה נעשים כקש וגו', ומתוך כך מתגלה ומאירה האמת -

וכמו שביארנו בפרשת ויקהל, שהשאור שבעיסה לוקח את כח הרגש וההתעוררות של האדם ומסאב אותו שיפנה כלפי העיסוק עם הארציות והאנוכיות וכו', וכאשר מבערים את התנועה הזו, בזה מקיימים ומאירים את התנועה ההפוכה שכל רגש והתעוררות צריכים להיות בכיוון של גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך - לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו', שהכיוון של יהודי יהא כלפי מעלה, לחזות בנועם ה', ואם בכל זאת צריך עיסוק הפונה למטה יהא זה כמו 'ביקור בהיכלו של ה'', לא לשקוע בתוך הארציות ולשכוח שהיא היכלו של ה', באופן שמתוך לשמה יגיע לשלא לשמה, יהפוך רצון רוחני לרצון להצלחה גשמית

ואז מתגלה האמת של הפסח והמצה, הפסח אומר לפסוח ולקפוץ אל ה', להביט כלפי מעלה, והמצה אומרת לזכור שצריך להסתפק במועט של הארציות, לא להתפיה את הארציות, להיות במצב של חפזון שהנה ישוב לחזות בנועם ה', לגילוי שכינה.

וזאת היא השמש צדקה ומרפא בכנפיה, יהודי מאיר לארציות כמו שמש, עושה צדקה עם עניני הארציות, וכידוע צדקה שהיא נתינה יש בה נטיה של קמצנות, וזהו המרפא הנותן הרפיה לכל הלחץ והמתח הרוגשים כלפי ההנאות וההצלחות הארציות, יוצאים לחירות מכל המיצרים והיצרים הללו, זוהי האש של פסח, שמש צדקה ומרפא, וכנודע שהבצק שהוציאו ממצרים נאפה על ידי השמש -

הבהירות הזו של האמת איננה בגדר 'ביעור', אלא זוהי אש של אמת, זהו המראה של סנה בוער באש, אבל 'והסנה איננו אוכל' אינו נבער, כי האש הזו צריכה להיות נוכחת וקיימת כל הזמן, זהו גם הענין של 'ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר', ואשר הצטוונו לזכור תמיד ככתוב 'רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך...'

וכמבואר אש כזו היא 'אש יוקדת', ודוקא האש הזו היא ההופכת את הרשעים לאפר, מבררת שההפסד שלהם הוא מפני שלא היה להם שייכות לנשמה הזו המשמנת את האש הרוחנית של יהודי. ומוכן מאד למה לפני כן כתוב 'ועסותם רשעים', ומבאר המלבי"ם שיהיו מעוכים כ'עיסה', כי הדחיה שלהם היא מחמת שהכניסו את השאור לעיסה שלהם, הפנו את השמנונית שלהם כלפי האש הארצית, ולא כלפי האש האלוקית.

*

'יקוד פסח'

והנה בישעיה פרק י' מתנבא כלפי סנחריב מלך אשור ואומר: "...אֶפְקֹד עַל פְּרֵי גִדְל לְבָב מֶלֶךְ אֲשׁוּר וְעַל תַּפְאֶרֶת רוּם עֵינָיו: כִּי אָמַר בְּכַח יְדֵי עֲשִׂיתִי... הֲיִתְפָּאֵר הַגְּרוֹן עַל הַחֹצֵב בּוֹ... לְכֵן יִשְׁלַח הָאֱדוֹן ה' צְבָאוֹת בְּמִשְׁמָנֵי רֶזֶן וְתַחַת כְּבֹדוֹ יִקְדּוּ יְקֹד פִּיקוּד אֵשׁ: וְהָיָה אֹר וְיִשְׂרָאֵל לְאֵשׁ וְקִדּוּשׁוֹ לְלֶהָבָה וּבְעֶרְהָ וְאָכְלָה שִׁיתוֹ וְשִׁמְירוֹ בַּיּוֹם אֶחָד."

מבואר שכל הפעולות של סנחריב היו פועל ה', היה כמו גרון ביד החוצב, כל העמים אשר הגלה וטלטל היו כמו שה' מגלה ומבלבל אותם, אך הוא התפאר לומר בכח ידי עשיתי, זהו הענין של השאור שבעיסה, שאדם מסאב את פעולותיו לוקח את הגדלות

לעצמו ואת האחריות והלחץ על עצמו, והרצון תופח, רוצה כבר לכבוש גם את מה שה' לא הכין לו, ואדרבא, כבר גם נלחם עם ה' רוצה לכבוש את ירושלים... אדם כזה לוקח משמין את עצמו, את אנוכיותו, ואומר הנביא שה' ישלח רזון במשמנים הללו, יתברר השקר שלהם, יהפוך לאפר, ואדרבא יתגלה מהי האש האלוקית המבקשת להכיר שכל הארציות משרתת את האלוקות, אני ה' בקרב הארץ, אין כמוני בכל הארץ, וזהו 'ותחת כבודו כיקד יקוד אש', כי האש האלוקית הזו הינה יוקדת, וביותר מובן הענין על פי דעת ר' יצחק נפחא (סנהדרין צה, ב) שאומר שההכאה של מחנה אשור היה על ידי "אזנים גלה להם, ושמעו שירה מפי חיות ומתו", והיינו ששמעו את השירה הצמאה לא-ל חי, ואור האמת הזו ביטל את כל מציאות השקר שלהם.

ובזה מובן חרוזי הפייטן: 'שורפו משמני פוט ולוד [-בני אשור] ביקד יקוד פסח!
[התארך המאמר, וסיכום הדברים יופיע בהמשך ב'תבונות ההלכה' בחלק ה'תירוץ'].

*

תבונות ההלכה - ליבון התנור לפני אפית מצות

מה הענין ב'תנור ראשון'?

כתב בשולחן ערוך (או"ח תסא, א): "תנור שאופים בו חמץ צריך ליזהר כשיסיקוהו כדי לאפות בו מצה, שילכו הגחלים על פני כולו, ואין די לו בלהבה, דכמו שבולע על ידי גחלים כך פולט על ידי גחלים ושיהו נצוצות נתזין ממנו".

וקשה על זה שהרי ידענו את הכלל ש'כבולעו כן פולטו', והנה כאשר נבלע החמץ בתנור היה זה על ידי שהיתה אש או גחלים מצד התנור, ולא במקום שהחמץ היה מונח, ואם כן גם הליבון יהא באופן זה שיסיק את התנור מהצד, וחוזק החום הוא אשר יכלה את בליעת החמץ, ולמה צריך דוקא גחלים על פני כולו.

אך הנה בשולחן הרב כתב את הדין הזה כך: "וצריך ליזהר שילכו הגחלים על פני כולו (כדי להכשיר את כולו) ואין די לו (להכשירו) בלהבה בלבד לפי שכמו שבכל השנה כשנאפה חמץ בתוכו בולע ממש על ידי גחלים (שמפזרים אותם על גבי התנור קודם האפייה) כך הוא פולטו על ידי גחלים לפיכך אפילו אם הסיקוהו כמה פעמים קודם הפסח אינו מספיק להתיר לאפות בו מצה לכתחלה אלא אם כן כיון להתירו לצורך הפסח כי שמא לא הלכו הגחלים על פני כולו כל זמן שלא נתכוין לכך".

ונראה שהיה קשה לו קושיא זו, ולכן הוסיף כמה פרטים בסוגריים, ומבואר מהם שאכן כל הדין שצריך גחלים על פני כולו, הוא כאשר כל מקום בתנור התחמם על ידי גחלים שהיו על גביו, אבל אם היסק התנור היה רק על ידי להבה מהצד, אפשר גם ללבן על ידי להבה כזו.

אבל היות והוסיף את הדברים בסוגריים נראה דמספקא ליה בזה, גם בשאר פוסקים לא מצאנו חילוק מחודש זה, וגם המנהג היה תמיד ללבן את התנור עם גחלים על פני כולו,

גם כאשר דרך האפיה היתה על ידי להבה מן הצד, ואם כן צריך ישוב אחר לקושיא הנזכרת.

והנה כל ענין הליבון הזה מדובר בתנור של חמץ, אבל בתנור של מצה שאירע שנאפתה שם מצה כפולה או נפוחה, כתבו הפוסקים שאין צריך להכשיר את התנור, אלא שאם יש לו מרדה אחרת טוב לכתחילה להחליפה.

ובכל זאת היה המנהג תמיד ללבן את התנור של המצות על ידי גחלים על כולו כל יום לפני תחילת האפיה, מחשש שבמצות של אתמול היו אולי כפולות או חששות אחרות, וקראו למצות הראשונות שאחר הליבון 'תנור ראשון', ואף שמדובר רק מחשש קלוש בלבד, שהרי הפוסקים מתירים את המצות שנגעו במקום שבאים ללבן, בכל זאת החמירו לעשות ליבון של גחלים על פני כולו, ולא סמכו על זה שהלהבה עצמה הבוערת מהצד, כמו שהבליעה כך היא גם פולטת, וכל זה טעמא בעי.

והנה למעשה אחר שנהגו לשים גחלים על פני כולו לפני האפיה, ממילא כאשר כבר היתה מצה כפולה הרי היא נבלעה מכח חום של גחלים על פני כולו, ואף לפי חידושו של השו"ע הרב אכן היה צריך ללבן עם גחלים על פני כולו [אם נתייחס לזה כחמץ ממש], ואם כן נמצא שהחומרא הזו של 'תנור ראשון' רק הזיקה לשאר המצות שיאפו במשך היום אחר שיארעו כפולות, כי מחמת ההיסק הזה, לא יועיל הליבון של הלהבה מן הצד, ורואים שלא חששו לדעתו לומר שהליבון של גחלים על פני כולו הוא חומרא דאתי לידי קולא].

*

התירוץ

ואולי אפשר להסביר את המנהג כך, כי הנה יש אש של 'להבה' ויש אש של 'גחלים', הלהבה עולה כלפי מעלה, וכאילו בדרך אגב גורמת למה שמחיה אותה להפוך לאפר, וה'גחלים' היא אש שמחטטת בתוך האפר מחפשת איזה משהו שיש בו לחלוחית שיוכל לקיים אותה.

האש של יהודי צריכה להיות כמו 'להבה' הפונה כלפי מעלה, בבחינת 'אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה', אש שאינה מתכלה ומגיעה למצב עומם של גחלים, כמו הסנה אשר איננו אוכל, ומראה כבוד ה' כאש אוכלת אשר אסור לשכוח את המראה הזה, אש נצחית, האש הזו מתקיימת על השמנונית של הנשמה, לא על משמני הארץ המפטמים את החומר, אך בעוונות יתכן שיהודי יגרר למצב של 'שמנת עבית כשית ויטוש...' ואז האש שלו נתפסת בארציות, ואש כזו אינה ניצחית, הנה הופכת לגחלים, ונעשית עוממת ולוחשת, הולכת לדעוך ומחפשת בכל זאת למצוא איזה טעם חיים בתוככי האפר המקיף אותה... ואז, כאשר נזכר באש האלוקית שטעם בעבר, מבחין מה בין החיים והטוב לבין המוות והרע... וזוכה להיות מכלל 'אוהבי ה' שנאו רע', נזהר מעתה יותר להיות שייך לאש המזבח תוקד בו, ולא ל'להבה תלהט רשעים'.

האש של הפסח והמצה, היא אש המזבח, אש של אמונה, אש של חסד נעוריק אהבת כלולותיך, אש שעליה נאמר 'זכרתי לך', אש שאינה נאכלת, נגם לאחר שכבתה נותר ממנה 'דשן' ולא 'אפר', זכרון למשהו שחייו וזכרונו נותרים לנצח, זהו כאמור 'יקד יקוד פסח'.

אך במשך השנה קורה שיהודי נופל למיצרי החומר, וישמן ישורון, וכל מכשול שכזה מטרתו לתיקון, לעורר מחדש את 'שנאת הרע והמוות', ולכן לפני 'יקד יקוד פסח' צריכים אנחנו לביעור חמץ עד שיעשנו אפר, לתת לאש הזרה הזו לטעום את טעם העפר והאפר, ואחר כך אפשר לחזור ולהיתפס באש הנצחית, יקד יקוד פסח.

ולכן לפני שבאו יהודים לאפות את המצות, אשר מהותם הפנימית נאפית באש האלוקית הנצחית, רצו גם להתעסק בגחלים ואפר, חיפשו איזה חשש חמץ רחוק שיוכלו להטעימו את טעם האפר ולכלותו בזה.

אספקלריא לחג / ישראל אברהם קלאר (דבר המו"ל)

בנערינו ובזקנינו נלך - המהות של יהודי וערך החיים!

זָבַח פֶּסַח הוּא לַה' וְגו' וְאֵת בְּתֵינּוּ הֶצִּיל (שמות יב, כז)

נפתח בויכוח משה רבינו עם פרעה מלך מצרים.

משה רבינו התעקש בכל תוקף שגם בנינו ובנותינו ומקנינו ילכו לחוג לה', ואילו מנגד פרעה התעקש מאוד "לא כן לכו נא הגברים ועבדו את ה' כי אותה אתם מבקשים".

נראה, שהיה כאן ויכוח עקרוני מאוד. משה רבינו רצה שעם ישראל יצאו עם הבנים והבנות, וגם הצאן והבקר, לבטא שהם עוברים כעת שינוי ב'מהות', מהותם משתנה ומתהפכת! עד כה היו ישראל עם ככל העמים, היו בני ישראל כשאר בני אדם, אלא שקיימו אי אלו ציוויים מאת הבורא ית', אבל כעת נבחרים הם ל'עם הנבחר' עם סגולה, וכמאמר "בני בכורי ישראל" שנאמר אז, "בנים את לה' אלקיכם".

והנה מציאות חדשה זו תתבטא מאוד בכך שגם הבנים והבנות יגיעו עמם לעבוד את השם. שאילו היו עושים רק כמקיימי ציוויים בעלמא, היה די בכך שילכו הגברים הגדולים, ולכל היותר יגיעו עמם בני חינוך כדי 'להתחנך', מה שאין כן עתה שכל מהותם היא של אנשים "לא-עצמיים" אלא "בני א-ל חי" - "ממלכת כהנים וגוי קדוש". שהואיל וזו מציאות שאופפת את כל ישותם - גם כל מה ששייך וקשור אליהם הוא חלק מהעניין, ובכלל זאת הילדים [ובפרט בני חינוך, שכיון שהרצון העליון הוא שילדים אלו יגדלו עובדי השם, הרי כיון שהפכו להיות 'אנשי שמים' משרתי ה' במהות, זה הופך לעניין שלהם עצמם], ואפילו הצאן והבקר! אות וסימן לכך שעבודת השם שלהם היא 'בעצם', וכאומרים: את עצמנו אנו מוסרים, "לך אני אדוני המלך וכל אשר לי!".

*

ופרעה הרשע, ניאות כבר לכך שישראל יקיימו מצוות ויחוגו לה', אבל לזה בשום אופן לא הסכים, שעם ישראל יהפוך לעצם שאין שייכת בו השתעבדות לאחר, זולתו יתברך. הלוא בכך ישליכו מאליהם את עול העבדות, הן העבדות העצמית והן העבדות לפרעה, וכך אמר פרעה: "לכו נא הגברים ועבדו את ה'".

פרעה ידע גם ידע שאם ילכו גם בניהם ובנותיהם וכל אשר להם, פירושו של דבר שייעשו במהותם 'אנשי שמייים', ומעתה הצלתם לא תהיה עניינם של ישראל, אלא עניינו של

השי"ת, שעל ה' "מוטל" כביכול, להושיענו, ואולי אדרבה, זה כבר לא עניין שלנו, רק שלו!

פרעה ידע שבאופן כזה לא יהיה לו שום סיכוי שישראל ימשיכו לעובדו, ולכך סירב לכך בכל תוקף [כאשר כמובן היו רצונותיו ממקור הרשע, עצת הסט"א].

והוא הוא מה שנאמר בקריעת ים-סוף "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון - מה תצעק אלי", שהרי זו מלחמה של ה'!

וכן במכות שהיתה פדות לישראל שלא נפגעו, הדם על המשקוף הוא שבא לאות על הבתים, שהדם על המשקוף מבטא "מסירת נפש", שמוסרים את עצמם וכבר אינם עצמיים, והם מעתה "של השי"ת" במהותם. ובוזה היתה תשובה לטענות המקטרגים, שגם אם נכשלים ישראל בעבירות רח"ל הרי כבר נבחרו והם כ'בנים', ושוב הצלתם הוא עניין ואינטרס של אביהם שבשמים.

*

ובתוך דברי פרעה למשה רבינו בתשובה לדברי משה 'בנערינו ובזקנינו נלך', מוצאים אנו פסוקים שקשים מעט להבנה לפי פשטם: "יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם, ראו כי רעה נגד פניכם. לא כן, לכו נא הגברים ועבדו את ה' כי אותה אתם מבקשים".

ומעתה יהיה ביאור המקראות הללו באופן נפלא:

אמר להם פרעה: הלוא אם אניחכם ללכת עם טפכם משמעו של דבר שתפרקו עבדותי ועבדות עצמכם מכל וכל ותקדישו את עצמכם אך לעבודת השם, ואז יהיה ה' עמכם ויצילכם מידי בוודאי!

כן - במצב כזה - כאשר אשלח אתכם ואת טפכם - הלוא יהי ה' עמכם! [או: כן - במדה כנגד מדה מהנהגתכם שלכם - כאשר תצאו עם טפכם יהיה ה' עמכם!]

ראו, כי מזימה ותחבולה רעה נגד פניכם, לפרוק עבדותי מעליכם!

לכן, לא כן כדבריכם, אלא לכו נא רק הגברים ועבדו את ה', כי יודע אני ש'אותה' - את המזימה שאמרתי מקודם, לפרוק עבודתי - זאת אתם מבקשים!

*

ואילו מנגד ניצב משה רבינו על עמדתו הנחרצת וסירב מכל וכל, ותבע: "בנערינו ובזקנינו נלך, בבנינו ובבנותינו נלך, כי חג ה' לנו!", כלומר, אילו היינו הולכים רק לקיים מצוה ולחוג - דיינו אם נלך רק אנו הגברים, אבל הואיל וכל מהותו של החג הממתין לנו הוא להכתירנו ל"עם סגולה", צריכים גם בנינו ובנותינו וגם צאננו ובקרינו וכל אשר לנו להשתתף, בלי שום שיור לעצמינו.

---

^כ וככתוב "לה' הישועה על עמך ברכתך סלה", שכביכול "מתפקידו" של ה' להושיע את עבדיו ואת עמו, והתפקיד של עם ישראל הוא לברך ולהודות לו תמיד, על פי פסיקתא דרב כהנא עמ' קפח, ודברי רש"י בתהלים.

וזהו "כי חג ה' - לנו", אין זה חג שלנו אלא חג ה', שה' חוגג "לנו" - בסיבתנו! ה' חוגג את שאנו נעשים לו לעם סגולה! ומה שאנו משתתפים בחגו של השם זאת מפני שאנו נעשים אנשי ה' - וכאשר חג 'לו' זה מתבטא גם במעשינו שלנו. מעתה חגיגנו ושמחותינו הינם מה שמשמח אותו יתברך!

בחג כזה, שמקיף את מהותנו כולה, פשוט שכל אשר לנו צריך להיות נוכח.

*

הבנים והבנות, שההנחלה להם מבטאת את רצוננו אך ורק למלא את האינטרס העליון של ה', הם במרכז החג - חג חירותנו מכל עבדות שהיא והיעשותנו עם סגולה, "עבדי הם ולא עבדים לעבדים".

"והגדת לבנך ביום ההוא לאמור בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים", מהו "בעבור זה"? בעבור מה? בעבור מציאות ההגדה שלי לך בניכני, בעבור מציאות זו שנהפוך לאנשי ה' במהותנו, עשה ה' לי בצאתי ממצרים. אך בשל מציאות זו, ועל מנת להביא אליה.

הגאולה היא "למען" תספר באזני בנך וגו'. לא "למען ישמע בנך" אלא "למען תספר", כדי שאתה תספר לו, זה עצמו המטרה בגאולה שאני גואל אתכם, לעומק המתבטא בדבר זה.

*

ואכן, כדברי משה רבינו ע"ה, כבר בחר ה' בנו לעם סגולה, וזה 'למען תדעון אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל', שמה שלא תהיה מכת בכורות על שונאיהם של ישראל ח"ו **מטרתו** להוות מקור לידיעה זו שה' בחר בנו, ו"מפלה" - מבדיל הבדלה שורשית ומהותית, בין ישראל למצרים, שישראל אינם עוד "ככל הגויים", אנשים עצמיים ש'גם' עושים מצוות מדי פעם, אלא 'כל' מהותם מעתה "ממלכת כהנים וגוי קדוש", "אנשי ה'". אנשים שבעצם קיומם הם עובדי ה', הם זורעם וכל אשר להם.

וזאת בא לציין הדם שעל המשקוף אשר על ידו לא יהיה נגף בבני ישראל. שכאמור הדם מציין מסירת נפש, ואדם שמבטל את עצמו כליל לה' ומפנה לה' את כל עצמו וחושיו וכוחותיו יחד עם כל אשר לו, עד משקוף ביתו, והופך להיות מ"אנשי ה'"^{כ"ד}, זוהי מסירת נפש במובנה הפשוט, מסירת הנפש עצמה לה', **עד** שאם מאיזו סיבה שהיא רצון ה' שלא יחיה ח"ו - "מה לו לעצמו איך ומה שהוא", ולכן גם מסכים למות על קדושת שמו ית'. [נמיד לא נמנע השי"ת מלהרבות להם יגיעת מצוות, כפרטי מצוות הפסח, שהלוא מהות חדשה להם, מהות של אנשים שתכלית קיומם היא לעבודת ה'].

*

^{כ"ד} את הביאור על 'והגדת לבנך' שוב שמעתי מפי כ"ק האדמו"ר מדרושניסקיא שכן כתב ההפלאה, שהק' כן ויישב עפ"י קרא דלמען תספר, עי"ש.

^{כ"ד} רמז: ואנשי השם כלא היו - בביטול הישות והעצמיות לה'.

זוה שממשיך הכתוב "ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם". מהו "את הדבר הזה"? יש לומר שהכוונה למה שממשיך תיכף: "והיה כי תבואו אל הארץ וגו' ושמרתם את העבודה הזאת". ושוב, מהו 'את העבודה הזאת' הרי לא נזכר כאן על אלו פרטי מצווה ידבר, אלא ירמוז: "ושמרתם את דרך העבודה הזאת", את ה'עבדות' הזאת של מסירת המהות והעצמיות להשי"ת, שלא להיות "מקיימי מצוות" גרידא. שמרו עבודה זו לעולם! "והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם", כלומר, הלוא דרך עבודה זו דורשת כל כך הרבה, ומה היא "לכם", מה הנאה באה לכם ממנה, לעצמיותכם ולנוחיותכם?

התשובה שתענו להם לא תהיה שאתם עושים כך "מפני" שרב הוא הטוב הצפון לעושים כן, ואף בזה העולם אין אושר וטוב כאושרם של יושבי ביתך, של "החיים למענך, אלקים חיים", כל זה אמנם נכון אולם לא "מפני" זה בחרנו בדרך זו, שהרי זו סתירה מינייה וביה לדרך החיים החדשה שהנכם מדריכים אותם. למדו אותם שהנכם נוהגים כך מחמת סיבה אחרת: "ואמרתם, זבח פסח הוא לה'", "אנו זובחים ומקריבים אך ורק "לה'", לא לעצמינו - שהרי איננו עוד עצמיים, אלא לה', כי רצוננו באשר ירצה הוא, כי נעשינו במהותנו בניו ועם סגולתו כנ"ל.

זהו חג לה' על ש"את בתינו הציל", שגאל את בית איש יהודי מלהיות בית ששייכת בו מציאות של השתעבדות לעבדים. משקוף בתים אלו שבא עליו דם הקרבת העצמיות מצד אנשיו, הצילו מהיותו בר-חלוף וחסר ערך אמיתי, והפכו לבית נצחי. שהשי"ת נצחי, והדבוק בנצח גם הוא נצחיה, חלק א-לוה ממעל. מעתה נעשינו אנשים שמימיים, שכל עצמותנו היא אלקית, ורצוננו מה שהוא ית' רוצה. "הפלה ה'" בינינו לבין המצרים, ודמנו ובשרנו קרוצים מחומר אחר משל גוי.

וכאן - כאשר שמענו כדברים הללו, מיד 'ויקוד העם וישתחוו'.

*

ומעתה מבואר מאוד מה שכתב רש"י: "ויקוד העם - על בשורת הגאולה וביאת הארץ, ובשורת הבנים שיהיו להם", ע"כ.

שהדברים צריכים ביאור, מה שכתב שהשתחוו על בשורת הבנים שיהיו להם, שלכאורה כלל אין בדברים שנאמרו להם שום הבטחה על עניין זה, שהרי שמא הכוונה לבניהם שכבר נולדו, וגם אולי רק ליחידים מתוכם יהיו בנים, שהלוא "מיעוט רבים - שניים", ואם כן מהי הברכה שהודו עליה?

והנראה לבאר בדרך העבודה, שיש לומר שהכוונה שונה, שקדו והשתחוו על הבשורה הזו שהנה הם נעשים מעתה מהות אחרת לגמרי, מהות של "ממלכת כהנים וגוי קדוש",

"עם סגולה", המובדל לעבודת השם. על זה גופא קדו והשתחו, להודות על כך [נוכן בקידה וההשתחוייה עצמן נכללת גם קבלת המרות והאדנות].

בהקדם, שזה נכלל ב"בשורת הגאולה וביאת הארץ", גאולה בעצם, שאינם עוד עם ששייכת בו השתעבדות, רק לו ית', שההשתעבדות לו היא עצמה חירות, ו"אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה", שזו מהות החירות הנחוגה ב"חג החירות", וביאת הארץ הטובה היא היא פסגת גאולה זו, היותם "תחת כנפי השכינה".

ויש לומר, שלכן אין להקשות מדוע אנו חוגגים את חג החירות בעודנו עתה בגלות. שכן את שינוי המהות והעצמיות של החירות יש לנו לנצח! בחירתנו היא נצחית, וגלותנו בזמן הזה אינה שוללת מאתנו את מעמד "בנים", והרינו כבנים שגלו.

וזהו "השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין", שלכאורה אם כן מדוע אנו שמחים? אלא הכוונה שמה שלשנה הבאה נהיה בני חורין מגלה על מה שהשתא אנו עבדי שאין זו עבדות שורשית ועצמית, ומעת שנבחרנו לעם סגולה לא סר מעמד זה ממהותנו, ולא יסור, עד עולם, ולכן חוגגים אנו עכשיו את חירותנו העצמית.

*

מהשתא יובן מהו שקדו והשתחו להודות "על בשורת הבנים שיהיו להם", שיש לבאר, שהכוונה אינה על קיומם הגשמי והנפסד של הבנים, כגון על לידת בנים חדשים, אלא הכוונה להודות על "ואת בתינו הציל", שעד עתה היינו יולדים לקיום המין בלבד כחיות השדה, שהבנים ילדו גם הם והם ילדו הלאה, וזו תכלית נפסדת ורחוקה, שכן היכן הוא הדור המיוחד שעבורו כל העמל הזה?!

אכן מעתה נתבשרו בבשורה הטובה מכל - ב"בשורת הבנים שיהיו להם", שזכו שלבניהם ולדורותיהם תהיה משמעות! כי מציאותנו היא מעתה מציאות שאינה נפסדת, אלא לתכלית אמתית עליונה, והווייתנו מצד מהותנו היא הווייה נצחית! מעתה יש לחיים שלנו משמעות!

ועלינו מוטל התפקיד הקדוש גם כלפי הבנים, להודיעם יקר גדולת מהותם ומציאותם, ולספר להם את סיפור יציאת מצרים על כל עומק משמעותו, על יציאתנו מ"בית עבדים" וכניסתנו תחת כנפי השכינה, שנעשינו בנים לה' אלקינו, והפכנו במהותנו לעם סגולה.

זו הכוונה שקדו והשתחו "על בשורת הבנים שיהיו להם". הן אמנם, כמובן, יהיו להם בנים בפועל, שמדוע יעלה על הדעת שיהיה אחרת ח"ו, אבל אלו בנים!? רק עכשיו ששומעים על בשורת הבחירה קדים הם ומשתחווים להודות על הבנים, על אלו שנולדו כבר ועל אלו שיוולדו בעתיד. אם עד עתה היו כל ילדיהם כלא היו, הרי שברגע זה 'נולדו' להם בנים בעלי ערך, מעתה יוולדו ויחיו כ"יהודיים", בני א-ל חי, ומעתה גם כל התייחסות בניהם אליהם מקבלת משמעות [על דרך שגויים אין להם יחס].

גאולתנו ממצרים לא היתה אפוא קדושה לשעתה בלבד, אלא קדושה שחלה על מהותו של כלל ישראל. ולמען תספר זאת באזני בנך, וכאיש שאך רצון השי"ת הוא רצונו תוודא

של"כלל ישראל" תהיה המודעות למעמדם המיוחד החדש. בעבור זה גאלנו ה' ממצרים, כלומר, לא בשביל גאולת הגוף אלא בשביל גאולת הנפש, שנהפוך לעם שבמהותו אין שייכת בו השתעבדות לעבדים.

*

והנה כל זה שייך באופן מיוחד בימינו, שרואים אנו איך רודפי הדת לכל אורך הדרך הרבה יותר ממה שאכפת להם שאנו מקיימים מצוות, אכפת להם מעצם ההתמסרות לגבוה. יותר משאכפת להם שאנו 'דתיים' אכפת להם שאנו 'חרדים'. מכך שאנו חורטים על דגלנו את היותנו "ממלכת כהנים וגוי קדוש", שאנו "של ה'" ולא עבדי הזמן והיצר. עובדה זו אוכלת את שלוחי הסטרא אחרא עד אימה, ואינם מסוגלים לסובלה.

הם אומרים לנו בשבעים לשון: "לכו נא הגברים ועבדו את ה'", לשם מה אתם צריכים את כל הבלאגן מסביב? הסגירות וה'מרובעות', תהיו חרדים אבל תצטרפו אלינו, כאשר פניהם מופנות במיוחד אל חינוך דור העתיד. ואנו בשלנו: "בשורת הבנים שיהיו להם".

שואלים הם בפני תם: "הלוא יש לך כבר 17 ילדים, למה נחוץ לך הילד ה-18?" עפ"לכו, ואנו בשלנו: "בשורת הבנים שיהיו להם". איננו חיים בשביל עצמנו אלא בשביל השי"ת! איננו 'עוד' בריה בעולם השפל אלא "בני א-ל חי", ועצם חיינו הינה עם מטרה, נצחית, וכיון שרצוננו הוא באשר ירצה יוצרנו הרי נחוץ מאוד הילד ה-18, כי את תפקידו שלו לא יוכל שום אדם אחר בעולם למלא!

השי"ת יעזור שאכן תמיד יעסיק את כולנו רק "האינטרס האלוקי", שיתגדל ויתקדש שמייה רבה, ונזכה ליום ה' הגדול -

"והיה ה' למלך על כל הארץ, ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד".

---

^כ שאלה שמיסודה אין לה שחר, שאלו את מי שכבר נולד לו הילד ה-18 אם עכשיו הוא מוותר עליו.

אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

"כנגד ארבעה בנים דיברה תורה", מה נכלל במצות "והגדת לבנך"!

והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים (שמות יג, ח)

א) הרמב"ם (פ"ז מהל' חמץ ה"ב) כותב: "מצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר "והגדת לבנך". לפי דעתו של בן אביו מלמדו, כיצד? אם היה קטן או טיפש, אומר לו בני כולנו היינו עבדים כמו שפחה זו או כמו עבד זה במצרים ובלילה הזה פדה אותנו הקב"ה ויוציאנו לחירות. ואם היה הבן גדול וחכם, מודיעו מה שאירע לנו במצרים ונסים שנעשו לנו ע"י משה רבינו הכל לפי דעתו של בן".

מבואר מדבריו שמצות "והגדת לבנך" מתחלקת לפי סוגי הבנים. שלבן גדול וחכם המצוה היא להודיע לו מה שאירע לנו במצרים והנסים שנעשו לנו, ואילו לבן קטן או טיפש המצוה היא לומר לו כולנו היינו עבדים כמו שפחה זו או כמו עבד זה במצרים ובלילה הזה פדה אותנו הקב"ה ויוציאנו לחירות.

ולכאורה שני ענינים נפרדים המה. לבן הגדול מספרים בנסים ונפלאות שנעשו לנו במצרים, וכמש"כ הרמב"ם בסה"מ (מ"ע קנו): "שצונו לספר ביציאת מצרים כו' כפי צחות לשון המספר. וכל מה שיוסיף במאמר ויאריך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם ומה שעשו עמנו המצרים מעול וחמס ואיך לקח השם נקמתנו מהם כו' יהיה יותר טוב כמו שאמרו כל המאריך לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח". וכ"כ בקצרה בהלכה א': "מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים כו' וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח".

ואילו לבן הקטן או הטיפש כתב הרמב"ם שהמצוה היא לומר לו שעבדים היינו לפרעה במצרים, והמטרה היא שנכיר שאנחנו עבדי ה' וכמש"כ הרמב"ם בהלכה ו': "בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר "ואותנו הוציא משם וגו'". ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה "וזכרת כי עבד היית" כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית".

והענין טעון ביאור היאך יתכן שמצוה אחת כוללת שני דברים נפרדים.

ב' מקראות על מצות סיפור יציאת מצרים

(ב) ונראה כי הנה יש ב' פסוקים על מצות סיפור יציאת מצרים.

א] "והגדת לבנך בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" (שמות יג, ח). והמטרה כמו שפרש"י "בעבור זה" - בעבור שאקיים מצותיו כגון פסח מצה ומרור הללו. והיינו שהיציאה ממצרים היתה כדי שנהיה עבדי ה'.

וזה כדברי הרמב"ם לבן הקטן או הטיפש.

בן "ולמען תספר באזני בנך ובך בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אותתי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ה'" (שם י, ב). והמטרה בזה הוא כמו שאומרת התורה "וידעתם כי אני ה'" וכמש"כ הרמב"ן (סו"פ בא) שהתכלית הוא כדי להשריש בנו את יסודות האמונה. וצוה הקב"ה שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו ונעתיק הדבר אל בנינו ובניהם לבניהם ובניהם לדור אחרון.

וזה כדברי הרמב"ם לבן הגדול והחכם. ולכן על זה כותב הרמב"ם "הכל לפי דעתו של בן" כי בזה יש יכולת להאריך טובא עד אין סוף וכדברי הרמב"ם בסה"מ ובהלכה א' שעל זה נאמר "כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח".

אולם פשוט שאין כונת הרמב"ם לומר לבן החכם רק את זה, אלא זה תוספת על מה שאומרים לבן הטיפש או הקטן. וכמש"כ ה'מעשה נסים' (פיסקא 'מה נשתנה'): "כיון דסיפור הגדה נלמד מקרא ד'והגדת לבנך לאמר בעבור זה" דהיינו בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, ועיין רש"י בחומש פי' בעבור זה דהיינו בעבור קיום המצוות אלו. הרי עינינו רואות שמצות השי"ת לא לספר היציאה והנסים בלבד רק לספר דרך טעם על מה שנצטוינו במצוות מהשי"ת שהוא בעבור היציאה שהוציאנו. לזה הקפידו לסדר הסיפור על טעם המצוות כו".

וכבר נתבאר באהל מועד (פסח מאמר מה) בשם ה'אור יחזקאל' שאין כאן שני ענינים נפרדים. כי בודאי תכלית הכל הוא העבדות (וכך גם מובא בהגדת 'מבית לוי' (עמ' קטו) בשם מרן הגרי"ז הלוי ז"ל שכל המטרה והתכלית של יציאת מצרים הוא שנהיינו עבדי ה'), אלא שהאמונה מביא לידי העבדות ע"ש.

ולכן לבן הגדול שיש יכולת "לפי דעתו של בן" להרחיב לו בעניני האמונה, כותב הרמב"ם שמודיעו לו מה שאירע לנו במצרים והנסים שנעשו לנו. אבל לבן הקטן או הטיפש שאינו בר הכי, ניגשים אליו ישר לתכלית, שעבדים היינו והוציא אותנו הקב"ה כדי שנהיה עבדי ה'.

אולם עדיין לא מובן, שהרי הרמב"ם כולל את כל זה בכלל "והגדת לבנך", ולא הזכיר מאומה מהפסוק של "וידעתם כי אני ה'". ולכן עלינו לברר מהו מקורו של הרמב"ם, שזה מה שאומרים לבן החכם והגדול.

כנגד ד' בנים דיברה תורה

ג) ומו"ר הגאון הגרד"כ שליט"א אנהרינהו לעיינין שדברי הרמב"ם הם כנגד ד' בנים שדיברה בהם התורה (חכם, רשע, תם, אינו יודע לשאול). וכנגד זה הם בן הטיפש, קטן, חכם והגדול, שכותב הרמב"ם כדלהלן.

טיפש זהו ה'תם'. וכמש"כ רש"י (שמות יג, יד) עה"פ "כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת" (שמבואר בהגדה דזה קאי על התם) ז"ל זה תינוק טפש שאינו יודע להעמיק שאלתו וסותם

ושואל מה זאת. וכ"כ האבודרהם בפ"י להגדה ז"ל בבן טפש שאינו יודע להעמיק שאלתו הכתוב מדבר וזהו תם. וכ"ה בירושלמי (פסחים י, ד).

קטן זהו 'שאינו יודע לשאול' וכמש"כ בפ"י קדמון בהגדה. וממילא בן החכם זהו הבן הגדול וחכם שכותב הרמב"ם.

ומה שלא מביא הרמב"ם את בן הרשע, זה מבואר היטב עפ"ד הגר"א (בפ"י להגדה פסקא 'רשע') שכותב לבאר, מדוע בעל ההגדה משיב לבן הרשע את התשובה של הבן שאינו יודע לשאול "בעבור זה כו'" (שמות יג, ח) ולא מה שמופיע בתורה כתשובה לבן הרשע בפר' בא (יב, כז) "ואמרתם זבח פסח כו'" (ראה בריטב"א בהגדה מש"כ בזה).

ומבאר הגר"א: כי בכל התירוצים של ג' הבנים נאמר בתורה או "והגדת לבנך" או "ואמרת אליו" או "ואמרת לבנך", ואילו אצל הרשע לא נאמר "לבנך" ולא "אליו רק "ואמרתם" כי אין התורה חפצה שישבו לרשע ושידבר עמו כלל, וזהו "הקהה את שניו" בזה שלא תדבר עמו כלל. רק אמרה התורה שתאמרו בדרך כלל "זבח פסח הוא לה' כו'" וזה שייך למשנת רבן גמליאל. רק מסתמא יש לו עוד בני בית שלא שאלו כלל ולו הוא משיב "בעבור זה כו'". ולכן נאמר "לי ולא לו" בלשון נסתר על הרשע ואילו היה מדבר עמו היה אומר "לי ולא לך" עכ"ד.

וכ"כ ה'מעשה נסים' על הקושיה הנ"ל: "שהתורה הקפידה שלא להשיב לו כלל כענין שאמרו ש'אין משיבין לאפיקורס'. רק שהתורה צייתה כשהרשע ירצה להסיר אתכם מאחרי השי"ת ויאמר "מה העבודה הזאת לכם" וילגלג על המעשה¹⁰, "ואמרתם זבח פסח" פירוש לעצמכם כדי שתשנו את הנס לחזק דעתכם. לזה אמר המגיד כו' "לי ולא לו" ולא בלשון נוכח כי אין התשובה אליו כלל".

ועתה נעיין בתורה לראות מה התורה אומרת לענות לבנים הנ"ל.

בן החכם מופיע בתורה בפרשת ואתחנן (דברים ו, כ ואילך) "כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחוקים והמשפטים כו'. ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה. ויתן ה' אותות ומופתים גדולים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעינינו. ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו כו'".

א"כ מפורש בתורה שמלבד מה שהמצוה כוללת לספר ש"עבדים היינו" הוא כולל גם לספר את הנסים והנפלאות שהיה במצרים. וזה מקור טהור לדברי הרמב"ם.

ואילו לבן שאינו יודע לשאול אומרת התורה רק "והגדת לבנך בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים". ופרש"י "בעבור זה" - בעבור שאקיים מצותיו כגון פסח מצה ומרור הללו. והיינו שהיציאה ממצרים היתה כדי שנהיה עבדי ה'.

¹⁰ בירושלמי (פסחים י, ד) מבואר ששאלת הרשע "מה העבודה הזאת לכם" זה "מה הטורח הזה שאתם מטריחין עלינו בכל שנה ושנה".

התשובה לבן ה'תם'

(ד) ומה שנשאר לנו לברר זה את התשובה לבן ה'תם' (הטפש). שאילו הרמב"ם כוללו יחד עם הבן ש'אינו יודע לשאול', ואילו התורה מחלקת אותם שלבן ש'אינו יודע לשאול', התשובה היא כאמור "בעבור זה", ואילו ל'תם' התשובה היא (שמות יג, יד) "ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים. ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרוג ה' כל בכור בארץ מצרים כו' על כן אני זובח לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה". וצ"ע מדוע לא כותב הרמב"ם תשובה זו.

ונבוא לבאר את התשובה של התורה הנ"ל שכוללת א) "בחוזק יד הוציאנו ממצרים" ב) מכת בכורות.

וכבר נתבאר במקו"א (אהל מועד פסח מאמר מו) בשם האלשיך (דניאל ט, טו), שהביטוי של "ביד חזקה" שמבטא התורה על יציאת מצרים בא להורות שהקב"ה גאלם בלא זכויות כאמרם ז"ל "הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז", ולכך היה צריך כביכול "יד חזקה" כנגד מדת הדין שמקטרגת והוצרך לשדד המערכות בהכרעת רחמים גדולים.

ואיתא בזוהר (זוה"ח פר' יתרו) שעיקר זכירת יציאת מצרים הוא כנגד "גאולת הנפש" שאילו "גאולת הגוף" הרי הקב"ה הבטיח על זה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים. אבל מה שישראל נטמאו במצרים ונכנסו למ"ט שערי טומאה על זה לא היה הבטחה והקב"ה הוציא את ישראל מכל זה מחמת טובו וחסדו עמנו.

והמסר של 'מכת בכורות' נראה ע"פ יסוד האבני נזר (הובא באהל מועד פסח מאמר כח), שבאותו שעה נקבע שעם ישראל אינם יותר כעובר ירך אמו של המצרים ע"ש.

ואולי כל זה נכנס בלשון הרמב"ם שכותב, "ובלילה הזה פדה אותנו הקב"ה ויוציאנו לחירות" וצ"ע.

*

"האוכל מצה שבעת ימי הפסח נעשה שותף לקב"ה במעשה בראשית" (יציאת מצרים כבריאה חדשה למען קבלת התורה, במשנתו של האלשיך הקדוש)

"לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני פי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך" (דברים טז, ג)

א) הרוקח (הל' פסח סי' רצא) כותב: "האוכל מצה כהלכתה שבעה ימים, כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, דכתיב "מצות יאכל את שבעת הימים", ימים אין כתיב כאן, אלא "שבעת הימים" שבעה ימי בראשית".

"האוכל מצה שבעת ימי הפסח נעשה שותף לקב"ה במעשה בראשית" (יציאת מצרים כבריאה חדשה למען קבלת התורה, במשנתו של האלשיך הקדוש)

והנה מצינו את הביטוי הזה ש"נעשה שותף לקב"ה במעשה בראשית"^כ, בגמ' בשבת (ק"ט, ב) לגבי אמירת "ויכולו" בליל שבת שאמרו: "אמר רב המנונא, כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו, מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית". ומבאר שם המהרש"א, שאמירת "ויכולו" הוא עדות על מעשה בראשית.

וכן מצינו בבעל הטורים (בראשית א, א) שכותב, ש"כל העונה אמן יהא שמייה רבא בכל כחו, נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית". וגם שם אמירת "יהא שמייה רבה" בקול רם, הוא עדות ופרסום אמונתו בעולם.

וכך גם בנידו"ד כבר ביארנו במקו"א (אהל מועד פסח מאמר פב) עפ"ד הרמב"ן (פר' ואתחנן) שכותב על ה'שבת': "כי בעבור היות יציאת מצרים מורה על אלוה קדמון מחדש חפץ ויכול כו'. על כן אמר בכאן, אם יעלה בלבך ספק על השבת המורה על החידוש והחפץ והיכולת, תזכור מה שראו עיניך ביציאת מצרים שהיא לך לראיה ולזכר".

וממילא נמצא ש"יציאת מצרים" הוא השלמה ל"זכר למעשה בראשית" אשר הוא עדות על האמונה. ולכן א"ש שחג הפסח הוא שותף לקב"ה במעשה בראשית.

אך מדברי הרוקח מבואר הדגשה מיוחדת על 'אכילת המצה כל שבעה כהלכתה'. ונבוא לבאר את הדברים בס"ד.

עוד מבואר בדברי הרוקח, שז' ימי הפסח המה כנגד ז' ימי בראשית. ומקור הדברים של מערכת ז' ימי הפסח כנגד ז' ימי בראשית, הוא במדרש (שמו"ר יט, ז) עה"פ "ולא יראה לך שאור שבעת ימים", שאמרו: "כנגד ז' ימים שבין הגאולה לקריעת ים סוף, כשם שבתחילה הם ז' ימי בראשית וכשם שהשבת מתקיימת אחד לז' ימים, כך יהיו אלה שבעת ימים מתקיימים בכל שנה ושנה".

ומבואר שיש שייכות בין ז' ימי בראשית לז' ימי הפסח, ועלינו לבאר את הדברים.

"למען תעבדון את האלוקים על ההר הזה"

ב) נקדים תחילה בדברי רש"י (שמות ג, יב) שמביא, שמשה רבנו שאל את הקב"ה, מה זכות יש לישראל שאתה עושה להם נס ומוציאם ממצרים? וענה לו הקב"ה, דבר גדול יש לי על הוצאה זו, שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה לסוף שלושה חדשים שיצאו ממצרים.

ולכאורה לא מובן מהו תשובת הקב"ה לשאלתו של משה, שהרי אם ישראל צריכים זכות כדי לצאת, א"כ זה גופא השאלה, מה הזכות שיש להם ליגאל ולקבל את התורה?

---

^כ מצינו ביטוי זה גם לגבי "דיין שדן דין אמת לאמיתו" (עי' שבת י, א), ושם הביאור כי "מלך במשפט יעמיד ארץ". ועוד מצינו בנפ"ח (ד, יא) שכל העוסק בתורה לשמה נקרא רע כי כביכול נעשה שותף ליוצר בראשית יתברך שמו, ושם הטעם כיון שהוא המקיים עתה את כל העולמות בעסק תורתו, ובלתי זה היו חוזרים כולם לתוהו ובוהו.

"האוכל מצה שבעת ימי הפסח נעשה שותף לקב"ה במעשה בראשית" (יציאת מצרים כבריאה חדשה למען קבלת התורה, במשנתו של האלשיך הקדוש)

והישוב לזה הוא (כפי שביארנו באהל מועד פסח מאמר נג), עפ"ד הזוהר (זוה"ח ריש פר' יתרו) שמובא שם, שרבי יוסי הקטן מן החברים אמר לרשב"י, שיש לו שאלה לשאול ומפחד לשאול את השאלה שמא יענש עליה אך אם לא אשאל הרי זה משבשא לי בלבאי. והתיר לו רשב"י לשאול.

וכך שאל: זה שהקב"ה מזכיר בכל מקום ומקום את יציאת מצרים כמש"נ "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" "אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים" ועוד מקראות. איזה יתרון מלמדינו בזה הרי תנאי שלם הוא שהבטיח הקב"ה לאברהם בברית בין הבתרים ואמר לו (בראשית טו, יג) "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם כו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול". א"כ למה לו להזכירו בכל מקום ומקום?

ענה לו רשב"י, בא וראה בני, הקב"ה לא התנה עם אברהם אלא שיוציא את ישראל מגלות מצרים - ולא שיוציאם מתחת שעבוד אלוהים אחרים. ובודאי ישראל כשהיו במצרים נטמאו וטנפו עצמם בכל מיני טומאות עד שהיו שוכנים תחת מ"ט כוחות הטומאה^{כט}, ואילו הקב"ה הוציאם מתחת שעבוד של כל הכוחות ואף הכניסם תחת מ"ט שערי טהרה - ואת כל זה הקב"ה לא הבטיח לאברהם וזהו מטובו וחסדו של הקב"ה עם ישראל. ולכן תמצא חמשים פעמים מוזכר 'יציאת מצרים' להראות את החסד שעשה הקב"ה עם ישראל שהוציאם מתחת השערי טומאה והכניסם תחת נ' שערי טהרה (עכ"ד הזוהר מתורגם).

ומבואר מדברי הזוהר שההבטחה בברית בין הבתרים היתה רק כנגד "שעבוד הגוף". ואילו יציאת מצרים היתה גם "גאולת הנפש" שעל זה לא היה הבטחה מאת ה'.

והנה מהו שמשא רבנו שואל את הקב"ה "מה זכות יש להם?" הרי הקב"ה הבטיח בברית בית הבתרים שיגאל את ישראל. ובהכרח השאלה היא על החירות משעבוד הנפש, מה הזכות לזה? ועל זה ענה הקב"ה שהכל נעשה למעני, כי רק עם ישראל ראויים לקבל את התורה ולהיות עבדים לקב"ה, ולכן עתה אני מוציא אותם גם משעבוד הנפש והכל במטרה "למען תעבדון את האלוקים על ההר הזה".

וכפי שכותב ה'שיח יצחק' (סדור הגר"א תפלת ג' רגלים פיסקא 'אתה בחרתנו'), שהגם שמדת הדין קטרג הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז, עכ"ז לקח אותנו מקרב גוי באותות ובמופתים, כי ידע שמה שנשתקענו במ"ט שערי טומאה הוא בגלל היותינו בארץ מצרים מקום הטומאה. אבל אחרי שיוציאנו משם תחת צל כנפיו אז יתעורר בנו רגשי קדש אשר נטועים בליבנו מאבותינו הקדושים. וכמו שאמר הקב"ה למשה "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה".

^{כט} בענין ה"שערי טומאה" ראה במאמר כ ומאמר כב מש"כ בזה.

יציאת מצרים כבריאה חדשה

ג) וכאן נבוא להוסיף בזה תוספת דברים מדברי האלשיך (שמות יב, טו).

ואלו דבריו: "ושמא תאמרו הלא נהפוך הוא, כי אנו בני דור זה נחוג אותנו, אך דורות שאחרינו שלא נעשה להם נס למה יחוגו בו. לזה אמר "חוקת עולם תחגוהו", לומר כי אם לא היו ישראל אז נגאלים והיו נשארים שקועים תוך גילולי מצרים, היה העולם מתבטל, כי לא נברא רק לשיקבלו ישראל את התורה, נמצא כי חוק זה הוא בשביל העולם, ואם כן הוא נוגע אל כל דור ודור, וזהו "חוקת עולם תחגוהו".

ומבואר מדבריו יסוד גדול, וכפי שמביא בהמשך דבריו, מה שידוע מהזוהר, שאם היו ישראל היו שוהים עוד מעט במצרים, היו נשקעים בטומאתם ונאבדים חלילה. וכך מבאר הבית הלוי מה שאומרים בהגדה: "אילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים". כי אם היו שוהין במצרים, היו נכנסים לשער הנ' של טומאה ולא היו נגאלים לעולם.

והנה אם עם ישראל לא היה נגאל, היה בטל כל תכלית העולם שנברא כדי שיקבלו התורה, וממילא היה העולם מתבטל. וכמאמרם (ע"ז ג, א) "התנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר, אם ישראל מקבלין את תורתו מוטב ואם לאו אני אחזיר אתכם לתוהו ובוהו.

וכותב האלשיך, שמהטעם הזה כל העסק של יציאת מצרים, נוגע לכל אחד ואחד.^ל וממשיך האלשיך (שם): "וכיון שכן הוא, עשו רמז אל בריאת העולם במה שבעת ימים מצות תאכלו, כנגד שבעת ימי בראשית. אך ביום הראשון שהוא יום ארבעה עשר תשביתו שאור, כי בו הושבת שאור שבעיסתכם על ידי ניסיון שחיטת השה, כי הערתם למות נפשכם בזבוח את תועבת מצרים לעיניהם. אך חיוב הכרת אינו רק מיום הראשון עד יום השביעי, שהוא מאז ראיתם את מעשה ה' כי נורא, הוא כאילו אז נברא העולם מה שהיה מתבטל אם לא הייתם יוצאים אז, כנודע מספר הזוהר כי אם עוד מעט היו שוהים מליגאל, היו נשקעים בטומאתם ונאבדים חלילה".

ומבואר מדבריו, שמאחר שאילו היו שוהים עוד מעט במצרים היו נאבדים, ובאמת הרי לא נשלם הזמן לגאלם, ונותן היה הדין שיאבדו שם. אלא שהקב"ה הוציא אותם לפני הזמן, בכדי שלא יאבדו. ממילא המבט הוא, לחשוב שבעצם עם ישראל נאבדו והעולם

^ל ולכן ה"ליל שימורים" הוא גם לילה המשומר מששת ימי בראשית לגאולת מצרים, וגם משומר לגאולה העתידה (כמש"כ במאמר מג). וכפי שכותב הרוקח (הל' פסח סימן רצא): "כתיב "ליל שמורים הוא לה" לילה המשומר ובא מששת ימי בראשית. אין לי אלא לשעבר, להבא מניין? ת"ל "הוא הלילה הזה לה' שמורים לכל בני ישראל לדורותם". כי גם יציאת מצרים וגם הגאולה העתידה, עוסקים בקיום תכלית הבריאה.

**"האוכל מצה שבעת ימי הפסח נעשה שותף לקב"ה במעשה בראשית" (יציאת מצרים
כבריאה חדשה למען קבלת התורה, במשנתו של האלשיך הקדוש)**

התבטל, והקב"ה מצידו ברא עולם חדש. ולכן יציאת מצרים מוגדר כבריאת העולם מחדש לא.

ומוסיף האלשיך (שם) ששבעת ימי הפסח הם כנגד שבעת ימי בראשית, שהיום הראשון הוא כנגד יום ראשון של מעשה בראשית, שבו נברא כל כללות העולם, אלא שהיו הפרטים בו בכח ויצאו יום יום אחרי כן. וביום השביעי שהוא יום קריעת ים סוף שבו הוכללו כל הנסים, הוא כנגד יום שבת של בריאת העולם שבו הוכלל קיום כל הבריאה.^{לב}

טעם איסור אכילת חמץ

ד) עתה נמשיך לבאר את הענין של איסור אכילת חמץ בפסח, וכן את ענין אכילת מצה בפסח.

ונעתיק כאן כמה קטעים מדברי הלשם^{לג}, שמבאר באר היטב את הענין של איסור אכילת חמץ בפסח.

הלשם כותב בשם האריז"ל, שבלייל א' של פסח נשתנו סדרי בראשית ונגדלו הזו"ן בפעם אחד שלא בסדר המדרגות כלל ונשלמו גם בהמוחין דגדלות שני כו'. ומאחר שזה שלא במעשיהם כלל והוא נגד הסיבה המכוונת, לכן לא היה אפשר לכל אלו האורות הנפלאים להתקיים עליהם כלל כי היה נתבטל הבחירה מהם ע"י שפעת האור הגדול (ומבאר שלכן לא יכלו להתמהמה, כי אילו היו מתעכבים עוד רגע אחד במצרים היה מתבטל כל הס"א כולה מכל וכל והיה מתבטל הבחירה).

ולכן נסתלק מהם תיכף הריבוי דאור הזה אחר יום א' של פסח, כי היה הכוונה שימשכו מאז ולהלאה הכל רק על ידי מעשיהם. אמנם הנה נשאר בהם רושם גדול לעולם וכנודע מהמשכת המוחין אשר בכל ימי פסח, והיה הכוונה שיחזרו להמשיך מעתה את כל אלו

---

^{לב} ויש לצרף בזה את דברי הגריא"ח שמבאר שיציאת מצרים היה לישראל כבריאה חדשה, מאחר שבו נתחדש מערכה של הנהגה למעלה מדרך הטבע (וכפי שביארנו במאמר נט). וכפי שכותב הגריא"ח (שיח יצחק דרוש לפר' בשלח) שהגם שהעולם נברא בתשרי ולכן תשרי הוא התחלת השנה, זה רק כלפי סידורו הטבעי שנברא כך מתחילה, אבל בניסן היה התחלת סדור הבריאה ע"י השגחה נבדלת ע"פ התורה והמצות. ומוסיף שלכן מלכי ישראל מונין בניסן לעומת מלכי אוה"ע שמונין מתשרי (עי' ר"ה ג, א). ועוד כותב (הגדש"פ ד"ה עבדים): "במקום אחר כתבנו באריכות, שיציאת מצרים היתה ממש בריאה חדשה, שאז היתה התחלה שיתנהג העולם בניסים ונפלאות על ידי שידוד הטבע ויהיה תלוי על פי מעשה האדם".

^{לב} ראה באלשיך (דברים טו, ח) שמוסיף, שכמו שבעיקר הבריאה היה שני ימים, הראשון והשביעי, כי כל העולם היה גשמי משולל רוחניות לקיימו כגוף בלי נשמה והיה בלתי אפשר להתקיים, עד שבא שבת והושפע רוחניות בעולם כנפש בגוף ונתקיים. וביום הראשון של הבריאה היה כל מה שנברא בששת הימים בכח בשמים ובארץ, אלא שבכל יום ויום היה יוצא הנרצה בו לפי חכמתו יתברך אל הפועל, נמצא כי כל גוף העולם נברא בראשון וכל הנפש המקיימו נברא בשביעי. וכיוצ"ב גם שבעת ימי הפסח שהם רמז אל בריאת העולם, נצטוינו לעשות עיקר מהראשון ומהשביעי, כי הראשון שהיה יום יציאת מצרים שהוא תחילה וראש לגאולה ידמה ליום ראשון של בריאה, ויום השביעי של קריעת ים סוף שבו הושפע קדושת האמנה שלמה בכל העולם, הוא מעין יום שביעי של בריאה ע"ש.

^{לב} בספרו הדע"ה ח"ב דף קכב, ב ואילך (דבריו הובאו בשלימות במאמר כב).

"האוכל מצה שבעת ימי הפסח נעשה שותף לקב"ה במעשה בראשית" (יציאת מצרים כבריאה חדשה למען קבלת התורה, במשנתו של האלשיך הקדוש)

המוחזן דגדלות שני למעלה ואור קדושתו ית"ש עליהם למטה הכל רק במעשיהם ובזכותם.^{לד}

ומוסיף הלשם, שזהו כוונת הכתוב (דברים טז, ג) שאמר: "לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים כו' כי בחפזון יצאת מארץ מצרים". והכונה מאחר שיצאת שלא בזכות, ולא זכית לבטל אותו מכל וכל, שהרי לכך הוצרכת לצאת בחפזון וכנזכר, לכן תזהר מחמץ אשר יש לה ייחס ושייכות עמו.

וזהו עומק הטעם לחומר איסור חמץ בפסח. כי הרי חמץ הנה הוא מבחי' הגבורות אשר מהם הוא יניקת הרע ואחיזתו. ומשום שהיה גאולתם אז שלא בזכות ואדרבה כי היו בלועים וטבועים בזוהמת וצחנות טומאת מצרים הרבה מאוד, אך על ידי הזכות דברית אבות הופיע אז הקב"ה אור קדושתו להחליש את הרע כולו ולהוציא את בלעו מפיו, ועקר הקב"ה את היצר הרע מתוכם ונתקדשו ישראל בקדושתו ית"ש הרבה מאוד עד שהוצרכו לצאת בחפזון כדי שלא יתבטל היצר הרע מכל וכל וכדי לתת מקום להבחירה. ומשום שהרי היה כל זה שלא בזכותם כלל וכנ"ל כ"ז.

וא"כ הרי מובן ממילא כי עומד הרע ואורב תמיד עליהם לנקום נקמה עבור זה מאוד מאוד. ולכן בכל שנה ושנה כשמגיע הימים אלו ונתעורר הגילוי הארה מאותו האור של אזלה, הנה אסור לנו ליהנות מהחמץ אף במשהו ובבל יראה ובל ימצא משום שכל חמץ הוא נובע מבחי' הגבורות החזקים שהם שורש להרע כנודע והרי ישנו להרע שייכות עם כל בחי' חמץ. ולכן אנו מצויים להרחיק מזה בתכלית הריחוק כדי שנהיה מרוחק מכל מה שיש בו שייכות אליו כי בזה נהיה מרוחקים ממנו מכל וכל וכדי שלא יתאחו בנו לינק ח"ו מאותו ההארה הנתעורר למעלה עלינו בכל שנה ושנה בימים הללו. וכדי שלא יתקנא ושלל יתגרה בנו (עכ"ד).

ומבואר מדברי הלשם, שהענין של איסור אכילת חמץ, הוא משום שישראל יצאו ממצרים בלי זכויות, והיה מוכרח הקב"ה להאיר עליהם אור שלא לפי דרגתם, וזה מה שהכריח להוציאם משם בחפזון^{לי}.

^{לד} ועפ"ז מבאר הלשם מדוע רק בקריעת ים סוף היה קטרוג ולא בעצם יציאת מצרים ומכת בכורות. כי בכל עת הגאולה נתגלה אור החסד הגדול ונדחו כל החיצונים ומתחרשו ונתאלמו ולא היה להם פתחון פה, אך אחרי יום א' של פסח נתעלם אור החסד וחזרו הזרין לקטנותן ושלטו הדינין וניערו החיצונים והתחילו לקטרג.

^{לה} דבר זה חוזר ומאיר כל שנה, וכפי שביארנו במאמר סג שלכן ספירת העומר מתחלת רק מיום השני והלאה, כי ביום הראשון יורד עלינו אור גדול שלא לפי דרגתינו, ומיום השני והלאה מתחיל העבודה שלנו גם בכל שנה ושנה ע"ש.

^{לי} ה"בחפזון" מורה שיצאו משם בלי זכויות, או כפי פשטות הדברים שיצאו כדי שלא לשהות עוד רגע כדי שלא יהיו נכנסים לשער הנו"ן ולא היו יכולים להיגאל, או לדעת הלשם שבגלל שהיו בלי זכויות הוצרך הקב"ה להשפיע עליהם אור גדול שלא לפי דרגתם, ומחמת האור הגדול הוצרכו לצאת בחפזון. אך יהיה איך שיהיה, ה"בחפזון" מורה שיצאו בלי זכויות (וע"ע מש"כ במאמר כא).

ענין אכילת מצה כל שבעת ימי החג

ה) והנה דברי הלשם עוסקים בטעם איסור אכילת חמץ. אבל בדברי הרוקח מבואר שיש גם ענין חיובי לאכול מצה כהלכתה כל ז' ימי הפסח.

וכבר ביארנו במקו"א את משנתו של הגר"א שהיה אוכל מצות כל ימי הפסח, מצד שרצון התורה שנאכל מצה כל ז' ימי הפסח¹. וראה גם בלשון התוס' במו"ק (יט, א) שלא צריך להניח תפילין בחול המועד "הואיל ואוכל מצה ויושב בסוכה אין צריך אות" (וכיוצ"ב בשו"ת הרא"ש כלל כג סי' ג).

ומצינו שיש ענין חיובי ממש באכילת המצה, והוא בזוהר (שמות קפג, ב) שאמרו: "מלכא (משל למלך) דהוה ליה בר יחידאי וחלש, יומא חד הוה תאיב למיכל, אמרו ייכול בריה דמלכא מיכלא דאסוותא דא, ועד דייכול ליה לא ישתכח מיכלא ומזונא אחרא בביתא, עבדו הכי, כיון דאכל ההוא אסוותא אמר, מכאן ולהלאה ייכול כל מה דאיהו תאיב ולא יכיל לנזקא ליה. כך כד נפקו ישראל ממצרים לא הוי ידעי עקרא ורזא דמהימנותא, אמר קודשא ב"ה יטעמון ישראל אסוותא ועד דייכלון אסוותא דא לא אתחזי להון מיכלא אחרא, כיון דאכלו מצה דאיהי אסוותא למיעל ולמנדע ברזא דמהימנותא, אמר קודשא ב"ה מכאן ולהלאה אתחזי לון חמץ וייכלון ליה דהא לא יכיל לנזקא לון".

והמטרה בזה מצינו בדברי הגר"א בספד"צ, שכותב: "ויציאת מצרים וקריעת י"ס היה בסוד הלידה כידוע, ואז צוה ה' לאכול מצות ז' ימים, שבין יציאת מצרים וקריעת י"ס שהיה הכל בסוד הלידה בסוד שבעים שנה כו' כידוע כי באלו הימים נשבר רגל הח' ונעשה ה', ואחר כך אין צריך כמו שאמרו בזוהר שהשיב ר"ש לר"א דאין צריך אלא באותן הימים - לאידכר הנס".

וראה גם ברמב"ם במורה נבוכים (ג, מג) שכותב: "אבל אכילת מצה, אילו היה יום אחד לא היינו מרגישים בו ולא היה מתבאר ענינו, כי הרבה פעמים יאכל האדם מין אחד מן המאכלים שני ימים או שלשה, ואמנם יתבאר ענינו ויתפרסם בהתמיד אכילתו היקף שלם". ומבואר שהמטרה באכילת המצה כל שבעה, הוא בכדי לזכור את הנס של יציאת מצרים ביתר שאת.

---

¹ בערוה"ש (תעה, יח) כותב: "ודע דכך מקובלני, דאע"ג דאין חובת מצה רק בלילה הראשון מ"מ מצוה לאכול מצה כל ימי הפסח כדכתיב "שבעת ימים תאכלו מצות", והא דקרו לה רשות, משום דמצוה לגבי חובה רשות קרו לה, מפני שאין זה מצות עשה, אלא רצון ה' שיאכלו בני ישראל מצה כל ימי הפסח". וכ"כ הג"ר צדוק הכהן (פרי צדיק ויקרא לחג הפסח אות טז): "עיקר מצות מצה בליל ראשון דפסח, ומ"מ נקרא כל החג 'חג המצות', שקדושת החג עיקרו מלילה הראשונה וכאמור. ואף שחיוב מצה רק ליל ראשון חובה, מ"מ כיון שנזכר בתורה "שבעת ימים תאכל עליו מצות", יש מצוה באכילת מצה כל שבעה, דאשכחן (פסחים קיד, ב) "רבא הוה מהדר אסילקא וארוזא הואיל ונפיק מפומיה דרב הונא". וכן (סוכה לב, ב) "רב אחא בריה דרבא מהדר אתרי וחד הואיל ונפיק מפומיה דרב כהנא", כל שכן אכילת מצה כל שבעה שנזכר בתורה "שבעת ימים וגו'" שיש בו מצוה כל שבעה. ומה שאמרו בגמרא רשות היינו דמצוה לגבי חובה רשות קרי ליה, ועיקרו בא מליל ראשון דכתיב "תאכל עליו מצות" ומזה נסתעף לכל שבעה ימים למצוה לאכילת מצה, ולכן כתיב "תאכל עליו מצות", ומשום הכי נקרא כל החג 'חג המצות' והקדושה מלילה הראשונה" (וע"ע בט"ז תרסח, א).

"האוכל מצה שבעת ימי הפסח נעשה שותף לקב"ה במעשה בראשית" (יציאת מצרים כבריאה חדשה למען קבלת התורה, במשנתו של האלשיך הקדוש)

וכפי שנאמר בתורה שהטעם מדוע "לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני", מאחר: ש"כי בחפזון יצאת מארץ מצרים", ומבואר שהאיסור חמץ ואכילת המצה כל שבעת הימים, בא לזכרון כנגד ה"בחפזון", וכפי שביארנו למעלה שה"בחפזון" מורה שיצאו בלי זכויות.

ולכן לא רק שיש להימנע מאכילת חמץ, אלא יש גם ענין חיובי באכילת המצה, בכדי לזכור את הנס.

תכלית הזכרון ליציאת מצרים

ו) והמטרה בכל זה, כותבת התורה: "למען תזכר את יום יצאתך מארץ מצרים כל ימי חייך". ומהו המטרה לזכור את הנס?

הנה הרמב"ן (סו"פ בא) כותב: "והחמיר מאד בענין הזה (של הזכרון של יציאת מצרים בכמה וכמה דברים) כמו שחייב כרת באכילת חמץ ובעזיבת הפסח. והצריך שנכתוב כל מה שנראה אלינו באותות ובמופתים על ידינו ועל בין עינינו, ולכתוב אותו עוד על פתחי הבתים במזוזות, ושנזכיר זה בפינו בבקר ובערב כו' ושנעשה סוכה בכל שנה. וכן כל כיוצא בהן מצות רבות זכר ליציאת מצרים. והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישתכחו, ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת האלהים".

ומבואר מדברי הרמב"ן, שהחמירה התורה מאוד ועשתה עסק גדול מיציאת מצרים, כפי שמצינו שהחמירה התורה ב'כרת' בחמץ ובקרבן פסח. וכפי שהבאנו לעיל מה שמבאר האלשיך בטעם חיוב ה'כרת' דוקא מט"ו בניסן (ולא ב"ד אחר חצות): "שהוא מאז ראיתם את מעשה ה' כי נורא, הוא כאילו אז נברא העולם מה שהיה מתבטל אם לא הייתם יוצאים אז, כנודע מספר הזוהר כי אם עוד מעט היו שוהים מליגאל, היו נשקעים בטומאתם ונאבדים חלילה".

וברמב"ן מבואר שהכל נועד בעבור חיזוק ביסודות האמונה. וידועים דבריו של מרן המשגיח הג"ר ירוחם זצ"ל^ל, שאמר: שטעות הוא במי שחושב שתכלית יציאת מצרים הוא שתצא מזה אמונה לבד, דאי אפשר ולא ניתן לאמר כן, דתכלית הדברים אינו שיתאמתו הנסים, שתכלית האמונה הוא ג"כ שמזה תצא עבודתו. וראיה לדבר מבעל ההגדה עצמו, שאילו היה כל היסוד שיתאמתו אצלנו הנסים של יציאת מצרים שהיו אז, למה לו לאדם שיראה את עצמו כאילו הוא עצמו הוא מיוצאי מצרים (עכ"ד).

וממילא התכלית לזכור שיצאנו בחפזון בלי זכויות, הוא כדי להבין שכל המטרה של יציאת מצרים היתה רק "למען תעבדון". וכל זה בא לעורר אותנו, לזכור למה הוציאו אותנו ממצרים, ולמה באנו לעולם, והכל במטרה "למען תעבדון" ורק בעבור כן הוציאו ממצרים.

^ל במקום אחר (מאמר נ"ו) הובאו כל דברי רבי ירוחם.

והרי כבר הבאנו לעיל מה שתמה האלשיך הקדוש, מהו השייכות שלנו לנסי יציאת מצרים. וביאר שהשייכות שלנו הוא, מאחר שלא היה להם זכויות, נמצא שבעצם העולם היו אמור להתבטל, והקב"ה העמידו מחדש רק "למען תעבדון את האלוקים על ההר הזה", ולכן דבר זה נוגע לכל אחד ואחד.

וכפי שכותב הרמב"ן (שם): "וכוונת כל המצות, שנאמין באלהינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין אל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו".

ביאור דברי הרוקח

ז) וע"פ הדברים האמורים, יתבארו לנו באר היטב דבריו של הרוקח שהבאנו בתחילת המאמר.

וכך כותב הרוקח: "האוכל מצה כהלכתה שבעה ימים, כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, דכתיב "מצות יאכל את שבעת הימים", ימים אין כתיב כאן, אלא "שבעת הימים" שבעה ימי בראשית".

והכונה היא, שהאוכל מצה שבעה ימים, הרי הוא עושה זכר ל"בחפזון" שמורה שיצאנו בלי זכויות, וזה מורה שבהכרח כל המטרה ביציאת מצרים היתה רק "למען תעבדון".

ולכן שבעת ימי הפסח המה כנגד שבעת ימי בראשית, וכדברי האלשיך שמבאר שבעצם היה כאן בריאת העולם חדשה והכל במטרה למען תכלית הבריאה שהוא "למען תעבדון".

וממילא האדם אשר עושה זכרון ל"בחפזון", ומחזק את עצמו במטרה של יציאת מצרים שהיא המטרה בעבורה באנו לעולם, הרי הוא כ"שותף לקב"ה במעשה בראשית!"

לתגובות: 5322906@gmail.com

להאזנה לשיעורים: 0733-718134

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

פסח, מצה, ומרור

אמונה = לקבל הכל באהבה, ובטחון לזכות לישועות

איתא בגמ' פסחים (קטו, א): "אמרו עליו על הלל שהיה כורכן בבת אחת ואוכלן, שנאמר על מצות ומררים יאכלהו. אמר רבי יוחנן: חולקין עליו חביריו על הלל. דתניא: יכול יהא כורכן בבת אחת ואוכלן כדרך שהלל אוכלן - תלמוד לומר על מצות ומררים יאכלהו - אפילו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו. מתקיף לה רב אשי: אי הכי, מאי אפילו? אלא אמר רב אשי: האי תנא הכי קתני: יכול לא יצא בהו ידי חובתו אלא אם כן כורכן בבת אחת ואוכלן, כדרך שהלל אוכלן - תלמוד לומר על מצות ומררים יאכלהו - אפילו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו. השתא דלא איתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן - מברך על אכילת מצה ואכיל, והדר מברך על אכילת מרור ואכיל, והדר אכיל מצה וחסא בהדי הדדי בלא ברכה, זכר למקדש כהלל", ע"כ. זה המקור למנהגנו, שאחר אכילת מצה ומרור, אנו כורכין מצה ומרור יחד, ואומרים "זכר למקדש כהלל וגו'".

והק' המפרשים, מדוע דווקא הלל הזקן עשה כן, ולא שום תנא אחר. ובפרט, שאנו מדגישים: זכר למקדש כהלל, בהכרח יש כאן עומק שדווקא הלל עשה כן. ויש לעיין מדוע.

מדת האמונה של הלל

וביארנו המפרשים על פי דברי הגמ' (ברכות ס, א): "תנו רבנן, מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר, אמר: מובטח אני שאין זה בתוך ביתי. ועליו הכתוב אומר משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה'. אמר רבא: כל היכי דדרשת להאי קרא, מרישיה לסיפיה מדריש - מסיפיה לרישיה - מדריש. מרישיה לסיפיה מדריש - משמועה רעה לא יירא מה טעם - נכון לבו בטוח בה'. מסיפיה לרישיה מדריש: נכון לבו בטוח בה' - משמועה רעה לא יירא", ע"כ.

ופליגי רבותינו ז"ל בביאור הגמ'. רבי יונתן אייבשיץ (ביערות דבש, ח"א דרוש ז') ביאר ז"ל: "ולכך פרשו המפרשים על הלל בשמעו קול צוחה בעיר שאמר מובטח אני שאין זה בביתי. כי הלל הרגיל לאנשי ביתו על דרך מוסר והנהגה ישרה, כאשר יקרה שום אסון ודבר צער ומחריד, לבל יצטערו ולבל יקוננו כי אם יקבלו באהבה כנ"ל", עכ"ל.

וכן פי' הענף יוסף (מובא בעין יעקב שם) ז"ל: "כבר צווחו עליה קמאי ז"ל איך היה משתבח על זה כאילו היה נשען על רובי זכויותיו שלא יתנו המשחית לבא אל ביתו, ואין זה מענותנותו של הלל הזקן ע"ה. והם ז"ל פירשו שהדבר נובע מצד הסבלנות שהנהיג בה את בני ביתו כמוהו לבלתי הרים קול על היסורין אלא לקבלם בסבר פנים יפות. ועם שהענין עצמו אמיתי ונכון, לא ידעתי האיך יצדק עליו על נכון פסוק משמועה רעה לא יירא וגו'. אבל אני אומר כי נתכוין לזה שכבר ידענו היות הלב באדם כעין נביא נאמן ואמיתי להודיע

ולהגיד לו מה שיקרהו מן הטוב או הפכו, כי אם חרד וירא או מתעצב הוא הוראה איזה רע שצרה מעותדת לבא עליו. ואם הוא שמח ועלו הרי כמבשרת בשורות טובות. לכן הלל כששמע קול הצוחה לא הרגיש בעצמו שום התפעלות מעצבון או מורך לבב, רק היה נח ושקט ושאנן. מזה נתאמת לו שזה ודאי אינו בתוך ביתו. שאילו היה כן, לא יבצר לבו מהורות זה ע"י איזו התפעלות של מורא ודאגה והיא ממש מה שאמר הכתוב משמועה רעה לא יירא וכו', עכ"ל.

מבואר מדבריהם שכוונת דברי הגמ', שהלל היה בעל בטחון אמיתי, וידע שכל מה שנעשה לו הוא לטובתו, וקיבל הכל באהבה רבה, ואמר על דבר שאירע לו "גם זו לטובה" ולא צווח כלל. ולימד לבני ביתו להיות בדרגה גבוהה כזו, וע"כ ידע בבירור שאין הצווחה מביתו, ואמר בבטחון מלא: "מובטח אני שאין זה בתוך ביתי".

הכל לטובה

על פי ביאור זה, כתב הגאון רבי שלמה קלוגר (הגדה של פסח, מעשה ידי יוצר) לבאר מדוע דוקא "הלל" כרך פסח מצה ומרור. וז"ל: "והנה ידוע דפסח מורה על הגאולה וטובה, ומצה יש בה ב' פנים, יתכן להיות שמורה על טובה, וגאולה וחירות, ויש פנים לומר דמורה על לחם עוני, כמאמר הא לחמא עניא, והמרור ודאי מורה לרעה כידוע, ולכן מי שאינו אומר דהרעה שלו ית' הוי טובה, הוי שינוי בין הזמנים דזמן הרעה הוי לחוד וזמן הטובה הוי לחוד. אבל מי שמאמין דהרעה שלו ית' הוי טובה הוי כולו חד, הרעה והטובה, ולכך אמר שהי' כורך פסח מצה ומרור ואוכל ביחד, כי הכל חדא כונה הוא, וז"ש על מצות ומרורים יאכלוהו דעבור המצות ומרורים לכך זכו לאכול הפסח, והגיעו למדרגה זו, ולולי זה לא היו זוכין לכך, וכמ"ש (ישעיהו יב, א): "אודך ה' כי אנפת בי", וכן (תהלים קיח, כא): "אודך כי עניתני ותהי לי לישועה", וכן ברשב"י פ"ב דשבת אלמלא שהייתי כך לא מצאת בי כך ולכך אמר על מצות ומרורים יאכלוהו, וא"ש בעזה"י", עכ"ל.

מבואר מדבריו, שדווקא הלל כרך פסח עם מצה ומרור, להורות שכל דעביד רחמנא לטב עביד ואין שום שינוי בהנהגת השי"ת, שהפסח מורה על גאולה, והיינו הדברים הטובים שנעשים לאדם, והמרור מורה על גלות ועל המרירות שנעשתה לאבותינו במצרים, והיינו הדברים הרעים שנעשים לאדם. והמצה מורה על שניהם, מצד אחד מורה על גלות, שהיא "לחם עוני", והוא זכר לצרות שנעשו לאבותינו במצרים. ומצד שני מורה על הגאולה, שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם. וע"כ כורכם ואוכלם יחד, להורות "שהכל לטובה", ואין שום חילוק בין מה שנראה לנו רע לבין מה שנראה לנו טוב. הכל הוא בהנהגת השי"ת, והכל לטובה!

מדוע קדמה מצה למרור

רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו, ואלו הן "פסח, מצה, ומרור". והק' המפרשים, מדוע קדמו פסח ומצה לפני מרור, הרי פסח ומצה מורים על הגאולה, וקודם הגאולה היה שיעבוד מצרים, א"כ היה לו להקדים המרור ברישא. [וכעין זה הק' המפרשים מדוע אוכלין מצה קודם המרור].

וכתב בעל נתיבות המשפט (הגדה של פסח, מעשה נסים) ליישב זה וז"ל: "ונראה דזה בא להורות, שאין אנו עושין עיקר מהגאולה מחמת שניצלנו מהמרירות, רק עיקר הטובה והשבח אצלינו בהגאולה הוא מה שנקנינו לעבדים לו יתברך ולקח אותנו לו לעם וזה הוא טובה אף אם היינו מלכים ושרים במצרים כי זה נחשב לטובה מכל אשר גמלנו ה', מה שאין כן אם היינו עושים תחלה הזכר להמרירות ואחר כך לגאולה היה מורה עשותנו עיקר מה שיצאנו מהמרירות לכן עושין קודם זכר לגאולה להורות חשיבות טובת הגאולה שהוא ענין קנין... ואין זה ענין כלל למה שהיתה מרירות מקודם, ואחר כך אנו עושין זכר למה שניצלנו ממרירות להורות כי זה רק טפל לטובה העיקרית שהיא הגאולה מה שנקנינו לעבדים לו יתברך וטובת יציאה מהמרירות הוא טפל", עכ"ל.

מתבאר שהטעם שמקדימים מצה קודם המרור, להורות מהו העיקר ומהו הטפל. העיקר הוא הגאולה, שיצאנו ממצרים, ולא רק שיצאנו מהמרירות.

ויש להוסיף על דבריו, שזו תכלית "שיעבוד מצרים", שכתוב (דברים ד, כ): "ואתכם לקח ה' ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים להיות לו לעם נחלה כיום הזה". וביאר הנצי"ב (שם בהעמק דבר) וז"ל, "ויוציא אתכם מכור הברזל. שהוא השעבוד החזק, שלא להיות האדם תלוי בדעתו כלל, אלא בדעת המלכות שהרי היו משועבדים לעבודת המלך, כדתניא בת"כ פ' בהר, והקב"ה הוציא אותנו שנהיה לו לנחלה", עכ"ל. נמצא דהטעם שכלל ישראל השתעבדו במצרים, היה כדי ללמוד להיות משועבד, ולא לעשות מה שלבו חפץ, שזו המציאות של עבד שמשעובד תמיד, ומזה למדנו באיזה אופן להיות עבדים להשי"ת.

וכן מבואר מדברי השל"ה (פרשת לך לך) הטעם בעיקר שיעבוד מצרים וז"ל, "רצה הקב"ה להטביע בלבם ענין העבדות, להרגילם בעבדות, כדי שיהיה להם נקל אחר כך לעבודת הבורא יתברך ולקיים התורה לעבדה ולשמרה. וזהו שאמר (שמות כ, ב) 'אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים', כלומר, כדי שתהיו עבדים", עכ"ל. הרי כל המרירות, באמת היתה לטובת כלל ישראל, כדי שיהיו ראויים לקבל התורה, ולעבוד את ה' כעבדים נאמנים. ומכיון שלהלל הזקן הייתה מדה זו, דוקא הוא מלמדנו זאת בכריכת פסח מצה ומרור.

מובטח שאין שום צרה

אמנם יש מפרשים שכוונת הגמ' הנ"ל, שהלל אמר שאין שום צרה בתוך ביתו. הגר"א (אמרי נועם שם) ביאר דברי הגמ' וז"ל: "יש מפרשים, שהבטחון היה שאין הצוחה בתוך ביתו דא"א לומר שאין הצרה בתוך ביתו דמציינו כמה צדיקים שהיה להם צרות, אבל ממה שהביא הגמ' על זה האי קרא: "משמועה רעה לא יירא", משמע שהבטחון היה שאין הצרה בתוך ביתו, אלא צ"ל דבאמת הכי פירושו דהוא היה בטוח בה' שלא תבוא לו צרה בתוך ביתו. (ומה שמצינו כמה צדיקים שהיה להם צרות י"ל דהכל לפי אומץ הלב בבטחונו על ה' וכמ"ש (חולין ז') שאני ר"ח דנפיש זכותיה)", עכ"ל. מבואר מדברי הגר"א, דע"י מדת הבטחון, אם לבו בטוח לגמרי בה' יתברך, א"א שיבא שום צרה לתוך ביתו. וא"כ, עדיין יש לבאר מדוע דווקא הלל כרך פסח מצה ומרור.

ונראה לענ"ד, שיש לפרש זאת באופן אחר. דהנה כלל ישראל כשהיו במצרים לא היו ראויים ליגאל עד שעסקו בקרבן פסח, כדאיתא במדרש רבה (פט"ז): "בשעה שאמר הקב"ה למשה לשחוט הפסח, אמר לו משה: רבון העולם, הדבר הזה היאך אני יכול לעשות, אי אתה יודע שהצאן אלהיהן של מצרים הן, שנאמר (שמות ח, כב): "הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלוננו", אמר לו הקדב"ה: חייך אין ישראל יוצאין מכאן עד שישחטו את אלהי מצרים לעיניהם, שאודיע להם שאין אלהיהם כלום, וכן מצינו שעשה, שבאותו הלילה הכה בכוריהם של מצרים, ובו בלילה שחטו ישראל פסחיהן ואכלו", ע"כ. מבואר שכל זמן שכלל ישראל לא יבטלו את העבודה זרה, ויבואו להכרה שהשי"ת הוא השליט, אין יוצאים ממצרים.

וכן ביאר רבינו בחיי שכל כוונת דם פסח, להורות על מדת הבטחון וז"ל (שמות יב, יג): "וראיתי את הדם ופסחתי עליכם. אין הדם מונע הנגף ולא מניעתו מביא הנגף, אבל למדך הכתוב כי מי שהאמין בהקב"ה אמונה שלמה ותלה בו בטחונו ולא חשש לאימת פרעה וגזרתו וזבח בפרהסיא תועבת מצרים ונתן מדם הפסח על המזוזות ועל המשקוף הרי זה צדיק ובטח בהקב"ה, ראוי הוא שיגין עליו מן הנגף והמשחית", עכ"ל. ויש כמה מדרשי חז"ל, שכלל ישראל לא נגאלו אלא בזכות האמונה והבטחון.

וכבר ידוע שהמצה מורה על מדת הבטחון, שכלל ישראל יצאו למדבר למקום שלא היה שום אוכל, ומה יאכלו? אלא בטחו בה', כדכתיב: "וגם צדה לא עשו להם", ואיתא במדרש: "להודיע שבחן של ישראל שלא אמרו למשה היאך נצא למדבר ואין לנו צדה לדרך, אלא האמינו והלכנו אחר משה", ע"כ. וכיון שלא היה להם אלא מצה, המצה מורה על מדת בטחונם.

וא"כ נראה דיש לפרש, שזו כוונת הלל, דאם אחד נמצא במצב של מרירות, שיש לו צרות, יכרוך אותן צרות עם פסח ומצה, דהיינו מדת הבטחון, ויבטח בה' שיצילנו מן הצרה, כמו שעשה הלל, והיה מובטח שלא יארעו לו צרות. וע"י מדת הבטחון, ינצל מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה.

לתגובות: adebstein@gmail.com

הכי איתמר / הרב איתמר טעם, מח"ס 'הכי איתמר',

קרית ספר

כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח

א. בפשטות הדין להרבות בסיפור יצי"מ הוא ממ"ע ד"והגדת", שהמרבה בסיפור הוא משובח כיון שמרבה בקיום עשה דאורייתא, אכן מדברי רבותינו ז"ל נראה הבנה חדשה בדין זה, ובמהות הכללית של לילה זה ומהות מצוותיו.

בטעם שאסור לאכול אחר הפסח דברים אחרים, כתבו באורחות חיים (ליל פסח כח) וכלבו (סי' נ') בשם תלמיד מהרש"ן^[1], "כדי שיהא הטעם מצה בפיו, שחייבין אנו לספר ביציאת מצרים כל הלילה". ומדברים אלו שמעינן חידוש - שלא רק הסיפור הוא מצוה כל הלילה, אלא גם שאר מצוות הלילה או חלק מהם מצוותם כל הלילה.

וכך יש לצדד בכונת הרמב"ם בפי' המשנה (פסחים פ"י מ"ז), שכתב דברכת השיר "הוא נשמת כל חי עד סופה, וכמו כן יהללוך עד הסוף יקרא ברכת השיר, ואם אמר שתיהם הרי זה משובח". הרי שגם להאריך בב' ברכות דהלל "הרי זה משובח", ולא רק המרבה לספר ביציאת מצרים. וכן לגבי הסיבה, כתב הרמב"ם (ח"מ פ"ז ה"ח) דצריכין הסיבה בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ארבעה כוסות, "ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב הרי זה משובח", הרי שאפילו לגבי הסיבה נקט הרמב"ם דהמרבה ה"ז משובח. וצ"ב מנ"ל לרבותינו שעל שאר דיני הלילה נאמר כל המרבה ה"ז משובח.

ושמא נאמר עפ"י מש"כ הרא"ש (כלל כד סי' ב') לענין הגדה של פסח, דהרבה דברים ציוה הקב"ה לעשות זכר ליציאת מצרים ואי"צ להזכיר בהם מפורש שאנו עושין אותו זכר לזה, "אלא שציוה הקב"ה לעשות המעשה ומתוך כך אנו זוכרין יציאת מצרים". וכן ברש"י בדברים (טז ג) כתב על הפסוק "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים", שזהו "על ידי אכילת הפסח והמצה", משמע שע"י עצם האכילה בלא אמירה ודיבור על כך מקיים מצות הזכירה.

א"כ י"ל דמשום כך גם "טעם מצה" צריך כל הלילה, מהאי טעמא גופא שצריך לשבח כל הלילה, דבטעם מצה גם איכא הזכרה לניסי היציאה, וממילא לשבח היוצא מהם שהוא שליט בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו. וכ"ש שברכות השיר שהם פירוט ניסי היציאה, שיש בהם שבח הריבוי דסיפור יצי"מ.

וע"ע ברש"י בשופטים (ו יג) שהביא מדרש רבי תנחומא, שגדעון אמר למלאך "אמש הקרני אבא את ההלל בצאת ישראל ממצרים", והדבר תמוה למה הקריאו אביו ההלל הא "והגדת לבנך" הוא סיפור היציאה ולא ההלל. אך להנ"ל שכל המצוות שבלילה זה שגורמות שבח נכנסות תחת הכלל ד"כל המרבה ה"ז משובח", א"כ אפשר שהכל גם מהציווי ד"והגדת לבנך", ומש"ה אם מיסב אצל אביו הוא אומר לו ההלל. [אף שאפשר לצדד דבעה"ב בסדר הוא כעין ש"ץ, ולכך יכול לומר ההלל ולפטור שאר המסובין].

אכן יש מהראשונים שכתבו דטעם המצה גורם לו לדבר ביצי"מ, א"כ אי"צ ל"טעם המצה" עצמו כל הלילה רק כפשוטו לספר ביצי"מ כל הלילה, אלא ש"טעם המצה" מביאו לידי כך. ב. עוד ביאורים מצאנו לרבותינו הראשונים בענין זה: דהנה בשבלי הלקט (סי' ריח, צג.) כתב "ואומרים פה אחד בהלל ובשיר [ובנחת] הא לחמא עניא כו', שכן מצינו באבותינו במצרים שאמרו שירה והלל על אכילת מצה". שמעינן מדבריו דבר חדש, שה"הלל" וה"שירה" ואף כל אמירת ההגדה - דהא איירי בהא לחמא עניא, אינו רק ממצות "והגדת" אלא מטעם חדש "שכן מצינו באבותינו שאמרו שירה". והדברים פלא, מה ענין מעשה אבותינו לענין זה, הא לכאורה אנו מחוייבין בזה רק ממ"ע של "והגדת לבנך".

האומנם דהנה ר"י אברבנאל הקשה בהגש"פ 'זבח פסח', מה ראו התנאים השלמים האלה לספר בזה כל הלילה ולסלק שינה מעיניהם. וביאר דלפי שהלילה הזה ליל שמורים הוא לה', וישראל לא היו ישנים כלל באותו הלילה כשיצאו ממצרים, כי חלק הראשון מהלילה התעסקו ביציאה, ולכן לא נתנו כל הלילה תנומה לעפעפיהם. ולפי שחייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, לכן ראו הקדושים האלה לעשות כמעשיהם, שמיד בתחלת הלילה התעסקו במצות המצה והמרור וזכר הפסח, כמו שעשו אבותיהם, ואח"כ בכל שאר הלילה היו מספרים ביציאה, ובוזה הראו את עצמם כאילו הם יצאו. הרי לן מהאברבנאל, דהמצוה לספר עד שתחטפנו שינה הוא מהדין שחייב להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, ומש"ה התנאים הקדושים לא נתנו תנומה לעפעפיהם כי ראו לעשות כמעשי אבותיהם, אף שלכאורה סילוק השינה לא היתה ממהות היציאה אלא נעשה ממילא ומאליו.

ומעתה שמא גם כונת השבה"ל היא כביאורו דהאברבנאל, דמש"כ שההלל והשיר הוא משום "שכן מצינו באבותינו", יסודו ומקורו הוא בדינא דמתני' להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. וס"ל להשבה"ל והאברבנאל שחייב זה אינו הידור במצות "והגדת", ועכ"פ לא רק ממ"ע זו, אלא הוא מהחייב להראות כמו אבותינו בליל היציאה - גם בפרטים שאינם ממהות היציאה. ולכן ההלל והשירה הם גם משום "שכן מצינו באבותינו", ואפילו סילוק השינה הוא "כמו שעשו אבותיהם". והוא מדרש מפורש בשמות רבה (סו"פ יז) שכך עשו אבותינו בליל היציאה: "והם עוסקים בהלל ובהלכות הפסח". הרי שבאמירת ההלל ואף גם בלימוד הל' הפסח מקיימים לא רק ריבוי בסיפור יצי"מ אלא הדין ד"כאילו הוא יצא ממצרים".

וכן ברשב"ץ (הגש"פ) איכא משמעות דכל המרבה לספר ביצי"מ ה"ז משובח, אינו ממצות "והגדת" אלא מהחייב להראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, ובמצרים בלילה זה היו אבותינו עוסקים כל הלילה בהלל והל' הפסח.

ובאמת מה"ת לומר דמ"ע ד"והגדת" שאני משאר עשה שיש להרבות ולהרבות בה כל הלילה, ולמה לא תהיה כשאר מ"ע שאחר קיומם יצא יד"ח. ולהנ"ל א"ש דאכן אינו מהמ"ע ד"והגדת", אלא מהחייב להראות את עצמו כאבותינו במצרים, שאמרו הלל ושירה והיו

ניעורים כל הלילה. [או שהחיוב "להראות את עצמו" מגלה על העשה ד"והגדת" שהוא בריבוי כל הלילה].

ג. והנה עוד מצאנו בדין זה ד"כל המרבה לספר", דהחזקוני (שמות יב מב) ביארו מה שהכתוב קרא לליל פסח 'ליל שימורים': "ליל שמורים הוא לה", ששמרם מן המשחית בנגפו את מצרים, ולפיכך ציוה הקב"ה שיהא גם הוא לישראל ליל שמורים לכל הדורות, שישמרו אותו לילה שלא ישנו, אלא יודו ויספרו את הנסים והגבורות שעשה אלהים לנו באותו הלילה".

הנה גם מהחזקוני שמעינן ד"כל המרבה לספר" אינו ממצות "והגדת" אלא מכתוב אחר חדש, וגם דברים אלה הם הפלא ופלא מנ"ל לחדש חיוב ומצוה חדשה מקרא "שישמרו אותו הלילה שלא ישנו", ולמה לא סגי לי' בדין דכל המרבה לספר ביצי"מ ה"ז משובח, עד שבא להוסיף עליו בדרשא חדשה. [ואמנם באופן כללי מסתבר כלפי כל רבותינו מפרשי התורה שאין כוונתם בכל ביאוריהם למצוות הנמנות במנין תרי"ג, אך עדיין יש להבין מנ"ל להחזקוני הא].

אך להנ"ל דאפשר "כל המרבה לספר" אינו ריבוי במצות "והגדת" אלא מה"חייב להראות את עצמו", הרי שגם אליבא דהחזקוני הוא מחמת דלילה זה צריך להיות דומיא דאבותינו ממש, ויש לקיים ה"כאילו הוא יצא" גם בפרטים שאינם ממהות היציאה ממצרים, אפשר מכאן למד והעלה דצריך שישמרו אותו הלילה שלא ישנו לשם ההודאה וסיפור הנסים והגבורות. ואמנם בחזקוני אינו מפורש שלמד זאת מהדין ד"חייב להראות את עצמו", וגם לא מפורש כלל שנצטוינו בזה כדי להיות דומיא דאבותינו, אלא העמיס כן בכונת הכתוב "ליל שימורים", אך אפשר לצדד כך בדעתו אף שאין לזה הכרח.

ה. וגיסי הרר"י רקובסקי שליט"א עוררני דלשון ההגדה היא "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא מצרים שנאמר **והגדת לבנך**", הרי מפורש שגם ה"חייב לראות את עצמו" הוא מענין ה"והגדת". וכפי הנראה דרש לה מתיבת "לי" שבכתוב זה, ונמצא הכל חוזר לשרשו, שגם דינים שהתחדשו כדי להראות שאנו עצמנו יצאנו ממצרים הם מעשה ד"והגדת".

הלכה בפרשה / הרב רפאל אלחנן רבינוביץ, מח"ס 'מאור יעקב' כ"ג חלקים על הלכות המועדים וחדשי

השנה

אם יש מקום להחמיר לקנות מוצרי חלב בכיתוב "כשל"פ ער"פ", ואם יש מקום להחמיר לא לקנות ביצים בפסח

הקדמה כשרותית לנידון / אם יש להתיר מצד "זה וזה גורם" / אם "זה וזה גורם" בפסח
מותר / אם יש להתיר מצד הנאה שלא כדרך / דעת המחמירים ב"זה וזה גורם" בפסח /
אם יש מקום לאסור חלב מבהמה שאכלה חמץ בער"פ / אם מותר חלב מבהמת נכרי
שאכלה חמץ אם מותר חלב מבהמת נכרי שאכלה חמץ / הטעמים להתיר בנידון דידן /
אם לקנות החלב נחשב לכתחילה או בדיעבד / אם יש להתיר מטעם דהחמץ הוא איסור
חפצא / אם יש להתיר מטעם דהוי כוח כוחו / אם יש להתיר מטעם פנים חדשות / מסקנת
השיטות / אם יש לחשוש לחמץ שחודר למשאבות החלב.

הקדמה כשרותית לנידון

והנה גבי מוצרי חלב ידוע שהרבה מקפידים לקנות הכל לפני פסח, וגם מה שקונים בפסח
עצמו קונים רק מוצרי חלב שכתוב עליהם "כשר לפסח ערב פסח" שזה אומר שהחלב נחלב
קודם הפסח, וטעם המחמירים, משום ב' סיבות, א. כמו בכל מוצרי המזון כך גם בחלב
שנחלב בפסח אם יש חמץ שהתערב בו ובטל בשישים הוא חוזר וניעור בפסח ואסור אפי'
במשהו, אבל אם הוא התערב בחלב קודם הפסח הוא אינו חוזר וניעור (עי' שו"ע סי' תמז),
ב. והסיבה השניה לחומרא זו והוא בעצם הטעם שהחמירו כן רק במוצרי חלב ולא בשאר
המוצרים, משום שבמוצרי חלב יש נידון הלכתי מחמת החמץ שאוכלות הפרות אם החלב
נאסר מדין זה וזה גורם, ומשום כך רבים מקפידים לקנות דוקא כל מוצרי החלב בכיתוב
"כשר לפסח ער"פ" שבזה לכו"ע אינו נאסר שהרי לא אכלה חמץ בפסח, והחוששים לדעת
הרינון יצחק (המובא בהמשך) שאוסר גם חלב שנחלב מעת לעת קודם הפסח, מדקדקים
לקנות כל מוצרי החלב לפחות יום או יומיים קודם הפסח.

אמנם יל"ע אם אכן יש מקום וענין לחומרא זו יותר משאר המוצרים, ובפרט מוצרי הבשר
והעופות והביצים שהם גם כרוכים באותו שאלה של חמץ שאוכלות הבהמות והעופות,
ולא מצינו שמי שמחמיר לקנות ביצים בפסח דוקא בכיתוב "כשר לפסח ער"פ" שבאמת לא
כתוב ע"ז "ער"פ", ואמנם המדקדקים קונים גם מוצרי הבשר והביצים דוקא קודם הפסח
ולא בפסח עצמו גם מחששות הנ"ל, אבל השאלה אם יש אכן מקום להחמיר בזה ולא
לקנות מוצרי חלב וביצים בפסח עצמו מחשש זה.

והנה במאמרו של הגר"מ גרוס שליט"א (בקובץ בנתיב החלב קובץ ה' עמ' 13) כתב,
שהמרכיב של החמץ במזון הפרה בכל ימות השנה מגיע ליותר מארבעים אחוז, מזון הפרה

מורכב ממזון גס וממזון מרוכז, המזון הגס שהוא למעלה מארבעים אחוזים מורכב משחת דגן ומתחמיץ חיטה, ששניהם נעשים מחיטה בשלב שהגרעין כבר עלול להחמיץ במגע עם מים. המזון המרוכז מורכב מגרעינים של חיטה, של שיפון, של שעורה, של תירס ושל חמניות, וכן מהנותר מתעשיות מזון שונות גפת תירס, בירה, קליפות הדורים ועוד, וכמו"כ, יש תוספות של ויטמינים, מינרלים ושמרים, אם כן, חלק גדול מרכיבי מזון הפרה עלול להיות חמץ או מחמת גשמים שהרטיבו את הדגן או מחמת מים שהוסיפו לתערובת המזון או מחמת רוק וריר הפרה.

ולקראת פסח מכינים מלאי של מזון ללא חשש חמץ. מזון זה יכול להיות מקיטניות, תירס, אפונה, חמניות, סויה, לפת קטניות, אחרות באקיה וכדומה, או מדגנים שנקצרו לפני שהגרעין הגיע לשלב בו הוא יכול להחמיץ, בעניין זה נתייעצנו עם מרן הרב אלישיב זצוק"ל שקבע עבורנו מהו השלב שלגביו אין חשש חימוץ גם אם יגיע מים לדגן.

ולקראת פסח מערכת ההשגחה של תנובה משגיחה על קציר למספוא לפסח לוודא שהקציר המאושר לפסח נעשה רק בשלב המוקדם קודם להופעת הגרעין שיכול להחמיץ, ולאחר מכן נעשית הכשרה והשגחה במכוני תערובת בהם מכינים מזון מרוכז ובכל מרכזי המזון שם מכינים את התערובות והבליל לצורך מאכל הבהמות, מדובר במפעלים ענקיים שאני יכול להעיד על ההשגחה ועל המאמץ הגדול שנעשה על מנת לנקותם ולהכשירם מכל חשש חמץ ולסגור את כל מחסני החמץ באופן שלא ישתמשו בהם במהלך תקופת ההזנה הכשרה לפסח, הדבר אפשרי רק עם הרבה עמל ויגיעה, והרבה סייעתא דשמיא, והעמדת מפקחים טובים ומקצועיים.

נמצינו למדים שאין צורך לסמוך על היתרים לא של זה וזה גורם ולא על פנים חדשות באו לכאן, מכיוון שמערכת ההשגחה (של ועדת מהדרין בתנובה) דואגת לכך שהפרות לא אוכלות חמץ בפסח ושמכוני החליבה מוכשרים לקראת פסח באופן שנוכל לאכול מוצרי חלב כשרים בפסח ללא חשש, עכ"ל.

וכמו"כ גם במערכות הכשרות המהודרות, מקפידים שתוצרת החלב לפסח, תגיע מפרות שלא אכלו חציר שיש בו חשש חמץ, באופן שכחודש לפני פסח מתחילים להוריד את כמות החמץ באוכל בהדרגה, ומר"ח ניסן עד אחרי פסח נותנים לפרות רק תחליפי מזון ללא חשש חמץ, ויש בהם רק קטניות כמו תירס וכדומה (גיליון עמוק הפשט מס' 349).

והנה לפי מציאות זה לכאן אין שום מקום להחמיר לקנות מוצרי חלב דוקא בער"פ או בכיתוב כשל"פ ער"פ, משום שכבר לפני פסח אין הפרות אוכלות חמץ, אמנם המחמירים טוענים שאמנם לא מאכילים את הפרות חמץ, אבל גם לא בודקים את מקומות האחסון של מזון הפרות, שעלול להישאר שם מהמזון הישן, וגם לא מנקים את הרפתות לקראת פסח, ומשום כך יש לחשוש שהפרות אכלו מהחמץ שנשאר שם ויאסר החלב מדין זה וזה גורם.

אמנם נראה שאי"צ לחוש לזה יותר משאר מוצרים הכשרים לפסח, והוא מהטעמים שיתבארו לקמן, וזה החלי בעזהי"ת.

אם יש להתיר מצד "זה וזה גורם"

א. דהנה יסוד החומרא לא לאכול מוצרי חלב מפרות שאכלו חמץ מבואר במשנ"ב (סי' תמח סקל"ג) שכתב לענין חלב של בהמה שאוכלת חמץ, אפי' היא של נכרי, נחלקו אחרונים בזה, ודעת הפמ"ג להתיר החלב שחלבו אחר מעת לעת שאכלה חמץ (כי שיעור עיכול בבהמה הוא לא פחות מעת לעת), ויש מקילים אפי' בו ביום אם אוכלת שחרית וערבית מדברים המותרים, והוא דעת הישועות יעקב (או"ח סי' תמח) המובא בשעה"צ שם סקפ"ו, עי"ש.

והנה לפי דעת הישועות יעקב הנ"ל אין כאן מקום להחמיר, דהרי בנידו"ד עיקר מאכלה בפסח הוא ממאכלים שאינם חמץ ורק שחוששים שמא נשאר חמץ מהאוכל הישן ברפת והפרה אכלה, וא"כ כיון שהיא אוכלת גם מהדברים המותרים ובפרט שרוב מאכלה מהדברים המותרים ורק שחוששים שמא אכלה גם חמץ שנשאר ברפת א"כ לפי הישועות יעקב הנ"ל אפשר לכתחילה להתיר, וכ"פ במהרש"ם (יו"ד סי' ס סקי"ב) ובשו"ת רמ"ץ (או"ח סי' כח) כשמנהג ישראל שאם הבהמה אוכלת גם דברים המותרים מותר, וכ"פ הגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני פסח עמ' צט) כדעת הישועות יעקב.

ואף שהמעין בישועות יעקב ביו"ד (סוסי"ס) יראה דנטה לאסור, שכתב שם שלמעשה יש בזה מקום עיון, כיון דבחמץ אף זה וזה גורם אסור, משום דלא מהני ביטול, דיש לו מתירין לאחר זמנו או דמשום חומרא דחמץ, א"כ מהראוי לאסור החלב בחג הפסח אף שאין כל מאכלה חמץ, וצ"ע מדוע השמיט סברא זו באו"ח (סי' תמח) שכתב להתיר אם אוכלת גם דברים המותרים, וכתב הגר"מ גרוס שליט"א (שדה מרדכי עמ' תשכד) שהטעם שההישועות יעקב השמיט סברתו שכתב ביו"ד לאסור, משום שהישועות יעקב שאסר זה וזה גורם בפסח כוונתו למג"א (סי' תמה סק"ה) שחמץ שאיסורו במשהו לא מהני ביה התירא דזה וזה גורם, דזוז"ג מטעם ביטול, אבל הישועות יעקב מסיק (סי' תמה סק"ד ד"ה נחזור) דלא שייך להחמיר בזוז"ג בחמץ מטעם דאיסורו במשהו ואינו בטל, אלא בגוונא דמיירי המג"א שם, שאפה על גחלים מחמץ ששרפו, וכמש"כ הנשמת אדם (המובא לקמן) בביאור דברי המג"א, וגם באו"ח סיים הישועות יעקב ש"אם אפשר להמתין מעת לעת, מה טוב".

ואף לדעת הפמ"ג שאוסר כשחלבו החלב תוך המעת לעת לאכילת חמץ שאכלה הבהמה, הנה השעה"צ לא ציין היכן הפמ"ג ואמנם הפמ"ג ביו"ד (סי' ס בשפתי דעת סק"ה) כתב לאסור תוך המעת לעת, אבל באו"ח (סי' תמח א"א סק"ה) אם כי ציין לדבריו ביו"ד, אבל כתב בסוף דבריו שאם תוך המעת לעת אכלה הבהמה ג"כ תבן הוי זה וזה גורם, ומ"מ י"ל דישראל נהנה מאיסורי הנאה, ונשאר בצ"ע.

ב. אמנם בנידו"ד נראה דאף להפמ"ג אין להחמיר מכמה טעמים, א. דהא שורש נידון הפוסקים אם מותר החלב הנחלב מבהמה האוכלת חמץ הוא נלקח מדברי הרמ"א (יו"ד סי' ס"א) שכתב שבהמה שנתפמטה בדברים אסורים מותרת, אבל אם לא נתפמטה כל ימיה רק בדברים אסורים, אסורה, ובש"ך שם (סק"ה) מבואר, דהא דכתב הרמ"א לאסור בהמה שנתפמטה כל ימיה בדברים אסורים, הוא לאו דוקא אלא ה"ה באכלה ולא נתפמטה כדמוכח בתוס', וכל ימיה נמי לאו דוקא, ור"ל שעיקר גדילתה מהם, עי"ש. ואף דכל זה הוא לגבי בשר הבהמה שנתפמטה באיסורים, אמנם יעוי' בפמ"ג שם שמשוה דין החלב לדין הבשר, בכל המעת לעת שאכלה איסור, כיון דהחלב שבתוך מעת לעת מאכילתה, נוצר מהאיסור שאכלה.

ומעתה נראה לומר לפי הש"ך, שכשם שבהמה שנתפמטה מדברים האסורים שרוב גדילתה מהם אסורה אף אם אכלה מעט מדברים המותרים לפי הש"ך, א"כ כך גם י"ל איפכא, דבהמה שנתפמטה מדברים המותרים שרוב גדילתה מהם אף אם אכלה מעט מדברים האסורים, מ"מ אין לאוסרה.

ולא זו בלבד, אלא שדעת הש"ך (יו"ד שם סקל"ו), והט"ז (יו"ד סי' פז סקי"ג), והפר"ח (יו"ד סי' ס סקל"א), והכרתי (יו"ד סי' ס סק"ה) שבכה"ג דסגי לבהמה באכילת האיסור לבדו, לא יועיל מה שאוכלת גם דברים המותרים ולא חשיב זה וזה גורם, ואסור, וכן היא דעת המג"א (סי' שיח סקל"א) דאף בזה יכול וזה יכול, אין את ההיתר דזה וזה גורם, עי"ש. ולפי דבריהם כמו"כ י"ל איפכא, דהיכא דסגי לבהמה באכילת ההיתר לבדו כמו בנידו"ד שמאכילים אותו בפסח מאכלים שאינם חמץ ורק חוששים שמא אכלה מעט מהחמץ הישן שנשאר ברפת, א"כ אף אם אוכלת מהדברים האסורים אין זה כלום ולא חשיב זה וזה גורם, וממילא יהיה מותר.

ג. ולא זו בלבד, אלא אף אם כל מאכלה בפסח הוא חמץ, מ"מ יל"ד בזו"ג מצד הבהמה, וכמש"כ בפר"ח (יו"ד סי' ס) דגוף הבהמה חשיב גורם היתר כדי להתיר בשרה, וכן מבואר בשו"ת פרשת מרדכי (או"ח סי' כב) דגוף הבהמה חשיב גורם היתר לענין חלבה, וכן דעת הגר"ש קלוגר (שנות חיים עמ' פז בהשמטות), וכן הנשמת אדם (הל'פסח סי' קיט אות ט) והערוה"ש (יו"ד סי' ס סעי'ו-ז) בדעת הרמב"ם, דגוף הבהמה גם חשיב גורם היתר, והטעם שגבי בהמה שנתפמטה כל ימיה במאכל האסור לא אמרי' דגוף הבהמה הוי גורם היתר, ביאר היד יהודה (סי' ס' אות ג ד"ה וכ"ז באיסורי) הטעם, משום שגורם האיסור שהוא המאכל האסור, גורם נמי את גורם ההיתר עצמו, שהוא גוף הבהמה, דהא לולא שהיתה אוכלת היתה מתה, ולא היתה מקבלת המאכל כלל, נמצא שהאיסור הוא שגורם לבהמה שתקבל המאכל, וע"כ לא חשיבא כה"ג כגורם היתר, ולא הוי אלא חד גורם, אבל אם היא אכלה גם דברים המותרים בשיעור שיש בו כדי לקיימה שלא תמות ברעב, ודאי דגם גוף הבהמה חשיב גורם, וכמש"כ הגר"מ גרוס שליט"א (שדה מרדכי עמ' תשז) ועי"ש שכתב עוד טעם דרק בבשר בהמה לא אמרי' דגוף הבהמה חשיב גורם, כיון שהיא אינה עושה שום מעשה שבח, אלא רק מקבצת את שבח האוכל בגופה, ואדרבה, השבח נעשה בה ע"י

האיסור, וכמש"כ בפרי תואר (יו"ד סי' ס סק"ד) וטעם זה אינו שייך אלא לגבי בשרה, אבל לענין חלבה, שגופה שהוא ההיתר, ואכילתה שהיא האיסור, פועלים יחדיו את השבח בדבר האחר, שהוא החלב, בכה"ג ודאי דהוי זה וזה גורם, עי"ש.

אם "זה וזה גורם" בפסח מותר

ד. ואף לפי הגר"א (ביו"ד שם) שכתב בביאור דברי הרמ"א דהיכא דנתפמטה באיסור כל ימיה, היינו כל מאכלה דאילו אכלה דברים האסורים משחרית לשחרית אבל בנתיים אכלה גם דברים המותרים, מותר הבהמה מדין זה וזה גורם, והגר"א לא מחלק אם עיקר גדילה מהם או לא, עי"ש, ונמצא לפי הגר"א שכל ההיתר הוא מדין זה וזה גורם, וא"כ בפסח שלא שייך ההיתר של זה וזה גורם כמבו' במג"א (או"ח סי' תמח סק"ח) משום שחמץ בפסח אסור במשהו גם זה וזה גורם אסור, והוסיף הפמ"ג דדעת הש"ך שבאיסורי הנאה זה וזה גורם אסור, וחמץ הרי אסור בהנאה, וכן הביא השד"ח (כרך ה' מערכת חו"מ סי' ב סק"ד אחר שנים) מהמרש"ם שכתב שכדברי המג"א נמצא כבר בכס"מ (הל' נדרים פ"ה הי"ג) שבדבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל גם זה וזה גורם אסור, ונמצא א"כ שכיון שחמץ בפסח אסור אפי' במשהו ואינו בטל א"כ גם זה וזה גורם אסור, והיינו טעמא מבואר בשו"ת תורת חסד (סי' כא) שהוא לפי רש"י (ע"ז מח:): והר"ן (שם) דס"ל דטעם ההיתר של זה וזה גורם הוא מדין ביטול, שלפי טעם זה י"ל דהיכא דאין ביטול, כגון בפסח דאסור במשהו, א"כ ליתא להיתר דזה וזה גורם, מ"מ בנידו"ד אין להחמיר בזה גם לדעת הגר"א מכמה טעמים, וטרם נבאר הטעמים יש לציין שאכן מבואר להדיא במעשה רב להגר"א (סי' קפג) שהתיר לחלוב בהמות נכרי שאוכלות חמץ בפסח, אמנם משמע מדבריו שבהמת ישראל יש להחמיר, ופלא על המשנ"ב שלא ציינו.

וטעם ההיתר בנידו"ד הוא מכמה וכמה טעמים, א. דכל מה שמבואר במג"א דאין היתר של זה וזה גורם בפסח, זה הינו רק לפי רש"י והר"ן והראשונים שס"ל דההיתר של זה וזה גורם הוא מדין ביטול וא"כ היכא דאין ביטול ליתא להיתר דזו"ג, ולכן בפסח שאין ביטול דאסור אפי' במשהו אין היתר של זו"ג, אמנם דעת התוס' (ע"ז מט. ד"ה שאם) שההיתר של זו"ג אינו מדין ביטול, אלא טעם ההיתר הוא משום שכל שאין גורם האיסור לבדו יכול לגמור הדבר, הוי 'חצי גורם' ולא חשיב לאסור וכמש"כ ביד יהודה (ח"ג בתערובת בהשמטות לסי' קג סק"ח) ובשערי יושר (שער ג' שלהי פכ"ה ד"ה וע"פ מה שנתבאר וד"ה והנה נתבאר לנו) בביאור דברי התוס', ונמצא לפי התוס' שאם האיסור יכול לגמור הדבר לבד אין היתר של זו"ג, וכתב הגר"מ גרוס שליט"א (שדה מרדכי עמ' תשי) שע"פ התוס' יש לבאר דעת הט"ז וסייעתו (המבואים לעיל), דנקטו דכל דסגי באיסור לבדו לגרום, לא חשיב זו"ג להתיר, דבכה"ג חשיב 'גורם' לאסור ולא 'חצי גורם', ועוד כתב שאפשר נמי דמטעם זה ס"ל להרמ"א דכל שהאיסור הוא עיקר הגורם, אף שאינו יכול לגמור הדבר בלא חלק ההיתר, מ"מ חשיב גורם לאסור. ונמצא לפי התוס' שגם היכא דאין דין ביטול וכמו בחמץ בפסח שאסור אפי' במשהו מ"מ אם גורם האיסור לא יכול לגמור לבד בלא גורם ההיתר מותר הדבר מדין זו"ג, ובנידו"ד הרי כל מאכלה זה מההיתר, ורק שחוששים שמא

אכלה מעט מהחמץ הישן שנשאר ברפת, ומהמעט שנשאר ברפת ודאי שאינה יכול להתקיים לבד, וא"כ יש לנו ההיתר של זוז"ג, ובנידוד זה אף יותר טוב מזוז"ג, דהא מהמאכלים שנותנים לפרות בפסח שאינם חמץ ודאי שהיא יכולה להתקיים מזה לבד ואינם צריכים לגרום האיסור, וא"כ ההיתר הוא הגורם העיקרי.

ה. ועוד, דאף שרוב הראשונים פירשו כרש"י והר"ן שההיתר של זוז"ג הוא מדין ביטול, מ"מ אי"ז מדין ביטול ממש וכמש"כ בשו"ת תורת חסד שם (באות ב) דבהכרח לומר דהר"ן מעולם לא עלה על דעתו לומר דבדין זוז"ג אין היתר אלא על פי אופני ביטול איסור שנתערב, דאם כן היה צריך להיות כח ההיתר רובא והרי אפילו בשכחן שוה אמרינן זה וזה גורם מותר וכו', אלא ודאי דהסברא בזה הוא דכיון דאם הגורם הוא האיסור לבד אינו אלא הנאה ולא אכילה כמו שכתבו הש"ך ופ"ח כשגורמים שניהם האיסור וההיתר יחד אף שכחן שווה קליש איסוריה ולא חל על הנגרם שם איסור מאחר שלא האיסור לבדו פעל גורם זה ולכן גם בחמץ דאסור במשהו יש לומר דלא החמירו חכמים בזה וזה גורם, עי"ש. וכ"כ בשו"ת רמ"ץ (או"ח סי' כח אות ו ד"ה ואף) שזוז"ג קיל טפי מביטול, והוכיח כן מהא דאי' בפסחים (כו. ובע"ז מט.) דתנור חדש שהסיקו ונגמרה מלאכתו בעצי ערלה יוצן, ושרי לאפות בו אח"כ כשיסיקו בעצי היתר, דהפת מותרת משום זה וזה גורם, ואע"ג שעושה בכל זוז"ג לכתחילה, הרי זה מותר וחשיב כדיעבד, דאל"ה יפסיד התנור כמבו' בתוס' שם (ד"ה בין חדש), ואע"ג דבתערובת איסור בעלמא, לא שרינן להוסיף על התערובת ולבטל האיסור, בשביל שלא יפסיד ההיתר שבה, וע"כ מוכח דביטול בזוז"ג הקילו בו יותר, עי"ש.

ו. ועוד, דדברי המג"א שאוסר בזוז"ג בחמץ בפסח אינו מוסכם ויש הרבה חולקים ע"ז כמבואר בביה"ל (סי' תמה ס"ב ד"ה אסורים) בשם הגר"א וכמה אחרונים שסתמו להקל בזה וזה גורם, עי"ש.

ועוד, דדברי המג"א שאוסר זוז"ג בחמץ בפסח מבואר בנשמת אדם (הל' פסח כלל קל שאלה ט) שהמג"א אסר זוז"ג רק באופן של היסק תנור בחמץ, שיש שבח עצים בפת ולכן הפת נאסרת, אך בשאר דברים שאינם בעין זה וזה גורם מותר' אפילו בפסח, ולכן כתב הנשמ"א שהוא לא ראה שום ראשון או אחרון שאוסר חלב מבהמה שאכלה חמץ, ושמע שהמקור לאסור הוא מדברי המג"א שלדעתו בפסח זוז"ג אסור, וחלב כזה נחשב בגדר זוז"ג ואסור בפסח, אולם כאמור המג"א לא איירי אלא לענין שבח עצים וכו', אבל בשאר דברים שאינן בעין זוז"ג מותר.

אם יש להתיר מצד הנאה שלא כדרך

ז. ועי"ש בנשמ"א שכתב עוד ג' טעמים להתיר חלב נחלב בפסח מבהמות שאכלו חמץ בפסח, א. הסברא לאסור בהמה שאכלה איסורי הנאה הוא רק בנתפטמה מעבודה זרה, שאסור בהנאה גם שלא כדרך הנאתו, אבל בחמץ מותר להנות שלא כדרך הנאתו, ושתיית חלב דינה כהנאה שלא כדרך, וכעין שכתב הפלתי (יו"ד סי' ס"א) שהנאה עקיפה של חלב בהמה, אינו נחשב כדרך הנאתו מהחמץ שאכלה, מכיון שהבהמה אוכלת את החמץ ולא האדם, 'אין לך שלא כדרך הנאתו יותר מזה'. ב. האוסרים החמירו רק בנתפטמה כל

ימיה מאיסור, אבל בפרה שאוכלת חמץ בפסח לא שייך מושג של 'נתפטמה כל ימיה', כי אפילו אם אכלה כל הפסח חמץ, הרי לפני פסח החמץ מותר, ונחשב זוז"ג כלפי החלב, שגם החמץ של ערב פסח מסייע בייצור החלב. ג. מפורש בגמ' (בכורות דף ו:ו) שההיתר לשתות חלב בהמה טהורה הוא חידוש, שמסברא היה צריך ליאסר, משום שהחלב נוצר מדם עכור שנעשה חלב, ועוד היה צריך לאסור את החלב כדין אבר מן החי, וכיון שראינו שהתורה מתירה את החלב למרות שמסברא צריך ליאסר, לכן אומרים 'הואיל ואישתרי אישתרי' והוא הדין כלפי כל האיסורים שעלולים להיות בחלב, מותרים, עי"ש.

ואף שמש"כ הנשמ"א ע"פ דעת הפלתי שהנאת החלב מהחמץ שאכלה הוי שלא כדרך הנאתו, כבר הקשה על כך בשו"ת תשובה מאהבה (ח"ג יו"ד סי' ס/שכה) ודחה היתר זה משום שהנאה שלא כדרך אסור עכ"פ מדרבנן, והביאו הקיצוש"ע (סי' קיז סי"ג) וכתב הקיצוש"ע עוד טעם לדחות היתר זה, דאמאי לא יחשב כדרך הנאתן דכך זורעין התבואות לעשות מהן יין שכר ובמותר לפטם הבהמות, וא"כ נחשב כדרך הנאתן, והביאו בשד"ח (כרך ה' מערכת חו"מ סי' ב סק"ד ד"ה ועל מה) שהוסיף שגם בשו"ת רמ"ץ (חיו"ד סי' ל"ח) הביא בשם חכם אחד שתמה על דברי הפלתי דמכל מקום אסור מדרבנן, והגאון המחבר רצה ליישב על פי דברי התוס' בקידושין והמשנה למלך, ולא נתקררה דעתו דהא ודאי איכא איסורא וכו', עי"ש שהחכם הנ"ל השיג עוד דאף אי נימא דשלא כדרך הנאתן מותר תינח בלחם חמץ חשיב שלא כדרך לתת החמץ למזון בהמות אבל הבריי"א שהוא הנשאר ממה שעושים יי"ש מתבואה דרך הנאתו הוא ואסור וכדברי הקיצוש"ע הנ"ל, וצידד הגאון רמ"ץ לומר דגם לחם חמץ חשיב דרך הנאתן לדעת הסוברים דלוקין אהנאה דאף דעומד לאכילה חשיב הנאה כדרך הנאתן, ע"כ לשון השד"ח עי"ש.

מכל מקום לא מיבעיא שמצינו רבים מהפוסקים שסוברים כהפלתי בזה, וכמש"כ הערוה"ש (ס"ז) דכן הסכימו רוב הגדולים כדעת הפלתי, ושגם דעת הש"ך והפר"ח נוטה לזה, ועפ"י התיר החלב הבא מבהמה שאכלה חמץ בפסח, וכן את בשרה, עי"ש, אלא אף בעיקר קושית האחרונים על הפלתי דשלא כדרך הנאה אסור עכ"פ מדרבנן, כבר כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשוה"נ ח"ז סי' קלט אות י) ליישב, דס"ל לכרתי ופלתי, דאנן לא אשכחן שרבנן אסרו הנאה שלא כדרך הנאתן אלא בהנאה שהיא השתמשות בגוף הדבר האסור בהנאה (והיינו שמתמש בגוף האיסור לדבר שאין דרכו לכך וכגון שמתמש בחמץ לרטיה), אבל כשהאיסור הנאה הוא רק גורם והיינו שאינו משתמש בדבר האסור בהנאה, אלא שהאיסור הנאה גרם שיהיה לו בשר או חלב, בכה"ג לא אשכחן שאסרו רבנן האי הנאה. ומה שהקשו עוד דהרי"ז הנאה כדרך הנאתן שהרי זורעין התבואות כדי להאכיל לבהמות, כתב ליישב שאין כוונת הכו"פ שאין הדרך להשתמש בחמץ להאכילו לבהמה, אלא כוונת הכו"פ שכיון שהחמץ רק גורם לו הנאה לשתות מחלב הבהמה בפסח אי"ז נחשב כמי שנהנה מהאיסור כדרך הנאתן, דאם הנאה מגוף האיסור שלא כדרך אי"ז נחשב להנאה ומותר, כ"ש כשאינו נהנה מגוף האיסור ואינו אלא שהאיסור גרם שיהנה מדבר אחר, בודאי כיון שהאיסור רק גרם, אף שדרכו בכך אי"ז נחשב כהנאה מהאיסור,

ורק בהנהו איסורין דאשכחן שאסרה תורה שלא כדרך הנאתן והיינו שאסרה תורה כל הנאה ואפי' הנאה קלושה כהנאה שלא כדרך הנאתן, ה"נ י"ל שאסרה התורה בהם הנאה ע"י גרמא ואסורליהנות ממה שנגרם ע"י האיסור, עי"ש.

אמנם מש"כ הנשמ"א שהאוסרים החמירו רק בנתפטמה כל ימיה מאיסור, אבל פרה שאוכלת חמץ אפי' כל הפסח מ"מ כיון שלפני פסח החמץ מותר וגם החמץ של ער"פ מסייע בייצור החלב הו"ל זוז"ג שמותר, מ"מ זה רק אם נאמר שזוז"ג מותר גם בחמץ בפסח וכפי שהבין הנשמ"א במג"א שרק בשבח עצים החמיר, אבל לפי מה שהבין הפמ"ג וכך גם הבין בשו"ת תורת חסד (שם) דברי המג"א שבכל ענין לא אמרי' זוז"ג בחמץ בפסח דאסור במשהו ואינו בטל וממילא ליכא להיתר דזוז"ג, והנשמ"א שכתב טעם זה הוא רק לשיטתו בביאור דברי המג"א.

ומש"כ הנשמ"א שכיון שההיתר לשתות חלב בהמה טהורה הוא חידוש משום דהוי אבר מן החי, לכן אומרים 'הואיל ואישתרי אישתרי' והוא הדין כלפי כל האיסורים שעלולים להיות בחלב, מותרים, אם כי מצינו את הסברא הזאת גם בשו"ת תורת חסד (שם באות ז), מ"מ מסתימת דברי הפוסקים והפמ"ג בכללם שדנו רק מצד זוז"ג ולא כתבו להאי סברא מוכח דלא ס"ל הכי.

דעת המחמירים ב"זה וזה גורם" בפסח

ח. ואכן, רבים מהפוסקים מחמירים בחלב שנחלב מבהמה שאכלה חמץ בפסח כדעת הפמ"ג, וכמו שפסק בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' ריב) בבהמה שייכת ליהודי, וכ"כ הגר"ח פלאג"י (רוח חיים סי' תמח אות ד) שלשתות חלב אף מבהמות גוי בפסח נראה לאסור שמא מאכילה חמץ בתוך הפסח, וכן בקיצוש"ע (סי' קיז סי"ג) כתב שיש אוסרים ויש מתירים ושומר נפשו יחמיר ובפרט במקום שנהגו לאסור חלילה להתיר, וכ"כ הכה"ח (סי' תמח ס"ק קיג) בשם הבן איש חי (פ' צו אות מב), וגם בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' פה) כתב בשו"ת מהרש"ג (חלק ב סימן פה) שבכמה קהילות ישראל נהגו איסור שתיית חלב מבהמות של גויים בפסח, אם כי יש מתירים בתנאי שבשעת החליבה ממש לא יאכלו חמץ, ובמקום אחר כתב המהרש"ג (בח"א סי' יד) כי החלב משתבח ע"י מאכלי החמץ, לכן יתכן שהרי הוא נהנה מחמץ בפסח, וגם בשו"ת ערוגת הבושם (סימן קלח) כתב שנכון לנהוג לחומרא לא לשתות חלב מבהמה שאכלה חמץ בפסח, משום שאפילו אם 'זה וזה גורם מותר', מכל מקום ראוי לבעל נפש לפרוש מזה, משום שגורם לו טבע רע, כמב' ביו"ד (סי' פא ס"ז), ואין לחלק בין איסור התלוי בזמן לאיסור עצמו, וראיה מגמ' (יומא פב:) מההוא עובדא דעוברא שהריחה, עי"ש. [אמנם מש"כ הערוגת הבושם שחלב הנגרם מאכילת חמץ גורם לו טבע רע יעו' בשערי דעה (סק"ה) שכתב שטבע רע היינו דוקא בדברים האסורים מצד עצמן, אבל לא בדברים שמותרים מצד עצמן אלא שהזמן גורם האיסור וכמו בפסח, וכן בתשובות והנהגות להגר"מ שטרנבוך שליט"א (ח"ז סי' קלט אות יג) כתב לחלוק ע"ז וכתב דכיון דחזינן דכל הפוסקים שדנו בענין אכילת בשר וחלב של בהמה שנתפטמה מדברים אסורים, לא הזכירו כלל דיש כאן ענין טמטום והולדת טבע רע, משמע דלא ס"ל שיש טמטום והולדת

טבע רע בבשר או חלב של בהמה שנתפטמה מדברים אסורים, והטעם לכך הוא דדוקא
בתינוק שכל חיותו מכח החלב שיונק, בזה כיון חיותו הוא מכח חלב שנוצר גם מדברים
אסורים הרי הוא מוליד טבע רע, אבל אדם בעלמא ששותה חלב או אוכל בשר מבהמה
שאכלה דברים אסורים, כיון שאין כל חיותו מכח בשר או חלב זה, אינו מוליד בו טבע רע,
עי"ש, והגר"מ גרוס שליט"א (שדה מרדכי עמ' תשלא אות כב) כתב שרק באיסור חפצא יש
טבע רע ולא באיסור גברא, ועי' לקמן אם חמץ דינו כאיסור גברא או חפצא].

והגר"מ גרוס שליט"א (שדה מרדכי עמ' תשכד) הביא מס' כנפי יונה (יו"ד סי' ס) שגם
מחמיר בפיטום שנתגדלה ממנו, דדמי טפי לתערובת היתר ואיסור מ'לזה וזה גורם, ואע"ג
דנתעכל, מ"מ הרי הוא כבכל איסורי הנאה דאפרן אסור, וסיים דיש להחמיר בזה בכל
איסורי הנאה, כיון שיש מהאחרונים המחמירים כן, וכתב הגר"מ"ג שסברתו שייכא גם לענין
החלב. [אך הביא משו"ת מהר"י אסאד (או"ח סי' קכז) שהשיב על דבריו, דאף דאין שינוי
מועיל באיסורי הנאה, היינו בשינוי הנעשה ע"י מעשה אדם, אך בשינוי הבא ע"י אכילת
הבהמה, שהוא שינוי דממילא הבא בטבע בידי שמים, בכה"ג הוא שינוי המועיל דמהני אף
בע"ז, והתיר מה"ט חלב בהמה האוכלת חמץ כל ימי הפסח לכו"ע, עי"ש].

אם יש מקום לאסור חלב מבהמה שאכלה חמץ בער"פ

ויותר מזה הביא השד"ח (כרך ה' מערכת חו"מ סי' ב סק"ד ד"ה והנה נודמן) מס' רינן
יצחק (בפירוש ההגדה דף ו ע"ב) שהחמיר אף בחלב שנחלב מחמץ שאכלה תוך המעת
לעת לפסח, וכתב שדברי המקילים הם היפך הש"ס והפוסקים, ותורף דבריו הוא, דהפמ"ג
אזיל לשיטתיה שכתב בסי' תצ"ד (על דברי המג"א סק"ו) דדם נעכר ונעשה חלב דכיון
שקי"ל דאבריה מתפרקין ומשמע ליה דלרבנן דסברי אבריה מתפרקין לית להו דם נעכר
ונעשה חלב, אמנם האמת שאינו כן אלא פלוגתא דר' מאיר ורבנן היא, דלר"מ דם נדות
נעכר ונעשה חלב ולרבנן דם נדות אינו נעכר אבל דם שבגופה נעכר ונעשה חלב, וכיון
דלכולי עלמא אמרינן דם נעכר ונעשה חלב, וזה ידוע דהדם בא ממאכל חמץ [דבכל בעל
חי הדם בא מאכילה ושתייה כמ"ש בא"ח סי' ט"ף] דאסור בהנאה, אם כן אין להתיר לשתות
החלב בפסח (אפילו) מבהמות עכו"ם שאוכלת ושותה חמץ בפסח אף אחר מעת לעת דהוא
שיעור עיכול והוי כשרוף, דהא מבואר בסי' תמ"ה דדוקא כששרפו קודם שעה ששית אבל
משם והלאה לא יסיק וכו' ואם אפה אסור בהנאה וכו' ואין לו תקנה בהולכת הנאה לים
המלח וכן למוכרו לעכו"מ"ז חוץ מדמי איסור שבו לדעת המג"א שם, ואפי' הפחמין ואפרן
אסורין בהנאה הואיל ושרפו אחר שנאסר בהנאה עי"ש, הרי מבואר שם דאסור ליהנות
אפילו היכא שאינו נהנה מגוף האיסור ואינו דבר של אכילה, כגון לחמם מים לחוף ראשו
דכי האי גוונא בבשר וחלב שאסור בהנאה מותר אפילו הכי החמירו בחמץ שהוא במשהו,
כל שכן כאן שנהנה מגוף האיסור שהדם שנעשה ממאכל חמץ נעכר ונעשה חלב שחמור
יותר וכמו שכתב הש"ך (יו"ד סי' פז ס"ק כ) חילוק זה דיש להחמיר, ומשום הכי נראה דלא
מיבעיא כשאכלה שיעור שיכולה לעמוד מעת לעת אכילה אחרת דיש להחמיר, אלא אפילו
אכלה דבר מועט יש להחמיר בחמץ שאסור במשהו, וגם ברור דלכתחילה צריך לפסוק

מלהאכילה חמץ מעת לעת קודם זמן איסורו של חמץ דשיעור עיכול בבהמה לא פחות ממעת לעת וכו', ע"כ תורף דברי הרינון יצחק, ועי"ש שכתב שאם נתנו החלב של קודם מעת לעת בכלים חדשים מותר לשתותו בפסח דהוי כחרכו קודם זמן איסורו.

אמנם השד"ח כתב לחלוק עליו, וכתב שמה שהפריז בספר רינון יצחק הנ"ל לאסור אף החלב מן הבהמה שאכלה עד זמן איסור חמץ אין נראה שיהיה כן דעת שאר פוסקים האוסרים הנ"ל, דלא אסרו אלא אם הבהמות אוכלות חמץ בזמן איסורו, וכל כי הא ודאי אם איתא דהכי סברי לא הוי שתקי מלאשמועין דאם אכלה חמץ דם איסורו גם כן אסור, ולכן נראה דשפיר דמי להורות היתר בזה כמשמעות דברי הפוסקים הנזכרים לעיל. וכן הובא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל (ישא יוסף או"ח ח"א סי' פח, ואשרי האיש או"ח ח"ג פנ"ו סי"ד) שלענין שתיית חלב מפרה שאכלה חמץ בתוך מעת לעת קודם הפסח, אין שום שאלה ע"ז ופשוט אין בזה איסור, ולא חוששים שהחלב נעשה מהחמץ אלא בפרה שאכלה כל ימיה איסור, ואי"ז אלא חומרא לחשוש שהחלב נעשה מהחמץ, אכן ודאי דכמה ימים קודם הפסח יש להימנע מלהאכיל הבהמות חמץ כדי שנהיה בטוחים שבפסח הרפתות נקיות מחמץ על מנת שהבהמות לא יאכלו חמץ בפסח והדבר צריך בדיקה ע"י מומחים לקבוע כמה ימים נמשכת הכנת הרפת וניקויה ודבר זה במציאות תליא.

אם מותר חלב מבהמת נכרי שאכלה חמץ

ט. אמנם למעשה נראה שבנידו"ד אין לאסור אף באופן שחוששים שהפרה אכלה חמץ בפסח עצמו מהחמץ הישן שנשאר ברפת, ולא מיבעיא אם הפרות בבעלותו של נכרי, שכבר כתב בשע"ת (סוס"י תמח) בשם שו"ת בית אפרים (או"ח סי' לה) שאם הבהמה של הנכרי והוא אכילה חמץ אין בזה איסור, שהרי חמץ לא נאסר בהנאה לגבי הנכרי, והחלב מותר באכילה כדין חמץ שהגוי שרף שמותר בהנאה, וכן בשו"ת מהר"ם שיק (סי' רכב) הסכים לדברי הבית אפרים שבהמת נכרי מותר דהנכרי שמאכילה חמץ אינו עושה בזה שום איסור. וכבר הבאנו לעיל מדברי המעשה רב להגר"א (סי' קפג) שהתיר לחלוב בהמות נכרי שאוכלות חמץ בפסח, אף שמשמע מדבריו שבהמת ישראל יש להחמיר, והביאו הכה"ח (סי' תמח ס"ק קיד). וכן בשו"ת דבר משה (מהדורא תניינא) כתב דלפי מה שכתב בספר גור אריה יהודה דחמץ שנתבטל אצל נכרי בששים מותר ישראל לאוכלו, מטעם זה התיר החלב מבהמות שאוכלות חמץ בפסח דהוי רק זה וזה גורם ובפסח אסור זה וזה גורם מחמת דהוי במשהו, אכן בשל נכרי דבטל בששים מותר זה וזה גורם, וכן התיר מטעם זה בשנות חיים להגר"ש קלוגר (עמ' פז בהמשטות) דמה דחמץ אסור במשהו היינו רק בישראל ולא בנכרי, וממילא מותר מדין זוז"ג בפסח שאינו אסור במשהו בחמץ של נכרי. וגם בשד"ח (כרך ה' מערכת חו"מ סי' ב סק"ד ד"ה לכן) כתב שראה בס' שערי רחמים בשם הגר"ח מוולוז'ין זי"ע שפסק להתיר בבהמת נכרי כסברת הבית אפרים, והיינו כמש"כ גם במעשה רב הנ"ל, וכן דעת הגר"ח מבריסק זצ"ל (תשוה"נ ח"ד עמ' תלט אות נד) שבבהמת נכרי אין שום חשש, והיינו כדעת הגר"א והגר"ח מוולוז'ין.

ואף שיש חולקים על הבית אפרים גם גבי בהמתו של נכרי, וכמש"כ בשו"ת רמ"ץ (או"ח סי' כח) ומסיק דמנהג ישראל תורה דאין לאכול החלב בהמות שאכלו חמץ בפסח כי אם כשאוכלות גם שאר דברים שחת וכיוצא שחרית וערבית, דמה שכתב הבית אפרים דהוי כחרכו קודם זמנו כיון שהנכרי עשה בשעה שמותר לו, לא מסתבר כלל לדמותו לחרכו, דהתם בשעת ביאת האיסור חמץ אינו חמץ אלא גחלים ואפר, וזה לא אסרה תורה, אבל לאחר זמן איסורו, כיון דחמץ של נכרי אסור לישראל מדלא כתיב לך באכילה, אם כן כמו שאסור חלב שנתהוה מחמץ של ישראל כן אסור מחמץ של נכרי, כיון דגם חמצו של נכרי אסור באכילה ובהנאה, ואף אי הוי שלא כדרך הנעשה אסור, עי"ש. וכן בשו"ת בית יצחק (או"ח במפתחות לסי' סח) כתב להוכיח דלא כהבית אפרים, דאם כדבריו קשה בסוגיא דעבודה זרה (מ"ט ע"א) דרמינן מתנייתא אהדדי, תנא חדא שדה שנודבלה בזבל ע"ז תחרש פרה שנתפטמה בכרשיני ע"ז תשחט ותניא אידך שדה תבור ופרה תרזה לישני דמיירי שנתפטמה אצל נכרי דודאי אין הנכרי מצווה אלא שלא לעבוד עכו"ם אבל ליהנות מותר, ומדלא משני הכי שמעינן דאין חילוק, ולכן אין להתיר אלא אם אוכלת מאכלים המותרים בכל יום כמו שכתבו הפוסקים, עי"ש.

מכל מקום הרמ"ץ והבית יצחק דוחים רק סברת ההיתר של הבית אפרים שהתיר חמץ מבהמת נכרי אף באופן שאוכלת בפסח רק חמץ, אבל אם אוכלת גם דברים המותרים כתב הבית יצחק להדיא שמותר, ואף דהו"ל זוז"ג בפסח שאסור לכמה פוסקים, מ"מ ה"ט שזוז"ג בפסח אסור הוא משום שחמץ אסור אפי' במשהו, אבל עדיין יש לנו את סברת הדבר משה ע"פ הגור אריה יהודה וסברת הגר"ש קלוגר שחמץ של נכרי במשהו אינו אוסר, ולכן בכה"ג שאוכלת גם דברים המותרים פשוט שמותר. [ואף באופן שאוכלת רק חמץ בפסח יש מקום לומר שגם גוף הבהמה הוי גורם וא"כ גם בכה"ג הו"ל זוז"ג ומותר וכפי שיבואר לקמן].

הטעמים להתיר בנידון דידן

י. ואפילו אם הפרות הן בבעלותן של ישראל ג"כ יש להתיר בשופי מכמה וכמה טעמים, חדא, דהא כל מה שאסרו הפוסקים חלב מבהמה של ישראל שאכלה חמץ היינו רק באופן שהישראל מאכילה חמץ שאסור לו בהנאה, שכיון שאסור לו בהנאה א"כ גם החלב שנגרם ממנו אסור בהנאה, אבל באופן שרק חוששים שהפרה אוכלת מהמץ הישן שנשאר ברפת, הלא הישראל מפקיר ומבטל את כל החמץ בשעת הביעור, וא"כ זה אינו של ישראל, והפרה שאכלה חמץ אינה אכלה איסור אלא אכלה חמץ מבוטל שלא גרע מחמץ של נכרי שהתירו הפוסקים, וכנ"ל.

יא. ועוד, דהא כל הטעם שאסר בשו"ת מהר"ם שיק (שם) לשתות חלב מבהמת ישראל שאכלה חמץ, מבואר בדבריו שכיון שזוז"ג הוא מטעם ביטול, ומבואר בשו"ע (יו"ד סי' צט ס"ה) שאין מבטלין איסור לכתחילה, ואם עבר וביטל אסור למבטל עצמו ולמי שנתבטל בשבילו, ואסור למוכרו, וכיון דאסור לו למכרו בודאי אין רשאי הישראל לקנותו דהוא מסייע ואף יותר ממסייע משום דע"י שניהם נגמר האיסור, ולכן אסר לישראל לקנות ממנו החלב, והגר"מ גרוס שליט"א (שדה מרדכי עמ' תשכו) הביא סיוע לדבריו משו"ת הריב"ש

(סי' תצח הו"ד בגיליון רעק"א יו"ד סי' צט ס"ה) שכתב שכל שהביטול נעשה לצורך רבים כדי לקנות, הוי כלפי הקונה כמי שנבטל עבורו, וכתב הגרמ"ג שהכי קיי"ל כמבוי בערך השולחן (שם אות ח) בשם כמה פוסקים ושכן פסק החזו"א (דמאי סי' טז סקט"ו ד"ה ומלבד, ויו"ד הל' תערובת סי' לו סקי"ג ד"ה ולפי"ז).

אולם בנידו"ד לא מיבעיא שהגר"מ גרוס שליט"א (שם עמ' תשכח) כתב לחלוק על סברת המהר"ם שיק מכמה טעמים, גם משום דמהפמ"ג [וה"ה שאר הפוסקים] שדן להתיר מצד זוז"ג ולאסור מצד שהישראל נהנה מאיסורי הנאה, לא כתב לאסור משום שהמבטל איסור לכתחילה אסור למבטל, ומוכח דלא ס"ל הכי, וה"ט אפשר שהוא מטעם שכתב בשו"ת רמ"ץ (או"ח סי' כח אות ו ד"ה ואף) דכיון שאין כוונתו כדי לבטל האיסור, אלא כדי לפטם הבהמה, שוב לא חשיב מבטל איסור לכתחילה שאסור בשבילו, ואף שי"ל שכיון שמאכיל לה את האיסור בשביל שתעשה החלב, אפשר דחשיב כמתכוין לביטול, מ"מ כתב הגרמ"ג שהמבטל בדרך של זוז"ג יש לומר ג' טעמים שלא יהיה אסור בשבילו, א. יש לבאר, דהמבטל איסור בשביל שיוכל ליהנות ממנו, גוף העבירה הוא בהא גופא שמבטלו, ועל כן קנסוהו רבנן בדבר זה עצמו, שלא יעוילו מעשיו ולא יתבטל, אבל המבטל בדרך זוז"ג, כמאכיל איסורים לבהמה, גוף העבירה הוא בעצם מה שנשתמש בהם ונהנה מהם, אלא שתוצאות השימוש שלו היא, דהאיסור גורם לו הנאה אחרת, ואף שהוא רוצה באותה הנאה, מ"מ לא נתכוין לעשות כן בשביל לבטלה בגורם ההיתר, שיחשב לו כמתכוין לבטל איסור, ואדרבה, אםבאנו לקונסו, היה לנו לקנוס במאכיל לבהמתו מאכלי היתר אחר שאכלה איסור מעצמה, דאז הוי כמבטל איסור בזוז"ג, וכתב שאולי זה כוונת הרמ"ץ הנ"ל. ב. ועוד כתב לבאר באופן אחר, ע"פ מש"כ היד המלך (פטו, ממאכלות אסורות הלכה כה), דאין סיבה לאסור את עצם מעשה הביטול, דהא אם אין דעתו לאכלו, לא עשה בביטולו שום איסור, ואין האיסור אלא מפני שסופו שאוכל את האיסור הנמצא בתוך התערובת, ולכן קנסוהו בזה שלא יאכלנו, וטעם זה לא שייך בזוז"ג, דהא למ"ד זוז"ג אסור, אינו משום שנהנה מהאיסור עצמו בתערובת, אלא משום שנהנה בגרמת הנאה מהאיסור, ולמ"ד זוז"ג מותר, הוא מפני שהנאת חצי גורם לאו הנאה היא, וא"כ בכל גוונא אין סופו ליהנות מהאיסור, ואין לקנסו בזה. ג. ועוד כתב לבאר, ע"פ מש"כ בשו"ת מהר"י אסאד (יו"ד סי' קנו), דלא גזרו על המבטל איסור, אלא שלא יהנה ממנו כדרך הנאתו, אבל מותר לו ליהנות ממנו אחר הביטול באופן שהוא שלא כדרך הנאתו, וה"נ דרך הנאתו היא להאכילו לבהמה, אבל הנאת חלב הבאה אח"כ ממילא, הויא שלא כדרך הנאתו, עי"ש.

ואף לפי סברת המר"ם שיק לאסור, מ"מ כ"ז שייך דוקא היכא דמאכיל הבהמות חמץ בידים דאז הוא מבטל איסור לכתחילה שאסור בשבילו, אבל בנידו"ד שאין מאכלים את הבהמות חמץ אלא רק חוששים שנשאר חמץ ברפת והפרה אכלה, א"כ לא שייך לאסור מטעם הנ"ל, ויתכן שבכה"ג יודה המהר"ם שיק שמותר החלב לכתחילה.

אם לקנות החלב נחשב לכתחילה או בדיעבד

יב. ואף שמבואר בפמ"ג (שם) שלמרות שזו"ג מותר, מ"מ אסור לכתחילה כמבו' בתוס' (פסחים כו: וע"ז מח:), ולקנות הוי לכתחילה וכמבואר באיסור והיתר הארוך שאסר לקנות בהמה שנתפטמה באיסורים, וכתב הפמ"ג שם דהדין עמו, כיון דהוי זו"ג ואסור לכתחילה, וכ"כ בש"ך (ביו"ד שם) בשם התו"ח שאסור לקנות מעכו"ם בהמה שנתפטמה מדברים האסורים והמותרים יחדיו משום דזו"ג אסור לכתחילה, ולכן כתב הפמ"ג דלקנות חלב מבהמה שאכלה חמץ חשיב כלכתחילה ואסור, מ"מ לא מיבעיא שרוב הפוסקים חולקים בזה על הפמ"ג, כמש"כ בשו"ת תורת חסד (או"ח סי' כא אות א) בשם הגהות שערי דורא ושו"ת מהר"ם מלובלין (סי' קד) שהתירו לקנות, משום דס"ל לקנות חשיב דיעבד ולא לכתחילה, וכן נקט בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' ריב) והביא ראיה לדבריו מיו"ד סי' קכב ס"ו, וכ"כ ביד יהודה (סי' ס בפ"י הקצר) ובמקום אחר כתב (בח"ד שחיטה וטריפות, בהשמטות לסי' קג סק"ח אות א) שהפמ"ג עצמו בשאר מקומות דעתו כן, והגר"מ גרוס שליט"א (שדה מרדכי עמ' תשט) הביא שכ"כ בשו"ת פרשת מרדכי (או"ח סי' כב), והוסיף שכן משמע מסתימת הנשמת אדם ושאר הפוסקים שהתירו חלב בפסח, אלא אף אם נסבור דלקנות הוי לכתחילה ולא דיעבד וכמבו' באיסור והיתר הארוך ובש"ך בשם התו"ח גבי קניית בהמה שנתפטמה באיסורים, מ"מ כבר כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשוה"נ ח"ז סי' קלט אות ב) דאין ללמוד מקניית בהמה שנתפטמה לחלב, דשאני קניית בהמה לשוחטה, דכל עוד שלא שחטה אין כאן בשר הראוי לאכילה ע"י זו"ג ואסור, אבל בקניית חלב שכבר נחלב, שאין הקונה עושה החלב לחפצא אחר, אמרי' דכיון שהחפצא כבר קיים הרי"ז כדיעבד שכבר נעשה זו"ג, ומותר, עי"ש.

ואף שיש לדון לאסור לקנות החלב, ע"פ מה דנפסק בשו"ע (או"ח סי' תקיז ס"ב) דכל דבר המותר בדיעבד, אם רגיל בכך אין זה חשוב בדיעבד ונאסר, וכיון דנתבאר דלקנות דבר שהותר בזו"ג חשיב כדיעבד, א"כ לכאו' יש לאסור לקנות החלב מה"ט, דהואיל והורגלו בכך כבר אינו נחשב כדיעבד, מ"מ כבר כתב הגר"מ גרוס שליט"א (שדה מרדכי עמ' תשל) לדחות זאת, וכתב שיש לחלק, דהתם בסי' תקיז איירי בדבר שאסור לו לעשותו, ואם עבר ועשאו מותר לו בדיעבד, דלא קנסינן ליה באקראי, אבל ברגיל בזה קנסוהו, כדי שלא יהיה לו אותו ההיתר לכתחילה, ואינו שייך לנידו"ד, דהחלב חשיב דבר המותר זו"ג, שאמרו דלקנות חשיב בדיעבד, המכוון הוא שלא התירוהו רק לבעלים משום פסידא, אלא גם אחרים מותרים לקנותו, ולא אמרי' להו דבמה שהם קונים אותו חשי כמאן דביה זו"כ לכתחילה, דמה להם להכניס עצמם בעסק זה לסמוך על ההיתר, אלא אף לדידהו שרי, דאחר שנעשה ע"י זו"ג, חשיב כהיתר גמור, וא"כ אין כבר מקום לחלק בין רגילים בכך לאינם רגילים, ופשוט. וגם אין לדון, דמשום דאסור לעשות זו"ג לכתחילה, א"כ ייאסר החלב גופיה ברגיל לעשות כן דחשיב כלכתחילה וכנ"ל, משום דאין האיסור לעשות זו"ג לכתחילה, שייך כלל עם התירא דדיעבד, וכנתבאר לעיל דההיתר הוא בעצמותו, משום שאינו נהנה מהאיסור [מטעמא דחצי גורם אינו הנאה, או מטעמא דהוי שלא כדרך הנאתו],

או משום דחשיב כנתבטל מאיליו [אחר דלא מיקרי דמתכוין לבטלון], וכ"ש לטעמא שהקילו בו באופנים דחשיבא דייעבד אפי' לבטלו לכתחילה, שלא כהאיסור לעשות זוז"ג לכתחילה, שהוא משום שעצם השימוש באיסור הוא ההנאה האסורה, ולא אמרי' להאי דינא דברגיל חשיב כלכתחילה, אלא במקום שהסיבה שהתירו בדיעבד, היא משום שלא חששו שיעשה כן תמיד לכתחילה, שע"י שהרגילהו לעשות כן אסרוהו כיון דנעשה לכתחילה, ואינו שייך במקום דהתירא דדיעבד הוא בעצמותו, מפני שאין שייך בו האיסור באופן זה, עי"ש.

אם יש להתיר מטעם דהחמץ הוי איסור חפצא

יג. ואף אם נחשוש להפמ"ג שסובר שלקנות החלב הוי לכתחילה ואסור, מ"מ יש להקל מטעם שכתב בשו"ת חלקת יואב (מהדו"ת סי' כ ד"ה אמנם נ"ל לחלק) דמה דאסרינן דבר שנעשה ע"י גורם דאיסור הנאה, אין הטעם משום דכיון דלולא האיסור לא היתה באפשר שיהיה לו ההנאה מדבר הנוצר, א"כ כשנהנה מדבר הנוצר ע"י גורם איסור הרי"ז כנהנה למפרע ממה שהאיסור יצר הדבר, אלא טעם דין גורם הוא, שהדבר הנוצר מאיסור הנאה הרי הוא אסור כמוהו, והביא לכך ראיות, ולכן כתב דזה ברור דכל דין גורם הוא דוקא באיסור הנאה שהוא "איסור חפצא" אבל לא ב"איסור גברא", ובאיסור חפצא כיון דהאיסור בחפץ עצמו אזי הנוצר ממנו אסור כמוהו, אבל באיסור גברא כיון דהחפץ עצמו אינו אסור ורק שלגברא אסור ליהנות ממנו מחמת סיבה מסוימת, כיון שהחפץ עצמו מותר א"כ הנוצר ממנו מותר, וכתב לצדד דאפי' באיסור חמץ דפסח שאיסורו מדאורייתא מ"מ כיון דהוא איסור זמני שהחמץ מותר לאחר הפסח, על כרחך שאין האיסור משום מאיסות החפץ, ועל כן דינו כאיסור גברא וליכא בזה איסור גורם, ולכן לדעתו מותר לשתות חלב מבהמות שאכלו חמץ, וע"פ החלק"י הנ"ל התירו הגרי"ש אלישיב זצ"ל (שדה מרדכי עמ' תשכה אות יח) והגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשוה"נ ח"ז סי' קלט אות ג) את החלב בשביעית למרות שמאכילים את הבהמות באיסור ספיחין, אך כיון דאינו אלא איסור גברא אלא לאסור ולדון בו מצד זוז"ג.

ואף אם נחלוק על החלקת יואב בענין איסור חמץ ונאמר דודאי איסור חמץ מה"ת הוי איסור חפצא שהרי אסור בהנאה, מ"מ הלא באיסור דרבנן בכל ענין הוי איסור גברא ולא איסור חפצא וכמפורש בנתיה"מ (סי' רלד), ובשד"ח (כללים מערכת האל"ף אות קח) הביא כמה אחרונים שהסכימו לדברי הנתיה"מ, וכ"כ ר' אלחנן בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל (קובץ הערות סי' ח אות טו, וקוב"ש ח"ב בקונ' דברי סופרים סי' א אות כו ושם אות לב בשם הגר"ח) והצפנת פענח (כללי התורה והמצוות מערכת הא' אות קיז-קיח) שאיסור דרבנן הוא רק איסור גברא, וכ"כ הגר"מ גרוס שליט"א (שדה מרדכי עמ' תשכו) בשם בית האוצר (ח"א כלל קכב-קכד) ואתון דאורייתא (סי' י), וכ"כ הגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשוה"נ ח"ז סי' קלט אות טו) שבאיסור דרבנן אמרי' דכיון שמה"ת הדבר מותר על כרחך שאין הדבר מאוס וחשבינן ליה כאיסור גברא וליכא בזה איסור גורם עי"ש, וכיון שחמץ אסור במשהו רק מדרבנן, והרי כל החשש כאן הוא רק מצד ביטול ברוב של חמץ במשהו שאיסורו מדרבנן א"כ כיון דהוי איסור גברא לא אמרי' זוז"ג, ואף שרק הביטול אסור מדרבנן משום חמץ

במשהו אבל בהמה שאוכלת חמץ הוי איסור חמץ מה"ת, אמנם בנידו"ד שאינו מאכיל
הבהמה חמץ אלא הבהמה אוכלת חמץ מופקר ומובטל א"כ ודאי דאינו אסור מה"ת ושוב
ליכא בזה איסור גורם.

ואף שבדעת תורה למהרש"ם (סי' ס סק"ג) כתב דגם בהמה שנתפטמה באיסורי אכילה
דרבנן אסור לאכול בשרה, והוכיח כן מהא דבמרדכי (יבמות פ"ז אות סו) הביא מש"כ רבינו
יקר לפרש הא דאיתא במתני' דתרומות, דכהן ששכר פרה משיראל לא יאכילנה כרשיני
תרומה, ופירש רבינו יקר דהטעם הוא מפני שהבהמה מתפטמת מהתרומה וא"כ כשתחזור
לרשות ישראל נמצא שיאכל ישראל ממה שנתפטם בגידולי תרומה, עכ"ד (והמרדכי שם
דחה דבריו וכתב דליכא דין גורם ממה שנגרם ע"י אכילה דבר האסור באכילה), והנה
כרשיני תרומה הוא תרומה רק מדרבנן, דהא תרומת ירק לכו"ע הוא רק מדרבנן, וא"כ
לפמש"כ רבינו יקר להוכיח דאיכא דין גורם בפרה שאכלה כרשיני תרומה, חזינן דאיכא
דין גורם אפי' באיסור דרבנן, עיי"ש, מ"מ כבר כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשוה"נ ח"ז
סי' קלט אות ג) לדחות ע"פ מש"כ העין יצחק (אבהע"ז סי' סז ענף ד) דשאני תרו"מ משאר
איסור דרבנן, דכיון דעיקר שם מעשר הוא מה"ת, על כן גם מה שתיקנו רבנן חשיב ליה
כשל תורה, ועוד כתב לחלק, דרק בתרומה דרבנן זה איסור חפצא, דכיון דיסוד דין תרומה
אינו איסור אכילה אלא יסודו דאית ביה קדושה ותרומה, ומחמת הקדושה נאסר לזרים
לאכלו, לכן כשתיקנו חז"ל שיהיה נוהג דין תרומה בפירות וירק, על כרחך שתיקנו
שהתרומה עצמה היא קדושה ונאסרה באכילה לזרים מחמת קדושתה שזהו עיקר דין
תרומה, ולכן תרומה דרבנן הרי"ז איסור חפצא שאיסור אכילה מחמת קדושת חפצא וכנ"ל,
אבל בשאר איסורי דרבנן לא אסרו חכמים שהמאכל עצמו אסור ואינו אלא שאסרו על
הגברא לאוכלו, וכיון דחלוק תרומה מדרבנן משאר איסורי דרבנן, דתרומה דרבנן הוא
איסור חפצא ושאר איסורי דרבנן הם איסור גברא וכנ"ל, לכן שפיר גם לרבינו יקר הנ"ל
ליכא למילף מהא שאסור להאכיל כרשיני תרומה לבהמת ישראל, אלא הא דאיכא דין
גורם בכל דבר שזהו איסור חפצא, והיינו בתרומה אפי' דרבנן או בכל איסורי דאורייתא
שהם איסור חפצא, אבל כל איסור דרבנן שהוא רק איסור גברא ליכא בזה דין גורם,
וכמש"כ החלקת יואב.

ומה שיש ת"ח מופלג אחד (מובא בתשוה"נ שם אות טו) שרצה לאסור קניית החלב
בשביעית מבהמות שאכלו ספיחין משום שגם באיסור דרבנן יש איסור גורם והוכיח כן
מהגמ' בע"ז (סב:) דמבואר שם דמי שהוביל בספינתו סתם יינם וקיבל בשכרו חיטים,
ששכרו אסור מדרבנן משום קנס, ומ"מ מבואר שם בתוס' (ד"ה אתי לזבולי) דאם שרף
החיטים וזיבל בהם שדות נאסר הגידולים מדין גורם, הרי חזינן דאפי' באיסור דרבנן שיסודו
משום קנס מ"מ ג"כ אמרי' איסור גורם, מ"מ כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשוה"נ שם)
שלשיטת החלקת יואב צ"ל דהיכא דאשכחן דין גורם מאיסור הנאה דרבנן על כרחך לומר
דכאן החמירו רבנן ותיקנו דלהוי גדר איסורין כאיסור חפצא ואית ביה איסור גורם, (וכגון
שרצו להרחיק מסתם יינן ע"כ החמירו ביה טובא ותיקנו דאפי' איסור הנאה מהשיכר

שמשתכר מסתם יינם ה"ה כאיסור חפצא ואמרי' ביה דין גורם), אבל לאו כולהו איסורי
דרבנן בחדא כללא כללינהו, אלא היכא דחזינן דתיקנו רבנן דאית ביה גורם, אית ביה
איסור גורם, והיכא דלא חזינן דתיקנו אין לנו לומר מדעת עצמינו דאיכא איסור גורם, אלא
שפיר אמרי' דגדר האיסור כסתם איסור דרבנן דהוא איסור גברא, עי"ש.

אם יש להתיר מטעם דהוי כוח כוחו

יד. ואף אם לא נסכים עם חידושו של החלקת יואב, ועכ"פ גבי איסור חמץ דמשמע
מהפמ"ג ושאר הפסוקים שדנו גבי החלב מדין זוז"ג ולא התירו מסברת החלקת יואב דהוי
איסור גברא, או משום דלא קיבלו סברת החלק"י או משום דס"ל דאיסור חמץ הוי איסור
חפצא, מ"מ יש כמה טעמים להקל אף בבהמה שאכלה כל הפסח חמץ אפי' שהאכילה
ביידיים ע"י ישראל ולא מטעמא דזוז"ג, א. דהא כתב בשו"ת מהר"י אסאד (או"ח סי' קכז)
להתיר החלב והבשר אף היכא שנתפטמה באיסורי הנאה, כיון דחשיב כח כוחו דהאיסור,
ודמי לחליפי חליפין, ואף שמשמעות שאר הפסוקים שדנו מצד זוז"ג משמע דלא ס"ל האי
היתר של כוח כוחו, מיהו לסניף בעלמא אפשר לצרף האי שיטה.

אם יש להתיר מטעם פנים חדשות

טו. ועוד טעם יש להתיר, כמש"כ הגר"מ גרוס שליט"א (במאמרו בקובץ בנתיב החלב
קובץ ה עמ' ה אות ב) ע"פ המג"א (או"ח סימן רט"ז) שמביא בשם רבנו יונה שי"א שהמוסק
נוצר מדם שמתקבץ בגרון חיה ובכל אופן מתירים לאוכלו משום דהוי פירשא בעלמא, ואף
על פי שמתחלה היה דם לא חיישינן להא דבתר השתא אזלינן, וכמו שאם נפלה חתיכת
איסור לדבש, הדבש מותר מכיון שדרך הדבש לחזור הדבר הנופל לתוכו לדבש, ולכן
החתיכה הופכת להיות היתר. ולכאורה אי אזלינן בתר השתא לכאורה הוא הדין גם בחלב,
דאמנם נכון שהבהמה אכלה חמץ, אבל עכשיו, זה לא חמץ, עכשיו זה חלב ופנים חדשות
באו לכאן, ולכאורה מאי שנא מדם שהתקבץ בגרון החיה שהוא היה דם ממש, אם אחרי
זה הוא נהפך להיות דבר אחר - שרי, ולכאורה גם החולקים על רבנו יונה לגבי מוסק יודו
בחלב, שהרי הגמרא בבכורות (ה' ע"ב) אומרת שהחלב מותר למרות שמקורו בדם ולמרות
שהוא יוצא מן החי דילפינן מהפסוק "ארץ זבת חלב ודבש", שהתורה התירה את החלב
למרות שהוא יוצא מן החי ולמרות שהוא נוצר מהדם, ואם כן גם החולקים על רבינו יונה,
נראה שיודו לגבי חלב דשרי, עי"ש. ונראה שזה כעין זה סברת הנשמ"א והתורת חסד הנ"ל
דהואיל ואישתרי אישתרי.

מסקנת השיטות

טז. ואכן, יש הרבה פוסקים שמתירים חלב אף מבהמה שאכלה חמץ כל ימי הפסח ובפרט
אם אכלה גם דברים המותרים, וכמש"כ הנשמ"א המובא לעיל, וכן הביא השד"ח (שם)
בשם האלף המגן (סי' תמח) והיד יהודה (סי' ס בפי' הקצר) שהתירו החלב בפסח מדין
זוז"ג, וכן נקט לדינא הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה (ח"א סי' קמז) אחר
שהאריך במקורות ההלכה מדברי הראשונים והביא את סברת הבית אפרים הנ"ל, מסיק

לדינא "להלכה וגם למעשה", שחלב מבהמת נכרי אף שאוכלת רק מאכלי חמץ אין מקום לאסור את שתיית חלבה, אף לבעלי נפש כיון שאף להרמ"א אין מקום לאסור, ובהמת יהודי שהאכילה חמץ מדינא אין לאסור שתיית חלבה, אך בזה יש מקום לבעל נפש להחמיר על עצמו, עיי"ש. הרי שאף בבהמת ישראל שהאכיל את הבהמה חמץ בידיים כתב רק שבעל נפש יחמיר לעצמו, וכ"ש בנידו"ד שהבהמה אוכלת מעצמה וגם לא נותנים לה חמץ רק חוששים שמא תאכל חמץ שנשאר ברפת, שבודאי בכה"ג גם בעל נפש אי"צ להחמיר.

ולכן נראה למעשה שמצד חשש זה אי"צ להחמיר לקנות מוצרי חלב דוקא בער"פ או בכיתוב "כשר לפסח ער"פ", ומכמה וכמה טעמים: א. דעת הישועות יעקב ועוד פוסקים שאם אכלה גם דברים המותרים מותר לשתות החלב (כמבו' באות א), ב. גם לדעת הפמ"ג מ"מ אם רוב ועיקר מאכלה מההיתר ליכא בזה דין זוז"ג וכמבו' בש"ך לגבי איסור (וכמבו' באות ב), ג. אף כשאכלה רק חמץ יש להתיר מדין זוז"ג מצד גוף הבמה דהוי היתר (כמבו' באות ג), ד. דעת התוס' דזוז"ג אינו מדין ביטול וא"כ גם בפסח יהיה היתר של זוז"ג (כמבו' באות ד), ה. אף לדעת הראשונים דזוז"ג הוא מדין ביטול מ"מ יש לצרף את דעת התורת חסד והרמ"ץ שאינו כביטול ממש וממילא גם בפסח יהיה היתר של זוז"ג (כמבו' באות ה), ו. דעת הרבה פוסקים דגם בפסח יש היתר של זוז"ג וכמבואר בביה"ל בשם הגר"א, וכן דעת הנשמ"א שהמג"א שמחמיר בפסח מיירי רק לגבי היסק תנור ולא לגבי שאר דברים (כמבו' באות ו), ז. דעת הכרתי ופלתי דמתיר מצד שאינו כדרך הנאתן (כמבו' באות ז), ח. דעת הנשמ"א שרק באכלה כל ימיה באיסור אסור ולא כשאכלה קודם הפסח מאכלי היתר (כמבו' באות ז), ט. דעת הנשמ"א והתורת חסד דכל היתר החלב שהוא אבר מן החי חידוש הוא והואיל ואישתרי אישתרי (כמבו' באות ז), י. דעת הבית אפרים, הגר"א, הגר"ח מוולז'ין, והגר"ח מבריסק, ועוד הרבה פוסקים שבהמת נכרי ודאי מותר, וכן הכריע האג"מ (כמבו' באות ט ובאות טז), יא. אפי' בהמת ישראל כיון שאין החמץ המבוטל שאוכלת הבהמה מעצמה אסור בהנאה לא גרע מחמץ של נכרי שמותר (כמבו' באות י), יב. ועוד, דהא כל מה שאוסרים זוז"ג בפסח מבואר במהר"ם שיק שהוא משום מבטל איסור לכתחילה שאסור בשבילו וממילא אסור לקנות ממנו, אבל בנידו"ד הוא אינו מבטל אלא הבהמה אוכלת לבד (וכמבו' באות יא), יג. סברת החלקת יואב והגר"מ שטרנבוך דבאיסור גברא לא אמרי' זוז"ג ומותר בלא"ה וחמץ הוי איסור גברא, וכן נקט הגרי"ש אלישיב גבי החלב בשביעית דמותר משום דהוי איסור גברא (כמבו' באות יג), יד. סברת המהרי אסאד דגבי החלב לא הוי זוז"ג אלא הוא כוח כוחו (כמבו' באות יד), טו. סברת הגר"מ גרוס דגבי החלב הוי כפנים חדשות (כמבו' באות טו). ומכל צירופי ההיתרים הנ"ל נראה דאי"צ לחוש לחומרא זו.

אם יש לחשוש לחמץ שחודר למשאבות החלב

יז. ומה שיש מחמירים לקנות במוצרי חלב דוקא בכיתוב "כשר לפסח ער"פ" וטוענים שחוששים שמא בפסח נכנס חמץ ממאכלי הבהמות שנשארו ברפת וא"כ בפסח לא בטל,

ועוד חוששים שאם הפרה אוכלת חמץ בפסח עלול משהו מחמץ זה להגיע למיכל החלב ולשהות בו יחד עם החלב באופן שיאסור את החלב מחמת כבוש הרי הוא כמבושל.

אמנם על חשש זה עונה הרב וייטמן רב תנובה (בקובץ בנתיב החלב קובץ ב עמ' 12) בזה הלשון: כיצד מגיע החמץ למיכל החלב, מכונת החליבה שואבת את החלב מהבהמה בואקום, ולעתים, אזור עטיני הפרה או סביבתה מלוכלכים בשאריות קש או שאריות מזון, ומכונת החליבה עלולה לשאוב משהו משאריות אלו למיכל החלב, ואכן, כשהחלב מגיע למחלבה הוא עובר סינון ועל המסננים ניתן למצוא את השאריות הללו שנשאבים עם החלב, כדי לפתור בעיה זו, לכאורה, מספיק להתקין מסנני חלב עדינים בין מכון החליבה למיכל החלב ובכך למנוע הגעת גופים זרים ושאריות מזון ולכלוך מלהגיע למיכל החלב, ואכן, כך נוהגים, אלא שגם מסננים אלו אינם יכולים להבטיח חלב נקי במאה אחוזים (זאת, ניתן להבטיח רק לאחר תהליך הפסטור והפרדת השומן הנעשים במחלבה והמביאים לכך שהחלב יישאר נקי מכל שארית לכלוך ומכל חשש לזיהום בחיידקים), לכן נדרשים כל בעלי הרפתות לעבור למזון כשר לפסח, כך שגם אם מערכות הסינון לא מצליחות למנוע את מעבר הכלוך במאה אחוזים, ומשהו משאריות הבליל המזון של הפרות מגיע למיכל החלב, הרי שמכיוון שהבליל בתקופת הפסח איננו מכיל גורמי חמץ, הרי שאין בכך כדי לפגוע בכשרות החלב. ולאור המצב הקיים כיום, שהחלב כולו עובר סינון עדין מיד לאחר החליבה, והמזון ברפתות מוחלף למזון ללא גורמי חמץ, הרי שגם החלב שנחלב בפסח עצמו הינו כשר לפסח אף למהדרין, זאת, מכיוון שקיים סיכוי קלוש ואפסי ביותר שהחלב עלול להיאסר, שהרי כדי שהחלב ייאסר צריכים לקרות הרבה מאוד דברים בעלי סבירות נמוכה ביותר, שבמזון הפסח מעורב דגן, שבדיוק מעט דגן זה נדבק לפרה והגיע איתה למכון החליבה, ושהוא זה שנשאב יחד עם החלב, ושהוא זה שבדיוק הצליח לחדור את מערכות הסינון העדינות, ושהדגן הזה הספיק להחמיץ, ושהוא לא נפסד ממאכל בהמה קודם לשאיבתו לחלב, ושהוא שהה במיכל מעל לכ"ד שעות באופן שנחשב לכבוש (עי' בשע"ת או"ח תס"ז ס"ק ל"ד שהביא בשם הבית יעקב סימן צ"ט שמכיוון שאיסור משהו בפסח הינו איסור מדרבנן הרי שבספק כבוש אזלינן לקולא ועיי"ש שהשע"ת הביא שיש שחלקו עליו כשמדובר בחמץ גמור כגון לחם אך הסכימו במקרה של גרעין חיטה שיש ספק נוסף אי החמיץ), ומשום כך ברור לכל שמדובר בספק רחוק ביותר ובסבירות נמוכה מאוד, כך שניתן לומר, שהחשש שחמץ כלשהו עלול להתערב בחלב בפסח הינו קטן הרבה יותר מהחשש של התערבות חמץ כלשהו במאגרי מי השתייה בפסח, ומי שאינו מקפיד לאגור את מי השתייה והבישול לכל הפסח בערב החג, יכול גם להקל ולהשתמש בחלב הנחלב בפסח עצמו ששם החשש קטן יותר, ועיי"ש שכתב עוד כמה טעמים ע"פ הלכה להתיר, ואכמ"ל.

ועכ"פ גם אלו המחמירים לקנות מוצרי חלב בפסח בכיתוב "כשר לפסח ער"פ" אין בזה ענין יותר משאר מוצרים שיש להחמיר לקנותם בער"פ או אף בפסח אם ידוע שייצרו אותם בער"פ, ובכלל זה גם ביצים ועופות, שמצד דין זה וזה גורם זה אותו דין כמו החלב,

הלכה בפרשה / הרב רפאל אלחנן רבינוביץ, מח"ס 'מאור יעקב' כ"ג חלקים על הלכות המועדים וחדשי השנה
אם יש מקום להחמיר לקנות מוצרי חלב בכיתוב "כשל"פ ער"פ", ואם יש מקום להחמיר
לא לקנות ביצים בפסח

והמחמירים משום חשש שבעלי חיים יאכלו חמץ יחמירו גם לקנות כל הביצים והבשר
בער"פ או אף בפסח אם ידוע ששחטו אותם קודם הפסח כפי שידוע בכשרות העפות בד"ץ
העדה החרדית שאין שחיט בפסח עצמו.

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף וש"ס, בני ברק בדין חייב אדם לטהר את עצמו ברגל

איתא במסכת ראש השנה דף טז ע"ב, א"ר יצחק חייב אדם לטהר עצמו ברגל שנאמר מבשרם לא תאכלו ובנבלתם לא תגעו טמאים הם לכם, יכול יהיו ישראל מוזהרין על מגע נבילה, תלמוד לומר אמר אל הכהנים בני אהרן בני אהרן מוזהרין בני ישראל אין מוזהרין והלא דברים קל וחומר ומה טומאה חמורה כהנים מוזהרין ישראלים אינן מוזהרין טומאה קלה לא כ"ש אלא מה תלמוד לומר ובנבלתם לא תגעו ברגל ע"כ.

ומ"מ מבואר בדברי הגמ' שכ"ז דוקא היכא שהיה בית המקדש קיים, והיה עושה כן בעבור קדושת המקדש ואכילת קדשים, וכמו שפסק הרמב"ם בהל' טומאת אוכלין פרק טז הלכה י' כל ישראל מוזהרין להיות טהורים בכל רגל מפני שהם נכונים ליכנס במקדש ולאכול קדשים, וזה שנאמר בתורה ובנבלתם לא תגעו ברגל בלבד, ואם נטמא אינו לוקה, אבל בשאר ימות השנה אינו מוזהר, עכ"ד.

וכן כתב הרמב"ן (שמיני יא ח) שאין הנוגע בנבילה ברגל עובר בלאו ולוקח, ומה שאמרו שחייב לאהר עצמו ברגל מצוה מדברי סופרים, ואין בזה מן התורה עשה או לא תעשה, זולתי מצוות העלייה לרגל או שיהא ובנבלתם לא תגעו אסמכתא כשאר אסמכתות ע"ש. וכן מבואר רב נטרואי גאון (סימן תקלב) שכתב וששאלתם טהרה זו שאמרו חכמים חייב אדם לטהר עצמו ברגל (ר"ה טז:): צריכה מים חיים או לא, כך ראינו שלא מצינו מים חיים בכל חייבי טבילות אלא בזב בלבד שמפורש בו (ויקרא טו יג) ורחץ בשרו במים חיים וטהר ונדה נמי מפני שהיא ספק זבה אבל שאר חייבי טבילות אין צריכין מים חיים וכ"ש טבילת הרגל שלא הצריכוהו חכמים אלא לנקות את עצמו בלבד עכ"ד. וכן בתשובות הגאונים מזרח ומערב (סימן עח) ע"ש. וכן מוכח מדברי התוספות רי"ד (ביצה דף יז ע"ב) שכל אדם שמטהר את עצמו ברגל מפני שהוא צריך להראות בעזרה ולאכול שלמי חגיגה. וכן מבואר בטורי אבן עמ"ס ראש השנה שהוא משום שיוכל לקיים חובות הקרבנות שברגל דהיינו לראות בעזרה ולהקריב קרבן ראייה חגיגה ושלמי שמחה שהטומאה מעכבת בהן יעו"ש וכן כתב הצ"ח בבימה דך יז ויסוד דבריו ממש"כ הרמב"ם בפרק טז מהל' טומאת אוכלין הלכה י' וז"ל: כל ישראל מוזהרין להיות טהורים בכל רגל מפני שהן נכונים להכנס למקדש ולאכול קדשים וכו' עכ"ל הרי לן שהוא משום הקרבנות, וממילא יש לדון בזמן הזה דליכא קרבנות דלכאורה ליכא חיוב לאדם לטהר את עצמו ברגל.

וכדעת הרמב"ם כן נראה דעת הרי"ף והרא"ש שהשמיטו האי מימרא, אולם הב"ח (סימן תרג) כתב בדעת הרא"ש (יומא פ"ח סימן כד) והטור שיתכן שגם בזמן הזה צריך לטבול ע"ש, וכן כתב מורינו הבא"ח בשו"ת תורה לשמה (סימן תקיב) כתב בכוונת הרא"ש דאין לומר דכוונתו דע"י כן לא תועיל לו הטבילה אלא כוונתו לומר הגם שנטהר מטומרת קרי שמסתלקת ממנו ע"י טבילה מאי נפק"מ הא עדיין הוא טמא מת וא"כ אינו יוצא ידי חובת

מאמר רבי יצחק הנזכר, והא ודאי דגם הרא"ש מודה דעדיף ליה לטבול שיהיה נטהר מטומאה דקרי, אך לענין הברכה הוצרך לומר שאין מברכים עליה, אבל לא משום שאינו מוסיף טהרה, ע"ש עוד מה שהאריך בזה.

ויש להוסיף בזה שהרי כיון שנאמר בגמ' חייב הרי הוא עד מסירות נפש וכמ"ש בשו"ת דברי יציב או"ח סימן רצו אות ג' שכתב וזקני הקדוש מצאנו זי"ע היה רגיל לומר דחז"ל אמרו חייב אינש לבסומי וכו' ומזקני החכם צבי שבמקום שבמקום רז"ל חייב צריך לקיים במסירות נפש, ובעניי לא מצאתי המקור לזה ומ"מ מבואר שס"ל להחכם צבי חיוב גמור הוא לבוסמי בפורים עכ"ד, ויעו"ש עוד בילקוטים והשמטות סימן סו שכתב, אזכיר רק מה ששמעתי מכ"ק אמור"ר וכו' דהוה מרגלא בפומיה דא"ז בכל פורים לומר בזה הלשון: גלוי וידוע שאפילו היום נותנים לי כל חללי דעלמא לא הייתי שותה ומקלקל את מוחי, אבל זקניני החכם צבי היה אומר שבכל מקום שאמרו רז"ל חייב החיוב הוא במסירות נפש, וא"כ חייבים למסור נפשינו על זה, יעו"ש עוד. ועיין עוד במש"כ בהא בקונ' שערי יוסף בדיני חייב אינש לבסומי, תשפ"ב.

וע"ע בשדי חמד (מערכת ח' כלל מז), מה שהאריך בזה, ובשו"ת שאגת אריה (סימן סז) הסיק דהיום אין חובה, ומשו"ה אין מברכים על טבילה זו, וכן כתב בספרו טורי אבן ר"ה דף טז ע"ב, וכן כתב בשו"ת יד אליהו מלובלין (סימן סח) שהמצוה לטהר את עצמו ברגל אינה נוהגת אלא בזמן שבית המקדש קיים שהיו חייבים ישראל להראות בבית המקדש ולאכול מן הקורבנות של שמחה וחגיגה יעו"ש. ובצל"ח (ביצה דף יז ע"ב).

ובחזון עובדיה (יו"ט עמ' קב) כתב, לדינא שבזמן הזה שהכל טמאי מתים אין תועלת בזה כ"כ אלא ממידת חסידות בלבד למי שאפשר לו, ע"ש מה שהאריך בכ"ז בהערות שם. אולם מה שיש להחמיר בזה משום טבילה של תוספת קדושה, וכמו שכתב האריז"ל בשער הכוונות (דף עח ע"א) כתב לטבול בערב יו"ט, והביאו בכה"ח (סימן תסח סק"א) ע"ש, ובדברי מרן החיד"א בספר מורה באצבע (אות יד) שהוא חיובא, וע"ע בספר הרוקח (סימן רכא) שכתב, שלש פעמים נקרא הקב"ה מקוה, א' מקוה ישראל ה' מושיעו (ירמיהו יד ח), ב' מקוה ישראל ה' כל עוזבך יבושו (שם יז יג), ומקוה אבותיכם ה' (שם ס' ג) לפיכך צריך אדם לטהר את עצמו בשלשה רגלים עכ"ל. ועיין עוד בזה בגם אני אורך מתשובתי חלק ב' סימן קט.

והנה נשאלה השאלה בבית מדרשא כיצד איכא חיובא לאדם לטהר את עצמו ברגל, הרי גם ברגל איכא חיובא של מצות עונה וממילא הרי אינו נשאר טהור, ומה שגם ברגל איכא חיובא הוא ממה שמבואר בגמ' בערכין דף ג' ע"ב והני כהנים הואיל ובני עבודה נינהו לא לחייבי קמ"ל וכו' ופירש"י בני עבודה נינהו ואין יכולים לדור איש ואשתו בסוכה שאין נזקקין לנשותיהן דרמיא עלייהו עבודת הרגל אימא לא ניחייבו עכ"כ לשון רש"י ומוכח שהכהנים היו אסורים, אבל ישראלים לא, וקשה הרי גם ישראלים צריכים להיות טהורים, וכמו שמבואר ברמב"ם בפרק טז מהל' טומאת אוכלין הלכה שכתב בזה"ל: כל ישראל מוזהרין להיות טהורים בכל רגל מפני שהן נכונים להכנס למקדש ולאכול קדשים וכו' עכ"ל, וכתב להקשות בספר שמועת חיים ערכין ח"א סימן מד שא"כ יש לעיין מאי שנא כהנים

שאסורים, והביא שם שבהגהות חשק שלמה בערכין שם כתב שישראל מותרים בנשותיהם משום דמצות ראית פנים בעזרה אינה נוהגת רק ביום ראשון ומצות שמחה באשר ימות החג יכול לצאת בכסות נקיה ויין ישן, עכ"ד, ואמנם לכאורה בעיקר דבריו הרי הרמב"ם כתב כל הרגל, ובע"כ דרש"י פליג על דברי הרמב"ם, ויש לעיין בשורש פלוגתם.

ואמנם במצינו בהגהות הגרא"מ הורוביץ עמ"ס סוכה דף כו ע"א שכתב שכל ישראל היו צריכים להיות בטהרה כל ימות הרגל עד שיאכלו שלמי שמחה ורק אח"כ הותרו בנשותיהן ויטבלו בו ביום כדי שיהיו טהורים למחר, אלא שכתב להקשות שא"כ גם כהנים יהא דינם כן שאחר עבודתם יותרו ברגל בנשותיהן ומאי ס"ד בגמ' לפטור כהנים מסוכה בגלל שאסורים בנשותיהן טפי מישראל, וכתב שצריך למחוק תיבות שאין נזקקין לנשותיהן וכוונת הגמ' שהכהנים צריכים ללון במקדש. עכת"ד, ועכ"פ מוכח מדבריו שהישראל הרי יכול לטבול כל יום, ולבאר שא"ש הלשון הרמב"ם שכל הרגל, ובע"כ דהוא משום זה כל יום.

ועיין עוד בשמועת חיים מש"כ לדון בגדר הראיה האם רק בים הראשון או כל שבעת הימים יעו"ש, ויעו"ש שכתב להעיר אי נימא שיש לטבול בכל יום וזהו הדין והחיוב טהרה ברגל, הרי בטר או"ח סימן תרג כתב להביא לדברי הירושלמי דר' חייא מפקיד לרב דיזוהר לאכול בטהרה לכל הפחות שבעה ימים בשנה, וביאר הראבי"ה דקאי על שבעת ימים שבין ר"ה ליוה"כ ועל ר"ה עצמו א"צ להזהירו שחייב לטהר עצמו ברגל ופשיטא שיאכל בטהרה עכ"ד הטור ומוכח דיש להיות בטהרה כל הרגל כולו, ואמנם יש לומר שעדיין שייך לאכול כל הרגל בטהרה ויאכל רק בלילה, משיעריב שמשם.

ואמנם יש להעיר בזה מדברי המאירי בבית הבחירה שנראה שהדין לטהר עצמו ברגל הוא מלפני הרגל וז"ל: שהדבר ידוע שחייב אדם לטהר עצמו ברגל, והיה דרכם לטבול מערב יו"ט שיעריבו שמשם בכניסת יו"ט ונמצאו נכנסים ליו"ט בטהרה, ואצ"ל שהיו צריכין להטביל את כליהם להשתמש בהם ביו"ט עכ"ל, ויעו"ש בשמועת חיים שכתב להקשות מנ"ל שיש חיוב להטביל כליו בערב הרגל, ומ"מ נפקא מדבריו שהחיוב הוא בערב הרגל, ומ"מ אפש"ל שס"ל דסגי ביום הראשון.

ומה דיש לומר דסגי ביום הראשון כן מצאתי בזה לפוסק הדור מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א במועדים וזמנים חלק א' יו"ט סימן כט שכתב בזה"ל: אמנם ידעתי גם ביום טוב גופא אין צריך, והראייה שלא מצינו איסור ליזקק לאשתו לקיים מצות עונה ביום טוב אף שהוא טבול יום שצריך טבילה היסור בבשר קדשים שהיא עיקר מצות שמחה בזמן הבית לכתן הש"ב מבטל עיקר מצות שמחה שהיא בבשר שלמים דוקא, וע"כ מצות שמחה היא לשמח לבבו בכל מה שמשמחו ואין צריך למעט מעונה לקיים עיקר מצות שמחה בבשר שלמים וכן אין צריך לדקדק לשתות יין דוקא שזרן גבול למצות שמחה רק משמח לבבו כפי שית נפשו, וע"כ הסיק מרן הגר"מ שליט"א, אמנם נראה שמעונה אינו ראייה דלע"ד ברור שמצות אכילת שלמי שמחה מקיימיו כבר בלילה ראשונה והאין שמחה בלילה ראשונה כמבואר בפסחים עא היינו שאין חיוב מדינא לשחוט מערב יום כגב לקיים המצוה כבר בלילה ראשונה אבל אם שוחט מערב יום טוב ואכל בלילה ראשונה קיים אז מצות

אכילת שלמי שמחה, וכן מוכח מהרמב"ם שפוסק בפ"ב דחגיגה הלכה י"ג לא יביא אדם תודה ביום רבעה עשר מפני ההמץ שבה שאין מביאיו קדשים לבית הפסול ואם הביא יוצא בה ידי חובת שלמי שסחה כמו שביארנו ע"ש ותמה הכסף משנה היאך יוצא בתודה חובתו ביום טוב והא נפסל ביום בלינה ע"ש בלח"מ שחידש דבר פלא שאין איסור לא תלין כשמלין לצורך מצוה דשלמי שמחה ע"ש ולפי דברי הרמב"ם א"ש כפשוטו דאכל בערב שגם אז מקיימין כבר מצות אכילת שלמי שמחה שאין חיוב בלילה ראשונה בשלמי שמחה, אבל אם אוכל קיים בזה המצוה, וא"ש דמקיים מצות עונה בלילה ראשונה, שאוכל מקודם בשר שלמי שמחה וסגי בכך. ויעו"ש עוד במה שדן בדין שמחה ולגבי החיוב לשתות יין שאין חיוב לשתות יין כל יום דוקא ורק היכא שמרגיש שמחה, [ועיין עוד בזה במש"כ בספרי שערי יוסף חול המועד תשפ"ב].

וכן בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב דף קפב הביא בהערה שכתב לו מרן הקה"י זצוק"ל כה"ג אחר שתמה מה מועילה הטבילה, וז"ל מרן הקה"י, אולי מה שלמדנו לאסור טומאה ברגל היינו טומאה כזו שמחמתה נמנע הוא ממצות ראייה וחגיגה ושלמי שמחה [שהרי מה"ט חמיר רגל משאר ימות השנה לפי שמצות הרגל א"א לקיימן כשהוא טמא] אבל בכל יום אחר שכבר קיים מה שחייב היום במצות קודש ומקדש שוב הרי הוא כשאר ימיו שמותר במצות עונה באופן שיטבול ויעריב שמשו בו ביום כדי שיהא טהור למחר.

וכתב עוד, וביותר אני תמה בזמן הזה שנהגו ליטהר לרגל אף שאין לנו מקדש מ"מ נהגנו כעין המקדש שנוהרו בערב הרגל בטבילה לצאת מחשש טומאה וקשה מה מועיל הטבילה אם מקיים מצות עונה ליל החג ועיין במ"א ס"ס קכ"ח שהכהנים נהגו לא לקיים מצות עונה בליל יום טוב שצריכים להיות טהור לנשיאות כפים ונוהרין שלא להיות אפילו טבול יום ע"ש אבל בישראל לא שמענו מעולם להיות נוהרין בכך וקשה מה מועיל הטבילה בערב חג אם נטמא ליומו וכ"ש דקשה כשחל ערב פסח בשבת אם מקיים מצות עונה בשבת ואינו טובל בשבת הלא הוא טמא ברגל ומה הועיל הטבילה ערב שבת ואף שאנו בלאו הכי טמאי מת ולא הותרה לציבור למצות ראייה הלא נהגנו ליטהר עכ"פ מטומאת קרי ברגל ומה מועיל אם מקיים בליל שבת מצות עונה ואינו טובל וצ"ע.

וסיים, ואולי נהגו להחמיר לטבול בזמן הזה לרגל כדי שזכור למעבד הכי בביאת משיח צדקינו בקרוב אבל לא להקל במצות עונה ואף שמפסיד טהרה ברגל די בטבילה ערב הרגל לזכור לטבול לעתיד ואז באמת יטהר ברגל לא ליטמא כבעל קרי וכ"ז צ"ע עכ"ד.

ובספר אמרי חמודות בסוף הספר עמ' צד כתב שי"ל שעולי רגלים לא קיימו מצות עונה שהרי גבי חנה כתיב בשמואל (לא א) ועלה איש ההוא מעירו מימים ימימה, ואיתא במדרש ילקוט שמועני אלקנה ואשתו ובניו ואחיותיו וכל קרוביו היה מעלה עמו לרלג יהיו לנים ברחובות של העיר וכו' יעו"ש, ובגמ' בכתובות דף סה ע"א איתא, א"ר הונא מניין לאכסנאי שאסור בתשמיש המטה שנא' וישכימו בבוקר וישתחו לפני ה' וישבו ויבאו אל ביתם הרמתה וידע אלקנה את חנה אשתו ויזכרה ה' השתא אין מעיקר לא יו"ש, הרי שלא קיימו מצות עונה וגם בהליכה וגם בחזרה, ואמנם בעיקר ראייתו י"ל שהרי כ"ז לגבי האורחים,

אבל מה יש להשיב לגבי הדריים בקביעות בעיה"ק ירושלים, ולכן אין ישוב זה מיישב.
[ובעיקר דין תשמיש המטה באכסנאי יעויין שו"ע ומשנ"ב סימן ר"מ, ופסק"ת שם].

ואמנם יש לדון כאן מדין עוסק במצוה פטור מן המצוה כיון דאיכא מצוה עונה, ממילא נפטרים ממצות שמחה, וכ"ז היכא דאיכא מצות עונה אם הוא ליל שבת או ליל טבילה, אבל במקרה רגיל יהיה פטורא ממצות עונה ע"י מצות שמחה וכמו שנראה להוכיח ממש"כ בשו"ת שאגת אריה סימן סו בפלוגתת הראב"ד והרמב"ם בדין נשים אם חייבות בשמחה שאיתא בגמ' בר"ה דף טז חייב אדם לטהר עצמו ברגל תניא נמי בנבלתן לא תגעו כו', והטעם כדי שיוכל לקיים מצות עולת ראיה וחגיגה ולשמי שמחה שא"א לעשותם בטומאה והנה מפני ראיה וחגיגה אינו מוזהר אלא בטומאה ארכיתא אבל בטומאת ערב של שרץ ונבלה הלא אפילו כשטמא בהם יכול לטבול ולהביאם כל שבעה שיש להם תשלומים אלא ודאי מפני שלמי שמחה שחייב בהם כל ימי הרגל א"א שיטמא עצמו כל ימות הרגל, וא"ת שיכול לקיים שמחה בשאר מיני שמחות אבל מכיון שהגיע הרגל חל עליו מצות שמחה בשלמי שמחה א"א שיפקיע עצמו מזה ע"י שיטמא עצמו כו' ברם אשה הלא פטורה מעולת ראיה וחגיגה ע"כ הא דחייב לטהר ברגל דכתיב בנבלתן לא תגעו הוי משום שלמי שמחה שמחוייבים בה כל יום וא"א שיטמא עצמה מכיון שבא הרגל והוא טהורה ונתחייבה בה א"א שתפקיעה עצמה מחובת המצות הזאת, וא"ת אם אכלה כבר ביום הזה שלמי שמחה יכולה לטמא עצמה בטומאת ערב דנבלה ועד הלילה תטבול ויעריב השמש יתקיים בלילה מצות שלמי שמחה מ"מ בכל יום מימי הרגל מוזהרת על נבלתם לא תגעו קודם שאכלו שלמי שמחה, ומסיק שכ"ז להרמב"ם שוסבר שנשים חייבות בשלמי שמחה, אבל הראב"ד שסובר שאין נשים חייב בשלמי שמחה אין הן מוזהרות על נבלתם לא תגעו יעו"ש, ומוכח מדבריו שכתב שמכיון שבא הרגל והיא טהורה אינן יכול להפקיע עצמה מחובת שמחה וי"ל שהוא משום שעוסק במצוה ופטור מן המצוה ולכן נראה לפי"ז אין על עולה רגלים מצות עונה שהרי ע"י עונה נעשה טבול יום.

ושוב מצאתי בזה בשו"ת דברי שלום קרויז חלק ב' או"ח סימן קיט שנשאל על מנהג האשכנזים שטובלים בערב יו"ט לקיים החיוב לטהר עצמו ברגל ובכל השנה לא טובלים ורק ביו"ט משום מה שנאמר בתורה ובנבלתם לא תגעו ונשאר החיוב גם בזמן הזה ונשאל מה מהני הטבילה הא אי מקיים מצות עונה בליל יו"ט א"כ מה מועיל הטבילה בערב יו"א וגם אם טובל ביו"ט עצמו הרי הוי טבול יום ואינו ראוי להיות טהור למקדש, וכתב השואל שקשה לבטל מצות עונה.

וכתב להשיב לשואל, שמש"כ שקשה לומר שיבטל מצות עונה, כתב ע"ז בזה"ל: ידוע מה שאומרים בשם הגאון החת"ס ז"ל דרוב דוחקים הם אמת ומי שרוצה לקיים להיות טהור ברגל כפשוטו על הרגל זה בודאי צריך לשמור עצמו שלא לקיים מצות עונה כפשוטו, רק יפייס אשתו באופן אחר וכיון דמחלה אינו עובר ועל ועונתה לא יגרע כמ"ש בש"ת ובאל"מ הל' ראש השנה דמחלא אדעתא דמנהגא וכיון שהוא נוהג בעצמו בפרישות ביו"ט נקבע הדבר אצלה כמנהג ומחלה ולכן שפיר לא הקשה לו על מנהג החסידים רק על מנהג האשכנזים כי החסידים נוהגים באל"ה פרישות ביו"ט כמ"ש בשם האריז"ל בב' ימים

ראשונים של פסח, בליל שביעי של פסח, ורמזו בקרא ולא קרב זה אלא זה כל הלילה וכ"ש בלילי שבועות כמ"ש בשלה"ק זכר למ"ת ליל שמו"ע וש"ת ורמזו ע"ז ביום השמיני עצר"ת תהיה לכם, אך מלילי סוכות צ"ע, כי שם נאמר תשבו כעין תדורו איש ואשתו כמ"ש חז"ל בערכין דף ג' ע"ב דהו"א דמהאע"ט כהנים יהיו פטורים מסוכה דהוי בני עבודה ואינן יכולים לדור איש ואשתו דאין נזקקין מפני הרגל קמ"ל דמ"מ חייבין בסוכה א"כ ראייה דסתם בני אדם שאינן בני עבודה חייבים בעונה וכמ"ש בלש"ה הקדוש מסכת סוכה בעמוד השלום דף יג ע"ב בשם ספר מטה משה, ויעו"ש שכתב שי"ל שהרי יכולים למחול, וממילא מי שרוצה לקיים מאמר חז"ל אין לו לקיים מצות עונה כל הרגל, ויעו"ש שכתב לחלק בין טבילה בזמן הזה למה שטבלו בזמן בית המקדש שכיום אינו צריך להיות כמו בזמן בית המקדש, אלא רק מצוה איכא וכמו שכתב בספר אלף למטה סימן תרכח סקכ"ה יעו"ש מה שכתב להאריך בזה.

ועיינתי שם בהמשך דבריו ושם כתב להביא דברי השאגת אריה שהבאנו לעיל ולפי"ז כתב לומר שיש לומר שיש פטור של עוסק במצוה פטור מן המצוה למצות שמחה, ויסוד דבריו הוא ממה דאיתא בגמ' בפסחים דף עא ע"א והיית אך שמח לרבות ליל יו"ט האחרון לשמחה אוא יאנו אלא יו"ט הראשון ת"ל אך חלק, הרי שלא שייך שמחה בליל יו"ט הראשון, והרי קימ"ל בגמ' בסוכה דף כה ע"ב גבי העוסק במצוה פטור מצוה דהו"א כי מט זמן חיובא דק"ש אימא לא יפטור מקר"ש דלא בכה"ג עוסק במצוה פטור ממצוה קמ"ל דבכל אופן אמרינן עוסק במצוה פטור ממצוה, ובתוס' שם בד"ה משום דלא זמן חיובא, ובגמ' בזבחים דף ק ע"א משמע דכי מטא זמן חיובא לא אמרינן עוסק במצוה פטור מן המצוה ולהכי לאחר חצות לא יטמא דמטא חיובא דפסח יעו"ש ועכ"פ למדנו דהיכא דלא מטא זמן חיובא אמרינן הדין דעוסק מן המצוה פטור מן המצוה, וא"כ בנ"ד כיון שזמן שלמי שמחה הוי רק ביום היו"ט ולא בלילה שאין קרבן בלילה ולא חושב הלילה כזמן שראוי להביא קרבן וכמ"ש בריש פסחים בסוגיא דהמפלת אור לשמונים ואחד שלא יצתה לזמן שראויה לקרבן יעו"ש וא"כ בליל יו"ט איכא המצוה של ועונתה לא יגרע רק אח"כ בבוקר בא הזמן שראוי להביא שלמי שמחה וא"כ בדואי פטור מכח העוסק במצוה של עונה הקודמת וכיון שגם בזמן המקדש יש להתיר לקיים העונה כ"ש בזמן הזה, ויעו"ש עוד מש"כ לפלפל בזה, ואמנם יש לעיין דלפי"ז אם איכא בכה"ג פטור של עוסק במצוה פטור מן המצוה, לא נמצא מי שנשוי שמקיים מצות שמחה ביו"ט, וזה לא שמענו, ועיין.

ושוב ראיתי שכה"ג כתב לבאר בשלמי יוסף עמ"ס ראש השנה עמ' קסז הגאון רבי נתן אפרים רודשילד שליט"א מרה"י תורה בתפארתה, ואמנם לא כתב מדין עוסק במצוה פטור מן המצוה, אבל הרגיש שזה דחוק וז"ל: ובארנו בזה במקו"א שאין מצוות שמחה מחייבת למנוע מצוות עונה ולא מיבעי לשיטת הט"ז או"ח סימן תרל"ט סק"ט דלהיות עם אשתו שייך לענין מצות שמחת יו"ט, אלא אפילו אם לא כהט"ז מ"מ כיון דמהותה של שמחת יו"ט לנהוג את היו"ט בשמחה, אינה מחייבת לשנות הארחות חיים הגיל של הימים ויש לנהוג בהם מנהג דרך ארץ, דאל"כ אין דרך שמחתו בכך, נולכין י"ל דמותר למנוע בזמן הזה מלשותות יין בזמן שרוצה ללמוד כגון בליל שבועות שמנהג ישראל לעסוק בתורה כל

הלילה, וכן נשים יש לומר דפטורים מללבוש בגדי צבעונים כשעוסקים בבישול וכו', וכתב שם, ויש לדון א"כ דלא רק בענין מצות שמחה שמותר למנוע משום מנהג דרך ארץ אלא בכל מצווה שבניהגו הרגל כיון דהמציאות של הרגל והיו"ט ימי שמח אינו מחייב ניהוג הסותר את טבעם של הימים ולכן הגם שאסור לטמאות את עצמו, מ"מ על טומאה המחויבת מצד ניהוג ימי יו"ט גופא לא הוזהרו, והדברים מחודשים מאד, אבל לכא' מוכרחים הן מהסוגיא דערכין עכ"ד, והרי לן דהוא הרגיש בהא דוחק, ויעו"ש עוד במש"כ בכ"ז. ועיין עוד במש"כ במנחת ברוך ריש סימן עז.

ובכל האי דינא מצאתי קושיא חדשה שכתב להקשות בעל המשכנות יעקב בספר קהלת יעקב עמ"ס מו"ק דף ח' ע"ב אמאמי צריכים למילף מהא דכתיב ושמחת בחגך ולא באשתך שאין נושאים נשים המועד והרי קימ"ל דחייב אדם לטהר את עצמו ברגל, וא"כ היאך ישא אשה ברגל ויטמא עצמו בטומאת שכבת זרע, ובעיקר קושייתו י"ל שבעינן למילף לזמן שאין בית המקדש קיים שאז ליכא חיובא לטהר עצמו ברגל במועד, ומ"מ בעיקר קושייתו גם אי נימא לא כמ"ש ראיתי בקובץ בית אהרן וישראל שנה גיליון מס' קצא עמ' עא במאמרו של הרה"ג דוד מצגר שליט"א שי"ל שאחרי הנישואין מתחייב במצות עונה ואין החיוב הטהרה ברגל דוחה מצוה זו אבל לחייב עצמו ברגל ע"י נישואין ליכא חיובא, ומ"מ מוכח דיסוד הדברים דכיון דאיכא חיובא דמצות עונה ממילא ליכא לחיוב לטהר עצמו ברגל.

אבל הביא שם שכתב בהעמק שאלה שאילת ל' אות ד' שפשיטא ליהש כל ישראל אסורים ברגל בתשמיש המטה בזמן הבית וכמו שכתב הרמב"ם בהל' טומאת אוכלין פרק טז הלכה י' שהחיוב הוא להמנע מטומאה, ושכן נראה מדברי הגריפ"פ בפירושו לספר המצות לרס"ג ח"א עשה ב' סח יעו"ש, ועיין עוד בספרו דליות דוד עמ"ס מו"ק.

והכי נראה שביו"ט ליכא חיוב למצות עונה ממש"כ בספר ישמח משה פרשת אמור שכתב משה"ט לא אמרינן חייב אדם לטהר בשבת כמו שאמרו חז"ל חייב אדם לטהר ברגל שבשבת איכא מצוה עונה דעונת ת"ח מליל שבת לליל שבת יעו"ש, וכן בספר בית אלוקים למבי"ט שער היסודות פרק סג כתב שמה שאמרו חז"ל חייב אדם לטהר עמו ברגל ולא אמרו בשבת כי בעצם קדושת השבת לא יקל ולא יגרע בקדושתו שום דבר של טומאה יעו"ש, ואמנם בגליוני הש"ס עמ"ס חגיגה דף כ לא נראה שבשבת בעי יותר שימור יעו"ש, ועיין עוד בקובץ קול התורה חלק פא עמ' שפה.

אבל לדינא לכאורה ששפיר שייך לומר דין עסוק במצוה פטור מן המצוה, וכן כתב לדינא בשו"ת משנה הלכות חלק יח סימן שי וז"ל: והרי עיקר הטעם לכו"ע הוא מפני שהם נכונים ליכנס לבית המקדש ולקיים מצוה, ואם נזדמנה לו מצוה קודמת, ודאי דאין לעבור עליה בשביל שלא יוכל ליכנס למקדש, ודאי היכא דאינו מצוה אלא רוצה לטמאות עצמו משאר מצות, אבל אם עושה מצוה ועי"ז מפקיע עצמו הרי הוא בכלל עסוק במצוה, והרי גמרא מפורשת (ברכות יט ע"ב) הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ושמע שמת לו מת וכו' יכול כשם שאינו מטמא להם כך אינו מטמא למצות מצוה ת"ל ולאחותו, ועיין תוס' שם בד"ה ולאחתו דדוקא פסח ומילה דהו"ל עשה שיש בה כרת ואי לאו הכי הו"א דמטמא אף שאין יכול לקיים המצוה השניה, והכא נמי ודאי שצריך לטהר עצמו ואם אח"כ

יצטרך לקייים מצות עונה יקיים דזה מותר, ושאר בני אדם שאינפ צריכים לקיים המצוה ישארו בטהרתם וזה לפענ"ד פשוט מאוד, והכהנים במקדש שחייבים היו לעבוד עבודה באמת לא היו מקיימין מצות עונה, וכל כן הני שעלו לרגל אבל בזמן הזה שאין עליה לרגל ליכא שום ספק עכ"ל.

ואמנם ראיתי למו"ר הגר"ע פריד שליט"א שנשאל בזה"ל: האם החיוב לטהר עצמו ברגל זה דוקא בערב הרגל או גם ברגל עצמו, וכמו"כ יש לשאול איך מותר לקיים מצות עונה ברגל בעוד שהוא מטמא עצמו, ואם עשה כן האם הוא מחויב לטהר עצמו שוב ברגל עצמו, והשיב בזה"ל: החיוב הוא בערב הרגל ואם לא טבל בערב הרגל צריך לטבול ברגל, וכמו שמוכח מביצה יז ע"ב, ומבואר בערכין דף ג' ע"ב שמותר לקיים מצות עונה ברגל, וצריך לומר שמספיק להיות טהור בתחילת הרגל, ואם לא טבל בערב הרגל יטבול ברגל עכ"ל, הרי לן דכן איכא חיובא וצ"ל כמ"ש בתירוץ הראשון דסגי להיות טהור בתחילת הרגל, ודחוק לומר שבזמן בית המקדש לא קיימו מצות עונה, ויש לעיין עוד בכל סוגיא זו באריכות בפנ"ע.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל'

וש"ס

הסיבה בזמן הכנסת המצה לפיו

הגר"ש גיסינגער זצ"ל מליקווד כתב שצריך להסב מיד כשמכניס את המצה לתוך פיו, דזה כבר נחשב תחילת האכילה, ואף אם לא יסב מיד ויאכל כזית אח"כ בהסיבה, לאו שפיר עביד, כיון דצריך לאכול הכזית ראשון בהסיבה, והביא ראייה מהא דקי"ל דאם אכל בריה של איסור לוקה אף אם הוא פחות מכזית, וכן אם אכל בריה י"א דנתחייב בברכה אחרונה אף אם הוא פחות מכזית. והרי הוא לועס המאכל קודם הבליעה ושוב אינה בריה, וע"כ דהאכילה נחשבת כבר משעה שמכניס את המאכל לפיו ואז הוא באמת בריה.

ולענ"ד יש לחלק, דכיון דא"א לאכול בריה בענין אחר א"כ לועסו קודם, לכן כשהקפידו על בריה, הכוונה היתה על רגע הכנסתו לפיו. אמנם אכתי ליכא ראייה מוכחת שהלעיסה היא חלק מהאכילה עצמה.

ולדבריו נמצא שצריך לחשב את הלעיסה כחלק מזמן כדי אכ"פ, ולדבריו אף מרגע הכנסת המצה לפיו. והנה לענין האם באיסורים ובחיוב ברכה ראשונה אזלינן בתר שעת הלעיסה או שעת הבליעה, שו"ט בזה הפוסקים, עי' שו"ת הריב"ש סי' רפ"ח, שו"ת חת"ס או"ח קכ"ז, שו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' ר"נ, מחצה"ש סי' תע"ה סק"ד ועוד רבים. אולם כבר האריך בזה הרא"צ רייכמן בקובץ בית אהרן וישראל (שנה כא גליון קכד) וטען בטו"ט דשאני אכילת מצה דהלעיסה אינה חלק מהאכילה, דשאני משאר איסורים דבעי' הנאת גרונו או הנאת מעיו, משא"כ הבולע מצה יצא, עי"ש בהרחבה. והגר"ר שמואל אליעזר שטרן (בקובץ שערי הוראה ח"ב) הביא דהגרי"ש אלישיב הורה לו שצריך לחשב את זמן אכילת כא"פ דמצה משעת הלעיסה ואילו הגר"ח קניבסקי השיב לו דצריך לחשב משעת הבליעה ולא משעת הלעיסה.

אמנם שפיר י"ל כדברי הגר"ש גיסינגער זצ"ל, דסוכ"ס זאת צורת האכילה, והאכילה מתחילה מרגע הכנסת המאכל לפיו, ואף א"נ שמחשבים כדי אכ"פ מהלעיסה, מ"מ יש להסב כדרך האוכלים, המחשיבים את האכילה מרגע הכנסת המאכל לפיהם ומסיבים מרגע זה,

*

סיפור יציאת מצרים בבוקר

בהגש"פ: מַעֲשֵׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי טַרְפוֹן, שְׁהָיוּ מְסֻבִּין בְּבֵנֵי בְּרַק, וְהָיוּ מְסַפְּרִים בְּיַצִּיאת מִצְרַיִם כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה, עַד שֶׁפָּאוּ תַלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם: "רַבּוֹתֵינוּ, הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית".

סיפור יציאת מצרים בבוקר

המפרשים האריכו למעניתם בשאלה, דהנה זמן סיפור יצי"מ הוא דווקא בלילה ועד עלוה"ש ואילו זמן ק"ש של שחרית הוא אחר עלוה"ש, כבברכות ט, ב. א"כ קשה מדוע האריכו התנאים בסיפור יצ"מ אחר זמן חיוב הסיפור, והרי לכאורה הסתיים זמן המצוה, וצ"ע.

ובשבלי הלקט (סדר פסח סי' ריח) כתב: "הגיע זמן קרית שמע של שחרית. פירש אחי ר' בנימין נר"ו בא להודיענו שאילמלא קרית שמע שהיא מצוה עוברת לא היו נמנעין מלספר ביציאת מצרים", עכ"ל. והיינו שאילולי מצוות ק"ש היו ממשיכים לספר גם ביום, וצ"ע כנ"ל.

והנראה בזה באופן מחודש, דהנה דנו האחרונים במצוות שיש בהם שיעור, כגון כזית וכביצה וכיוצ"ב, והמשיך המצוה בבת אחת והוסיף בשיעור, האם המצוה מתקיימת רק כדי השיעור, או דכיון שהמשיך המצוה בחדא מחתא, נחשב כל מעשהו או אכילתו למצוה מתמשכת והכל בכלל המצוה.

ובעמק שאלה (פרשת יתרו) כתב דאף דלדעת שמואל יוצא י"ח ק"ש בקריאת פסוק אחד, אך אם האריך וקרא יותר בשביל קיום המצוה, הכל הוי בכלל המצוה וכשפוסק, פוסק ממצוה דאורייתא, עי"ש. והביא ד' הירושלמי (סוכה פ"ג) דהנוטל לולב ביו"ט שחל בשבת, נושא כפיו וקורא בתורה, נותנו לחבירו. הניחו בארץ אסור לטלטלו משום מוקצה. והקשה דצ"ע האיך מטלטלו יותר מכדי חיובו כל זמן שלא הניחו בארץ, הרי כבר יצא בנטילה הראשונה, וכד"ג כתב המהרי"ל בסכין של מילה בשבת דחייב להניחו מידו אחר שמל משום מוקצה, והסכים לזה הגר"א (יו"ד סי' רסו). אע"כ דכל זמן שעוסק בלולב הוי המשך מצוות נטילת לולב. ועפ"ז יישב ג"כ קושיית התוס' בר"ה ט"ז האיך תוקעים יותר מהחיוב והא הוי בל תוסיף. דלהמבואר כל מה שמוסיף ותוקע הוי בכלל מצות תקיעת שופר, וע"כ כתב דלא איצטריך לתי' התוס' שם, שבעשיית מצוה ב' פעמים ליכא בל תוסיף, אלא להיכא שלא היה בדעתו להוסיף ולתקוע, עי"ש. ועי' בקהילות יעקב (ברכות סי' ו) ששו"ט טובא בנידו"ד.

ובספרו מרומי שדה (חגיגה ז, א ד"ה הפאה) כתב דמצות ראייה כל שבעה הוא מצות עשה אחת [ולאפוקי מדעת הסוברים דראייה שבכל יום הוי מצוה בפני עצמה], ודמי למצות אכילת מצה בליל פסח שהיא כזית, ומ"מ אם אוכל יותר משיעור זה לשם מצוה, הוא מקיים מצות עשה בכל האכילה. וע"ע מרומי שדה (פסחים לט). ובס' עבודת משא (ח"ב חו"מ פ"ו ה"א) יישב ע"פ יסוד זה את דקדוק לשון הרמב"ם (שם), שכתב "ומשאכל כזית יצא י"ח", והיינו דאמנם אין חיוב לאכול יותר מכזית מצה, אבל מיהא בכל כזית שאכל יותר, יש בזה קיום מ"ע דאכילת מצה ואין זה מוגדר כאכילת רשות גרידא. וזמש"כ הר"מ, דבאכילת כזית יצא י"ח, אך אם ימשיך לאכול יותר, יקיים מצות אכילת מצה.

ובס' שיר השירים מבית לוי (חלק החידושים בסוה"ס) הביאו בשם הגרי"מ פינשטיין זצ"ל כך: ברכות ל"ה ע"ב, רבא הוי שתי חמרי כל מעלי יומא דפסחא כי היכי דנגררי לליביה וניכול מצה טפי. וצ"ב מה עניינו של אכילת מצה טפי. וברש"י (פסחים קז, ב) כ' דהיינו

לתיאבון. אולם בגמ' קאמר מצה טפי, היינו יותר, ומה הענין בטפי. ומזה ראייה לדברי הנצי"ב ז"ל דכל כמה דאוכל יותר מקיימא המצוה, עכ"ל.

ולפי"ז י"ל שפיר, דהתנאים שהסבו בבני ברק סברי דאע"פ דאיכא שיעור במצוות הסיפור והוא עד שיעלה עמוד השחר, מ"מ אם ממשיכים לספר ללא הפסק, נחשב סיפורם כחלק ממצוות הסיפור, אף שהאיר היום, דהוי כאכילת מצה יותר משיעור כזית, וכנטילת לולב אחר שכבר יצא י"ח הנטילה. ולכן רצו להמשיך ולספר עוד ועוד, והפסיקו רק משום שהגיע זמן ק"ש של שחרית.

והבאתי הדברים קמיה בני ש"ג בישיבה"ק משאת המלך, וטענו הבחורים היקרים שיש לחלק טובא בין ריבוי השיעורים לבין ריבוי המצוה אחר זמנה, והם דברי טעם כמובן. אולם מצינו שבשו"ת ארץ צבי להגר"צ פרומר, אב"ד קו"יגלוב וראש ישיבות יח"ל וסוכאטשוב בפולין, דן האם התחיל ק"ש ושופר וכדומה בזמן המצוה והמשיך את גמר המצוה לאחר הזמן, האם יכול להמשיך מצוותו, והוכיח מדברי התוס' (ברכות ז, א) שבלעם רצה לקלל את ישראל אע"פ שזמן הקללה הוא רגע כמימרא, והקשו התוס' איך הצליח לקללם ברגע אחד, ות"י וז"ל: "מאחר שהיה מתחיל קללתו באותה שעה היה מזיק אפילו לאחר כן". ועפ"ז כתב דאם בקללה כן, כ"ש במצוה, דאם התחיל המצוה בזמנה יכול להמשיכה אף לאחר מכן, עי"ש. ולפי"ז יש לפלפל בדבר אף לנידו"ד, אף דאכן יש לחלק בזה.

*

שמא יטה בקריאת הגדה של פסח

הנה אחד שאין לו הגדה של פסח ואינו זוכרה בע"פ, בפשטות יוצא י"ח באיזכור עיקר סיפור יצי"מ, וכמו שכתבו רבים מהמפרשים (אבודרהם, אברבנאל, תיקון חג הפסח ועוד, עי' בהגדש"פ אוצר מפרשי ההגדה, מכון ירושלים, על 'וכל המרבה לספר' וכו'), וכפי שהתורה כתבה בקצרה ש"והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים". ואף שישנם כמה כללים בסיפור, שיהיה דרך שאלה ותשובה, מתחיל בגנות ומסיים בשבח וכו', מ"מ בפשטות יוצאים החיוב דאורייתא גם בלא זה, ואף א"נ דכל זה לעיכובא, יחד עם אמירת פסח מצה ומרור וענייניהם, שאמר ר"ג שכל שלא אמר ג' דברים הללו לא יצא י"ח, הנה אם בכ"ז אומרם בקוצר אמרים, לכאו' יצא י"ח. ולפי"ז מה נפלאו דברי הפרמ"ג בזה.

דהנה בענין ליל הסדר שחל בשבת, כתב בשבלי הלקט (ענין שבת סימן סד) וז"ל: "וכן הדין בלילי פסחים שחל להיות בשבת וצריך לו לומר הגדה על השלחן אם הוא יחידי אסור לקרות בספר ולא יועיל בעיוני אשתו עמו אם אינה יודעת לקרות בספר, אבל עיוני ראשי הדברים שיוודע לגמור בחוץ מותר. וכתב אחי ר' בנימין נר"ו שהתרומה הזאת מדומעת במקצת מה שאמר בלילי פסחים שחלו להיות בשבת וצריך לו לומר הגדה על השלחן אם הוא יחידי אסור לקרות בספר ולא יועיל בעיוני אשתו עמו מה יעשה, תיבטל מצות והגדת לבנך משום ספק שמא יטה?!", עכ"ל.

וכ"ה בשו"ע (רעה, ט): "ליל פסח שחל להיות בשבת, מותר לקרות ההגדה בספר משום דהוי כעין ראשי פרקים, דאין ע"ה שלא תהא שגורה בפיו קצת". וכתבו הנו"כ שם שמקור דבריו מד' השבה"ל.

ובפרי מגדים שם כתב: "ואם אין לו כי אם נר שמן ואין הגדה שגורה בפיו כי לא למד מעולם, וצריך סידור, אפילו הכי יש לומר דמצות עשה הוא, עיין בפוסקים".

ובמשנה ברורה (שם ס"ק יז): "ואם הוא ע"ה שלא למד מעולם ואין שגור בפיו כלל בלי סידור ואין לו שם שום אדם שיבקשהו שיתן דעתו עליו שלא יטה, מ"מ אפשר ג"כ דיש להקל, שלא לבטל מצות הגדה שהוא מן התורה, אפילו אין לו רק של שמן [פמ"ג]", עכ"ל.

ודבריו צ"ב, דהא כאמור, יוצאים י"ח הסיפור בקוצר אמרים וא"צ לומר את כל ההגדה. א"כ למה לו לומר את כל ההגדה.

ובפשטות י"ל דכיון דהפרמ"ג איירי ב"עם הארץ גמור שלא למד מעולם ואין שגור בפיו כלל בלי סידור", א"כ לא יידע מימינו לשמאלו וגם חובתו הבסיסית לא יידע איתנו מה, ולכן הקילו שיקרא ההגדה כסדר ואז ייצא י"ח.

והנה שמעתי ממו"ר מרן הגר"ח קניבסקי זיע"א שקיום 'כל המרבה לספר' מתקיים בקריאת כל ההגדה, שבעלי ההגדה סידרוה באופן כזה שכללו בה לא רק את עיקריה, אלא גם את כל ענייני הריבוי שבח וסיפור שבה. ולפי"ז יש לומר דאם אכן דין 'כל המרבה לספר' אינו רק שבח בעלמא, כפשטות לשון ההגדה, אלא חובה בעיקר קיום המצוה, א"כ מובן שפיר שהתירו לו לקרוא ההגדה עצמה (וכן יש לדייק קצת מלשון המשנ"ב, שכתב: "שלא לבטל מצות הגדה שהוא מן התורה", ולא כתב חיוב והגדת לבנך. ומשמע דבקריאת ההגדה עצמה מקיים המ"ע דאורייתא).

והנה הרמב"ם (בנוסח ההגדה) כתב: "נוסח ההגדה שנהגו בה ישראל בזמן הגלות כך הוא". משמע דנוסח ההגדה אינו אלא מנהג (ובס' חשוקי חמד ברכות ד, ב דן באחד שיכול להאריך בהגדה או לקרוא בבוקר כל פסוד"ז, מה עדיף. והביא שדעת הגר"ח קניבסקי זצ"ל שראוי לקצר בהגדה, ולא בפסוקי דזמרה, וזאת משום דנוסח ההגדה שלנו, הוא מנהג שנהגו כך בני ישראל, ואילו פסוקי דזמרה היא תקנה והיא מהגמרא).

ואמנם בסדר הערוך (פקכ"ו) הביא מדבר יהונתן, שכדי להגיע לאהבת ה' צריך להרבות בסיפור יצי"מ, כמש"כ הרמב"ם (ספהמ"צ מצוה ג, כך לפי חלק מהנוסחאות, עי' בציונים ברמב"ם פרנקל שם) "וכבר ביארנו שזאת המצוה ג"כ כוללת שנהיה קוראים לבני אדם כולם לעבודתו יתעלה וכו', וזה שאתה כשתאהב איש אחד תספר בשבחיו ותרבה בהם". ועי' בהגדת פני דוד (ד"ה עבדים היינו) שענין 'כל המרבה' נועד לריבוי הציור והדמיון בסיפור ובזה יוצא י"ח החיוב להראות את עצמו כאילו יצא עתה ממצרים. וע"ע בזה בסדר הערוך שם. ואם אכן חיוב ריבוי הסיפור, המתקיים בקריאת כל ההגדה, הוא חיוב, אפשר אף מדאורייתא, יובנו שפיר ד' הפרמ"ג והמשנ"ב.

ואכן לשון השו"ע (תפא, ב): "חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בניסים ונפלאות עד שתחטפנו שינה", ומקורו מדברי התוספתא (פסחים פ"י): חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח כל הלילה אפלו בינו לבין בנו אפלו בינו לבין עצמו אפלו בינו לבין תלמידו.

ואכן צ"ב דמחד מצינו ש'כל המרבה לספר הרי זה משובח', ולבסוף קי"ל כן בלשון חיוב. ואכן בעלי תמר (פסחים פ"י) כתב בזה כך: "בהגדה, ואפילו כולנו חכמים וכו'. מצווה עלינו וכו' והיו מספרים ביצ"מ כל אותו הלילה וכו'. מכאן אתה למד שיש בזה שתי הלכות. א) מצוות סיפור יצ"מ בליל פסח דרך סיפור מפורט לו ולבניו וב"ב עיין בחינוך ובמנ"ח מצווה כ"א. ודי בזה סיפור כללי תמציתי. ב) להאריך ולהרבות בסיפור ואפילו כל הלילה ואינה חובה מצד המ"ע אבל הרי הוא משובח והוא מצוה שהיא רשות. וביאורו עפ"י דברי ר"ש גאון בשו"ת גאמו"מ סימן קמ"א דמאן דעביד לה אית ליה שכר וכד מימנע לית עליה עוון וכו' עיין שם. ואף סיפור יצ"מ בליל ט"ו באופן כללי היא מצ"ע חובה ואם אינו מקיימה הרי יש עליו עוון שבטל מצ"ע. וסיפור באריכות בשעה ובשעות מרובות הר"ז מצווה שהיא רשות שאם עושה כן הר"ז משובח ומקבל שכר, וכמה שמאריך יותר מקבל יותר שכר, ואם מונע מזה אבד שכר מצוה שהיא רשות, אבל אין עליו עוון שכבר קיים המצ"ע. אולם לשון התוספתא חייב אדם לעסוק בהלכות פסח כל הלילה וכו', מעשה בר"ג וזקנים שהיו עסוקים בהלכות פסח כל הלילה וכו'. לפי המבואר ביאורו חייב משום מצוות רשות ומקבל עליה שכר אעפ"י שאין לו עוון אם ביטלה. תדע דהא קאמר מעשה בר"ג וזקנים וכו' משמע שאין זה מדת כל אדם ואף אינה מדת כל החכמים. ויש כזה בכמ"ק שלשון חייב עניינו משום מצווה מן המובחר אבל אינה חובה ממש. עיין בסוכה סוף פ"ב בפירוש קה"ע ובספרי הכללים. והנה לשון התוספתא, חייב אדם לעסוק בהלכות פסח כל הלילה וכו' ומעשה בר"ג וזקנים שהיו עסוקים בהלכות פסח כל הלילה ולא כלשון ההגדה, וכל המרבה לספר ביצ"מ אלא אף העוסק בהלכות פסח כל הלילה הרי זה משובח כי הוא בכלל מספר ביצ"מ והרי זה משובח שקיים מצווה שהיא רשות ומקבל עליה שכר", עכ"ל.

וידידי הגרי"ש מילר שליט"א, ר"מ בישיבת תורה בתפארתה, דן לפי דברינו האם אפשר אף לקרות את חלק ההלל שבהגדה, ואמר דא"נ דקריאת הלל בליל הסדר הוא מדברי קבלה, אפשר והפרמ"ג לשיטתו בכמה דוכתין, דדברי קבלה כדברי תורה.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

ביאור המנהג לומר הלל הגדול על כוס רביעי

בפסחים קי"ח ע"א לפי גירסת הספרים שלנו כתוב: "תנו רבנן רביעי גומר עליו את ההלל ואומר הלל הגדול דברי רבי טרפון", והיא גירסת רש"י ורשב"ם והתוס' (ק"ז: ד"ה רביעי) שם.

אמנם גירסת הר"ח והרי"ף ובעה"מ שם היא: "חמישי אומר עליו הלל הגדול דברי רבי טרפון", וכן כתב הרמב"ם פ"ח מחו"מ ה"י: "ויש לו למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול", וכ"כ בבה"ג (כת"י רומי) וסדר רב עמרם גאון שכוס חמישי רשות, וכתב הבה"ג דהכין שדר כהן צדק ריש מתיבתא, וכ"כ רי"צ"ג (הלכות פסחים) בשם הגאונים רב שר שלום ורב כהן צדק ורב משה, וכן מבואר בסידור רס"ג ובתשובה"ג שע"ת סי' רפ"ו, וכ"כ בספר האורה לרש"י (סי' פ"ט וסי' צ'), השגות הראב"ד על בעה"מ, רוקח סי' רפ"ג, ספר העיטור, מלחמות, מאורות, רבינו דוד, ר"ן, מאירי, ריבב"ן, וספר השולחן"ט.

ובחי' הר"ן כתב עוד: "אי נמי דמצוה מן המובחר לשתות כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול אבל לא חובה, והיינו לישנא דאומר עליו הלל הגדול, וכך מטין דברי הרמב"ם ז"ל בפרק אחרון מהלכות חמץ ומצה".

וביוצר של ר' יוסף טוב עלם (הובא בתוס' קי"ז ע"ב) כתב שתקנו כוס חמישי רק לחולה או איסטניס, וכ"כ במנהגי ר' חיים פלטיאל בשם בה"ג (ולא מצאתי כן במהדורות הבה"ג שלפנינו), וכ"כ באיסור והיתר לרש"י, האורה לרש"י ח"ב סי' מ"ו, מחזור ויטרי, פי' התפילות לר"י בר יקר, דעת זקנים פרשת בא (יב, ח) פי' ר' אליהו מלונדריש, וכ"כ המרדכי רמז תרי"א, וכן פסק הרמ"א סי' תפ"א ס"א.

ובעה"מ ג"כ גרס כגירסת הגאונים, אך כתב דר' טרפון פליג אמתניתין וס"ל שיש ה' כוסות אך אנן קיי"ל כמתני' שיש רק ד' כוסות, וכ"כ הפסקי רי"ד.

והנה כל הגאונים הנ"ל היו גאונים בסורא, אמנם בתשובת רב האי (הובא ברי"צ"ג הנ"ל) כתב: "דבר מר רב סעדיה ומנהג שלכם יפה הוא, אבל אנו לא נהגנו בכוס חמישי כל עיקר, ואיכא רבנן דנטלין כוס חמישי ממה שראו בסדור מר רב סעדיה ולא ממנהג, ובתלמוד לא מפרש מאן דניחא ליה ושקול כוס ואומר עליו הלל הגדול מאי מברך בתריה... על ענין

---

^ט ונחלקו השיטות אם כששותה כוס חמישי חותם אחר ההלל הרגיל או לא, בסדר רב עמרם הנ"ל כתב: "חזור ואוחז כוס חמישי ואומר עליו הלל הגדול וחזור וחותם ביהללך", אך בסידור רס"ג כתב שאם שותה כוס חמישי לא יאמר יהללך אחר ההלל הרגיל אלא רק אחרי ההלל הגדול, ובדברי השואלים בתשו' רב האי המובאת ברי"צ"ג מבואר שיש שנהגו לחתום אחר ההלל הרגיל יהללך ואחר ההלל הגדול נשמת וישתבח, וכן הוא במחזור רומא, אך רב האי דחה דבריהם וכתב שיחתום יהללך רק אחרי ההלל הגדול כמ"ש רס"ג, ובדברי הרמב"ם והרוקח הנ"ל מבואר שלא חותמין על ההלל הגדול כלל, וכן במחזור רומניה כתוב יהללך וישתבח אחרי ההלל הרגיל עם חתימה בשניהם, ואחר ההלל הגדול אין חתימה, ועי' בזה במשנ"ב סי' תפ"א סק"ג ובבה"ל שם.

משתא [בתר"מ] כוס חמישי לא אשכחן בגמרא דאסיר, ודאי מיכל קאמרינן אין מפטירין אחר מצה... אבל משתא מנהגא ירושת בנים מאבות מן יומי קמאי דלא שתינו מדעם בתר ברכת השיר, "עכ"ל, והביאו בקצרה הטור סי' תפ"א, וידוע שרב האי היה גאון בפומבדיתא, נמצא שמנהג פומבדיתא היה שלא לעשות כוס חמישי, מלבד כמה רבנים בפומבדיתא שנהגו בזה בהשפעת סידור רס"ג.

ובב"י הסתפק האם גירסת רב האי היתה כגירסת רש"י והרשב"ם, או שגם הוא גרס כוס חמישי, אך מפני שהוא רשות לא נהגו בו, אכן בדבריו המלאים שהובאו בריצ"ג מבואר להדיא שמותר לשתות כוס חמישי אלא שהם לא נהגו כן.

שיטת הרמב"ם שמוזגין כוס חמישי ולא שותים

והנה רוב הפוסקים שכתבו שכוס חמישי רשות כוונתם היא שמותר לשתות את הכוס החמישי, וכמו שכתב הבה"ג הלכות מרור וד' כוסות: "ואם רצה לשתות כוס אחר ארבעה כוסות אוחז כוס חמישי ואומר עליו הלל הגדול... אבל אם בירך אסור לשתות אלא אותו כוס של ברכה וכוס של הלל, ואם רצה לשתות כוס חמישי אומר עליו הלל הגדול, דהכין שדר כהן צדק ריש מתיבתא", וכ"כ בסדר רב עמרם גאון: "ואם רוצה לשתות כוס אחד אחר ארבעה כוסות חוזר ואוחז כוס חמישי ואומר עליו הלל הגדול", וכ"כ ריצ"ג הלכות פסחים בשם הגאונים רב שר שלום ורב משה, וז"ל: "הכי אמר מר רב שר שלום כוס חמישי רשות הוא אם רצה לשתותו, ואם לאו פטור... וכן אמר מר רב משה אי נחא ליה למישתי ה' אומר עליו ההלל הגדול, ואי נמי דמתרמי בדוכתא אחריתי ואמרי הלל הגדול אמר בהדיהון ושתי".

אמנם מלשון הרמב"ם פ"ח מהלכות חמץ ומצה ה"י מוכח שלא שותים את הכוס, שכתב שם: "ואחר כך מוזג כוס רביעי וגומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר והיא יהללוך ה' כל מעשיך וכו', ומברך בורא פרי הגפן ואינו טועם אחר כך כלום כל הלילה חוץ מן המים, ויש לו למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול מהודו לה' כי טוב עד על נהרות בבל, וכוס זה אינו חובה כמו ארבעה כוסות", עכ"ל, ולכאורה סתר את עצמו בתוך כדי דיבור, שבתחילה כתב שאסור לטעום כלום אחרי כוס רביעי, ומיד אח"כ כתב "ויש לו למזוג כוס חמישי", ועל כרחק שכוונתו היא שיש לו למזוג כוס חמישי כדי לומר עליו שירה, אך לא שותים אותו, וכן מוכח ממה שלא כתב אח"כ שמברך עליו בורא פרי הגפן, כמו שכתב אצל שאר הכוסות. וכבר העירו על זה המחברים.

נראה שגם רס"ג סובר כהרמב"ם

ולענ"ד כן משמע גם בסידור רס"ג, שאחר אמירת ההלל ושתיית כוס רביעי כתב: "והמוסיף מרצונו כוס חמישי יאמר עליו הודו לה' כי טוב... (כאן כתב את כל ההלל הגדול) וזה יהיה אחרי שהשמיט יהללוך עד שיאמרו אחרי המזמור הזה, ואסור לאכול או לשתות

^מ בריצ"ג ליתא תיבה זו, אך כן הוא בארחות חיים ומהר"ם חלאוה, וכן מוכרח, דאם לא נגרוס תיבה זו נמצא שאוסר לשתות כוס חמישי, ומדבריו לעיל משמע להדיא דמותר.

שום דבר אחרי ההלל האחרון חוץ מן המים לצמאו, עכ"ל, הרי שלא הזכיר כלל את שתיית הכוס החמישי. ואמנם מזה בלבד אין ראיה גמורה, כי גם בכוס השלישי לא כתב ששותים אותו, אך מסתימת לשונו שכתב שאסור לשתות אחר ההלל האחרון, משמע שגם את הכוס החמישי אסור לשתות.

ואמנם לכאורה יש שתי מקורות שכתבו בשם רס"ג להיפך: בריצ"ג הביא את לשונה של שאלה שנשאלה מרב האי גאון, וכתבו שם השואלים: "אשכחנן למרנא סעדיה דאמר ומי שרוצה לשתות כוס ה' ולומר עליו הלל הגדול מניח יהללוך ואומרו לאחריו ואסור לו אח"כ לאכול ולשתות אלא מים לצמאו", וכן בסידור ר' שלמה בר נתן כתב: "ויש שמאחרים ברכת יהללוך עד ששותים כוס חמישי ואומרים עליו הלל הגדול... אח"כ אומרים ברכת יהללוך ואח"כ שותים אותו, והורו כך רב משה ורב סעדיה ורב האי גאונים ז"ל".

אך נראה לענ"ד שאין כל ראיה מדברי השואלים שהביא ריצ"ג, כי המעיין יראה בבירור שלא דקדקו לתרגם את לשון רס"ג ממש מילה במילה, אלא כתבו רק את הענין העולה מדבריו, ולכן כתבו "ומי שרוצה לשתות" כיון שהיה פשוט להם שזו כוונתו, אך באמת רס"ג כתב רק "והמוסיף מרצונו כוס חמישי" ולא כתב "לשתות" כלל^{מא}, וכן מסידור רשב"ג נראה שאין כל ראיה לעניינינו, כי עיקר כוונתו שם היא לומר שיש לאחר את ברכת יהללוך עד אחרי כוס חמישי, לאפוקי מדעת רע"ג שאומרים יהללוך גם אחרי כוס רביעי, ועל זה כתב שגם רס"ג הורה כך, ולא נחית לבאר את דעת רס"ג לגבי שתיית הכוס.

לשיטת הגאונים לעולם לא אומרים הלל הגדול על כוס רביעי

והנה לפי שיטת הגאונים ברור שמי שאינו רוצה לשתות כוס חמישי אינו צריך לומר הלל הגדול כלל, וכן מבואר להדיא בסידור רס"ג, וכן נראה מסדר רע"ג ומדברי הריצ"ג והרמב"ם, וכן משמע לשון המרדכי הנ"ל, וכן כתב בפ"י רבינו אליהו מלונדרש על פסחים: "נ"ל שאין אומר הלל הגדול בכוס רביעי מדקאמר במתני' דערבי פסחים רביעי גומר עליו הלל ואומר עליו ברכת השיר, וקאמר רב יהודה דברכת השיר הוא יהללוך שבסוף הלל המצרי, ר' יוחנן אומר נשמת כל חי, ובתר הכי קאמר ת"ר חמישי אומר עליו הלל הגדול דברי ר' טרפון, ונראה שבכוס רביעי לא היו אומרים הלל הגדול... וכן אני רגיל לעשות פעמים לחתום בכוס רביעי יהללוך להלל המצרי ושלא לומר לא הלל הגדול ולא נשמת".

ובמחזור רומא כתוב יהללוך אחרי ההלל הרגיל ואח"כ שתיית כוס רביעי, ואח"כ כתוב: "ואם רוצה לשתות כוס חמישי אומר עליו הלל הגדול", וכן כתוב במחזור הקדמון סדר חיבור ברכות עמ' 107, וכן כתוב בתכלאל משתא שבזי ובפ"י תימני קדמון להגדה של פסח, משמע שבלא כוס חמישי א"צ לומר הלל הגדול כלל, וכן מוכח ממה שכתב בפ"י מהר"ר

---

^{מא} הלשון המקורית של רס"ג שם היא: "ומן תברע בכאס כמאס", דהיינו "ומי שנתנדב בכוס חמישי" (וכן בתפסיר של רס"ג לויקרא כ"ב כ"ג תרגם נדבה "תברע"), ובהערות לסידור רס"ג הביא שבכת"י אחר כתוב: "ומן תברע פלימל כאסא כמאסא", ואיני יודע פירושו.

יחיא בשירי על הגדה של פסח: "ואם רצה לקרוא הלל הגדול ממלא כוס חמישי ואומר הודו לה' וכו'", הרי שאין לומר הלל הגדול ללא כוס חמישי.

וכן מצאתי **בכמה הגדות וסידורים ישנים** (סידור נאפולי ר"נ, הגש"פ "ואדי אלחגרה", סידור ונציא רפ"ד, הגש"פ עם פי' חוקת הפסח סאלוניקי שכ"ט, הגש"פ עם פי' כתונת פסים לובלין תנ"א) שכתוב שם לשתות כוס רביעי אחר ההלל הרגיל ואין שם הלל הגדול כלל, ולפי מה שנתבאר מנהג זה הוא ממש כדעת הגאונים.

תמיהה על המנהג לומר הלל הגדול על כוס רביעי

והנה בימינו מנהג כל ישראל הוא שאומרים גם את ההלל הגדול על כוס רביעי, וכן מבואר בטור ושו"ע סי' ת"פ, והוא ממש כגירסת רש"י ורשב"ם "רביעי גומר עליו את ההלל, ואומר עליו הלל הגדול", ולכאורה משמע דקיי"ל כוותייהו, וא"כ לדידן אין מקום כלל לשתית כוס חמישי.

אכן לכאורה תמוה מאוד, דהא ניחא לפי שיטת השו"ע סי' תפ"א ס"א שפסק שאין לשתות כוס חמישי כלל, והיינו כגירסת רש"י ורשב"ם, אך הרי ברמ"א שם כתב: "ומי שהוא איסטניס או תאב הרבה לשתות יכול לשתות כוס חמישי ויאמר עליו הלל הגדול. (מרדכי)", הרי שהרמ"א פסק לדינא כגירסת הגאונים, וצע"ג, דא"כ למה אנו אומרים הלל הגדול על כוס רביעי, הא לפי גירסת הגאונים צריך לומר ברכת השיר אחרי ההלל הרגיל, ואז שותים כוס רביעי, וא"צ לומר הלל הגדול כלל.

אמנם כדברי הרמ"א מוכח **בראב"ן** סוף מסכת פסחים שכתב לומר הלל הגדול על כוס רביעי, ובסוף דבריו כתב שמצא בסדר רע"ג שאם רוצה לשתות כוס חמישי אומר עליו הלל הגדול. וכן מוכח **ברוקח**, שבסי' רפ"ג כתב שאומר הלל הגדול על כוס רביעי, ובסי' רפ"ד כתב: "ואם חפץ כוס חמישי אומר עליו הלל הגדול, חמישי רשות הוא... כך נמצא בסדר רב עמרם גאון", הרי שגם הוא פסק כדעת רב עמרם והרי"ף והרמב"ם, ואעפ"כ כתב לומר הלל הגדול על כוס רביעי (למי שלא שותה כוס חמישי), וכן **בראבי"ה** פסחים סי' תקכ"ה כתב: "ובסדר רב עמרם כתב אם רצה אדם לשתות כוס חמישי שצמא או שיש שם זקן או חולה שצריך לשתות **לא יאמר הלל הגדול ונשמת כל חי על כוס רביעי**, אלא כוס רביעי ישתה אחר גמר הלל מצרים וחתימתו, ועל כוס חמישי יאמר הלל הגדול וחותרם יהללוק, שכך אמרו חכמים תניא חמישי אומר עליו הלל הגדול דברי ר' טרפון" (ודבריו אינם כפי שכתוב בסרע"ג שלפנינו אלא בתוספת ושינויים, כידוע שהיו לסדר רע"ג כמה וכמה מהדורות, וכל אחת שונה מחברתה).

וב**סידור רומניה** כתוב נשמת וישתבח מיד אחר ההלל הרגיל, ואח"כ כתוב: "ואם ירצה לשתות כוס חמישי מברך בפה"ג ושותה בהסיבה ומוזגין כוס חמישי ואומר הללויה והלל הגדול שהוא כל"ח ומשלים הסדר ומברך בפה"ג", כלומר, שאם אינו רוצה לשתות כוס חמישי ימשיך מיד להלל הגדול ואח"כ ישתה כוס רביעי, אך אם ירצה לשתות כוס חמישי ישתה כאן את הכוס הרביעי, ואח"כ ימוזג כוס חמישי ויאמר עליו הלל הגדול, הרי שגם

בני רומניה נהגו שאם אין כוס חמישי אומרים הלל הגדול על כוס רביעי, וידוע שמנהגי רומניה קדומים מאוד.

ובתחילה סברתי לומר שבאמת מה שאנו אומרים הלל הגדול על כוס רביעי אינו מדינא דגמרא אלא מנהגא בעלמא, וגדולה מזו מצינו שהמהר"ם אמר את כל הפיוטים על הכוס הרביעי, וכ"ה ברוב ההגדות הישנות, הרי שלא חששו להוסיף עוד דברים על כוס רביעי (וכיו"ב כתב הרוקח הנ"ל ששותין כוס ה' לאחר כל הפיוטים).

אמנם מדברי הראב"ן והרוקח והראבי"ה יותר נראה שאמירת ההלל הגדול על כוס רביעי היא מעיקר הדין, שהרי לא כתבו ש"נהגו" לומר גם הלל הגדול על כוס רביעי, אלא כתבו זאת בפשיטות כאילו הוא מעיקר הדין.

נראה דקיי"ל כגירסת רש"י ורשב"ם

שוב מצאתי בסדר ליל פסח לרבינו שמעיה תלמיד רש"י שכתב: "והם התירו לחולה ואיסתנס להוסיף כוס חמישי אם לא יכול להתאפק מלשתות עד גמר ההלל, ובעלילה שציוו עליו לומר הלל הגדול" (ולשון זה הוא מקור לשונו של המרדכי רמז תרי"א, שעל פיו פסק הרמ"א סי' תפ"א ס"א לומר הלל הגדול על כוס חמישי), ובסוף הסדר כתב רבינו שמעיה: "אני שמעיה ור' יהודה ביר' אברהם שמענום לאלה מפני רבינו הקדוש זכור לטוב וכבוד מנוחתו", עכ"ל, וכוונתו לרבו רש"י.

ומבואר מזה שגם רש"י מודה שהתירו לחולה או איסטניס לשתות כוס חמישי, ומה שמחק מהגמרא את הגירסא "כוס חמישי אומר עליו הלל הגדול", אין זה משום שלדעתו אסור לשתות כוס זו כלל, אלא משום שמגירסא זו משמע שהיא חובה, ולדעתו אינה אלא היתר שהתירו בשעת הדחק, ולפ"ז ניחא מנהגינו שפיר, דבאמת קיי"ל כגירסת רש"י והרשב"ם ולא כגירסת הגאונים^{מב}.

ועוד נראה דבאמת שיטת הסוברים שכוס חמישי נתקן רק עבור חולה או מי שתאב מאוד אינה עולה יפה לפי גירסת הגאונים, כי מפשט הלשון "חמישי אומר עליו הלל הגדול" משמע שהוא דבר רגיל ולא איזה היתר משום שעת הדחק, ולכן נראה יותר דר' יוסף טוב עם וכל שאר הסוברים שכוס חמישי נתקן רק לחולה או איסטניס, כולו ס"ל כרש"י ורשב"ם דלא גרסינן הכא "כוס חמישי" אלא "כוס רביעי", והתירא דכוס חמישי לא נזכר בגמרא אלא הוא קבלת הגאונים.

ולפ"ז נראה פשוט שגם הראב"ן והרוקח והראבי"ה סבירא להו כגירסת רש"י והרשב"ם, ומה שכתבו שאם רוצה יכול לשתות כוס חמישי אין זה משום גירסת הגאונים, אלא שהודו

---

^{מב} ויש לציין שבפסקי רי"ד כתב: "ת"ר חמישי אומר עליו הלל הגדול דברי ר' טרפון. ואין הלכה כר' טרפון, שאין מוזגין כוס חמישי, אלא בכוס רביעי אומר הודו לאחר שגמרו את ההלל", ולפי דבריו נמצא שגם לפי גירסת הגאונים מי שלא מוזג כוס חמישי צ"ל הודו על כוס רביעי, וכן בשבה"ל סי' רי"ח כתב: "מוזגין כוס רביעי וגומרין את ההלל בנעימה והודאה כמו ששנינו רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר... ואומרים הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו דתניא [כוס] חמישי אומרים עליו הלל הגדול דברי ר' טרפון, וכיון דשקלי וטרי אמוראי לפירושי איזה הלל הגדול שמע מינה שצריך לאמרו", הרי שגם הוא כתב לומר הלל הגדול על כוס רביעי, אף שגרס כגירסת הגאונים.

לדברי הגאונים שכך הוא הדין, אך סברו שלא נכון לגרוס בגמרא כגירסתם, דמגירסא זו משמע שהיא חובה, ובאמת אינה אלא רשות (וכמ"ש הרא"ש פ"י דפסחים סי' ל"ג: "ורשב"ם גורס רביעי אומר עליו הלל הגדול, דכוס חמישי מאן דכר שמיה, ואם בא לומר כוס חמישי רשות הכי הוה ליה למימר הרוצה לעשות כוס חמישי אומר עליו הלל הגדול, אבל לפי גירסת הספרים משמע דלר' טרפון וי"א כוס חמישי הוה ליה חובה").

ביאור פסק השו"ע

והנה בשו"ע סי' תפ"א ס"א כתב: "אחר ארבע כוסות אינו רשאי לשתות יין אלא מים", דהיינו שאסור לשתות כוס חמישי, ולכאורה תמוה איך פסק נגד הרי"ף והרמב"ם שהם רוב עמודי הוראה, ורוב הראשונים (שנזכרו לעיל) ס"ל כוותיהו, וגם הרא"ש (פ"י דפסחים סי' ל"ג) הביא את שתי הגירסאות ולא הכריע, ואף כתב: "ונהגו העולם לעשות רשות", ואמנם בטור סי' תפ"א כתב: "כוס חמישי לא הוזכר לגירסת רשב"ם ואין לעשותו... וכן יראה מדברי רבינו האי", אך גם הוא כתב "והעולם נהגו בו לעשותו רשות".

אמנם ידוע שבמקום שהיה בספרד מנהג פשוט כדעה אחת, פסק השו"ע כמותו גם אם הוא נגד עמודי ההוראה, ונראה דאחר זמן הטרור באמת פשט המנהג בספרד שלא שותים יותר מד' כוסות, וכמו שכתב בספר צידה לדרך מאמר ד' כלל ג' פי"א: "נהגו שלא לשתות אחר ד' כוסות אלא מים", וכן כתב האברבנאל בסוף ספר 'זבח פסח', וז"ל: "אבל אם רוצה לעשות כוס חמישי יש מהפוסקים שכתבו שהוא רשות ויש מהם שאמרו שאסור לשתות אחר ארבעה כוסות וכ"כ רב אלפסמ"ג שלא יטעום אחר רביעי כלום, ונראה שאין זה מן המשנה דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומין דהיינו שלא לאכול אבל למשתי שרי, אבל המנהג אצלינו בספרד כן הוא כדי שלא להוסיף על ארבעה כוסות", עכ"ל, וכ"כ מהר"ש אלקבץ בספר ברית הלוי פט"ו: "וקבלתי כי אין לשתות יותר יין בתוך הסעודה, כי אין לפחות ולהותיר על ד' כוסות הללו מאחר שהם רומזים לד' אותיות של שם, וכן כתוב בספר אור זרוע", וכוונתו לספר אור זרוע של ר' דוד ב"ר יהודה החסיד נכד הרמב"ן, וכן בספר הפרדס לר' אשר ב"ר חיים שער ט' לא הזכיר את הכוס חמישי, וכן בכמה הגדות וסידורים ספרדיים ישנים (הגדה של פסח ואר אלחגרה, סידור נאפולי ר"נ, סידור מנהג ספרד ונציא רפ"ד, הגדה של פסח עם פי' חוקת הפסח לר' משה פיזאנטי - שאלוניקי שכ"ט), לא נזכר כוס חמישי כלל.

וכן בזוהר והרבה מספרי המקובלים לא מצאתי שהזכירו את הכוס החמישי כלל, כמו בספר הנפש החכמה לר' משה די ליאון (עמ' 53), ספר המוסר לר' יהודה כלץ, תולעת יעקב לר' מאיר בן גבאי, היכל הקדש לר' משה בן מימון אלבאז (דף נ"ד ע"א), מגיד מישורים למרן הב"י (פרשת צו) שער הכוונות למהרח"ו, ועוד.

אמנם זה גופא פלא, איך פשט המנהג בספרד נגד הרי"ף והרמב"ם והרמב"ן ורבינו דוד והר"ן ורוב הראשונים. ואפשר שבני ספרד נמשכו אחר מנהג פומבדיתא שלא עשו כוס

מ"י אולי צ"ל: הרמב"ם.

חמישי, כמ"ש בתשובת רב האי הנ"ל, ואף שהרבה מחכמי ספרד סברו שיש רשות לעשות כוס חמישי, מכל מקום המנהג הרווח היה שלא לעשותה.

אמנם עדיין צ"ע מה שפסק השו"ע (סי' ת"פ ס"א) כדעת הטור לומר הלל הגדול על כוס רביעי, נגד גירסת הרי"ף והרמב"ם (וגם הרא"ש לא הכריע בזה, כנ"ל) ודעת הרמב"ן והר"ן ורבינו דוד והריטב"א שהלל הגדול נאמר רק על כוס חמישי, ולכאורה כך היה המנהג הפשוט בספרד (כמו שהוא בסידור נאפולי ר"נ, הגש"פ "ואדי אלחגרה", והגש"פ עם פי' חוקת הפסח סאלוניקי שכ"ט).

ונראה דסבר השו"ע שכיון שלפי דעת חכמי אשכנז וצרפת והטור יש לומר הלל הגדול על כוס רביעי, וגם לפי דעת הגאונים והרי"ף והרמב"ם אין היוק בזה, דלא יהא אלא כשאר פיוטים, וכנ"ל, לכן פסק בזה כדעת הטור, שבזה יוצא ידי כולם (ואולי העדיף את דעת הטור גם משום שהיה לו צד שכן גירסת רב האי גאון, ועמש"כ בזה לעיל).

אמנם יש לציין שמה שפסק השו"ע שאינו רשאי לשתות אחר ד' כוסות, זה נכון גם לפי דעת הרמב"ם, שכתב כן להדיא, כנ"ל, וכן נכון לפי כללי השו"ע שפוסק כג' עמודי הוראה, שהרי כאן דעת הרמב"ם שאסור לשתות כוס חמישי, ומהרי"ף והרא"ש אין ראייה מה דעתם בזה, אמנם ממה שלא הזכיר כלל שיש רשות למזוג כוס חמישי מוכח שלדעתו אין לעשות כוס חמישי כלל.

בענין מנהג בני תימן

לעיל הבאתי שבתכלאל משתא שבזי ובפי' תימני קדמון להגש"פ מבואר שאחרי ההלל אומרים יהללוך ושותים כוס רביעי, ואז אם ירצה ישתה כוס חמישי ויאמר עליו הלל הגדול, ולהמבואר מנהג זה הוא כשיטת הגאונים, אך להרמב"ם אסור לשתות את הכוס, אמנם מה שכתב בפי' מהר"ר יחיא בשירי על הגדה של פסח: "ואם רצה לקרוא הלל הגדול ממלא כוס חמישי ואומר הודו לה' וכו'", יתכן שכוונתו רק למזוג בלי לשתות את הכוס אח"כ, וכדעת הרמב"ם.

ובספר עץ חיים למהר"ר יחיא צאלח (=מהרי"ץ) הביא את השיטות בזה ואח"כ כתב: "ורוב העולם ראו כיון שאין חיוב בדברי רמב"ם לשתות כוס ה' שב ואל תעשה עדיף כיון שלדעת אחרים אסור לשתות כוס ה' ע"כ נהגו לסמוך הלל הגדול להלל המצרי", כלומר, שהעולם נהגו לצאת ידי כל הדעות, וכיון שלדעת רש"י והרשב"ם אסור לשתות כוס חמישי, וגם לדעת הגאונים כוס חמישי הוא רשות ולא חובה, על כן נהגו שלא לשתותו, וכן נהגו לומר הלל הגדול על כוס רביעי כדעת רש"י והרשב"ם, שגם לדעת הגאונים אין בזה כל איסור, ואין לחוש משום הפסק בין ההלל לברכה שלאחריה, כי זהו המשך של ההלל והחתימה

חלה על הכל (וכמו דחזינן בשיטת רס"ג ורה"ג הנ"ל דברכת השיר שייכא אתרווייהו) מ"י, וכן
מה שמוסיפים עוד דברים על כוס רביעי אין הפסד בזה.

אמנם דברי המהרי"ץ תמוהין, דמבואר מדבריו שלדעת הרמב"ם יש לשתות כוס חמישי,
אך זה אינו, כי מלשון הרמב"ם מוכח בהדיא שאת הכוס חמישי רק מוזגין ולא שותין, ובוה
לכו"ע אין שום איסור, וא"כ לכאורה היה נכון לבני תימן לנהוג כדעת הרמב"ם, דהיינו
לשתות כוס רביעי אחרי ההלל הרגיל, ואח"כ למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול,
ולא לשתות את הכוס אח"כ.

מנהג הרמב"ם כמנהגינו

שוב אחר שכתבתי את כל זה מצאתי מציאה נפלאה בספר מעשה רוקח פ"ח מחו"מ ה"ג,
שכתב: "וגומר עליו את ההלל. בספר כתב יד קדמון מצאתי שכתב הרב אברהם בנו של
רבינו ז"ל, ואבא מארי ז"ל היה נוהג שאחר גמר ההלל היה סומך לו הלל הגדול על כוס
רביעי ואחרי זה מברך ברכת השיר ואחר כך בורא פרי הגפן ושותה כוס רביעי והיה מכוין
לכלול קריאת הלל הגדול על כוס של יין וגם שלא להוסיף על ארבעה כוסות, ע"כ. ולפ"ז
צ"ל דמ"ש רבינו אח"ז ויש לו למזוג וכו' הכוונה דמעיקר הדין אין איסור להוסיף אמנם
הנכון שלא להוסיף".

הרי מבואר שהרמב"ם עצמו נהג ממש כמנהגינו לומר הלל הגדול על כוס רביעי, ואף
שבחיבורו לא כתב כן צ"ל שאחר כך חזר בו, ומלשון ר' אברהם בן הרמב"ם נראה שטעמו
למנהג זה היה שבאופן זה יצא ידי כל הדעות, גם ידי דעת האומרים שאין להוסיף על ד'
כוסות, וגם ידי דעת האומרים שראוי לומר הלל הגדול על היין.

והנה ידוע שהמהר"י צאלח השתדל בכל כוחו להחזיר לקדמותם את מנהגי תימן הישנים
שנשתנו בדור שלפניו (על ידי רשב"א אלאוסטא ותלמידיו), אך כאן משום מה הסכים
למנהג לומר הלל הגדול על כוס רביעי, וכנראה שמצא אותו במקורות תימניים קדומים,
ונראה מזה שהיו בתימן כמה מנהגים קדומים, היו שנהגו כדעת הגאונים לשתות כוס
חמישי, היו שנהגו כדעת הרמב"ם בחיבורו למזוג כוס חמישי ולא לשתותו, והיו שנהגו
לומר הלל הגדול על כוס רביעי כמנהג הרמב"ם אחרי שחזר בו.

מ"י וגדולה מזו מצאנו בפסוקי דזמרה שהמנהג הקדום היה לומר ישתבח אחר ומהללים לשם תפארתך, ואח"כ לומר
שירת הים, כמ"ש ברס"ג והרמב"ם ועוד, ורבינו משה הזקן הנהיג לומר את שירת הים לפני ישתבח (כמ"ש בפ"י
התפילה לרוקח) כדי שהברכה תחול גם ע"ז (ועי' ספר העיתים סי' ק"ע שבאמת תמה ע"ז), ואפשר שגם הודו לה'
קראו בשמו בתחילה נאמר לפני ברוך שאמר ואח"כ העבירוהו אחר ברוך שאמר.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער)

רפואה ופרנסה ממצות מצה ואפיקומן

"צרכי עמך מרובים" ואין סוד כי המחירים עולים והרבה מאחינו בני ישראל מתקשים בעול הפרנסה ומרגישים ביותר ה"רחיים על צוארו" - ולכן כאשר לומדים בספה"ק אודות גודל העת רצון אשר "בפסח נידונין על התבואה" ועד כמה מצות אכילת מצה וביותר האפיקומן מסוגל לפרנסה, הרי דבר בעתו מה טוב, ועלינו לעיין ולהבין הסוגיא. ולזה נלמוד יחד מה"עטרת יהושע" (ד'זיקוב) מאמר נפלא ביותר על הגדה של פסח (אות ק"ח על הקטע "חכם מה הוא אומר") שמאיר עינינו בעבודת הלילה, ואלו דבריו:

"חכם מה הוא אומר כו'. נראה כי החכם שאל טעמו מפני מה כל המצוות בליל זה מורים על ענוה, דלקיחת שה על קרבן פסח מורה על ענוה כי שה עניו שבבהמות, וגם המצה מורה על זה מבחינת לחם עני דלה ועני, והלא מהראוי ומהנכון אצל התלמידי חכמים שיהיו בבחינת ויגבה לבו בדרכי ד' [דברי הימים-ב יז ו], וגם מצינו נהוג נשיאותך ברמה [כתובות קג ע"ב], ולמטרה זו שאל שאלה זו (מה העבודה הזאת לכם) [מה העדות והחוקים] [עיין בסוף הספר בקונטרס אחרון אות ז שציין לתקן כך]".

נמצינו למדים אור חדש בשאלת החכם, שאלה יסודיי בעבודת השי"ת, דבר בעתו בסוגיית דף היומי במסכת סוטה (דף ה') בענין הענוה, כי הת"ח צריך שיהיה בו שמיני שבשמינית, ובכל זאת הרי הגאות מהמידות הגרועות ביותר, ומהו הדרך הנכונה בהאי עניניא. (וכנראה, הגם שלשון קושייתו הוא "מה העדות והחוקים וכו'" מ"מ מהתירוץ נשמע מהו כוונתו בקושייתו) וממשיך לבאר מהו התירוץ:

"אך התירוץ לזה, דאדרבה מצינו ד"מאן דהוא זעיר איהו רב" [זוהר ח"א דף קכב ע"ב], וכוונה זו נרמזה בסוד אפיקומן כי זעיר עולה אפיקומן, והוא רב כי חלק הגדול לוקחין לאפיקומן, על כן אין זה לגריעותא מה שבאים לבחינת ענוה, וביותר כי ע"י ענוה בא רפואה וחיים, כי נודע דכל החולאים באים מהתגברות היסודות אש רוח מים עפר כל אחד על חבירו מבחינת "אנא אמלוך", אבל כאשר בא יבוא האדם לבחינת ענוה היפך מגדלות, עי"ז הקב"ה עושה מדה כנגד מדה דגם הארבעה היסודות אש רוח מים עפר נעשה אחוה ביניהם ועי"ז בא רפואה וחיים. וזהו סוד האפיקומן אשר רופ"א מספר אפיקומן כטעם רופ"א נאמן ורחמן אתה, כנודע מפי ספה"ק [עיין באמרי נועם מועדים ח"ג במאמרים להגדה של פסח ד"ה א"י ורחץ כרפס יחץ].

"על כן משימין האפיקומן תחת הכר כי המצה נחלקת לשנים וחלק הגדול נלקח לאפיקומן וחלק הקטן נשאר בהקערה, וכשנתחלק מספר מצ"ה לשנים נעשה מספר חיי"ם ובינ"ה, וחלק הגדול מספר ס"ח שהוא מספר חיי"ם וכמספר חכ"ם לוקחין לאפיקומן, וחלק הקטן מספר בינ"ה נשאר בהקערה, וכאשר לוקחין חלק הגדול מספר חיי"ם אל מספר כ"ר נעשה מספר רפ"ח שהוא ר"ת ר'ופא ח'ולי ע'מו י'שראל.

"ועוד מצינו דע"י אפיקומן הנאכל לשובע נמשך פרנסה כדברי הברית כהונת עולם זצ"ל [עיינן שם במאמר מצות משוחים פרק ו] אשר יח"ץ אפיקומן עולה פרנסה, והוא בסוד למאן יהיב שובעא, לחיי יהיב [תענית ח ע"ב]. ואמרו ז"ל כי מחלוקת אחת דוחה ק' פרנסות [עיינן בשל"ה הק' מסכת יומא סימן קצו שהביא מאמר זה בשם אור הישר עמוד העבודה], ומחלוקה באה ע"י שבא לגדלות והתנשאות מבחינת "אנא אמלוך", אבל כאשר בא יבוא האדם לבחי' ענוה ואחוה עי"ז באה הפרנסה, על כן אנו רואים כי האפיקומן העולה זעיר הוא לטיבותא להביא לנו חיים ופרנסה. והוא בסוד הקרא לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה [תהלים נא יט], כי לב נשבר רומז למה ששורין מצה האמצעית הנקראת לב, שהיא בתוך וממוצע בין שתי המצות מלשון 'בלב ים' [שמות טו ח] ונשבר לשנים, על כן הר"ת נ'שבר ונדכה א'לקים עולה ז"ן מבחי' פרנסה, גם [הר"ת] א'לקים ל'א ת'בזה שהוא תל"א כמספר השם [דיקרנוס"א] הנרשם באבינו מלכנו כתבנו בספר פרנסה וכלכלה כנודע. גם עני"ז מספר ב' פעמים חיי"ם, רומז לחיים העצמי, וגם הפרנסה נקראת בשם חיי"ם כטעם ראה חיים עם אשה כו' [קהלת ט ט] (ועיי"ש בפירוש רש"י שכתב דהיינו ללמוד אומנות להתפרנס), לזאת כאשר שאל החכם השאלה על המצוות אלו בליל פסח מדוע דייקא בחרה התורה להיות מבחי' ענוה, הלא מי שנקרא חכם דהיינו ת"ח אין מהראוי לו בחינת ענוה כנ"ל, על זה בא התירוץ אליו דייקא 'אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן', להראות לו הטובות מה שמגיע ע"י שהוא עניו מבחינת זעיר העולה אפיקומן, והבן. [מכתי"ק]. עכ"ד המאירים כשמש בצהרים.

וזאת תורה העולה, כי המצה, ובמיוחד המצה האמצעי הנשברת מורה על ענין לב נשבר, אשר מצינו כן בכמה ספ"ק עד כמה מצה הפשוט המורה על ענוה, ועוד מצינו עד כמה הרפואה והפרנסה תלוי בזה. וכאשר מתבוננים ומכירים גודל "המורא הגדול זו גילוי שכינה" שמופיע בליל הסדר, כידוע מזה"ק אשר הפלמיא של מעלה מבקרים בבתי ישראל בליל התקדש חג - יבוא האדם לידי הכנעה וענוה יתירה.

ובהאי ענינא יש לציין - ואולי בבחינת כבוד אלקים הסתר דבר - לדברי הבני יששכר (מאמרי חדש ניסן - מאמר ח' אות י"ב) ואלו דבריו - פוסקין מלומר גשם בחג הפסח. דהנה גשם הוא פרנסה, והנה אכילת מצה לחם עני הוא סגולה לפרנסה, כי מאכילת מצוה הלזו נמשך פרנסה לכל השנה, על כן בפסח נידונין על התבואה [ר"ה טז]. (עמ"ש במאמר קריעת ים סוף [אות ב']), על כן מצ"ה לח"ם ענ"י בגימטריא גש"ם, ואבאר לך הענין ביותר עפ"י מה שכתב הרב בעל ברית כהונת עולם [מאמר מצות משוחים בשמן פ"ג] אשר הלחם שהאדם אוכל כל השנה הנה לח"ם הוא ג' הוי"ת פשוטים ונעשה ממנו אוכל שהוא בגימטריא הג' מילואים של הג' שמות הוי"ה, והנה הלחם הנאכל בחג הפסח הוא מצ"ה והוא ג' הוי"ת מלאים, לח"ם אוכל מנין מצ"ה ג' הוי"ת באלפיי"ן, וזהו פירוש הפסוק כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי הוי"ה יחיה האדם [דברים ח ג], היינו מה שהוא מוציא פי הוי"ה, היינו המילוי כשאתה מצטרך להוציא מפיך אותיות הוי"ה דהיינו יו"ד על כרחך תצטרך לומר יו"ד במילואו וכן שאר האותיות, על ידי זה יחיה האדם, דהיינו מאכילת מצה שמבואר בו ג' שמות הוי"ה במילואם, והוא סוד אכילה שרשיית לכל

השנה לפרנסת ישראל, הנה גשם הוא הכנה לפרנסה, וכשיגיע זמן אכילת מצה לחם עני שוב אין צריך להכנה אחרת, הבן הדבר. עכ"ד הנפלאים.

ויש לסיים בהאי ענינא - כאשר מצינו באגרת הרמב"ן עד כמה העונה ויראה קשורים בזה ובזה - וכמה נפלאים דברי האמרי נועם (מועדים - לפסח) מבאר ביאור חדש בענין של יחץ: הנה שורש מצות מצה הוא להביא אדם לידי יראה וענוה כנודע מספרים [עיינן בכלי יקר הנ"ל], ולזה ה"א לחמ"א עני"א עולה ירא"ה. והנה בנוסח התפלה 'לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ובגלוי', היינו, אשר האדם צריך להיות בב' בחינות, כי העיקר הוא הצנע לכת, רק עכ"פ בפני הבריות ג"כ יתנהג עצמו בדרך היראה למען ילמדו ממנו, ובפרט שלא לחלל שם שמים, אבל העיקר הוא בהצנע ובסתר. ולזה רומז חלוקת המצה, אשר חלק הגדול נטמן לאפיקומן הנקרא צפון וסתר, וחלק הקטן נתגלה בקערה. וזהו 'מה ר"ב טובך אשר צפנ"ת ליראייך' [תהלים לא כ], היינו, היראה צריכה להיות החלק הרוב (צריך להיות) צפון ונסתר, ואעפ"כ 'פעלת לחוסים בך נגד בני אדם', היינו, אשר גם בגלוי צריך לעשות פעולת מעשים טובים למען ילמדו ממנו שאר אנשים. ויש לרמוז אשר תיבות יה"א אד"ם יר"א שמי"ם עולה בסת"ר, כי זה הוא העיקר. ויען כי ג' מצות מרמזים על כה"ן לו"י ישראל"ל, עולה בסת"ר, שהוא במספר יה"א אד"ם יר"א שמי"ם, שעיקר מצות מצה רומזת על יראה כנ"ל. על כן מרמזין בזה שחולקין המצה לשנים לרמוז [כין] אופן היראה צריך להיות בסתר ובגלוי כנ"ל.

*

לכבוד ה"משהו חמץ" בחיי היום-יום

מי שישב בכלא רח"ל ונשתחרר ונעשה בן חורין, הרי שמחתו למעלה מן המשוער! אין צורך לשאול אותו, "מה נשתנה היום ממחרת?" אין צורך להתבונן ולחשוב האיך יראו חייו מהיום והלאה - הרי כל המציאות שלו נתהפך מן הקצה אל קצה, עד היום היה עבד משועבד לאדונו, ומעתה הוא בן-חורין במלא מובן המילה! וא"כ, הרי כאשר יודעים אנו כי הימים טובים, אין אנו חוגגים רק ההיסטוריא שיצאנו ממצרים, אלא מדי שנה בשנה נתעורר שוב אותם השפעות וזמנים א"כ, כל כמה שתקנו אנשי כנסת הגדולה בנוסח התפלה שאומרים "את חג המצות הזה זמן חרותינו", הרי היינו צריכים לחיות אחרת לפני פסח ואחרי פסח - וכמו שנתבאר בהמשל הנזכר - הרי נעשינו "בני חורין"!

ולפני שנמשיך להשתדל לתרגם זאת הלכה למעשה, נבוא ונלמוד יחד דברי הרמח"ל בספרו דרך ה' (חלק ד פרק ז' אות ו') המאיר לנו אודות היסוד הידוע שהימים טובים נמשכים מדי שנה בשנה, וז"ל "ואולם מלבד הקידוש הזה הנשער במדריגותיו כפי מדריגת קדושת הימים, יש עוד ענינים פרטיים מיוחדים לכל זמן מזמנים אלה כפי ענינו. ושורש כלם הוא סדר שסדרה החכמה העליונה, שכל תיקון שנתקן ואור גדול שהאיר בזמן מהזמנים, בשוב תקופת הזמן ההוא, יאיר אור מעין האור הראשון, ותחודש תולדת התיקון ההוא במי שקבלו. והנה על פי זה נצטוינו בחג בכל הענינים שנצטוינו לזכר יציאת מצרים, כי בהיות התיקון ההוא תיקון גדול מאד שנתקנו בו וכמש"ל, הוקבע שבשוב תקופת הזמן

ההוא יאיר עלינו אור מעין האור שהאיר אז, ותחודש בנו תולדת אותו התיקון, ועל כן נתחייב באותם הענינים כלם", עכ"ד.

וא"כ הרי עלינו לתמוה ולחשוב, האיך באמת נראה אחרת אחרי חג הפסח - האם מסתכלים על עצמינו, שהיינו עבדים משועבדים לפרעה וחיילותיו, להיצר הרע המלך זקן וכסיל, ועכשיו אחרי החג אנחנו בני חורין? לא רק שצריכים לשאול השאלה, אלא צריכים לחשוב ולהתבונן מאד מהו באמת התירוץ?! היתכן ולמה? מהו באמת ההבנה בזה.

ויש להציע בדרך אפשר נקודה למעשה מכח דברי האבן עזרא בתחילת פרשת בשלח (י"ד, ד') "וחזקתי את לב פרעה ורדף אחריהם ואכבדה בפרעה ובכל חילו וידעו מצרים כי אני ה' ויעשו כן" ואלו דבריו "וידעו מצרים - הנשארם. גם הנטבעים לפני מותם כי אני ה' - עכ"ד. ושמעתי בזה דבר נפלא, כי התכלית של קריעת ים סוף היתה בכדי שאלו המצריים הנטבעים בים סוף - לפני מותם - ידעו כי אני השם! והדבר מפליא להפליא, כי שינוי מערכת הטבע, לעשות נס גלוי בכל העולם, היתה כדאי בכדי שמצרי מכוער שהיה מיצר ומצער לכלל ישראל, יכיר וידע לכמה רגעים, מאז שנטבע בהים סוף עד מיתתו כי יש בורא ומנהיג לבירה!

וא"כ על אחת כמה וכמה כאשר יהודי זוכה לחוג היו"ט לקיים מצות הלילה של ליל התקדש חג, וליזהר ממשהו חמץ ולבער השאור שבעיסה כפי שמצווים לעשות, ואולי באמת זוכה למשהו יותר לקיום דברי הפסוק "וידעו מצרים כי אני השם", כי החלק "המצרי" שבתוכינו, יודע ומכיר יותר אשר הבורא כל עולמים מנהיג בהשגחה פרטית מתוך האהבה שנתעורר בקריאת שיר השירים וקיום מצוות היום, הרי אותם הרגעים שווים יותר מכל הון דעלמא. והנקודה הוא, כי אולי לא תמיד מעריכים מספיק גודל השוויות של אלו הרגעים, ואולי לא מכבדים מספיק ההרגשים של ה"קירבת אלקים לי טוב" שזוכים במשך היו"ט. אולם, מ"אויבי תחכמיני", ואם אנחנו מוזהרים ליזהר ממשהו "חמץ", הרי ה"משהו" הזה שווה וחשוב יותר ממה שאנחנו חושבים, וא"כ הרי מדה טובה מרובה, וכל "משהו" של סור מרע, וכמו כן של "עשה טוב" שווה יותר מכל הון דעלמא!

וכאשר זוכים לתרגם אלו ה"משהו" בבחינת "עד שתחפץ" ליזהר טיפה יותר בכוונת התפלה, מתוך האמונה שלמדנו במשך היו"ט, או ליזהר יותר בקדושת ה"פה-סח" להתרחק מה"פה-רע", מה שנכנס בתוך הפה או מה שמוציאים מהפה. וכמו כן להתרגל טיפה יותר לחיות בעינים פקוחות של "השגחה פרטית" - הרי אמנם אז יצאנו ממצרים!

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, מח"ס 'משפטי אהרן'

הגיגים לחג הפסח

ובמורא גדול זה גילוי שכינה.

ליל הסדר הוא זמן של גילוי שכינה, שהשכינה מתגלית בלבו פנימה של כל איש יהודי. ברגע שיש התגלות של השכינה, התחושה היא במורא גדול - יראת הרוממות, פחד ה' ומהדר גאווה.

הפחד הזה משתק כליל את כל התחושות באדם, הוא שוכח מעצמו ומשאיפותיו, ומכל משאלותיו שתכנן לבקש בליל הסדר, וכל כולו מתגמד מול מציאות ה' יתברך, שתופס הוא בשכלו ובלבו את רוממות ה', וכולו מתבטל נוכח אפסיותו הוא מול מציאותו יתברך.

ועל דרך מה דאיתא בגמ' על רב יוסף שהיה סומא וידע מתי המלך עובר, שהוא לא בזמן שיש רעש, אלא דוקא בזמן שיש קול דממה דקה, כשהכל מתבטל מול כבוד המלך, זה הסימן המובהק שזה הזמן והשעה שבו המלך עובר.

כל החשבונות הרבים של בדיקת חמץ שבודקין בחורין ובסדקין, ובודק עד מקום שידו מגעת, דאיתא בספ"ק שצריך כל יהודי לעשות חשבון נפשו קודם חג הפסח, שבו הוא נהיה בן מחדש לאביו שבשמים, ואז צריך להיות יהודי מחדש, שלא יהיה אפי' אבר אחד מאבריו שעליו לא המליך מלכות שמים, (וכמו שאמרו צדיקים שבכל יום שאדם מברך שלא עשני גוי, צריך לחשוב אם באמת אין בו אבר שבו הוא גוי ח"ו), כל זה קודם חג הפסח, אבל כשבא הלילה הקדוש ביותר בשנה, הלילה שכל ההשפעות נשפעים ממנו, אז ההתבטלות להשי"ת היא מהות הלילה.

*

השיר יהיה לכם כליל התקדש חג.

יוצאים מתוך הקונכיא של עצמינו, ונכנסים לעולמה המופלא של התגלות השכינה, בה הכל מאיר ומשמח, וכל העולם הזה מלא שיר והודיה להשי"ת. והוא בבחי' של בואו ונשמח אני ואתם, וכאילו יהודי שוכח מעצמו, ונכנס לתוך העולם המופלא של בני הנביאים, שאין להם בעולמם אלא גילוי השכינה.

כל הקשר עם הרבש"ע הכל מתחדש מחדש. הכל נולד מחדש. הלידה, האהבה הגדולה, התחושה הנפלאה שהבן נהיה בן והאבא נהיה אבא, והרי התחושה הזו היא התחושה הכי נפלאה שהאדם זוכר בימי חייו, את הרגע הראשון שנולד לו תינוקו הראשון, שאז נהיה אבא, זוהי הרגשה נפלאה ומתוקה לנו שאנו נהיים בנים של אבינו שבשמים שהוא כל יכול, והתחושה הנפלאה כביכול של הרבש"ע שכעת הוא נהיה אבינו, וכביכול מתחדש אז האהבה הגדולה שיש בבחירה שלנו להיות הבנים שלו, אהבת הבחירה, שהיא אהבה שאין למעלה ממנה. וכמו שכתוב בשיר השירים שהרבש"ע כביכול מרוצה מהבחירה

שבחר בנו, שכתוב מרוב אהבתו ית' אלינו, הסבי עיניך מנגדי. וכדאיתא בשל"ה הק' שבלילה זה מתחדשת אהבת הבחירה שבחר בנו השם מכל העמים.

והכל מתחיל מחודש ניסן - ברכת האילנות, שרואים את כל הבריאה מלבבת, האילנות בשיא יופיים, והכל כאילו אומר שירה לבוית"ש, וזה מכשיר את הקרקע לליל הסדר שבו היהודי אומר שירה לאביו שבשמים, שנולד מחדש בחי' בן לאביו שבשמים.

*

האמנתי כי אדבר

והנה יש ד' חלקים באמונה, א. אמונה במציאות ה'. ב. אמונה בהנהגת ה'. ג. אמונה שה' מעל הטבע. ד. אמונה בקשר הנצחי בין עם ישראל לקב"ה. כל הד' חלקים התגלו במציאות מוחשית ביציאת מצרים, דעשרת המכות מחולקים ביבשה ים אויר וכל מקום, שהשם הוא מעל הכל, וכל מציאות הטבע התגמדה מול הנהגת השי"ת. אכן כל הג' חלקים הראשונים באמונה אינם מתחדשים כל שנה ושנה, אבל החלק הד' שהוא הקשר הנצחי בין השם לעם ישראל מתחדש כל שנה בליל הסדר מחדש. והוא אהבה מיוחדת שמתגלית בחג זה, של המציאות הראשונה של לידת עם ישראל הקשורים עם השי"ת, והקב"ה אוהבם אהבת נפש שאינה קשורה במעשיהם, דכבר נפסקה ההלכה כר"מ דבין כך ובין כך נקראים בנים, וצדיקים אמרו שמצוה לחזור על דבר זה שהלכה כר"מ שבין כך ובין כך נקראו בנים.

אדמו"ר זיע"א היה אומר, שאם נשאל ילד או טיפש המסתכל בחיצוניותם של הדברים, מתי יש שמחה יותר באירוסין או בנישואין, יאמר באופן ודאי שבחתונה יש שמחה יותר, כיון שאז יש אולם, צלם, וכדו', אמנם המתבונן ויורד לעומקם של דברים, מבין שהשמחה האמיתית נמצאת באירוסין, שאז יש אהבת הבחירה, וכמ"כ בפסח שזה בחי' אירוסין יש יותר שמחה מאשר בשבועות שאז זה בחי' נישואין, ולכן כתבו הספה"ק שאין זמן שמחת השכינה כמו בליל פסח, וכן כתב השל"ה הק' שבלילה הזה יש אהבת הבחירה, כיון שאז בחר בנו השי"ת מכל העמים.

ההרגשה הנפלאה הזאת מרגיש כל איש יהודי באשר הוא, כיון שהיא הרגשה הנובעת מאתערותא דלעילא, שאז מתחיל הכל מחדש, אלא שפשיטא שכל יהודי מרגיש זאת עד כמה שהוא מזוכך, והסיר מעצמו את המעטה החיצוני של החומריות העבה המסתירה ממנו כל אור שבקדושה, אבל אף יהודי המכוסה כולו עם עבים ועננים, יכול להרגיש בלילה זה את אהבתו יתברך, ובכח זה לשוב לצור מחצבתו.

כל מהותו של ליל הסדר הוא להחדיר שוידעו מצרים כי אני ה', וכמו דאמר הבעש"ט וכי בשביל המטרה שידעו הגויים שאני ה' הפך השי"ת את כל סדרי הבריאה, אלא מוכרח שהכונה וידעו החלק של מצרים שבתוך היהודים, שבכל יהודי יש חלק פנימי שהוא בבחי' מצרים, שגם החלק הזה ידע שאני הוא ה', ונכלל בזה גם שיש השגחה פרטית על כל צעד ושעל, וכמו שפסק הבעש"ט כשיטת הראשונים שיש השגחה פרטית על כל דבר ודבר, אפי' הדבר הקטן ביותר, ונכלל בזה שעל כל מצב ומצב יש השגחה פרטית, וכפי שיש לפעמים מצבים שנראה כביכול רוח סערה בלא שליטה, וע"ז איתא רוח סערה עושה דברו, שדוד

המלך אמר את זה רק על הרוח סערה ולא כל החיות והבהמות וכו', כי ברוח סערה פעמים האדם נדמה לו שהמצב יצא מכלל שליטה, וע"ז החידוש רוח סערה עושה דברו, הכל בשליטה מלאה. וכן להחדיר את הענין של דרך הטוב להטיב, ואת הענין של שמח בחלקו, להיות מרוצה מהנהגת השי"ת, וכמובן להתפלל שנראה תמיד חסדים גלויים.

*

עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו

בבחינה מסויימת ההרגשה הזו דומה להרגשה שהרגיש כל איש יהודי כשהיה בא לבית המקדש, שע"ז נאמר "עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו", וכתב ר' אברהם בן הרמב"ם בספרו הנפלא המספיק לעובדי ה', שהבכיה הזו שהיה בוכה איש יהודי כשהיה בא לבית המקדש, ב' טעמים יש לה, הא' התרגשות חזקה על שהשיגו את מבוקשם, וכמו שבוכה האוהב שהיה מנותק שנים רבות מעל אהובת לבו וסוף סוף זכה להתאחד עמה, הב' הצער על תקופת החיים שחלפה, ועוד תחלוף, בלא אותו עונג שהם מתמכרים לו.

בליל הסדר ב' הטעמים הנ"ל שייכים ג"כ, מצד אחד יהודי בפנימיות לבו כל השנה משתוקק מתי אבוא לידי ואקיימנו, מתי אוכל להתרפק על רגשי אהבתו ית', וכשזה בא בגדול, הוא מתרגש עד כדי דמעות. סוף סוף הגיע התענוג הזה שאליו הוא מצפה כל הימים. כל השנה הוא כל כך הרבה מחפש ולא מוצא, הוא לומד ומתפלל ואינו חש כלל שהוא מצא את השי"ת קרוב אליו, ואף שיודע הוא בתוכו עמוק עמוק, אבל מרגיש הוא כביכול קלי קלי למה עזבתני, ואחת בשנה בו הקשר מתחדש, חש הוא, שהנה הגיע הרגע והשעה שבו הוא מתיחד עם אביו שבשמים, חוזר אליו, ונהיה בן שלו מחדש.

מצד שני אפי' בליל הסדר אדם הוא מציאותי, ויודע שבכל השנה ישנם זמנים ירודים שבהם הוא מטפס על הקירות ואינו מרגיש כלום, ומבין שאין שום סיבה שהשנה הבאה תראה יותר טוב מהשנה האחרונה, הוא יודע שכל ההתעוררות שכעת הוא מרגיש זה חד פעמי מבחינה מסויימת, ואח"כ הכל נעלם, וע"ז גופא הוא בוכה, על תקופת החיים שחלפה ועוד תחלוף, בלא אותו עונג שהם מתמכרים לו.

אין תוקף של קשר כמו הקשר הראשון, ובליל הסדר זה תחילת כל ההתחלות, וזה הזמן שיהודי חש שסי דא אגאט אוף דער וועלט, ושהוא אביו ושאני בנו.

אבל עצם הידיעה וההרגשה שהוא מרגיש שעוד יבואו ימים חשוכים גורם לו בכי.

*

כי חולת אהבה אני

וע"ז נאמר בשיר השירים, אני ישינה ולבי ער קול דודי דופק, פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי, כל השנה האדם בבחי' ישן, כולו שקוע עמוק בתוך ים החומר המאיים להטביעו כליל, וכל האנוכיות שלו מאפילה על האור הגדול השורר הנשמתו, בבחי' והאבן גדולה על פי הבאר, אמנם הלב שלו פועם, ומידי יום ביומו מזכיר לו בשעות מסויימות מדוע באת לעולם, כיצד ממלא הנך את תפקידך עלי אדמות, הרי כל מעשיך מרחקים אותך מהמטרה

עבורה נקראת לבוא לעולם, ומידי פעם מרגיש הוא דביקות, וקול דודי דופק, תפתחי לדודי, תכניסי את האור לתוכך. אבל אז קול עמום עונה לו, פשטתי את כותנתי איככה אלבשנה, כ"כ הרבה פגמתי, כולי חשוך, ופשטתי כביכול את הכתונת השומרת על הגחלת, ועתה איככה אוכל ואלבשנה מחדש.

וע"ז אין כ"כ תשובה שכלית, אלא אחת בשנה בליל הסדר יש איתערותא דלעילא - דודי שלח ידו מן החור, בכל יהודי יש עדיין חור שהוא עדיין נאמן בו לאלוקיו, ודודי הרבש"ע אבינו שבשמים שלח ידו מן החור, וזה בבחי' והיתה עלי יד ה' - מעין התגלות מסויימת, ואז מעי המו עליו, כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך, צמאה לך נפשי כמה לך בשרי, כאיל תערוג על אפיקי מים כן נפשי תערוג אליך אלוקים, המעיים מתהפכות כביכול וצמאות לאבינו שבשמים, שחש הוא כאילו רוצה הוא להקריב את כל כולו לאלוקיו, בבחי' לך אני אדוני המלך וכל אשר לי, לך קלי תשוקתי בך חשקי ואהבתי.

וכך היה אדמו"ר זיע"א חוזר בשנותיו האחרונות כשכבר לא היה לו כח כלל וכלל, ואף ללמוד לעיתים לא היה לו כח, אמר בשארית הכוחות, רבש"ע אין לי מאומה, אלא מה שחולת אהבה אני.

*

דודי שלח ידו מן החור

דודי שלח ידו מן החור ומעי המו עליו, וברש"י נהפכו עלי המון מעי לשוב לאהבתו ולפתוח לו, ושואל אדמו"ר שליט"א, והרי קודם כתוב לשונות של שלילה וסירוב כמו פשטתי את כותנתי איככה אלבשנה, ואח"כ כשהיה דודי שלח ידו מן החור, פתאום נהיית כזאת תשוקה ורצון, עד כדי להיות חולת אהבה אני. והביאור דידי היא התגלות מסויימת כמו היתה עלי יד ה', שיד זה הגילוי הכי גדול שרואים אותו, וכמו שכתוב במדרש שבנ"י ביקשו שמני כחותם על לבך כחותם על זרועך, אמר להם השי"ת אתם ביקשתם דבר שבסתר אני אביא לכם דבר שבגלוי, והוא הן על כפיים חקותיך.

ואף שעדיין אין לו תשובה על השאלה הקשה פשטתי את כותנתי איככה אלבשנה, מ"מ בשעת הגילוי קמתי אני לפתוח לדודי, ומבאר רש"י הק' בלב שלם ובנפש חפיצה, כעת בשעת הגילוי כולו נמס לאלוקיו, ואז היהודי גומר בלבו לתת כל אשר לו, ע"מ להכניס את מציאותו ית', שתשכון אצלו דרך קבע. אכן על האדם מוטל בשעת הגילוי להכנס בפתח שנפרץ לו משמים, ולא לחכות שזה יסגר, וכעין המשל הידוע המובא בשע"ת על אסירים שבנו מחתרת לברוח מבית הכלא, ואחד האסירים לא ניצל את ההזדמנות, והכה עליו במטהו שר בית הסוהר, באומרו הלא מחתרת חתורה לפניך, איך לא מיהרת להמלך על נפשך. ואולי ע"ז נאמר כל ימי עני רעים אפילו שבתות וימים טובים, שלא מנצל את ההזדמנויות שיש לו.

אמנם לאחר מכן מיד לאחר הפסח אשר יגורתי בא - דודי חמק עבר, נפשי יצאה בדברו, ביקשתיו ולא מצאתי, מצאוני השומרים הסובבים בעיר - מרומז לסט"א - הכוני פצעוני נשאו את רדידי מעלי, הוא מתפלל, אבל חש הוא כאילו השם עזב אותו, והוא זועק במר

לבו קלי קלי למה עזבתני, עד מתי אוכל ואראה באבדן המתיקות הזאת של הקשר עם אלוהי.

אמנם מה שנשאר לו מעצמת הגילוי, זה הזעקה וההחלטה הנחושה, **אם תמצאו את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה אני**, אמנם אני רחוק, חשוך, חומרי, אפסי, אבל חולת אהבה אני, לאחר שראיתי את הגילוי, אעשה מה שאוכל ויותר מכך, עד שאגיע להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו, שהוא העידון הגדול מכל העידונים שיכולים להמצא.

*

אי מלכא אנא אמאי מהשתא לא אתית לגבאי

ובעת חווית הקשר העז עם בורא כל עולמים, זהו הזמן שגם צריך לזכור את השאלה הנוקבת עד מעמקי הלב, אי מלכא אנא אמאי **עד השתא** לא אתית לגבאי, ואיתא בבית אברהם שהשאלה הרבה יותר נוקבת אי מלכא אנא אמאי **למחר** לא אתית לגבאי.

נקבל על עצמינו בעת הזאת, לחיות יותר עם בורא העולם, להכניס אותו ית' בכל שטח מחיינו, בכל מצב שנהיה, ונתפלל שנהיה רק במצבים טובים ונעימים, אבל אף בזמנים שבהם עוסקים כביכול בענייני עוה"ז, ואף בזמנים שבהם עוסקים בענייני עוה"ב, בכולם שיהיה שם שמים מתקדש על ידינו.

*

כי כל פה לך יודה

ובזמן גדול זה, כי כל פה לך יודה, כי כל הפה של האדם עצמו יודה אליו ית', בפה ישנם ב' חלקים, מה שמכניסים לתוכו ומה שמוציאים ממנו, הדיבורים יהיו רק ע"פ רצונו ית' - ואל יאמר פינו דבר שלא כרצונך (מתפילת הש"ץ אוחילה לקל קודם מוסף), והמאכלים שיכנסו יהיו רק ע"פ רצונו ית', וכל לשון לך תשבע, וכל עין לך תצפה, שמירת העינים, ולא להסתכל אלא להיכן שהשם רוצה, וישא אברהם את עיניו - הוא לא הסתכל סתם, אלא לאחר שחשב אם להרים את העינים, וכמו שכתב בספר המספיק הנ"ל, שאצל צדיקים ראיית ארמונות של מלכים שאין בהם מטרה להתבונן מגדלות ה' נחשבה כראיה של זנות, כי אין בה לרצון השי"ת. וכל ברך לך תכרע, וכל קומה לפניך תשתחוה, וכל הלבבות יראוך, וכל קרב וכליות - כל מיני תאוות מכל הסוגים, יזמרו לשמך, כדבר שכתוב כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך, כל גופו מעיד שמים וארץ ה' מי כמוך.

מציל עני מחזק ממנו ועני ואביון מגוולו, שועת עניים אתה תשמע צעקת הדל תקשיב ותושיע.

וכאן הבן שואל - כאן הבן שנהיה בן שואל, מבקש על עצמו שאוכל לבוא אל המלך בכל עת ועת, ובזמן הזה יכול לבקש להתחנן לפניו על עצמו ועל עמו. וכן יעזרנו השי"ת.

ואולי זה הטעם למה שאומרים שפוך חמתך בליל הסדר, ומוזגים כוס של אליהו, וידוע שלילה זה מסוגל ביותר לביאת משיח צדקינו, כיון שאין תוקף לאהבה הגדולה שיש בלילה הזה בין ישראל לאביהם שבשמים, וכשהאהבה גדולה אפשר לבקש את כל המלכות וינתן

לך, ואז גם אין כח למקטרגים לקטרג, כיון שמי מטיל כסות בין לביא ולביאה בשעה שמזדקקין זה לזה.

*

ניתוק החומר וחיבור לרוח

אדמו"ר שליט"א בשמו"ס פרשת החודש תשע"א, חידש חידוש גדול, שאמנם עד היום ידענו שלקראת חג הפסח לא צריך שום הכנה, אלא דודי לי ואני לו, והכל מתחיל מלמעלה, אבל הוא חידש שאה"נ ע"מ להרגיש הרגשה נעלה בליל הסדר לא צריך שום הכנה, אבל ע"מ שבליל הסדר היהודי יוכל להגאל לגמרי, ולהתחיל לחיות את החיים כמו שצריך, ושכל חיותו תהיה רוחנית, צריך להמית את החיים שלו היום, והיינו לגרום שהחיות שלו לא תהיה מהגשמיות, כסף, תאוות, אוכל, כבוד, וכו', וממילא אז יוכל בליל הסדר להגאל ולהתחיל לחיות חיי עלמא עילאה, אבל כל זמן שחי חיים גשמיים, איך יוכל להפך בליל הסדר לחיות חיים עילאיים.

ובעצם אם אדם יבדוק את חייו הוא, עליו לבדוק את עצמו ממה הוא חי, ממה שואב הוא את הסיפוק בחייו, די ש אדם גשמי ויש אדם רוחני, אדם גשמי יכול להיות אדם שיושב ולומד כל היום אבל החיות שלו היא מדברים גשמיים, הוא עצם חומרי, אלא שבפועל הוא לומד כיון שאלו התנאים מצד הסביבה שהקב"ה נתן לו, אבל את עיקר חייו שואב הוא מהחומר, ואדם רוחני יכול להיות אחד שעובד כל היום, אבל עושה זאת מצד התנאים שהשם נתן לו, ועיקר חיותו שואב הוא מהדברים הרוחניים.

ויש אדם שכשהוא אצל האדמו"ר או בזמן רוחני הרי הוא שואב באותו זמן את כל חיותו מהרוח, אבל כשהוא אוכל או כדו', נהפך לבהמה בכל מהותו, וכלשון צדיקים אמאל המלאך אמאל הגלך.

וכל אלו האנשים צריכים בימים שקודם חג הפסח לקבוע בלבם שכל חיותם מכאן ולהבא תהיה מהרוח ולא מהחומר, ואם ישאל השואל כיצד יוכל לבוא לדרגה כזו, עכ"פ יקבל ע"ע לעשות כל מה שיוכל ע"מ לנתק זיקתו מהגשמי ולהתחבר ביותר לרוחני.

וכמ"כ יש לזה עצה נפלאה, שע"י האור הגדול שיורד בליל הסדר, עי"ז יוכל למאוס בגשמי ולבחור ברוחני. וכן יעזרנו השי"ת.

*

דילוג

אדמו"ר שליט"א אמר לי בהיותי אצלו בערב ר"ח ניסן תשע"ב, שכוחו של חג הפסח בכלל וליל הסדר בפרט זהו הכח של דילוג עלי אהבה, כח הדילוג, שבימים כתיקונם הכל עובד ע"פ הסדר וע"פ הטבע, אבל בחג הפסח כוחו הוא הדילוג. וביאר דבריו, שכמו שיש משרד ממשלתי הנותן אישורים מסויימים ובדרך רגילה הכל לוקח זמן רב עד שמקבלים את האישור שרוצים, אבל אם יש את הפרוטקציה הנכונה האישור ניתן תיכף ומיד דרך הדלת האחורית. וכמ"כ כביכול יש מושג למעלה שיש זמנים מיוחדים שיש פרוטקציה מיוחדת,

וזהו כוחו של הדילוג שיש בחג הפסח. ומקורו התחיל ממה שהקב"ה כביכול דילג על המ"ט שערי טומאה וגאל את היהודים ממצרים, והכל היה בכח אהבתו הגדולה אלינו שזה פרץ את כל הגדירות, ולכן אף אפשר להשיג בפסח הרבה דברים שא"א להשיג בדרך רגילה ובזמנים רגילים, ואף דברים שאינם ע"פ דרך הטבע. וכמ"כ אדם יכול לפעול בעצמו להשיג דברים שאינו יכול להשיג בזמנים רגילים, וכגון אדם הלוקה במידה מסויימת ובדרך רגילה אינו מסוגל לפרוץ את ההרגלים שלו, בחג הפסח יכול להשיג הכל, וכמו שאמרו צדיקים, כשא"א לילך בצורה של אריבער הולכים בצורה של אריבער אין אריבער, והיינו למעלה למעלה מן הסדר. ואם תרצו זה מהותו של חג הפסח בכלל וליל הסדר בפרט. וכן אם אדם צריך ישועה בענין מסויים, הרי הזמן הוא בכח הדילוג של ליל הסדר.

ולשאלתי כיצד משיגים את זה, ענה: ע"י שחושבים ע"ז, ומבקשים על מה שצריך. וכן יעזרנו השי"ת.

ובפעם אחרת אמר לי שהשיא של העת רצון זה בשעת ברכת אשר גאלנו.

התקופה שבין פסח לשבועות היא אחת התקופות הכי גדולות בשנה, וצריך לדעת לנצלה כדבעי. לא להיות שוטה המאבד מה שנותנים לו. ובבחי' מסויימת תקופה זו יותר מסוגלת מתקופת אלול וימים נוראים, כיון דתקופה זו מאופיינת באיתערותא דלעילא - דודי לי ואני לו, ואם את זה מאבדים, הרי זה אבידה נוראה.

כאן הבן שואל - ישועה ומהפך בכל הענינים - להגיע אליו יתב"ש. וחשבתי שהקב"ה ברוב חסדיו נתן לנו את חודש אלול והחגים שהוא תקופה אדירה שאפשרית לשינויים כבירים, אבל כיון ששנה שלימה הוא זמן ארוך מידי, נתן לנו השי"ת את תקופת חג הפורים עד שבועות שהיא ג"כ תקופה ארוכה הניתן בה להגיע לשינויים כבירים כל אחד כפי יכולתו.

ובערב פסח תשע"ח אמר לי, לשאלתי איזה מסר להעביר בבית לקראת חג הפסח: בהגדה שלנו כתוב בשם הרה"ק מאפטא זיע"א, שבברכת אשר גאלנו אפשר להתפלל ולפעול ישועות. וביאר, שכיון שיש שמחת השכינה גדולה מאד בלילה הזה למעלה, לכן זה מסוגל מאד.

*

עכשיו קרבנו המקום לעבודתו. אומר הבית אברהם, כל זמן שהוא, אין לזה זמן מסויים, אלא בכל זמן שהוא, יהודי יכול להעצר ולומר מעכשיו ואילך אני עובד השי"ת. מה שהיה היה אבל מעכשיו... אי"ה...

משל לבן המלך שגלה, ובגלות ניתנה לו האפשרות להפגש עם אביו המלך פעם בתקופה, ובפעם הזאת באין אומר ואין דברים, אבל נשמע קולם, זהו קול שלא שייך לדברו, הוא אינו מסוגל לשפוך כיון שלא יספיק בזמן הקצר של הפגישה, כיון שיודע שעוד רגע קט היא תסתיים, וגם אינו מסוגל לשפוך נפשו, ולכן מעדיף לשתוק, קול דממה דקה, אבל זה הקול שהיודע אמיתות ופנימיות של דברים, יודע שזה הקול האמיתי המקשר בין הבן ובין אביו.

ואני תפלתי לך השם עת רצון אלוקים ברב חסדך ענני באמת ישעך.
נסה עלינו אור פניך השם, והבוטח בהשם חסד יסובבנהו.

*

חנוניך חלץ ממסגרים.

אדמו"ר שליט"א בשיחתי עמו ערב ר"ח ניסן תשע"ב אמר לי, שהדרך היא לא לקפוץ בבת אחת, אלא לעלות דרגה אחר דרגה, ולשמור על מי יקום במקום קדשו, שלא ליפול מהמעלות שעלה עד הנה, וכל שיחותיו שאומר על כת קטנה וכו', הוא כדי לתת לאדם אידיאל ושאיפה אדירה לחיות חיים של בני הנביאים, אבל אין כונתו שבבת אחת יקפוץ האדם.

*

תפקיד ספירת העומר שינוי המהות מבחי' בהמה לבחי' אדם.

ההבדל בין בהמה לאדם מתבטא בחמישה מישורים.

א. השאיפות: לבהמה אין כלל שאיפות, כל מה שהיא רוצה זה את המצב העכשוי, לאכול לישון וכדו', אבל אין לה שאיפות לעתיד.

ב. היכולות: לאדם ישנו סף יכולת גדול יותר משל הבהמה.

ג. האנוכיות: הבהמה אינה רואה כי אם את עצמה, ואינה רואה שיש עוד חוץ ממנה, משא"כ האדם הרי בטבעו יכול לראות גם עוד חוץ ממנו.

ד. הדעת: לבהמה אין כלל דעת ושכל, ולאדם יש דעת ושכל, וזה בעצם ההבדל העיקרי בין בהמה לאדם.

ה. המשיכה: הבהמה בטבעה הרי היא נמשכת אחר הנאות מגושמות ביותר, ואדם שהגיע לדרגת אדם, בטבעו הרי הוא נמשך אחר הצניעות והעדינות, ואחר דברים רוחניים.

*

בכל חמשת הדברים הללו על האדם לפעול בעצמו שלא יהיה בהמה אלא אדם.

א. במישור הא' שהוא השאיפות: לרומם את השאיפות. נוצר מצב שאפי' אדם שמתדל לעבוד את השי"ת בשמחה, ללמוד תורתו הק' וכו', מ"מ כל הזמן הינו מדשדש באותו מקום, אינו שואף להגיע לכלום, ואף אם שאף הרי כבר הספיק להתייאש מעצמו, הוא כבר ניסה לשאוף וראה שאינו מגיע לכלום, ולכן נשאר כפי איך שהוא, הוא לומד ומתפלל, משתדל כמה שיכול וזהו זה. אבל האמת היא שמבחי' מסויימת האדם הזה הרי הוא כבהמה, שאינו שואף להגיע לכלום. ובספירת העומר על האדם להחדיר בעצמו שללא שאיפות, הרי גם מה שיש לו היום עלול ח"ו להעלם לו. צריך להחדיר בעצמו את השאיפה הגדולה להיות עבד נאמן בכל שס"ה גידיו ורמ"ח איבריו, להיות כולו בבחי' לך אני אדוני המלך וכל אשר לי, אלא שזה נכון שזה לא בא ביום אחד, אבל מ"מ עליו לשאוף ולבדוק את עצמו מידי יום ביומו אם התקרב היום למטרה זו, או שהתרחק ח"ו. ואם יאמר האדם

לא התקרבת ואל התרחקת, הרי אין דבר כזה, כיון שהחיים בעצמותם, כל מהותם, האוכל השתיה השינה וכו', הרי הם מרחקים מהשי"ת, ואם כן כל שלא התקרב נמצא שהתרחק. השאיפה צריכה להיות בגדר לגדולות אתה מתבקש, שאי"ז לגדולות אתה מבקש אלא אתה מתבקש לגדולות. ממי השי"ת דורש אם לא מבין תורה החפץ להתקרב אליו, אלא שזה לוקח זמן, אבל צריך לראות להתקדם מידי יום ביומו. ואת כל זה צריך האדם להחדיר לעצמו בספירת העומר.

ב. במישור הב' שהוא היכולות: האדם צריך להחדיר לעצמו, דע לך אתה מסוגל, היצה"ר משתדל כל הזמן להכניס לך בראש שאתה לא מסוגל, אבל אתה מסוגל, יהודי בן המלך מסוגל להגיע לגדולות ממש. וכמו שאמר הבעש"ט זיע"א לנכדו, שא"א להסביר לגוי מהו יהודי, ונכדו ר' ברוך זיע"א הוסיף, שאני אומר שאף ליהודי א"א להסביר מהו יהודי. אדם אינו מאמין בעצמו. התנאי לנצחון במלחמת היצר היא האמונה בנצחון הסופי, שעל אף המעידות, מ"מ לבסוף הוא ינצח. ואדרבא לפעמים הירידות הם העליות, והנסיון הוא כמה מהר מסוגל הוא להתאושש מהירידות. וכמו אותה מדינה שהמבחן לעליה בדרגה היה שבוחנים את החיל בדבר שבטוח יכשל, אלא שהמבחן היה כמה מהר הוא מצליח להתאושש מהנפילה שלו, ולהמשיך להלחם בגבורה.

ג. במישור הג' שהוא האנוכיות: עיקר העבודה היא להכניע את היש שלו, וזה ע"י עבודה תמידית של שבירת הרצון, להתרגל לעשות נגד הטבע, וכנגד מה שמושך אותו, וע"י שעבוד כל אבריו להשי"ת, עד שירגיש בכל גופו כי אתה פעלתו ויצרתו, וכל ישותו תצעק ה"א ישראל מלך ומלכותו בכל - בכל גופו רוחו ונשמתו - משלה.

ד. במישור הד' שהוא הדעת: התורה מחדירה דעת אלוקים, והתפילה וקיום המצוות, וכו'. ועל האדם לפתח את אישיותו שיהיה בן דעת, וזה גם ע"י לימוד מעמיק בספר מוסר, והתבוננות מעמיקה.

ה. במישור הה': על האדם לעבוד שימשך בעצמו אחר דברים רוחניים, ובזה עיקר מבחן האדם, למה הוא נמשך יותר, האם לתאוות גשמיות או לתענוגים רוחניים.

*

התוכנית היחידה שצריך להיות ליהודי היא לעשות רצונך אלוך חפצתי, ואטהר ואתקדש בקדושה של מעלה ולתקן את נפשותינו רוחותינו ונשמותינו מכל סיג ופגם ולטהרנו ולקדשנו בקדושתך העליונה, להתקדש הפירוש להיות יותר רוחני ופחות גשמי, חייבים לתפוס את הרגעים של ההרהורי תשובה שיש כמה פעמים ביום, ולא להזניח אותם.

העבודה העיקרית היא דוקא בימי החול האפורים, להכניס את אלוקותו ית"ש, ולהיות עבדים נאמנים להשי"ת ולתורתו.

*

א. מהותו של ליל הסדר בפרט ופסח בכלל, הוא להיות יהודי מחדש. מהות היהודי - אדם - אחד החי למען הבורא עולם. אדם שחי למען עצמו הוא בעצם בהמה יותר גבוהה,

שיש בהמה נמוכה ויש בהמה גבוהה, אדם שחי ורוצה כל הזמן את עצמו, הרי משתמש באלוקיו כביכול למען עצמו, ומבחינה מסויימת יש כאן מעין עבודה זרה. העבודה בפסח להפוך את האישיות למען הבורא עולם, והיינו להיפך, להשתמש בו עצמו למען אלוקיו. כל מהותו היא החיים למען עשיית נחת רוח לבורא עולם, שזה עיקר מטרתו. וזה ע"י הכרזה שהוא חי למען אלוקיו, ובזה הרי הוא מתגייר, נעשה יהודי, הפוך מבהמה לבחי' אדם. לאחר ההכרזה יש את העבודה של ספירת העומר לממש את ההכרזה להפוך מגשמי לרוחני, אבל בפסח המהות היא הכרזה. לכן לא מצינו הכנה גדולה לפסח, כיון שהעבודה מתחילה לאחר פסח, פסח זה רק ההכרזה, לאחר פסח אז באה העבודה הגדולה של ספירת העומר, כמו שכתבו המהרש"א והדברי שמואל להפוך מבהמה לאדם.

ב. איתא בנתיבות שלום מאמר פסח ושבת חידוש גדול, שידוע החילוק בין יו"ט לשבת, ששבת קביעא וקיימא ולא צריכה הכנה כלל, כי כולה איתערותא דלעילא, והטעם כי בשבת האדם עולה להיכל המלך, ולזה לא צריך הכנה. יו"ט לעומת זה הוא איתערותא דלתתא, כי המלך יורד לעם, וצריך הכנה להכין למלך מקום ראוי. ומחדש שפסח בבחינה זו הוא כשבת, שהאדם עולה להיכל המלך והוא איתערותא דלעילא, ולא צריך הכנה כלל. וזה עוד טעם למה פסח לא צריך הכנה כמו שאר החגים.

ג. לכן גם מצינו שפסח זה בחי' דילוג, קדש ואח"כ ורחץ, שזה ההכרזה שהוא נהיה קדוש, כל מהותו למען אלוקיו.

ד. ומצינו שהמשילו צדיקים את פסח לאירוסין, ושבועות לנישואין, ומבואר היטב לדברינו הנ"ל, שאירוסין אין שום הכנה בדרך כלל, כל מהות האירוסין היא הבחירה של החתן והכלה זה בזה, משא"כ נישואין צריך הכנה רבתי. וכנ"ל הפסח הוא הכרזה שעם ישראל הם בחי' כלה לבוית"ש, וזה לא צריך שום הכנה, וכמו שכתב השל"ה הק' שקדושת הלילה הזו היא קדושה רבה, כיון שבזה הלילה בוחר הקב"ה בעם ישראל. וכמו שמוסיף אדמו"ר שליט"א, שכביכול הקב"ה בוחן את עמו ישראל ומרוצה מהבחירה, וזהו אהבת הבחירה, שהיא אהבה עזה יתירה. והרי הקב"ה בחר בנו בעמו ישראל בעת שהיו בשפל המצב, והמוכרח שבחינה זו קביעא וקיימא ואינה תלויה כלל במעשים.

ה. וכמו שידוע חידושו הגדול של הנתיבות שלום זיע"א, שבכלל מצות סיפור יציאת מצרים הוא לספר על היותינו לעם הנבחר, שגם על זה צריך להרחיב כשמספרים והגדת לבנך.

ו. ומ"מ מצינו שצריך לבער החמץ שבלב, שהוא היצר הרע. ובעיקר מצינו לטהר את הפה קודם ליל הסדר. שהרי ליל הסדר מהותו הפה, מגיד, אכילת מצה, כל המצוות של ליל הסדר מתרכזות בפה. ולכן צריך להכין את הפה שיהיה קדוש, כמו שכתב התפארת שלמה, "מצות תאכל במקום קדוש", להפוך את הפה למקום קדוש. והיינו של לדבר דברים בטלים, וק"ו לא לשון הרע, שבזה מצאתי הרבה דברים לאחרונה, שחשבתי שאינם לשון הרע, אבל כתוב שזה לשון הרע, וצריך ללמוד את ההלכות, ומספק לא לדבר רק דבר שאינו לשון הרע ברור. וכן לחשוב לפני כל מילה שמוציאים מהפה. ומאידך גיסא לא לחסוך

במילים טובות לסובבים. כמ"כ לקדש את האכילה, שהוא זמן הכי גדול של הקשר בין האדם לאלוקיו, שהרי אז הוא מקבל את החיות, ואם אז הוא מתקדש, מקדש את כל חיותו שלו.

ז. וטהרת הלב, בכללה, ענין לבער את התמהון לבב, שעל חטא שחטאנו לפניך בתמהון לבב, מבאר במחזור המפורש בשם המפרשים, שהכונה על כל מיני מחשבות של תהיה ושאלה בענין הנהגת הקב"ה בעולמו. לבער מחשבות אלו. לדעת שאין לנו השגה בהנהגתו יתברך, שכל כולה חסד ורחמים וכל כולה טובה גדולה ועצומה בעבורינו. להיות מרוצה מהנהגתו יתברך בעולמו. ואת כל הגעגועים למסור אליו יתב"ש.

ח. ידוע תמיד מה שהגרים מרגישים בעת הופכם ליהודיים, את ההרגשה הנפלא לאחר הטבילה והברית מילה, אין דומה לה. כן אנו כל שנה ושנה בליל הסדר נהפכים להיות גרים ממש בכל איברינו וגידינו. אשרי הזוכה.

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

סיפור יציאת מצרים

יש מצה - ויש מצה.

מצה אחת, זו שאנו אוכלים. על שום שלא הספיק בצקם להחמיץ. והמצה השניה, זו שאיננו אוכלים. לפחות עדיף שלא נאכל. היינו - 'מצה ומריבה'. - ושתיהן - 'מצה'. ויש קשר. חייב שיהיה. כך זה בלשון הקודש. חמץ הוא תהליך מתמשך. תסיסה, תפיחה. ורק לאחר מכן - אפיה. במצה, אנחנו גודעים את התהליך הזה בעודו באיבו. מנציחים את המצב הראשוני, בו יש קמח - ומים. בלי אויר באמצע, בלי תסיסה. התסיסה הזו, נוצרת על ידי התגוששות בין שני חלקיקי חומר (עי' רש"ר הירש שמות ב, יג). הם נאבקים זה בזה, וזו התוצאה. המילה 'מאבק', היא העלאת ענן של 'אבק' - עד לכסא הכבוד (עי' חולין צא.). ה'מהלך' של היאבקות - זה משהו ש'תופח'. שגדל. שמתמלא. - מתמלא - באויר. בכלום. באפס. ובכל אופן, בסוף - הם 'משלימים'. התוצאה של 'החמצה' - היא משהו אחיד. בעל מרקם רך ואורירי. המצה, משאירה את ההתגוששות הנ"ל - בשלב הראשון שלה. בלי ה'השלמה' שלאחר מכן. היא 'מקפא' את ה'מצה', את המריבה. זהו השלב הראשוני. בהתחלה - אנחנו מתגוששים. מנסים לנצח. יש כאן שני צדדים ברורים, ואין אפשרות להשלים. ולאחר מכן, אפשר לנסות 'להשלים' עם היצר. לקחת אותו למקום טוב. להביא אותו אל הייעוד האמיתי שלו.

*

יסוד היהדות

ה' יתברך, מוציא אותנו ממצרים.

והיציאה הזו, היא יסוד היהדות שלנו.

- אנחנו מזכירים את זה פעמים בכל יום; עושים 'טקס' שלם פעם בשבוע - 'זכר ליציאת מצרים'; ופעם אחת בשנה מאריכים לספר, ומשבחים ומהללים - על אותה יציאה.

זה גם מוזכר בתורה מעל לחמישים פעם. אני הוצאתי אתכם. תזכרו את זה. אסור לכם לשכוח.

ולכאורה - אם זו הכרת הטוב, אז למה כל כך הרבה. ולמה זה יסוד היהדות שלנו.

- האם מישהו שעושה טובה לחברו גם ידרוש ממנו תמורה כה גדולה?

האם מישהו שמציל את חברו ממצב בעייתי - גרוע ככל שיהיה - קונה אותו בזה לעבד עולם? אותו, ואת בניו, ונכדיו, עד סוף כל הדורות!

וה' - קנה אותנו. לעבדים. וה'בסיס' לזה - זו יציאת מצרים. הוא לא מזכיר לנו את זה שהוא ברא אותנו. רק - את היציאה.

וחוץ מזה, הוא הלא הבטיח את זה לאברהם אבינו. גר יהיה זרעך - ועבדום - ואחרי כן יצאו. וברכוש גדול.

כעת, הוא מקיים את ההבטחה שלו. זה הכל.

את השאלה הזו, בערך, שאל רבי ייסא. אחד מחבורתו הקדושה של רבי שמעון בר יוחאי (ז"ח יתרו נב ע"א). והוא הקדים כך (בתרגום מארמית):

יש לי לשאול שאלה אחת ממך, והיא 'מכשכשת' לי בלב, ואני ירא לשאול ממך אותה; ואני אומר, אם אשאל, מפחד אני שמא איענש; ואם לא אשאל - הלא היא משבשת לי בלב.

זו שאלה - שקשה לשאול אותה. אבל היא 'מכשכשת' בלב.

ר' שמעון הגיב - 'אימא'. אמור.

והוא גם ענה.

ננסה 'לגעת' קצת בתשובה שלו.

*

בלי 'צד שני'

ידוע, שבפסח - נולדנו.

- מזל טוב!!

עם חדש נולד. הוא מתחיל לנשום לבד. בכוחות עצמו. הוא גם אוכל דרך הפה. לא דרך חבל הטבור.

- 'נולד!' לגמרי!

- ומה היה קודם לכן? היה שם איזה 'חבל טבור'? עם ישראל לא אכלו במצרים?

הם כן אכלו. יש לנו אפילו את התפריט: שומים, בצלים, אבטיחים, סיר הבשר. היו גם מצות. 'לחם עוני'. 'אכלו בארעא דמצרים'. בארץ מצרים. לא רק ביציאה.

- אבל היה חבל טבור. ועוד איזה.

עם ישראל - היו 'בקרב גוי'. ממש. ב'קרביים'.
כמו 'עובר' אמיתי. אוכל ממה שאמו אוכלת, שותה ממה שהיא שותה. מקבל ממנה את החמצן. את החיים. את הכל!
עיני היהודי, היו נשואות - למצרי. מה הוא רוצה. מה הוא חושב. מה הוא יגיד. איך הוא יהיה מרוצה. 'לעשות נחת רוח - למצרי'.
- ושום דבר אחר לא היה להם בראש!!
הם היו - 'עבדים צרי מוחין' (עלי שור).
תחשוב מה זה 'צר מוחין'. המוח - 'צר'. קטן. אין שם מקום.
- וכל מה שממלא את המקום הצר הזה - זה המצרי.
וזה לא היה תיעוב, או התנגדות; זו היתה כניעה. מוחלטת. בלי שום מחשבה עצמית. בלי שום 'צד שני' בכלל.
המוח כולו היה 'מפוקס' - על המצרי. על האדון.
קשה לנו להבין את המצב שלהם.
ומה שאנחנו כן מבינים, מקומם מאוד. יוצר תחושות של השפלה, של רצון להתנגד. להילחם. 'להכניס' למצרי הזה, שכל כך התעלל בסבא שלי.
- ועלינו להבין - תחושות כאלו, באות מהמקום בו אנחנו נמצאים. הם - לא היו שם. הם היו רחוקים מזה - יותר מאשר 'מזרח ממערב'.

*

ביטול ברוב

ובאמת - כמעט לא היה את מי לגאול. כך מלמדים אותנו רבותינו.
ולכאורה - מדוע?
הלא יש 'ייחוס': אברהם, יצחק, יעקב. תסתכל במרשם האוכלוסין, ותדע מי צאצא של מי. מה הבעיה.
יש בעיה. גדולה. והיא לא ב'ייחוס'.
- היא במציאות שלהם עצמם.
הם לא היו 'עצמם' בכלל. לא היו בני אברהם יצחק ויעקב. הם שכחו לגמרי מהכל. הם היו ב'ביטול' גמור - לעם המצרי.
וזה היה באמת 'ביטול ברוב'. שום דבר לא היה 'ניכר' שם. כמעט.
גוי - מקרב גוי. חלק מהם ממש.
נשאר רק 'משהו' קטן, שזה - 'שמים', 'לשונם', 'לבושם'.

וזה היה כמו ה'בליטה' הזו בבטן, כשיש 'עיבור'. לא רואים 'ולד', לא רואים מציאות אחרת. זו האמא, וזהו. אין מישהו נוסף. וכשכל המחשבות שלהם היו רק על רצונו של האדון המצרי, אז באמת אין שום דבר 'ניכר' כאן. אין שום 'עצמיות'.

- אז את מי תגאל??

*

להיות בן חורין

ובפסח - נולדנו.

ואכן. מזל טוב. סוף כל סוף.

יש עם חדש. מציאות חדשה. אפשר לחשוב לבד. להבין משהו לבד. 'מחוץ לקופסא' הקטנה הזו - האדון המצרי.

- ואיך כל זה קרה?

הרי זה לא 'טבעי'. זה לא יכול להיות בדרך 'רגילה'. עבדות של מאות שנים לא 'מתפוגגת' ברגע.

אז מה שקרה שם, זה שמהו 'נכנס' בהם.

משהו, שיצר בתוכם נקודה של 'חירות'. מציאות של 'עצמיות'. הם היו חופשיים לנפשם. בעיקר לנפשם.

יתכן, שזה התבטא - באותה 'מצה'. זו שיצאה עימם ממצרים.

והיא היתה - 'מצה'. מריבה. התנגדות - למצב הקיים.

היא יצרה אצלם - 'צד שני'. מעתה, זה לא רק המצרי. יש עוד משהו. ה'מוח' שלהם - 'התרחב'. נפתח לאפיקים חדשים. פתאום יש עולם. יש עוד משהו, מעבר לכל המוכר והידוע והכואב. והוא בהישג יד. ובהישג מוח. ובהישג - 'דעת'.

- נפתח להם הראש.

ומה ה'מהות' של הדבר הזה ש'נכנס' בהם?

- המהות - זו השכינה הקדושה. מלכות ה' יתברך.

והיא 'שואבת' - מה'בינה'. מעולם החירות. מהעולם שהוא בלי גבולות של זמן ומקום.

קודם - היה 'קוצר רוח'. לא היה 'אוויר לנשימה' (עי' זוה"ק וארא כה ע"ב).

לא התגלתה ה'בינה'. החירות. ה'חמישים' (אלו חמישים שערי הבינה, המקבילים לחמישים הפעמים שמוזכרת יציאת מצרים בכתובים).

כעת - יש חירות. יש נקודה פנימית שאינה משועבדת לאף אחד.

ושוב:

הנקודה הזו - זו מלכות ה'.

אז כשאתה ממליך את ה', כשאתה יודע מי הוא זה שנמצא בקרבך - אז אתה בן חורין אמיתי.

*

יש לנו את זה

'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים' (פסחים קטז: במשנה).
דהיינו - אני צריך לדמיין? לעבוד על עצמי? לחשוב 'כאילו'??
ברור לנו, שאם התשובה היא 'כן' - אז זה מה שעלינו לעשות. ללא שום הרהור.
אבל התשובה הנכונה היא - שיש כאן תוכן אמיתי. זה 'באמת'.
- כי השכינה הקדושה, נמצאת בתוכנו גם היום. היא ה'אני' האמיתי שלנו. היותר פנימי.
ומה שמוציא אותי עצמי לחירות - זו השכינה הזו. הנקודה הפנימית הזו שלי. ה'מצה'
הזו, ש'הוקפאה' - כ'מצה'. כמריבה. כמשהו שנותן לי את האפשרות ואת הכח - להתנגד.
לריב. 'להעיף' את כל הרוחות הזרות שמנסות 'לשעבד' את ה'דעת' שלי.
זה ה' יתברך - שבקרבנו. שבתוכנו. שחלק מאיתנו.
אמרנו - 'מלכות'.

היינו:

כשהעם ממליכים את המלך - אז 'המלך' שהוא, נמצא בליבם. במציאות שלהם.
ב'המלכה' שלהם.

ובלי ההמלכה הזו - אז ה'מלך', אינו מלך באמת.

ועלינו לזכור את זה תמיד. בכל יום. בכל שבוע. ופעם בשנה - לספר.

והסיבה, שה'חירות' שלי - זו המציאות הזו. ה'אני' האמיתי שלי - זה מלכות ה' יתברך.

וכל החיים שלנו, זה לטפח אותה. לגדל אותה. כל המצוות - הם ה'יתגדל ויתקדש' של המציאות הזו.

אז מובן למה מזכירים לנו את זה תמיד. לא רק כי 'אתם חייבים לי', אלא - כי אנחנו חייבים לעצמנו. אין לנו מציאות אחרת. אין לנו חיים אחרים.

- בכל דור ודור!

ואפשר לנו, להשתחרר סופית - מכל ה'שיעבודים' שלנו. לרצונות שלנו, לתאוות.
לסביבה, ל'מה יאמרו'.

הלא יש לנו את זה. יש לנו 'חירות'. זה נטבע בנו, וזה חלק מאיתנו. מאז ולתמיד.

*

ראש הנחש

קצת אקטואליה.

- 'בכל דור ודור'.

ה'מצרים הפרטי' של הדור הנוכחי, זה הערב רב.

אלו הזועקים מעל כל במה אפשרית, את המציאות האמיתית שלהם עצמם: 'בושה, בושה'.

אלו המפגינים, ה'מוחים', המתפרעים.

- מה זה נוגע לנו?

יש הרבה להאריך בזה. אבל בקצרה:

ברור, ש'ראש הנחש' של הערב רב - זו האקדמיה, ובפרט בית המשפט. אלו המזלזלים בכל קדשי ישראל.

ואם המבט שלנו הוא 'מי דואג לנו יותר', אז באמת קשה להבחין. תמיד יש אינטרסים, וכבוד, ותאוות, וכל שאר מרעין בישין - הגורמים להם לפעול, כך או כך.

אבל אם המבט הוא על מלכות ה' יתברך, אז ברור לנו - שזה מתחלק לשנים:

מצד אחד - אלו שזיק יהדות בקרבם, בעלי אמונה תמימה, או 'תינוקות שנשבו'; ומצד שני - אלו המורדים בגלוי במלכות ה', כופרים ב'דעת' שלמה ובנפש חפצה, ולועגים לכל אלו ה'נחותים', המאמינים, ה'משיחיים' כלשונם.

וה'צד השני' הזה, מרים את ראשו. ומפגין. וזועק. ועושה הרבה מאוד 'רעש'.

ה'אליל' שלהם, ה'דמוקרטיה' - נרמסת לחלוטין; והרומסים - זה הם עצמם.

וכל הרעש הזה - עובד!! וגם מצליח!!

הצעד הראשון בהפלת שלטון הערב רב-בתי המשפט, נעצר. ה'רעש' - עשה את שלו.

- איך זה??

שוב:

- 'רעש'!

*

לעשות רעש

עלינו 'לגזול את החנית מיד המצרי' המודרני.

- לעשות רעש!

'מלכות', זה רעש. הרבה מאוד רעש. 'יחי המלך'; תרועות; צעקות; צעדות קרב. ככה ממליכים.

והיכן ה'רעש' הזה נמצא ביהדות שלנו?

- 'מצוה עלינו לספר'.

לספר. לדבר. לשיר ולהלל.

- וזה נותן כח למלך עצמו!!

וכך מלמדים אותנו חז"ל (זוה"ק, רע"מ פר' בא מ ע"ב, בתרגום 'הסולם'):

וישראל בסיפור ההוא נותנים כח לאדונם, כמלך שנוסף לו כח וגבורה בעת שמשבחים גבורתו ומודים לו, והכל יראים מפניו ועולה כבודו על כולם. ומשום זה, יש לשבח ולספר בספור הזה.

ואם תאמר, למה הוא חוב לספר את הנסים, והלא הקדוש ברוך הוא יודע הכל, כל מה שהיה ויהיה לאחר מכן, ולמה הפרסום הזה לפניו על מה שהוא עשה והוא ידע. ומשיב, אלא ודאי צריך האדם לפרסם הנס ולספר לפניו מכל מה שעשה, משום שאלו המלות עולות, וכל הפמליא של מעלה מתקבצים ורואים אותם, ומודים לפני הקדוש ברוך הוא, ועולה כבודו עליהם למעלה ולמטה.

זהו לילה קריטי.

המלחמה בעיצומה - תמיד; ובתקופה זו, הרבה יותר.

ומי הוא זה שצריך 'ישועה' כאן?

קשה לומר; אבל זה מה שכתוב (זוה"ק אמור צ ע"ב):

- ה' יתברך!!

לה' - הישועה.

עלינו מוטל התפקיד - להשיב מלחמה שעה.

והמלחמה היא - לספר. לשבח. להלל.

- ולהבין מה זה עושה. 'לכוון' את זה - לשם. לא רק לחיזוק באמונה, אף שזה תמיד

נצרך; וגם לא רק לחיזוק המידות הטובות - שגם בזה עלינו לעסוק תמיד.

כעת הכוונה היא אחת:

- לתת כוח למלך. להמליך אותו.

ומי שרוצה 'אמונה' ו'מידות' - ידע נאמנה, שכשהוא ימליך את ה' יתברך כמו שצריך -

אז הוא באמת ימלוך גם עליו, באופן אישי. על השכל שלו, על הלב, ועל המידות. וגם על

ה'הרגשים'.

אז זה כדאי. מכל כיוון אפשרי.

ויהי רצון שנוכה לכך.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

מחיית עמלק בשכר השבתת שאור ואכילת מצה, ובליל שימורים ירדה שכינה למטה מעשרה

איתא בפסחים דף ה' ע"א, דתנא דבי ר' ישמעאל בשכר שלשה ראשון זכו לשלשה ראשון. להכרית זרעו של עשו לבנין בית המקדש ולשמו של משיח להכרית זרעו של עשו דכתיב (בראשית כה-כה) ויצא הראשון אדמוני כולו כאדרת שער ולבנין בית המקדש דכתיב (ירמיה יז-יב) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו ולשמו של משיח דכתיב (ישעיה מא-כז) ראשון לציון הנה הנם. ופירש"י, בשכר ג' ראשון. שביתת הרגל דפסח ושביתת הרגל דחג ונטילת לולב שנקראו ראשונים זכו לשלשה ראשון:

מבאר רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל את שייכותו של שביתת הפסח להכרתת זרעו של עשיו. ראשית מבאר רבינו דהכרתת זרעו של עשיו המדובר כאן היינו זרע עמלק. והנה ענין רשע עמלק הובא לעיל (פרשת זכור) דזהו כפירה בהשגחה עליונה ובא בעוון מידות ומשקלות (כמבואר במדרש הובא בתוס' קידושין דף ל"ג ע"ב ד"ה ואימא כו') שזהו רפיון באמונה בהשגחה. וע"י השבתת החמץ בראשון של פסח^מ זוכים להכרית זרעו של עשיו. ולזה אנו זוכים אחרי פורים שהיתה שם מחיית עמלק, וזכו לזה ע"י שקבלו תורה בזמן אחשורוש (כדברי חז"ל בשבת דף פ"ח ע"א הדור קבלוה מאהבה) כי עמלק בא מחמת רפיון בתורה - דבזמן שמשליכין דברי תורה לארץ המלכות מצלחת כדאיתא בירושלמי ר"ה פ"ג ה"ח, ועמלק בא. וכדאיתא בבכורות דף ה' ע"ב ר' אליעזר אומר רפידים שמה, ר' יהושע אומר שרפו עצמן מדברי תורה [לפיכך בא עליהם עמלק - רש"י]. כלשונו של רבינו: "אך אח"כ קבלו ועסקו, ומחו את עמלק, את השיטה הכוזבות שלהם, כוחי ועוצם כו', רק הכל השגחה עליונה, ושרפו את החמץ וגם אפרו אסור". "ובגדר אפר עבודה זרה כמבואר סוף תמורה ופסחים דף כ"ז ע"ב, וכן אפר בית מנוגע ובגדים מנוגעים כמבואר ברמב"ם ובירושלמי ערלה ותוספתא ערלה".

במקום נוסף (שו"ת צ"פ החדשות ח"ב סי' ל"ז) כתב רבינו בזה"ל: "וע"י זה שאי"ה נאכל מצה, יבטל זה, כמבואר בפסחים דף ה' ע"א, כי זה ג"כ עצם, וכן השבתת שאור נפסל מאכילת כלב כמבואר בתוספ' דביצה, וא"כ נמצא דהדבר נעשה ע"י האיסור, והאיסור ע"י הדבר". [ולע"ע לא הבנתי למה ירמוז].

^מ כנראה רבינו למד מהא דאך ביום הראשון של פסח תשביתו (עיין בפסחים שם (לפני כן)), אמנם בד' רש"י הנ"ל מבואר דלא כן, אלא מדובר על שביתת "יו"ט" של פסח.

במקום נוסף (שו"ת צ"פ החדשות ח"ה סי' ד') מסיים רבינו: "ובאמת בירושלמי מבואר דגדר ע"ז הוה חמץ, וע"ז דוקא בחמץ, בפ"א דע"ז ה"אמ"ו ע"ז ותרנית היא. לכן אנחנו נזהרים בזה מאד ואכמ"ל.

ונזכה לביעור השאור הנפסל מאכילת כלב כמבואר בתוספתא ביצה פ"אמ"ו. וזה ר"ל הספרי פ' האזינו בפיסקא שי"חמ"י יזבחו לשעירים [לשדים] למזיק להם. וע"ש בפיסקא ש"כמ"ט שהיו עובדים להבל היוצא מהקדירה. ולכך בחמץ ריחא מילתא, ועיין תוס' ע"ז דף ס"ו ע"ב. אך זה רק חמץ ישראל וכמו ע"ז של ישראל, משא"כ של עכו"ם מהני ביטול. וזה ר"ל סוכה דף נ"ב חוט של בוכיא ע"ש אין בו ממש, אהליות פי"ג מ"ויג, ואכמ"ל."

ובמקום אחד מסיים רבינו: "וליל א' של פסח ליל שימורים הכל בהשגחה לא בטבע ח"ו ועברתי לכ"ע למטה מעשרה עיין סוכה דף ה' [ע"א]. ולא ירדה שכינה למטה והכתיב וירד ה' על הר סיני. למעלה מעשרה טפחים] ומכלתא [בפרשה ז'. ועברתי בארץ מצרים. רבי יהודה אומר כמלך שעובר ממקום למקום]. [מקורות: שו"ת צ"פ החדשות ח"א קונט' מתנו"ע מכתב י' ח"ב מכת' י"ג ט"ו ח"ה סי' ד']

*

ביאור שינוי לשונו של הרמב"ם בין ההלכות לנוסח ההגדה

שְׁבֶכֶל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין שָׂאֵר יִרְקוֹת, - הַלֵּילָה הַזֶּה מְרוּר:

הרמב"ם ז"ל בנוסח ההגדה כותב כבנוסח שלפנינו אולם בפ"ח ה"ב כתב: שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות והלילה הזה מרורים. וצריך ביאור הבדל הנוסחאות. מבאר רבינו הרוגוצ'בער זצ"ל, בהלכות עוסק הרמב"ם בשאלת הבן בזמן בית המקדש שהיה הפסח קרב ואז היה במצוות המרור שני גדרים גדר מכשירי הפסח וגדר עצמי (כמו שהוכיח בכמה

^מ כיון שמלך ירבעם על ישראל התחיל מפתה את ישראל ואמר להן בואו ונעבוד ע"ז וכו' ע"ז ותרנית היא, התורה אמרה לא תזבח על חמץ דם זבחי וע"ז אמרה וקטר מחמץ תודה, ע"ש. [וראה עוד צ"פ פסחים ה. - ראמ"ב].

^מ איזהו שאור המחמץ את אחרים חמץ שנתחמץ מידי אחרים. מאימתי קרוי שאור משיפסל מלאכול לכלב. [ועיין בהשגת הראב"ד הל' חו"מ פ"א ה"ב. ובצ"פ פט"ו ממאכ"א ה"ט דמבואר בתוספתא דביצה דרק אם נפסל מאכילת כלב אז מיקרי שאור, ע"ש].

^מ יזבחו לשדים, אלו עובדים לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות ודברים שהם צורך העולם והנייה לעולם בהם, לא היתה קנאה כפולה, אלא הם עובדים לדבר שאין מטיבים להם אלא מרשיעים להם לשדים מה דרכו של שד נכנס לאדם וכופה אותו.

^מ הם כעסוני בהבליהם. יש לך אדם עובד לצלם דבר הרואה אותו. אבל הם עובדים לבבואה. ולא לבבואה בלבד אלא להבל זה שעולה מן הקדירה, כענין שנאמר כעסוני בהבליהם.

^נ עיין שו"ע או"ח סי' תמ"ז ס"א ברמ"א, ובדין ריחא מילתא יש מחמירים דמשהו מיהא איכא. הגהות סמ"ק ותוס' בע"ז, ע"ש.

^נ ד"ה רבא אמר כו'. ואם אפו המצות בשבעת ימי הפסח ונמצאת חטה וחמץ באחת מהן כולן אסורות ובתנור נמי יש לאסור דאע"ג דתנורים שלנו ריחא לאו מילתא היא מ"מ נהי דטעם ליכא מ"מ משהו בעלמא איכא ואפי' במעשה תנור דלאו פטום.

^נ ע"א. א"ר אסי יצה"ר בתחילה דומה לחוט של בוכיא ולבסוף דומה כעבותות העגלה שנאמר (ישעיה ה-יח) הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה.

^נ אלו שאינן ממעטים וכו' ולא תבואה שבחלונות, ולא ככיי שאין בה ממש. [עיין בר"ש שם די"א ככיי קורי עכביש. ור"ש בסוכה פי' חוט של בוכיא עכביש, ע"ש].

מקומות ראה צ"פ קידושין דף ל"ז ע"ב ובמצוין שם). על כן הנוסח **מרורים**. ואילו נוסח ההגדה שברמב"ם שייך לזמן הגלות שיש למרור רק גדר עצמי. [מקור: קונטרס השלמה עמו' 28]

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות
הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל: tp089744873@gmail.com

עצי שיטים / הרב שמואל יוסף שטרן, מח"ס 'אוצר

נחמד' ושא"ס

מרור זה על שום מה

וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעְקוּ וַתַּעַל
שׁוֹעֲתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה (שמות ב, כג)

חז"ל והמפרשים כבר עמדו על זה דאם מלך מצרים מת למה ויאנחו, הלא לכאורה הוטב להם, ובמדרש אי' דלעולם לא מת, אלא נצטרע ומצורע חשוב כמת, ורחץ עצמו בדמם של ילדי ישראל.

עוד צריך להבין בדברי רבן גמליאל כל שלא אמר ג' דברים הללו פסח, מצה, מרור וכו', לכאורה נשאלת השאלה למה מזכירים את המצה שזה זכר לגאולה לפני מרור שזה זכר לשיעבוד שהיה לפניו.

חשבתי לבאר ע"פ סיפור ידוע אצל הרה"ק מהר"י מבעלזא זי"ע, שחסיד אחד שפרנסתו היתה דחוקה מאוד, הוצע לו משרה בכפר נדח הרחק מחבורתו וסביבתו החסידי שהיה רגיל אליו, בלית ברירה נסע לשאול בעצת רבו, ורבו תמך מאד בהצעה זה על אף הקושי הגדול שיש בהתנתקות מאנשי שלומו, כשאותו חסיד הגיע לכפר וראה עם איזה כפריים פשוטי עם עמי הארץ יש לו עסק, הורע לו מאד והתחיל מתגעגע לרבו ולחבריו, בצר לו שלח מכתב לרבו בו תיאר את הקושי הגדול, ועל זה שעקב עבודתו אינו יכול לנסוע לרבו, אכן לא קיבל שום מענה. הואיל וכך המשיך בעבודתו באותו כפר, לאחר תקופה נוספת בהיותו מנותק מכל החסידים והחברים גבר עליו הקושי ביותר, שלח שוב מכתב לרבו בתקוה שיורה לו לשוב לעירו, אכל גם בפעם הזאת לא קיבל שום מענה, וכך עשה מדי תקופה תיאר במכתב את יסורי נפשו וכבר כלו כל הקצין ואינו יכול לסבול את תכונות נפשם הנבערת של אנשי הכפר, וכל אותם המכתבים לא זכו לשום מענה מאת הרבי. עד שכעבור תקופה ארוכה התחיל להתרגל להתנהגות אנשי הכפר, והקושי התחילתי החל להתפוגג והתחיל להתחבר עימם, בהיות שהוטב מצבו שלח שוב מכתב לרבו לבשרו כי סוף כל סוף מרגיש שהגיע אל המנוחה ואל הנחלה, או אז מיד השיב לו הרבי, מהר ואל תתעכב, שוב תשוב לעירך בין חבריך ואנשי שלומנו, כי כל זמן שגעגועיך תקפו וגאו לא חששתי משיבתך בין הכפריים, אבל ברגע שרואה אנוכי כי רווח לך שם, חוששני כי תשכח מאין באת ומי אתה על כן תחזור תיכף ומיד.

בספר **בית ישראל** [גורן פר' שמות מבאר בזה את לשון הכתוב [שמות א, א] ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה לשון הוה כי כלל ישראל היו במצרים רד"ו שנה אבל כל הזמן היו בבחינת הבאים כאילו שרק עכשיו באו ולא הטמעו בתוך עם מצרים.

ולפי"ז אפשר גם לבאר את ענין מיתת פרעה, כי יתכן שאכן פרעה מת ממש ובאמת הוקל לבני ישראל עבודת הפרך, אלא שבני ישראל ידעו כי מטרתם אינו להשתקע במצרים אלא

להזדכך ולקבל את התורה ולהיכנס לארץ ישראל המובטחת להם מאת הקב"ה, על כן חששו בני ישראל שכל זמן שהוכבד להם השיעבוד הרגישו שאין כאן מקומם ויחלו לישועת ה', וכל זמן שהיו תחת השיעבוד היו בני"י מצויינים שם ולא שינו את שמותם, לשונם ולבושם, אכן מרגע שהוקלו מעליהם קושי העבודה חששו שיתרגלו וייטב להם ויטמעו בין המצריים, וכעין מה שהמפרשים ביארו וירעו אותנו המצרים, מלשון רעות, שהמצרים התחילו להתחבר עם בני"י, על כן הקימו זעקה להקב"ה לבל יתן להם להיטמע בין הגויים, ותעל שוועתם אל האלוקים.

ובזה אפשר לפרש הפסוק [תהלים קיח, כא] **אורך כי עניתנו ותהי לי לישועה**, דאנו מודים גם על העינוי, כי הוא חלק מהישועה עצמו, שע"ז לא משתעקים בני"י שיערי טומאה, ועדיין יכולים להוושע ולהיכנס במ"ט שערי קדושה.

ולאור זאת מובן שהמרור הינו חלק חשוב מעצם גאולתנו, והיא היתה אתחלתא דגאולה דרך ע"י זכינו לצאת ממצרים, ובלא זה היינו אנחנו וצאצאינו משועבדים עדיין לפרעה במצרים, וז"פ והיא **שעמדה לאבותינו**, כלומר ה-**ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה**, גרם לזה ש-**ואחר כן יצאו ברכוש גדול** ברוחניות ובגשמיות, וכמו כן בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו וזה מעורר אותנו לחזור לשורשינו ולא להימע בין הגויים והקב"ה מצילנו מידם.

ונראה לפרש בדרך זה מה שהביא השפת אמת [פסח תרל"ב ד"ה מרור זה וכו']. **אא"ז ז"ל הגיד טעם אכילת מרור שמה שהיה מר להם היה קצת גאולה מ"ש וימת מלך מצרים ויאנחו ולכך בא הגאולה**. וז"ש מתחת סבלות מצרים שמה שלא היינו יכולים לסבול היה גאולה ודפח"ח. והן הן הדברים שדברנו, שע"י המרור זכו להיות מתחת סבלות מצרים שלא היו יכולים לסבול את טומאת מצרים ועל זה נאנחו בני"י וזכו לגאולה.

*

באופן אחר שמעתי לבאר את כוונת הכתוב עפ"י מה שסיפרו ניצולי מחנות ההשמדה איך הקלגסים האכזריים ימ"ש התאכזרו בהם בעבודת פרך בלי שיינתן להם זמן ואפשרות לנשום ואפילו להתפלל בינם לבין עצמם לא יכלו. רק מתי שהכריחו אותם לצעוד את צעדת המות, וחייבו אותם לצעוד בשירה כדי להטות את דעת הקהל איך שהאסירים מרוצים, אז הרשו לעצמם לומר פרקי תפילה בשירה, כי היות וממילא כולם ביחד שרים יהודים ואינו יהודים, לא יבחינו בזה שיהודי ישיר ויכניס בו מילות התפילה.

כמו"כ אפשר לבאר את פסוק הנ"ל, שכל זמן שבני ישראל עבדו בפרך, מקוצר רוח ומעבודה קשה לא הניחו אותם אפילו לבכות ולהתפלל לה' וכמו שאמר פרעה ואל ישעדו בדברי שקר, אכן באותו זמן שפרעה עצמו מת ובכו וספדו אותו כל מצרים, אז בני ישראל ג"כ יכלו לבכות ולהתפלל לה', כי כשכולם ממילא בוכים אז כבר אינו ניכר למי ועל מה בוכה.

*

ביאור הפיוט כמה מעלות טובות למקום עלינו

כמה מעלות טובות למקום עלינו (הגדה של פסח)

אפשר לדקדק בפיוט זה כמה דקדוקים,

- א. לכאורה נראה שבעל ההגדה כופל ומפרט שוב את הניסים מה שכבר הזכיר עד כאן.
- ב. למה ענינו דוקא כאן אחרי מחלוקת התנאים כמה מכות הביא הקב"ה על המצרים.
- ג. צ"ב הלשון כמה מעלות, אם הכוונה על רבוי מעלות, 'הרבה' מעלות הוי ליה למימר.
- ד. גם הלשון מעלות טובות צ"ב, למה הכוונה מעלות טובות, 'הרבה טובות' הוי ליה למימר.

ה. גם צ"ב הלשון למקום עלינו, לכאורה הול"ל הרבה [מעלות] טובות מהמקום לנו.

ו. בסיום הפייט לכפר על כל עוונותינו, תיבות אלו צריכים הבנה מה כוונתו לסיים בזה. עלה בדעתי ליישב ולבאר על פי דרש, ונקדים שתי הקדמות.

הקדמה א'. אי' במשנה [פסחים קטז]. מתחיל בגנות ומסיים בשבח, ונחלקו רב ושמואל מהו בגנות, לרב מתחילה עובדי ע"ז היה אבותינו, ולשמואל עבדים היינו. כלומר דלרב מתחיל בגנות מצבו הרוחני של ישראל שעובדי ע"ז היו, ומסיים בשבח הרוחני ועכשיו קרבנו לפני המקום, ולמרות שהיו עובדי ע"ז, הקב"ה בחר בנו מכל העמים וקרבתו לעבודתו. ולשמואל מתחיל בגנות היותנו עבדים בלי הגדרה וחשיבות עצמית של עם, ומסיים בשבח החירות ויציאתנו ה' ממצרים וכו'.

הקדמה ב'. בשלשה מזמורי תהילים מצאנו פירוט של ניסי מצרים וניסי המדבר, פרק ע"ח, ק"ה, קו. בעוד שבפרק ק"ה המתחיל הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו, הולך דוד המלך ומונה את ניסי ה' בלבד, כשנתבונן בפרק ע"ח ובפרק ק"ו, נראה שלא את הניסים בלבד הוא מפרט, אלא גם ובעיקר אי היותם של בני ישראל מאמינים בניסים [כגון פסוק כב, כי לא האמינו באלוקים ולא בטחו בישועתו], ואי קיומם את רצון ה' [פסוק י, לא שמרו ברית אלוקים ובתורתו מאנו ללכת], ולמרות זאת הקב"ה ממשיך להראות את טובו ונפלאותיו עלינו, וכמו שכתב הספורנו [תהלים ע"ח] כי על אף פשעיהם והשתדלותם לקלקל ולהשחית, הנה ה' והוא רחום יכפר עון [פסוק לח] להשתדל ולתקן את אשר עיוותו. עם שתי יסודות אלו, נראה לבאר את כוונת הפייטן כדלהלן.

יתכן שבעל ההגדה ביסס את סיפור ההגדה שענינו 'כי ישאלך בנך מחר לאמר' וכו', על פי פסוקי תהילים בפרקים הנ"ל, כי בתחילת פרק ע"ח כתיב מזמור לאסף האזינו עמי תורתי וכו', ומבאר והולך הטעם, אשר שמענו ונדעם ואבותינו סיפרו לנו וכו' לא נכחד מבניהם לדור אחרון מספרים תהלת ה' וכו', למען ידעו דור אחרון בנים יולדו יקומו ויספרו לבניהם וכו', כלומר כל מטרת הפרק בסיפור נפלאות ה' הוא למען ידעו דור אחרון וישימו באלוקים כסלם ולא ישכחו מעללי קל וכו', והוא מעין מה שאנו מספרים ביציאת מצרים וניסי הקב"ה בליל פסח לדורות הבאים מאב לבן.

וכנגד ארבעה בנים דבר המזמור, נגד שאלה החכם מה העדות והחוקים, אמר [פסוק ה] ויקם עדות בישראל. נגד הרשע אמר [פסוק ח] ולא יהיו כאבותם דור סורר ומורה. נגד שאלת התם מה זאת והתשובה כי בחווק יד וכו' אמר [פסוק ז] וישומו באלוקים כסלם. ונגד שאינו יודע לשאול אמר [פסוק ו] למען ידעו דור אחרון וכו' יקומו ויספרו לבניהם, אף בלי שאלה. [דרשות מהר"ם בנעט דרוש ה]

ומקודם סידר בעל ההגדה את מחלוקת התנאים בגודל הכמות של המכות והניסים, ומבואר דעיקר מחלוקתם הוא בפירוש פסוק מט בתהילים שם **ישלח בם חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים**. ולאחר שגמר למנות את כמות הניסים, ממשיך הפייטן לספר בגודל האיכות של הניסים, אבל אין כוונת הפייטן למנות את ריבוי ניסי הקב"ה ולכפול אותם אחר שכבר נפרט. אלא כוונתו לפרט גדולת מעלתו ותכונתו של הקב"ה יותר מישראל, בבחינת מתחיל בגנות ישראל ומסיים בשבח של הקב"ה, ולפני שאנו מפרטים את כל השתלשלות החטאים והניסים, אנו אומרים בהתפעלות כמה מעלות טובות למקום עלינו, כלומר כמה גדולה הוא מעלתו של הקב"ה עלינו-יותר מאיתנו מה שאין כן בו"ד, ולמרות כל מה שחטאנו לפניו חונן אותנו לכפר על עונותינו, ולפי שורת הדין לא היה מגיע לנו אפילו נס אחד. ומיושב בזה היטב הלשון 'כמה מעלות טובות' באיכותם וייחודיותם ולא רק בכמות.

*

ועתה נבאר את תוכן הפייט ע"פ פרקי תהילים הנ"ל עד כמה שידינו יד כזה מגעת, וניווכח שאצל הרבה הניסים היו בני ישראל ממרים וחוטאים, ובכל זאת לא הביט עון ביעקב והראה לנו את נפלאותיו. נוכל להאריך בכל פיסקא ופיסקא לבאר את גודל הנס בכמות ובאיכות, אכן לא באתי להאריך רק מה שנוגע לעיקר הפסוקים בתהילים, ותן לחכם ויחכם עוד.

אילו הוציאנו ממצרים ולא עשה בהם שפטים, דיינו.

יציאת מצרים מבואר בפסוק מב, לא זכרו את ידו, **יום אשר פדם מני צר**. ומשורת הדין לא היה הקב"ה מוציאנו משם, כי ידוע מחז"ל שהרבה מבני ישראל כלל לא רצו לצאת ממצרים, ודרשו וחמושים עלו בני מארץ מצרים, שרק אחד מחמישה או אחד מחמישים או אחד מחמש מאות יצאו ממצרים והשאר מתו בשלשת ימי האפילה, כי מיד שהתחילו המכות פסקה השיעבוד כדאי' במדרש, ולא רצו לצאת ממצרים ולילך במדבר, ולא האמינו בגאולה כמו שכתוב בפסוק כב **כי לא האמינו באלוקים ולא בטחו בישועתו**, ובכל זאת מחמת רוב רחמיו הוציאנו ממ"ט שערי טומאה. ורק על זה דיינו לשבח ולהודות.

אילו עשה בהם שפטים, ולא עשה באלהיהם, דיינו.

שם בפסוקים מג-מט, **אשר שם במצרים אתותיו ומופתיו בשדה צוען וכו'** ומפרט הולך מכת דם [פסוק מד] מכת צפרדע וערוב [פסוק מה], מכת ארבה [פסוק מו-מוז], מכת ברד [פסוק מח], ומסיים **ישלח בם חרון אפו וכו'** הכולל בתוכו כל המכות כמבואר במחלוקת

התנאים לעיל. ובמזמור ק"ה משלים את שאר המכות בפסוק כז שמו בם דברי אותותיו ומופתים בארץ חם. ומפרט גם את מכת חושך [פסוק כח], ומכת כינים [פסוק לא].
אילו עשה באלהיהם, ולא הרג את בכוריהם, דיינו.

מבואר בפסוק מד, ויהפוך לדם יאוריהם ונוזליהם בל ישתיון. ובפסוק מט, ויסגור לברד בעירם ומקניהם לרשפים, היאור ומקנה מצרים היה להם לע"ז, והקב"ה עשה שפטים באלוהיהם להוציא את בני מקלופת וזוהמת מצרים לפני משורת הדין, שהרי ישראל שבאותו הדור עבדו גם הם לע"ז, וכמו שטען שרו של ים הללו עע"ז והללו עע"ז. וז"ל המדרש פר' בא "ואמר להם משכו ידיכם מעבודה זרה ודבקו במצוות, ר' יהודה אומר הרי הוא אומר ולא שמעו אל משה וגו' וכי יש לך אדם שהוא מתבשר בשורה טובה ואינו שמח, אם כן למה נאמר ולא שמעו אל משה, אלא שהיה קשה בעיניהם לפרוש מעבודה זרה. וגם לולי שאר הניסים דיינו לשבח ולהודות על זה.

אילו הרג את בכוריהם, ולא נתן לנו את ממונם, דיינו.

מכת בכורות מבואר בפסוק נא, ויך כל בכור במצרים ראשית אונים באהלי חם. וכע"ז במזמור קה, לו.

אילו נתן לנו את ממונם ולא קרע לנו את הים, דיינו.

ענין ביזת מצרים מבואר בפרק ק"ה, לז, ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל. כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו וכדאי' בגמ' [ברכות ט]. דבר נא באוזני העם וכו' אין נא אלא לשון בקשה שלא יאמר אותו צדיק אברהם וכו'. ומבואר שם בגמ' לחד מד"א שהיה צריכים להכריח את בני דכתיב וישאלום בע"כ דישראל. שלא האמינו בגאולה וכמו שאמרו הלוואי שנצא מעצמנו. או כמו שאי' בדרשת הר"ן שנתייראו שיגרמו שנאה ועי"ז המצריים ירפדו אחריהם. ובדרך אגב נראה לומר דבוודאי הבטחת הקב"ה לאברהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול אינו כפשוטו רכוש גשמי, דלא מסתבר שעל זה נחשוש שלא יאמר אותו צדיק אברהם וכו', הלא אאע"ה הצהיר אם מחוט ועד שרוך נעל וכו', וסירב להצעת מלך סדום תן לי הנפש והרכוש קח לך, אלא יש הבדל בין רכוש בעלמא של מלך סדום, לרכוש גדול שהבטיח הקב"ה שיוציא את ישראל מגלות הדעת ממ"ט שערי טומאה, מקטנות הדעת לגדלות הדעת. וע"ז אנו אומרים דיינו.

אילו קרע לנו את הים ולא העבירנו בתוכו בחרבה, דיינו.

קריעת י"ס מבואר בפסוק יג, בקע ים ויעבירם, ויצב מים כמו נד. ובפרק ק"ו, ט ויגער בים סוף ויחרב וכו'. וגם בעמדם על הים מרדו בה' כדאי' בגמ' בערכין טו. עשרה נסיונות ניסו אבותינו להקב"ה, שנים בים, אחת בירידה ואחת בעליה, בירידה דכתיב המבלי אין קברים במצרים וכו'.

אילו העבירנו בתוכו בחרבה ולא שקע צרנו בתוכו, דיינו.

גם זה מבואר בפסוק יג בקע ים ויעבירם, ויצב מים כמו נד. ובפרק קו ויוליכם בתהומות כמדבר. ובערכין שם, בעליה, דא"ר הונא ישראל שבאותו הדור מקטני אמנה היו, דכתיב

וימרו על ים בים סוף [שם פסוק ז] מלמד שהיו ישראל ממרים באותו שעה ואומרים כשם שאנו עולים בצד זה כך מצריים עולים מצד אחר וכו'. ואעפ"י שחטאו ישראל גם בירידה לים וגם בעלייה, קרע לנו את הים, וגם העבירנו בתוכו בחרבה. ועל כל דבר בפני עצמו דיינו לשבח אותו.

אילו שקע צרנו בתוכו ולא ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה, דיינו.

מבואר בפסוק נג, וינחם לבטח ולא פחדו ואת אויביהם כסה הים. ובפרק קו, יא ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר.

אילו ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה ולא האכילנו את המן, דיינו.

כמו שכתוב בפסוק יד-טז, וינחם בענן יומם וכו', יבקע צרים במדבר וישק כהומות רבה, ויוציא נוזלים מסלע וכו'. וכל זה אפילו להמבואר בפסוקים יז וינסו א-ל בלבבם לשאל אוכל לנפשם, וידברו באלוקים אמרו היוכל קל לערוך שלחן במדבר. ובפרק ק"ו, יג מהרו שכחו מעשיו וינסו קל בישימון, הלא מלך בו"ד לא היה נענה לשאלתם ולתאוותם, אבל מלך מלכי המלכים, סיפק להם כל צורכיהם ע"י ענני הכבוד, ואפילו בגדיהם היה מכבס כדאי' במדרש, ואילו רק על הטובה הזאת דיינו להודות לו.

אילו האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת, דיינו.

בפסוק כד, וימטר עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן למו. ומה אמרו ערב רב ונפשנו קצה בלחם הקלוקל, זכרנו את הדגה וכו', כ"כ גדלה מעלתו של הקב"ה שאפילו שכמה ימרוהו במדבר יעציבוהו בישימון [שם מ] בכל זאת ויזכור כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב [שם לט] והמשיך לספק את צורכיהם במדבר ולהמטיר עליהם מן.

אילו נתן לנו את השבת, ולא קרבנו לפני הר סיני, דיינו.

בפסוק ה' כתיב ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל, ויקם עדות ביעקב מרמוז על מצות שבת שהיא עדות וזכרון על זה שהקב"ה ברא את העולם, וגם הקב"ה והשבת מעידין על ישראל שהם יחידין באומות כדאי' בתוס' חגיגה ג: [ד"ה ומי], ושבת נתנה במרה לפני קבלת התורה, ולכן קודם ויקם עדות ביעקב ואח"כ ותורה שם בישראל. ונקרא עדות ביעקב כי מדת שבת הוא מידתו של יעקב ונקרא נחלת יעקב [ראה מהר"ל תפארת ישראל פרק כ']. ומובא בספרים על מש"כ בפסוק ס' ויטוש משכן שילה אהל שוכן באדם, שזה רמז על מצות שבת, אה"ל ר"ת א'ות ה'וא ל'עולם, וגם ר"ת ל'עשות א'ת ה'שבת. ומכיון שכל השומר שבת כהלכתו מוחלין לו על כל עוונותיו כמו"כ אה"ל ר"ת ל'א ה'ביט א'ון ביעקב [פני מנחם פר' ויצא תשנ"ג], וזה גם לכפר על כל עוונותינו.

אילו קרבנו לפני הר סיני, ולא נתן לנו את התורה, דיינו.

בפסוק נד, ויביאם את גבול קדשו הר זה קנתה ימינו. אפשר לבאר שזה הולך על ענין שקרבנו לפני הר סיני שזאת גבול קדשו, וכמו שהצטווה משה רבינו הגבל את ההר וקדשתו, הר זה קנתה ימינו זה התורה שנקרא ימין, כמש"כ מימינו אשדת למו.

אילו נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל, דיינו.

בפסוק ה, ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל. ומבואר במדרשים שטעם אלו שלא רצו לצאת ממצרים, כי ידעו שמטרת היציאה הוא קבלת התורה, ולא רצו לקבל התורה, ועל אלו נאמר ויתיצבו בתחתית ההר, שכפה עליהם הר כגיגית. וגם בפסוק י מבואר לא שמרו ברית אלוקים ובתורתו מאנו ללכת. אכן אעפ"כ נתן לנו את התורה ובחר בנו מכל עם ורוממנו מכל הלשונות. ובוודאי שעל זה לבד דיינו להודות לו כמו שאי' בגמ' שבעצרת כו"ע בעינינו נמי לכם, ואמר רב יוסף דאי לאו האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא.

אילו הכניסנו לארץ ישראל ולא בנה לנו את בית הבחירה, דיינו.

הכניסה לארץ ישראל מבואר בפסוק נה, ויגרש מפניהם גוים ויפילם בחבל נחלה. וגם במזמור קה, מד, ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו. ואין כאן המקום להאריך כמה הרפתקאי דעודו על בני"י במדבר עד שזכו להיכנס לא"י [ומפורט באריכות במזמור קו], וגם בארץ ישראל כתיב בפסוק נו וינסו וימרו את אלוקים ועדותיו לא שמרו וכו', ואעפ"כ ויבן כמו רמים מקדשו כארץ יסדה לעולם [פסוק סט], ובנה לנו את בית הבחירה.

על אחת כמה וכמה, טובה כפולה ומכפלת למקום עלינו וכו' לכפר על כל עונותינו.

אילו פינו מלא שירה כים ולשונונו רינה כהמון גליו אין אנחנו מספיקים להודות לך ה' אלוקינו, על אלף אלפי אלפים וריבי רבבות הטובות ניסים ונפלאות, שהקב"ה לא הביט עון ביעקב והעלים עיניו מכל החטאים, ולא עוד אלא שבנה את בית הבחירה וע"י עבודת הקרבנות מכפר על כל עוונותינו לקיים מה שנאמר [עח, לח] והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו.

*

לסיום יש לציין, יש בהגדות קדמונים שפייט זה נמצא בין הפיוטים שבסוף ההגדה, וברמב"ם אין פיוט זה מופיע כלל, כנראה הטעם שכיון שמסיים בה ובנה לנו את בית הבחירה, נראה מדברי הפייטן שבנין בית המקדש היה הטובה הכי גדולה שעשה הקב"ה לישראל ולא יציאת מצרים, ולכן אחר שחרבה עירנו ושם בית מקדשינו אין ענין לשבח את הקב"ה בזה.

יש המוסיפים שמזה שמכנה את ה' בכינוי **למקום עלינו**, נראה שהפייט נתייסד בזמן התנאים שהיו רגילים ביותר בכינוי זה, ובפרט הכהנים שעשו את העבודה בבית המקדש מקומו של הקב"ה, ועפ"ז מובן ג"כ את מה שביאר אבודרהם, שהט"ו מעלות טובות הם כנגד ט"ו מעלות שיש בין עזרת נשים לעזרת ישראל וכנגד ט"ו שיר המעלות שאמר דוד בשעה שחפר את השיתין לבית המקדש, וע"כ מסיים **ובנה לנו את בית הבחירה שיבנה בב"א.**

*

דם פסח ודם מילה

וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֵת עַל הַפֶּתִים אֲשֶׁר אִתְּכֶם שֵׁם (שמות יב, יג)

ידוע מאמר העולם למה נקרא שבת שלפני פסח שבת הגדול, כי ביציאת מצרים התחדש טעם חדש לשבת, כי עד אז היה רק זכר למעשה בראשית, ומאז התווסף זכר ליציאת מצרים הרי שהשבת נתגדל.

נראה לבאר קצת את שני הענינים האלה זכר למעשה בראשית וזכר ליציאת מצרים. כשנשים ליבנו, לגבי האות של שבת יש שני פסוקים, פסוק אחד [שמות לא יג] **כי אות הוא ביני וביניכם לדעת כי אני ה' מקדשכם**, ועוד פסוק באותו פרשה [שם פסוק יז] **ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים וכו'.** נראה מזה שמהות האות שיש במצות שבת נחלקת לשני חלקים.

א. מה שבני ישראל מעידים על הקב"ה ומייחדים אותו, וע"ז כתוב שהוא **ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים וכו'**, כי בני ישראל מעידים על מעשה בראשית, והיא כעין אות ברית קודש החקוקה בלב איש הישראלי המראה את הקשר והדביקות בהקב"ה.

ב. מה שהקב"ה מייחד את בני ישראל מכל האומות, וע"ז כתוב **כי אות הוא ביני וביניכם לדעת כי אני ה' מקדשכם**, וכמו שמפרש רש"י: אות גדולה הוא בינינו שבחרתי בכם וכו'. לדעת האומות בה כי אני ה' מקדשכם. וכמו שהביא תוס' בחגיגה ג: בשם מדרש ג' מעידין זה על זה שבת הקב"ה וישראל. ישראל ושבת על הקב"ה שהוא אחד, והקב"ה ושבת על ישראל שהם יחידים באומות.

ואפשר להוסיף, דהא בשבת יש מצות זכירה ומצות שמירה, זכור היא האות בין בני להקב"ה שאנו מאמינים כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, והוא זכר למעשה בראשית שהקב"ה ברא הכול לתכלית שאנו בני נקדש שמו, וע"ז נאמר **ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים וכו'.** אבל שמור שהיא השמירה ממלאכת שבת הוא האות שישראל עליון על כל העמים, והוא זכר ליציאת מצרים שהוציאנו ממצרים לעיני הגויים להיות לו לעם, והראיה, שגוי ששבת חייב מיתה כי הוא כמשתמש בשרביטו של מלך, משא"כ ישראל שהם בנים למקום, ועל זה נאמר **כי אות הוא ביני וביניכם לדעת כי אני ה' מקדשכם.**

וכמו"כ נראה לומר לגבי תפילין, דאה"נ גם תש"י וגם תש"ר הם אות, אכן כל אחד הוא חלק אחר של האות, דתפילין של יד שע"ז נאמר והיה לאות על ירך והיא כנגד הלב, ויש בהם ייחודו ואחדותו ית' ומרמוז את האדם לשעבד כל תאוות ומחשבות לבו לעבודתו ית', הוא האות שבני ישראל מעידים על הקב"ה. ותפילין של ראש שע"ז דרשו חז"ל וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך □ אלו תפילין שבראש, והוא סימן וכתר [- טוטפות] על

ראשי ישראל שהם העם הנבחר מבין כל אומות העולם, בבחינת מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, וזה שנזכור ניסים ונפלאות שהוציאנו ממצרים^{נד}.

ויש לומר שזה ד' הפרשיות שבתפילין, קדש והיה כי יביאך ב' פרשיות שבפ' בא הם זכר ליציאת מצרים כמו שמפורש שם כי ביד חזקה הוציאך ממצרים [יג, ט], כי בחוזק יד הוציאנו ממצרים [י, טז]. וב' פרשיות שבקריאת שמע הם כנגד קבלת עומ"ש וקבלת עול מצוות שע"ז בניי מייחדים את הקב"ה.

אבל בברית מילה יש פסוק אחד [בראשית יז יא] והיה לאות ברית ביני וביניכם הנאמר לאברהם אבינו, ונראה לומר שבברית מילה יש רק האות הראשון, שע"י הסרת הערלה חוקק האדם בבשרו חותמו של הקב"ה וממליך את הקב"ה על עצמו, ולא מצאנו איסור מילה בגוי כמו איסור שביתה, ואדרבה גם ישמעאל היה חייב במילה, ובני יעקב יעצו לשכם בן חמור להימול להם כל זכר, וכן יוסף הצדיק ציוה את המצריים שימולו עצמם כתנאי לקבל תבואה בשנות הרעב.

והיות וכל אחד צריך את שני חלקי האות בכל זמן, לכן י"ל דלא די באות של ברית מילה, כי אינו כוללת בתוכו את האות בשלימות וכנ"ל. ובזה יתורץ קושית הא"ר [סי' ל"א סק"א] למה במילה אי' דאין לחלוץ את התפילין עד לאחר המילה [מג"א סקכ"ח בשם ש"ך יו"ד סי' רס"ה סקכ"ד] הא מזלזל באות המילה ומאי שנא משבת דלאו זמן תפילין וסור להניחם דמזלזל באות שלהם. ולהנ"ל אפשר לומר שאה"נ האות בין ישראל להקב"ה יש גם במילה, אבל האות המיוחדת של ישראל כלפי אומות העולם אין במילה, ולכן שפיר מניח תפילין בשעת המילה שיהיה עליו גם האות הזה, משא"כ בשבת הכוללת ב' חלקי האותות בשלימות^{נה}.

ויש לומר כי ביציאת מצרים התחזקו שני ענינים אלו ביותר, כי ע"י הניסים האותות והמופתים התייחדו בני ישראל מכל אומות העולם וכדכתיב (שמות ח, יט) **ושמתי פדות בין עמי ובין עמך וכו'**, וביותר ע"י דם פסח כמו"ש ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח

^{נד} ובהא דתפילין ושבת שייכים זל"ז מצאתי באופן אחר בתיקו"ז נז. תפילין דרישא לקבל זכור תפילין דיד לקבל שמור. ועי' בית יוסף או"ח סי' כה ד"ה והאגור בשם הזוה"ק וז"ל: אמר רבי שמעון תפילין אינון על מוחא לקבל זכור, ותפילין דדרועא שמאלא על לביה לקבל שמור, ומה זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו, אף הכא ברכה אחת לתרווייהו ולא צריך לאפרשא בשהייה בעלמא בין דא לדא.

^{נה} והפוסקים שלא תירצו כן, נראה דהוא דכיון דע"פ סוד [ראה תיקוני זוהר תיקון לו.] מצות פריעה והטפת דם ברית שייך רק לבני ישראל והוא עיקר המילה.

וראה חיד"א בספר מראית העין חלק הליקוטים סי' ב: ותמיהני עליו על היד נאמן [דכתב דהמוהל ואבי הבן לא ימולו עם תפילין כי מזלזלים באות המילה] דמה דמות יערוך בשבת ותפילין דשניהם באדם עצמו, והוא עצמו שומר שבת אות לטובה ומה לו הוא עצמו לאות תפילין, אבל הכא הוא לובש תפילין ולבנו עושה אות המילה ואין הנדון דומה. ויש לציין מש"כ העטרת צבי [להרה"ק מזידיטשוב] פר' תזריע וז"ל: וכן הוא באמת אשר בעת כריתת הערלה ביום השמיני הוא התגלות עולם התיקון והוא בחי' התגלות הכתר ולכן אחי אני נוהג לחלוץ התפילין קודם המילה וכו', וכן ראיתי למורי הקדוש מוהרי"י מלובלין אשר לא הניח תפילין בעת המילה הגם שלא ראיתיו חולץ התפילין לשעת המילה אבל לא נודמן לי זה, אמנם ראיתיו שלא הניח תפילין למילה, והוא בודאי מטעם הנ"ל. וכן ראיתי למורי הקדוש מוהר"ר משה יהודא ליב מסאסוב שחלץ התפילין וכל מעשיו היה ע"פ קבלת רבו הגאון הקדוש מוהר"ר שמעלקא נשמתם צרורות בצרור החיים וראיתי הלכה למעשה ויש בזה אריכות דברים אכ"מ להאריך בזה. עכ"ל.

על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל, ועוד שעיקר תכלית יציאת מצרים היה קבלת התורה ואתם תהיו לי ממלכת כוהנים וגוי קדוש, וגם חלק השני שע"י יציאת מצרים והניסים התחזק ענין האמונה בה' וכמו שהאריך הרמב"ן בסוף פר' בא וכמו"ש ויאמינו בה' וכל אחד מראה באצבעו ואומר זה קלי ואנוהו, עד שקבלו בני ישראל את התורה שהוא שיעבוד כל הגוף והמעשים להקב"ה.

והנה כתוב והיה הדם לכם לאות על הבתים, וברש"י לכם לאות ולא לאחרים לאות. דבני ישראל קבלו שתי מצות לפני שיצאו ממצרים והם דם פסח ודם מילה, ומבואר בספרים הק' דדוקא שתי מצות עשה אלו יש בהם כרת למי שעובר עליהם כלומר שנכרת ומתרחק מהקב"ה, ומידה טובה מרובה המקיימם מתדבק בהקב"ה בקשר בל ינותק, והיות שבנ"י היו במ"ט שערי טומאה הוצרך להם ב' מצוות אלו להכניסם במ"ט שערי קדושה. ולהנ"ל י"ל שהם ב' האותות שנצרך תמיד לכל ישראל, אות המילה שבני ישראל מייחדים את הקב"ה וחוקקים בבשרם בהיותם קשורים להקב"ה, ודם פסח שהיה בשביל להבדיל בין ישראל לבין המצרים כנ"ל והיה הדם לכם לאות ולא לאחרים לאות והיא שהקב"ה מייחד את בני ישראל מתוך אומות העולם.

ובדרך רמז אפשר לפרש והיה הדם היינו דם פסח ודם מילה לאות על הבתים היינו על בתי תפילין, תפילין של ראש ותפילין של יד, שגם הם מרמזים על שתי חלקי האותות כנ"ל. ועפ"ז י"ל מה שהביא המשנ"ב [בשם אחרונים] שמפסוק זה לומדים שאין מניחים תפילין ביו"ט כי הם עצמם אות, דכתיב והיו לאות על הבתים, והוקשו כל המועדות [בפר' אמור] זו לזו. ולכאורה צ"ע דהא פסוק זה נאמר לגבי קרבן פסח ולא לגבי עצם היו"ט, ולהנ"ל יש לרמז שמכאן לומדים דשני האותות האלו משלימים זה את זה, ועל כן כל היכא דיש שני חלקי האות אין מניחים בהם תפילין.

*

חג האמונה והכנה לקבלת התורה

בהגדה, דברוך המקום, ברוך הוא, ברוך שנתן תורה לעמו ישראל, ברוך הוא. כנגד ארבעה בנים דברה תורה: אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול.

חכם מה הוא אומר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם. ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח, אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם. לכם - ולא לו. ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעקר. ואף אתה הקהה את שניו ואמור לו, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. לי ולא לו. אלו היה שם, לא היה נגאל. תם מה הוא אומר מה זאת. ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים. ושאינו יודע לשאול את פתח לו, שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים.

לא נאריך בדקדוקים שיש על פסקא זו בהגדה, אלא זאת, מה חילוק יש בין שאלת החכם לרשע, הא גם החכם שואל מה העדות וכו' אשר צוה ה' אלהינו אתכם, ולכאורה גם הוא הוציא את עצמו מן הכלל.

ונראה לבאר ונקדים איזה הקדמות.

א. ידוע דברי הרמב"ן סוף פר' בא כלל בטעם מצות רבות. והעולה מדבריו כי כל האותות והמופתים בשינוי מנהגו של עולם וכל הניסים שהיו במצרים באו לחזק את האדם באמונת ה' ולהורות שיש אלוקים בעולם מחדש בכל יום מעשה באשית ויודע ומשגיח, והוא כל יכול, לאפוקי מדעות הכופרים בעיקר ואומרים כי העולם קדמון ומכחישים בהשגחה פרטית.

ובעבור כי הקב"ה לא יעשה נס בכל דור לעיני כל רשע או כופר, צוה לנו שנעשה זכרון ואות לאשר ראו עינינו ונעבירו מדור לדור, לכן החמיר מאוד באכילת חמץ ובחיוב הקרבת קרבן פסח שהם בכרת, והצריך להזכירו בתפילין על היד ובין עינינו, ועל מזוזות פתחי בתינו, וכן כיוצא בזה הרבה מצוות שהם זכר ליציאת מצרים, והכול כדאי שלא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת ה'.

וזה הכוונה שיש לכוון בכל מצוה, שנאמין באלוקינו ונודה אליו שהוא בראנו וזה כוונת היצירה, ויתקבצו בבתי כנסיות ויפרסמו זה ויאמרו בריותיך אנחנו. עד כאן דברי הרמב"ן בקיצור.

לפי דבריו נראה כי ליל יציאת מצרים וניסיו, הוא הבריאח התיכון הסובב את מצוות התורה ומטרת הבריאה, כי באו כדאי לבסס ולחזק את האדם באמונת אומן וזה מטרת כל בריאת העולם.

ב. החתם סופר מבאר בכמה מקומות האיך ראוי לגשת לעשיית מצות, ונצטט אחדים מהם. בדרשות ח"א ד: [ד"ה תפוח מתוק] כתב, כי יש טוב, ערב, ומועיל. **והחכם וצדיק בוחר הטוב באשר הוא טוב** כידוע, אעפ"י שאינו ערב לחכו. אמנם יותר מזה מי שעובד ה' אחר שנתקע אהבתו בה' בלב ותקוע בשכל, ואז יעבדנו במתיקות כי מתוק האור לעינים, ויהיה טוב וערב, **והמועיל בא ממילא כי סוף הכבוד לבוא ונאמן הוא בעל מלאכתך וגו'**, הכי נמי מעשיו יהיו עיקר וחכמתו טפל וגם יהיו מוקדם בזמן כי לא ימתין לעשות עד שיבין כל המצות, דאם כן יכלה רוב ימיו בלי תורה ח"ו, אלא יהיו מעשיו מוקדמים גם בזמן.

וראה מה שכתב השפת אמת [חוקת תרל"ב ד"ה ברש"י] כי ודאי יש טעם לכל חקה, רק שאי אפשר להבין הטעם עד שמקבלין המצוה כחוקה בלי טעם, ועל שם זה נקראת חוקה, כי כן רצונו יתברך לקיים המצוה בלי ידיעת הטעם, וכפי האמונה ורצון לקיים המצוה בלי ידיעת הטעם כמו כן זוכין אחר כך לקיים בידיעת הטעם, כי הטעם הוא דבר רוחני שאין בו ממש וכפי שאדם מתרחק מגשמיות יוכל להרגיש טעם חוקי ה' יתברך.

וראה בספר אמרי נועם מהרה"ק ר' מאיר'ל מדזיקוב [ליקוטים אות פד] ויהי כנגן המנגן ותהי עליו יד ה', דעבודת ה' הרי הוא כניגון, דאדם השומע ניגון בפעם הראשונה נדמה לו

כי לניגון זה אין לו צירוף ומה ענין פרק זה לזה, אמנם אם ישמע הניגון פעמיים או שלוש אז יבוא אל הטעם ויראה כי פרקי השיר משולבים אשה אל אחותה וינעם ויערב לו.

ובדרשות לפסח [רנב]. כותב החת"ס, כי הרשע האפיקורס לא ישביע רעבונו אלא רוצה לידע טעם המקובל על לבו השנאו הזונה, ולעולם לא ימצא, ולא יזכה לזה אלא מי שהוא שבע בעבודת ה' ומאמין ועושה והולך תמים כתם לעשות רצונך אלוקי חפצתי, ואז יאיר הקב"ה עיניו ויגיה חשכו.

ועוד כתב, והחיוב על כל אדם ללמוד התורה ולידע שורש כל מצוה ודיניה, ובמה שהורשה יתבונן להבין טעם ויסוד כל דבר, אמנם החקירה הזאת צריכה להיות באופן מיוחד, דהיינו אם רוצה לחקור טעם הדבר ואם לא יתברר לו הטעם לא יעשה, זה ילך שובב בדרך לבו ולא ימצא אור, אלא צריך לקבל עליו שמירת כל התורה והמצוות אפילו לא ימצא טעם, ואז שפיר יוכל לחקור ויהיה נוכח ה' דרכו וימצא סוד ה' ליראיו. [חת"ס □ תורת משה פר' דברים]

ויסוד זה הוא התנאי לקבלת התורה כמבואר בהא דהקדימו בני ישראל נעשה לנשמע, כי אין הכוונה שיעשו קודם שמיעת האוזן, כי איך אפשר שיעשו טרם שישמעו, אך הכוונה שיעשו כאשר קבלו טרם שיתבוננו אך יאמינו [דרשות ח"א תו:]. שעשיית האדם קודם לנשמע דהיינו שמיעת והבנת השכל, וע"י שהקדימו נעשה לנשמע לומר שאין להרהר על מעשה הקב"ה ולא על מצוותיו, רק תמים תהיה ונאמין לו ית', ולבסוף נשמע ונבין כל סתריו כי יזכנו ה' בזכות זה להבין טעמי התורה וסתר מעשי בראשית, והיינו נעשה ובזכות זה נשמע [דרשות - קהלת ח"א נו:].

ואחרי שהקדמנו שניסי יציאת מצרים ומצוותיו באו לחזק האמונה, ועיקר קבלת התורה וקיום המצוות הוא ע"י אמונה פשוטה בה' ועל זה נתייסדו הרבה מצוות שהם זכר ליציאת מצרים כדאי לזכור את מטרת הבריאה, נוכל לבאר דברי בעל ההגדה. כי זה עיקר החילוק בין בן החכם ובן הרשע, אע"פ ששניהם מבקשים להבין את טעמי המצוות ושורשה, נראה דיש שלושה חילוקים בין שאלת החכם לרשע.

א. שאלת הרשע מובא בפ' בא מיד לאחר הציווי על קרבן פסח לדורות, ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם. והיה כי תבואו אל הארץ אשר יתן ה' לכם כאשר דבר ושמרתם את העבודה הזאת. והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם. ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקוד העם וישתחוו. ושאלת החכם מובא בפ' ואתחנן [דברים ו, כ] לאחר עשרת הדברות, פרשת שמע, פסוק את ה"א תירא ואותו תעבוד וכו', ועשית הישר והטוב בעיני ה' וכו', כי ישאלך בנך מחר לאמור מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם. ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויציאנו ה' ממצרים ביד חזקה. כי הרשע שואל את שאלתו מיד על מצות הפסח, ואינו מאמין שזה הוא יסוד כל התורה לידע שיש בורא עולם המשגיח על כל פרט ופרט. משא"כ החכם שואל מה העדות והחוקים והמשפטים וכו' וזה

קאי על כל מצוות התורה כמבואר שם בפסוקים, כי מבין בחכמתו כי זה עיקר קבלת התורה וקיום כל המצוות.

ב. בשאלת הרשע כתיב מה **העבודה** הזאת לכם, כלומר שהוא לועג על עצם קיום מעשה המצוות בלי הבנת הטעם, וכאמור זה דרך הכופרים בעיקר, ולעולם לא יזכו למצוא טעם בעשיית המצוה רק מי שהולך בתם. משא"כ החכם אינו שואל על קיום מעשי המצוות, כי על זה אמרו קודם **נעשה** בלי שכל וטעם, ואח"כ **נשמע** להבין ולהעמיק בשורש המצוות, אלא שואל מה העדות והחוקים וכו' כי אחר המעשה רצונו ללמוד ולידע שורש כל מצוה ודיניה.

ג. בשאלת החכם [וגם בבן התם] כתוב כי ישאלך **מחר**, כי כאמור החכם שואל אחר שכבר עשה את המצוה בלי טעם, אלא למחרת מכיון שלא עלה בידו להבין את טעמה מבקש להגיע לטעם ולשורש העניין, משא"כ הרשע שואל מיד עוד לפני עשייתו ואינו מוכן לקיים המצוה בלי טעם וכנ"ל.

ואולי זה כוונת התשובה לחכם אין מפטירן אחר הפסח אפיקומן, ולא יצא מחבורה לחבורה כבירושלמי, להראות כי אחרי עשיית המצוה ועבודת ה' זמן מרובה אפילו בלי טעם והבנה יזכה ויבוא אל הטעם והשורש, ולכן אין לטעום אחרי האפיקומן כדי שישאר טעם הבשר לזמן מרובה, ולא יקפוץ מחבורה לחבורה בתקוה שאולי ימצא טעם במקום אחר.

ומצאתי באמרי אמת [גור - פסח תרע"א] שמבאר כעין זה, ומבאר את התשובה אין מפטירן אחר הפסח אפיקומן, שאכילת הפסח נאכל על השובע, והיינו שלאחר שאכל מצה ומרור שבשניהם אין במאכל שום טעם, ומרמז שעשית המצוות כחוק בלי טעם, יזכה לאכול מן הפסחים שיש בהם טעם. אבל הרשע הינו כופר בעיקר, כי כופר באמונה פשוטה והשגחת ה' כנ"ל, ואינו מוכן לקיים המצוות בלי טעם רק מה שערב ומועיל ומבין טעם המצווה בשכלו, ומיד במצות הראשונה מבקש הטעם ובוועט באמרו מה העבודה הזאת לכם, ולכן **אף אתה הקהה את שיניו** [מלשון חמיצות] שלא ירגיש שום טעם ערבות בפיו, וכמו"כ לעולם לא יזכה לעמוד על טעמי ושורשי המצוות.

ואולי י"ל כי זה תשובת התורה על שאלת הרשע, ואמרתם זבח פסח הוא לה'. שגם מצות אכילת שיש בו טעם, גם טעם בעצם המאכל וגם הטעם הכתוב בתורה אשר פסח ה' על בתי בני ישראל וכו', גם במצוה כזאת צריך לעשותה לה' בלי שום הבנה וטעם אלא כחוקה וכדכתיב שם ושמרתם את הדבר הזה **לחק לך ולבניך** עד עולם.

עוד נראה בדרך צחות כי אי' בשו"ע סי' תפ"א ס"ב: חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בניסים ונפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתחטפנו שינה ולכן אין מניחין לרשע לישון כל הלילה [- הקהה את שיניו] עד שישפיעו גם עליו מצות האמונה בה'.

ומכיון שעיקר יציאת מצרים היינו ההכנה איך לקבל את התורה, פתח ואמר ברוך המקום ברוך הוא **ברוך שנתן תורה לעמו ישראל** וכו'. ואולי לכן כתיב ויוצאנו ה' ממצרים לא ע"י

מלאך ולא ע"י שרף וכו', כי היות שעיקר יציאת מצרים היינו קבלת התורה באופן של נעשה ונשמע דהיינו אמונה בהקב"ה שנתחדש ונתחזק בליל יציאת מצרים, וע"ז אי' מי גלה רז זה לבני שמלאכי השרת משתמשים בו, וגם המלאכים טענו מה אנוש כי תזכרנו וכו' תנה הודך על השמים, אולי לא ירצו המלאכים להוציאם ממצרים כדי שהתורה יישאר אצלם בעליונים, על כן הוצרך הקב"ה בכבודו ובעצמו להוציאם ממצרים כי זה כל מטרת הבריאה כנ"ל ברמב"ן.

רגע חושבים / הרב בנימין טאובה, קרית ספר

בגדר שמירת המצות לשמה

כידוע כל העוסקים בעסק המצות, צריכים לכוון שהם שומרים את המצות לשם מצת מצוה. ויש לחקור האם השמירה הזו היא דין בגברא או בחפצא.

כלומר, האם יש דין שהגברא יכוון בשעת השמירה שהוא שומר לשם מצת מצוה, אבל לא חל בבצק הנשמר שום דין חדש.

או דלמא, שכשהשומר מכוון לשם מצת מצוה גם משתנה שמו של הבצק והוא נקרא שמור לשם מצוה.

ולכאור' הגר"ח כתב באופן ברור כהצד השני, דהנה בסוף הלכות חמץ ומצה (פ"ו הל"ה השני, ד"ה אכן), כתב דיש בהלכות השימור מחמץ תרי דיני. א' - הוא עצם מעשה השימור, שצריך לשמרה מחימוץ, ב' - "ועוד יש בה דין בהחפצא שיחול בה שם משומרת לשם מצה". ועיי"ש דלכך הדין הוא שאם שמר את הבצק מחימוץ לשם חלות תודה ורקיקי נזיר, לא יצא ידי חובתו, "ובע"כ דהוי דין בהחפצא שיחול בה שם משומרת לשם מצה".

אך תימא רבתא, שתלמידו הגדול בעל הברכת שמואל כתב לכאורה בהיפך. דעי' ברכ"ש גיטין סי' י' שכתב לחלק שיש שני סוגי לשמה. דיש עשיה לשמה ויש כוונה לשמה.

דכל הדברים שיש דין לעשות אותם, כגון קרבנות וס"ת ותפילין ומזוזות, התורה הצריכה לעשותן לשמה, כלומר שאם עשה את הס"ת לשמה הוא ס"ת כשר, ואם עשאו שלא לשמה אי"ז ס"ת כשר או קרבן כשר או גט כשר וכו'.

אבל כשמקיים מצוות אין זה דין עשיה לשמה, אלא יש דין שכשמקיים מצוה צריך לכוון לשמה, וכך גם בשמירת המצות, צריך לכוון בשמירתן ששומר לשמה, אך אין בהם דין עשיה לשמה כמו קרבנות. ועיי"ש הנפק"מ לגבי דיני ברירה.

ולכאורה ביאור החילוק של הגרב"ב הוא בין חפצא לגברא, דבס"ת וקרבן יש עשיה לשמה בחפצא, (ולמ"ד אין ברירה ל"ש לעשות בזה תנאי). ובסוכה ומצה הכוונה היא בגברא, כמו בעשיית המצוות, דיש חיוב על הגברא שיכוון למצוה בשעת עשיית המצה. ולכאור' זה סותר את דברי רבו שכתב דבשמירה לשמה חל בחפצא של המצות דין שמירה לשם מצה, ומהברכ"ש משמע שאין זה דין בהחפצא שיהיה עשיה לשמה, אלא בגברא.

ומה שקשה ביותר הוא, שהגרב"ב כתב בסוס"ק ב' והנה נתכוונתי בזה לדברי מו"ר זיע"א, כלומר שאין זה סותר את דברי הגר"ח אלא מבאר אותם. ומצוה ליישב. וליישב הקושיא ניכנס בס"ד לשורשי סוגית שמירת המצות לשמה.

מצה כשרה ומצה שמורה.

איתא בפסחים דף מ'. "דאמר רב הונא בצקות של נכרים אדם ממלא את כרסו מהן ומלבד שיאכל כזית מצה באחרונה" פי' שאפשר לאכול מצות בפסח שהגוי לש, אלא שלמצוות אכילת מצה צריך מצה שנשמרה לשמה, והגוי לא שמר לשמה, ולכן לאחר סעודתו

כשאוכל את הפסח, ובא לאכול את המצה של מצווה, יקח מהמצה שנשמרה לשמה ע"י ישראל. משמע שהמצה שהגוי לש כשרה לפסח, חוץ מקיום מצוות מצה. וצ"ב איך סומכים על הגוי שעשה הכל כדין.

ופרש"י דמיירי שהגוי לש בביתו, והישראל בודק את הבצק ורואה שאין בו סימנים של שיאור וסידוק, ואפשר לסמוך על הסימנים שזה כשר, אך למצות מצווה צריך שהישראל עצמו ילוש, כדי שישמרם בעצמו לשם מצווה, ולא שרק לאחר הלישה יברר שלא החמיץ. והקשו הרא"ש והריטב"א ועוד ראשונים, איך יתכן שבכה"ג יהיה כשר, הרי לא לש במים שלנו, אלא לש בחמה ובשאר דברים שמחמיצים את הבצק. אך רש"י לשיטתו בדמ"ב. בסוגיית מים שלנו דמקשינן עברה ולשה (במים שלא לנו) מהו, ואסקינן דאסור. ופרש"י דאם לשה במים שלא לנו או בחמין, הוא קרוב למזיד ואסור, ובעינן למיקנסה דעברה **אדרבנן**, ולא דמי לבצקות של נוכרים דאמרי' ממלא כרסו מהן. כלו' דכל הדינים של מים שלנו, ושלא נלוש במים חמים, הוא מדרבנן, ואם עברה ע"ז קונסים אותה ופוסלים את המצות. אך בבצקות של נכרים הגוי לא עבר על התקנה דרבנן כמובן, ולכן זה כשר. ומוכח מדברי רש"י שכדי להכשיר את המצה מספיק לבדוק לאחר הלישה שאין בה סימני סידוק ושיאור, ומדרבנן תיקנו ללוש במים שלנו, והעובר על זה קנסינהו.

אך ברוב הראשו' משמע שמים שלנו הוא כדי להכשיר את המצות, ובמים חמים יתכן שהחמיצה ואין בה סימני סידוק ושיאור, ולכן פירשו שבצקות של נוכרים מיירי בבצק של הגוי לפנינו, והשגחנו בו שלא עבר על שום הלכה מהלכות האפיה. ואעפ"כ זה פסול למצות מצווה, כי צריך שמירה לשמה.

אך בריטב"א הביא בשם הרא"ה שדן להלכה ולא למעשה שלפי רש"י אם הגוי לש בפנינו ושמרנו עליו שיעשה כדין הר"ז משומר לשם מצה ויוצא בזה ידי חובתו, וכן משמע ברא"ש ובמש"כ בשם רה"ג.

העולה שיש פה שני מחלוקות. בגדר מצה כשרה, ובגדר מצות מצווה. דלרש"י מצוה כשרה היא מצה שבדקו לפני האפיה ואין בה סימני סידוק ושיאור אף שהגוי לשה בחמין, ומצות מצווה הוא שהיהודי השגיח עליו בכל הלישה שיוודע לו ע"י שמירתו שהיא כשרה, ולא ע"י בדיקה שלאחר מעשה.

ולהראשונים מצה כשרה היא שהשגיח על הגוי שנעשתה כדין, ומצת מצווה הוא שהישראל עשאה בעצמו לשם מצווה. וכ"כ בשו"ת הרשב"א שהובא בב"י, ועפי"ז פסק בשו"ע (רס"י ת"ס), שאין לשין מצות מצווה ע"י גוי או קטן, מפני שאין עשייתן לשמה.

והקשה המנ"ח אמאי אין די בשמירת הישראל על מעשה הגוי, שבזה מקיים שפיר ושמרתם את המצות, והשומר הרי התכווין לשמה, ובזה הוי נמי שמירה לשמה, ואמאי צריך שהישראל עצמו יעשנה.

גדר שמירת המצות.

והנה יש לחקור בגדר מצוה שמירת המצות אם הוא שמירת הידיעה או שמירת העשייה. כלומר האם שמירה פירושו כמו בכל מקום, כמו ד' שומרים, שצריך לשמרם שלא יחמיצו, והוא שמירת הידיעה, שידע ע"י שמירתו שלא יחמיצו, ולא שלאחר מעשה יבדקנו אם אין בו סימני חימוץ. או דלמא, דמכיוון שהשמירה היא ע"י העסק בבצק שלא יחמיץ, א"כ השמירה במצות מתפרש שיעסוק במצות ע"מ שלא יחמיצו, וזהו שמירה ע"י עשייה.

ובזה תלוי המחלוקת אם מהני עשיית הגוי ושמירת הישראל, דלרש"י מיקרי משומרת לשם מצה, ולהראשונים הו"ל בצקות של נכרים. דאם צריך לשמור כד' שומרים, א"כ די בשמירת הידיעה, ששומר על הגוי שלא יחמיצו, וא"כ די בישראל העומד ע"ג הגויים ומשגיח שיעשו כדין (ובקושית המנ"ח) וכך סבר רש"י ודעימיה.

אך אם במצות צריך שמירה ע"י עשייה, א"כ צריך שהישראל עצמו יעסוק במצות, ועי"ז ישמרן שלא יחמיצו, וכך סברו הראשונים.

דין השמירה בשעת הטחינה.

ובזה מיושב קושיה עצומה. דהשו"ע ריש סי' ת"ס כתב אין לשין מצות מצווה ולא אופין אותה ע"י גוי וחש"ו. משמע דקצירה וטחינה ע"י גוי שפיר דמי. והט"ז והפוסקים חילקו בין קצירה וטחינה דסגי בישראל עומד ע"ג, ללישה ואפיה דלא מהני. וכן הסיק הביה"ל שם, דאפי' הגוי נותן החיטים בריחיים, אם הישראל משגיח עליו שפיר דמי. והק' החת"ס בהגהותיו שם, מה החילוק ביניהם, דאי בעי' קצירה וטחינה ע"י ישראל (עכ"פ למצוה), אמאי מהני בישראל העומד ושומר, הא גוי אדעתא דנפשיה קעביד. ותירץ דיש חילוק, דקודם הלישה צריך לשמרם שלא יבואו מים ממקום אחר, ומלישה ואילך הלש והאופה הוא עצמו שומרה שלא יבואו לידי חימוץ.

ואפשר לבאר דבריו עפ"י הנ"ל, דכיוון דאנו פוסקים כהרשב"א וש"ר דלא די בישראל העומד ע"ג, א"כ ושמרתם את המצות אינו מתפרש כשמירה דשומרין שידע שלא התחמצו, אלא שישמרן ע"י מעשה, שע"י עוסקו במצות ישמרן מחימוץ, ולכן צריך ללוש בעצמו, דהגוי הלש והשומר אדעתא דנפשיה קעביד. אך בקצירה וטחינה אין העיסוק שומר שלא יחמיצו, דהא יבשים הם, אלא שצריך לשמרן שלא יבואו מים ממקום אחר, וזהו כשמירת ד' שומרים, שיתבונן ויידע שלא באו עליהם מים כל זמן הקצירה והטחינה ודי בישראל העומד עליהם.

ניקור ע"י קטן.

ובזה נמי מיושב מה שמסיק המ"ב (סק"א) כשיטת המ"א דאפי' לכתחילה יכול לנקר את המצוות ע"י קטן, והסברא היא, שאין המנקר מתקן כלום במצה לפי שאי"ז אלא שלא יתחמץ, ותמוה הא מ"מ ע"י הניקור הוא מתעסק ושומר את המצוות שלא יחמיצו, וא"כ אין כאן שימור לשם מצוה.

אך להנ"ל א"ש, דמאי דאמרינן דהשימור הוא ע"י עשיה, הוא רק בדבר שעושה את המצוות ומתקנן, והוא בלישה ועריכה ואפיה, דבזה אמרי' דשמרתם פירושו תעשו את המצוות ועי"ז תשמרו שלא יחמיץ. אך בניקור דאינו עושה כלום, צריך לשמרן כבשעת טחינה שיידע שלא יחמיצו, ובזה די בקטן כשגדול עומד ע"ג ורואה שלא יחמיצו.

והעולה דלרש"י ודעימיה מצה כשרה הוא כשרואה אחר לישתה שאין בה סימני סידוק ושיאור, ומצה שמורה הוא שהישראל עומד ושומר שנעשית כדין, כדי שיידע מעצמו שלא יחמיצה, ולא שלאחר מעשה יראה בסימניה שלא יחמיצה.

ולשאר ראשונים וכ"פ בשו"ע, מצה כשרה הוא שלש הגוי בפנינו במים שלנו וככל דיניה וראה שלא יחמיצה, ומצה שמורה הוא שהישראל עצמו לש ואופה, דשמירת המצות פי' שיעסוק וישמור ע"מ שלא יחמיצו. אך מש"כ הפוסקים דלמצוה בעי' שמירה בקצירה וטחינה, די שהישראל ישגיח שלא יבוא עליהן חימוץ. ובניקור דאינו עושה כלום פסק נמי המ"ב דדי בקטן כיוון שאין בזה שום עשיה ותיקון המצה.

ישוב דברי הגר"ח והברכ"ש.

ובזה מיושב בס"ד הקושיה נפלאה שבראש דברנו.

דהגר"ח כתב דדין שמירת המצות לשמה הוא חל בחפצא של המצה, ובברכ"ש כתב דהוא דין כוונה בעלמא ככונת המצוות, משמע שהוא דין בגברא, ולכאו' סותר לדברי רבו. ולפמשנ"כ י"ל דבאמת סבר הגר"ח בביאור דברי הרמב"ם דדין השמירה לשמה הוא חלות בהחפצא של המצה שנקראת שמורה לשם מצה, אשר על כן אם נשמרה לשם תודה ונוזיר פסולה.

אך הגרב"ב בא לבאר דבריו, דלא תימא דהגר"ח סבר כהפוסקים דושמרתם פירושו עשיית המצות, דאם כן היה דינם כס"ת וקרבן שיש מצוה לעשותן לשמה, וחל ע"י עשייתן שם לשמה, ולא שייך בזה תנאי אלא ברירה וכמש"ש. אבל הגרב"ב סבר דברמב"ם מוכח דסבר כרש"י דמדאו' כשרה אפי' במים שלא לנו, ואם בדקה שאין בה סימני סידוק ושיאור כשרה, ולמצה שמורה צריך שיעמוד הישראל וישמור על הגוי שלא יחמיצנה. ומצוות שמירת המצות הוא שמירת הידיעה, שישמור ויידע שלא יחמיצה. וא"כ דין השמירה לשם מצה הוא ככונת המצוות שיש מצווה שיתכוון לשם מצווה כששומר עליה שלא תחמיץ, כי אין במצות מצוה לעשותן כש"ר אלא רק לשמרן כפשוטו, ומ"מ זה כתב רבו הגר"ח זיע"א שכוונה זו משנה את גדר המצה, ומעתה נקרא שמה מצה של מצוה.

ביאור החילוק בין עשיה לכוונה.

והחילוק בין קרבן למצות אינו בין גברא לחפצא, דתרווייהו חפצא נינהו, אלא החילוק הוא האם הכוונה עושה את הדבר או שהדבר נעשה במציאות. דבקרבן הכוונה נותנת לו את השם קרבן כשר ולא פסול, והכוונה נותנת שם וקדושת ס"ת ולא חומשין, כי הכוונה מגדירה את המעשה בצורה אחרת, ולכן לא שייך בזה תנאי, או שעושהו בכוונה ונעשה ס"ת, או שעושהו בלא כוונה ונעשה חומשין (אא"כ יש ברירה).

אבל אם הדבר נעשה במציאות, שהוא מניח תפילין בידיים, אלא שבשבת הוא אינו מתכוין למצווה, ובחול הוא מתכוין למצווה, ואין הכוונה מגדירה את המעשה אלא מוסיפה על המעשה כוונה, וכן בעשיית המצות, אין הכוונה מגדירה את המצה, דהמצה נעשית במציאות ואפי' ע"י נוכרי, אלא שהכוונה מוסיפה שם של מצת מצווה ואי"ז מעשה אחר אלא המעשה הוא בלא שינוי ונוסף לו בחפצא שם כוונה.

ואפ"ל שהגר"ב דייק כן מהגר"ח, שחילקו לב' דינים, העשיה והכוונה, דבס"ת י"ל שאי"ז ב' דינים אלא הוא דבר אחד: העשייה בכוונה, כי הכוונה יוצרת את השם של העשיה. אבל במצה המעשה בפ"ע והכוונה מוסיף בחפצא שם של מצת מצווה.

ביאור הגמ'.

ובזה יבואר נמי הסוגיא בדף מ. עי"ש ברש"י וברמב"ן, ולא אאריך בשאלות ותירוצים, אלא אסביר הדברים והקושיות יוסרו בס"ד.

הדר אמר רבא מצווה ללתות, דהא בעי' שימור, והשימור הוא לעסוק במצה שלא תחמיץ, ולכן צריך שילתות ויטחון מיד. וראיתו לזה שצריך שימור מקמי לישה, דאם די בשימור דלישה, א"כ יקנה בצק של גויים, ויבדקנו שאין בו שיאור וסידוק, ואח"כ ישמרנו בשעת עריכה ואפיה, ובזה ינתן לזה שם מצה שמורה למצווה, כי בהו"א סבר רבא דדי בשימור חלקי כדי לתת לזה שם מצה שמורה. ואם בצקות של נכרים אינן כשרות למצווה, בהכרח דצריך שמירה קודם לישה, ולכן ילתות החיטים ויזדרו לטוחנן ובזה יקיים השמירה בעשיה.

ואקשי' על הראיה דלמא כדי שיהי' שם שימור דלישה צריך שישמור מתחילת הלישה, כל' ואם יש זמן בלישה שלא היה שמור, פקע מיני' שם מצה שמורה, ואין די בשמירה כל דהוא לתת לו שם שמורה. ורבא קיבל את הסברא הזו, ומ"מ לא הדר מסברתו שיש שימור קודם לישה, ולכן הורה לקוצרים שישמרו לשם מצווה משעת קצירה, דאכתי סבר דבעי' שמירה קודם לישה, והודה להם דצריך שיהיה שמור מתחילתו ועד סופו כדי שיהיה לו שם שמור, ואף שהשמירה דקצירה אינה ע"י עסק, אלא כשמירת השומרים שלא יבוא עליהם מים, מ"מ אף זה בכלל שמירה, וצריך שיהיה לשם מצווה.

*

ואותנו הוא מוציא משם

כתב הרמח"ל במאמר החכמה על סדר ליל פסח, שבכל שנה ושנה אנו נגאלים מעט מטומאת מצרים עד שתגיע הגאולה. והרי זה כאדם הקוצב את העץ, ומוריד ממנו מעט מעט עד שהוא נופל. כל' שהמתבונן מן הצד לא יבין בשביל מה מתאמץ כל כך הקוצב הזה בגרזנו ומכה שוב ושוב ובכל פעם מוריד מהעץ רק רסיס קטן, אבל כשהעץ לבסוף יפול הוא יבין שרסיס הצטרף לרסיס עד שהעץ הוכרע ונפל תחתיו.

ובזה יתבאר מש"כ המהר"ל בדרוש לשבת הגדול, שקורים אותו שבת הגדול ע"ש הפסוק הנמצא בסוף ההפטרה, הנה אנוכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא, משמע שיום הגאולה נקרא יום גדול ונורא. ומכיוון שליל הסדר הוא ראוי לגאולה

א"כ השבת שלפניו משפיעה עליו את השפעת ה"גדול" כדי שיוכל להיות יום הגאולה הגדול.

ואין לומר שכל "השבת הגדול" שעברו עלינו היו בטעות, אלא באמת ליל הסדר הוא יום גדול, ואנו נגאלים בו בכל שנה, בחלק השייך לאותה שנה, ואנו מורידים רסיס אחר רסיס מטומאת מצרים, ואנו מקוים שבשנה זו אנו נוריד את הרסיס המכריע שיגרום לנפילתו הגדולה של כח הרע ולצמיחת הישועה.

ואפשר להביא לזה ראייה מהגמ' בפסחים ק"ח. דאמר ר' יוחנן שרק בשני כוסות חיבים בהסיבה, ומסתפקת הגמ' האם הכוונה לשני הכוסות הראשונים או לשני הכוסות האחרונים. צד א' הוא שבשני הכוסות הראשונים מתכוונים לגאולה, אך בשניים האחרונים "כבר נגאלנו" ומאי דהוה הוה. והצד השני הוא שבשניים הראשונים אנו עדיין אומרים עבדים היינו ואנו במצב של בלתי נגאלים ורק בכוסות האחרונים אנו במצב של גאולים. עכ"פ רואים בבירור שאנו עצמינו עוברים כל שנה משעבוד לגאולה, וצ"ל שזמן הגאולה הוא בקיום המצוות שהן זכר לגאולה: המצה, והמרור, והאפיקומן שהוא זכר לפסח.

יתן ה' שנזכה לשנה הזאת בירושלים הבנויה.

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

אכילת מרור בהסיבה

בגמרא פסחים (קח.) אמרו "איתמר מצה צריך הסיבה מרור אין צריך הסיבה יין". והנה דברי הגמרא שמרור אין צריך הסיבה צ"ב, האם כוונת הגמרא שאין לאכול המרור בהסיבה דהא מרור היא זכר לעבדות והסיבה זכר לחירות והוי תרתי דסתרי אם עושה שניהם ביחד, או שכוונת הגמרא כפשוטו שאין צריכים לאכול המרור הסיבה אבל אם רוצה לאכלה בהסיבה הרשות בידו ומותר לו לכתחלה לעשות כן.

והנה ברש"י ורשב"ם שם כתבו "מרור אין צריך הסיבה שהוא זכר לעבדות", ומלשונם משמע דאין נכון לעשות כן, דכיון שאכילת מרור זכר לעבדות ולזמן הקשה שהיה אז, לכן לכתחילה צריך לאכול מרור דוקא בלי הסיבה דאם אוכל בהסיבה הוי סתירה לזכר המרירות.

וכן נראה שיטת השבלי הלקט (ס' רי"ח) שכתב "לאחר שאכלו מרור כזית לכל הפחות, כל אחד ואחד נוטל מצה השלישית של שמורים וחזרת וכורכן יחד ואוכלן כאחד בלי הסיבה שהרי יש בה מרור, ועוד שהרי כבר אכלו המצה וצריך לכרוך כזית מצה עם כזית מרור לכל הפחות". וכן הוא שיטת הרוקח (המובא בכף החיים (ס' תע"ה ס"ק ל"ו) שאין לאכול כורך בהסיבה משום המרור שיש בה.

וכן מדוייק מלשון הלקט יושר שכתב שיש לאכול כורך בהסיבה "ויראה דטעמא מסתברא דהא מצה בזה"ז מדאורייתא ומרור בזה"ז דרבנן ולא שבקינן חובת מצה קמי חובת מרור". ופשטות לשונו מורה שכשם שמצוה מחייב לאכול בהסיבה, כן מרור מחייב לא לאכול בהסיבה, ובכורך אכילת המצה דאורייתא דוחה צורת אכילת המרור שהוא מדרבנן.

אבל בבית יוסף (ס' תע"ה) כתב "מרור אין צריך הסיבה ופירש רש"י מפני שהוא זכר לעבדות. ונראה לי שאם רצה לאכול בהסיבה רשאי": וכפל הבית יוסף את דבריו להלן כשהוא דן אם צריך לאכול כורך בהסיבה וז"ל "כתב אחי ה"ר יחיאל מספקא לי בכריכה אי בעי הסיבה וכו'. ולי נראה דפשיטא דבעי הסיבה שהלל כשהיה כורך בהסיבה היה אוכל, שהרי מצה דכריכה היתה עולה לו לאכילת מצה דמצוה וקיי"ל דמצה צריכה הסיבה, ואע"ג דמרור אינו צריך הסיבה אם רצה לאכול בהסיבה אין בכך כלום וכן נראה מדברי הרמב"ם (פ"ז ה"ח) שכתב 'אימתי צריכין הסיבה בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ארבע כוסות ושאר אכילתו ושתייתו אם הסב הרי זה משובח ואם לאו אינו צריך' עכ"ל. ומדלא כתב אבל מרור אינו אוכלו בהסיבה משמע שאם רצה לאכול בהסיבה אין בכך כלום אע"ג דאיכא למידחי דאכילתו ושתייתו משמע אכילה ושתייה שאינה של מצוה ולאפוקי אכילת מרור כתב כן י"ל דהיינו כי היכי דלא נימא דאכיל מרור בהסיבה הוי משובח אבל אין הכי נמי שאם רצה לאכול בהסיבה אין בכך כלום וכיון דמצה צריכה הסיבה והיא מעכבת בה צריך לאכול מצה ומרור דכריכה בהסיבה" עכ"ל הבית יוסף:

והנה הגם שהבית יוסף כתב שאם רצה לאכול מרור בהסיבה רשאי, ומשמע שמותר לו לכתחלה לעשות כן, אבל מלשונו בשולחן ערוך (ס' תע"ה ס' א) משמע שאין נכון לעשות כן "ויברך על אכילת מרור ויאכלנו בלא הסיבה".

וכתב שם המגן אברהם (שם סק"ו) "ואם אכלו בהסיבה יצא, כן משמע בגמרא" ובמחצית השקל ביאר ר"ל ניהו דאמרינן בגמרא מרור א"צ הסיבה משום דמורה על העבדות, מ"מ אם מיסב אין בכך כלום דהא הלל כרך פסח מצה ומרור יחד. ופסח ומצה ע"כ צריכים הסיבה ואיך אכל עמהם המרור בהסיבה, אלא ודאי דדיעבד יצא וגבי הלל מיקרי דיעבד כיון דא"א בענין אחר":

הרי דבריו ברורים שלכתחלה אין לאכול מרור בהסיבה ורק בדיעבד יצא. וכן דייק הכף החיים (ס' תע"ה סק"כו) מהמגן אברהם דדוקא בדיעבד יצא. וכן נראה שיטת ערוך השולחן (ס' תע"ה ס' ו) "ויברך על אכילת מרור ויאכלנו בלא הסיבה מפני שהוא זכר לעינו, ולא שייך בו הסיבה כבני חורין, ואם אכלו בהסיבה יצא".

וכן כתב רבינו יקותיאל משפירא בביאורו על הפיוט של שבת הגדול (נדפס סוף מהר"ם חלוואה לפסחים עמ' סח) "מרור לא בעי הסיבה אפילו בלילה ראשונה דהא מרור על מרירות השיעבוד הוא ואין לנו לנהג בו מנהג חירות".

והבני יששכר בספרו דרך פקודיך (מצוה כ"א, חלק המעשה) כתב "מרור אסור לאכול בהסיבה ואם אכל בהסיבה אין צריך לחזור ולאכול בלא הסיבה". הרי שנקט לשון "איסור" ולא רק שלכתחלה אין זה נכון, ויש לפרש דבריו לפי שיטת הט"ז (ס' תע"ב סק"י) "נ"ל בכל מקום שנזכר שאין צריך להסב יש איסור להסב כדאיתא לענין סוכה דכל הפטור מן הדבר ועושיהו נקרא הדיוט, וכן מצאתי בשם רש"ל".

והמגן אברהם (שם סק"ו) ציטט דברי הט"ז וכתב עליו "יצא לו דין זה מהירושלמי פ"ק דשבת, ובאמת כתב הבית שמואל דצריך להתיישב בדבר שהרי כמה פעמים מצינו שמחמירין בדבר שאנו פטורים בו: ועיי"ש עוד בחק יעקב (שם סק"י). והנה אם הט"ז סובר כשיטה הנ"ל שהסיבה הוי סתירה לזכר מרירות, מבואר היטב למה הוא סובר שיש איסור להסב, דאינו נחשב כחומרה אם מיסב בשעת אכילת מרור אלא להיפך שהוא מיקל בצורת אכילת המרור.

וכן העיר בספר יד אהרן (ס' תע"ד) מהגאון ר' אהרן אלפנדרי זצ"ל על דברי הבית יוסף שרשאי לאכול מרור בהסיבה, וכתב עליו ז"ל "מצאתי כתוב למהר"ם מטיוולוי ז"ל (לא ידוע זהותו, ויש שמשערים ששמו רבינו מרדכי או רבינו משה מטיבולי, שהיה חי שני דורות אחר הבית יוסף) אינו רשאי (להסב) מפני שהוא זכר לעבדות ובגמרא אגב דנקט במצה צריך הסיבה נקט במרור אין צריך הסיבה. ועיין בפרי חדש שהכריע שאם רצה לאכלה בהסיבה רשאי וכדברי רבינו המחבר.

ומ"ש ז"ל אע"ג דמרור אין צריך הסיבה אם רצה לאכול בהסיבה איך בכך כלום, ודאי מרור אין רשאי לאוכלה בהסיבה כיון שהוא זכר לעבדות, וכי היכי דמצה דמצוה דהיא זכר

לחירות אינו רשאי לאוכלה בלא הסיבה, במרור שהוא זכר לעבדות אינו רשאי לאוכלו בהסיבה, וכן נראה מדברי רבינו.

ובספר אשדות הפסגה (ס' ט"ו עמ' יח) הביא דברי היד אהרן "מרור יאכלנו בלא הסיבה, ואם שכח בספר יד אהרן הביא משם מהר"ם מטוולי ז"ל שצריך לחזור ולאכול בלא הסיבה". והשיג עליו בספר אשדות הפסגה הנ"ל "וליתא וכמו שכתבו מההיא דד' כוסות דכולהו בעי הסיבה מחמת ספק וכן היא הסכמת האחרונים ז"ל".

וכוונתו מבוארת לפי דברי הפרי חדש (ס' תע"ה) וז"ל "בבית יוסף כתב שאם רצה לאוכלו (המרור) בהסיבה רשאי ולכאורה נראה קצת זה דכיון שהוא זכר לעבדות ראוי היה שלא יאכל אותו בהסיבה דהוי תרתי דסתתן.

ומ"מ נ"ל שהדין עמו מדמצינו בגמרא דאיכא מ"ד דתרי כסי קמאי בעי הסיבה, ותרי כסי בתראי לא בעו הסיבה, ואיכא מ"ד איפכא דתרי כסי קמאי לא בעי הסיבה דאכתי עבדים היינו קאמר, ומשמע ודאי דאעפ"כ אי בעי להסיבה שפיר דמי שהרי מסיק הש"ס דלאפוקיה נפשיה מפלוגתא אידי ואידי בעי הסיבה. ועוד הרי מצה דהויא לחם עוני ואנו אוכלין אותה דרך חירות, אלא שלא חייבו במרור לאוכלו דרך חירות לפי שאין בה אלא זכר לשעבוד משא"כ במצה דהוי זכר לחירות שלא הספיק בצקם להחמיץ עד שנגאלו ועוד דהוי עיקר סעודה וכמ"ש בתוס' דפרק ע"פ (ק"ח ד"ה מאי דהוה הוה) וכן נראה מדברי הכל בו שכתב גבי מרור ואין לחוש לאוכלו דרך חירות מכלל דאי בעי מצוי אכיל זה נ"ל:

ובספר זכרנו לחיים (נדפס תרכ"ז, ח"א או"ח אות ה) מהגאון ר' רפאל חיים פרץ משאלוניקי הביא קושית ספר אשדות הפסגה על דברי מהר"ם מטיוולי וכתב על השגתו "ודחיית הרב אשדות הפסגה לא זכיתי להבין". ויש לפרש טענתו לפי דברי החיד"א בספרו ברכי יוסף (ס' תע"ה) שהביא דברי הפרי חדש וכתב שיש לשאול על ראייתו מד' כוסות שצריכות הסיבה בכולם הגם ששתים מהם הם זכר לעבדות, וכתב החיד"א:

"ויש לדחות כי האף אמנם דלמ"ד תרי כסי קמאי לא בעו הסבה משום דעבדים היינו, רשאי להסב, מכל מקום לא דמי, שאין הכוסות עצמם זכר לעבדות, אלא אדרבא הד' כוסות זכר לד' לשונות של גאולה. אבל מרור דאיהו גופיה זכר לעבדות, נימא דאינו רשאי להסב. וגם אין ראייה ממצה דהוי לחם עוני, דיש בה חירות גם כן, שלא הספיק בצקם וכו', ולהכי בעיא הסבה. לא כן מרור כולו מרור, ואינו אלא זכר לעבדות, אימא דאינו רשאי להסב. ומיהו הדין דין אמת, כמ"ש מרן וביאר טעמו וראיתו גבי הסבה דכריכה":

ויש לציין שכן סובר המהר"ל בספרו גבורות השם (פרק סג) שמותר לאכול מרור בהסיבה, שדן אם צריך לאכול כורך בהסיבה וכתב שם "דודאי אף על גב דמרור לא צריך הסבה אי בעי אכיל ליה בהסבה, וכיון דאי בעי אכיל ליה בהסבה ומצה בעי הסבה חייב בשביל המצה, ואין המרור מעכב עליו דמצי לאכול ליה בהסיבה".

אכן המשנ"ב (ס"ק יד) כתב "ויאכלנו בלא הסיבה שהוא זכר לעבדות, ומ"מ אם רוצה לאכול בהסיבה רשאי", ובשער הציון כתב "ב"י ומג"א ופר"ח ומשמעות הגר"א בס"ק י"ד".

אכילת מרור בהסיבה

הרי שמציין גם את המג"א כמקור לדבריו, ומבואר שהבין בשיטת המג"א ש"ל שמותר לכתחילה לאכול בהסיבה, ודלא כהבנת המחצית השקל וכף החיים.

והיוצא מכל הנ"ל שיש מחלוקת גדולה אם מותר לאכול מרור בהסיבה. לפי שיטת שבלי הלקט, רוקח, מהר"ם מטיוולי, מחצית השקל, ברכי יוסף, כף החיים ודרך פקודיך, ערוך השולחן, אין נכון לאכול מרור בהסיבה, ולעומת זה שיטת הכל בו, הבית יוסף, מהר"ל, ופרי חדש דרשאי לכתחילה לאכול מרור בהסיבה אם הוא רוצה. ולגבי פסק השו"ע והמגן אברהם יש מחלוקת בין המחצית השקל וכף החיים שסוברים שיצא רק בידעבד ובן המשנה ברורה שסובר שמותר לאכול מרור בהסיבה אם רוצה.

אמנם לפי שיטת המקילים לאכול מרור בהסיבה, הקושיא עדיין עומדת במקומה, הלא אכילת מרור היא זכר לעבדות והסיבה זכר לחירות ולמה אין זה נחשב כתרתי דסתרי אם עושה שניהם ביחד, (וראה בזה בשו"ת דברי יציב או"ח ס' ר"י).

וראה בפירוש זבח פסח לרבינו האברבנאל שביאר שיסוד קושיא זו היא בעצם קושיית המה נשתנה וז"ל "שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבים בין מסובין והלילה הזה כולנו מסובין וזה מורה על היותנו בני חורין כיון שאנחנו כקטן כגדול אוכלים בהסבה בכבוד גדול, לפי זה יש לנו בלילה הזה שני דברים המורים על העבדות והם המצה והמרור ושני דברים אחרים שהם מורים על החירות והם הטיבול וההסבה, והוא דבר זר שנעשה בלילה אחת דברים הפכיים בהוראתם ולפי שעל פי שנים עדים יקום דבר, הביא על העבדות שני העדים, ועל החירות השנים האחרים. ולא הזכיר אכילת הפסח לפי שאינה מורה לא על חירות ולא על השעבוד, גם חיוב ארבע כוסות אינו מורה על החירות כי גם העבדים מחזיר והמשועבדים לפעמים ירבו בשתיה כמאמר שלמה תנו שכר לאובד ויין למרי נפש.

עבדים היינו לפרעה במצרים, זו היא תשובת השאלה מח נשתנה על מח ששאל השואל למה בלילה הזה נעשה דברים מורים על העבדות ודברים מורים על החירות. היתה תשובתו כי בלילה הזה בתחלתו עבדים היינו לפרעה במצרים לכן נעשה אותם הדברים המורים על העבדות ובלילה הזה בסופו הוציאנו אלקינו משם והיינו בני חורין לכן נעשה אותם הדברים המורים על החירות. ולפי שהלילה הזה משונה בדברים הפכיים מכל שאר הלילות לכך אנו עושים דברים הפכיים לזכרון העבדות והחירות, והתשובה הזאת מספקת וכוללת לכל חלקי השאלה" עכ"ל רבינו האברבנאל.

והנה אנו רואים מדבריו שגם נקט בפשיטות שמרור והסיבה הם דברים הפכיים, אמנם הגם שדבריו פתחו פתח לפרש למה אנו עושים דברים הפכיים בלילה אחת, עדיין אין זה מספיק לבאר איך יתכן לעשות דברים הפכיים במעשה אחד לאכול מרור בהסיבה שזהו תרתי דסתרי.

וי"ל שלכן הרבה פוסקים נקטו בפשיטות שאין נכון לאכול מרור בהסיבה, והגם שרשאי האדם לעשות כן, י"ל שהכוונה שיש אנשים גדולים שהם מבינים שבכל מצב שלא יהיו, הם תמיד מרגישים ומאמינים באמונה שלימה שהם נמצאים תמיד ביד השי"ת והם מקיימים מצות הסיבה על דרך הפסוק (תהלים עא, ג) "עליך נסמכתי מבטן, א-לי אתה"

וכדברי מדרש תהלים (שם, מהדו' בובר) "היה לי לצור מעוז בגלות לבא תמיד, כיון שאני בצער בגלות ואני נכנס בבתי כנסיות להתפלל תהיה לי תפילתי מגדל עוז שנאמר (משלי יח י) 'מגדל עז שם ה' וכתוב (יואל ה ג) 'כל אשר יקרא בשם ה' ימלט'. 'מכף מעול' זה ישמעאל, 'זחומץ' זו אדום שגזירותיו שגזר עלי קשים כחומץ, 'כי אתה תקוטי ה' אלקים מבטחי מנעורי' מימי אברהם יצחק ויעקב. 'עליך נסמכתי מבטן' בגלות מצרים כשגזר פרעה (שמות א כב) 'כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו', 'ממעי אמי אתה גוזי' כמה שנאמר 'וכן גוזו ועבר' (נחום א יב) 'שהוצאתני בשלום והוצאתני מיד מצרים', 'כמופת הייתי לרבים' כמה נסים עשית לי במצרים ובים ובמדבר למה? 'ואתה מחסי עוז' לכך 'ימלא פי תהלתך'."

וזהו מה שכתב השל"ה הק' (בפירושו על הגש"פ ד.ה. עבדים היינו) בסוד מצות הסיבה וז"ל "כל המספר הרי זה משובח: כלומר זה ה' יתברך הוא וישתבח ויתפאר ויתקדש, ואנחנו דבוקים בו להראות זה אלי זה ה' קוינו כו' וזהו סוד ויסב אלקים את העם שסיבב אותנו ואין הפסק בינינו, ובמדרש (שמו"ר כ טז) 'ויסב אלקים את העם וגו' מכאן אמרו אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב', כי כן הסיבב הקב"ה הרי מבואר סוד הסיבה."

(וסימוכין לרעיון זה נמצא בקונטרס שערי איש בשם החזון איש זצ"ל (נדפס בריש ספר שערי אהרן על או"ח) שהקשה הלא כשירמיהו אמר את הקינות הוא בכה מאין הפוגות, וכמו שאמר בעצמו (איכה ג' מ"ט) עיני נגרה ולא תדמה מאין הפוגות, והלא איכה נתחבר בנבואה לפני חורבן בית המקדש ואמרו חז"ל דאין שכינה שורה אלא מתוך שמחה? ותירץ החזון איש "שיתכן לומר קינות ולבכות מאין הפוגות ובאותו זמן להיות בשמחה" עכ"ל. ועיין בספר אדמור"י טשארנוביל (עמ' צ"ה) שהרה"ק ר' דוד לייקס זצ"ל היה מפורסם במידת שמחתו, ואף פעם לא ראו אותו בעצבות, ואם כי כל בניו ובנותיו מתו עליו בחייו רח"ל לא נתן לעצבות לשלוט עליו אף לרגע, וגם את הקדיש אמר בקול שמחה. וכן סיפרו עליו שאף את הקינות היה אומר בניגון של שמחה).

אמנם כוונה זו היא "סוד הסיבה" ואינו נחלת הכלל, ומי שהוא במדריגה זאת הוא מקיים בנפשו "עליך נסמכתי מבטן", גם בעת צער ומרירות, וגם כשגזר פרעה (שמות א כב) 'כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו', ולאיש כזה אין סתירה לאכול מרור ולהרגיש מרירות ובאותו עת הוא יכול לשבת בהסיבה, דהוא מרגיש שהוא תמיד נמצא ביד ה' וסומך ה' לכל הנופלים, אבל מדריגה נשגבה זאת אינו נחלת הכלל אלא ליחידי סגולה ולכן פשטות ההלכה שאין לעשות כן, ורק יחידי סגולה שמרגישים בנפשם רשאים לעשות כן.

*

גודל מעלת הבן שאינו יודע לשאול

"כנגד ארבע בנים דברה תורה, אחד חכם ואחד רשע אחד תם ואחד שאינו יודע לשאול וכו'. ושאינו יודע לשאול את פתח לו שנאמר (שמות יג, ח) והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים."

בהגדה של פסח (לבית בעלזא) מובא בשם הרה"ק ר' יהושע מבעלזא זי"ע שאמר בשם הרה"ק ר' צבי הירש מרימינוב זי"ע "אויף מיינ ווארט דער שאינו יודע לשאול מאכט בעסער פון אלעמען". (על נאמנותי השאינו יודע לשאול מרויח יותר משאר הבנים).

והנה כפשוטו קשה להבין מימרת הרה"ק מרימינוב זי"ע, דהלא עבודת ליל הסדר הוא לשאול שאלות ולשאול הד' קושיות ומה נעשה בבן שיושב דומם ואינו פותח פיו כלל? ועוד יש לשאול דמצינו בספרי הראשונים שמדמים השאינו יודע לשאול לבן הרשע, ולכן משיבים לשאינו יודע לשאול באותו פסוק שנאמרה לבן הרשע "ואף אתה הקהה את שיניו ואמר לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, לי ולא לו, אלו היה שם לא היה נגאל".

*

שאינו יודע לשאול דומה לבן הרשע

וכך כתב הארחות חיים "ויש לתמוה מדוע הביא להשיב לשאינו יודע מקרא שהביא לרשע. ונראה לומר כי לכך ראוייה תשובה אחת לרשע ולשאינו יודע לשאול, לפי שגאולת מצרים היתה על ידי מופתים שהיו שם בדרך שינוי הטבע וידוע שהשי"ת לא ישנה הטבעים כי אם לצורך החסידים שבדור או בזכות תורתם אם הם חכמים או בזכות מעשיהם המהוגנים ובזכות יושרם שהם הולכים אתו בתום לבב וביושר ונוהרים בקיום המצות עשה ובשמירת לא תעשה, וזהו בזכות החכם והתם, אבל הרשע ידוע הוא שאינו כדאי וגם מי שאינו מדקדק לשם מי יעשה מעשיו ומתנהג כבהמה והוא שאינו יודע לשאול, אין ספק גם כן שאין ראוי שישנה השם הטבעים להצלתו, וכיון שכן נופל גם כן בתשובתו בעבור זה עשה ה' לי וכו' כלומר בזכותי ולא בזכותך, כיון שאינך מתבונן בדרכי השם ובתורתו ומצותיו. ובא להעיר שצריך אדם לומר לבנו שיתחזק לעסוק בתורה יום ולילה ושידקדק בשמירת המצות בתמימות ואז יהיה מאותם שהשי"ת משנה הטבעים להצלתם ולגאולתם ולא בענין אחר". (וכדבריו כתב גם הכל בו).

וכן כתב האברבנאל בספרו זבח פסח וז"ל "התם הוא הפך הרשע שהרשע הוא המרשיע בדעתו וכוונתו והתם הוא נקי התאוות המשולל מכל רשע, על דרך ויעקב איש תם ואמר שלמה תומת ישרים תנחם וסלף בוגדים ישרם, וכן החכם ושאינו יודע לשאול הם הפכיים, כי עניין החכם היה להראות את חכמתו ולנתח שאלתו והפכו מי שאינו יודע לשאול כי לחסרון דעתו וקוצר הבנתו לא ידע לשאול דבר, וכבר אמרו הפילוסופים שהשאלה היא חצי החכמה לפי שהיא הרגש הסתירה או הספק אשר בדבר, והנה אם כן הארבעה בנים הם שני מיני הפכיים, החכם עם מי שאינו יודע לשאול, והרשע עם התם. והנה נזכרו כפי מעלתם בחכמה ראשונה החכם לכבוד תורתו ואחריו הרשע שגם הוא חכם להרע ואחריו התם לקיצור ידיעתו ושאינו יודע לשאול באחרונה להיותו משולל בהחלט".

*

תרי גווני שאינו יודע לשאול איכא

אבל בשם רבינו מריז"ין זי"ע מובא כי תרי גווני שאינו יודע לשאול איכא, (א) כפשוטו שאינו יודע כלום, ועליו נאמר כפשטות את פתח לו להעירו על הענין. (ב) צדיק גדול שהוא

בטל במציאות לפני השכינה כנר בפני האבוקה ונקרא אינו יודע לפי הגדר שכתבו הראשונים (בחינות עולם יג, מה) "תכלית הידיעה שלא נדע". ואמנם שהצדיק הלז יודע הרבה מאד מאד, ובכל זאת הוא בגדר של אינו יודע לשאול דמחמת ביטולו אינו יכול לפתוח פיו ולדבר כלום וגם עליו נאמר "את פתח לו", כי הגם שהצדיק הלז שואל ודורש את ה' באמת כל השנה בדביקות, אבל מחמת ההתבטלות שלו, בליל הסדר אינו מסוגל לפתוח פיו מעצמו ולדבר, אבל בכל זאת הלילה הזה פסח היא, ומוטל עליו המ"ע של הזמן גרמא לכן את פתח לו, כענין שנאמר ה' שפתי תפתח.

וכך היה מעשה עם הס"ק מרוזין בראש השנה, ששנה אחת המתינו לו שיסיים תפלת עמידה, ואחר זמן ארוך הבחין בנו בכורו הרה"ק ר' שלום יוסף שאביו הק' עדיין נמצא בדף הראשון של המחזור בתפלת העמידה, ואמר אח"כ רבי שלום יוסף שהבין שמרוב פחדו לא היה אביו יכול אפילו לדפדף הסיידור שלו, ולא רצה להתפלל בעל פה מחשש שמא יתבלבל מרוב אימה, והוצרך בנו הרה"ק ר' שלום יוסף לדפדף בשבילו הסיידור. וכן הסביר פעם הרה"ק מרוזין שלכן כשנכנס כהן גדול בקודש הקדשים ביום הכיפורים לא התפלל כלל, ורק כשיצא התפלל בחוץ תפלה קצרה (יומא נב:) ולמה לא השתמש הכהן גדול ברגעים נעלים אלו לפני ולפנים להעתיר בעד כלל ישראל, ולמה רק אחר שיצא התפלל, ואמר הס"ק מרוזין שכל זמן שהכהן היה נמצא בקודש הקדשים לפני הדר מלכותו ית' לא היה מסוגל לפתוח פיו וכל עניני העולם נשכחו ממנו.

ועל דרך זה אמר הס"ק מרוזין (מובא בספר עירין קדישין ח"א עמ' קלו) לבאר הפסוק "ובבואה לפני המלך לא ביקשה דבר" (אסתר ב טו) "ווען מען קומט פאר דעם מלך מלכי המלכים הקב"ה 'לא בקשה דבר' פארלאנגט מען שוין גאר נישט, די וועלט מיטיין גאנצין עולם הזה האט דעמאלס קיין שום ווערט נישט" (כאשר עומדים לפי השי"ת מלך מלכי המלכים, 'לא בקשה דבר', כבר אין מבקשים כלום, שכל העולם הזה אין לו אז שום שוויות).

*

בליל הסדר יש צדיקים שמפחדים לפתוח פיהם

וכן פני הדברים לגבי ליל הסדר וכמבואר בזהר הק' שהשכינה הק' יורדת מפמליא של מעלה לכל בית יהודי לשמוע איך שכל יהודי אומר ההגדה ומספר ביצ"מ, וזהו מה שאמרו "במורא גדול זו גילוי שכינה", וכמו שפירשו שלכן מתחילין ההגדה הא לחמא עניא בלשון ארמי אשר אין מלאכי ברכות השרת נזקקין לו, להראות שבלילה הזה איך אנו צריכים לסייע המלאכים להעלות עבודתינו למעלה, שאנו יושבין יחד עם השכינה הקדושה.

ובזה מבואר מנהג כמה וכמה צדיקים שלא היו מדברים כלל בעת הסדר, וחוצ' מדברי ההגדה לא אמרו שום דברי תורה בעת הסדר שהיו בבחינת "יראתי בפצותי פי" וכל היה אצל אדמור"י בית רוזין שחוצ' מדברי הגדה לא דיברו כלל כל הלילה ואפילו דברי תורה לא אמרו. וכן היה מספר אבי מורי זצ"ל מזקנו הק' מטשארטקוב זי"ע שהיה פחד גדול להיות אצלו בליל הסדר, וכל אחד הרגיש בנפשו גודל הפחד שהיה שורר עליו בעת הסדר, ואאמו"ר זצ"ל בתור נכד הצעיר של זקנו הק' היה מוטל עליו לומר המה נשתנה לפניו,

והיה רגיל לספר לנו דאע"פ שהיה בחור מבוגר בשנים, עכ"ז כל כך גדול היה פחדו עד שהיה אבריו דא לדא נקשן ובקושי גדול הצליח להוציא המילים מפיו. הרי שלמרות שידע אבי מורי להגיד מה נשתנה בבהירות גדול עכ"ז הרגיש את עצמו כבן שאינו יודע לשאול שאינו יכול לפתוח פיו.

וכיסוד הס"ק מרוזין כתב בספר ברית הלוי מרבינו שלמה אלקבץ (פרק יט) וז"ל "שאינו יודע לשאול את פתח לו כבר הקדמתי כי אין דברים הללו מאיש שוגה ופתי דלא בשופטני עסקינן אבל הוא ירא וחרד לדבר ה' ואינו שואל מפני היראה מהשגיאה, ואינו יודע לסדר שאלתו על כל ענין וענין ככל אחיו, ולכן את פתח לו ועניינו אצלי שתמשיכהו בדברים עד שמתוך דבריך ילמד לפתוח פיו וזהו והגדת לבנך לשון המשכה".

והחיד"א בספרו גאולת עולם הביא דברי מהר"ש אלקבץ והוסיף עליו "וכדבריו דייק אומרו 'ושאינו יודע לשאול' דהו"ל לומר 'ושאינו יודע' ותו לא, אבל דקדק ושאינו יודע לשאול, כי יודע הוא ומבין רק שאינו יודע לסדר שאלה כאחיו אחד חכם ואחד תם".

*

חתן כזה אני מחפש

ובזה מבואר המסופר בספר כרם ישראל (פר' ד אות ג, מהגה"ח ר' ראובן זק, הקדמה לדגל מחנה אפרים הוצ' פאר מקדושים) דכאשר הבעש"ט הק' חיפש חתן לבתו הרבנית אדל ז"ל (אמם של הרה"ק ר' ברוך'ל ממעיבוז והרה"ק הדגל מחנה אפרים) והציעו לו את הרה"ק רבי יחיאל מיכל אשכנזי זצ"ל, שלח את אחד מגדולי תלמידיו הרה"ק ר' יהודה ליב מפולנאה לתהות על קנקנו ולבוחנו. וכששאלו מה הוא יודע ענה לו רבי יחיאל "מעולם לא ידעתי, אינני יודע מאומה, ולעולם לא אדע". שמח הבעש"ט בתשובתו ואמר "הרי זה מה שאני מחפש", ולקחו כחתן לבתו.

והיינו שמעלתו היתה שאחרי כל מה שכבר זכה ללמוד ולהשיג עדיין החשיב את עצמו שהוא בבחינת "אינני יודע" ועוד לא התחיל להבין שום דבר, וכן ביאר הבעש"ט דברי הפסוק "תורת ה' תמימה משיבת נפש" שאחרי כל מה שזכו בני ישראל במשך כל הדורות ללמדו ולהבין בתורה, האמת היא שתורת ה' עדיין "תמימה היא" ולא זכינו להבין אפילו אפס קצהו.

וכן ביאר בדגל מחנה אפרים האל"ף זעירא של "ויקרא" שירמוז שצריך האדם לבוא למדריגה "שכל מה שלומדים יותר הם יותר קטנים בעצמם, והוא שרימוז א' זעירא א' לשון לימוד זעירא להקטין עצמם והבן".

*

אינו יודע לשאול מחמת כל הרפתקאות שעברו עליו

והנה בספר בני יששכר (ניסן מאמר ה אות טו) גם הקשה למה משיבים להבן הרשע ולשאינו יודע לשאול אותו פסוק, וכתב לתרץ בהקדם דברי הספר עיר דוד (אות תכה) להגה"ק ר' דוד לידא זצ"ל שהיה אב"ד מאגנצא לפני ש"נ שנה, שפירש ככה: "את פתח

לו", אתה תפתח ותדבר עמו זה הפסוק בעבור זה עשה ה' לי וכו' והוא יענה אחריך כל מלה ומלה, א"כ גם הוא יאמר בעבור זה עשה ה' לי ואין כאן בית מיחוש.

והוסיף הבני יששכר וז"ל "ונראה לי דבזה יונח לנו תיבת "לאמר", "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר", רצ"ל שיאמר אחריך מלה במלה כנ"ל, והנה לכאורה יקשה לפי"ז מה בצע אם נאמר עם התינוק שאינו יודע לשאול הפסוק הזה מלה במלה, אבל לדעתי גם זה שייך לזכרון חסדי הש"י אשר פעל ועשה עמנו, דהנה כתיב "ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו" (שמות ב כג), לא נאמר מה אמרו בזעקתם (וכענין שדקדקו רז"ל אצל מרדכי ויזעק זעקה גדולה וכו' [אסתר ד א], מה אמר, עיי"ש במסכת מגילה [טו.]), אבל זעקה הוא בלב, שלא היו יכולין להוציא מבוקשיהם במו פיהם מחמת שהיתה השכינה כביכול אם הבנים (מלכות פה ותורה שבעל פה קרינן לה) בבחינת 'נאלמתי דומיה' (תהלים לט, ג), ולא היו יכולין להוציא מבוקשיהם בפיהם.

"וישמע אלקים את נאקתם" (שמות ב כד) היינו שבירת הלב, "וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים", שרוצים להוציא בפיהם ולבקש מלפניו ית"ש אבל מתוקף הגלות אינם יכולים, וצירף הקב"ה זעקת ואנחת הלב כאילו התפללו בפה.

וזה הוא הנרצה לזכרון החסד הגדול הזה, הנה כן נצטוינו לעשות לזכרון, הבן שאינו יודע לשאול הנה רואה שינויים וקשה לו הדבר בלב, אבל עדיין אין לו התבוננות לחתוך שאלתו בפיו ובשפתיו, הנה נצטוינו להוציא מחשבתו ולצרפו באותיות ולומר עמו בעבור זה (רצ"ל בעבור מעשה כזאת שגם אנחנו לא היינו יודעים לשאול רק היה לנו הדבר בלב) עשה ה' לי בצאתי ממצרים (צירף הש"י מחשבתינו כאילו היה דיבור מעשיי בפה וקיבל הש"י תפלתינו), הבן "עכ"ל הבני יששכר:

ובשפת אמת (פר' בא תרס"ב) כתב "יש גלות שהנפשות נסגרים ואינם יכולים להוציא מכח אל הפועל חיות הנשמה שזה עיקר הגלות כמ"ש הוציאה ממסגר נפשי. וכעין זה ממש היה בשורש למעלה כמ"ש בזה"ק שהדיבור הי' בגלות".

*

עצת בעל ההגדה איך לפתוח הילד שפיו סגור מפחד

ומדברי הבני יששכר אנו רואים שגם הבין שטעם שבן הרביעי אינו יודע לשאול אינו מחמת חסרון ידיעה או משום שאינו יודע כלל מעניני פסח, ח"ו, אלא מחמת סיבה אחרת לגמרי, שיש לו צרה גדולה המעיק על לבו מכל הרפתקאות שעברו עליו עד שאינו מסוגל להוציא הדברים מלבו, ובעוה"ר אנו שומעים בזמן זה הרבה מקרים כאלו, שיש ילדים שעברו עליהם טראמ"א גדולה ומחמת כן הם מפחדים מכל דבר ואינם מסוגלים לדבר וללמוד כשאר ילדים, והם יושבים דומם מכוונס לתוך עצמם, ואינם יכולים לשאול כלום.

וע"ז אומר לנו בעל הגדה "את פתח לו" שלילדים אלו אנו צריכים לפתוח להם בנחת גדול וכדברי רבי שלמה אלקבץ הנ"ל "את פתח לו ועניינו אצלי שתמשיכהו בדברים עד שמתוך דבריו ילמד לפתוח פיו". ואנו אומרים לילדים אלו "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" שאל יפול רוחם בקרבם ממצבם, שהם צריכים לדעת שגם בני ישראל במצרים

היו כמותם שלא היו יכולים לדבר מחמת מצבם השפל "ויאנחנו בני ישראל" וחץ מאנחה גדולה השוברת לבו של אדם לא היו מסוגלים להוציא דברים מפיהם, ועכ"ז "וישמע אלקים את נאקתם" (שמות ב כד) היינו שבירת הלב, "וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים".

וכן מסופר שפעם ישב אחד בשלחנו של אדמו"ר הזקן מטשורטקוב זי"ע ונאנח, ואמר הרבי זצ"ל שאם יהודי נאנח מפנימיות נפשו אסור לו לחשוב כאילו הקב"ה אינו שומע אנחתו, כי יהודי צריך להאמין שאם נאנח, נותן הקב"ה לב עליו ואינו מעלים עיניו, דהלא כתיב (שמות ג, ז) "וכי ידעתי את מכאוביו".

ועל ידי שמרגילין השאינו לשאול לפתוח פיו בליל הסדר יבוא לו הישועה וכך כתב השפת אמת (פסח תרס"ג) "לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה, דמצוה לספר ביצ"מ והוא מתקן הפה והלשון כמ"ש ארון נשא את נושאו וכל מצוה בכל אבר המתעסק בה נותנת כה וחיות לאותו אבר. ומצות אכילת פסח ומצה מתקן האכילה. והסיפור מתקן הדיבור. ולכן פסח פה סח. וכזית פסחא בביתא והלולא מרפסין איגרין. שנפתח פיהם של ישראל ע"י הפסח והמצה שזה היה עיקר יצ"מ. כמ"ש הוציאה ממסגר נפשי להודות כו'. וז"ש המרבה לספר ביצ"מ הרי זה משובח פי' שצריך להיות נתפעל שע"י הסיפור נעשה פיו כמעין המתגבר להרבות בסיפור שלא כדרכו, ז"ש שעונין עליו דברים הרבה".

והנה יש עוד פסוק בתורה שכתוב "והגיד" ו"לאמר" כמו הפסוק של "והגדת לבנך לאמר", והיינו שבפרשת מצורע כתיב "והגיד לכהן לאמר כנגע נראה לי בבית", ואם כן צריכים לדעת לפי ביאור העיר דוד והבני יששכר הנ"ל למה בפסוק זה גם כתיב לשון כפול הנ"ל.

ומצאתי בזה בעזרת השי"ת דברים מפורשים בספר ש"ך עה"ת לפר' מצורע שעמד על זה, ויסוד דבריו עולים בקנה אחד עם יסוד העיר דוד והבני יששכר, וז"ל:

"והגיד לכהן לאמר, למה והגיד, ההגדה היא סיפור דברים וזה בא לומר לו שראה נגע לא בא לספר, אם כן היה לו לומר 'ואמר לכהן' ועוד מאי 'לאמר'. אלא כבר כתבנו לעיל שכתב הרמב"ם ז"ל (הל' טומאת צרעת פר' ט, ב) שאפילו יהיה הכהן עם הארץ אפילו קטן או שוטה, החכם אומר לו אמור טמא והוא אומר טמא, אמור טהור והוא אומר טהור. זהו והגיד לכהן' שמגיד לו ומודיעו ואומר לו כשאומר לך טמא אתה טמא, וכשאומר לך טהור אמור טהור, זהו 'לאמר', שהחכם מודיעו מה והכהן גוזר אומר ואומר או טמא או טהור כמו שאמר לו החכם, ומשך לבו לומר כן זהו והגיד לכהן לאמר".

והיוצא מדבריו שענין הגדה הוא כאשר הכהן השומע דברי החכם אינו מבין כלל מהו צריך לומר, והוא אומר מלה במלה מה שהחכם מצוה לו לומר, על זה שפיר נופל לשון הגדה.

ומעכשיו מבואר למה שדייקא אצל השאינו יודע לשאול כתיב בתורה לשון הגדה וכמ"ש "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים". שדייקא עיקר מצות הגדה ילפינן מהבן שאינו יודע לשאול שכתוב גביה "והגדת לבנך".

ולבן הרשע שהוציא את עצמו מן הכלל "אף אתה הקהה את שיניו ואמור לו בעבור זה עשה לי ה', דמשמע לי ולא לו", משא"כ בבן שאינו יודע לשאול אומרים לו שיש לו לאמר

פסוק זה על עצמו "בעבור זה עשה לי לי בצאתי ממצרים" ונמצא שאין הדרשה "לי ולא לו" הולך עליו מכיון שאף הוא אומר פסוק זה.

ולפי דברי הש"ך מבואר דברי העיר דוד והבני יששכר, שבעל ההגדה רצה למנוע מאתנו קושיא זו בזה למה אנו עונים להרשע ושאינו יודע לשאול אותו פסוק, ולכן הוסיף בעל הגדה ריש הפסוק להשאילנו יודע לשאול, מה שלא עשה כן לבן הרשע, והיינו "את פתח לו שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים", משא"כ לבן הרשע לא הזכיר בעל ההגדה ריש הפסוק והגדת לבנך.

ומעתה מבואר היטב דברי הרה"ק מרימנוב שאמר שהבן שאינו לשאול מרויח יותר מכל הארבע בנים, דפוק חזי מה דמשיבין לו, שרק עמו אנו אומרים שבח הגדול הזה שראוי לומר עליו "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים".

*

בפסח עונים לכל אותם שמסתכלים על עצמם כאובדי עצות

ובספר בארות המים מובא בשם הרה"ק מרימנוב זי"ע שאמר "ושאינו יודע לשאול את פתח לו היינו מי שאינו יודע לבקש ולהתחנן על עצמו מאת הקב"ה, יאמר בעל ההגדה, רבש"ע את פתח לו שערי רחמים כמו שהיה אז בשעת יציאת מצרים אתערותא דלעילא הגם שלא היה אתערותא דלתתא. וזהו מאי דכתיב "ופתח ה' על הפתח" שאע"פ שהקב"ה אומר "פתחי לי פתח של מחט ואני אפתח לכם פתח של אולם" כאן ביצ"מ דילג הקב"ה על "הפתח" הזה ולא המתין על האיתערותא דלתתא שאנחנו לא עשינו שום דבר להגאולה. (וכן הובא זה בסוף ספר חסד לאברהם בשם הרה"ק ר' ברוך'ל ממעזיבו זי"ע).

ופעם בפורים אצל אדמו"ר הזקן מטשורטקוב זי"ע, אמר בשם אביו הרה"ק מרוזין זי"ע דפורים גדול מיום הכיפורים דביו"כ איתא שמכפר לשבים ברם בפורים כל הפושט יד נותנים לו. ואחד מן החסידים שהיה יושב לצדו של הרה"ק רבי ישראל אמר לו בכדי שגם אביו אדמו"ר הזקן ישמע, וכי מה עושים אם אין דעת לפשוט? ענה לו על זה האדמו"ר: ווייסט אויס אז פאר דעם דארפין מיר אנקומען צי פסח וואם דארט איז א בחינה פון "את פתח לו". (כנראה שלזה צריכים לחכות לפסח שאז יש בחינה של "את פתח לו").

וכן היה מספר הרה"ח המפואר ר' זאב דרברמדיקר ז"ל ששמע בעת היותו במחנות העבודה בשנות הזעם, מאחד מחסידי טשארטקוב שזכה להיות בסדר אצל אדמו"ר הזקן, וכאשר אמר אדמו"ר הזקן את ההגדה, כך אמר: "ושאינו אינו לשאול, איי פאטער (איי אבא), את פתח לו". כלומר שמחמת צרותיהם וסיבלם עמך ישראל הינם בבחינת שאינם יודעים לשאול, אנא אבא את פתח לו, שתפתח את פיהם של ישראל אע"פ שהם בעצמם אינם יודעים לשאול.

ועל דרך זה אמר אדמו"ר הזקן מסאדיגורא זי"ע בשם אביו הס"ק מרוזין זי"ע (הובא בשיח זקנים חלק ד עמ' ז) שהשאילנו יודע לשאול הוא רמז על גודל כחה של ענוה, שבזכותה יכולים לפתוח שערי רחמים וזהו לשון קדשו של אדמוה"ז מסאדיגורא בתנועה מיוחדת

"ושאינו", דער וואס האלט זיך גארנישט, "יודע לשאול" ער קען בעטן, "את פתח לו" עפען די שערי שמים.

וכן מובא בכתבי חסידים שאדמו"ר הפחד יצחק מבאיאן זי"ע היה מדייק בעת אמירת הגדה לומר "ושאינו", ואחר שהה מעט והמשיך לומר "יודע לשאול" והיה נראה כוונתו כאומר, מי שמחזיק עצמו בבחינת "אינו", הוא יודע ויכול לשאול.

הרי שבפסח יכול כל אדם לשאול מהשי"ת שיעזור לו שיגאל ממאסרו הפרטי וכמו דכתיב (תהלים קמב, ח) "הוציאה ממסגר נפשי להודות את שמך בי יכתרו צדיקים כי תגמל עלי".

*

פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר

הנה אנו יודעים שהיה נבואה בכלל מישראל מימות אברהם אבינו עד זמן חגי זכריה ומלאכי שהיו הנביאים האחרונים שמתו כארבעים שנה אחרי בנין בית המקדש השני. והנה הלא דבר צריך ביאור, דאים יתכן שנבנה בית המקדש מחדש, ועכ"ז פסקה הנבואה שהיתה עד, ובפטירת הנביאים האחרונים פסקה חזון מישראל.

והביאור זה מובא בגמ' יומא (ט): שאמר רבה בר בר חנה "אלקא סנינא לכו (וברש"י: סנינא לכו לכל בני בבל שלא עלו בימי עזרא ומנעו שכינה מלשוב לשרות בבית שני) דכתיב (שה"ש ח, ט) 'אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז', אם עשיתם עצמכם כחומה ועליתם כולכם בימי עזרא נמשלתם ככסף שאין רקב שולט בו עכשיו שעליתם כדלתות נמשלתם כארז שהרקב שולט בו מאי ארז אמר עולא סמגור מאי סמגור אמר רבי אבא בת קול כדתניא משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל ועדיין היו משתמשין בבת קול".

הרי ש"הסמגור" היא משל שהיא אוכלת משבפנים ומשייר את הקליפה, כך בזמן בית שני היה להם בנין המקדש אבל ה"פנים" היינו רוח נבואה היה חסר מהם, וזה היה מחמת שלא עלו כולם עם עזרא הסופר, ולכן אבדו קשר זה עם השי"ת ונסתם כל חזון מישראל.

ובפירוש רבינו אברהם תמך שהיה מהראשונים בזמן רבינו הר"ן (הוא נולד בשנת ה' אלפים וד'), בפירושו על שיר השירים הביא הגמרא הנ"ל, וביאר בזה דברי הפסוקים בפרק ה' "דודי דופק פתחי לי" וכו' כלומר שהשי"ת רוצה שכלל ישראל ישוב אליו, אבל כלל ישראל מתעצל לפתוח לו ית' 'פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה רחצתי את רגלי איככה אטנפם', שאחר שכבר נתישבו בבבל ערבה להם הארץ ההיא, ואמרו שכבר פשטו מעליהם כתונת הטלטול והנדוד ואיך ישובו אליו. והגם שבסופו של דבר "קמתי אני לפתוח לדודי" וכו' פתחתי אני לדודי" אבל דא עקא משום שהתעצלו לפתוח מיד "ודודי חמק עבר" שכבר הלכה השכינה הקדושה מכלל ישראל ונסתלקה רוח הקודש מישראל "נפשי יצאה בדברו" והיו משתמשין רק בבת קול, "בקשתיהו ולא מצאתיהו קראתיהו ולא ענני", ולא זכינו עוד שהשי"ת ידבר עמנו בדרך נבואה. ע"כ מדברי רבינו אברהם תמך.

ויש להוסיף עוד בזה לפי דברי הגמרא סוטה (ה.). "אמר חזקיה אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים לבו כבשר שנאמר והיה מדי חדש בחדשו וגו' יבא כל בשר להשתחוות וגו' אמר רבי יוחנן, בש"ר ב"ושה ס"רוחה ר"מה". וביאר שם רש"י יבא כל בשר, "כבשר שהוא רך ולא כאבן שהוא קשה".

ובעיון יעקב שם ביאר שרק מי שלב רך כשבר שיש לו ענוה ושפלות רוח ואין לבו קשה כאבן מגסות רוח יכול יבוא להשתחות לפני ה'. ובוזה מבואר שזה שבני בבל לא חזרו לארץ ישראל כשנבנה בית המקדש היה סימן שאין להם לב בשר, אלא לב אבן, ומי שיש לו לב של אבן א"א לו להשתחות ולהכניע את עצמו לפני הדר שכינתו ית'.

ועל דרך זה כתב האדמו"ר מטשארטקוב זצ"ל כמה פעמים בספרו גנוזי ישראל וישמח ישראל וז"ל "ישנם שני חושים באדם אשר להם חשיבות מיוחדת ומהם השפעה רבה על ערך האדם והם הראיה והשמיעה. לכן הפליגו חז"ל להזהיר לשמרם מאוד לבלתי שמוע מה שאינו ראוי ואדרבה ישתדל לקדש אותם על ידי ראיות ושמיעות של קדושה.

וישנם באדם שתי מדות אשר להם גם כן ערך גדול והם הענווה והגאווה. אדם הוא בעל מעשים טובים ולומד ומתפלל כל היום אך מחזיק טובה לעצמו ויתגאה במעשיו אז כל עבודתו אינו שוה מאומה ולשוא כל עמלו, ואם הוא מכיר מיעוט ערכו ובעיניו הוא כעין רק אז הוא באמת יש.

ואם ישתמש בשני חושים הנ"ל והם הראיה והשמיעה כראוי וכנכון יתרפא ממחלתו ויסיר מעצמו המדה הפחותה והיא הגאווה ויבוא לידי מדה המעולה והיא הענווה. התורה ציותה (שמות לב, כג) "שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ה'" כי בני ישראל דרו מפוזרים בכל ארץ ישראל רחוק מירושלים ומה יהיה במי שידור באחת העיירות וירבה ללמוד תורה ויעסוק במעשים טובים וידמה בלבבו אשר אין למעלה ממנו ויבוא לגאות, ואז כל מעשיו אינן שוים מאומה. לזה ציותה התורה לבוא שלש פעמים בשנה למקום המקדש ובעיניו יראה קדושת המקדש ויראה את מורי ישראל וחכמיו ועל ידי זה יכיר ויבין איך עדיין רחוק הוא מהשלימות ומה קטן ערכו ויתרפא על ידי זה מחולי הגדלות.

לכך אמרו חז"ל (חגיגה ב.) "סומא באחת מעיניו פטור מן הראיה" וצריך להבין, מדוע באמת יהא פטור ממצות ראייה מחמת שהוא בעל מום באחת מעיניו, הלא יוכל לראות בעינו השנייה. אמנם הכוונה שאם אינו רואה נכוחות להכיר שהוא כאין לעומת השלימים האמיתיים אז פטור מן הראיה, כי לא ירכש מעלייתו למקדש מאומה ולא ישיג התכלית אשר בשבילו ציותה התורה לעלות ברגל.

לכן יש לומר שלזאת נצטוו במצות "יראה כל זכורך" ג' פעמים בשנה, כדי שבבואם יחד אל מקום הקדושה הלזו, בו יש השראת השכינה והנבואה, עם כל הסנהדרין ולשכת הגזית, עד שגם הבעל מדריגה, היה בטל במציאות מעוצם רוממות הדרגות שהיו במקדש.

וזו היתה תכלית המצוה של ראייה, שעם גדלות הבורא יראה שם גם בשפלות עצמו, ולכן ס"ל לר' יהודה שמי שהוא סומא באחת מעיניו, ר"ל שגם בבואו לראות את הרגל אינו רואה שפלות עצמו, הן ממילא בטלה כל הכוונה בראייתו, ולכן הוא פוטר אותו, דאצל

איש כזה בטל עיקר הטעם של מצות ראייה. ולכוונה זו צוו חז"ל (ר"ה טז:): להקביל פני רבו ברגל, בשביל שיראה רבו ויתבונן במעשיו וישים על לבו גדול ערכו ויבין את שפלות עצמו". ובתפארת שלמה (שער התפלה) כתב דבר נפלא עה"פ (שה"ש א, ד) "משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו", שיש שתי מיני אופנים איך יכולים לקנות בהמה במשיכה וכמ"ש חז"ל (קידושין כב:): "קנאה כיצד במשיכה, קורא לה והיא באה, או שהכישה במקל ורצתה לפניו כיון שעקרה יד ורגל קנאה".

וכתב התפארת שלמה "ועל זה אנו מתפללים שיהי' משיכת החסדים ע"י בחי' קורא לה והיא באה ע"י דברי תורה כמ"ש (שיר השירים א, ד) משכני אחריך נרוצה ולא ע"י יסורים ח"ו בבחי' הכישה במקל. וז"ש (תהלים לו, יא) 'משוך חסדך ליודעך' הם בני"י. (נחום א, ב) אל קנא ונוקם לעכו"ם בבחי' הכישה במקל כנ"ל, אבל לבני"י יהיה מצד החסד בחינת משיכה הא'. וזה פירוש הפסוק 'נחית בחסדך עם זו גאלת'".

ובספר הגדת מהר"ז (עמ' קסא) מהגה"ח ר' זלמן בארער זצ"ל הוסיף עוד שההפרש בין קורא לה והכישה במקל הוא כך, שבקורא לה והיא באה האדם הולך קודם הבהמה והבהמה אחריה, משא"כ בהכישה במקל, הבהמה הולכת קודם והאדם אחריה.

וזה מה שאנו מבקשים מהשי"ת, "משכני" כלומר עשה בנו משיכה כזאת אשר "אחריך נרוצה", היינו שתשפיע לנו כל טוב ומתוך שמחה וחיי נחת נעשה תשובה מאהבה בחינת "קורא לה והיא באה", ולא ח"ו משיכה על ידי הכישה במקל, על ידי יסורים רח"ל.

ועל דרך זה שמעתי פעם שלכן הימים טובים נקראים "מקראי קודש" שזהו גופא עבודת הרגלים שהימים בעצמם קוראים לנו להתקרב להשי"ת בבחינת "קורא לה והיא באה" שהימים טובים הם זמן של "משכני אחריך נרוצה" שעל ידי התבוננות בלימודי היו"ט והכרת חסדי השי"ת עמנו, נבין "מה אשיב לה" כל תגמולהי עלי" ונתעורר ללכת אחרי השי"ת.

והרה"ק האדמו"ר ר' מרדכי שלמה מבאיאן זצ"ל היה אומר שיש רמז בפסוק זה לכל השלש רגלים, "משכני אחריך" זו יציאת מצרים שאז קיימו בני ישראל "לכתך אחרי במדבר בארץ זרועה", ועל ידי זה זכו "הביאני המלך חדריו" זו קבלת התורה שהיתה אז יחוד בין כלל ישראל והשי"ת, "נגילה ונשמחה בך", זו סוכות ושמחת תורה זמן שמחתנו.

שיח הסיום - מתורת מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל / הרב משה דינין

הלכות תענית בכורות וסיום מסכת בערב פסח

בכל יום מימות השנה לומד מרן שבע או שמונה דפים מתלמוד בבלי, לפי סדר הש"ס, ויש להאריך הרבה בהנהגה זו שמעולם לא ביטלה גם כשהיה חולה, וגם בימי שמחה, וגם כשישב שבעה על הוריו או על אשתו הרבנית, מיד כשקם מאבלותו (בבוקר) התיישב בהתמדה עצומה להשלים כל 'חובותיו' (כפי שהוא מכנה את סדרים אלו כחובותיו) בביהכ"נ לדרמן לאחר תפילת שחרית [כותיקין].

ובערב פסח עושה סיום במעמד קהל רב, ואח"כ עולה לביתו עם מנין מצומצם ממשפחתו ומקורביו [ועושה סיום על מסכת עוקצין: דעל משניות לבד אין זה סיום, אבל הש"ס נגמר עם משניות טהרות] וגם מסיים את הירושלמי והתוספתא, רמב"ם, שו"ע, ומשנ"ב, תנ"ך, זוהר (ועוד דברים שמסתיר בצנעא).

(אלא פרק מה סעי' א בהערה, החובות פרק ט - הסיומים, שערי ציון סי' ב אות ו)

גדר התענית ומי מתענה

א. הבכורות מתענים בערב פסח, זכר לנס שניצלו ממכת בכורות^י, וקבעו זאת בצורה של תענית^י.

ב. תענית זו היא מצוה לנהוג באיסור אכילה ושתייה^י.

^י עי' עלי ורדים מגילה דף ו ע"ב שעושה סיום על תלמוד ירושלמי ביארציט של אביו, וצריך בירור.
^י מס' סופרים פכ"א ה"ג והובא בטור הטעם או"ח סי' תע. ועי' ירושלמי פסחים פ"י ה"א.
^י "דומיא דתענית אסתר וכמו דהתם אף שהיה נס בכל זאת קבעו תענית, ה"ה הכא מתענים זכר לנס שנעשה לבכורות" [וכ"כ חת"ס פסחים דף קח] שערי ציון גליון לד ניסן תשסז אות א, ושם באות ד' ואע"ג דהנס היה בליל טו "כיון שלו הוא יו"ט לכן מקדימין התענית". ובמגיד שיח תשו' כט, ענה מרן זצוק"ל: **כי אז במצרים הם צמו והצטערו.** ע"ע בס' שערי ציון הל' תענית בכורות, שיח חיים עמ' לט תשובות א-ב.
^י מועדי הגר"ח ח"א תשובה לט. וצ"ע שם למעשה איש ח"ו עמ' קיג וז"ל: סיפר [מרן ראש הישיבה] הגאון ר' גרשון אדלשטיין שליט"א, שאביו זצ"ל הגיע פעם לחזו"א ואמר לו כי בנו העיר הערה, היות ובכור הוא ובערב פסח עשה סיום ואכל, אם צריך עוד סיום בסעודה שניה, כי בשאר תעניות אף אם אכל ממשיך בתענית. והשיב החזו"א שאין צריך עוד סיום, וראיה משלמה המלך שעשה שבעה ימים סעודה על סיום ביהמ"ק, (ובבית יוסף סוף ס"ו רסט כתב שמכאן המקור שעושים סעודה לגמרה של תורה - לעיל ריש פרק ג קהלת רבה א, א. וע"ע בפתיחה ליומא טבא לרבנן, משהש"ר א, ט ובמש"כ שם). והוסיף מרן זצוק"ל: כי מה שתענית בכורות שונה משאר תעניות שבהם אף אם אכל ממשיך בתענית, משום דבכל תענית מלבד מה שהיום הוא יום תענית יש גם איסור אכילה, לא כן בתענית בכורות, שמלבד התענית אין כלום. (וע"ע מ"מ במועדי הגר"ח שם, ועוד טעמים לתענית עי' סידור בית יעקב שער המפקד מבוא דלת ג אות ג, ובהליכות שלמה מועדי השנה ניסן-אב פרק ח אורחות הלכה הע' ו, עי"ש באורך).

- ג. ומתענים בין בכור מאב ובין בכור מאם. וכן בכור הבא אחר הנפלא.
ד. בכור יוצא דופן צריך להתענות, דלא גרע מהבא אחר נפלים.
ה. מי שיש לו בן שוטה, צריך להתענות עבורו כל חייו.
ו. גר צדק שהוא בכור לאביו הנכרי, אינו צריך להתענות.
ז. מי שילדה תאומים ואין ידוע מי הוא הבכור, שניהם חייבים בתענית.

פטור מתענית ע"י השתתפות בסעודת מצוה

ח. בכורות שהם בעלי השמחה, כגון חתן בשבע ברכות^{סו} או בעל ברית אפילו שלא בזמנה, פוטר מתענית בכורות^{סז}. אולם פדיון הבן^{סח} או הוצאת ספר^{סט} והכנסת ס"ת אינם פוטרים מלהתענות. (עי' הערה ע).

פטור מתענית ע"י השתתפות בסיום מסכת

- ט. מצוה גדולה יותר שבכור בערב פסח יסיים מסכת מאשר לצום^{עא}, ואף בכורים שלא סיימו נפטרים מהתענית אם שומעים מאחד שמסיים^{עב}.
י. כשעושה סיום מסכת בליל י"ד בניסן לא מסתבר כלל שיפטור מן התענית למחרת^{עג}.

^ס שו"ע או"ח סי' תע סעי' א. וראה דרך שיחה עמ' שנ: אבא ז"ל היה בכור לאמו ולא לאביו, אביו נתאלמן והיו לו ג' בנות ולא בן, והציעו לו שידוך וא' היתה בחורה ונתייעץ עם רבו שהיה ת"ח גדול וחתנו של ה"דברי חיים" זצ"ל, בעל "עמק הלכה" ועוד ספרים, ויעץ לו שישא הבחורה ויהיו לו ממנה בנים, ונולדו לו ג' בנים, ואבא ז"ל היה הבכור, אבא הגיע לא"י, והם נשארו שם בעמק הבכא...

^{סא} משנ"ב סי' תע ס"ק ב. ועי"ש פרטים לגבי איזה נפל.
^{סב} עלי שי"ח פסח תשובה טז. מועדי הגר"ח ח"א תשובה נ. דולה ומשקה עמ' קפא. שו"ת ויכתוב מרדכי בסופו תשובה קעב. (ועי' יומא טבא לרבנן סעי' ד).

^{סג} מועדי הגר"ח ח"א תשובה מט (וציין שם לחוט שני פסח עמ' נד).
^{סד} מועדי הגר"ח ח"ב תשובה פב. עלי שי"ח פסח תשובה יח. שערי ציון גליון ב אות ט, ובתשובות שם תענית בכורות סי' ג אות ט. (ע"ע בציונים במועדי הגר"ח, וביומא טבא לרבנן, אשרי האיש ח"ג פנ"ה אות ב ושו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קיז יעו"ש).

^{סה} מועדי הגר"ח ח"א תשובה מא (ח"ב תשובה עט) וציין שם למש"כ מרן זצוק"ל בס' מחשבת עם עמ' רסה. (עוד ציין שם לפרי מגדים משב"ז ריש סי' תע, שו"ת מהר"ש ענגיל ח"ג סי' קד), (שו"ת ערוגת הבשם או"ח סי' קלט יעו"ש).

^{סו} שם תשובה מד (עי"ש במ"מ) ובתשובה מה שם: דאינו איסור אלא מצוה.

^{סז} שם ח"ב תשובה עב: מסתבר שפוטר (עי"ש במ"מ). ועי' אליבא דהלכתא קובץ פז ביני עמודי עמ' קנה הע' ה.
^{סח} שם ח"א תשובה מז: כמדומה שלא (עי"ש במ"מ). והאם גם לבעל הפדיון, צריך בירור).

^{סט} שם ח"ב תשובה עא (עי"ש במ"מ).

^ע שם תשובה עד (עי"ש במ"מ), ובתשובה סט, גם סעודת בר מצוה לא פוטר, ובתשובה ע, לגבי חנוכה הבית לא פוטר (עי"ש במ"מ).

^{עא} מועדי הגר"ח תשובה פג. מנחת תודה עמ' שסז. פניני שיח עמ' סז. (ועי' בציונים במועדי הגר"ח, ע"ע יומא טבא לרבנן הע' לה). ועי' שער המועדים קיצור הל' פסח פרק יז הע' כד.

^{עב} ארחות רבינו ערב פסח אות ה, ז.

^{עג} עלי שיח פסח תשובה יז. (ועי' יומא טבא לרבנן הע' לז).

ההשתתפות בסיום ובסעודה

יא. עיקר הפטור מתענית הוא ההשתתפות הבכור בסעודת המצוה^ע, והמנהג להקל גם אם לא שמע את הסיום והשתתף בסעודה^ע, וכן אם שמע ולא הבין מה שנאמר בסיום נפטר מתענית בכורות^ע.

יב. עדיף לשמוע סיום על כל הש"ס מסיום על מסכת אחת^ע, ומ"מ כדאי שהבכור עצמו ילמד ויסיים מסכת^ע.

יג. שמיעת סיום בטלפון וכיו"ב, אינה פוטרת מתענית בכורות אפילו בדיעבד^ע, וכ"ש אם נמצא במטוס^פ.

לפני התפילה

יד. בדיעבד, אם אכל אחר עלות השחר ואח"כ שמע סיום, נפטר מתענית בכורות^{פא}.

טו. בשעת הדחק יש להקל לבכור לשמוע סיום בער"פ קודם ברכת התורה^{פב}.

טז. בכור שעדיין לא התפלל ורוצה לשמוע סיום, י"א דמהני לפטור אותו מהתענית^{פג}. ויקח כזית מהמזונות ויאכל אח"כ בביתו. (ועי' הערה^{פד}).

^{עד} תשובות והנהגות ח"ב סי' רי, בשם בעל הקהילות יעקב זצ"ל. ^{עה} תשובה להרה"ג ר' אברהם יהודה ויסברג שליט"א, על מה שכתב המשנ"ב ס"ק י: "ומסיים לפנייהם המסכת ושומעים ומצטרפים עמו בסיומו ואח"כ עושין סעודה", ד"ושומעים" לאו דוקא ו"המנהג להקל" (וכמו שכ' בשו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי' קלג שזהו רק "מנהג" ולא עיקר הפטור יעו"ש). וכ"כ בארחות רבינו ח"ב ערב ר"ה אות י (לגבי ערב ר"ה ואולי ה"ה בערב פסח). פסח כהלכה תשובה כה, ד"סעודה היא כחלק מהסיום". ובמדריך פסח תשס"ו - קהלות חרדים בא"י, עמ' 18: **שיאכל שם, ואם הי' בשעת הסעודה יתכן דמהני וצ"ע.** ועי' בשער המועדים (שם): **בדיעבד אפשר להקל, גם להפך אם שמע את הסיום ולא טעם** (כשיטות שחולקים וסוברים שהעיקר הוא לשמוע את הסיום עי' ביומא טבא לרבנן) ועי' תשובה ע"ה במועדי הגר"ח (ובמה שציין שם) ובשיח חיים תשובה ח: **רק אם טעם.** ועי"ש תשובה י, ועי' לקמן כמה צריך לטעום, ועי' שיח רינתי.

^{עו} כל משאלותיך עמ' שמ: **צריך גם אכילה שם, וגם שיהיה שם.** (א"ה כנראה לכתחילה, ובדיעבד דעת מרן זצוק"ל, דסגי להשתתף בסעודה), מועדי הגר"ח תשו' עו (עי"ש מה שציין). ^{עז} ארחות רבינו, ער"פ אות ז, יעו"ש.

^{עח} שם, סיים בעצמו מסכת, שער המועדים קיצור הל' פסח פרק יז הע' כד. ^{עט} יומא טבא לרבנן תשובה מא, מועדי הגר"ח תשובה לה, קונטרס מצות הפסח אות כח. ובאריה שאג תשובה תקסא: **החזו"א הסתפק.** [דהעיקר היא הסעודה, ולכן לא מועיל כלל בטלפון, ועי' יומא טבא לרבנן פ"ה הע' מח, דעת הגרשז"א זצ"ל].

^פ דרך שיחה ח"ב עמ' שג: **כאן גרע טפי, שאינו שייך כלל לסיום.**

^{פא} כל משאלותיך עמ' שמ: **דהוברר מאז שהיה יו"ט** (ועי"ש שתענית בכורות זה לא מנהג, זה מבואר בירושלמי נפסחים פ"י ה"א).

^{פב} מועדי הגר"ח ח"א תשובה מח. (וראה שו"ע או"ח סי' מז סעי' ד, ונו"כ שם, לענין לימוד בהרהור קודם ברכת התורה).

^{פג} עלי שי"ח פסח תשובה יט. ובדרך שיחה עמ' שג: **אינו ראוי לאכול כעת קודם התפילה - זה גרע.** בשערי ציון תענית בכורות סי' ג אות ז: **מסתבר שצריך לטעום שם.** ועי' מישרים אהבוך תשובה לו-לו וצ"ב. מגיד שיח תשובה לא. וציין שם לשו"ת רבבות אפרים ח"א סי' סו. ובשו"ת ויברך דוד תפילה, ח"א סי' עב, בשם מרן זצוק"ל שיכול לטעום מעט ותמה שם שיכול לשמור לאחר התפילה.

^{פד} כ"כ בארחות רבינו ח"ב ער"ה אות ט, אבל לא רצה להתיר שישתה רביעית מים לפני התפילה. ודעת מרן זצוק"ל בשערי ציון (שם) לגבי ער"פ: **שזה בעיה וזה שאלה אם נפטר עי"ז.** (יעו"ש עוד מ"מ בנידון) ובמדריך פסח תשס"ו עמ' 18.

הסעודה

יז. בכור בערב פסח ששכח ונטל ידיו ובירך על נטילת ידים, ונזכר שלא שמע סיום, יברך המוציא ויטעם משהו^פ. (ולא צריך שיפסיק ויאמר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'^פ).
 יח. כדי לבטל את תענית בכורות טוב לטעום כזית^פ, ומנהג מרן זצוק"ל לשתות יין ולטעום מעט^פ. וידוע היין בשם "יין הסיומים". וכן נהג אביו בעל הקהילות יעקב זצ"ל^פ.
 יט. למסיים עצמו מותר לאכול אף קודם הסיום, אבל מי שלא סיים ורק משתתף בסעודה, אסור לו לאכול קודם הסיום^צ.
 כ. לאחר שהשתתף בסיום, מותר לו לאכול כל היום כולו^{צא}.

השתתפות האבל בסיום^{צב}

כא. ת"ח בכור שעושה כל שנה סיום בער"פ, בישוב שאין בו אדם אחר שיכול לעשות סיום, אם הוא אבל בתוך השבעה יכול לסיים מסכת מועד קטן ויפטור את הבכורים^{צג}.
 כב. אבל שאסור בת"ת, אינו יכול להשתתף בסיום ליפטר מתענית בכורות^{צד}.

^פ שיח התורה ח"א או"ח סי' תע תשובה א קצז.

^פ מועדי הגר"ח ח"א תשובה מ: טעימה משהו אין דעתו (וציין שם לתענית בכורים עמ' רצב).

^פ מישרים אהבוך תשובה לו. פסח כהלכה תשובה כב. ארחות רבינו הקה"י, ח"ב ער"ה אות ה. ועי' או"ח סי' תקסח סעי' א, וביומא טבא לרבנן פ"ה הע' נב. ובשיח רינתי תשובה כ, גם אם טועם אוכל שהביא מביתו מהני יעו"ש. כל משאלותיך עמ' שמ ואפילו מים (כמנהגו עי' הע' הבאה).

^פ אלא פרק מה סעי' א. (וכשסיים בדרכים היה שותה קצת מים), ובענין היין עי' אמרי פי ח"ג סי' קא.

^פ ארחות רבינו שם אות ז-ח, יעו"ש.

^צ דרך שיחה ח"ב עמ' שמט. באומרו שגם זו סעודת סיום, כי יו"ט שלו הוא כל היום, כמו בברית מילה שכבר יו"ט הוא קודם לכן, יען וביום הזה יהיה ברית, וזה יום של ברית. ועי' מש"כ ביומא טבא לרבנן פרק ה הע' נח.

^{צא} דרך שיחה עמ' רמא.

^{צב} פרטים נוספים לגבי אבל בסיום מסכת, ראה להלן פרק ח.

^{צג} פותח את ידך עמ' תרנז-תרנח.

^{צד} מועדי הגר"ח תשובה פא. עי"ש מה שציין. והנה מרן זצוק"ל לא חילק בזה, וביומא טבא לרבנן תשו' כו: בביתו מותר, לביהכ"נ אינו יודע. ועי"ש בספר פרק ה סעי' כח-ל ובמקורות, וצ"ב.

כג. אונן מתענה תענית בכורים, אף שהוא פטור מן המצוות, דזהו איסור^צ. והעצה שיעשה סיום על מו"קצו (כלעיל סעי' כא).

בכור קטן

כד. בכור קטן, אביו מתענה בשבילו, עד שידע לעשות סיום מסכת לבד או עד הבר מצוה^צ.
כה. בכור שלמד חצי מסכת לפני הבר מצוה והשלים לאחר הבר מצוה יועיל לו לעשות סיום ולפטור את עצמו מתענית בכורות^צ.

כו. אם האב בכור והרי הוא מתענה עבור עצמו, אין נוהגין שהאם תתענה תחת בנה הבכור^צ, ותענית האב עולה לשניהם, ואם כבר האם התענתה פעם אחת עבור בנה הקטן, צריכה להתיר נדרה ועי' הערהקא.

כז. אם הבכור יתום מאביו לא נהגו שאמו תתענה בעבורו^{קב}.

---

^צ מועדי הגר"ח תשובות לז-לח. (עי"ש מה שציין) ועי' ביומא טבא לרבנן פרק ה סעי' לב ובהע' פ משער הציון סי' תרמ אות מח, ועוד בהערות שם פא, פב. ובקובץ אליבא דהלכתא גליון פח עמ' רפג במכתבים ותגובות מהרב יוסף מימון שליט"א (צפת) הע' א. בגליון פז עמ' מט, הקשה הרב מתתיהו גבאי סתירה בדברי שר התורה זצוק"ל אם תענית בכורות זה מצוה או איסור, ולק"מ, שהגר"ח היטיב להגדיר "שיש מצוה לנהוג איסור", כלומר שיש שני מובנים למילה "איסור", א. שזה חיוב גמור מן הדין. ב. שהגדר הוא שב ואל תעשה [ולא קום ועשה]. ותענית בכורות אינו איסור במובן הראשון, אך הוא איסור במובן השני, כלומר שנהגו להתיחס לתענית כאיסור אכילה. ע"כ לגבי אונן שכידוע אף שהוא פטור מכל מצוות שבתורה, מ"מ ודאי שאינו מותר בחלבים ועריות רח"ל, שכן יסוד ההיתר הוא עסוק במצוה שפטור מהמצוה, ואין שייכות להתיר את האיסור מחמת האנינות אלא לפטור מחיובים, ופשוט. וא"כ כלפי אונן עד כמה שנהגו לאחוזו במצות התענית, צריך להתיחס אליה כאיסור אכילה, ואין האנינות גורמת היתר לזה, אך כלפי חתן השיב הגר"ח שכמדומה שלא נהגו להוסיף עליו איסור תענית זה מכיון שהתענית אינה איסור במובן הראשון הנ"ל, שכן אינה איסור גמור אלא מצוה [רשות] לנהוג איסור ופשוט.

^{צו} מגיד שיח תשובה כז: **שילמד בשעות אלו ויסיים, ואף שבתחילת מועד קטן זה עניני חול המועד, מותר לו, עי"ש מה שציין.**

^{צו} שו"ע או"ח סי' תע סעי' ב, ועי"ש הטעם בביאור הגר"א ס"ק ז. מדריך פסח תשסו עמ' 18.

^{צח} הנהגות רבינו הגרי"ש זצ"ל תשובה כ בשו"ת על פסח.

^{צט} רמ"א או"ח סי' תע סעי' ב. ועי' שאלת רב ח"ב פרק ל תשובה טז, דלכן ל"צ לשמוע סיום.

^ק שם תשובה טז, ול"צ לשמוע סיום עבור בנו.

^{קא} בשיח חיים שאלה יג, הקשה דקצת צ"ב דזה סותר למש"כ לקמן בסי' תקצו ס"ק ו, דעי" פ"א אין נעשה נדר רק אם חשב שיהגה כן לעולם. והשיב מרן זצוק"ל: **עי' מש"כ בשקל הקודש פ"א בשקלים ה"ז בביאור ההלכה ד"ה קטן, יעו"ש.**

^{קב} יומא טבא לרבנן תשובה כח.

כח. קטן המסיים מסכת ומבין מה שלומד, פוטר את אביו מלהתענות^ק. וכן את חבירו בכור הקטן^ק, וכל שכן גדולים^ק. ויש לזה דין של סעודת מצוה^ק, (ועי' בהערה אם הקטן השתתף בסיום של גדול אחר^ק).

כט. אב בכור שיש לו בן בכור, ורוצה להתענות אין צריך שישמע סיום עבור בנו^ק.

תענית בכורים בערב פסח שחל בשבת

ל. מנהג מרן זצוק"ל כשחל ערב פסח בשבת לסיים גם ביום ה' וגם ביום ו', ועי' הערה^ק.

לא. הנקבות הבכורות שנוהגות לצום בכל שנה צריכות להשתתף בסיום מסכת ביום ה' או ביום ו'^ק.

ק' תשובה כט שם, מועדי הגר"ח ח"א תשובה לב (עי"ש מה שציין). אשיחה עמ' שמה. שיח חיים תשובה ח. ועי"ש בשערי ציון סי' ה' וז"ל: "ויל"ע בקטן המסיים האם האבא חייב להשתתף בסיום דהרי הדין דקטן האב מתענה בשבילו, ויתכן דכ"ז דוקא בדאיכא חיוב על הקטן אז עובר לאב, אבל כשהבן מסיים א"כ הוא כבר פטור וממילא סר החיוב מהאב וא"צ להשתתף בסיום וצ"ע". והעירני הר"י ליסיצין שליט"א, דאין מקום לספק כי פשיטא שכשהנהיגו שהבכורים מתענים לא הטילו על קטן בכור כלום, אלא הנהיגו שיהא האב מתענה בעד בנו, וא"כ מה שהבן יסיים או ישתתף בסעודת סיום לא מעלה ולא מוריד כלום, ועל האב מוטל להתענות או להפטר ע"י סעודת מצוה. והצעתי הספק קמיה מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, ואמר מרן זצוק"ל: **דמש"כ שיתכן שרק העבירו חיוב מהבן לאב וזהו רק כשהבן חייב, ואם הבן מסיים בעצמו יתכן שאין האב צריך לשמוע, דזה לא מוכרח. ושאלתי למרן זצוק"ל, האם לפי"ז גם באופן שהקטן צם וכגון קטן בן י"ב שמתענה ג"כ זה לא יפטור את האב מתענית, אמר מרן זצוק"ל: הקטן צם זה כלום הוא לא צריך לצום ומה שהעבירו את החיוב לאב זה לא ענין שהקטן יצום כיון שהוא לא מחויב. ושאלתי למרן זצוק"ל, האם צודק הרב הנ"ל בטענתו שאף אם הבן מסיים מסכת האב צריך להתענות בשבילו אם לא שומע הסיום בעצמו. וסיפר לנו מרן זצוק"ל שבהיותו קטן היה גומר מסכת, אבל אביו בעצמו גם היה בכור ולכן הוא גם גמר. ושאלתי למרן זצוק"ל מה עושים למעשה באופן שהקטן סיים והאב לא שמע הסיום? ואמר מרן זצוק"ל: **שיש מקום להסתפק בדבר. יעו"ש עוד. שיח התורה ח"א עמ' שג. קונ' דרך תורה תשובה קג, והביא שם ג"כ בס' הקטן והלכותיו ח"א תשובה י.****

ק"ד מגיד שיח תשובה כו, עי"ש מה שציין.

ק"ה עי' הע' קודמת ובתשובה ל, ובמה שציין שם וכן במה שצוין בהע' 48.

ק"ו בס' בזאת יבא אהרן, בשו"ת דעת רבותינו הע' 265 יעו"ש עוד.

ק"ז יומא טבא לרבנן תשובה ל: **אינו פוטר את אביו. ובשאלת רב ח"ב (שם) תשובה יד: מסתבר שיכול לשמוע.**

ק"ח עי' הע' מו משערי ציון סי' ה.

ק"ט אלא פמ"ה ס"ב וציין שם לעי' בשו"ע אר"ח סי' תע סעי' ב. ובסעי' ג נהוג לגמור המסכת יום קודם הסיום (ולא שאיר קטע לסיום) ולא לגמור מוקדם ולכן כשמסיים ב' פעמים (בער"פ שחל בשבת) ביום ה' מסיים מה שלמד בתקופה מוקדם, ואח"כ לומד מסכת חדשה, ולמחרת ביום ו' מסיים אותה (ועי' לעיל פרק א'). ובס' החובות פרק ט (עמ' עו) אמר רבינו: **שבשנה שחל ערב פסח בשבת אני עושה שני סיומים, אחד ביום חמישי [הסיום הגדול], ולחומרא אני עושה סיום גם ביום שישי, וכן נהג גם אבא זצ"ל לעשות סיום ביום שישי...** [עי' ארחות רבינו ח"ב ער"פ אות ט (ונשנה בער"פ שחל בשבת אות א) וכתב שם שראה בהגדה שלו שציין לברכי יוסף (סי' תע ס"ק ד) שהביא עוד פוסקים שס"ל שמתענה ביום ו' (עי' יומא טבא לרבנן פ"ה הע' קח)]. מועדי הגר"ח ח"ב תשובה פ (עי"ש מה שציין). דולה ומשקה עמ' קעז (והסביר העורך שם, דטעמו פשוט, שאה"נ קבעו לצום ביום ה', מ"מ אם עשה סיום ביום ה' ונפטר מלצום, אבל למחרת ביום ו' מדוע שלא יצטרך לצום וכמו מי שנאנס מלצום ביום ה' שפשוט שצריך לצום ביום ו', וגם כאן כן, ולכן צריך עוד סיום ביום ו', והחולקים יתכן שסוברים כהשיטות דעד ג' ימים סומכים דהוי סעודת מצוה ופוטר מצום עכ"ד. וצ"ב).

ק"י מישרים אהבוך ח"ד תשובה כה (ועי"ש שציין למש"כ לעיל ח"ב סי' ב סעי' כג).

שכח להתענות

לב. אב המתענה עבור בנו, די לו לפטור את עצמו בסיום ביום ה'קיא אולם אם שכח להתענות ביום ה', כיון דביום שישי לא קובעים צום אינו צריך להתענות, ומ"מ יכול להתענות עד זמן מנחה גדולהק"ב.

לג. בכור שרוצה לעשות סיום בשבת אינו נפטר מהתענית, וצריך לפטור את עצמו או להתענות ביום ה'ק"ג.

לד. קטן שיגדיל בשישי או בשבת, אביו חייב להתענות בשבילו ביום ה'ק"ד.

שכח להתענות

לה. בכור ששכח מלהתענות (וגם לא פטר עצמו מסעודת מצוה, וכדלעיל), או שטעה ואכל כזית יתכן שראוי לצום לכפרהקט"ו, אולם אם כל שנה פטר את עצמו ע"י סיום, ושנה אחת לא היה לו סיום והוצרך להתענות, יעשה התרת נדריםקט"ז.

ברכת החמה

לו. בשנה שחל תקופת החמה בערב פסח, יקדימו לברך ברכת החמה (דאפשר לברך אותה בתעניתק"ז), ואח"כ יעשו סיוםק"ח.

קיא ע"פ הע' הבאה.

קיב יומא טבא לרבנן תשובה לא, ועי"ש סעי' מו ובמקורות.

קיג עי' שם תשובה לב עי"ש לשונו.

קיד שם תשובה לג.

קטו תשובות הגר"ח ח"ב מהדר"ב תשובה תתתשל, וציין שם לשונה הלכות סי' תקסח דין ד [ולא חילק בזה ע"ע יומא טבא לרבנן סעי' ה ובמקורות].

קטז עי' שערי ציון סי' ב הע' ה וכ' שם, ונר' בהסבר הדבר דיש ב' ענינים בזה, חדא התענית שהוא עיקר הדין כמו שכתבנו לעיל בשם הנוב"י. ויתכן שהוא עדיף מלעשות סיום, אמנם יש עוד ענין בפ"ע מה שהורגל אותו אדם לעשות סיום וזה מנהג טוב לולי התענית וע"ז צריך התרה.

ק"י קונטרס תא שמע, עמ' קמו, יעו"ש.

ק"ח שם עמ' קלז, יעו"ש, דעי' במשנ"ב סי' כט ס"ק ח, דלכתחילה מצותה מיד להקדים מה דאפשר [א"ה וכנראה הסיום לא נחשב תדיר דאל"כ היה צריך להיות קודם וצ"ב].

מאמרים לשביעי של פסח

אספקלריא לשביעי של פסח / ישראל אברהם קלאר (דבר המו"ל)

"בקריעת ים-סוף".....

וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיּוֹלֶךְ ה' אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קְדִים עֶזָה פָּל הַלַּיְלָה וּגּוֹ' וַיִּבְקְעוּ הַמַּיִם
(שמות יד, כא)

על שני דברים מצאנו שאמרו חז"ל שהם קשים כקריעת ים-סוף, 'קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים-סוף' (פסחים קיח.), ו'קשה לזווגם כקריעת ים סוף' (סוטה ב.).

מהו פירוש 'קשה כקריעת ים-סוף'? נראה לבאר, ששני דברים אלו, פרנסה ושידוכים, רווחת כלפיהם במיוחד הגישה שכאן האדם חייב לעשות הרבה, נכון שהכל השתדלות, אבל "אם אעשה רק 'השתדלות' מנין אתפרנס? עלי להביא בעצמי את הפרנסה!", או: "אם לא אברר מספיק בשידוכי בני עלול אני ליפול בפח! עלי לחקור ולדרוש עד שאני אהיה סמוך ובטוח שעשיתי את הצעד הנכון".

*

נטה ירך על הים - ובקעהו

וכאן באו חז"ל ולמדונו: צא וראה מה היה בים סוף, הלוא גם אם היו עמלים שנים ארוכות על ייבוש הים ברור שלא היו בני ישראל מצליחים להביא לתוצאה של בקיעת מי הים, כך גם בענייני הפרנסה והשידוכים □ אינך מסוגל בשום פנים ואופן להביא אותם בעצמך! ימך יכלו ולתוצאה הרצויה לא תגיע! אין לאל ירך לפרנס את עצמך וגם לא להביא שידוכים טובים לבניך! נוכמו הסיפור הנזכר במדרש (בר"ר פר' סח, ד; ויק"ר פר' ח, א). הדבר קשה כקריעת ים-סוף!

וכיצד בכל זאת בוקעים את הים? ה' אמר למשה רבינו "נטה ירך על הים □ ובקעהו", עשה אתה פעולת השתדלות של נטיית-יד, ובפעולתך זו תבקע □ אתה כביכול □ את הים! הן כל בר-דעת ושאינו בר-דעת מבין שנטייית-יד אינה פעולה שבה בוקע אדם את הים 'בעצמו' ו'בכוחו', ה' הוא שהולך רוח קדים עזה כל הלילה וזה מה שפעל למעשה את בקיעת הים, רק שנדרשה כאן נטיית-יד של משה רבינו □ השתדלות שבעיקרון אינה מועילה, ו'הכל נהיה בדברו' בלבד.

זאת הודיעונו חז"ל: כך ממש הם פני הדברים גם בענייני פרנסה, רק משולל-דעה ידמה בנפשו שמעשהו הוא שפעל לו את הפרנסה, מה שהינך יגע וטורח לשם כך אינו אלא נטיית-יד בעלמא, פעולת השתדלות שכעיקרון אינה מועילה מאומה, וה' הוא זנך ומפרנסך! וכן בשידוכים, רק האויל ידמה בנפשו שהנה טרח ויגע והביא לבניו שידוכים נפלאים, אין בכוחך אפילו לעבור את מפתן הדלת, וה' הוא היושב ומזווג זיווגים!

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל'

וש"ס

סיפור קריעת ים סוף בליל הסדר, איזכור קריעת ים סוף במקום יציאת מצרים, והאמונה בה' המיוחדת שנראתה בקריעת ים סוף ולא ביצי"מ

שאלה: האם עלינו לספר בליל הסדר רק את סיפור יציאת מצרים, או גם את סיפור קריעת
ים סוף?

[א] נפסק שעלינו לזכור בכל יום יציאת מצרים, וע"כ אנו מזכירים זאת בסוף פרשת ציצית,
באומרנו: "אני ה' אלוקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים" (ויש לכיין לצאת בזה י"ח
מ"ע של זכירת יצי"מ). וכ' המג"א סי' ס"ז: "איתא בגמ' בברכות דף י"ג ע"ב שאם אמר
הלכה שמוזכר בה יציאת מצרים, יצא. ונראה דכ"ש אם אמר שירת הים דיצא", עכ"ל. וכ'
הגרעק"א בהגהותיו כן: "חתני הגר"מ סופר אבדק"ק פרעסבורג השיג ע"ז, דרחמנא קפיד
"תזכור את יום צאתך" ולא קריעת ים סוף. ולענ"ד אמת בפיו, דלהדיא איתא בשמו"ר פכ"ב
וז"ל: שנו רבותינו, הקורא את שמע צריך להזכיר קריעת ים סוף ומכת בכורות באמת ויציב,
ואם לא אמר מכת בכורות לא יצא", עכ"ל. ובהגהות השו"ע בהוצאת מכון ירושלים כ':
ט"ס הוא, דמביא היפך מדבריו. ולפנינו במדרש (שמות רבה פרשת בשלח פרשה כב) איתא:
"וייראו העם את ה', שנו רבותינו הקורא את שמע צריך להזכיר קריעת ים סוף ומכת
בכורים באמת ויציב, ואם לא הזכיר אין מחזירין אותו, אבל אם לא הזכיר יציאת מצרים
מחזירין אותו, שנאמר (דברים טז) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים", עכ"ל. והיינו
דהגרעק"א הוכיח מדאיתא דצריך להזכיר יצי"מ דוקא ואל"ה מחזירין אותו, ש"מ דבעי
להזכיר דוקא יצי"מ, והזכרת קריעת ים סוף הזכרה נוספת היא. ואולם המג"א יכול לכאור'
להשיב בקל, דהא דאיתא דמחזירין אותו היינו שלא הזכיר כלל, לא יצי"מ ולא קריעת ים
סוף. אך אם הזכיר חד מהם, שפיר דמי.

אולם נראה שעיקר ראיית הגרעק"א היא מהא גופא דחזי' מהמדרש דאיכא ב' דיני
הזכרות, דין הזכרת יצי"מ ודין הזכרת קריעת ים סוף, וביותר הוא מדויק בלשון המדרש
שם, דשאלו אמאי מזכירים ב' הזכרות ותי': "תדע לך שזו קשה מזו, שביצי"מ כתיב אנכי
ה' אלוקיך אבל בקריעת ים סוף אינו מזכיר את השם". והיינו דרק ע"י יצי"מ נצטוונו להיות
עבדי ה', ובקריעת ים סוף הוא נס גרידא, אחר שקבלנו כבר עול מלכותו ית"ש. הרי דיש
ביצי"מ מה שאין בקריעת ים סוף. אכן המג"א אפשר דסבר דאף דב' הזכרות הם, מ"מ כל
שהזכיר קריעת ים סוף, שהוא סו"ס המשך ותוצאה מיצי"מ, כמאן דהזכיר יצי"מ דמי.

ואולם לענ"ד נראה דאכן אם הזכיר קריעת ים סוף מצד הדין דבענין להזכיר קריעת ים סוף, אזי לא יצא עי"ז הזכרת יצי"מ גם להמג"א, אך אם יזכיר קריעת ים סוף כדי לצאת י"ח הזכרת יצי"מ, שפיר דמי, וכדלקמן:

ב] הנה בפשטות מד' המג"א נלמד דבדין זכירת יצי"מ מספיק זה שמזכיר ניסי יצי"מ בכללות, וא"כ כשמזכיר ניסי קריעת ים סוף מועיל, וכע"ז מצינו דכ' המג"א עצמו בסי' תרפ"ה גבי זכירת מעשה עמלק, דאם לא שמע פרשת זכור יוצא י"ח בשמיעת קריאת פרשת "ויבוא עמלק" שבפורים, והקשה המשנ"ב (שם סקט"ז) דצ"ע דהא בתורה כתיב "זכור אשר עשה וגו' אשר קרך בדרך ויזנב בך וגו' תמחה וגו', והכוונה שלא לשכוח מה שעשה לנו עמלק וכו' ולכך נצטוינו למחות את שמו וכו', וזה לא נזכר בפרשת "ויבוא עמלק". ואולם המג"א סבר, כמו דסבר בנדו"ד, דא"צ להזכיר כל הענין בפרטי פרטות והאזכרה הכללית מועלת, ולשיטתיה אזליה. וכן מצינו בדומה לזה דברי המג"א בסי' רע"א דהמזכיר בתפילה בלבד זכירת השבת מקיים המ"ע דזכירת שבת, וא"צ להזכירו על הכוס דוקא, עי"ש ובביאה"ל בארוכה. ויל"פ אי דמיא להכא.

ג] ואמנם אפ"ל באופן מחודש יותר, שבאמת גם להמג"א צריך לזכור יצי"מ ממש. אך ס"ל להמג"א דאם מזכיר בפיו קריעת ים סוף, נזכר בלבו גם יצי"מ, דחד עניינא הוא. וכן הזוכר מקצת מעשה עמלק בפיו, זוכר עי"כ כל פרשת עמלק והחובה להילחם בו, ומהני זה שזוכר בפיו מקצת הענין, כאשר עי"כ יזכור בלבו גם יתר הענין בדר"כ. ואולם זהו דוקא שרוצה לזכור יצי"מ וזוכרו בפיו ע"י הזכרת הלכה מהלכות יצי"מ או שירת הים. אך כשרוצה לזכור קריעת ים סוף ובזה עסוק, ואמר שירת הים, שלא יוצא עי"ז זכירת יצי"מ. כיון שעסוק כעת בזכירת קריעת ים סוף ולא בזכירת יצי"מ, אע"פ שאם היה רוצה לזכור יצי"מ ואומר שירת הים, היה יוצא י"ח, שכיון שעסוק בצורך לזכור את יציאת מצרים, שפיר יכול להיזכר בזה באזכרת קריעת ים סוף. וז"פ.

ד] עד כה עסקנו באיזכור קריעת ים סוף בכל יום, וכעת נדון האם עלינו לספר בניסי קריעת ים סוף בליל הסדר, כחלק מסיפור יצי"מ.

יסוד השאלה היא האם נס קריעת ים סוף נחשב לנס בפני עצמו, שהתרחש בחסד ה' רק לאחר יציאת מצרים, ונס זה בא לידי ביטוי בהודאה ביום שביעי של פסח ולא בליל הסדר, או שנס זה נחשב כסיומו של נס יציאת מצרים, שהרי העבדים ברחו מאדוניהם המצריים, וכל עוד המצרים רדפו אחריהם, לא הסתיימה לה יציאת מצרים. ורק לאחר מפלת המצרים בים, נחשבת יציאת ישראל כיציאה משיעבוד לגאולה.

והנה הרמב"ם (חו"מ ז, א) כתב: "מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים", עכ"ל. ומשמעות דבריו היא שעלינו לספר רק על הניסים שנעשו במצרים עצמה. וכן יש לדייק מדברי הפסוק שהביא, לפיו עלינו לזכור את היום אשר יצאנו בו ממצרים, ולא את ניסי קריעת ים סוף, שהתרחשו שבוע לאחר מכן.

ושמחתי לראות בס' דברי סופרים להגר"נ יברוב, שכתב גם הוא לדייק כן, והוסיף שבפרשת בא נאמר: "וַיִּתְקַעְהוּ יְמֵה סוּף לֹא נִשְׁאַר אַרְבֶּה אֶחָד בְּכָל גְּבוּל מִצְרַיִם", הרי שים סוף אינו במצרים. וכן בשמואל א' ד' ח' וברש"י לתהילים ק"ו ט', שים סוף היה במדבר ולא במצרים. וכן הרמב"ם (יסוה"ת ח,א) כתב שניסי קריעת ים סוף היו במדבר. ואמנם רש"י (שמות יא, ט) כתב: "למען רבות מופתי בארץ מצרים- מכת בכורות וקריעת ים סוף ולנער את מצרים". אך כבר השפ"ח שם הקשה שים סוף אינו במצרים. ומה שהביא בעל ההגדה כמה לקו על הים, זה נועד כדי לברר כמה לקו במצרים. (ושו"ר שהגרמ"ד סולוביצ'יק זצ"ל, כמובא במאורי המועדים עמוד מו, העיר על ד' ההגדה 'ועל הים לקו חמישים מכות' וכו', דצ"ב מה שייכות המכות שעל הים ליצי"מ, והביא ד' המג"א ושו"ט בדבריו, ולבסוף כתב דאפשר וענין המכות על הים, אגב גררא נקטי, והעיקר בא להוכיח כמה לקו במצרים, עי"ש].

ואם כנים דברים אלו, אם כן עדיף לספר על השיעבוד, מכות מצרים ועצם יציאת מצרים, ולא להתמקד בסיפור ניסי קריעת ים סוף. ואף שישנו ענין לספר על ניסים שנעשו לאבותינו בכל דור ודור, (כמבואר בעמק ברכה (הגדה אות ג. ועי' סידור פסח כהלכתו פ"ו), מ"מ זהו רק כהוספה לעצם חובת סיפור יציאת מצרים, ואם הסיפור מתקיים רק בנס היציאה עצמה, אזי עדיף להרבות בכך, ולא בסיפור קריעת ים סוף. (ומו"ר הגרב"ש דויטש שליט"א אמר בהספידו על הגרמ"מ שולזינגר (שהיה ידוע בכוחו הגדול בהנחלת סיפורים בדיוק רב) שאנו רואים שבעל ההגדה בחר בפסוקי 'ארמי אובד אבי', כדי לדרוש דרכם את השיעבוד והגאולה, והביאור שכשאנו באים לספר סיפור, אנו לפעמים משמיטים את העיקר ונטפלים לטפל, לכך בחר בעל ההגדה את הפסוקים שהתורה אמרה לנו "כזה ראה וספר", וזה העיקר).

והראוני ד' ס' בד קדש (להגר"ד פוברסקי שליט"א, פסח, עמוד קז) שדן עד היכן נחשב כחלק מסיפור יצי"מ, וכתב שמפיוט 'דיינו', נראה שכל מסע ישראל במדבר וניסיו והכניסה לא"י, ועד בניית בית המקדש, נחשב כחלק מהסיפור, עי"ש.

[ה] ידידי הרה"ג רבי בנימין ליאון שליט"א, מח"ס נחלת ה', כתב לי בזה כך: בפשטות הדברים כתובים בתורה: בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אותותי אלה בקרבו. וּלְמַעַן תִּסְפֹּר בְּאֲזְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלֹתִי בְּמִצְרַיִם וְאֶת אֶתְנִי אֲשֶׁר שִׁמְתִּי בָם וַיִּדְעֻתָם כִּי אֲנִי ה'. ועיין בכל המפרשים פה אחד שמדובר על המכות בפרט על הארבה, וראה בראב"ע שמדובר על כנים ושחין ועל שאר המכות.

יתירה מזאת שהציווי של סיפור יצי"מ נאמר עוד לפני קריעת ים סוף בפרשת בא: וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֵלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעִבְדָּה הַזֹּאת לָכֶם, וְאָמַרְתֶּם זָבַח פֶּסַח הוּא לַה' אֲשֶׁר פָּסַח עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בְּתֵינוּ הִצִּיל וַיִּקַּד הָעַם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ. וכן בסוף הפרשה לגבי פדיון בכור: הָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בְּנֵךְ מָחָר לֵאמֹר מָה זֹאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים. וְהִגַּדְתָּ לְבְנֵךְ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעִבּוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי

בְּצִאתִי מִמִּצְרַיִם. והרי כל זה עוד לפני קריעת ים סוף. הבאנו פסוקים על שלשה בנים שיש
כאן וכל זה עדיין לפני קריעת ים סוף. ואף בבן החכם בפרשת ואתחנן מדברת התורה
בברור על המכות והיציאה בעצמה ללא קריעת ים סוף: פִּי יִשְׁאַלְךָ בֶּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה
הָעֵדוּת וְהַחֲקִים וְהַמְּשֻׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם. וְאַמְרָתָּ לְבֶנְךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה
בְּמִצְרַיִם וַיִּצְיָאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה. וַיִּתֵּן ה' אוֹתוֹת וּמִפְתִּים גְּדֹלִים וְרָעִים בְּמִצְרַיִם
בְּפַרְעֹה וּבְכָל בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ. וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אֶתָּנוּ לְתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם. יד חזקה' נאמר בתורה רק במכות מצרים כמו שנאמר בסוף פרשת שמות:
כִּי בְּיַד חֲזָקָה יִשְׁלַחֲם וּבְיַד חֲזָקָה יִגְרָשֶׁם מֵאֶרְצוֹ. ועוד "ואותנו הוציא משם" שזה לא שייך
על קריעת ים סוף. אמנם הסברא נותנת שבשביעי של פסח זהו הזמן הנכון של סיפור קריעת
ים סוף וכן נהגו בתפילות כמבואר בפוסקים. והטור סו"ס ס"ו הביא ירושלמי שמזכירים
באמת ויציב (בכל יום) יציאת מצרים וקריעת ים סוף, עכ"ד הר"ב ליאון שיחי' ושפת"י.

[ו] **וכמה** תלמידי חכמים העירוני לדברי התוספתא הנודעים (פסחים פ"י הי"א), שם נאמר:
"חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח כל הלילה אפלו בינו לבין בנו אפלו בינו לבין עצמו אפלו
בינו לבין תלמידו. מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו מסובין בבית ביתוס בן זונין בלוד והיו
עסוקין בהלכות הפסח כל הלילה עד קרות הגבר הגביהו מלפניהן ונועדו והלכו להן לבית
המדרש". ונדעו ד' הגרי"ז בזה. וטענו שאם לימוד הלכות הפסח נחשב לחלק ממצוות
הסיפור, ודאי שסיפור נס קריעת ים סוף גם הוא בכלל. (ושו"ר שכ"ה מהגרד"מ סולוביצ'יק
זצ"ל במאורי המועדים הנ"ל).

ואולם יש להשיב על כך בתרתי: א)- גם אם המספר נס קרי"ס מקיים מצוה בסיפורו, מ"מ
הוא כהוספה לעיקר הסיפור ולא כחלק מחייב בו. ב) - שונים הם הלכות הפסח לסיפור
ניסי קרי"ס. משום שהלכות הפסח נובעים מהצלת ישראל ביצי"מ ומכל הנאמר בפרשת
בא, ועל כן העוסק בהם מקיים סיפור יצי"מ. אך א"נ שנס קרי"ס נחשב לנס מאוחר יותר,
אי"ז שייך ללימוד הלכות פסח וענייניו.

[ז] **עוד** אדבר מענין לענין באותו ענין, דהנה בשמו"ר שם, איתא: "ומה בין יציאת מצרים
לקריעת ים סוף אלא שיציאת מצרים קשה שנא' (דברים ד) או הנסה אלהים, ואתכם לקח
ה', תדע לך שזו קשה מזו שביציאת מצרים כתיב אנכי ה' אלהיך אבל בקריעת ים סוף אינו
מזכיר את השם, ולמה צריך להזכיר קריעת ים סוף באמת ויציב, לפי שכיון שקרע להם את
הים האמינו בו, שנאמר ויאמינו בה' ובמשה עבדו, ובזכות האמונה שהאמינו זכו לומר
שירה ושרתה עליהם שכינה, שכן כתיב אחריו אז ישיר משה", עכ"ל.

ויש להבין מדוע האמינו בה' דוקא בקריעת ים סוף ולא בעצם יצי"מ, כאשר המדרש עצמו
מסביר שנס יצי"מ היא גדול יותר.

ונראה דהנה בירושלמי (תענית פ"ב ה"ה): "ארבע כיתים נעשו אבותינו על הים אחת
אומרת נפול לים ואחת אומרת נחזור למצרים ואחת אומרת נעשה עמהן מלחמה ואחת
אומרת נצווח כנגדן (=היינו נתפלל, עי' קרבן העדה). זו שאמרה נפול לים אמר להן משה
התיצבו וראו את ישועת ה' וגו' זו שאמרה נחזור למצרים, אמר להן משה כי את אשר

ראיתם את מצרים היום וגו' וזו שאמרה נעשה עמהן מלחמה אמר להן משה ה' ילחם לכם,
וזו שאמרה נצווה כנגדן אמר להן משה ואתם תחרישון", עכ"ל. וכ"ה בפסיקתא ובילקוט.

הנה עם ישראל בהיותן על הים עמדו בפני סכנת חיים, וכל כת וכת 'הציעו הצעות'
להקב"ה ומשה עבדו מה לעשות. והקב"ה הראה להם שלא זו אף זו ולא זו אף זו, אלא
בכוחו הגדול לפעול בדרך אחרת, לבקוע את הים ולהעבירם בחרבה. לימוד מיוחד זה,
שלא דרכי ההשתדלות הטבעיים ולא מחשבות אדם הם אלו שיכולים לפעול, אלא רק יד
ה' וכוחו הגדול, הראתה להם לישראל מסלול חדש של אמונה. דוקא לאחר שהציעו
הצעות כיצד צריך לפעול, ודוקא לאחר שראו שהקב"ה לא נצרף לכל זה ובכוחו לשדד
מערכות עולם, היא זאת שהבאיתם לאמונה חושית, שהגזירה אמת והחריצות שקר, אין
טבע ומקרה ומנהגו של עולם.

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם י. בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין

עילית

קול ערב

יוֹנְתִי בַחֲגוּי הַסֵּלַע בְּסֵתֵר הַמְדְרָגָה הַרְאִינִי אֶת מְרַאֲיֶיךָ הַשְּׂמִיעֵינִי אֶת קוֹלְךָ פִּי קוֹלְךָ עֶרֶב
וּמְרַאֲיֶיךָ נְאוּהָ (שיר השירים ב, יד)

במכתבו של רבי מנחם מנדל קרענגיל ז"ל מקראקא (מח"ס ומהדיר ספ' שם הגדולים) אל רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל בשנת תרפ"ח מזכיר לרבינו את שדיבר עמו כארבעים שנה לפני כן כדלהלן:

"נשען על גודל ענותנותו ועל גודל כח זכרונו הטוב כי עוד זכור יזכור אותי לטובה מאז אשר כבוד הדר"ג הי' עוד סמוך על שלחן כבוד הרב הגביר הוא ניהו ידי"נ מוהר"ם הירשפינקל אשר בקרתי את כבוד הדר"ג בתוך ביתו בפקודת חמיו, ובאתי עמו קצת בדברי תורה והראתי לפניו דברש"י ברכות פ' הרואה שם בענין ג' דברים משיבין דעתו ש"א קול מראה וריח ופרש"י קול ערב של אשה איך שהוא נראה קצת נגד משז"ל קול באשה ערוה וכבוד הדר"ג השיב לי בתכ"ד ו[נ]הני(נ)תי אז עד מאוד, וכבר הבאתי דבריו בספרי היקר טירת כסף משמוק"ט נדפס פ"קראקא תרנ"ז, לזאת הרהבתי בנפשי זה היום לגשת זאת הפעם...

והנה לפנינו תוכן הדברים מספרו טירת כסף:

ואגב א[ו]רחא אעתיק כאן מה ששמעתי מכבוד ידידי הרה"ג מוהר"י ראזין נ"י אבד"ק היראים בק"ק דינאבורג ישוב נכון על הדקדוק שדקדקתי בענין זה אמ"ש חז"ל (ברכות נ"ז ע"ב) ג' דברים משיבין דעתו של אדם קול ומראה וריח. ופרש"י קול של מיני זמר או קול ערב של אשה עכ"ל. וצע"ג על רש"י דמי הכריחו לפרש דקאי אקול של אשה דהוא ערוה וכמש"ש (בפ' מי שמתו דכ"ד) קול באשה ערוה שנאמר כי קולך ערב ע"ש ולמה לא מפרש לי' בסתמא דמיירי מקול של איש.

ואף הוא ענה ואמר לי בתוך כדי דיבור דרש"י בנה יסודו אמ"ש חז"ל במס' נדה סוף פ' המפלת דאמרינן שם מפני מה קול של איש אין קולו ערב וקול של אשה קולה ערב זה ממקום שנברא וזו ממקום שנבראת ע"ש ברש"י קי. וא"כ כשאמרו ז"ל כאן דקול הוא מהדברים שמשיבין דעתו של אדם ע"כ דעל קול של אשה קאי משא"כ בקול של איש דאין קולו ערב. ומה שהוסיף רש"י כאן בדקדוק לשונו גם תיבת ערב ודאי לכוונה זו. וכ"ת דעדיין הקושי' מפ' מי שמתו במקומה עומדת י"ל בפשיטות דרש"י לשיטתו אזיל דס"ל דמש"ש שער באשה ערוה קול באשה ערוה דוקא בא"א הוא, וא"כ י"ל דכאן מיירי רק בפנויה (ועיין

ק"ט ראה בליקוטים אות ק"ה.

ק"ב ראה שלמת יוסף סי' ד' אות א' שציין רבינו לברכות ונדה הנ"ל, וכן בסי' ט"ו אות ה' - [ר"י קארפ].

ב"ח או"ח סי' ע"ה מ"ש בזה) והוא דבר נחמד ודו"ק קבא. [מקור: שו"ת צ"פ החדשות ח"ה ליקוטים אות ק"ה ומילואים לח"א סי' מ"ג]
לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות
הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל: tp089744873@gmail.com

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

קשין מזונותיו וזיווגו בקריעת ים סוף

איתא במשנה (ראש השנה טז.) "בארבעה פרקים העולם נידון, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון" ובגמרא שם איתא "תניא אמר רבי יהודה משום רבי עקיבא מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח מפני שהפסח זמן תבואה הוא, אמר הקדוש ברוך הוא הביאו לפני עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות".

באיזה יום בפסח נידונין על התבואה

בספרי האחרונים עמדו על זה שלא נכתב בגמרא על איזה יום של פסח האדם נידון, ובטורי אבן כתב שכמו בחודש תשרי תחילת הדין בראש השנה וגמר דין ביוה"כ, כמו כן תחילת הדין ביום ראשון של פסח וגמר הדין בשביעי של פסח. ובערוך לנר הביא דבריו וחולק עליו וכתב שהדין הוא רק ביום ראשון של פסח.

והנה הבני יששכר העיר דבר נפלא בשם הרה"ק ר' צבי הירש מזידיטשוב זי"ע שההיתר של "אוכל נפש" שהתירה התורה בכל יום טוב נכתב בתורה בפסוקי שביעי של פסח (שמות יב, טז) "וביום הראשון מקרא קודש וביום השביעי מקרא קודש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם" וכתב הבני יששכר דמאחר שקשין מזונותיו של אדם בקריעת ים סוף (פסחים קיח.) לכן ביום שביעי של פסח שנקרע הים סוף בקלות יצו חסדו לגזור פרנסה לישראל אפילו ח"ו אין בידם זכות כל כך.

למה קשה זיווגו ופרנסתו בקריעת ים סוף

והנה ידוע מה שאמרו חז"ל "קשין מזונותיו של אדם בקריעת ים סוף" וכן אמרו "קשין זיווגו של אדם בקריעת ים סוף" ונתקשו הספרים על לשון זה דהא אין שום דבר שהוא קשה לפני השי"ת, וביאר הס"ק מרוזין זי"ע (הובא בעיריין קדישין לפסח) דהגם שתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית שיקרע הים לפני בני ישראל, אבל כאשר באו בני ישראל לים לא הכירום וטען שלא על אלו היה התנאי שיקרע, דכיון שהללו ע"ז והללו, לא על אלה היתה הסכמתו, שבברית בין הבתרים אמר הקב"ה לאברהם אבינו (בראשית טו ה) "הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם ויאמר לו כה יהיה זרעך" וידועים דברי חז"ל "בזמן שישראל עושים רצונו של מקום נמשלו לכוכבים ובזמן שאין עושים רצונו של מקום נמשלו לעפר הארץ", והקב"ה הבטיח לאברהם אבינו "כה יהיה זרעך" שיוצאי חלציו יהיו צדיקים שנמשלו לכוכבים וכמו שאמרו חז"ל (ב"ב ח:): עה"פ "ומצדיקי הרבים כזוהר הרקיע מזהירים".

ואחר כן המשיך הקב"ה ואמר לו (בראשית טו, יג) "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם וכו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול". הקב"ה הבטיח לאברהם אבינו שרק מי שנקרא זרעו של

אברהם אבינו מבניו ותלמידיו של אברהם אבינו יזכה לצאת, וכזה ביאר הריטב"א (בביאורו על ההגדה) מה דאמרינן בהגדה דכשירדו יעקב אבינו ובניו למצרים "ויהי שם לגוי, מלמד שהיו ישראל מצוינים שם" וביאר הריטב"א "שהם ניכרים במלבושיהן ובעניינים כמו ציצית בבגדיהם וכל רואיהם יכירום כי הם זרע אברהם אבינו."

אבל כאשר ישראל ירדו ממדריגתם ותמלא הארץ אותם ויתערבו בגוים וילמדו ממעשיהם, על בנים כאלו לא הבטיח הקב"ה לאברהם אבינו להוציאם ולא עליהם חל ההבטחה להוציאם ממצרים. ונמצא שבאמת לא היה להקב"ה שום חיוב להוציא בני ישראל ממצרים דלא על כאלו הבטיח לאברהם אבינו,

ובזה יש לפרש מה שאנו אומרים בהגדה "ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדושתו", והקשו המפרשים מה הרבותא שהקב"ה שומר הבטחתו הלא חותמו של הקב"ה אמת, ועוד הקשו מה שייכות המשך הקטע "ברוך שנתן תורה לעמו ישראל". אמנם הכוונה שאנו מודים ומשבחים "ברוך שומר הבטחתו לישראל" אע"פ שלא היינו ראויים, עכ"ז הוציאנו ממצרים, וטעם הדבר שעשה כן משום "ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדושתו" שהוציאנו על שם העתיד בזכות שאנו עתידים לקבל התורה.

וכן הדברים אמורים לגבי מזונות שקודם שנברא האדם, גם מזונותיו של אדם קצובות לו, אבל כבר אמרו חז"ל (קידושין פב:) "תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר מימי לא ראיתי צבי קייץ וארי סבל ושועל חנוני והם מתפרנסים שלא בצער והם לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני מה אלו שלא נבראו אלא לשמשני מתפרנסים שלא בצער ואני שנבראתי לשמש את קוני אינו דין שאפרנס שלא בצער אלא שהרעותי את מעשי וקיפחתי את פרנסתי שנאמר עונותיכם הטו": ונמצא שהנשמה טוענת דלא על גוף כזה היה ההסכם לתת לו מזונות.

וכן היא לגבי זיווגים, דאע"פ ש"ארבעים יום קודם יצירת הוולד מכריזים בת פלוני לפלוני", אבל כאשר בא זמן הנשואין לא תמיד הנשמות נראות כמו שהיו צריכות להיות, ועוד הפעם נתעוררת הטענה והתלונה דלא על נשמה כזה היתה ההכרזה.

לתקן החצי שלו

והנה מצינו בחז"ל שאמרו כמה פעמים (ע' דברים רבה פח א) "תפלה עושה מחצה" וביאר אדמו"ר הזקן מטשארטקוב זי"ע דלכאורה קשה למה רק מחצה ולא כולה? אלא הכוונה היא כי מה' לא יפלא דבר כי דרכו תמיד להטיב והוא תמיד עומד ומשפיע לישראל אך טוב וחסד והמניעה היא רק מצד המקבל כי מתוך שמעשיו מקולקלים לא יכול לקבל את הטוב ולא מגיע אליו מי השפע. על כן בתפלה צריך לתקן החצי שלו וממילא לא ימנע הטוב ממנו.

ויסוד זה מצינו בעת קריעת ים סוף וכדכתיב "ופרעה הקריב וישאו בני ישראל והנה מצרים נוסע אחריהם ויצעקו בני ישראל אל ה'", ודרשו חז"ל ופרעה הקריב לבם של ישראל לאביהם שבשמים ויצעקו בני ישראל אל ה'. והיינו כנ"ל שעל ידי תפלתם תיקנו את חסרונם וממילא היה יכול להתקיים התנאי שיקרע הים לפניהם.

ובזה מבואר דברי הרשב"ם על הגמרא קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף וכתב הרשב"ם "ונ"מ למבעי רחמים". והיינו כנ"ל שעל תפלה מתקנים החסרון שגרם לעיכוב הזיווג ועיכוב הפרנסה כנ"ל.

וראה עוד כזה בגנזי ישראל (פר' זכור תרס"ג) וז"ל כבר אמרתי הפי' על מה שאמרו חז"ל: "קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף" (פסחים קיח.), "וקשה זיווגו של אדם כקריעת ים סוף" (סוטה ב.), ופליאה גדולה היא, איך יאמר הלשון 'קשה' לגבי הקב"ה, הלא הכל כאין לפניו?

אכן, יתכן ששני המאמרים המה כעשת שן מעולפים ומשולבים יחדיו יהיו תמים. כי מדודי הצדיק מלעווי זצ"ל, יש דבר נאה ומתקבל על מאמר חז"ל (דב"ר ח, א) "תפילה עושה מחצה", ולמה דוקא מחצה?

כי באמת מה' המשפיע ומאציל ברכותיו עלינו אין שום מניעה ח"ו, ההשפעה הולכת תמיד בלי הפסק, אלא המניעה היא מצד המקבל, וצריך לתקן זאת ע"י תפילה. וזו כוונת "עושה מחצה", היינו החלק של המקבל שיוכל לקבל השפעה תמידית בבחינת משפיע ומקבל שהוא בחינת זיווג. ומה נאים עתה מאמרי חז"ל "קשין מזונותיו" ו"קשין לזווגן", מפני מה קשין מזונותיו ומפני מה קשין לזווגן, מפני שהמקבל אינו יכול לקבל מהמשפיע עד אשר יתקן עצמו בתפילה, שיהא ראוי לקבל, וזהו "תפילה עושה מחצה".

יכולים לבקש על שם העתיד

והנה אין זה דבר קל כל כך לאדם לתקן החצי שלו, אבל יש תרופה גדולה המובא בספר שיח יצחק מהרה"ק ר' יצחק מהוסיאטין שמביא מעשה מזקנו הק' הס"ק רבי ישראל מהוסיאטין זי"ע, שאחד מותיקי החסידים בעת שדברו בו עם זיווגו השני, חשש לגשת לזה באמרו כיון שחז"ל אמרו (סוטה ב.) שזיווג שני הוא לפי מעשיו, מי יודע אם ראוי הוא לזיווג הגון, ובא לשאול הס"ק מהוסיאטין על כך, ויען ויאמר לו בזה"ל "חושב אתה ש'לפי מעשיו' הכוונה על העבר, לאו דוקא, אלא גם אם האדם מקבל עליו להטיב מעשיו מהיום והלאה זוכה להיושע בהקפה על שם העתיד".

וממשיך השיח יצחק, ובכן גם בזה הוי זיווגו של אדם דומה לקריעת ים סוף שאף שהם עצמם לא היו עדיין ראויין לכך, זכו להיושע רק על שם העתיד שיעבדו את ה' בהר הזוה. זה מה שאמר להם משה אז (שמות יד, יג) "התיצבו וראו את ישועת ה'" שרמו להם בזה על הנאמר בקבלת התורה (שם יט, יז) "ויתיצבו בתחתית ההר", כלומר התיצבו וראו את ישועת ה' עתה בזכות ה"ויתיצבו" בתחתית ההר לעתיד בעת קבלת התורה, דכידוע היה אז קטרוג גדול על ישראל "הללו עובדי ע"ז והללו" ורק בזכות קבלת התורה לעתיד עמדה להם לבטל קטרוגם וזכו מיד לישועה בהקפה על שם העתיד עכ"ד השיח יצחק.

יתלה בביטול תורה ר"ל שהיסורים יגרום לו ביטול תורה

ועל דרך זה פירשו הרה"ק מרוזין (הובא בעירין קדישין ח"ב עמ' תד) והרה"ק ר' בונים מפרשיסחא (הובא בישמח ישראל אלכסנדר בכמה מקומות) מאמרם (ברכות ה.) "אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה", ותמיהת

המפרשים ידוע, דאיך שייך דפשפש במעשיו ולא מצא שום נדנוד חטא, ואם יש לו חטא ביטול תורה איך היה שלא תלה בחטא זה מקודם? ומחמת כן פירשו הרה"ק מרוזין ופרשיסחא שכוונת חז"ל שיפשפש במעשיו הטובים שעשה, אולי יש לו איזה זכות אשר בזכותה יכול לבקש שיתרפא מיסוריו, ועל זה אמרו "פשפש ולא מצא" לעצמו שום זכות "יתלה בביטול תורה" שיתפלל על שם העתיד ויאמר רבש"ע על ידי יסורים אלו יש לי ביטול תורה כי איני מסוגל ללמוד תורה בעיון וביגיעה מתוך יסורין.

ובישמח ישראל לשבת תשובה (אות י) הוסיף הרבי מאלכסנדר שזהו מה שמבקשים בסליחות וסוף שמו"ע עשה למען שמך, למען ימינך, למען תורתך עשה למען קדושתך. ועוד יש להוסיף בזה פירוש הפסוק (תהלים קיט צב) "לולא תורתך שעשעי אז אבדתי בעניי" דר"ל לולא התורה שעומדת לי זכותה הייתי נאבד משום עניי היינו חסרון מעשי הטובים שאין לי במה לתלות.

(ויש לציין לדברי המהרש"א (סוטה יד.) שהקשה קושיא עצומה שמה רבינו ביקש ליכנס לא"י ואמר לו הקב"ה "כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר מעלה אני עליכם כאילו עשיתם" ולכאורה הוי ע"מ לקבל פרס ונצטוינו אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס? ותירץ המהרש"א "וי"ל דהיינו במצוה שנתחייב בה כבר אבל הכא שעדיין לא בא לא"י ששם חיובה והקב"ה לא רצה שיהיה חייב בהו שפיר מצי לבקש משום קבול שכרן".

וע"ע בספר חקל יצחק להרה"ק מספינקא לשבועות שפירש עם דברי המהרש"א דברי בועז שאמר לרות (רות ב, יב) "ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה" ופירש התרגום דהיינו בעוה"ז ובעוה"ב, וקשה הא שכר בהאי עלמא ליכא, ולפי המהרש"א ניחא דמאחר שלא היתה מחוייבת להתגייר קיבלה השכר גם בעוה"ז. ועיי"ש עוד ביאור והסבר דברי המהרש"א ע"פ פלפול).

ויסוד זה מצינו בפרשת שמות כאשר נתגדל משה רבינו ויצא אל אחיו וירא שני אנשים עברים נצים וגו' (שמות ב יד) "ויירא משה ויאמר אכן נודע הדבר" וכתב רש"י "נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו מה חטאו ישראל מכל שבעים אומות להיות נרדים בעבודת פרך, אבל רואה אני שהם ראויים לכך". וכן כאשר נתגלה הקב"ה אליו במראה הסנה וביקשו להוציא בני ישראל מארץ מצרים השיב לו משה (שמות ג יא) "מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים" וכתב רש"י "מה זכו ישראל שיעשה להם נס ואוציאם ממצרים".

והשיב הקב"ה למשה רבינו "ויאמר כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה" (שמות ג יב) וביאר שם רש"י "השיבו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, וששאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים דבר גדול יש לי על הוצאה זו שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה לסוף שלשה חדשים שיצאו ממצרים".

וכתב האדמו"ר מטשארטקוב בספרו גנזי ישראל (פר' שמות) שילפינן מדבר זה יסוד גדול וז"ל "ונראה כי ההבדל בין עם ישראל לשאר האומות שאם כי גם עליהם ירחם ה' ויקשיב

וישמע את שועתם אליו, בכל זה הם נדונים תמיד אך לפי ההוה הן לטוב או להיפך ואת העתידיים לעשות לא יביא בחשבון, אבל לא כן בני ישראל אשר הקב"ה צופה ומביט גם על הטוב אשר עתידיים לעשות ומצרפם להוה למען הרבות זכויותם ולדונם לכף זכות. וזה אשר הראה הקב"ה במראה הסנה כי ישראל היו אז כדוגמת הסנה חרבים ויבשים ועכ"ז מפני הטוב שעתידיים לעשות ריחם ה' עליהם ואמר לגאלם ושמנו ית' אהיה גם מורה ע"ז היינו אם כי כעת לא קיבלו עליהם עוד עול מלכותו אך לאשר אהיה להם לאלוקים לעתיד במדה הזאת ארחמנו".

מה המלאך ההולך לפניו והמלאך מאחריהם

ובזה מובן מה שכתוב לפני קריאת ים סוף כאשר קרב זה אל זה, "ויסע מלאך האלקים ההולך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם" (שמות יד יט) והקשה בספר אמרי אברהם (מהגר"א אנגלארד אב"ד דאברא) הכי חסר להקב"ה מלאכים בשמים עד שהוצרך לקחת המלאך ההולך לפניו ולתתו מאחריהם, ולמה לא הניח המלאך ההולך לפניו במקומו, וישלח עוד מלאך מן השמים ללכת מאחריהם. ופירש האמרי אברהם כנ"ל דכאשר קרב פרעה אל ישראל להילחם עמהם, הוצרכו בני ישראל זכויות גדולים כדי להינצל מהם ולא היו להם שלא היו ראויים. מה עשה הקב"ה, לקח המלאך ההולך לפניו כלומר המלאך שנברא מכח הזכויות שעתידיים לעשות, ולקח הקב"ה מלאך זה להגן עליהם מאחריהם על מה שעברו בעבר.

וזהו מה שנאמר על חודש ניסן (יוצר למוסף פר' החודש) שהוא "החודש אשר ישועות בו מקיפות" ופירשו הרה"ק מאפטא (ילקוט אוהב ישראל) ואדמו"ר הזקן מסאדיגורא זי"ע (בספר בנין שלמה) שמקיפות מלשון "הקפה" (וכדאיתא במס' אבות ג טז "החנוני מקיף") שנותן לנו הקב"ה בחודש ניסן על שם העתיד. וחסד זה הוא רק לבני ישראל וכמבואר לעיל ולכן כתיב (שמות יב, ב) "החודש הזה לכם ראש חדשים". (וע"ע באמת ליעקב (פר' בא) שפירש על דרך זה הפסוק (שמות יב לו) "ויתן ה' חן העם בעיני מצרים וישאילום" כלומר שהשאיל הקב"ה לכלל ישראל מדת החן מאחר דהם עתדים לקבל התורה).

ויסוד זה אנו צריכים לקחת עמנו מחג הפסח, דאע"פ שהיינו במ"ט שערי טומאה ערום ועריה ולא היה לנו שום זכות במה להיגאל, אבל הקב"ה הודיע לנו שיש לנו עתיד גדול (שמות ג, יב) "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר זה" ואפילו מי שנפל לרשת השטן הוא הנחש הקדמוני, כאשר יבוא בין אנשים יראי אלקים יתהפך הנחש למטה אלקים (ע' אמרי דעת להגר"מ שפירא פר' וארא).

מאמרים לפרשת שמיני תשפ"ג

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

ביאור שיטת משה רבינו בטענתו לאהרן ובניו על שעיר חטאת ר"ח שנשרף

וַיְדַבֵּר אֶהָרֹן אֶל מֹשֶׁה הֵן הַיּוֹם הִקְרִיבוּ אֶת חַטָּאתְךָ וְאֶת עֲלֹתָם לִפְנֵי ה' וְתִקְרָאנָה אֹתִי כְּאֵלָה
וְאֶכְלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם הַיֵּיטֵב בְּעֵינַי ה' (י, יט)

רש"י: אם שמעת בקדשי שעה, אין לך להקל בקדשי דורות.

הג"ר אברהם דימאנט ז"ל במכתבו אל רבינו מיום כ"ב סיון תרפ"ה מצטט מדברי רבינו ומעיר:
ומש"כ ה"ג [- הדרת גאונן] די"ל דשיטת משה רבינו בזבחים ק"א^{קכ} דגם שעיר ר"ח נחשב קדשי
שעה משום שהיה בלא לויים. יל"ע הא גם לחכמים שם דף ק"ב ע"א לא נתכהן משה אלא ז' ימי
המלואים, וביום השמיני ר"ח ניסן כבר היה משה ללוי והיה צריך לשיר וכמו שהביא ה"ג זה כמה
מסוטה י"ג.

והנה במכתבו אל רבינו כשמונה שנים לאחר מכן (!) מיום ב' תו"מ כ"ח אביב [- ניסן] תרצ"ג
מצטט מדברי רבינו אליו דברים המיישבים את הערתו:

מש"כ מר דתמיד ושעיר ר"ח דיום השמיני למלואים היו רק בגדר "שעה" משום שהלויים ומשה
לא נתחנכו עוד ולא הזו ולא גלחו וכו'. מדוע לא נאמר דכל עבודת יום השמיני ר"ח ניסן היו אחר
כל חינוך הלויים שבו ביום נאמרה פרשה זו דלויים בגיטין ס'.

ולאחר מכן במכתב מיום ה' אחו"ק ח' זיו [- אייר] תרצ"ג מצטט מדברי רבינו דברים המיישבים
את קושייתו ומעיר עליהם:

כותב מר טעם למה לא נשרפה הפרה בר"ח ניסן משום שהיה אלעזר אונן ואונן כשר רק בשרפת
פרה ביבמות ע"ד ובזבחים י"ז ולא בהזאת דמה עכ"ל מר אבל כ"כ תוס' בזבחים וביבמות ברש"י
שם דף ע"ד ד"ה אונן דיליף בק"ו מטבול יום שכשר א"כ מ"ש הזאה מזריקה כי הכל כשר בפרה
בטבו"י. [מקורות: שו"ת צ"פ החדשות ח"ה ליקוטים אותי' ת"א ת"ב ת"ו]

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות הקשורים
לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל: tp089744873@gmail.com

קכ ע"א. אמר לו (ויקרא י-יט) ותקראנה אותי כאלה ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה' שמא לא שמעת אלא בקדשי
שעה דאי בקדשי דורות ק"ו ממעשר הקל ומה מעשר הקל אמרה תורה (דברים כו-יד) לא אכלתי באוני ממנו בקדשי
דורות לא כל שכן מיד (ויקרא י-כ) וישמע משה וייטב בעיניו הודה ולא בוש משה לומר לא שמעתי אלא אמר שמעתי
ושכחתי.

פינת ההלכה מאת מרן הראשון לציון בעל ילקוט יוסף

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי בְּרַכַּת הַאֵילָנוֹת

איזה ענין מיוחד מבטאת ברכת האילנות? | האם מברכים רק פעם אחת בשנה, או אפשר אף מספר פעמים? | מהו גודל כוחה של ברכה זו, שיש להזדרז ולברכה? | האם יברכו כל הציבור יחדיו, או אחד יברך בקול ויוציאם בברכתו? | האם מברכים בשבת ויום-טוב? | האם נשים מברכות? | האם מברכים על אילנות סרק? וכן על אילנות מורכבים? | כיצד ינהג קטן שיגדיל בניסן?

*

שאלה: כידוע בחודש ניסן מברכים ברכת האילנות. האם יש להקפיד לברך ברכה זו דוקא בראש חודש ניסן? והאם יש להקפיד לברך ברכה זו דוקא על האילנות שמחוץ לעיר או אף על אילנות שבתוך העיר? והאם נשים חייבות בברכה זו?
'להנות בהם בני אדם'

תשובה: בגמרא (ברכות מג ע"ב): היוצא בימי ניסן ורואה אילנות מלבליים, שמוציאים פרחים, מברך 'ברוך אתה ה' אמ"ה שלא חסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להנות בהם בני אדם', וכך גם לשון הרמב"ם (פ"י מהלכות ברכות הי"ג) והטור והשו"ע (סי' רכו). ותיקנו חכמים ברכה זו, לפי שהוא ענין שבא מזמן לזמן באופן מחודש. אדם רואה עצים יבשים שהקב"ה הפריחם במשך החורף, וברא בעולמו אפילו דברים שאין בהם הכרחיות לחיי האדם, כמו פרי האילנות, שאפשר לעולם גם בלעדיהם, והקב"ה ברא גם אותם כדי ליהנות בהם בני אדם, ולכן אין אנו מברכים על זרעים וירקות, עגבניות וכדו', שהם הכרחיים קצת לבני אדם, אנשים רגילים לאכלם, אבל על אילנות שהם באים להנות בני אדם, על זה אנו מברכים פעם בשנה.

אחת בשנה

דעת הראב"ה (סימן קכ) מברכים כמה פעמים בשנה, והביא דעה הסוברת שמברכים רק פעם בשנה, אבל הוא אומר שלא נהירא, ומסתבר שהוא מתכוון שרואה את האילנות מלבליים פעם בשלושים יום, ועל זה מברך. אולם אין הלכה כמותו, אלא כדעת המרדכי (ברכות פ"ז), הגהות מיימוניות (פ"י מהלכות ברכות אות ט), ספר הפרנס (סי' שצו) ועוד ראשונים, שאין מברכים אלא פעם בשנה. ובדרך כלל הוא בסוף חודש אדר, כל חודש ניסן ותחילת חודש אייר.

זריזין מקדימין למצוות'

בזוהר הקדוש (פרשת בלק, דף קצו ע"ב) מבואר שכאשר אדם מברך ברכת האילנות הוא עושה חסד גדול עם הנשמות המגולגלות באילנות, ומחזירן לשורשן העליון, והזוה"ק מרבה לדבר על נשמות שלא זכו להכנס לגן עדן ועל ידי הברכה מתקנים אותם, ולכן כתב שיש להזדרז לברך ברכת האילנות, וכמו כן כל ברכה שמברך בכוונה על פירות ומאכלים, 'בורא פרי העץ' ו'בורא פרי האדמה', הוא מברר את ניצוצות הקדושה שנפלו בקליפות ומתקן אותם, ומוציאם ממסגר ומחזירם למקורם, וחוזרים הנשמות המתוקנות לגן עדן. ולכן יש ליתן את הדעת על מצוה זו ולברך, וזריזין מקדימין למצוות (פסחים ד' ע"א), והיינו מיד בראש חודש ניסן, או למחרתו.

מרן אמו"ר זצ"ל סיפר פעם באחד משיעוריו על רבה של דמשק הגאון רבי יעקב ענתבי זצ"ל, צדיק יסוד עולם ומקובל גדול, ובכל ברכותיו היה מכוין על פי הסוד, ופעם הלכו לגינה אחת בחודש ניסן ובירכו ברכת האילנות, וכשבאו לשנה האחרת לא נתנו להם רשות להכנס ולברך, ושאלו מדוע אינך נותן לנו לברך, השיב להם השומר, כי בשנה שעברה אחרי שבאתם לכאן וברכתם, כל העצים כולם נבלו והתייבשו, שכל ניצוצות הקדושה נמשכו ע"י הברכה והעצים התייבשו. ולמדים אנו מכך את גודל הכח של ברכת האילנות.

'ברוב עם - הדרת מלך'

מה טוב לברך ברוב עם, שיצטרפו עשרה אנשים ויעשו כולם אגודה אחת, כנסייה לשם שמים, לצאת ולברך ברכת האילנות בכוונה הראויה, ואם אין אפשרות לברכה במנין, ישתדל לכל הפחות לברך בשלשה או בשנים, אבל לא יחיד בלבד.

וטוב שאחד יברך הברכה בקול רם, משום 'ברוב עם הדרת מלך'. בגמרא (ברכות נג ע"א) מבואר שבאופן שאחד מברך ומוציא את הרבים ידי חובה, בזה מקיימים ברוב עם הדרת מלך, וכך מבואר בשולחן ערוך (סי' רחצ סי"ד) לענין ברכת 'בורא מאורי האש' שאחד מברך וכולם יוצאים ידי חובה. וכן כתב הגאון מוילנא (סי' רכו ס"ק יב) לענין ברכת האילנות שעדיף שאחד יברך וכולם יצאו ממנו ידי חובה.

אולם במקומות שלא הכל בקיאים לכוין להוציא ידי חובה ולכוין לצאת ידי חובה, כמו כל דין שומע כעונה, השליח-ציבור יברך בקול רם וכל הציבור יאמרו אחריו מילה במילה בלחש, כמו שאנו נוהגים בליל יום הכיפורים שהשליח ציבור מברך בקול רם ברכת 'שהחיינו' וכל הקהל אומר עמו יחד מילה במילה בלחש, וכפי שכתב המגן אברהם (סי' תריט סק"ג), וכן פסק הגאון רבי זלמן בשו"ע הרב, וכן מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' רצה סק"ה) לענין ברכת הבדלה שאין בזה חשש ברכה שאינה צריכה כשרוצה לברך לעצמו, ולא ניתן להכריחו לצאת ידי חובה מהשליח ציבור, וכן כתב בשלמי צבור (דף שכ ע"ג), פתח הדביר (סוף סי' רעג) ועוד, ולכן אם רואה שאין הציבור בקיאים לכוין לצאת ידי חובה, וגם הש"צ אינו בקי לכוין להוציא ידי חובה - אחד יברך בקול רם והשאר יברכו עמו בלחש.

ברכת האילנות

אבל אם הציבור יודע לכוון לצאת והשליח ציבור להוציא - הוא יברך ויוציא את כולם ידי חובה, משום 'ברוב עם הדרת מלך'.

ברכת האילנות בשבת ויו"ט

מותר לברך ברכת האילנות בשבת וביום טוב, ואין לחוש ולגזור פן ישכח ויתלוש מפרחי האילנות בשבת, ואין לנו כח לגזור גזירות מדעתנו, כמו שכתב הרא"ש (פ"ב דשבת, סימן כד) שמיום חתימת התלמוד אין כח לאף חכם, כגודל ארזים גובהו, לגזור גזירות מדעתנו, ולכן אין גוזרים שמא ישכח ויתלוש מפרחי האילן, כי אין נוגעים באילן, אלא רק רואים ומברכים, וכמובן אם יש שם פרחים, אבל אם נשרו הפרחים אי אפשר לברך, צריך שיהיו קצת פרחים שאז יהיה אפשר לברך עליהם ברכת האילנות.

ואמנם לכתחילה אם אפשר יברכו ברכה זו בימות החול, אבל אם יש חשש שהציבור יפסיד את הברכה, שמתאספים בשבת ראש חודש והולכים כולם אחרי התפילה ומברכים, ואם לאו חלקם לא יברכו ברכה זו, אין להחמיר ולחוש לדברי המקובלים שלא לברך ברכה זו בשבת ולהפסיד את הברכה לחלק מהאנשים, והחכם צריך לדעת מתי להחמיר כמו הקבלה ומתי לא, ולכן בכהאי גוונא יברכו ברכת האילנות בשבת. וכן אם שכחו לברך בשבת ראש חודש, והגיע יו"ט של פסח ויש ציבור גדול, יזכו אותם לברך ברכת האילנות ביו"ט.

המקובלים חששו בזה משום איסור בורר, אבל כבר האריכו בזה האחרונים, שלפי הפשט אין אנו חוששים לדברים אלו, ויש לנו כלל גדול, שכאשר נחלקו הפשטנים עם המקובלים, הלכה כהפשטנים, כך כתב רבינו אליהו מזרחי - הרא"ם, וכן כתב הרדב"ז - שהיו לפני כ- 500 שנה - שתמיד כשיש מחלוקת בין הפשטנים למקובלים הלכה כהפשטנים, זו עיקר התורה שלנו, שניתנה לרוב העם, ורק השרידים אשר ה' קורא שעושים כל מעשיהם על פי הקבלה, יעשו כן, אבל רוב העם היושב בציון, האברכים ובני הישיבות והבעלי-בתים, אין נוהגים כהקבלה, וגם בדבר זה אין צריך לחוש לקבלה. וכן כתב המהרי"י אלגאזי בשלמי ציבור (דף רל"ב ע"ג), ובשו"ת החתם סופר (או"ח סי' נא) כתב שהמערב פשט וקבלה, עובר על איסור זורע כלאים. ורק במקומות שכתב הזוה"ק במפורש יש לחוש לדבריו, שהוא התנא רבי שמעון בר יוחאי, משא"כ בסתם דברי המקובלים נגד הפשטנים, הלכה כהפשטנים.

נשים - האם מברכות?

גם הנשים תברכנה ברכת האילנות, שאין ברכה זו נחשבת כמצות עשה שהזמן גרמא, למרות שמברכים את זה בחודש ניסן, וכמו שכתב בטורי אבן (מגילה כ ע"ב) דלא מקרי מצות עשה שהזמן גרמא אלא מצוה שאינה נוהגת בכל זמן מצד עצם המצוה, והכי נמי יש לומר שהטעם שנקבע לברך בחודש ניסן, לפי שכך היא המציאות שהאילנות פורחים בחודש בניסן ואינן פורחים בזמן אחר.

עדיפות: אילנות שמחוץ לעיר

טוב לברך ברכת האילנות על אילנות הנטועים בגינות ובפרדסים שמחוץ לעיר, אך אינו מעכב, ואם יש סיבת טירדא או חולשה, וכל שכן מפני חשש ביטול תורה, יכול לברך ברכת האילנות גם על אילנות שבתוך העיר. הרואה אילנות מלבלבין בחצר חבירו, יכול לברך אף שאינו נכנס לחצר, כל שרואה את הפרחים, ואם חבירו נותן לו רשות להכנס לחצרו, עדיף שיכנס לחצר ויברך סמוך לאילנות, אך אינו מעכב.

ברכה על אילני סרק

אין לברך ברכת האילנות אלא על אילנות של מאכל שיש בהם פרחים, אבל אילני סרק שאין מוציאים פירות אין לברך. אך מי שטעה ובירך ברכת האילנות על אילני סרק, בדיעבד יצא ידי חובה ושוב אינו יכול לברך יותר על אילני מאכל. ויש אילני סרק שמוציאים פירות הראויים למאכל, כגון צנוברים, שהם ראויים לאכילה, אבל עיקר האילן הוא אילן סרק, יש בזה מחלוקת, יש אומרים שאין שייך לברך עליהם 'להנות בהם בני אדם', כי אין עיקרו לכך. וכן אילנות ורדים שהם ראויים למרקחת, ויש בהם ריח טוב, יש אומרים שאפשר לברך עליהם ברכת האילנות, ויש חולקים, ולכתחילה יש להימנע מלברך, ואם אין לו אילנות אחרות וחושש שמא יפסיד את המצוה יכול לברך.

ועץ לימון, אפשר לברך עליו, אם רואה פרחים, אפילו שאין הלימון עשוי לאכילה בפני עצמו, מכל מקום כיון שראוי לאכלו על ידי שימתקו בסוכר או בסלט וכיו"ב, ניתן לכתחילה לברך עליו ברכת האילנות.

ברכה על אילנות רבים

אם לפניו אלא אילן אחד של מאכל, יכול לסמוך על הפוסקים המקילים בזה ולברך גם על אילן אחד, אולם לכתחילה עדיף לחפש מקום שיש שם לפחות ב' אילנות מאכל. וכמו כן אפשר לברך ברכת האילנות על אילנות שיש שם מין אחד, ואין צריך שיהיו ב' מינים, כגון עץ לימון ותפוז, ומכל מקום המברך על מיני אילנות הרבה, הרי זה משובח.

אילנות מורכבים

ישנן אילנות מורכבים מין בשאינו מינו, יש אומרים שאין לברך עליהם ברכת האילנות 'להנות בהם בני אדם', שהרי קיומם הוא נגד רצון הבורא, והאיך ישבח את הקב"ה ויברך אותו על דבר שנעשה נגד רצונו? ויש חולקים ואמרים שהברכה היא על כללות הבריאה, ולכן יכול לברך על אילנות מורכבים. ולהלכה הרוצה לסמוך על סברא זו, כגון שאין לו אילנות אחרים אלא מורכבים, אין למחות בידו, ויכול לברך. ומכל מקום הבא לשאול האם לברך אם לאו, מורים לו שלא יברך, כיון שנעשו נגד רצון הבורא יתברך וספק ברכות להקל.

קטן שיגדיל

קטן שיעשה בר-מצוה במהלך חודש ניסן, ימתין מלברך עד שיהיה בר-חיובא, שאם יברך לפני כן, הרי אינו חייב חיוב גמור אלא מדין חינוך. ואפילו אם יגדל בתחילת חודש אייר

וידע שימצא אילנות מלבלבין בתחילת חודש אייר, ימתין ויברך כשיהיה בר חיובא. אבל אם יודע שעד שיגדל כבר לא יהיו אילנות מלבלבין, יברך לפני כן אפילו שעדיין אינו בר חיובא גמור אלא רק מדין חינוך.

*

מְנַהֲגֵי אָבוֹת בְּפֶסַח

מהו המקור שמנהגי האבות מחייבים את הבנים לנהוג כמותם? ובאלו אופנים מחוייבים כן? | האם בני העיר מוסמכים לתקן תקנות על עצמם ועל הדורות הבאים? | מהו תוקף דברים שנהגו כגדר וסייג לתורה? | מהו החילוק בין מנהג המון העם למנהג יחידים? | תושבי חו"ל שעלו לארץ ישראל, האם רשאים להקל כמנהג ארץ ישראל? | אלו שינויי מנהג צריכים התרת-נדרים?

*

שאלה: כידוע ישנם הבדלים רבים, בעיקר בעניני פסח, בין בני ספרד ועדות המזרח הנוהגים כדעת מרן הבית יוסף, לבין בני אשכנז הנוהגים כשיטת הרמ"א, כגון באכילת אורז וקטניות (סי' תנג ס"א), הכשרת כלי זכוכית (שם סעי' כו), וכן באופן הכשרת שאר כלים, האם קובעים לפי רוב דרך בליעתו או אפילו מיעוט בליעתו (שם ס"ו ו-כה), ועוד כיו"ב, שבכל אלו - בני אשכנז מחמירים, ובני ספרד מקילים.

וכמו כן, משפחות שעלו מחוץ לארץ ובאו לשכון כבוד בארץ ישראל, וכאשר היו בחו"ל נהגו בכמה חומרות אלו בדיני פסח, והמשיכו במנהגיהם אלו גם בארץ ישראל, האם בניהם רשאים להקל בדברים אלה כדעת מרן הבית יוסף וכל גאוני ספרד, וכמנהג ארץ ישראל, או עליהם להמשיך במנהג אבותיהם?

המקור שמנהג האבות מחייב את הבנים

תשובה: בגמרא (פסחים נ ע"ב) מובא על בני בישן שנהגו שלא ללכת מצור לצידון בערבי שבתות, נוהחמירו על עצמם לאסור, אף שלפי הדין, במהלך קצר כמו מצור לצידון, מותר, כמבואר בגמרא (שבת יט ע"א), באו בניהם לפני רבי יוחנן, ואמרו לו: אבותינו היה אפשר להם לנהוג כן, כי היו עשירים, אך אנו אי אפשר לנו, שאין אנו עשירים כמותם, האם עלינו להמשיך במנהגם? אמר להם רבי יוחנן: כבר קיבלו אבותיכם עליהם, ונאמר (משלי א ח): 'שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך'.

וכתב בשו"ת הריב"ש (סימן שצ"ט) שהציבור יכולים לתקן תקנות עליהם ועל זרעם, כמו שמצינו בפילגש בגבעה, שלפי שנשבעו 'איש ממנו לא יתן בתו לבנימין' (שופטים כא א), נאסרו הדור ההוא, והיו אסורים גם הדורות שלאחר מכן, עד שהוצרכו לדרוש, 'איש ממנו' - ולא מבנינו, כמבואר בגמרא (בבא בתרא קכא ע"א). ומשמע שאילו אמרו סתם, היה החרם חל אף על הדורות הבאים. והביא דברי הרמב"ן (במשפט החרם, נדמ"ח מכת"י בסוף

רמב"ן שבועות, י-ם תשל"ו) שכן הדין בכל קבלת הרבים שחלה עליהם ועל זרעם, כמו שמצינו בקבלת התורה, וכן במגילה, וכן בצומות.

ועוד, שאפילו בדברים שלא קיבלו עליהם בני העיר בחרם, אלא שנהגו כן מעצמם, לעשות גדר וסייג לתורה, אף הבנים חייבים לנהוג כן, כמו שאמרו בגמרא במעשה של בני בישן, שאמר להם רבי יוחנן כבר קבלו אבותיכם עליהם, ונאמר 'שמע בני מוסר אביך ואל תיטוש תורת אמך'. ואם לא היה ביד האבות לתקן תקנות על הבנים, איך היו הבנים אסורים במה שנהגו האבות איסור מעצמם?! אלא ודאי שבני העיר יכולים ומוסמכים לתקן תקנות על עצמם ועל הדורות הבאים. ולפי זה בנידון שלנו, לכאורה אין הבנים רשאים לנהוג להקל שלא כמנהג אבותיהם, משום 'אל תטוש תורת אמך'.

חילוק בין מנהג המון העם למנהג יחידים

אולם באמת אין מכאן ראיה להחמיר, שדוקא כשכל בני העיר הנהיגו את עצמם בחומרא מסויימת, וכולם נוהגים כך, בזה חייבים בניהם להמשיך במנהגם, אבל כאשר רק איזה משפחות מבני העיר נהגו חומרא על עצמם, בזה אין הבנים חייבים לנהוג כמנהג אבותיהם, וכמו שכתב בספר משא מלך (עמ' נ"ו), שאף על פי שמהמעשה של בני בישן (פסחים הנ"ל) נראה שיש חיוב על הבנים לנהוג כמנהג אבותיהם, מכל מקום מימינו לא ראינו מי שאביו נוהג חומרא אחת, שיהיה בנו חייב לקיימה, וצא ולמד מעיר ואם בישראל סאלוניקי, שהרבה מן הרבנים קיבלו על עצמם לנהוג שני ימים יום הכפורים, כמו שכתב הרמ"א (או"ח סימן תרכ"ד), ואילו בניהם אחריהם אינם מקיימים מנהג זה.

וכן מצינו בגמרא (חולין קה ע"א) על מר עוקבא, שאביו נהג להחמיר שביום שהיה אוכל בשר לא היה אוכל מאכלי חלב עד למחרת היום באותה שעה, ואילו הוא עצמו היה אוכל מאכלי חלב בסעודה הבאה לאחריה. (וכבר נחלקו הראשונים האם די בסילוק שולחן וברכת המזון, או שיש להמתין שש שעות. ועכ"פ חזינן שמר עוקבא לא נהג כחומרת אביו).

ולכן נראה שדוקא באופן שכל בני העיר בכללם קיימו עליהם לנהוג באותה חומרא, כאותו מעשה של בני בישן, בכהאי גוונא נעשה הדבר עליהם כנדר, וחל מנהגם גם על בניהם אחריהם לדורות, שמסתמא קבלו כן על עצמם ועל זרעם, כמבואר בתשובת הריב"ש (הנ"ל), אבל יחידים שנהגו להחמיר באיזה ענין, אין בניהם חייבים לנהוג אותו מנהג, ואין בזה משום 'אל תטוש תורת אמך'.

וכן הסכים הפרי חדש (סימן תצ"ו סעיף ז) לחלק בין מנהג יחידים לבין מנהג הכלל, וכן בשו"ת בית דוד - לפני למעלה ממאתים וחמישים שנה - (או"ח סימן רי"ד) הביא סמוכין לחילוק זה מתשובת מהר"ם אלשקר - בדורו של מרן הבית יוסף - (סי' מ"ט), ושכן כתב גם בספר חמדת ימים (דף י' ע"ב), ולכן כתב בשו"ת בית דוד שם, שהנוהגים שלא לאכול בפסח מצה אלא רק מחיטה מבוררת (כמו שהביא מנהג זה הטור או"ח סי' תנ"ג), אין בניהם חייבים להחמיר בזה, כיון שאין זה אלא מנהג של יחידים, ולא מנהג של כל העיר בכללה.

חילוק במנהג שהמשיכו הבנים את אבותם

ויש להוסיף עוד מה שכתב הגאון רבי יוסף שטיינהרט בשו"ת זכרון יוסף (יו"ד סי' י"ד) שבודאי אין הסברא נותנת שיהיו הבנים מחוייבים לנהוג את כל חומרות אבותיהם, אלא אם כן הבנים עצמם נהגו כן אחרי שהקימו בית בישראל ועמדו על דעתם, וכאותו מעשה של בני בישן, שמשמע בגמרא שלפני שבאו לשאול מרבי יוחנן היה מעשה אבותיהם בידיהם שלא ללכת בערב שבת מצור לצידון, וכן הנהיגום אבותיהם מנעוריהם לנהוג בדרכיהם. ולכן השיב להם רבי יוחנן שכבר קבלו אבותיכם עליהם, ויש בזה משום 'אל תטוש תורת אמך'. וכן הדין בכל מנהג טוב שנוהגים האבות ומרגילים גם את בניהם להתנהג כן לאחר שגדלו, שנחשב כנדר גם לזרעם אחריהם, מה שאין כן אם הבן לא התחיל להתנהג מעולם במנהג הטוב של אביו, הדבר ברור שאין הבן מחוייב להתנהג בפרישות ההיא.

וכן כתב בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' רמ"ט) שהסומך על שולחן אביו, ובבית אביו נוהגים באיזו חומרא, כגון שלא לאכול אווזות מפותמות, אין זה נחשב כנדר לגבי הבן, שיצטרך לנהוג כן, וכמו שכתב בשו"ת זכרון יוסף (שם) שמה שנפסק בשולחן ערוך (יו"ד סי' רי"ד) שהבנים צריכים לקיים מנהג אבותיהם, זהו דוקא כשהנהיגו כן את בניהם, כאותו מעשה של בני בישן, אבל לא שמענו מעולם שאם האב נוהג בפרישות בכמה דברים, שיצטרך הבן לנהוג כן אחריו, אלא אם כן קיבל הבן חומרות אלה על עצמו.

ומכל מקום יש להקל בנידון שלנו על פי החילוק הראשון שכתבנו, על פי גדולי האחרונים שדוקא מנהג שנהגו בו רוב אנשי העיר, אין בניהם רשאים להקל לבטל מנהג אבותיהם, משום 'אל תטוש תורת אמך', מה שאין כן במנהג יחידים. ולכן במקום שכמה משפחות נהגו להחמיר בדברים מסויימים, אין הבנים הנשואים חייבים ללכת אחר מנהג הוריהם להחמיר בזה.

וכן כתב רבינו יוסף חיים בעל ה'בן איש חי' בשו"ת רב פעלים (ח"ב יו"ד סי' כ"ג) שכל שהמנהג להחמיר הוא נחלת איזה יחידים, ואינו מנהג ברור בכל אנשי העיר, אין הבנים שנישאו חייבים ללכת אחר מנהג אבותיהם בחומרות אלו.

תושבי חו"ל שעלו לארץ ישראל

ובנידון שלנו, אפילו כל אנשי אותה עדה נהגו להחמיר בעודם בחו"ל, כתימן, מרוקו, פרס וכיו"ב, ופשט מנהגם בכל תושבי העיר, הרי מיד כשעלו ארצה על מנת שלא לחזור לחו"ל, היו רשאים כולם לנהוג כמנהג ארץ ישראל להקל, וכמו שכתב מרן הבית יוסף בשו"ת אבקת רוכל (סי' רי"ב). וכן פסק הגאון רבי בנימין מרדכי נבון (בתשובה שנדפסה בקובץ סיני, טבת תש"ט, עמ' רט). לפיכך אף על פי שההורים בחרו להמשיך במנהגם להחמיר, אין בניהם חייבים להחמיר כמנהג אבותיהם, ואין בזה משום 'אל תטוש תורת אמך', כיון שרוב התושבים בארץ ישראל היו נוהגים תמיד בכל ההלכות להקל כדעת מרן הבית יוסף שקבלנו הוראותיו.

וכבר כתב הגאון רבי יעקב פראג"י - אב"ד באלכסנדריא, מגדולי הדור לפני כמאתיים וחמישים שנה - בשו"ת מהרי"ף (סי' נ"ט) שבמקומות אלה שאנו פוסקים כדברי מרן, שהוא מרא דאתרא, הרי דבריו הוקבעו כהלכה למשה מסיני, כאילו אין שום מחלוקת כלל בכך, וכל הנוטה מדבריו, אפילו מקולא לחומרא, הרי הוא כאילו נוטה מדברי התורה, ומזלזל בכבוד רבותיו. וכיוצא בזה כתב הגאון רבי ברוך בנימין בשו"ת משפטי צדק (סוף סי' צ"ה). לפיכך יותר נכון שהבנים ינהגו כדעת מרן וכמנהג ארץ ישראל, 'כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים'.

אלו מנהגים צריכים התרה?

אלא שעל צד היותר טוב נכון שהבנים יעשו התרה על ידי שאלת חכם על המנהג להחמיר. ואף שבשו"ת מהרי"ק (שורש קמ"ג) מבואר שבאותו מעשה של בני בישן, אין התרה מועילה לבנים במה שנהגו אבותיהם להחמיר, אולם בבית יוסף (יו"ד סי' רי"ד) מבואר שעל ידי שאלת חכם ופתח דחרטה מתירים להם כשאר נדרים. וכן פסק הגאון רבי חיים פלאג"י בשו"ת לב חיים (ח"ב סי' צ"ד), וכן הגאון רבי עובדיה הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ב בקונטרס אחרון יו"ד סי' ח אות ז), שאנו אין לנו אלא דברי מרן שיש להקל על ידי התרה.

אך כל זה כשכל אנשי אותה העדה נהגו בחו"ל להחמיר, והמשיכו כאן במנהגם, בזה צריך התרה ומועיל, אבל כשהמנהג בחו"ל היה רק נחלת משפחות מסויימות, רשאים בניהם להקל ולבטל חומרות אבותיהם, ובזה אין צורך בהתרה כלל.

*

דברי מרן הראש"ל שליט"א נאמרים מדי יום שישי, ערב שבת קודש, ונערכים ע"י הרב יצחק קורלנסקי. לתגובות: 8033050@gmail.com

הלכות לחג הפסח תשפ"ג - מאת עמוד ההוראה מרן הגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט"א

הלכות לחג הפסח תשפ"ג - מאת עמוד ההוראה מרן הגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט"א

מכתב פתיחה

ניסן תשפ"ג. הנם ימים המבורכים.

ראשון אמצת לפרח שושנים. גלותו בדת שנונים. גזר ראש לארבעה ראשי שנים. החודש אשר ישועות בו מקיפות. בקשתנו כאשר שמענו בן עוד חיש נא. ותיטיב לנו בטובך בראשון לחדשי השנה. (מתוך הפיוט לשבת החודש).

בתלת הוי חזקה. שמחים אנו להגיש שוב בשלישית חוברת הלכות לחג הפסח עם תוספות מרובות הנוגעות במיוחד לשנה זו ועוד נוספו בו הלכות לבני חוץ לארץ, הכל באופן מסודר בס"ד החל מחודש ניסן עבור לימים של לפני פסח וכלה בדיני חול המועד החמורים, דבר דבור על אופניו.

מוריני שליט"א מציין במכתבו בסיפוק "ולכבוד חג הפסח ערכו חוברת בהלכות ממני הנחוצות לכאו"א וכו' ובשנה זו נוספו תוספות מרובות לתועלת הכלל ונחוצות לכאו"א". אכן עמל רב ושעות רבות ודמים תרתי משמע הושקע בחוברת זו ע"מ לערוך דבר מושלם. ורבינו שליט"א ישב זמן רב ובכח סכינא חריפא אשר משמיא קזכו לי לא השאיר הלכה עמומה וכך זוכים אנו בס"ד להגיש לפניכם הלכות ברורות אלו ב"ה.

חוברת זו יוצאת לאור בתוך השנה על האי גברא רבא הגאון האדיר חסידא ופרישא רבי יעקב אשר זצוק"ל פלדמן מגדולי רבני ירושלים ומשיירי אנשי כנסת הגדולה אשר רז לא אניס לי והוא הגבר הוקם עול ומראשית הוצאת ההלכות אלו לאור עולם, הגיה, איזן, תיקן, חיקר, עבר על הנכתב כאן וליבן שעות מרובות בהלכות אלו ובזכותו רואים הדברים אור. יהיו הדברים לנחת רוח ולעילוי נשמתו הזכה ותהא צרורה בצרור החיים.

יש לתת את הדעת על בקשה נוספת במכתבו של רבנו וכלשונו "וכפי שכבר כתבתי בעבר, הנני פונה שוב לאחב"י החרדים לדבר ד', היו שותפים במפעל קדוש זה ע"י רכישת שעות מענה, אחד המרבה ואחד הממעט, כל אחד כפי יכולתו ורב זכויות מזכי הרבים להשפיע חסדים מרובים ולהוושע בבנים ובני בני תלמידי חכמים ובכל הישועות כמבואר בזוה"ק".

מפעל משיב כהלכה מקבל מרבנו שליט"א את הקו הברור איך להתייחס לאירועי עולם והתחדשותו, התאמתו לעולם המעשה, וההשלכות שלו ההלכתיות אשר לרבנים ניתנה הרשות להורות ולחבר את אשר קבלנו מסיני ועד היום הזה.

כבכל שנה שדרגנו את המערכת לקראת חג הפסח בס"ד בקו שמספרו 0733-100-200 כדי להקל על הפונים הרבים, הוספנו רבנים לשעות העומס בימי ערבי החג וחול המועד ע"מ שתמתינו פחות, ותמיד תהיו ראשונים בתור.

מכאן תצא הקריאה לאלו שעדיין לא זכו להיות שותפים במפעל קדוש זה, חייגו נא 24 שעות בימימה למס' 0733-100-202 ורכשו לכם יחידת שותפות. יעזור השי"ת ונזכה עוד השנה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים מפעל משיב כהלכה

*

חודש ניסן

- א. אין אומרים תחנון ונפילת אפים בכל חודש ניסן.
- ב. נוהגין לומר בכל יום פרשת הנשיא שהקריב באותו יום וביום הראשון מתחילין מברכת כהנים וביום י"ג אומרים פרשת בהעלותך עד כן עשה את המנורה.
- ג. בשבתות שלפני חג הפסח אין אומרים אב הרחמים וצו"צ.
- ד. לא מתענים כל חודש ניסן אפי' תענית יארצי"ט חוץ מתענית בכורים ותענית חתנים.
- ה. המנהג לקנות חיטים או קמח לחלקן לנצרכים לצורך החג כ"א כפי דרכו וכיום המנהג ליתן את צרכי החג או מעות וכולם חייבים להשתתף במגבית זו גם תלמידי חכמים ואברכי כוללים.
- ו. שבת שלפני הפסח נקרא שבת הגדול ע"ש הנס שאירע בו לאבותינו במצרים ומנהג ישראל שהרב דורש בהלכות החג כדי שהציבור ידעו הלכות הפסח.
- ז. במנחה אומרים ההגדה מעבדים היינו עד לכפר על כל עוונותינו מפני שהיתה בו התחלת הגאולה.
- ח. בימי ניסן כשרואה אילנות של מאכל שמלבלבים (מוציאים פרח) מברך ברכת האילנות. מצד הדין אפשר לברך על אילן אחד אך מהודר יותר לברך על שני אילנות יחד.
- ט. לכתחילה יברך בפעם הראשונה שרואה אך אינו מעכב ויכול לברך בכל החודש.

*

מקצת מדיני ברכות השייכים לימים של לפני פסח

- א. מרפסת הבית בין מקורה בין שלא מקורה נחשב לאותו רשות.
- ב. חדר מדרגות הסכמת הפוסקים שנחשב לאותו רשות מכיון ושייך לכולם - שייך גם לו וק"ו החלק הסמוך לבית.
- ג. בבתי כנסת או בתי חסידים שיש שטח לפני הדלת ששייך לרשות הרבים יש להיזהר בדיני שינוי מקום ע"כ לכתחילה לא יעבור ממקום למקום בלא דעת להדיא, ובשעה"ד בערב פסח אפשר לסמוך ע"כ שכיון שבימים אלו הדרך לאכול בחוץ נחשב כדעתו.
- ד. נקטינן דבאותו רשות אי"צ לברך ברכה אחרת גם אם אוכל דברים שאין טעונים ברכה במקומם ע"כ כל המקומות שפורטו לעיל שנחשבים כאותו רשות אפשר לעבור ממקום

למקום, ולגבי ביהכנ"ס לחוץ כמו שנכתב לעיל אות ג' שזה רשות אחרת לא יועיל דעתו ואין לצאת באמצע האוכל (כשאוכל דברים שאין טעונים ברכה במקומם).

ה. בשבת יש להקפיד שיהי' קידוש במקום סעודה לכן לכתחילה יעשה קידוש ויסעד במקום אחד ואם זה לא אפשרי לפחות יאכל פת במקום הקידוש ויכול להמשיך הסעודה בחדר אחר.

*

סדר הכשרת כלים

אפי' שאפשר להכשיר כלים ראוי לרכוש כלים וכלי בישול כשרים לפסח ולא לסמוך על ההגעלה אפי' שכל השנה סומכים על זה ובפרט שיש כלים שלא ניתן להכשירם אם בגלל הקושי ואם בגלל שאינם פולטים את החמץ.

יש להקפיד להגעיל רק במקום עם הכשר טוב כיון שיש פרטים רבים שצריך להשגיח עליהם וכבר כתב המשנ"ב שנכון להעמיד בהגעלה ת"ח הבקי בדיני הגעלה ובפרט בפסח שיש יותר פרטים מכל השנה כדלהלן.

א. כלים שהשתמשו בהם על האש או כלים שבלעו חמץ ע"י כלי ראשון קודם ההגעלה יש לחכות 24 שעות ממתי שבלע חמץ בפעם האחרונה ואח"כ להתחיל את ההגעלה.

ב. כלי שבלע חמץ ע"י אש בלי מים צריך ליבון ולא צריך לחכות 24 שעות כי האש שורפת את כל החמץ בעין.

ג. עדיף להגעיל בכלי מיוחד לפסח ואם אין יכול יש להגעיל את הדוד שיהיה כשר לפסח ובדיעבד אם לא הגעיל את הדוד מועיל ההכשרה.

ד. קודם ההגעלה יש לנקות את הכלי היטב מכל לכלוך ואם יש חלודה שלא ניתן לנקות צריך ליבון. וכן צריך להרפות את הידיות והחיבורים (כי מרוב שימוש הידיות מתרופפות לפעמים ומצוי שם חמץ בעין ויש לנקות היטב).

ה. יש לייבש את הכלי לפני ההגעלה מכל לחות שהיא כדי שלא יתקרר ממי ההגעלה.

ו. אם המים בדוד נעכרו צריך להחליפם.

ז. יש להגעיל כשהמים מעלים אבעבועות לכן כשמכניסים הרבה כלים יחד צריך לבדוק שההרתחה לא פסקה.

ח. המים יהיו רותחים רק על ידי אש ולא שום אמצעי אחר.

ט. רצוי להכניס הכלי לתוך סל מנוקב שיכנס כל הכלי יחד בלי חציצה ולא צריך להכניס עמוק רק שהמים יכסו את כל הכלי.

י. כלי גדול שאין אפשרות להכניסו לדוד יכניס חצי ועוד חצי.

יא. צריך להמתין מעט שישהה הכלי בתוך המים.

טבילת כלים

יב. אחרי ההגעלה יכניס למים קרים ובדיעבד אין מעכב ואחרי ליבון אין צריך שטיפה במים.

יג. אין להשתמש במי ההגעלה.

יד. אם צריך להגעיל את הכלי ואינו יכול להמתין 24 שעות יש עצה לפגום את מי ההגעלה בחומרים כימיים כגון אקנומיקה וכדו' בכמות כזו שתגרום שהמים יפסלו לשתיית אדם.

טו. כלים שאי אפשר להכשירם או אין מעוניינים להכשירם צריך לנקות טוב שלא יהיה בהם חמץ בעין ויצניעם עד לאחר הפסח.

טז. לכלים אלו לא מועיל הגעלה. דוד מים, קומקום, מיקרוגל, מיקסר, מדיח כלים, כלי טפלון, כלי פלסטיק למיניהם (אם עירו לתוכם מכלי ראשון) כמו כן כלים ששמים בהם לחם חם לא מועיל הגעלה.

יז. תנור אפיה רצוי להחמיר לא להגעיל. סיר לחץ מלבד ההכשרה יש להחליף גומי.

*

טבילת כלים

א. כל כלי שעשוי ממתכת או זכוכית או כל דבר המחייב טבילה חייב בטבילה במקווה "הכשרה לטבילת כלים" כלי פלסטיק וחרסינה שאינה מצופה בזכוכית (גליזורט) פטורים מטבילה.

ב. אסור להשתמש בשום כלי שחייב טבילה ועדיין לא טבלו אותו אפי' בשעת הדחק ואפי' באופן ארעי ואפי' פעם אחת.

ג. אם השתמש בכלי לא טבול ואפי' אם בישל בו האוכל לא נאסר.

ד. כדי להינצל ממכשול ראוי למי שמחזיק בביתו כלים שאינם טבולים ובדעתו להשתמש בהם שיזדרז להטבילם.

ה. יש להסיר כל דבר החוצץ לפני הטבילה לפעמים אחר כל המאמצים נשאר דבר מועט אם אינו מקפיד על כך יכול לטבול אבל בדבר גדול יותר או שמקפיד אפי' בדבר מועט זה נקרא חציצה.

ו. אם יש כיתוב ומעוניין בכיתוב זה אפי' שיכול להתאמץ להסיר הכיתוב מכיון שמעוניין בכיתוב נהפך לחלק מהכלי ואינו חוצץ.

ברכת הטבילה

א. במקרה שיודע שחייב בברכה קודם מברך ואחר כך יטבול.

ב. שכח לברך וכבר טבל הפסיד הברכה.

ג. אם דיבר בין הברכה לטבילה שלא מעניין הטבילה חוזר ומברך.

סדר הטבילה

ד. הטובל כמה כלים נכון שלא יפסיק בדיבור ביניהם (שלא מעניין הטבילה) אבל בכה"ג לא מברך שוב.

ה. באמצע שטבל הביאו לו עוד כלים שלא חשב עליהם בזמן הברכה אין צריך לחזור ולברך אך לכתחילה טוב לחשוב על כל מה שיטבול.

סדר הטבילה

א. כשטובלים כלי יש להקפיד שכל הכלי יכנס בבת אחת למים ולא כמו הגעלת כלים שאפשר חצי ועוד חצי.

ב. לכתחילה צריך להיות כל הכלי במים ואם יש חשש שיפול כתבו הפוסקים עצה שירטיב את ידו והכלי במים ויוכל להכניס הכלי באחיזת היד ויועיל על ידי המים ממקודם.

ג. אפשר להכניס את הכלים בסל מנוקב ויקפיד שיהיה חור כשפופרת הנוד מחובר למים ואפשר להניח את הכלים אחד ליד השני ולא על גבי השני כדי שלא יהא חציצה בין הכלים.

ד. אפשר לקשור לכלי חבל/חוט ולהכניסם למים אך הקשר צריך להיות רפוי כדי שהמים יוכלו לחדור פנימה.

ה. ידיות הכלים חייבים בטבילה גם אם מחוברים בברגים/מסמרים, אם הידית אינה מחוברת כראוי או שחלק מהידית נשבר ישאל חכם אם יכול לטבול.

ו. כלי שפיו צר יכניסו במים ויחכה עד שיתמלא במים ויזהר שלא תיווצר בועת אוויר בתוך הכלי.

ז. אם נפלו מידו הכלים למים נכשרו כי לא צריך כוונת מטביל.

ח. אין בעיה לטבול כלים בלילה.

ט. הכל כשרים לטבול כלים וגם נאמנים לומר שטבלו חוץ מגוי וקטן שלא נאמנים לומר על כלי שהוא טבול א"כ עמד גדול על גביהם וראה איך טובלים אפי' הקטן אומר שם של גדול שהיה שם צריך לשמוע מהגדול (אפשר גם בטלפון משום שזה לא עדות אלא בירור) והקטן יכול לברך.

י. בכה"ג שיש רגלים לדבר שהקטן טבל כגון שהוא בקי בהלכות צריך לטבול שוב אך אינו מברך.

יא. בכלי זכוכית שהטבילה מדרבנן לכתחילה יטבול שוב ובשעת הדחק הקטן נאמן לומר שטבל.

יב. בעלי חנויות המוכרים כלים ויש להם מקווה ברשותם יטבילו הכלים לאחר קנין הלקוחות.

*

הכשרת השיש, הכיורים, הברזים, והשולחנות

יש להכשיר עם קומקום מיוחד שאינו בחזקת חמץ ואם אין לו אפשר גם בקומקום שלא השתמשו בו - 24 שעות אחרונות חמץ ובשעת הדחק אפשר גם בכלי פסח ויקפיד מלהניח על השיש והכיורים חמץ חם 24 שעות קודם ההכשרה.

א. יש לנקות היטב עם סבון באופן שיוריד את כל הלכלוך מהחורים והסדקים ואח"כ לשפוך מים רותחים (מכלי ראשון-קומקום וכדו') ואח"כ לצפות השיש על ידי פי.וי.סי / עץ / נייר כסף עבה.

ב. יש להכשיר גם את הכיור ואת הברזים וינקה היטב כנ"ל ואח"כ ישפוך עליהם מים רותחים מכלי ראשון.

ג. גם החרסינות שמסביב לשיש ומקבלים אדים חמים מהסירים יש להכשיר.

ד. היות וכדי להכשיר יש לייבש היטב את המקום ואח"כ לערות מים ע"כ העצה הנכונה היא להכשיר מלמטה למעלה היינו להכשיר קודם את הכיור ואח"כ השיש ואח"כ החרסינה מסביב והברזים.

ה. מי שלא מכשיר כך יראה לייבש לפני שמערה את המים.

ו. הברזים יש להכשירם וצריך לפתוח המים החמים בחום הגבוה ויש להדליק קודם את הבוילר לכמה שעות כדי שהמים יהיו רותחים ויחד עם זה יערה מים רותחים מכלי ראשון.
ז. יש להחליף את המסננות של הכיורים.

ח. יש מהדרים להחליף את הברזים והנוהגים כך פוטרים עצמם מהרבה חששות.

ט. אחר ההכשרה יש לשטוף במים קרים כל מקום בנפרד.

י. מכיון והמנהג לכסות השיש והכיורים אם כן ההכשרה היא רק בגדר הידור ע"כ מי שלא יכול להכשיר השיש כי ניזוק על ידי מים חמים (יש לברר אצל המבינים בתחום) לא חייב לערות על זה אבל יקפיד ביותר לכסות את כל השיש בנייר כסף עבה / פי וי סי שוודאי לא יקרע או באופן אחר שישאר מכוסה כל החג.

יא. עם זאת ראוי להימנע מלהניח דברים חמים על הנייר כסף ועדיף לשים מעמד לסיר. (כי לחלק מהפוסקים כשיש רטיבות תחת הנייר כסף נחשב השיש לכבוש ומפליט חמץ אם כי להלכה אין לחשוש לזה כי הנייר כסף חוצץ לזה מ"מ יש להדר יותר)

יב. שולחנות שבמטבח אם לשים עליהם בצק במהלך השנה אפי' שזה רק לפעמים עכ"פ צריך הגעלה במים רותחים וע"כ יש להקפיד לנקות היטב במים עם סבון ולשפוך מכלי ראשון וגם לשים נייר כסף שלא נקרע.

יג. אם מניח סירים חמים מהאש יש לנקות כנ"ל ולשפוך מים רותחים.

יד. שולחנות בסלון שהרגילות להניח עליהם צלחות חמות אין צורך לשפוך מים אבל צריך לכסותם היטב (אפשר לשים עוד שעוונית מתחת המפה)

טו. גז הקבוע בשיש ומעליו יש ארון צריך לכסות הארון בנייר כסף עבה למשך כל החג.

*

מקרר, מקפיא, ארונות, כלי מטבח וכלי בית

א. יש לנקות המקרר היטב בכל החריצים והפינות עם מטלית וסבון ולהסיר את כל הלכלוך הנראה בעין ולצפות את המדפים והמגירות בנייר. קפלי הגומי ששכיח שם חמץ צריך ניקוי יסודי ע"י מברשת קשה או שואב אבק להסיר את כל הפירורים.

ב. את המקפיא יש לנקות כמו המקרר ולשים לב בחורי האויר אם רואים שם הצטברות של פירורים. (אם אפשר לפתוח את הברגים (מי שיודע לעשות זאת) יש לפתוח ולנקות עד איפה שידו מגעת) ואם רואה פירורים יפגום עם אקונומיקה ואם רוצה להדר יכסה את המקום.

ג. ארונות המטבח-בפרט היכן ששמים חמץ ירוקן את הארון ולנקות היטב בחורים ובחריצים וטוב לשטוף במים עם סבון ואח"כ לצפות את המדפים עם נייר חדש (עדיף כשר לפסח).

ד. מעמד לייבוש כלים שבארון מן הדין מספיק לנקות היטב ולהרטיב בצונן והמהדרים מחליפים לפסח אחר ויוצאים מכל החששות.

ה. ברכונים וזמירות יש להצניע יחד עם הכלים שמוכרים לגוי.

ו. בלעך קשה לנקות כי צריך ליבון חמור וכדאי שיהיה בלעך מיוחד לפסח.

ז. פלטה חשמלית ראוי לקנות אחר לפסח ואם לא אז ינקה היטב וידליק על חום עד שיתאדם הפלטה או שידליק לשעה וינתק מהחשמל וישפוך מים רותחים מכלי ראשון ויכסה בנייר כסף למשך החג.

ח. כיריים זכוכית (חשמלית/אינדוקציה) אין אפשרות להכשיר לפסח.

ט. כיום יש כיסוי מיוחד מסיליקון שאפשר לשים על הכירים אינדוקציה ואפשר לשים את זה ולהשתמש עם הכירים. יש להקפיד לקחת עם הכשר.

י. גביעים אפי' שמשתמשים איתם רק בצונן כתבו הפוסקים שיש להכשירו כי לפעמים נכנס שם פירורים ושורים עם יין חריף הרבה זמן ולפעמים יש גביעים שיצטרכו ליבון ועדיף שיהיה גביע מיוחד לפסח.

יא. טבעות של נשים שלא לשו איתם בצק נחלקו הפוסקים אם חובה להגעילם (אם לא מתקלקל) על כל פנים יש לנקותם היטב מכל לכלוכי החמץ (אם אפשר שישים חומר הפוגם) טבעות שלשים איתם ראוי להצניע עם כלי החמץ.

יב. ספרים שרגיל לשימם על השולחן בשעת האוכל ראוי להצניעם ואם רוצה להשתמש בהם לא מועיל דפיקתם אלא צריך לנקות היטב ולראות שאין שם חמץ שח"ו לא ימצאם במהלך החג ויבא לידי מכשול.

יג. מגש נרות שעומד על השולחן אין צורך להגעיל אלא ינקה היטב מחמץ.

מכירת חמץ

יד. טלפון/פלאפון שרגיל להיות כל השנה על השולחן כשאוכל יש לנקות היטב לפני החג כי ודאי יש שם פירוורים בין הלחצנים ומי שיכול להשתמש במכשיר אחר לפסח תבוא עליו הברכה.

טו. שיניים לא בולעים לגבי כתרים וסתימות יש המהדרים לא לאכול חמץ חם/חריף חמץ עם חריף 24 שעות לפני סוף זמן אכילת חמץ ומי שלא עשה כך יש לו על מי לסמוך וכך הדין לשיניים תותבות שאין חובה להגעילם (ומה שמצאנו גדולי עולם שהחליפו/הגעילו לפסח כי החמירו על עצמם).

טז. תנור ראוי להחמיר שלא להגעיל וכן התבניות אלא להשתמש באחר לפסח.

יז. חצובה של גז צריך ליבון והיות וקשה לעשות את זה עדיף לקנות אחר לפסח.

יח. מגש הכיריים אפשר לערות עליו מים מכלי ראשון ויכסה בנייר כסף עבה.

יט. כפתורים של הגז ינקה היטב ולכסות עם ניילון נצמד/נייר כסף או להחליפם וגם בזה יש מהדרים להשתמש בגז מיוחד לפסח.

כ. קולט אדים יש לנקות היטב ואח"כ יכסה עם נייר כסף עבה.

כא. מטהר מים/מיני בר ינקה היטב ואם יש שם מים חמים לא ישתמש בחמים לפסח. בברז מטהר מים שיוצא מהשיש מספיק לשפוך עליו מים מכלי ראשון.

*

מכירת חמץ

א. עניין מכירת חמץ מובא בחז"ל על חמץ בעין עם זאת נהגו למכור חמץ בעין רק בהפסד מרובה ובאופן רגיל מכרו רק תערובת.

ב. הגם שנהגו לא למכור מותר למסרו ויכוין להקנותו למי שמוכר חמץ בעין כגון חנות או מאפיה שימכור גם את שלו ואחרי פסח יכול לקחת ממנו.

ג. צריך לגמור בדעתו למכור ולדעת מה שעושה שיש הפוסקים שאם לא יודע לא מועיל

ד. בעבר היה המנהג שכל אחד מכר לגוי חמץ בנפרד עם הזמן ראו שיש הרבה פרטים שלא ידועים לכל אחד הנהיגו למנות את הרב שיהיה שליח למכור את החמץ ונהגו לקבל קנין סודר מהרב שמתחייב לבצע את השליחות.

ה. כדי שהרב יהיה מחויב יותר במכירה נהגו לשלם לרב ואז מקבל דין פועל והשליחות יותר בשלימות.

ו. מכיוון שהמנהג לא למכור חמץ בעין (למעט הפסד מרובה) אין איסור בל תשחית לבער חמץ בזמן הביעור.

ז. כדי להימנע משאלות במכירת בית לגוי נהגו שהמוכר כל הבית עושה זאת באופן של שכירות היינו שמשכיר את הבית לגוי.

בדיקת חמץ

- ח. המוכרים את כל המקומות המסומנים יקפידו לסמן לפני סו"ז שריפת חמץ.
- ט. לכתחילה לא יכנס לשטח המכירה כל הפסח ובשעת הצורך אפשר להקל להיכנס להוציא משם דברים.
- י. גם אם מצא חמץ מחוץ למקומות המסומנים בדיעבד אין נאסר כי בשטר המכירה נכתב שמוכר חמץ בכל מקום שנמצא.
- יא. נכון להימנע מלהתאכסן בפסח בבית שנמכר לגוי ובשעת דחק גדול ישאל חכם. (קו פתוח 24 שעות ביממה 0733-100-200 שלוחה 1)
- יב. ראוי לנעול בצורה טובה ארונות שמוכרים לגוי שלא יוציאו הקטנים כלים כי אם מתערב גורם לשאלות מסובכות.
- יג. קטניות ללא תערובת חמץ אין חובה למכור כמבואר ברמ"א בסי' תנ"ג.
- יד. אפי' שיש שערערו שמכירת חמץ היא כעין הערמה מכל מקום למעשה אפשר לסמוך עליה לכתחילה לאחר הפסח כמו שפסק המשנ"ב (סימן תמ"ח).
- טו. אפשר להשאיר את כלי הכסף של החמץ בוטרינה אבל יסמן שמכר אותם לגוי כדי שלא יכשל בהם בחג.

*

בדיקת חמץ

זמן הבדיקה

- א. באור לי"ד בניסן בודקים את החמץ לאור הנר, מיד בצאת הכוכבים כ-20 דקות אחרי השקיעה.
- ב. יש להיזהר לא להתעסק עם דברים אחרים אלא מיד בזמן לבדוק וע"כ אסור מחצי שעה קודם הבדיקה לאכול יותר מכביצה פת ולשתות משקה המשכר וראוי לא לאכול גם פירות שלא יתעכב בזמן הבדיקה.
- ג. אם התחיל בהיתר קודם החצי שעה כשמגיע הזמן יפסיק מיד וגם אם התחיל ללמוד מן הראוי שיפסיק בבוא הזמן.
- ד. בחצי שעה שקודם הבדיקה יכול ללמוד הלכות פסוקות שאינם מצריכים עיון ובפרט הלכות בדיקת חמץ וכשיגיע הזמן יפסיק.
- ה. הנמצא בדרך/אוטובוס וכדו' ומגיע מאוחר לביתו מותר בדרך בכל הנ"ל ולא חוששים שישכח וטוב שיבקש שיזכירו לו שם.
- ו. רבים מהנוהגים כשיטת ר"ת מקפידים בבדיקת חמץ בזמן הראשון.
- ז. בדק לפני ליל י"ד ולא הכניס חמץ מעיקר הדין אינו מחויב לבדוק שוב אך טוב יעשה אם יניח 10 פתיתים ויבדוק שוב בברכה.

החייבים בבדיקה

ח. מי שלא בדק בליל י"ד מחויב לבדוק מיד בבוקר אחר התפילה ואסור באכילה ושאר דברים שאסורים לפני הבדיקה עד שיבדוק ויבטל את החמץ ובהגיע שעה שישית שאין יכול לבטל, יבדוק בלי ביטול.

ט. נזכר ביו"ט שלא בדק ומכר את החמץ יבדוק בחוה"מ.

י. עבר פסח ולא בדק אם מכר החמץ אי"צ לבדוק ואם לא מכר יבדוק בלי ברכה.

החייבים בבדיקה

א. כל אדם שיש לו חדר/בית שרגיל להכניס שם חמץ חייב לבדוק ואפי' נוסע לכל הפסח ישאיר לעצמו 4 אמות (ועדיף חדר) שלא מוכר ויבדוק שם בברכה.

ב. מי שאין לו בית משלו אבל רגיל להכניס חמץ לארונות/מזוודות חייב לבדוק שם אך לא דווקא בליל י"ד, ואינו מברך על בדיקה זו.

ג. מי שיש לו בית שקנה סמוך לפסח ועדיין לא גר שם מחויב לבדוק כי שייך לו ושמה הפועלים השאירו שם חמץ ויכול לעבור על בל יראה.

ד. אשה שגרה לבד מחויבת לבדוק בברכה ויש אומרים שעדיף שתעשה שליח לבדוק אבל את הביטול תעשה בעצמה.

ה. מי שמתקשה לבדוק לבד יכול להיעזר בבני המשפחה וטוב שיעמדו שם בשעת הברכה ולכתחילה ישתמש בגברים מעל גיל בר מצווה.

ו. אי אפשר להיעזר בגוי/שפחה כי אינם נאמנים ואפי' תינוקות שנשבו אינם יכולים לעזור וכן כל וכל פסולי העדות.

ז. הממנה שליח לבדוק יברך השליח ובעל הבית יעשה את הביטול ולא חייב להיות במקום בשעת הביטול.

ח. בנין משותף כולם חייבים לבדוק לפחות במקום שעובר שם כגון הגר בקומה ג' צריך לבדוק מהכניסה ועד ביתו ואם עדיין לא ניקו שם יכול לחכות עד שינקו ויכול גם לאור החשמל. ואם מוכר מכירת י"ג אינו חייב לבדוק דהגוי אינו מקפיד על דריסת רגל שעוברים שם.

ט. מקום שלא יכול להכניס נר (רכב/חדר חשמל וכדו') יבדוק עם פנס.

י. מי שיש לו ארונית בביהכ"ס/ישיבה או בכל מקום באחריותו לבדוק מחמץ ואין צורך דווקא בנר ואם לא בודק ימכור לגוי.

יא. תא דואר חייב לנקות בפרט שיש ילדים קטנים שלפעמים יורדים להוציא דואר עם אוכל ביד.

יב. בית מדרש/כולל וכל מקום ציבורי נמצא תחת אחריות רב המקום או גבאי הממונה מטעמו.

יג. כמו"כ מרכזים קהילתיים/אולמות/מקלטים וכדו' נמצאים באחריות הממונים על כך כל השנה ואם אי אפשר לבדוק ימכרו לגוי.

דיני הבדיקה

יד. שוכר שקיבל מפתח לפני ליל י"ד מחויב לבדוק בזמן, ואם קיבל המפתח אחרי שנכנס הלילה והיה למשכיר זמן לבדוק יברר אם בדק ואם אינו מוצאו חזקתו שבדוק ויבטל.
טו. הכלל הוא כל מקום שמכניסים בו חמץ במהלך השנה ואפי' בצורה אקראית חייב לנקות ולבדוק מחמץ.

טז. מכיון ובדרך כלל מסיימים לנקות את הבית לפני ליל י"ד לכן בזמנינו 10 פתיתים הם מעיקר הדין, גם מי שלא שם 10 פתיתים מברך וזה לא ברכה לבטלה כי מברך על הבדיקה אם ימצא ועל הביעור שיעשה למחרת.

דיני הבדיקה

א. קודם הבדיקה יברך על ביעור חמץ.

ב. בברכה יכוון גם על הבדיקה והביטול של היום וגם על השריפה והביטול שלמחרת.

ג. בירך בטעות לבער חמץ יצא אבל אם בירך על בדיקת חמץ לא יצא.

ד. אסור להפסיק בדיבור בין הברכה לבדיקה ואם דיבר לצורך הבדיקה אינו חוזר לא לצורך הבדיקה חוזר ומברך.

ה. התחיל לבדוק ודיבר לא צריך לחזור ולכתחילה לא יפסיק עד סוף הבדיקה.

ו. סיים לבדוק ונזכר שרצה לבדוק בעוד מקום יבדוק שוב בלי ברכה.

ז. התחיל לבדוק בלי ברכה כל זמן שלא סיים את הבדיקה יכול לברך.

ח. הבדיקה לאור הנר ונוהגים לקחת גם כף מעץ ונוצה שיוכל לאסוף את החמץ מהחורים והסדקים.

ט. חשוב מאוד להתרכז בבדיקה שלא ישכח לבדוק שום מקום.

דינים אחרי הבדיקה

א. אחר הבדיקה מצניע את כל החמץ שמייעד לשריפה ומוסיף את הפתיתים ומבטל את החמץ הנמצא ברשותו ולא ידוע לו, למעט החמץ שיצטרך לו עד לסוף הזמן אכילת חמץ.

ב. המבטל חייב להבין מה שאומר ואם לא מבין ארמית יברר הפירוש ויגיד בנוסח שמבין.

ג. ישמור שלא יכניס חמץ במקומות שבדק שלא יבוא לידי תקלה ויצטמצם בצד באופן שלא יהיה פירורים ובכל זאת ינקה אח"כ היטב.

ד. יש לבדוק הכיסים מחמץ וכתב במשנ"ב שיעשה זאת בליל בדיקת חמץ ויש אומרים שבזמן הזה שמכבסים הבגדים יבדוק רק אם יש חתיכה גדולה והפירורים נפגמו בכיבוס, ומה שלא מכבס (ולא מוכר) יש להקפיד יותר לראות שלא נשאר שם חתיכות שעלול להיכשל בהם (אפי' שפירורים בטלים מ"מ אסור לאוכלם וכדי שלא יכשל יש לנקות היטב הכיסים בבגדים שלובש בפסח).

*

ערב פסח - תפילת שחרית

- א. מקדימים לקום בבוקר והוא אחד מחמשה השכמות המוזכרות בהלכה, והטעם כדי שיספיק להתפלל ולאכול לפני סוף זמן אכילת חמץ.
- ב. בתפילת שחרית אין אומרים מזמור לתודה.

*

תענית בכורים

- א. בן בכור צריך להתענות בערב פסח בין בכור מאב ובין מאם זכר לנס שניצלו במצרים במכת בכורות.
- ב. מי שיש לו בן בכור שעדיין לא הגיע למצוות חייב להתענות עבורו.
- ג. יש אפשרות להיפטר מהתענית ע"י סעודת מצווה סיום מסכת/ברית ואחר שאכל בסעודת המצווה יכול לאכול אח"כ.
- ד. באם הבכור לא מסיים יכול לשמוע ממישהו אחר ויאכל מהסעודה ובדיעבד או שעת הדחק כשלא שמע וסייע בסעודת המצווה יכול לאכול.
- ה. בכור שרוצה לשתות לפני התפילה יכול לסיים או לשמוע סיום ולשתות וימשיך הסעודה אחר התפילה.

*

ביעור חמץ

- א. יש מהראשונים שכתב שהאוכל חמץ בערב פסח מקיים מצות עשה של תשביתו שאור מבתים.
- ב. אחר האוכל ינקה היטב את הפה והשיניים קודם סוף זמן אכילת חמץ.
- ג. אחר שמסיים האוכל יארגן כל מה שצריך לשרוף ובפרט את העשרה פתיתים.
- ד. לכתחילה יש להקפיד לבער החמץ דווקא בשריפה כשיטת רבי יהודה שאין ביעור חמץ ולא שריפה.
- ה. מי שלא בירך בשעת הבדיקה י"א שיברך לפני השריפה ויש על מי לסמוך.
- ו. נוהגים לשרוף גם את הנוצה והכף שאיתם בדקו את החמץ.
- ז. נהגו לשרוף גם את הד' מינים וההושענות ויש ששורפים גם הפתילות של חנוכה.
- ח. אחרי השריפה יבטל את כל החמץ וצריך להבין מה שאומר.

*

מצות ביעור יין של שביעית בערב פסח

- מצות ביעור פירות שביעית פי' הפקרת הפירות משכלה לחיה מן השדה ובגמ' (פסחים נג.) מבואר דאוכלים ענבים של שביעית עד הפסח משכך יש לבער מן הבית כל הפירות או היין של שביעית שנמצאים בזמן הביעור והביעור נעשה ע"י שמפקירם ולהלן פרטי הדינים.
- א. ערב יו"ט ראשון של פסח הוא זמן הביעור ליין של שביעית.
  - ב. אחר שמבערם כדין, היינו שמפקירם, יכול להשתמש בהם לארבע כוסות, ויש לנהוג בזה בקדושת שביעית.
  - ג. פירות שנמצאים בזמן הביעור באוצר בי"ד אינם חייבים בביעור והלוקחו אחר כך מאוצר בי"ד אינו חייב לבערם.
  - ד. אבל הקונה מאוצר בי"ד לפני זמן הביעור חייב לבערם כשמגיע זמן הביעור.
  - ה. נשאר ברשותו כמות קטנה בלבד של מזון ג' סעודות אינו חייב בביעור ויכול לשער לפי בני ביתו דהיינו ישער בדעתו כמה רגילים לאכול ממין זה שברשותו כדי ג' סעודות לכל אחד מבני הבית.
  - ו. בזמן הביעור יפקירם בפני שלושה בני אדם ואפילו אוהביו או קרוביו שיודע שלא מתכוונים לקחת מהפירות, אבל לא בני ביתו.
  - ז. אינו מוצא שלשה בנ"א יכול להוציאם לרה"ר וסגי בכך.
  - ח. לכתחילה אומר בלשון הפקר היינו פירות / יין אלו הפקר לכל, אם לא אמר והוציא לרה"ר סגי בכך כדכתב הגר"א.
  - ט. גם כשהשלשה בני אדם רחוקים ממנו והוא יותר קרוב למה שמפקיר אינו מעכב.
  - י. אחר שהפקירם ואף אחד לא זכה יכול לחזור ולזכות בהם בעצמו.

*

איסור מלאכה בערב פסח

- א. אסור לעשות מלאכה בערב הפסח אחר חצות היום, לא לעצמו, ולא עבור אחרים ואפילו בחנם.
- ב. איסור עשיית המלאכה הוא בעשיית מלאכה גמורה, כגון כיבוס, תפירת בגד, ועשיית כלים, ובשכר אסור לעשות אפילו מלאכה שאינה גמורה, וע"י נכרי מתירים אפילו במלאכה גמורה.
- ג. תיקון בלבד והוא לצורך יום טוב, כגון תיקון בגד, או תיקון כלי ישן שנתקלקל קצת מותר ואפילו מעשה אומן, ובלבד שיעשה בעצמו או ע"י אחר בחנם.
- ד. תספורת - אסורה אחר חצות ע"י ישראל אפילו בחנם, וע"י נכרי מותרת.

ה. קציצת צפרניים - יטול קודם חצות היום, ואם שכח יש להקל בדיעבד ליטלם בעצמו אחר חצות.

ו. כל מלאכה שמותר לעשותה בחול המועד, כגון דבר האבד או שעושה מעשה הדיוט ולא מעשה אומן, ועושהו לצורך המועד, כ"ש שמותר לעשותה לצורך המועד בער"פ. ולפיכך מי שיצטרך לכתיבה בחוה"מ וכגון כתיבת ש"קים והפקדות לבנק וכדומה, [באופן המותר בחוה"מ] ולא הספיק להכניס קודם, עדיף שיכתוב בער"פ אחר חצות מאשר בחוה"מ.

ז. מכירה וקניה בחנויות לצורך המועד מותרת.

ח. גיהוץ וצחצוח נעליים לצורך המועד מותר.

*

אפיית מצות מצוה

א. רבים נוהגים לאפות מצות מצוה בערב פסח אחר חצות שהוא זמן הקרבת קרבן פסח. ב. צריך לומר קודם שמתעסק במצות "כל מה שאעשה היום בעסק המצות ושמירתן מן החימוץ הריני עושה לשם מצות מצוה והפירורים שיפלו בשעת לישה וההתעסקות עם המצות יהיו הפקר" ונמצא מבטלן קודם חימוצן.

ג. בדרך כלל אין חיוב חלה לכן המנהג להביא את זה לידי חיוב ע"י צירוף סל.

*

דינים כלליים לערב פסח

א. מי שלא הפריש חלה ממצותיו יפריש בערב החג וישרוף את החלה.

ב. שיעור הפרשת חלה 1.2 ק"ג קמח בלי ברכה ומ 1.68 ק"ג מפרישים ומברכים (ולפי שיטת חזו"א מברכים 2.25 ק"ג ומעלה).

ג. צריך להפריש מבעו"י, ובאם היה צירוף סל אחר האפיה, אפשר להפריש ללא צירוף סל נוסף בבית ומספיק שיהיה הקופסאות סמוכות ופתוחות. ואם לא היה צירוף סל של שיעור חיוב חלה במאפיה ורוצה עתה לצרפו כדי לחייבו בהפרשת חלה, צריך להכניסו לתוך כלי אחד, או להניח על סדין ולכסות אותו מלמעלה, וצריך שיגעו המצות זה בזה. אם לא הפריש חלה מבעו"י באר"י אין לו תקנה, ובחו"ל אוכל ומשייר להפריש במוצאי יו"ט.

ד. משעה עשירית ולמעלה אין לאכול אלא מעט בשר ודגים, פירות, ירקות וביצים, כדי שיאכל בלילה לתיאבון.

ראוי ללמוד האגרת מהקדוש רבי שמשון מאוסטרופולי זיע"א וכמו שכתב כל המעיין באגרת זו וכו' ובפרט בערבי פסחים מובטח לו שהוא ניצול כל אותה השנה מכל מכשול ומיתה משונה ושום אונס.

הלכות תרופות בפסח

- א. תרופות בפסח לחולה שיש בו סכנה יכול וחייב לקחת כרגיל אם זה חמץ בעין ויש טעם יניח במקום שמוכר וכל פעם יקח מנה אחת (ויכוון ששואל מהגוי ולא קונה אותה) ואם מרה/נפגמה מאכילת כלב יכול לקחת כרגיל.
- ב. חולה שאין בו סכנה ויש לתרופה טעם (ואף צריך לברך עליה שהכל) אסור לקחת בפסח וחייב למכור או לבער.
- ג. חולה שאין בו סכנה והתרופה שלוקח אינו חמץ בעין רק נוקשה יכול ליטול כרגיל (משום שאנו פוסקים כמו החזו"א שלא אומרים אחשביה באופן שהחמץ שבו אינו מרפא אלא נעשה להעמיד החומר בצורתו) וגם אם יש תחליפים לא יחליף על דעת עצמו אלא רק לאחר התייעצות עם רופא. ויש ליזהר בזה הרבה שכבר ניזוקו הרבה חולים שהחמירו שלא כדין.
- ד. משחות חיצוניות שנפסלו מאכילת כלב יכול לכתחילה להשתמש ואי"צ להקפיד על כשר לפסח ואם יש לו בניקל יכול להחמיר אבל זה לא מדינא.
- ה. הסובלים מחולשות נפשיות ונעזרים בכדורים לא יחמירו בהפסקת התרופות וגם לא בהחלפתם בתחליפים אחרים ואפי"י שם תערובת חמץ.
- ו. סירופ תרופה שמכיל חמץ וחייבים להשתמש בו עבור חולה שיש בו סכנה ישתמש בכלים מיוחדים (ועדיף בחד פעמי ולהשליך לפח).

ליל הסדר

- גודל יקרת הליל בו עושים כל כך הרבה מצוות מי ימלל, יש לזכור לכוון לעשות לשם מצווה דלמ"ד מצוות צריכות כוונה זה מעכב, והגם שניתן לסמוך על סתמא, אבל לכתחילה יש לכוון.
- א. יש ענין חשוב מצד ההלכה להשתמש לארבע כוסות ביין דוקא וגובה אחוז האלכוהול אינו משנה, לכן אפשר להשתמש בדל כוהל או לערב ביין חצי כוס מיץ ענבים, ואלו שקשה להם גם באופן זה ישתמשו במיץ ענבים (וילדים יכולים לשתות לכתחילה מיץ ענבים).
  - ב. אין מניעה לשתות יין מוגז.
  - ג. נשים הנוהגות לקדש לבד בליל הסדר מברכות שהחיינו בקידוש ולא בהדלקת הנרות.
  - ד. לענין חינוך הקטנים במצוות הלילה (ובאופן כללי) יש לחנכם לפי הבנתם, יש המבינים בגיל 5 ויש בגיל מאוחר יותר ואין בזה חסרון ועל כגון זה נאמר חנוך לנער עפ"י דרכו והעיקר להעביר להם את זה בנעימות ובשמחה.

ה. יש להקפיד לאכול את שני הכזיתים לכתחילה שישהו יחד בפה ולבלוע כזית ועוד כזית ואם אין באפשרותו יאכל את שני הכזיתים בשיעור של כדי אכילת פרס שזה לכתחילה 4 דקות ולזקנים וחלושים (ק"ו לקטנים) עד 9 דקות.

ו. ענין השני כזיתים הוא רק לבצוע משום שיש ספק בהלכה על מה חל הברכה של אכילת מצה אבל המסובים יכולים לאכול לכתחילה כזית מצה ויוסיף עוד מעט מהלחם משנה ויברכו על זה את שני הברכות.

ז. לכתחילה לא יפסיק בדיבור שלא מענין הסעודה עד שיסיים אכילת הכורך כדי שברכת על אכילת מצה תעלה גם על הכורך.

ח. כשאוכל מרור מצטרף העלים עם חזרת טחונה לשיעור כזית, וצריך ללעוס המרור.

ט. כשאוכל כורך יקפיד לאכול המצה והמרור בתוך כדי אכילת פרס וכפי המבואר באות ה'.

י. זמן אכילת המצה והמרור הוא עד חצות ומי שלא הספיק אוכל בלא ברכת המצוות (על אכילת מצה ועל אכילת מרור).

יא. אין לאכול בשר צלוי בליל הסדר בין עוף בין בקר.

יב. יש להיזהר שלא לאכול בסעודה יותר מדי שיאכל האפיקומן על השובע ולא יהיה אכילה גסה.

יג. נכון להקפיד לכתחילה לסיים ההלל עם הברכה האחרונה עד חצות.

יד. מי שרואה שאינו מספיק לאכול האפיקומן לפני חצות יאכל סמוך לחצות ויתנה שאם הלכה כרבי אלעזר בן עזריה הרי מותר להמשיך בסעודה אחרי חצות א"כ אוכל האפיקומן עכשיו וימתין לאחר חצות להמשיך בסעודה ואם הלכה כרבי עקיבא הרי מותר לאכול את האפיקומן כל הלילה ובסוף הסעודה יאכל שוב מצה לאפיקומן ויצא יד"ח ממ"נ.

טו. מעיקר הדין כשמתארח אצל אחר ואין באפשרות שכל אחד יספר בפני עצמו ביציאת מצרים יוצאים בסיפור הבעל הבית, אבל טוב להדר לספר פרט קטן גם לילדיו וכמש"כ הרמב"ם אפי' אומר לבנו ראה שפחה זו (שפעם הדרך הי' שלכולם היו שפחות בבית) וכך היינו כולנו במצרים יוצא ידי חובת סיפור יצי"מ ויספר לו מהניסים והנפלאות שהיו במצרים לפי הבנתו.

מצוה לספר ביציאת מצרים כל הלילה עד שתחטפנו שינה ומסוגל הלילה הזה ביותר מכל הלילות ובזוה"ק מפליג מאד בגודל יקרת הלילה וכותב שהקב"ה בא עם הפמליא של מעלה לכל בית ובית לראות איך כלל ישראל יושב ומספר בשבח הניסים והנפלאות שעשה עמנו ומובא בספה"ק שכנגד מצות והגדת לבנו יש פתיחת הלב מיוחדת אצל הילדים לקבל יותר ומי חכם ויבן את זאת וירבה לספר לילדיו על הניסים והנפלאות שהקב"ה עשה עמנו ביציאת מצרים ומובא מהרה"ק מלובלין זיע"א בטעם אמירת חד גדיא שהוא לחש נגד עין הרע שהמלאכים מקנאים ביהודים על שזכו בכזה לילה לכן ישמח כל אחד ואחד שמחה

עצומה ויודה לה' על הניסים והנפלאות שעשה עמנו ובאוה"ח הקדוש מוסיף שהוא סגולה לבנים.

*

דינים כלליים ליום טוב

א. מותר לחרוך מצה בחג כדי שתהיה שלמה ולא נקרא מתקן כלי כי זה לצורך אוכל נפש,

ב. מצוות עשה לשמוח ביו"ט ויש לכוון בסעודות יו"ט לשם שמחה ויש להוסיף רביעית יין בסעודות החג חוץ מדין הקידוש.

ג. אכילת מצה בכל ימי החג אינו חיוב אך הגר"א סבר שיש בזה מצוה והמשנה ברורה מביאו למעשה וראוי לכוון באכילה לשם מצוה.

ד. בברכת המזון צריך להזכיר יעלה ויבוא. שכח ולא הזכיר יעלה ויבוא, אם נזכר לפני שהתחיל ברכת הטוב והמטיב אומר בא"י אמ"ה אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג המצות הזה בא"י מקדש ישראל והזמנים. ואם נזכר לאחר שהתחיל הטוב וכו' בסעודה ראשונה ושני' צריך לחזור לראש ברכת המזון.

ה. מותר להזכיר 90 פעמים ואת כל מיני תבואתה לטובה ותן ברכה כדי שלא ישכח בלילה ואין בכך משום מכין.

ו. מותר לברור ביו"ט ומותר לקלוף במקלף וכן להשתמש בכלים מיוחדים לקילוף פירות שמוציאים את מרכז הפרי (לא חשמליים).

ז. יש מתירים גרמא בהבערה ביו"ט ולדעתם מותר להקדים את הדלקת הפלטה/מזגן על ידי הזזת זיזים בשעון שבת, והמיקל יש לו על מי לסמוך.

ח. רחיצה ביו"ט מותר אם המים חמים מערב יום טוב וירחץ איבר איבר ויזהר שלא יבוא לידי סחיטה, ולילד התירו באופן שרוחצים כל יום לרחוץ כל גופו במים שהוחמו מערב יום טוב או שהוחמו ביום טוב בהיתר (לצורך אוכל נפש).

ט. במקום צער מותר לרחוץ כל גופו במים צוננים, ויזהר לא יבוא לידי סחיטה.

י. הזקוקים להשתמש בדייסת קטניות ישתמשו בסיר וכלים מיוחדים ומותר לשפוך מים על הדייסה מקומקום של פסח. ויש שמחמירים בזה ועושים ע"י כלי חד פעמי.

יא. צריך לשמח את כל התלויים בו כל אחד במה שמשמח אותו יראה אדם שכולם ישמחו בבוא החג ולא יכניס עצב בליבו ודאי שיש להישמר ממתח למרות הזהירות הרבה בדיני הפסח.

יב. מעריב מוצאי יו"ט ראוי להתפלל בסידור מכיון ומוסיפים בתפילה הוספות רבות: מוריד הטל, אתה חוננתנו, ותן ברכה, יעלה ויבוא, ובזה ינצל מחשש ברכה לבטלה.

יג. מתחילים לספור ספירת העומר. ומהשקיעה יש להיזהר שלא להזכיר מנין הימים כדי שלא יפסיד את הברכה.

מקצת מדיני ברכות השייכים בפסח

- א. מיץ מפירות סחוטים כגון מיץ תפוזים או מיץ אשכוליות מברכים שהכל.
- ב. בארשט (חמיצה) כששותים מברכים שהכל וכששתמשים כרוטב כגון שמים על פירה או תפוח אדמה נפטר בברכת בורא פרי האדמה שמברך על האוכל.
- ג. מים של קומפוט כיון שהדרך לבשלו לצורך המים שרגילים לאוכלם עם הקומפוט לכן יש ספק גדול בברכה כששותה בפני עצמו ע"כ המברך שהכל יש לו על מי לסמוך אך ירא שמים יפטור את השתיה ע"י שיברך על הפרי העץ ויפטור את הקומפוט ובפרט כשיש חתיכות מרובות, ובאמצע הסעודה אין לברך שהכל ע"ז אבל המהדר יאכל פרי העץ ויברך ע"ז גם באמצע הסעודה.
- ד. העוגות של פסח לרוב הם שהכל, ולכן אין לאכול באמצע הסעודה גם כשמתכוין לשובע כי נעשה לקינוח אם לא מברך קודם, ורבים מהדרים כשיודעים כי יאכלו עוגה באמצע הסעודה לברך לפני שנוטל ידיו על דבר אחר שהכל ופותר את מה שיבוא בסעודה.
- ה. מרק ירקות שיש שם רוב ירקות מברך על המים אדמה או יברך על ירקות ויפטור המים אך אם יש שם בשר ברכת המים שהכל.
- ו. מרק ירקות טחון מברכים ע"ז אדמה.
- ז. סלט אבוקדו מרוסק בבלנדר או פירה מברכים ע"ז ברכתם הראוי' אפי' שטחון משום שהדרך לאכלם כך וכשנטעו ע"ד כן ניטעו.
- ח. העושים גלידה מפירות טחונים בכל אופן ברכתו שהכל כי השתנו לגמרי.
- ט. העושים סלט פירות ויש שם פירות שברכתם העץ ואדמה מעיקר הדין הברכה לפי הרוב אבל רבים מהדרים לברך על שני המינים וכדי שלא יהי' חשש ברכה לבטלה לדעת חלק מהפוסקים, יוציא מהמין המועט קודם שמברך וכשניכר בפני עצמו לא נפטר בברכת הרוב ויותר טוב שיברך על פרי אחר שברכתו כמין המועט שלא מעורב פה.

*

שבת חול המועד

- א. בקבלת שבת מתחילים במזמור לדוד ובפיוט של לכה דודי אומרים את שני הקטעים הראשונים ושניים האחרונים.
- ב. בתפילות שבת ובברכת המזון מזכירים 'יעלה ויבוא'.
- ג. שכח להזכיר בברכת המזון ונזכר קודם שהתחיל ברכת הק-ל הטוב והמטיב וכו' יברך בא"ה אמ"ה אשר נתן מועדים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג הפסח הזה ואינו חותם. נזכר לאחמ"כ אינו חוזר.

חול המועד

ד. ואם שכח בתפילה להזכיר, אם נזכר לפני שהתחיל 'מודים', אומרו שם ואם כבר אמר 'מודים' חוזר ל'רצה' ואם סיים חייב לחזור גם אם שכח במעריב.

ה. מתפלל מוסף של יו"ט ומזכיר של שבת. שכח בתפילה להזכיר של שבת, אם הזכיר בסיום הברכה לא יחזור ואם שכח לגמרי אם עדיין לא סיים התפילה יחזור לאתה בחרתנו ואם סיים התפילה יתפלל שוב.

ו. מצות שלימות ושבורות נחשבים לשני מינים לענין איסור ברירה, לכן יש להקפיד להכין לפני שבת או לברור באופן המותר, דהיינו סמוך לסעודה יוציא מצה ויראה אם שלימה ישתמש ואם שבורה יחזיר למקום (אם אינו צריך את המצה) ובאופן זה אינו עובר על איסור בורר.

ז. במוצאי שבת יעשה הבדלה עם נר, ולגבי בשמים אין מברכים על צפורן ונכון למי שבידו שיברך על הדסים או עשבים הנותנים ריח.

*

חול המועד

כתב בספר סדר היום וז"ל הימים שבין יו"ט הראשון ליום האחרון נקראים חול המועד והטעם מפני שהן חול לגבי ראשון ושביעי אבל לגבי שאר הימים מועד איקרו ולכן אין לאדם לעסוק בהם בשום מלאכה לא גדולה ולא קטנה ולא התירו כי אם דבר האבד ושיהיה נקל לעשות, וכתב החיד"א שכל דבר שיסתפק במועד ילך אצל חכם ויעשה כהוראתו לבל יאבד עולמו.

פרטי ההלכות רבים הם והבאנו כאן מעט מן המעט כדי שידעו במה דברים אמורים ובכל ספק יש לשאול חכם.

נחלקו הפוסקים האם מלאכה בחול המועד מן התורה או מדרבנן ועל כן כל מלאכה שאסורה מן התורה לענין ל"ט מלאכות שבת אסור לעשותה שלא לצורך המועד אע"פ שאין בה טירחה ולפי זה מחתך, תלישת עשבים, הדבקת ניירות, זורע, קושר ומתיר, הדלקת וכיבוי חשמל אם זה לצורך המועד מותר ואם לא אסור ולהלן יפורט יותר.

*

האופנים בהם התירו מלאכה במועד

א. צורך אוכל נפש או מכשירי אוכל נפש.

ב. דבר האבד.

ג. מעשה הדיוט.

ד. צרכי רבים או צרכי מצווה.

ה. פועל שאין לו מה לאכול.

צורך הגוף

א. לצורך אוכל נפש מותר לעשות כל מלאכה כדרכו אפי' מעשה אומן כגון קצירה, טחינה וכו' ומותר גם לכווין מלאכתו במועד ומעיקר הדין מותר לבקש שכר על עבודה במלאכת אוכל נפש (ויש שכתבו שירא שמים ראוי שלא יקח שכר).

ב. מותר להרבות בשיעורים לצורך אוכל נפש אך לא יעשה בדרך הערמה. ע"כ אין לאפות בחוה"מ יותר ממה שצריך למועד אף אם המטרה היא להפרשת חלה אבל מותר לפועל לעשות יותר אם בשביל כמות קטנה לא שווה לו לטרוח מותר לו לעשות כמות גדולה יותר. (כמו"כ מותר למאפיה של מצות לאפות כמויות גדולות ובפרהסיא כי כולם יודעים שנעשה לצורך המועד).

ג. מכשירי אוכל נפש מותר לעשות כל מלאכה אך לא יכוון שיהיה מלאכה לצורך המועד אלא ישתדל לתקן מכשירי אוכל נפש בטרם החג. ואם כיוון מלאכתו למועד אסור ליהנות ממכשיר זה בחול המועד.

ד. מותר לתקן מכשיר אוכל נפש בחוה"מ כגון אם נשבר המקרר מותר להזמין טכנאי לתקנו ללא שום חשש.

*

צורך הגוף

כל עניני צורך הגוף נחשבים כמלאכת אוכל נפש ולכן מותר לעשות מלאכה זו כדרכה ואפילו בטירחה מרובה.

א. רפואה. כל עניני רפואה הם צורך הגוף, חולה שאין בו סכנה חלה כל גופו או שיש לו צער בכל הגוף מותר לקחת תרופות ולעשות כל מלאכה דאורייתא לרפואתו.

ב. גם במיחוש וצער מותר אכילת ושתיית רפואות וגם עשיית מלאכה דאורייתא.

ג. כאב הגורם לאדם עוגמת נפש ורוצה לעשות רנטגן וכדו' נחשב צורך בגוף ומותר.

ד. ריפוי בעיסוק מותר לאלו הצריכים לכך.

ה. ויטמינים (הכשרים לפסח) מותר גם לבריא אפי' שזה רק לחיזוק.

ו. ביקור אצל רופא (כשאינן לו צער) ואין חשש שיחלה יותר אם ימתין אחרי החג אין ללכת במועד.

ז. יש מחמירים להשתמש דווקא בנייר טואלט חתוך אפי' שנקרא צורך הגוף מכיוון שהיום זה בא בניקל וללא עלויות גבוהות במיוחד ראוי להחמיר בזה.

ח. חלון שנשבר ורוחות נכנסות פנימה או שיש חשש סכנה להשאירו כך מותר לתקנו ואפילו לקרוא לאיש אחזקה.

ט. תנור חימום או מזגן שנתקלקל מותר לתקנם.

י. נעל שנקרעה ולא נכנס מים או קוצים בגלל זה אין לתקנה במועד ואם מפריע לו יכול לתקן ואם מתכנן לקנות חדש עדיף לקנות מאשר לתקן.

כיבוס במועד

- יא. בשו"ע מתיר העברת דירה מדירת חברו לדירתו והיום לא מקילים בזה כי יש טרחה מרובה ופרסום הדבר ואושא מילתא ואם יש הפסד גדול ישאל חכם.
- יב. אין לגלח השערות בחוה"מ אלא רק לצורך רפואה או שלא יכל לגלח בערב החג, באופנים שהובא בשו"ע ועל פי הוראת חכם.
- יג. מצווה ליטול צפרניים בערב החג, הרגיל ליטול כל ערב שבת וגדל שוב מעיקר הדין יכול להוריד ויש שאין מורידים כלל ציפורניים בחוה"מ.
- יד. כשיש צורך גדול יכול להוריד כגון נטילת ידיים שגורם לחציצה, רפואה, כשהיה לו טירדה מיוחדת בערב חג שלא יכל להוריד (ועדיף לשאול חכם) ולצורך קטן.

*

כיבוס במועד

- עניני כיבוס הלכות חמורות הן ובכל מקרה לגופו ישאל חכם וצריך לידע שאם אין הוצאה מיוחדת עדיף לקנות חדשים מלכבס.
- א. כתם מקומי, אם לא יוריד מיד וישאר לתמיד יכול להוריד ואם לא ישאר כתם תמידי יש מחלוקת גדולה ונכון להימנע אם אין בעיה של כבוד הבריות.
- ב. הגם שהתירו לכבס בגדי קטנים לא התירו להרבות לצורך גדולים כמו כן אסור לכוון מלאכתו במועד וכשהתירו לכבס בגדי הקטנים מותר גם לייבשם (ובגדי גדול שהתירו כגון שיש לו בגד אחד ייבש בצינעא או במייבש).
- ג. מגבות בבית מי שרגיל להחליף כמה פעמים בשבוע יכול להקל בכיבוס ולצורך רבים אפשר לכבס בבית מלון/הארכה אין לכבס כי היה צריך להתארגן מראש אך יכול לכבס על ידי גוי.
- ד. ניקוי יבש כמו כביסה רגילה.
- ה. גיהוץ לצורך המועד מותר רק שלא יכוון מלאכתו למועד ולא יעשה גיהוץ מדי מקצועי כגון קמט מיוחד שהתיישר וכש"כ ליצור קמטים חדשים.
- ו. סמרטוטים מותר לכבס, וכן מותר לשטוף הבית ולא נחשב לכיבוס.
- ז. ניילון וטרלין אפשר לכבס.

*

דבר האבד

- א. בהיתר לעשות דבר האבד נאמרו כמה טעמים או כדי שלא יטרד ויבטל מלימודו או כדי שלא ימנע משמחת יו"ט או כי התורה חסה על ממונם של ישראל והחזו"א הוסיף שזה מדין השבת אבדה.
- ב. לפי הנ"ל גם בספק דבר האבד כיוון שנמנע משמחת יו"ט יכול לעשות ובשו"ע כתוב שיעשה בצינעא .

- ג. אפי' שהתירו לעשות מלאכה היכן שיכול למעט בטירחא עדיף.
- ד. בהפסד מרובה יכול לעשות על ידי אומן ובהפסד מועט יעשה על ידי הדיוט או בשינוי ובלי טירחא. ולשון הראב"ד היא שלפי גודל האבדה כך גודל הטירחא ולמשל בנוזילה בדוד שמש אם נוטף הרבה יכול לתקנו מיד ואפי' בטירחא ואם נוטף קצת שיכול לחכות לאחר חוה"מ יעשה כך.
- ה. אם תלוי התיקון במעשה אומן עדיף למי שביכולתו לקנות חדש מה שאין כן במעשה הדיוט מותר בכל עניין.
- ו. אסור לכוון מלאכה למועד ואם כן כיוון אסור גם בהדיוט ואם עשה באיסור בי"ד מאבדין ממונו ומלאכתו ומפקירין אותה (ורק בי"ד ולא כל אדם).
- ז. הכוונה של מכוון מלאכתו במועד-כתבו הראשונים שאם שכח או נתעצל ולא העלה על ליבו לעשות כן או שהיה במצב של מרירות הלב נחשב לאונס ואין נחשב מכוון.
- ח. התחיל מלאכתו לפני המועד ולא ידע שיצטרך להמשיך מותר להמשיך שרואה שיאבד אם לא ימשיך אבל אם ידע שיצטרך להמשיך בטירחא מרובה אסור ובמועט מותר ובכל מקרה ישאל חכם.
- ט. מותר לשלם חשבון חשמל ומים ארנונה וכדו' שהגיע זמן הפירעון בחוה"מ כדי להימנע מריביות ומותר גם לכתוב לכתוב צ'ק בעבור זה.
- י. השקיית עציצים וגינות אם לא יפסיד אפי' שלא ישיביח אין להשקות בחוה"מ רק במקום הפסד.
- יא. מותר להשמיד כל מיני מזיקים הן בבית והן בחצר ובשדה.
- יב. המרת מט"ח בקביעות אסור אמנם במקום הפסד ולא כיוון מלאכתו ישאל חכם. (קו פתוח לשאלות בהלכה 0733-100-200 שלוחה 1 24 שעות ביממה מענה הלכתי)
- יג. בכלל דבר האבד אם לא יעשה כעת יבוא להפסד אחר המועד ע"כ אם צריך לעשות בדיקות רפואיות שאם לא יעשה עכשיו יבטל מלימודו אחר המועד, וכן שיפוצים במוסד תורני שאם לא יעשו עכשיו יגרם ביטול תורה בעתיד יכול לעשות במועד.
- יד. כתיבה לצורך השבת אבידה מותר.
- טו. חידושי תורה מצווה לכתוב במועד דמונע עי"ז ביטול תורה.
- טז. צילום תמונות שלא בדבר האבד ישאל חכם.
- יז. פיתוח תמונות אסור ואם חייב כגון דרכון או דבר האבד מותר.

*

דינים כלליים במועד

- א. בתפירה נחשבים רוב האנשים לאומנים לכן יעשה שינוי (רחב/עקום) אבל לא ביד שמאל.

- ב. אסור לסרוג במועד גם לא לתענוג כי זה נקרא מעשה אומן.
- ג. תפירת כפתור נחלקו הפוסקים אם צריך שינוי ובכבוד הבריות המיקל יש לו על מי לסמוך.
- ד. שטיפת רצפות אינו בכלל כיבוס וכן שאר נקיון הבית כשאינו מעשה אומן אך נקיון יסודי בכל הבית יש להחמיר.
- ה. צחצוח כלי כסף מותר לצורך המועד.
- ו. צחצוח נעליים המנהג להחמיר אבל מותר להעביר מברשת להסיר אבק.
- ז. להוריד מהעץ דברים מותר רק לצורך המועד.
- ח. זבובים ויתושים מותר להורגן כי אין צורך גדול מזה.
- ט. אסור לבנות אפי' קצת אבל קלקול חיוני בבית כגון אמבטיה וכדו' מותר וכן דלתות ומנעולים מותר.
- י. אפי' שכתוב שמותר לרכב על סוס בנסיעה ברכב יש כמה מלאכות ואין ליסוע רק לצורך המועד ויש מחמירים גם בזה איפה שאפשר.
- יא. תיקון מקצועי בחשמל אם סובל דיחוי ידחה לאחר החג אא"כ צריך למועד וודאי במטבח וחדר אוכל.
- יב. מותר לנגן בכלי זמר אך אין לתקנו מעשה אומן.
- יג. מכונת כביסה שהתקלקלה וצריך לכבס באופן שמותר ישאל שאלת חכם.
- יד. מסחר אסור במועד אבל מותר לקנות חפצים לצורך המועד.
- טו. מותר לקנות לחבר מתנה כי בעצם הנתנה יש בזה צורך המועד.
- טז. המוכרים באופן שמותר יעשו שינוי הניכר או ימכרו בצינעא ממש.
- יז. נזדמן לו רווח מרובה יראה להוציא מעט עבור שמחת יו"ט.
- יח. כל זה בסוחרים אבל בעה"ב פרטי המוכר באופן ארעי לצורך המועד מותר גם אם לא בצינעא.
- יט. אם חושש שאחר החג לא ימצא מוצר מסוים יקנה במועד.
- כ. מניעת רווח לא נקרא דבר האבד וע"כ אין לקנות ני"ע בשום דרך שהיא.
- כא. מותר לסכם עם פועל שיבוא אחר המועד כי אין איסור ממצוא חפצך במועד אם לא נותן דמי קדימה (משום שיבואו להערים ויעשו במועד).
- כב. חנות אוכל יכול למכור במועד כי מוכח שזה לצורך החג.
- כג. מכולת שמוכרת דברים שאינם מתקיימים מותר למכור דברים המתקיימים אם זה לצורך המועד.

דינים כלליים במועד

- כד. הרואה חנות פתוחה שלא כדין וצריך לקנות שם לצורך המועד מותר לו כי הדין על המוכר (אם כי עליו להוכיחו באופן המועיל שעושה כך).
- כה. הקונה לצורך המועד ומוסיף בקניה שישאר לו לאחר החג אם ירויח במחיר מותר ואם לא אסור אלא אם קונה לצורך החג ונשאר לו לאחר כך.
- כו. חנויות הלבשה, נעליים, כלים, תכשיטים, מותר למכור רק לצורך החג ובצינעא.
- כז. מצות מותר למכור בפרהסיא אבל קפואים היות ומשתמרים לאורך זמן מותר בצינעא, כל זה חנות שמוכרת רק לצורך דברים אלו אבל אם מוכרת גם דברים שאינם מתקיימים יכולה למכור כרגיל. (וכמו בסעיף כ"ב)
- כח. י"א שאין לשלם חובות על מוצרים שנקנו לפני החג כי גומר עכשיו המכירה של ערב יו"ט אבל חובות של הלוואה מותר להחזיר במועד.
- כט. להחליף מוצר אם אפשר להמתין עד אחר המועד לא יחליף במועד.
- ל. שימוש בשירותי בנק הינו דבר שבדיעבד כי מן הראוי לסדר כל הדברים שצריך לפני החג ועדיף ללוות כסף מאשר ללכת לבנק, ללכת לכסות חוב מותר כי גם מונע קנסות וריביות או שמפקיד כי חושש שיגנב.
- לא. החלפת מטבעות מותר רק באופן שאם לא יחליף עכשיו יפסיד.
- לב. מכירת סוף עונה במבצעים ואם לא יקנה היום יפסיד מותר לקנות במועד וכן מי שמזדמן למקום מרוחק ויכול לקנות דבר שיחסוך ממנו זמן בעתיד יכול לקנות כי זמן נחשב כדבר האבד.
- לג. מותר לכתוב צ'ק לצדקה כשאינו לו מזומן או שרוצה לשלוח בדואר.
- לד. צ'ק בטחון מותר לכתוב.
- לה. אפי' שאגרת שלומים מותר לכתוב (אם לא כיוון המלאכה במועד) נוהגין לשנות קצת כגון לכתוב עקום בשורה העליונה. י"א שאם יכול לשלוח את המכתב בפקס ישלח כדי שישמח המקבל במועד עצמו.
- לו. מותר לכתוב הקדשה/המלצה על ספר שנותן לחבירו או לבר מצווה שחבירו מתענג מכך והוא בכלל אגרת שלומים.
- לז. כשיש צורך דחוף להשתמש בבנק ישתמש באפשרות ללא תדפיס.
- לח. כתב שאינו מתקיים מותר ולכן מותר לכתוב על עוגה או להרכיב משחקים מאותיות או ליצור תמונה שאינה מתקיימת.
- לט. הדפסת עיתון חרדי כבר יצא להיתר מגדולי הדורות גם משום צרכי רבים וגם כי נועד לשמור מעיון במקומות זרים ולכן מותר לפרסם שם דברים לצרכי רבים ולצורך המועד מותר גם דבר פרטי.
- מ. אין לארוז דברים שסיים להשתמש בהם בתוך ארגזים להעלותם לבוידעם אחרי החג כי עובד לצורך חול.

מא. בדברים הבאים אין בעיה לעשותם במועד אפי' שאסורים בשבת מוקצה, הפרשת תרו"מ, חלה, טבילת כלים, השמעת קול בכלי נגינה, התרת נדרים רחיצת הגוף, חימום מים לרחיצה, שטיפת ריצפה, קשירת ציצית, תיקון ס"ת למועד, והכלל הוא כל מה שאסור לעשות אסור לומר לעכו"ם לעשות ויש אופנים שהתירו לצורך מצווה וישאל חכם (קו פתוח לשאלות בהלכה 0733-100-200 שלוחה 1 24 שעות ביממה).

כתב שו"ע הרב: יש בחול המועד מה שאין בראש השנה והוא שכל שבעת ימי הפסח ושמונת ימי חג הסוכות וכן ביו"ט של עצרת חייב אדם להיות שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלווים אליו ושמחה זו היא מצוות עשה מן התורה שנא' ושמחת בחגך אתה בנך ובתך ובמשנ"ב כתב גם חייב לכבד חוה"מ במאכל ובמשתה וכסות נקייה שלא ינהג בהם מנהג חול ומהרי"ל לבש הקט"א של שבת וכו' דמצוות ושמחת בחגך הולך גם על חוה"מ ומבואר שם כיצד משמחין.

*

מקצת הלכות עירוב תבשילין - נוגעות בשנה זו לבני חו"ל

עירוב תבשילין

בשנה זו שחל יום טוב שני של פסח בערב שבת כדי שיוכל לבשל לשבת יש לבני חוץ לארץ להכין ביום רביעי ערב פסח עירוב תבשילין.

ענין עירוב תבשילין הוא תקנת חז"ל בכה"ג שחל יו"ט בערב שבת ע"מ שיוכלו לבשל מיום טוב לשבת תקנו חז"ל לעשות עירוב תבשילין, דהיינו, שמייחד תבשיל ופת מערב יו"ט לשבת המערבים את התבשילים שהכינו לחג עם תבשילים שרוצים להכין לשבת ואז מותר להכין מיו"ט לשבת משום שנחשב שהתחיל הבישול והאפיה מערב החג וכעת רוצה רק לגמור התבשיל שהתחיל ובכה"ג מותר לכו"ע לבשל.

כמו כן, מכיון שכשהכין ליו"ט עבור אורחים מותר לכתחילה לכן יכול להכין ליו"ט ואנו אומרים דהואיל ואי יזדמנו לו אורחים יוכלו לאכול גם כעת מותר להכין עבורם ולכן יראה לגמור הבישול בזמן שראוי לאורחים שאם יבואו יוכלו ליהנות מזה ביום טוב אך רבנן אסרו שלא יבשל בקדירות מיוחדות לשבת והתירו ע"י עירוב ולהלן פרטי דינים:

זמן ואופן העירוב:

א. בערב החג לוקח תבשיל ופת וכתוב שיהיה תבשיל בשיעור כזית ושיהיה מכובד והיינו דגים בשר או ביצה מבושלת ומצה כביצה וראוי שלימה ומברך אקב"ו על מצוות עירוב ואומר בהדין עירובא יהא שרא לנא לאפווי ולבשלי ולאטמוני ולאדלוקי שרגא ולמעבד כל צרכנא מיומא טבא לשבתא. וצריך להבין מה שאומר ואם אינו מבין יברר הפירוש ויאמר בלשון שמבין.

ב. כשמערב צריך לאחוז המצה והתבשיל בידו ולברך ולומר בהדין עירובא וכו'.

ג. יש לשמור המצה והתבשיל עד שבת לפחות וכתב במשנ"ב שנהגו להשתמש עם המצה לצירוף לחם משנה לשלימות ולבצוע עליהן בסעודה שלישית. והביצים נהגו רבים לצרף לשבת בבוקר במאכל הביצה והבצל.

ד. נזכר בבין השמשות שלא עירב בדיעבד יכול לערב בברכה דבמקום מצוה לא גזרו על שבות

ה. היה במקום התפילה ורואה שלא יספיק לבוא לביתו לעשות עירוב יכול לשלוח שליח (גם דרך הטלפון) שיערב עבורו.

ו. אם אין לו מי לשלוח יכול לקחת מהגבאי או משכן של בית הכנסת פת ותבשיל ולערב.

ז. בשעת הדחק כשאין אפשרות אחרת י"א שיכול לערב על סמך שכשיבוא לביתו ייחד הפת והתבשיל, ומכיון והרבה נחלקו ע"ז עדיף במקרה כזה לסמוך על העירוב של הרב.

ח. בשנה זו שיש עירוב תבשילין רק לבני חוץ לארץ כשלא עירבו בעיו"ט יכולים לערב ביו"ט ראשון בלי ברכה ע"י תנאי שאומר שאם היום חול הרי מחר קודש ועושה עירוב תבשילין ואם היום קודש א"כ מחר חול ואי"צ לעשות עירוב תבשילין. כמו כן כל דיני נאבד העירוב ונאכל העירוב שייך רק ביו"ט שני דביו"ט ראשון אפשר עדיין לערב בתנאי - ולא יברך.

החייבים בעירוב:

א. מי שחייב לבשל או לעשות מלאכה לשבת חייב בעירוב גם נשים וקטנים שהגיעו לחינוך (5-6).

ב. מי שאי"צ לעשות מלאכה רק הדלקת נרות וכגון שהכין כל מאכליו אינו חייב בעירוב אך כיון דיש הסוברים דכדי להדליק נרות גם יש לערב, יערב בלא ברכה.

ג. גם מי שבישל כל הדברים ושם במקרר ורוצה לחממם על האש או הפלטה צריך לערב.

ד. אלו שנוסעים ומתארחים בעיר אחרת אם משתתפים בהכנת האוכל חייבים בעירוב. ובזה תלוי דאם סמוך על שולחן המארח לגמרי יוצא יד"ח ממנו ואם יושן במק"א ומדליק שם יניח ע"ת ללא ברכה. או יבקש מהבעל הבית לערב עבורו ובתנאי שיזכה להם ע"י אחר או שיחכה עד שיבואו ואז יזכו בזה ע"י שיגביה הפת והתבשיל והבעה"ב יכוין אף עבורם בברכה ובאמירה.

ה. הנוסעים לרובם ומתאכסנים יחד עם כל המסתופפים ואינם מדליקים נרות אינם צריכים לערב בביתם, אמנם בני הבית שנשארים בביתם חייבים לערב בברכה, וכן העוזרים למבשלים חייבים לערב. ואם עירבו הנוסעים בביתם יערבו שנית במקום שהגיעו בלא ברכה, והכי טוב שיקחו שיעור כזית ממה שעירבו בביתם ואז יואיל גם להם וגם לנשארים בבית.

ו. מכיון שיש האומרים ונראה שבמשנ"ב פוסק כמותם דעירוב תבשילין מועיל אף לדברים שאינם דוקא לצורך בישול האוכל כגון קיפול הטלית וכגון וכן לגלול ס"ת לצורך שבת וכו', ראוי שכל אחד יערב בלא ברכה וצריך שיהא עמו התבשיל בעיר שנמצא לכן יקח עמו

ביצה מבושלת או שימורים כגון טונה ויהא מונח במקום שיכול להנות מזה בשבת אך לא יערב על קטניות, ויכול גם לקחת חלק ממה שעירב בביתו וכנ"ל באות ה'.

פרטי דינים בעירוב

א. העירוב מועיל לבשל, להטמין ולעשות כל מלאכה הנצרכת לצורך שבת, אך אין לסמוך על העירוב לבשל קטניות לצורך שבת משום שהם מוקצה ואין כאן סברת הואיל ויזדמנו לו אורחים דלא יוכל לתת להם מזה ביו"ט. (והגם דיש שהקילו בזה נכון להחמיר כמש"כ החת"ס או"ח סי' ע"ט).

ב. לא רק מלאכה לצורך הסעודה דהיינו גוף המאכל התירו אלא גם הכנה ושאר צרכי סעודה כגון שטיפת כוסות וצלחות לצורך שבת.

ג. נהגו להניח פת כביצה ותבשיל כזית והפת מתיר לאפות והתבשיל לבשל.

ד. מי שעירב בתבשיל לבד יצא אך לכתחילה יוסיף גם פת בלי ברכה ויאמר בהדין עירובא וכו'.

ה. לכתחילה יבשל התבשיל מיוחד לצורך העירוב תבשילין או עכ"פ לצורך שבת ובדיעבד אינו מעכב.

ו. מאכל חי אינו ראוי לערב בו אבל מאכל הראוי לאכול חי ומבושל ובישלו יכול לערב בו.

ז. מבושל לאו דוקא דה"ה צלוי או מעושן או נכבש מעל"ע במים או 18 דקות בחומץ, אבל נמלח לא ראוי ולכן אין לערב בדג מלוח.

ח. המאכל צריך להיות בהישג יד דהיינו בעיר שנמצא בו ולא נעול בארון ללא שיש לו מפתח ואם לא התקיימו פרטים אלו אין יכול לסמוך על עירובו.

העירוב שמניח רב העיר:

א. כתב בשו"ע (תקכ"ט ס"ז) מצוה על כל גדול העיר לערב על כל בני עירו כדי שיסמוך עליו מי ששכח או נאנס או הניח עירוב ואבד או שאינו יודע לערב, וצריך הרב לזכות את זה לכל בני עירו הדירים שם והמתארחים.

ב. בשו"ע מסיים דאין לסמוך לכתחילה על עירוב של גדול העיר ונחלקו הפוסקים בכוונת דבריו יש אומרים שהטעם משום שהחכמים אינם מקנים למי שיוודע ומתעצל. ולפי"ז כל שיוודע לערב אינו יוצא בעירובם וי"א דרק למי שאין דרכו לסמוך על גדול העיר אינם רוצים להוציאו יד"ח אבל אם תמיד סומך עליהם מקנים לו עירובם. ובמשנ"ב סומך עליהם בשעה"ד שלא עירב.

ג. כל המחלוקת בכה"ג שלא מינה אותו שליח אבל במינה את הרב לשלוחו או שמינה אחר שיערב עבורו יכול תמיד לסמוך עליו.

ד. לפי דעה א' לעיל אות ב' פעם ראשונה שנאנס וכדו' לכו"ע יכול לסמוך על רב העיר, דלשם כך נעשה אבל אם קרה לו כן פעם שניה סוברים דנחשב פושע ואין לסמוך על רב העיר.

ה. בשו"ע (תקכ"ט סי"ד) כתב דמי שטעה בהלכה וחשב דלכתחילה אפשר לסמוך על רב העיר ונתברר ביו"ט שלא כן, יכול לסמוך עליו גם אם זה יותר מפעם אחת דנחשב אנוס, אבל מסיים דבת"ח שהיה לו ללמוד לא יכול לסמוך ע"ז.

ו. מי שנאכל עירובו בטעות או התקלקל או נאבד יכול לסמוך על עירובו של רב העיר.
ז. מי שלא עירב עירוב תבשילין וגם רב העיר לא עירב ישאל חכם איך יתנהג לגבי תבשילי שבת.

*

משיב כהלכה - קו פתוח לשאלות בהלכה 24 שעות ביממה:

07733-100-200

מכתב מרן הגר"נ נוסבוים שליט"א:

ער"ח ניסן פ"ג. הנני בזה בשבח מפעל משיב כהלכה אשר מזכה את הרבים בס"ד בכל השנה ע"י מענה הלכתי 24 שעות ועוד פעולות לטובה לזיכוי הרבים ע"י הפצת דבר ד' זו הלכה ובכך מרבים כבוד שמים ומקרבים לבבות העם לד' ולתורתו, ולכבוד חג הפסח ערכו חוברת בהלכות ממני הנחוצות לכאו"א, וערכו זאת בשפה ברורה וקלילה השוה לכל נפש ע"מ לקיים המעשה אשר יעשון כראוי, ובשנה זו נוספו הוספות מרובות לתועלת הכלל ונחוצות לכאו"א, ועברתי על העריכה הנ"ל ונכתב על דעתי.

וכפי שכבר כתבתי בעבר הנני פונה שוב לאחב"י החרדים לדבר ד' היו שותפים במפעל קדוש זה ע"י רכישת שעות מענה, אחד המרבה ואחד הממעט, כל אחד כפי יכולתו, ורב זכויות מזכי הרבים להשפיע חסדים מרובים ולהוושע בבנים ובני בנים תלמידי חכמים ובכל הישועות כמבואר בזוה"ק, והשי"ת יעזור שתתרבה הדעת בישראל ונזכה לגאולה שלימה כמאמרם בניסן נגאלו ובניסן עתידים ליגאל אכי"ר.

הכ"ד לכב' התורה

נפתלי נוסבוים

חינוך

בנתיבות החינוך - הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י.

מאמר על ראש הישיבה דמאנסי, הרב משה גריין זצ"ל (לכבוד יומא דהילולא הג')

לרגל מלאת ג' שנים לפטירת מורנו ראש הישיבה דמאנסי זצ"ל, נשתדל לדבוק במלא-כוחנו במידותיו התרומיות, כל אחד לפי דרגתו, ונמלא אסמינו שבע. אקווה להועיל לציבור בלימודים שיש ללמוד מדרכיו, ובהדרכות שקבלתי הימנו שמהווים הדרכה נחוצה לכלל בני דורנו. משנתו הבהירה הייתה אוצר מלא כל טוב, ואשרי הגבר שישים אליהם מבטו ומגמתו.

יוזכר לטובה הקונטרס החשוב 'אורות' של חסידי סקווירא, שם הוזכרו דברים יפים מאת ילדיו שיחי', ובע"ה אנסה להאיר כאן זוויות נוספות מחיי היום-יום הנפלאים שלו. אכן, המדות והישרות שלו היו להפליא, כולו לב ושכל ישר. דרכיו הסוגות בשושנים יכולות וצריכות להיות מגדלור ומורה דרך לכל אחד, ובכוחן להרים את כולנו לקומה גבוהה יותר! לכל אחד תיתכן שייכות עם הלימוד מדרכיו.

מעניין שראו עליו בעירה מיוחדת כל אימת שעסק בפשטי מפרשי התורה או בלימוד פרשת השבוע, תדיר היה חוזר באוזני דברים שמצא בעת לימודיו אלו, ובהם מצא את דרך עץ חיים. מקורביו ידעו, שכשמגיעים אליו צריכים להיות מוכנים ללמוד את מפרשי הפרשה... כשהוא היה שואל בפשטות: "למדת את הרמב"ן?" או: "את האור החיים הקדוש?" וכדו', תכף הבינו שמהו בוער לו...

[במאמר מוסגר אציין, שב"ה בימינו אפשר להשיג סדרת ספרים בשם 'תפארת למשה', שהיא באר מפכה של אמונה, יהדות, תפלה, דביקות ועוד, מלוקט מספרי רבותינו הקדושים זצ"ל. אבוא בדבריי אלו בהמלצה חמה לכל אחד שיביא ברכה זו אל ביתו.]

*

הוא ז"ל היה מקובל על כל שכבות הציבור, והיו מזמינים אותו למסור דרשות גם במקומות שלא היה מזוהה איתם...

אף פעם לא מיאן ראש הישיבה ז"ל למסור דרשה כשהתבקש, לא משנה מאיזו קהילה, גם אם הייתה לו ביקורת כלפיהם. הוא ראה במסירת הדרשות תועלת רבה, הן מצד עצם החיזוק לתורה ולומדיה, והן מצד המסרים שרצה להעביר, לתקן בחכמה את הצריך תיקון. היה מדבר מה שאחזו שצריכים לשמוע, בזהירות ובכבוד, והיה מסביר: "איני שייך לאף

מאמר על ראש הישיבה דמאנסי, הרב משה גרינ זצ"ל (לכבוד יומא דהילולא הג')

אחד, רק לאבינו שבשמיים. בכל מקרה הרי כשאני דורש שם אני אומר מה שאני חושב ולא מה שהם רוצים לשמוע, תורה אחת לכולנו. אם הקב"ה נתן לי הכח ואת מתנת החיים - אסור לי למעול בשליחותי ולהימנע מלהגיע אליהם לחזקם".

בכדי שיוכל למסור את הדרשה כפי שהתבקש, היה משלם מחיר. הוא היה מזמין נהג שייקח אותו, או כאשר לא רצה שילדיו יידעו - מישהו אחר הזמין עבורו. כך היה מסתובב במסירת נפש במיצוי כוחותיו האחרונים לחזק את לומדי התורה.

היה מאוד חשוב לו שלכל קהילה חדשה יהיה רב שינווט אותה, אמנם הוא לא היה מתערב בשום 'פוליטיקה'. כמו כן הרבה מאוד פעמים הלך לבקר את גדולי ישראל, ובפרט כשראה בכך תועלת לחזק אותם.

מה רבה הייתה חביבותו ללומדי תורה ותומכיה. פעם אמר: "יש ווארט רחמסטריווקאי: 'רבי מכבד עשירים' מלשון כיבוד הבית"... ותכף סייג את דבריו, בהוסיפו: "אמנם, זה רק כשהם משליטים את עצמם על דעת התורה הקדושה, אבל כשהם מכבדים את התורה ונכנעים לדעת תורה - אז 'מכבד עשירים' הוא כפשוטו"...

*

זאת אוכל להעיד בפה מלא, שחוזרים בשמו גם דברים שמעולם לא הייתה זו דעתו. הרבה פעמים הכאיב לו כשהוציאו ממנו חתימה בדרך רמייה ואמר שאינו מוחל על זה, והיה אומר: "הרי השי"ת יודע שכוונתי הייתה למען שמו יתברך". הרבה פעמים הורה לי לתועלת העניין לפרסם דעתו הקדושה, והכל עשה עם הרבה יישוב הדעת, במדה במשקל ובמניין, והנקיות שלו הייתה למופת.

פעם קראתי לפניו איזה קול קורא בחתימתו, ואמר לי: "לא חתמתי בתאריך זה שהרי הייתי אז בבית חולים, וגם לא חתמתי על נוסח זה כלל, אבל כל מה שכתבו נכון, והרבה יותר גרוע ממה שכתבו".

*

היה ניגש במסירת נפש לפני התיבה בימים הנוראים, לפי בקשתו של כ"ק האדמו"ר מסקווירא שליט"א. בעקבות כך אמרתי לו משפט שזכיתי ב"ה שהסב לו שמחה: אפשר לתאר, איך בית דין של מעלה יושבים וכל המקטרגים נכנסים, הם רואים יהודי משותק שבכל ימות השנה אינו יכול לזוז שהרי חצי גופו היה משותק, ועכשיו הוא עומד על רגליו במשך שעות רבות וצועק "יתגדל ויתקדש שמיא רבה!", מתעורר ביניהם פחד איום והם בורחים, היכל המשפט מתרוקן, ומתהפכים כל הדינים לרחמים ולרצון...

*

אלומות אור ממשנתו החינוכית והשקפתו - "הוא היה אומר"

1. הוא היה אומר: יש אנשים ששומרים כל המצוות בהידור, אבל כל מעשיהם רק כמצות אנשים מלומדה בלא פנימיות והבנת ערך התורה והמצוות. כמו כן ישנם אנשים

מאמר על ראש הישיבה דמאנסי, הרב משה גרין זצ"ל (לכבוד יומא דהילולא הג')

שהם 'בעלי דרך ארץ מדומים' ו'בעלי מידות מדומים', צריכים הבנה מיהו בעל דרך ארץ אמיתי, ובעל מידות אמיתי.

2. היה רגיל לחזור דברי האור החיים הקדוש שעם ישראל הוא עם קדוש ואינם בכלל המין האנושי אלא במעלה גבוהה יותר עשרת מונים. 'אני ה' אלקיכם', יש לישראל השגה אלוקית ובכוחה יכולים הם לנצח את הטבע הגשמי, רק צריך איש ישראל להתדבק בה' אלקיו ואז ישלוט בטבעו. בתוך כל יהודי שוכנת נשמה קדושה שהיא חלק אלוק ממעל, והנשמה מלמדת את האדם להכיר את קונו. היה אומר, שבעת שהאדם מתלמד להתחבר לנפשו הטבעית, כפי שגילו ביותר תלמידי הבעש"ט נבג"מ, אז יידע באופן ברור על כל מעשה ומעשה אם הוא טוב או להפך, ויוכל לשלוט בטבעיו.

3. היה מבכה מאוד את העובדה שה'גויות' חודרת למחנינו בעוה"ר. הוא היה אומר: "לא שולחים ילד ל'חדר' בשביל לימודי החול, רק כדי שילמד את תורת ה' שקבלנו מסיני במתן תורה. לימודי החול נועדו רק לפתור את הצורך ש'אולי זה יבוא פעם לשימוש'".

4. פעם נשאל: "איך מבררים על בחור לתהות על קנקנו?", וענה: "צריכים לברר מהו סדר היום שלו בבין הזמנים".

5. היתה לו בהירות בתפקידה של כל שעה. פעם דיברתי איתו על נושא 'מנהגי קודש', והוא נענה בצחות לשונו: "מנהגי ישראל הם אצלי קודש, ודף גמרא - קודש קדשים"...

6. חכמת הפסיכולוגיה חדרה למחנינו, זו 'חכמה בגוים', אבל כיום מעורבים בה הרבה סיגים של השקפות עולם מעוותות. אנו זקוקים לגדולי ישראל בעלי שיעור קומה שיאכילו אותנו את תוכו של הרימון ויזרקו את קליפתו, וכעין מה שעשה הרמב"ם לחכמתו של אריסטו. כזה היה ראש הישיבה זצ"ל! דעתו היתה דעת תורה, הבין תמיד בעומק הנושא, ומשנתו הייתה צלולה כמים זכים.

7. את אלו שעל רצף הנשירה ה"י יש לחייב בהכל, בלי פשרות, ובלי הרס. במקרה שבו אין ילדים בבית כלל, זהו נושא אחר שמצריך גם הדרכה פרטית. נושא זה הינו עדין מאוד וקשה לי להמשיך כעת בהדרכה רציפה, שכן בכל מצב הדיון הינו נפרד, והכל דבר אחד, שיידעו שצריכים זהירות רבה לדון בזה.

8. רבינו היה בעד המהלך שמשלבים בחורים מתקשים בימי בין הזמנים בעבודה בחנות ספרים וכדומה כדי שלא יהיו יושבי בטל - אם אכן עושים זאת עם גדרים וסייגים לשמור על קדושתם מכל משמר, כי אחרת צעד זה עלול לגרום בסופו של דבר קלקולים גדולים חלילה.

9. אתה יודע, קשה מאוד לפסוק בדיני נפשות כאלו. ביסוד הדברים אחז, שצריכים לכפות על הילד להתאים את עצמו לכללי הבית כמו בן אדם - לכבד את גדרי הצניעות והשבת, לא פחות מכל מקום בעולם שיש בו חוקים שמחייבו לכבד. את האמתלא שהם נחשבים 'חולים' ולכן הם פטורים - לא קיבל כלל, הן בו זמנית ישנם חוקים אחרים שאותם הם כן יכולים לכבד מפני מורא המלכות...

מאמר על ראש הישיבה דמאנסי, הרב משה גרין זצ"ל (לכבוד יומא דהילולא הג')

10. הוא היה מזהיר, שבכל מצב שהוא, מוכרח החינוך להיות עם המדה הכי גדולה של אהבה, של חמימות. לעומת זאת, לאדם אחר היה יכול להציע: "יש לך כבר בחורים מבוגרים בבית, אתה יכול לשלוח אותם לישיבה כדי שיוכלו לטפל בילד זה כמו שצריך". הוא לא 'ירה' תשובות בלי חשבון, אלא הכניס את כל כולו ועצמו אל תוך המציאות של המקרה הספציפי, ומתוכה הגיע להחלטה ויעץ את הטוב ביותר כלפי המקרה הנוכחי.

11. פעם טענו לו: "אם לא יקרבו את נער פלוני יש סכנה שהוא יאבד את עצמו לדעת ה'!" ותשובתו היתה מפתיעה, מלאה פקחות וצריכה לימוד. הוא טען: "אם משום כך זו לא טענה, כי אי אפשר על חשבון זה לאבד את כל שאר המשפחה... כמובן, שבאופנים הנכונים צריך לקרבם, ככל שנקרב אותם יחד עם אחריות גם על כל המשפחה נזכה לסייעתא דשמיא. אבל אם המצב הוא שהם למעשה מהווים סכנה לשאר המשפחה - אסור להתחשב בכגון דא". והוסיף: "ואם כוונתכם שצריך לשמור על הנער כל הזמן כדי שלא ישלח יד בנפשו ה' - דעו לכם שבעוה"ר המציאות מלמדת שזה לא אפשרי. מי שירצה להתאבד כבר ימצא את הדרך לבצע זאת בסופו של דבר".

12. מרן לא אבה לשמוע כלל כשביקשו להשמיע לו תואנות שונות כנגד הרב שטיינמן שראה בו גדול הדור, ואדרבה, היה מזהיר אותי לשמור מרחק ממי שמזלזל בכבודו, בהתבטאו: "מה מבינים הם בגדול בישראל?! אה! ריקנות!". כלפי טענות שונות שהושמעו התבטא פעם באזוני: "הרי ידוע לנו כמה היה הרבי מסאטמר זצ"ל מקרב אותו, הן בהיותו בשווייץ והן אחר כך בארץ הקודש. הלוא הם אומרים שהיה לרבי מסאטמר מבט מרחיק ראות על נושאים אחרים, ומהראוי אפוא שיכירו בכך גם בנושא זה..."

13. כמה וכמה פעמים אמר בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל, שהיכן שהשכל מסתיים - שם מתחילה האמונה. היה לו קשר מיוחד לתורתו של מרנא החזון איש זצ"ל, ובדומה לכך, הייתה לו הערצה מיוחדת כלפי מרן הגאון הרב שטיינמן זצ"ל. היה משבח מאוד הן את הנהגתו והן את יושר-הדרכותיו בספריו 'כאיל תערוג' והיה מבקש ממני לשאול את ספרים אלו כדי ללמוד בהם.

14. הוא היה מוסר למקורביו הדרכות שונות איך לחזק את הזולת, וגם הוא עצמו היה תדיר מטיף טללי חיזוק, ומזכיר לאדם ממי באה הפרנסה: "השלך על ה' יהבך", "מאן דיהיב חיי יהיב מזוני", וכיוצא באלו. פעם הוסיף מדברי החזון איש זצ"ל, שההשתדלות היא כמו 'מסמר', אם דופקים מדי חזק - הוא מתעקם. אם משתדלים פעמיים עבור דבר אחד - זאת כבר השתדלות מספקת. ישנם כל מיני חשבונות של יוצר בראשית שאיננו יודעים אותם, רק צריכים אנו להתחזק באמונה שהכל 'לטב עביד', השי"ת עושה מה שהכי טוב בעבור אותו אדם.

*

דעתו של ראש הישיבה בסוגייה הרגישה של לימודים אצל מורה שאינו 'משלנו' על מנת להתמקצע בפסיכולוגיה ולבצע טיפולים רגשיים

מרן היה ממש בוכה בלב שבור כשהיה משוחח בנושא הכאוב של רכישת 'תואר' (degree). "כמה בתים טובים נהרסו עקב כך! איום ונורא! זו בכייה לדורות!", והיה מוסיף: "שורש הבעיה, שחסר הרבה בחינוך שהמוסדות מעניקים לתלמידים. על המוסד להחדיר בחניכים את עמידת הגבורה של היהדות, כך שיחזיקו בה בתוקף עד שיגם פי יזקין לא יסור מִמְנָה". תמיד היה מתייחס בביטול לתועלת שבתעודות אלו, ושואל: "לשם מה צריך זאת?". הוא היה לועג על כך ואומר שאנשים עושים כדי שייתפסו בעיני עצמם ובעיני הבריות כגדולים, והמציאות היא שאין מכך תועלת משמעותית לפרנסה וכדו'.

"בפרט אצל נשים, כמה מגונה רדיפתן המתמדת אחר ה'קריירה' שלהן. הנשים רואות את עצמן משכילות ומלומדות, ובהתאם לכך הן חפצות ללכת להתלמד, הן משקיעות כל כך הרבה בלימודיהם, ואחר כל היגיעה הן מקבלות 'תעודה' שהיא חתיכת נייר, 'חספא בעלמא'.. אדרבה, שם יתבעו אותן לדין, כמה שנים בזכותן מזמנכן על חשבון הבית שלכן, על חשבון הבעל, ואז תשתוקנה מרוב בושה. "כמה גדול יהיה הבזיון שעם תעודה זו תעמודנה בפני בית דין של מעלה...". "הן רוצות לעשות 'השתדלות' אדרבה, שהן תעמודנה על 'מוסר'! זה יותר נחוץ להשתדלות שלהן".

הוא היה אומר ש'כל כבודה בת מלך פנימה' כולל גם את ההכנעה והכבוד כלפי הבעל, וזה ייתכן רק על ידי ההכרה במשמעות של אם יהודייה. גם אם הן נאלצות לעזור בפרנסת המשפחה, הרי יש הרבה מקומות טובים ונקיים ואין צורך לחפש באשפה. והעיד: "כאשר באו לפנייהן בעיות לטיפול, הוכח בשטח שאין להן את הכישורים הנדרשים לכך. גם אם הבינו את ההנחיות כיצד לפעול, ודקלמו כ'מעשה קוף' את מה שהכתיבו להן, זה היה בלי הבנה מעמיקה בנפש היהודית. ובכלל, תברר נא ותמצא שאותן נשים מאבדות את הקשר שלהן עם ילדיהן ומשפחותיהן, וכל רב וכל מי שמכיר אותן מקרוב יוכל להעיד על כך".

כאב לרבינו ראש הישיבה מה שנשים צדקניות אינן מרוצות בתפקידן, בעבודת הקודש שלהן - להיות 'אשת חיל עטרת בעלה', ולהשקיע את עצמה בחינוך הילדים ובהחזקת הבית. הן מסתכלות על תפקיד האם כמשרתת בבית, שמנקה ומבשלת, ואינן מסתכלות על כך במבט הנכון, שתפקידן גדול בדיוק כמו עבודת הכהן הגדול בקודש הקדשים ביום הכפורים! "איך הן בורחות מהזכות הזו שלהן, מואסות בזכייה להיות כדוגמת כהן גדול שמשרת בבית המקדש, שביתן הוא מקום השראת השכינה, ומחפשות מין 'קריירה' מזויפת".

ראש הישיבה היה טוען תמיד, שהמציאות מראה, שרוב הפסיכולוגים עצמם אין שלום בביתם, או שהם בכלל גרושים... היו רק מטפלים בודדים ממש שאליהם שלח תיקים, כאלו שאחזו שהם אכן אנשים תורניים ויראי שמיים, אשר מכבדים דעת תורה כמו שצריך. פעם שלחתי אליו אחד שידון עמו בנושא ששייך לטיפול בבעיית שלום-בית, ואחר כך סיפר לי אותו אדם: "ראש הישיבה ז"ל הסכים ששניהם יחד ילכו למטפל, רק בתנאי שהמטפל מכבד

דעת תורה - דהיינו שאם דעת תורה תאחז אחרת ממנו הוא יציית!', ואחר הוסיף תוך כדי דיבור: **"וגם בתנאי שהוא אינו עובר עם 'מעגל סגור'."**

הרבה פעמים אמר לי: "כאשר תבדוק תמצא שרוב המטפלים אינם מכבדים את הרבנים שלנו ואת השקפת העולם שלנו. בפרט אלו שיש להם 'ריאקציות' אחר שלמדו במוסדות חרדיים ולא זכו להצלחה, אלו מנסים בכל דרך להכניס בתוככי הציבור שלנו דעות כוזבות. אם צריכים ללכת למטפל - התנאי הראשון הוא לוודא שיש לו המלצה מרוב, ושהוא עתיד לכבד את דעת הרב הנ"ל בכל החלטותיו. יש שבוחרים בשיטות זרות שמנוגדות לדעת תורה, ועתידיים לתת על כך את הדין. כמו כן כשמדובר במטפלים שעוסקים בשלום בית, יש לברר היטב את מקצועיותו בתחום, כמה בתים הציל בפועל והחזיר את השכינה ביניהם."

לא הספיק לו כשאמרו לו שרוצים בתעודה כדי שיוכלו לעבוד באופן חוקי, וגם לא הסתפק בכך שלבעלי רישיון יש מעלה של 'מירתת', שחוששים להפסיד את הרישיון, ואמר: **"אין הכי נמוי, אבל לא לקבל נשים לבד! ומי שמעמיד גדרים, השי"ת יעזור שגם יצליח."**

*

פרקטיקה בסוגיית ההסתופפות בצל החכמים

זכיתי בס"ד להסתופף הרבה בקודש הקדשים, במחיצתם של גדולי ישראל שליט"א וזצוק"ל, ולהיות מקורב אצלם. אבקש לשתף קצת בריח ניחוח עשן הקטורת המיתמר ועולה שם.

בראש דבריי אציין לפירוש כלשהו בדברי חז"ל הידועים 'כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה'. לכאורה לא ברור - מדוע הוזכר כאן ה'גוף'? אלא, הגוף מרמז על האדם עצמו, על ה'אגו' שלו! טבע האדם מטה אותו לבחור לקחת הכל לעצמו, לדאוג רק להנאתו וטובתו, וזאת מלמדים אותנו חז"ל שאין טוב משיתוק האגו! מהפקרת עצמינו לכלל! וזאת למדים מהגדילה בין החכמים, כי כאשר שמסתובבים במחיצתם רואים בחוש את ההנהגה הזו, איך הם משתקים את הגוף והאגו שלהם לצורך אחינו בני ישראל. עלינו להתבונן בדרכיהם הטובים וללמוד מהם כיצד להתנהג.

*

כמובן, יש ענין של 'נשיאת חן', אבל חשוב לזכור שישנם כמה כללים פרקטיים בסיסיים איך עליך לבוא לפני ולפנים אל אחד מגדולי ישראל, ובפרט אם תחפוץ שיהיה לזה המשך. כיון שהזכרת את נושא זה אפרט לך קצת:

ראשית כל. היה נוטר סוד ונאמן!

שנית. גם גדולי ישראל הם 'נשמה בגוף', ויש להתחשב בכך. הבא לפנייהם רק דברים שישמחו את לבם. צרות הם כבר שומעים לרוב...

בנתיבות החינוך - הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י.

מאמר על ראש הישיבה דמאנסי, הרב משה גרין זצ"ל (לכבוד יומא דהילולא הג')

שלישית. במהלך השיחה אל תחשוב על עצמך, וגם לא לשלוט על אי-מי! רפז את כל מעייניך במטרה אחת ויחידה: להיות לאחיעזר ואחיסמך מתוך עין טובה.

ורביעית. חז"ל מזכירים בפרקי אבות את 'נשיכתן' של תלמידי חכמים, שכל דבריהם כגחלי אש. חשוב להתרגל שאם הוטחה כלפי המקורב איזו אמת באופן חד וישיר, לא יקח זאת ללב באופן אישי, אלא יבין שקיבל את ה'מנה' בגלל שזכה להיות מקורב. פעמים שהלחץ הנובע ממשא-הכלל בא לידי ביטוי דווקא ביחס כלפי המקורבים.

(בנוסף למאמר זה, ראה כתבה נרחבת ב'המבשר' תורני לפרשת צו הגדול תשפ"ג)

*

לתגובות, ולייעוץ והדרכה בענייני חינוך ושלום בית: Achdus123@gmail.com

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

למה שבת 'הגדול'?

נזכרים בערגה כאשר רבינו ה'פני מנחם' זי"ע דרש טעם מחודש לקריאת השם 'שבת הגדול'. הרי בשבת זו, שבת שלפני חג הפסח, רגילים אנשים לא לאכול את סעודות השבת ב'סלון' הביתי המכובד והקבוע, כי אם במטבח, בפרוזדור או במרפסת. לא משתמשים כל כך בכלי השבת הנאים והמשובחים. וכל כך למה? היות וכבר מתכוננים ונערכים לימי חג הפסח הקרב ובא, מנקים וממרקים, מצחצחים ומצניעים, והשבת, כביכול, מפנה את הדרך לחג הממשמש ובא. שבת זו כולה אומרת 'ויתור!' מותרים לאחר! רבינו זי"ע נשא קולו בהדר "כל המותר הוא הגדול!"

ימי מועד בכלל, וימי חג הפסח בפרט, הם הזדמנות לעורר בקרב ילדינו את ענין הרגישות לזולת, הרגשת האחר, ויתור ו'עין טובה'. משתפים את הילדים הקיום ההלכה של 'מתן קמחא דפסחא', ודאגה לחלש. **בטור** מובא מדרש כי ג' הרגלים הם כנגד ג' האבות. חג הפסח שהוא כנגד אברהם אבינו, שהיה מיוחד בגמילות חסדים והכנסת אורחים.

עיקר ה'חסד' היא ויתור, לתת מעצמי, להעניק משלי, בגוף, בממון ואף בנפש - לחלוק עם אחרים את מה שהקב"ה חֲנַנִי. להרגיש את האחר, לחשוב עליו, להשתתף בתחושותיו, להיכנס לנעליו. נְגָאֵל באמת - כאשר נְגָאֵל אחר עמנו.

בשלהי מלחמת העולם השנייה נתקבצו פליטים רבים בבוקרשט בירת רומניה. ערב פסח תש"ה, הגרמנים טרם נכנעו בפועל, אך המערכה כבר הוכרעה לטובת 'בעלות הברית', ובבוקרשט, תחת שליטה סובייטית, החלו אחב"י להתאושש ולשקם הריסות חייהם. **האדמו"ר רבי אליעזר זוסיא מסקולען** החל לקבץ סביבו יתומים ופליטים, להפיח בקרבם אידישקייט. הגיעו משלוחים של מצרכי יסוד, ובכללם מצות, אך האדמו"ר התאמץ להשיג קמח נקי ולאפות בעצמו כמות מצומצמת של 'מצות שמורה' כדת וכדין. הוא הודיע לרבנים בסביבה שניתן לקבל אצלו 'שלש מצות למהדרין'.

כשבוע לפני החג בא בנו של האדמו"ר רבי ברוך מסערט-ויזניץ אל הרבי מסקולען, ומבקש עבור אביו שש מצות. הצדיק ר' אליעזר זוסיא ענה שהכמות מוגבלת, והרי הציע שלש מצות בלבד לכל רב. "אבא יודע את זה, ובכל זאת מבקש לקבל שש מצות" אומר רבי משה, בן האדמו"ר. למרות הדחק, משגר הרבי מסקולען שש מצות לרעהו האדמו"ר.

בערב החג בא רבי משה אצל הרבי מסקולען ומחזיר לו שלש מצות. "איני מבין, הרי אביך צריך שש מצות!". ורבי משה ממשיך "אבא שואל האם לעצמך נותרו מצות-שמורה?". עונה הרבי "איך נשארו לי? הביקוש כה רב! את הכל חילקתי לאחרים!". מחייך רבי משה "אבי צֶדֶק באומרו שהנך 'גדול' וכך יקרה. הנה, שלש מצות ביקש ושמר **עבורך!**".

רבותינו צדיקי הדורות זי"ע ומאורי דורנו שליט"א מלמדים ותובעים 'תן מעצמך'! חשוב על הזולת, הבט בו בעין טובה! יש מיליון סיבות לצבור, לאגור, לחסוך, לחסום, למנוע, לשלול ולהרחיק, **ויש סיבה אחת מנוצחת לתת**, להעניק, לוותר, להטיב, לאהוב, להכיל ולחלוק: מפני שזוהי דרך היהדות! רחמנים ביישנים וגומלי חסדים! בני אברהם אבינו שהתפלל על אנשי סדום, מוחל למלך פלשתים, מציל את לוט, ואף מכניס ערביים הביתה בחג הפסח! בנביא יהושע חז"ל דרשו את הפסוק (יהושע י"ג ט"ו) 'הָאָדָם הַגָּדוֹל בְּעַנְקִים - זֶה אַבְרָהָם אֲבִינוּ' (ב"ר פי"ד ועוד). **הוא גדול! המוותר גדול!**

בבריאת העולם מצאנו 'שני גדולים': **וַיַּעַשׂ א' אֶת שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים**. רש"י מביא מחז"ל "שנים נבראו, ונתמעטה הלבנה על שקטרגה 'אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד'". לכן ממשיך הפסוק **אֶת הַמְּאֹר הַגָּדֹל לְמַמְשָׁלַת הַיּוֹם וְאֶת הַמְּאֹר הַקָּטָן לְמַמְשָׁלַת הַלַּיְלָה**. ויש להבין, הרי הלבנה צדקה בטענתה, ומדוע נענשה? אמרו חכמים כי טעתה! **מלכים אינם משמשים יחד**, אך שמש וירח אינם מלכים, הם **משרתים!** עושים רצון קונם! ממלאים שליחות!

כאשר זוכרים את תפקידנו בעולם, הן בבית והן בעבודת החינוך, איננו מלכים, איננו נשאים, אנחנו חיילי ה' בתפקיד! בדרך זו נחנך ילדינו: נתינה, ויתור, אהבת הזולת **ללא התחשבנויות**. זה רכיב מרכזי בזכר ליציאת מצרים, שהרי אילו היה הקב"ה דן אותנו לפני מצבנו, הרי היינו נותרים, אנו ובנינו ובני בנינו שם במ"ט שערי טומאה. הקב"ה הוציאנו כפי שהיינו, שקועים בע"ז! **'קדש ורחץ'** קודם קידש אתנו **'וְאַרְשָׁתֶיךָ לִי לְעוֹלָם'**, ורק אח"כ רחצנו וטיהרנו מטומאתנו.

נצא לחרות אמיתית "בשלימות"! וזאת כלשון הרמב"ם 'נפרוק מעל צווארנו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם', נשתחרר מ'מוסכמות' עקרות ו'שעבודים' ריקניים. עין-טובה לזולת 'מגדילה' אותנו, מילה טובה 'מעצימה', נזכור בימי 'שבת הגדול' לוותר ולאהוב, כפי שקוראים בשבת זו **"עבדים היינו... עד לכפר על נפשותינו"**... כשנזכור את ראשיתנו ייטב לנו באחריתנו, לשמור על נפש גדולה, נקייה מ'חמץ' - התנשאות וגאווה 'המקטינות'...

*

למה ה' ברא חמץ?

אב מסביר לבניו בליל הסדר כי התורה הק' ציוותה 'שבעת ימים תאכל מצות', כי חמץ רומז ליצר הרע המחטיא את האדם, על כן יש לבערו כליל. הוא מוסיף דברי רבינו השל"ה הק' שחז"ל יַעֲצוּ "אם פגע בך מנוול זה - משכהו לבית המדרש" כי אש התורה מכלה את יצה"ר, ולזה רָמַז רבי יהודה "אין בעור חמץ אלא שריפה". **שואל בנו הצעיר** "אבא! היות יצה"ר גרוע כל כך, מדוע, אפוא, 'בכל הלילות אוכלים חמץ ומצה'? שחמץ יֶאָסֵר לגמרי, כמו חזיר!". כל המסובין משתתקים מול שאלת הבן. **שאלה מצוינת!** האב משיב שאינו יודע, ולא רוצה לדחותם בתשובה לא-אמיתית, (אכן, זו תשובה נהדרת, לבינתיים!) ואי"ה בעלותו לקבל פני רבו בימי הרגל ישאל אותו, ובשבת חוה"מ ימשיכו בס"ד לדון בכך.

בסעודת ליל שבת חוה"מ, פונה הילד לאביו ומתחיל לשאול "אבא, זכרתי לשאול...", אביו עוצרו "וכי רק לך מציקה שאלה זו? מהרגע ששאלת - זה לא יוצא לי מהראש! מילדותי אני יודע שחמץ אסור ב'משהו' שזה דומה ליצה"ר, ולא חשבתי על שאלתך הרצינית! כעת ששאלת - זה מעסיק גם אותי מאוד!". "אבא! שאלת את הרבי? מה הוא הסביר?".

האב פותח ומסביר לבניו ולבני ביתו. "שאלה זו ששאלת, בני היקר, כבר נשאלה בזוהר הק' (תצוה!) אין אנחנו מבינים את כל העומק, הלוואי ונוכה לך, אך אסביר לפי הבנתנו. הקב"ה ברא בעולם "טוב ורע", ותפקיד האדם בעולם לברור את הטוב מתוך הרע. המשימה היא לקחת את החלקים הטובים שטמונים ברע, וגם על ידו להתקרב להקב"ה, כפי שאמרו בזוה"ק (תרומה) עה"פ וְאֶהְבֶּתְּ אֶת ה' אֵל פְּכֹל לְבַבְךָ - בשני יצריך! כל מהות 'שכר ועונש' מבוסס על 'עבודה' זו.

בכל ימות השנה חיים עם יצר הרע! מתמודדים ונשמרים, וגם מנצחים וזוכים. הקב"ה צוה שבימי הפסח יתנורו כליל מחמץ, נתקדש בכוח יצר טוב בלבד, ונלמד איך 'להסתדר' אח"כ גם עם יצה"ר. עוד נא' בזוה"ק, כי בימי ספירת העומר 'עובדים' ומתקנים, וכשמעפילים לפסגה בחג השבועות, מביאים 'שתי הלחם' מן החמץ! גם יצר הרע זוכה לתיקון!

אף בקרבן פסח מרומז יסוד זה, תחילה יש להיבדל מהרע לגמרי, ובהמשך לדעת להתמודד אתו. בתורה יש כללים לאכילת הפסח, כנלמד בפ' איזהו מקומן: "הפסח אינו נאכל אלא בלילה... אלא עד חצות... אלא למנויו, ואינו נאכל אלא צלי". מדוע רק קרבן פסח חייב להאכל צלוי? מבאר רבינו המהר"ל מפראג (תפאר"י פרק ס) שכאשר מבשלים בשר במשקה, במים או בייץ, במי פירות או בציר ירקות, הבשר מתרחב ומתפתח, וסופח אליו את מגוון הטעמים. ואילו בשר צלוי על האש נסגר ונאטם, מתכווץ ופולט. הוא נעשה קשה מבחוץ ושומר על טעמיו הטבעיים הפנימיים בלבד.

ביציאת מצרים, בה התגבשונו ל'עם', לימד הקב"ה כי יש להיסגר כליל מול תערובות העמים, לחסום עצמנו מכל-וכל מול טעמיהם ודעותיהם. בתקופה הראשונית, 'תחילה' למקראי קודש, יש להקפיד על בדלנות מוחלטת. עדיין זקוקים לזיכור, לעיצוב זהותנו. וזה הרמז בקרבן פסח - צלי אש. אטומים מהכרת דעות חיצוניות, סגורים למחשבות אחרות.

עם זאת, מצאנו קרבן אחר שדווקא מצוה לבשלו וכך לאוכלו - קרבן 'איל נזיר'. הנזיר המסיים תקופת ימי נזרו, מגלח שערו ומביא קרבנותיו. את ה'איל נזיר' יש לבשל, כמו שהתורה אומרת וְלָקַח הַפֶּהֶן אֶת הַזֵּרַע בְּשֵׁלָה מִן הָאֵיל. ללמד בא! בתום תקופת נזירות, קְדָשִׁים או שְׁנָיִם בהם התכנס ונשמר מכל טומאה, התבדל מתאוות העולם (עי' ראב"ע עה"פ איש כי יפליא לנדור נדר נזיר), זוכה ופיתח 'חסינות רוחנית' מסוימת. הנזיר נעשה שמור ומקודש. כעת יאכל בשר מבושל! הוא יכול לקרב אליו 'דברים אחרים' בזהירות מבלי שיפגעו בו. הוא למד לחיות עם יצר הרע. לברר הטוב מתוך הרע.

בעשרות שנות חיינו הראשונות דומים אנו ל'יוצאי מצרים'. רק 'צלי אש'! סגירות ובידול מדברים חיצוניים. שומרים מרחק מוחלט מחמץ-יצה"ר. נזהרים מאוד מחידושים

טכנולוגיים מסוכנים, אך יודעים שלא יצר הרע ברא כלים אלה, אלא הקב"ה, 'המחדש בטובו בכל יום תמיד'. יש מי שזוכה ולומד לחיות בעוה"ז כראוי. לא יצה"ר ישפיע עליו - אלא הוא ינצל וימנף אף כוחות אלו לטובה ולקדושה. לחיות כמו נזיר **שממשיך** בקדושתו, נאכל חמץ - מבלי שנחמיץ.

חז"ל אמרו שיעקב מסר ליוסף 'כל מה שלמד משם ועבר'. ומה עם תורה שלמד מאבותיו, אברהם ויצחק? אלא, לפני צאתו לבית לבן קיבל יעקב משם ועבר איך להתמודד עם חיי גשמיות. איך לקדש ש"ש בבית רשע טמא. זאת מסר יעקב לבנו אהובו! **יוסף הצדיק הוא תחילת 'סיפור מצרים'**. מצרים הטמאה היא ההכנה לקבלת התורה וארץ ישראל!

הנושא עמוק ומורכב. אשרנו שיש לנו ממי ללמוד איך חיים בדרך הנכונה, להתעלות דווקא מעל קשיי היצר. יהי"ר שנוכה בימי החג להתקדש, שהרי אחרי פסח שָׁבִים ל'שדה הקרב', לחמץ. נשכיל איך 'לאכול' את יצה"ר כראוי".

*

עַת סְפוּד וְעֵת רְקוּד

רבה של וורשא, הג"ר דוד בעריש מייזליש, זכה ל'שני שולחנות'. היה מגדולי סוחרי העץ בארצו, אך את מלאכתו עשה ארעי. פקידיו הפעילו עסקיו כשהוא מקדיש חייו לתורה. בעושרו הרב החזיק ישיבה בביתו ובחורים מופלגים התאספו מרחבי המדינה ללמוד תורה מפיו, וכל מחסורם עליו. 'הצאר הרוסי' נזקק לקורות עץ משובחים רבים לבניית ארמון. הוא חתם חוזה ענק עם הרב שהתפרסם בהגינותו ובאיכות סחורתו. כדי לעמוד בחוזה הגדול נטל הרב הלוואה גדולה מבנק בצרפת, שהכירו אף הם בשמו הטוב ויושרו, ורכש שלש אניות משא להובלת גזעי העץ מיערות פולין לרוסיה.

ויהי היום, הרב מוסר שיעור, ומזכירו האישי מקבל בשורה נוראה. גושי קרח חסמו את נתיבי השייט - ושלש האניות נתקעו בקרח. האוניות וכל סחורותיהן טבעו במעמקי הנהר. אין קורות עץ. יש חוזה. אין ספינות. יש חוב גדול לבנק.

איך יודיעו על כך לרב? איך מברשים לאדם שכל הונו ירד למצולות? המזכיר ביקש עזרת תלמיד שנודע כפיקח בעל תושיה. בתום השיעור פנה לרבו: 'למדנו רבינו. המשנה אומרת 'חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה'. אני מבין שצריך לברך את הקב"ה, אך כיצד ניתן לברך על הרעה?'. השיבו הרב מיניה וביה "כשמאמינים בהקב"ה □ יכולים לעשות זאת!". המשיך התלמיד לשאול 'היאך יכולים לברך באותן הרגשות הלב? כשם שמברך על הטובה?' הסביר הרב 'מתבוננים כי מאת ה' לא יצאו רעות, והכל לטובה, וכך מברכים בלב שלם ושמח. הוסיף התלמיד 'לפני מספר חודשים ראיתי את הרב רוקד בנישואי נכדו. הרב רקד בכל כוחו בהודיה לה' על הטוב כי לא כלו רחמיו. וכעת ילמדנו רבינו, בבוא בשורה רעה האם גם חייבים לרקוד ולשמוח כמו בחתונה?' חזר הרב והסביר, 'בהישמע בשורה רעה יש לעצור ולחשוב, להגביר את האמונה ותחושת קרבת אלוקים, ואזי - יברך על הרעה תוך שמחה וריקוד!'. פנה התלמיד לרבו רבי! תתחיל נא לרקוד.

הספינות שלך עם הסחורה היקרה שעליהן, טבעו ואבדו...'. הרב שמע, נפל והתעלף! כשנעור, אמר בכנות ובישרות לב 'קל לומר את מה שאמרת, אך כשזה מגיע למעשה' זה קשה מאוד...!'

בפרשתנו נלמד על מיתת בני אהרן. ומהי תגובת אביהם? 'וַיִּזְוּ אֶהֱרֹן'. שותק. מקבל גזירת ה' בדומיה. בעלי הדרוש ביארו הבדל בין 'שתיקה' ל'דומיה'. שתיקה היא **חיצונית** מהשמעת דיבור, קול ותנועה, דומיה היא **פנימית**. אהרן לא עצר את בכיו החיצוני בלבד. אמונה ודביקות בה' השרו בקרבו דומיה מוחלטת, בשקט הלב, ומרגוע נפשית פנימית.

לא באנו ביריעה מוגבלת זו 'לדבר' על דרגת 'שתיקת' אהרן. לא באהרן הכהן עוסקים, אלא בנו, **למדרש ולא למעשה**. כמחנכים אנו חולקים עם תלמידינו זמני שמחה, ואף ניצבים לימינם ברגעי אבדן ומשבר רח"ל. ברגעים הקשים הם זקוקים לנוכחותנו, ולא דווקא למילים. נחלוק עמם את השתיקה המביעה, הדממה הגועשת. חבריו של איוב 'שתקו' יחד אתו שבעה ימים עד שבאה עת הדיבור. יש רגעים שהנפש מייחלת לשקט חיצוני כדי שתוכל להאזין לעצמה.

יש תגובה טבעית להתרחק ולהשפיל עיניים מול אדם האפוף ביגון ואבל. מצוי ואדם חוזר לכולל ולמקום עבודה בתום ימי ה'שבעה', והוא חש שמתרחקים ממנו. אין זה מתוך שלא איכפת לנו, חלילה, אלא משום שלא יודעים מה לומר. חושבים במבוכה 'מה אומרים?'. הבה נלמד להכניע נטייה הטבעית שלנו - הצורך לְדַבֵּר. נלמד להזדהות ע"י שתיקה. הַיָּנְנִי. אני אתך. ישנם 'יודעי נוחם' מלומדים בדיבור עם אבלים, מה ואיך לומר. לאחרים זה 'עת לחשות'. 'אין שתיקה אלא תנחומין' (אבות דר"נ פי"ד). חשוב להגיע, להניע ולניד ראש, ואף לומר 'אינני יודע מה להגיד...'. פשוט וַיִּזְוּ.

שח לי גברא רבא שרח"ל התנסה בניסיון המר של שכול הבנים. בנים, בלשון רבים. "רבים וטובים באו לנחמני. שוב ושוב שמעתי גם רבי יוחנן איבד עשרה בנים... החידושי הרי"ם... הרבי מקלויזנבורג שיכל בשואה את אשתו וכל אחד עשר ילדיו...'. מילים אלה נאמרו לי מתוך כוונה טובה וחמה, ניסו לחזק ולעודד, אך עבורי היו המילים כמדקרות חרב... וכי אני בדרגתם? וכי יש לי רוח-הקודש וכוח התורה כמו להם? הם היו מסוגלים להתמודד! אך מה אני...?"

אמנם, רבי יוחנן היה מנחם ומראה 'דין גרמא דעשיראה ביר' (ברכות ה:), משום שהוא **עצמו** חווה אבדן ושכול. אחרים יקיימו הדרכת חז"ל 'אגרא דבי טמיא - שתיקותא' (ברכות ו:). על הפסוק דום לה' וְהִתְחַוֵּל לוֹ (תהלים לז) פירש"י 'המתן לישועתו'. נצפה ונייחל לישועת ה', להשתתף רק בשמחות, ואז נקיים 'אגרא דבי הילולא - מילי!'

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ

123ymm@gmail.com

חידות

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'

שתי חידות בענייני דיומא!

להזמנת ברכות מחורזות ניתן לפנות דרך מערכת אספקלריא (לבקש עריכת 'פתשגן הכתב')

*

חידה ראשונה:

ללילה מבשלים ואוכלים

רק שלא לומר

ואת חבירו צולים

ולבוקר נשמר

*

חידה שנייה:

מתוך אכילה ושתיה

הוא שבת ונתלה

ולזכר הסעודה השניה

עושים סעודה גדולה

פתרון חידות 'פתשגן הכתב'

פתרון חידה ראשונה: בשר

גם לליל הסדר מבשלים בשר כי יש מצוה לאכול בשר גם בליל הסדר, אבל לא צולים אותו

לא לצלות- שו"ע סי' תע"ו, א' ומג"א ומשנ"ב שם.
לאכול בשר- מג"א סי' תקמ"ו סק"ד ושעה"צ שם סקט"ו.

*

אסור לומר שמבשל את הבשר לליל הסדר
שו"ע סי' תס"ט, א'.

*

את הזרוע צולים ולא מבשלים
שו"ע סי' תע"ג, ד'.

את הזרוע אוכלים רק בבוקר
משנ"ב סי' תע"ו סקי"א וסי' תע"ג סקל"ב.

*

פתרון חידה שנייה: סעודה שעושים בט"ז ניסן לזכר הסעודה של אסתר שבו נתלה המן הרשע

המן נתלה מתוך המשתה שעשתה אסתר
אסתר פרק ז'

*

רמז לדבר 'וישבות המן ממחרת', כלומר, שהמן הרשע 'שבת' ונתלה ממחרת יו"ט ראשון של פסח

פמ"ג ומשנ"ב סי' ת"צ.

*

לזכר המשתה והסעודה השניה שעשתה אסתר המלכה
מרבים בסעודה ועושים סעודה גדולה יותר מהרגיל בחול המועד
מג"א סי' ת"צ בשם השל"ה

חידה לליל הסדר ופתרונה בצדה / ישראל אברהם קלאר

החידה: 'מה נשתנה!'

ערוך השולחן מוזגין כוס שני

מה נשתנה יתפעם בני

ולמה, כי אם למה אז למה

עד מה פטר למה נעלמה

*

הן שהוא כלאו, כה ודאי ייאמר

ובפרט אם גם הבן כך יזמר

יש דברים בגו כבר קבע

שאלת חכם חצי תשובה

*

השאלה מתקדשת בקדושת הגויל

ואף הקונטרס שמא יצעד בזה השביל

כי כשנבין השאלה עוד לא אוכלים

כנראה הארבעה רק מתפעלים

*

מכאן תבוא ישועה אף ביד חזקה

ואומר הקורא אמירה זכה

אכן יש שיאמרו גם מזה אל תנח

הבן עצמו ישאל במלוא מובן המונח

*

כך גם מנהג בתי ישראל

קוראים כולם כדברים האל

ביד רמה ודאי ישלחם ויגרשם

משמעות זו לא מן השם

*

אבות אכלו בוסר ותקהינה שיני בנים

ומדוע מה ממה כה שונים

יש שאמרו גם כאן זה מתאים

מה העדות והחוקים כמה נפלאים! [פתרון החידה - המאמר להלן].

*

פתרון החידה: אודות הפירוש ש'מה נשתנה' הוא בסימן קריאה...

ערוך השולחן ...

ה'ערוך השולחן' (תעג ס"ק כ"א, וכן בהגש"פ 'ליל שמורים' שלו) מבאר את 'מה נשתנה' בצורה מעניינת, שאינו לשון שאלה אלא קריאת התפעמות, כמו 'מה רבו מעשיך!' וכדומה, וראיה לכך: שאם לא כן למה נעלמה הלמ"ד הפותחת את המלה 'למה' עד שנשאר 'מה'?

*

הן שהוא כלאו...

אכן, בודאי גם לפי פירוש זה בעצם מונחת כאן שאלה, על דרך "יש הן שהוא כלאו", שמתפעם משינויי הלילה ומבקש להבין מה טמון בהם. ובפרט אם גם הבן אומר את מה נשתנה במנגינה כזו של התפעמות [שיש צד לומר שדוקא מי שאומר לעצמו, ראה להלן]. ואם כן יבואר ששאלת חכם חצי תשובה, שהבן כבר קבע שודאי יש דברים בגו, טמון דבר מה מאחורי השינויים הללו, ורק שואלנו מה באמת מונח פה.

*

השאלה מתקדשת...

השאלה אם כן לא נאמרת בפירוש, וכמו הגויל - הנייר החלק שבין האותיות שבקלף [שקדושת הגויל גדולה מקדושת האותיות]. ואף הקונטרס, רש"י ואיתימא רשב"ם [שניהם], שמא כך הבין, שהלוא אם כפי שפירש הקונטרס שהשאלה היא שהרי עוד לא אוכלים ומדוע כבר מוזגים כוס שני, הרי שאלה זו אינה ממניין ארבעת הקושיות, ונצטרך לומר כנ"ל שארבעת הקושיות אינן אלא התפעמות משינויי הלילה, ולכן יתכן שהשאלה עצמה היא אחרת.

*

מכאן תבוא ישועה...

ומכאן יבואר גם בדברי הרמב"ם [בספרו 'היד החזקה'], שלשונו 'וכאן שואל הבן ואומר הקורא מה נשתנה' הוא אמירה זכה, שאכן גם הקורא לעצמו אומר מה נשתנה, ולכן גם אמר בלשון 'ואומר' שהוא אמירה ולא באופן של שאלה, אכן יש שאמרו בדברי הרמב"ם שלא סבר שתמיד מה נשתנה הוא לשון התפעמות כדברי ערוך השולחן, אלא 'אחוז בזה

וגם מזה אל תנח ירך', שני הדברים נכונים, שהבן עצמו כשאומר מה נשתנה גם 'ישאל' במלוא מובן המונח, כלשון המשנה והרמב"ם 'וכאן הבן שואל', ורק הקורא לעצמו אומר זאת אך בדרך אמירה של התפעמות.

*

כך גם מנהג...

כך גם מנהג בתי ישראל שכולם קוראים מה נשתנה, גם הקוראים לעצמם, אמנם הרמ"א [יד רמ"א] ודאי לא יסכים איתם, שסובר שהקורא לעצמו מתחיל רק מ'עבדים היינו', ולדבריו צריך לומר שמשמעות זו ל'מה נשתנה' - לשון התפעמות - אינה נכונה.

*

אבות אכלו בוסר...

הרשע כששואל 'מה העבודה הזאת לכם - ולא לו' דינו ב'אף אתה הקהה את שיניו וכו'", ואילו הבן החכם על שאלתו 'מה העדות והחוקים אשר ציוה ה' אלקינו אתכם' אין מקהים את שיניו, ומהו החילוק בין שאלותיהם 'מה?' יש שאמרו (הגדת 'מים עמוקים' בשם אביו, ו'מנהג אבותינו בידינו') שגם כאן יתאים הביאור האמור, ש'מה' בדברי החכם כלל אינו לשון שאלה אלא לשון התפעמות 'מה העדות והחוקים', חוקים כה נפלאים ציוה ה' אתכם, ובודאי שכוונתו טובה.

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת

הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב

דף ג: בהם ולא באחיכם. ופרש"י שהכוונה שרק בהם מותר עבודת עבד אבל לא באחיכם ובפשטות קאי על ע"ע שאסור לעבוד בו עבודת עבד כגון להוליך כליו למרחץ, וצ"ב דהא זהו פסוק מפורשת בסוף פ' בהר לא תעבוד בו עבודת עבד, ואם נימא דהוי לאו ואיסור עשה [עי' בתוס' שאנץ] א"כ מאי ההמשך בגמ' ור"ע באחיכם מסיפא דקרא נפקא ובאחיכם בני איש באחיו לא תרדה בו בפרך, וביותר תמוה דהאיסור של רדייה בפרך היינו שלא לצורך כמבואר ברש"י עה"ת ואין זה קשור עם האיסור של עבודת עבד ואולי כוונת רש"י עבודת עבד היינו רדייה בפרך שזהו הדרך לעשות עם עבדים, אבל א"כ צ"ב תי' של ר"י איידי דכתיב ובאחיכם ועי' בתוס' שאנץ ויל"ע, והנה עצם האיסור שאסור לעבוד עם ע"ע עבודת עבד או עבודה בפרך עי' במג"א סי' קסט' א' שכתב דבבן חורין ליכא הך איסור כגון בפועל שהשכיר עצמו לעשות עבודות של עבד [כגון שמשמש זקנים] ועיין בחת"ס שם שלמד שהאיסור בע"ע היינו אם רוצה לכפות על כך וזהו שחידש התורה שכל זה אינו בכלל בזכות עבודת שקנה, ומדבריו משמע שגם בע"ע אם העבד יסכים לכך יהא מותר לעשות עבודת עבד אבל מדברי הר"מ פ"א עבדים הל' ז' כתב בד"א בע"ע מפני שנפשו שפלה במכירה אבל ישראל שלא נמכר מותר להשתמש כעבד שהרי אינו עושה מלאכה זו אלא מרצונו ומדעת עצמו ומשמע שבעבד אפילו אם עושה מרצונו אסור מפני שנפשו שפלה.

דף ד. וכמה שיעור סתירה. והנה בגמ' מבואר שכל אחד בעצמו שיעור וצ"ב דהיאך אפשר לשער בדידיה והא מכיון שבשאר אנשים יכול ליקח זמן קצר יותר מזה למה לא יהא אסורה, והנה בחי' הגרי"ז כתב שזהו מצד שיעורין הלכה למשה מסיני אבל צ"ב דהיאך אפשר לשער בדידיה אם ניתן שיעור למשה בסיני, ועו"ק לפי מה דאיתא דלא שייך מ"ח בדבר שניתן למשה מסיני, ועוד צ"ב דבגמ' מבואר לפי מהלך א' דבן עזאי הגם שלא נשא אשה ידע מסוד ה' ליראיו דהא תורה לא בשמים והיאך אפשר ליתן שיעור מכח זה [ובאמת הר"מ פסק כשי' ר"ע ואולי משום דתלוי בלשונות הגמ' אם הוי מכח סוד ה'] ואם הוי שיעור של מציאות אז לא קשה דעי' בשבת דף קח. לענין עור של דגים אם פסקה זוהמתן דמבואר שאליהו יכריע וכתב שם המהר"ץ חיות דדבר שהוא תלוי במציאות לא נאמר תורה לא בשמים היא, אבל קשה דמאי שייך מ"ח בזה מכיון שיש הרבה סוגי אנשים ואולי נחלקו מהו הסתמא דבני אדם ואם זהו הסתמא אז התורה קבעה השיעור לפי זה אבל עדיין צ"ב דמאי שייך כל אחד בדידיה דמי יימר שהסתמא נקבע כמהו, והנה עצם הדבר דמי סוטה מתיר האיסור אינו נחשב לתורה בשמים דכל האיסור לא ניתן רק עד שתייתה אבל לקמן דף ו. מבואר שאפשר להחזיק עדים לשקרנים ע"י בירור המים וצ"ל שכיון שנכתב בתורה שהבי"ד יש להם לסמוך על זה אין זה נחשב לתורה בשמים.

דף ה. לא מיניה ולא מקצתה. ובפשטות משמע שחולק על האמוראים דלעיל דת"ח צריך שיהא לו אחד משמנה בשמינית [ועי' מהרש"א דזהו אחד מסד' פחות מגס] ועי' במאור הגדול להגר"א פ' וישלח שכתב דשמיני בשמינית היינו פרשה שמיני ופסוק שמיני והיינו הפסוק דקטונתי מכל המעשים, ועיי"ש שהביא מהרעק"א שמרמו גם על הקפיטל השמיני בתהילים ופסוק השמיני תמשליהו במעשה ידיך וגם בהמות שדי עיי"ש, ובאמת כבר כתבו דמזה שנתן על הר סיני ולא על מישור או עמק מוכרח דצריך שיהא לו קצת, והנה הר"מ בפ"ב דיעות הביא הך דלענין גיאות צריכים לילך בקצה האחרון ואפילו משהו אסור וכתב שם הגהות מיימנות דהר"מ סובר שחולקים ופסק כהך מ"ד, אבל מדברי רש"י ד"ה לא ממנה משמע שלומד שאין כאן מ"ח דכתב לא יחפוץ אדם לא בכלה ולא במקצתה והיינו שהאדם צריך שלא יחפוץ כלל ויהא שפל בעיני עצמו לכלום אבל כדי שיהא דבריו מתקבלים ושלא יהא קלי ראש מזלזלים עמו צריך בהכרח צריך לנהוג בעיני אדם עם שמיני בשמינית.

דף ה: אל תדברי ונסתרה עדיין מותרת. ועי' ברעק"א דהקשה דהא הגמ' מסתפק לקמן דף כה. אם עוברת על הדת יש איסור לקיימה והא כאן עברה על איסור יחוד, וכבר האריכו האחרונים בזה אם הסתירה בסוטה תלוי בזה שעברה איסור יחוד או שאפילו באופן שליכא איסור יחוד כגון בעלה בעיר מכיון שעברה על קנוי שלו שלא תתייחד עמו נאסרת, והביאו ראייה מברכות דף לא: שחנה אמרה שאלך ואסתתר כדי שיהא לה בנים, ולכאו' צ"ב דהא תעבור על איסור יחוד ולפי הנ"ל ניחא שתלך באופן שלא תעבור על איסור יחוד כגון בבעלה בעיר ועיי"ש בפנ"י, שו"מ ברש"ש כאן שהאריך בזה.

דף ו: קדש הקומץ ולא הספיק להקריבו עד שמת הוא או שמתה היא ה"ה ככל המנחות ותשרף. ופרש"י דמש"ה נשרפת דאין שום סיבה להביא המנחה מכיון שכל המנחה אינה אלא להתירה לבעלה [והגם שמתיר לבועל, ולהאשה לאכול בתרומה צ"ל שהעיקר בודאי הוא להתיר לבעלה ורק מכיון שנתברר מותרת גם לשאר דברים ועי' ברש"ש] ומה"ט כתב רש"י דלשון הגמ' כיפרה הוא לאו דוקא, ומבואר מדבריו שאין המנחה באה בכלל לכפרה, ולפ"ז לכאו' לא קשה מה שהקשו בתוד"ה דכי דהקשו דלמה אמרי' כאן דאם נתברר דא"צ הוי הקדש בטעות דמ"ש מאשם דלא הוי טעות ולפ"ז לכאו' לק"מ דשם מביא הקרבן לכפר ולהגן מן היסורים עד שיתברר משא"כ הכא דכל הקרבן אינו אלא רק להתירה לבעלה, ובזה מובן שהבעל הוא שמביא המנחה ואם הוא כהן יש להמנחה דין כמנחת כהן וכמבואר לקמן כג. אלא דיש לעיין מקידושין דף לו: שהאשה עושה התנופה שהיא הבעלים של הקרבן ומשמע שהגם שהבעל הוא המביא, אבל הכפרה והרצוי הוי לאשה והיא המתכפרת ומש"ה צריכה לעשות תנופה אבל זה דלא כדברי רש"י שכל המנחה אינה לכפרה רק להתירה לבעלה וע"ע ברש"ש ויל"ע בזה.

דף ז. ומוסרין לו שני ת"ח שמא יבוא עליה בדרך. ופרש"י שצריך להשקותה בירושלים. ומשמע שהטעם הוא שאם יבוא עליה בדרך לא יהא המים יכולים לבדוק ונמצא שם שמים נמחק לבטלה וכ"כ רש"י בקידושין פ:, ומה שהגמ' מדמה לענין איסור יחוד היינו רק אם יש חשש שיבוא עליה, ובזה נחלקו אם דומה לנדה דליכא איסור יחוד מטעם דאין לחשש

שמה יבוא עליה, ובוזה מובן שבי"ד מוסרין לו שני ת"ח שמוטל על בי"ד, ועי' בכל זה באבי עזרי סוף הל' איסורי ביאה, ובחזו"א בהערות שם הקשה דא"כ מהו כוונת ר"י מה"ת האיש מביא את אשתו ואולי שכיון שרואים שהתורה לא חשש על זה א"כ כמו כן אין אנו צריך לחשוש ע"ז, אבל מפשטות דברי הגמ' משמע שצריך שני ת"ח כדי שלא יעבור על איסור יחוד דאסור לבעלה להתייחד עמה [מכיון שאסורה לו וביותר מבואר ברש"י דליכא אפילו היתר של בעלה בעיר מכיון שאסורה לו עי' בהגהות רד"ל] ואפילו להנך שי' שליכא איסור יחוד מה"ת בחייבי לאוין אבל הכא טומאה כתיב בה כעריות, ובוזה נחלקו ר"י ורבנן אם דומה לנדה דליכא איסור יחוד, ועי' בתוס' רעק"א וברש"ש בזה, ולפ"ז יל"ע האם מוטל על הבי"ד לדאוג על כל אדם שלא יעברו על איסור יחוד, ואולי למה דמשמע שהבי"ד שבכל עיר הם המשלחים להבי"ד הגדול וממילא צריכים לשלוח באופן שלא יהא שום איסור מעורב בו, והגמ' רצה להביא ראיה דבדרך בעינן ג' אנשים לסלק איסור יחוד והגמ' מדחה דמצד איסור יחוד היה סגי בב' ורק צריך ג' כדי שיהא יכולים להעיד שלא תשתה ולהתרות שאם יעברו לא יהני הבדיקה ותהא אסורה לו לעולם, ומדברי התוס' משמע שהתראה על מלקות, ורש"י שמיאן בזה אולי דסובר דעל ספק סוטה ליכא מלקות או שאין בי"ד צריכים לדאוג שיהא עדים כדי ליתן מלקות.

דף ח. אין קרבנו של אדם קרב אלא א"כ עומד על גביו. ומבואר שאפילו בקרבן יחיד נוהג הך דינא [ואולי מה"ט מביא ברייתא ולא המשנה דתענית כו. דשם קאי על קרבן ציבור] אבל אינו מעכב הקרבן דהא ערל וטמא יכולים לשלוח קרבונתיהם ועי' בהגהות חשק שלמה שתמה על התוי"ט דכתב דאינו נוהג בקרבן יחיד ועי' בגבורת ארי תענית כו., והנה בכל קרבן פסח ואפילו הבאה בטומאה הותר ליכנס לעזרה כל קהל ישראל ובפשטות היינו מצד הך דינא, אבל אפשר לומר שזהו מדין דילפי' מפסחים דף סד. דפסח נשחט בג' כתות מדכתיב קהל עדת ישראל וכ"כ המקדש דוד בקונ' ה' ה', ואפשר עוד לומר שזהו מדין הלל על שחיטת הפסח עי' פסחים דף צה: אפשר ישראל שוחטין פסחיהן ואין אומרים הלל, אלא שזה תלוי אם הלויים אמרו או הכיתות עי' מ"ח רש"י ותוס' פסחים סד. ומרן רי"ז הלוי בהל' חנוכה, אלא דיש לעיין דמבואר בפסחים סט: דאם שוחטין וזורקין על טמא שרץ או טמא מת בשביעי שלו לא הותר פסח בצבור דהא יכולים לשחוט עליהן הפסח ולמה לא יהא מותר לעשות בטומאה כדי שיהא אפשר ליכנס לעזרה בשעת שחיטה ועי' זבחים דף כג. דלוקני דרום מותר לעשות בטומאה הגם שאכילה אינו מעכב רק למצוה בעלמא.

אין עושין מצות חבילות חבילות. ופרש"י שלא יהא נראה כמשאוי ועי' בתוד"ה אין שכתבו שאפילו להעמיד שתיהן בעזרה בבת אחת ואפילו אם יעשה המצוה בזה אחר זה, ועי' בתוס' מו"ק ח: דהטעם דאין עושין חבילות היינו שיהא פנוי לגמרי להך מצוה שעושה וצ"ב דזה שייך אולי דוקא בשעה שעושה המצוה, ועי' במג"א מובא בגליון הש"ס שכתב שלפ"ז אין להוציא שני ס"ת בבת אחת מה"ט, והנה בפייטן בשבת הגדול כתב דהטעם דמביאים ירקות קודם חזרת של מצוה, וכן עושים ברכת המוציא על השלימה וברכת אכילת מצה על הפרוסה היינו מטעם דאין עושין חבילות חבילות, והתוס' בפסחים קטו. ד"ה הדר הביאו והקשו על זה דאין כאן שני מצוות והמהרש"א ביאר דהוי ברכת נהנין ולא

שייך כאן חבילות חבילות, אבל הפייטן למד כמו שמבואר בסי' תפד' דמי שעושה סדר לאחרים לאחר שהוא כבר עשה הסדר יכול להוציאם אפילו בברכת בורא פרי האדמה ועיי"ש בט"ז וברעק"א דהוי כמו ברכת המצוות, וכן מבואר בדברי המג"א תעג' יט' דהביא ממנהרי"ל שיברך בפה"א קודם הטיבול דיהא עובר לעשייתן והקשה ע"ז דהא הוי ברכת נהנין אבל המהרי"ל למד דהוי כברכת המצוות, והנה לפי דברי התוס' אם מביא המצה והמרור ביחד על השולחן יהא חבילות חבילות וצ"ל שכיון שתיקנו שכן הוא הסדר אז אינו נראה כמשאוי ורק אם יכול לעשות כל אחד לחוד שייך שיהא נראה כמשאוי.

דף ט. שלשה כוסות. ועי' בפרש"י ומהרש"א, ובתוס' שאנץ כתב בשם המדרש דלעתיד לבוא משקה הקב"ה האומות כוס התרעלה והפייטן בשבת הגדול כתב למה ד' כוסות מצוותן זכר לד' לשונות של גאולה ולהודות בהם ולתן בהם תהלה, והוסיף עוד לחובט ד' כוסות שהן כוס התרעלה להשקות האומות וכנגדם להשקותינו ד' כוסות של חמלה את"ד עיי"ש, ומבואר בדברי הגרי"ז שיש שני דינים בד' כוסות חד אמירת הודאה והלל על הכוס וזהו כנגד ד' לשונות של גאולה, ועוד חיוב שתיית ד' כוסות כנגד הך שתייה שהזכיר הפייטן, והנה רש"י בריש פ' ערבי פסחים כתב דד' כוסות הם נגד ד' לשונות של גאולה ובדף קח. על הגמ' דנשים חייבות בד' כוסות משום שאף הן היו באותו הנס כתב הטעם כנגד ד' כוסות של שר המשקים, ושמעתי דרש"י לומד דנשים דפטורות מקידוש [עי' שו"ת רעק"א א'] וכן מהלל [ועי' בתוס' סוכה דף לח.] וכן בסיפור יציאת מצרים דלהרבה שי' פטורות ממצות סיפור ומש"ה לומד שלענין נשים לא שייך הך חיובא אמירת הודאה והלל על הכוס וע"כ דנשים חייבים רק במצות שתייה וזהו כנגד הטעם השני כנגד ד' כוסות של שר המשקים.

טבעו בארץ שעריה. ופרש"י שקאי על שערי ירושלים אבל המהרש"א כתב שקאי על שערי ביהמ"ק דאיתא בסנהדרין דף קז. דלא פתחו שעריה עד ששלמה המלך אמר זכרה לאלקי דוד עיי"ש, וביתר ביאור דעיי"ש בתורת חיים דדוד המלך אמר מזמור שיר חנוכת הבית והוא תמוה דהא לא בנה הבית וביאר שם שכיון שלא נפתחו השערים להארון אלא בזכות דוד [ועיקר המשכן והמקדש הם הארון משכן העדות] א"כ נחשב שהוא חינוך הבית ע"י פתיחת השערים וזהו הכוונה ארוממך ה' כי דלתני והוא מלשון דלת שנפחת בזכותי ובזה מובן שנחשב הדלתות מעשה ידיו של דוד, וביותר עפ"י דברי המהרי"ל דסקין מה שאומרים בתפלת מוסף והראנו בבניינו ושמחנו בתיקונו, וביאר שבעצם הבנין שלישי ירד בנין של אש כדאיתא ברש"י בסוכה מא. והיאך נקיים מצות בנין המקדש וביאר שכיון שהשערים טבעו ואנחנו נעמיד ונתקן הדלתות ובב"ב דף נג: מבואר דהעמדת דלתות קונה בנכסי הגר כל הבית, וזהו הכוונה והראנו בבניינו שירד משמים אבל השמחה יהא לנו בתיקונו כשנתקן הדלתות, וממילא מובן שעל ידי פתיחת דלתות נחשב שחינוך כל הבית, ואיתא עוד בספרים שדוד המלך שהקים עולה של תשובה ופתח השער לדופקי בתשובה אמר פתחו לי שערי צדק ואיתא שזה מרמוז על גודל התשוקה על מי שעומד מבחוץ על יד השער ומתחנן ומשתוקק שיפתחו לו השערים ליכנס פנימה ועי' בנועם אלימלך בתחלת ליקוטי שושנה וזהו שהשיבו לו משמים זה השער לה' צדיקים יבאו בו, ובוה מובן דבסעודת

מלוה מלכה שזהו נגד דוד המלך איתא בירושלמי התפלה של רבון העולמים שפותח כל שערי שמים.

דף י: יוסף שקידש ש"ש בסתר זכה והוסיפו לו אות אחת על שמו דכתיב עדות ביהוסף שמו. והנה רק באבני החושן מצינו שנקרא ונכתב כן יהוסף ואולי דזהו שמנעו לעשות העבירה כדאיתא לקמן לו: רצונך שימחה שמו, יהודה שקידש ש"ש בפהרסיא והיינו מצד שהודה ולקמן לו: מבואר שקידש ש"ש בזה שקפץ לים עי' במהרש"א, והנה יהודה נקרא כן כבר בשעת לידתו עי' במהרש"א ונקרא על שם הודאה הפעם אודה את ה' ואולי עפ"י מה דאיתא דהודאה דהוא מלשון להודות ולהלל הוא אותו שורש של מודה במקצת דרק מי שמודה ומכיר שהכל הוא מהקב"ה הוא מודה ומהלל ומשבח, והנה מבואר בגמ' שיש מושג של קידוש ש"ש בסתר וצ"ב דמה שיש חיוב ליהרג על קידוש השם היינו דוקא בפרהסיא ברבים בתוך עשרה ומה שייך קידש ש"ש בסתר, וביותר מבואר בר"מ פ"ה יסודי התורה הלי' י' שכתב שכל הפורש עצמו מעבירה או עשה מצוה לא מכח שום דבר של פחד ויראה או כבוד אלא מפני הבורא ב"ה כמניעת יוסף הצדיק עצמו מאשת רבו הרי זה מקדש את השם, אבל כנראה מדברי הר"מ פ"ה א' כתב כל בית ישראל מצווין על קידוש השם שנ' ונקדשתי בתוך בני ישראל ומוזהרין שלא לחללו שנ' ולא תחללו וע"ז הביא הדין דיהרג ואל יעבור, ובהל' י' כתב כל העובר על מכל מצוות האמורות בתורה בשאט נפש להכעיס הרי זה מחלל את השם ומביא הפסוק וחללת את שם ה' אלקיך אני ה' ואם עבר בעשרה הרי זה חלל את השם ברבים, ומבואר שיש שני מושגים של חלול השם חד שאנו מצווים ביהרג ואל יעבור וזהו דוקא ברבים כדכתיב בתוך בני ישראל, ועוד שנוהג בכל מצוות וזה שייך אפילו בסתר, וביותר כתב שם בהל' יא' שאפילו בלי עבירה או מצוה רק מעצם היאך הוא מתנהג שייך קידוש השם עיי"ש, ואולי הגדר הוא מה שאנו אומרים בודוי דשומע תפלה ותמלא כל השמות אשר פגמתי בשמך הגדול [ועי' בסדור המפורש שמביא שקאי על המלוי של השם וזהו לשון חלול השם שעושה חלל בשמו הגדול] וכמו שהאריך בנפש החיים שכל פעולה שאדם עושה הוא בונה ומחריב עולמות, ואם חוטא אז פוגם בשמו הגדול ואם עושה מצוה או שמתנהג כראוי הרי זה מקדש שמו הגדול ובבחי' תנו עוז לאלקים, וביותר עפ"י מה דאיתא שכל התורה כולה שמותיו של הקב"ה ואם עובר הוי כמוחק את השם [ומה"ט חינוכו הילדים וקראו לדף של כתבי קודש שמות להשריש שכל התורה שמותיו של הקב"ה] וזהו הקידש ש"ש שהיה ביוסף וזה שייך אפילו בלי שום רואה [ואולי עוד כדאיתא שכל יהודי הוא אות בתורה כדאיתא ישראל ר"ת יש שישים ריבוא אותיות לתורה או לישראל והוא חלק משמו הגדול] ואולי ביהודה היה שני מושגים דמעשה תמר היה קידוש ש"ש שלא עבר עבירה שהיה רוצח ג' נפשות, ובמעשה דקריעת ים סוף היה קידוש ש"ש באופן של התנהגותו וכמ"ש הר"מ שעליו נאמר ישראל אשר בך אתפאר.

דף יא: בשכר נשים צדקניות שהיו באותו דור. ועי' במהרש"א שנמשלו ליונה שמדבקת רק בבת זוגה ולא זנו אחרי המצריים שזה היה רצונם שגורו דכל הבן הילוד היאורה תשליכהו, וצ"ב דהא איתא דבזכות שלא שינו שמם לשונם מלבושם יצאו ממצרים ואולי

כח זה היה רק בזכות אותן נשים צדקניות שמסרו נפשיהם להעמיד דורות של יהודים עם ריח של יהדות בזה השרישו בילדיהם שלא ישנו שמם לבושם ומלבושם, ובזה מובן שבזכות שהחיו והחזיקו את בעליהן היפוך מה שחווה עשתה שהכשילתה בעלה והביאה מיתה בעולם, זכו שלא היו בפתקה של חוה עם צער הריון ולידה וזהו הכוונה שנמשלו לחיות שבדרך הטבע אפשר להוליד כך אי לאו חטא של עץ הדעת והם תקנו ויצאו מהפגם של אותו חטא עי' במהרש"א, ואיתא בשם הגרי"ז שזהו השכר של כהונה לוייה ומלכות דמצד גזירת פרעה היו נשאר כלל ישראל שהולד הולך אחר האם אבל כל ענין של יחסי כלל ישראל היו בטלים דבזה הולכים אחר הזכר, ועי' במהרש"א אל תקרי בעדי עדיים אלא בעדרי עדרים שכתב דד' וריש מתחלפים וביותר שילדים א"א לבטא ריש ואומרים ד', ואולי ע"ד דאיתא בגר"א לך רד שהכוונה דיש בתורה ד' גדול ה' אחד וכן ריש גדול לא תשתחוה לאחר אחר, וכיון שחטאו בעגל אמר הקב"ה למשה לך רד מגדולתך שאותן שני אותיות ירדו מגדלותן מכיון שהחליפו אחד באחר, ואיתא בספרים שזהו הכוונה סדר סוד ד' ור' שההבדל הוא קוצו של יוד וכעין חמץ ומצה שעל זה בנוי כל יהדות ותוקפו של כלל ישראל, וזה היה העדי והתכשיט של כלל ישראל שביטאו ודבקו באחד יחיד ומיוחד וזהו שהחזיק אותן עדרי צאן שלא ידעו בכלל מאל אחר ורוחות אחרות.

דף יב. שעשה מעשה בו ליקוחין. ועי' בר"מ הל' מלכים א' דבמצרים נצטוו עמרם במצוות יתירות והרדב"ז כתב שאינו יודע איזה מצוות, דענין של ליקוחין מצינו כבר אצל יוסף הצדיק, ואולי נצטוו במצוה דמחזיר גרושתו, וביותר שאפילו במצב שהיה נראה דהולידו לשוא ולריק אעפ"כ בהדי דכבשי רחמנא למה לך צריכים לקיים מצות פרו ורבו, ובזה מובן שנשיא הדור ביטלה דעתו לבתו הקטנה שמזה יצא משה רבינו עניו מכל האדם ועבד ה' בתכלית ביטול, והנה בתרגום יונתן איתא דיוכבד נשאת עם אליצפן בן פרנך לאחר שגירשה עמרם ונולד אלדד ומידד, ושמעתי דהא שלא שמעה לקול בעלה שהיה נשיא הדור היינו משום דיוכבד היתה מדור הקודם של עמרם דהא היתה דודתו ואצלם היה דבר פשוט שעושים מצוות אפילו שנראה שאין בו שום תועלת.

דף יב: פה שעתיד לדבר עם שכינה יינק דבר טמא. ומשמע דמדינא ליכא שום איסור [ובכתובות דף ס. דרש הגמ' דחלב מהלכי שנים מותר ואינו אסור מצד יוצא מן דבר האסור] ומשמע שרק במשה רבינו היה אסור אבל הרמ"א יו"ד סי' פא' ז' כתב דלא יינק מן המצריות ולכאו' צ"ב דהא דוקא הכא אסור מצד פה שעתיד לדבר ושמעתי מהגאון ר' יעקב קמניצקי זצ"ל שההורים צריכים לגדל כל ילד עם תשוקה וליתן לו האפשרות שיהא כמשה רבינו, ואפשר עוד שכל יהודי באמת הוא פה מדבר עם שכינה כשהוא מתפלל תפלת שמו"ע ואומר ברוך אתה ה', אבל מדברי הרמ"א שם שכתב דחלב עובדת כוכבים מטמטם הלב וכן לא תאכל מינקת ישראלית [ואפילו שיש לה היתר מצד פיקוח נפש עיי"ש בש"ך] מפני שמטמטם הלב, ולפ"ז הכוונה דבר טמא היינו משום שאכלו דברים טמאים, וצ"ב דמהג' משמע שהטעם הוא מצד פה שעתיד לדבר עם השכינה, ועוד צ"ב דידוע דברי הרבינו יונה בברכות סוף פ"ו דאפילו דבר האסור שנפל לדבש שנהפך לדבש מותר לאכול מכיון

שנשתנה לדבר אחר וא"כ למה יהא אסור מצד שאכלו דבר טמא דהא נשתנה לחלב, ועי' במ"ב ס"ס תמח' אם מותר לחלוב חלב פרה בפסח שאכלה חמץ ותלוי לכאו' בהנ"ל.

*

דף ח. אין קרבנו של אדם קרב אלא א"כ עומד על גביו. ומבואר שאפילו בקרבן יחיד נוהג הך דינא [ואולי מה"ט מביא ברייתא ולא המשנה דתענית כזו. דשם קאי על קרבן ציבור] אבל אינו מעכב הקרבן דהא ערל וטמא יכולים לשלוח קרבונתיהם ועי' בהגהות חשק שלמה שתמה על התוי"ט דכתב דאינו נוהג בקרבן יחיד ועי' בגבורת ארי תענית כו., והנה בכל קרבן פסח ואפילו הבאה בטומאה הותר ליכנס לעזרה כל קהל ישראל ובפשטות היינו מצד הך דינא, אבל אפשר לומר שזהו מדין דילפי' מפסחים דף סד. דפסח נשחט בג' כתות מדכתיב קהל עדת ישראל וכ"כ המקדש דוד בקונ' ה' ה', ואפשר עוד לומר שזהו מדין הלל על שחיטת הפסח עי' פסחים דף צה: אפשר ישראל שוחטין פסחיהן ואין אומרים הלל, אלא שזה תלוי אם הלויים אמרו או הכיתות עי' מ"ח רש"י ותוס' פסחים סד. ומרן רי"ז הלוי בהל' חנוכה, אלא דיש לעיין דמבואר בפסחים סט: דאם שוחטין וזורקין על טמא שרץ או טמא מת בשביעי שלו לא הותר פסח בצבור דהא יכולים לשחוט עליהן הפסח ולמה לא יהא מותר לעשות בטומאה כדי שיהא אפשר ליכנס לעזרה בשעת שחיטה ועי' זבחים דף כג. דלוקני דרום מותר לעשות בטומאה הגם שאכילה אינו מעכב רק למצוה בעלמא.

אין עושין מצות חבילות חבילות. ופרש"י שלא יהא נראה כמשאוי ועי' בתוד"ה אין שכתבו שאפילו להעמיד שתיהן בעזרה בבת אחת ואפילו אם יעשה המצוה בזה אחר זה, ועי' בתוס' מו"ק ח: דהטעם דאין עושין חבילות היינו שיהא פנוי לגמרי להך מצוה שעושה וצ"ב דזה שייך אולי דוקא בשעה שעושה המצוה, ועי' במג"א מובא בגליון הש"ס שכתב שלפ"ז אין להוציא שני ס"ת בבת אחת מה"ט, והנה בפייטן בשבת הגדול כתב דהטעם דמביאים ירקות קודם חזרת של מצוה, וכן עושים ברכת המוציא על השלימה וברכת אכילת מצה על הפרוסה היינו מטעם דאין עושין חבילות חבילות, והתוס' בפסחים קטו. ד"ה הדר הביאו והקשו על זה דאין כאן שני מצוות והמהרש"א ביאר דהוי ברכת נהנין ולא שייך כאן חבילות חבילות, אבל הפייטן למד כמו שמבואר בסי' תפד' דמי שעושה סדר לאחרים לאחר שהוא כבר עשה הסדר יכול להוציאם אפילו בברכת בורא פרי האדמה ועיי"ש בט"ז וברעק"א דהוי כמו ברכת המצוות, וכן מבואר בדברי המג"א תעג' יט' דהביא ממהרי"ל שיברך בפה"א קודם הטיבול דיהא עובר לעשייתן והקשה ע"ז דהא הוי ברכת נהנין אבל המהרי"ל למד דהוי כברכת המצוות, והנה לפי דברי התוס' אם מביא המצה והמרור ביחד על השולחן יהא חבילות חבילות וצ"ל שכיון שתיקנו שכן הוא הסדר אז אינו נראה כמשאוי ורק אם יכול לעשות כל אחד לחוד שייך שיהא נראה כמשאוי.

דף ט. שלשה כוסות. ועי' בפרש"י ומהרש"א, ובתוס' שאנץ כתב בשם המדרש דלעתיד לבוא משקה הקב"ה האומות כוס התרעלה והפייטן בשבת הגדול כתב למה ד' כוסות מצוותן זכר לד' לשונות של גאולה ולהודות בהם ולתן בהם תהלה, והוסיף עוד לחובט ד' כוסות שהן כוס התרעלה להשקות האומות וכנגדם להשקותינו ד' כוסות של חמלה את"ד עיי"ש, ומבואר כדברי הגרי"ז שיש שני דינים בד' כוסות חד אמירת הודאה והלל על הכוס

וזהו כנגד ד' לשונות של גאולה, ועוד חיוב שתיית ד' כוסות כנגד הך שתייה שהזכיר הפייטן, והנה רש"י בריש פ' ערבי פסחים כתב דד' כוסות הם נגד ד' לשונות של גאולה ובדף קח. על הגמ' דנשים חייבות בד' כוסות משום שאף הן היו באותו הנס כתב הטעם כנגד ד' כוסות של שר המשקים, ושמעתי דרש"י לומד דנשים דפטורות מקידוש [ע"י שו"ת רעק"א א' א'] וכן מהלל [וע"י בתוס' סוכה דף לח.]. וכן בסיפור יציאת מצרים דלהרבה ש"י פטורות ממצות סיפור ומש"ה לומד שלענין נשים לא שייך הך חיובא אמירת הודאה והלל על הכוס וע"כ דנשים חייבים רק במצות שתייה וזהו כנגד הטעם השני כנגד ד' כוסות של שר המשקים.

טבעו בארץ שעריה. ופרש"י שקאי על שערי ירושלים אבל המהרש"א כתב שקאי על שערי ביהמ"ק דאיתא בסנהדרין דף קז. דלא פתחו שעריה עד ששלמה המלך אמר זכרה לאלקי דוד עיי"ש, וביתר ביאור דעיי"ש בתורת חיים דדוד המלך אמר מזמור שיר חנוכת הבית והוא תמוה דהא לא בנה הבית וביאר שם שכיון שלא נפתחו השערים להארון אלא בזכות דוד [ועיקר המשכן והמקדש הם הארון משכן העדות] א"כ נחשב שהוא חינוך הבית ע"י פתיחת השערים וזהו הכוונה ארוממך ה' כי דלתני והוא מלשון דלת שנפחת בזכותי ובזה מובן שנחשב הדלתות מעשה ידיו של דוד, וביותר עפ"י דברי המהרי"ל דסקין מה שאומרים בתפלת מוסף והראנו בבנינו ושמחנו בתיקונו, וביאר שבעצם הבנין שלישי ירד בנין של אש כדאיתא ברש"י בסוכה מא. והיאך נקיים מצות בנין המקדש וביאר שכיון שהשערים טבעו ואנחנו נעמיד ונתקן הדלתות ובב"ב דף נג: מבואר דהעמדת דלתות קונה בנכסי הגר כל הבית, וזהו הכוונה והראנו בבנינו שירד משמים אבל השמחה יהא לנו בתיקונו כשנתקן הדלתות, וממילא מובן שעל ידי פתיחת דלתות נחשב שחינוך כל הבית, ואיתא עוד בספרים שדוד המלך שהקים עולה של תשובה ופתח השער לדופקי בתשובה אמר פתחו לי שערי צדק ואיתא שזה מרמוז על גודל התשוקה על מי שעומד מבחוץ על יד השער ומתחנן ומשתוקק שיפתחו לו השערים ליכנס פנימה וע"י בנועם אלימלך בתחלת ליקוטי שושנה וזהו שהשיבו לו משמים זה השער לה' צדיקים יבאו בו, ובזה מובן דבסעודת מלוה מלכה שזהו נגד דוד המלך איתא בירושלמי התפלה של רבון העולמים שפותח כל שערי שמים.

דף י: יוסף שקידש ש"ש בסתר זכה והוסיפו לו אות אחת על שמו דכתיב עדות ביהוסף שמו. והנה רק באבני החושן מצינו שנקרא ונכתב כן יהוסף ואולי דזהו שמנעו לעשות העבירה כדאיתא לקמן לו: רצונך שימחה שמו, יהודה שקידש ש"ש בפהרסיא והיינו מצד שהודה ולקמן לו: מבואר שקידש ש"ש בזה שקפץ לים ע"י במהרש"א, והנה יהודה נקרא כן כבר בשעת לידתו ע"י במהרש"א ונקרא על שם הודאה הפעם אודה את ה' ואולי עפ"י מה דאיתא דהודאה דהוא מלשון להודות ולהלל הוא אותו שורש של מודה במקצת דרק מי שמודה ומכיר שהכל הוא מהקב"ה הוא מודה ומהלל ומשבח, והנה מבואר בגמ' שיש מושג של קידוש ש"ש בסתר וצ"ב דמה שיש חיוב ליהרג על קידוש השם היינו דוקא בפרהסיא ברבים בתוך עשרה ומה שייך קידש ש"ש בסתר, וביותר מבואר בר"מ פ"ה יסודי התורה הלי' י' שכתב שכל הפורש עצמו מעבירה או עשה מצוה לא מכח שום דבר של פחד

ויראה או כבוד אלא מפני הבורא ב"ה כמניעת יוסף הצדיק עצמו מאשת רבו הרי זה מקדש את השם, אבל כנראה מדברי הר"מ פ"ה א' כתב כל בית ישראל מצווין על קידוש השם שנ' ונקדשתי בתוך בני ישראל ומוזהרין שלא לחללו שנ' ולא תחללו וע"ז הביא הדין דיהרג ואל יעבור, ובהל' י' כתב כל העובר על מכל מצוות האמורות בתורה בשאט נפש להכעיס הרי זה מחלל את השם ומביא הפסוק וחללת את שם ה' אלקיך אני ה' ואם עבר בעשרה הרי זה חלל את השם ברבים, ומבואר שיש שני מושגים של חלול השם חד שאנו מצווים ביהרג ואל יעבור וזהו דוקא ברבים כדכתיב בתוך בני ישראל, ועוד שנוהג בכל מצוות וזה שייך אפילו בסתר, וביותר כתב שם בהל' יא' שאפילו בלי עבירה או מצוה רק מעצם היאך הוא מתנהג שייך קידוש השם עיי"ש, ואולי הגדר הוא מה שאנו אומרים בודוי דשומע תפלה ותמלא כל השמות אשר פגמתי בשמך הגדול [ועי' בסדור המפורש שמביא שקאי על המלוי של השם וזהו לשון חלול השם שעושה חלל בשמו הגדול] וכמו שהאריך בנפש החיים שכל פעולה שאדם עושה הוא בונה ומחריב עולמות, ואם חוטא אז פוגם בשמו הגדול ואם עושה מצוה או שמתנהג כראוי הרי זה מקדש שמו הגדול ובבחי' תנו עוז לאלקים, וביותר עפ"י מה דאיתא שכל התורה כולה שמותיו של הקב"ה ואם עובר הוי כמוחק את השם [ומה"ט חינוכו הילדים וקראו לדף של כתבי קודש שמות להשריש שכל התורה שמותיו של הקב"ה] וזהו הקידוש ש"ש שהיה ביוסף וזה שייך אפילו בלי שום רואה [ואולי עוד כדאיתא שכל יהודי הוא אות בתורה כדאיתא ישראל ר"ת יש שישים ריבוא אותיות לתורה או לישראל והוא חלק משמו הגדול] ואולי ביהודה היה שני מושגים דמעשה תמר היה קידוש ש"ש שלא עבר עבירה שהיה רוצח ג' נפשות, ובמעשה דקריעת ים סוף היה קידוש ש"ש באופן של התנהגותו וכמ"ש הר"מ שעליו נאמר ישראל אשר בך אתפאר.

דף יא: בשכר נשים צדקניות שהיו באותו דור. ועי' במהרש"א שנמשלו ליונה שמדבקת רק בבת זוגה ולא זנו אחרי המצריים שזה היה רצונם שגזרו דכל הבן הילוד היאורה תשליכהו, וצ"ב דהא איתא דבזכות שלא שינו שמם לשונם מלבושם יצאו ממצרים ואולי כח זה היה רק בזכות אותן נשים צדקניות שמסרו נפשיהם להעמיד דורות של יהודים עם ריח של יהדות בזה השרישו בילדיהם שלא ישנו שמם לבושם ומלבושם, ובזה מובן שבזכות שהחיו והחזיקו את בעליהן היפוך מה שחווה עשתה שהכשילתה בעלה והביאה מיתה בעולם, זכו שלא היו בפתקה של חוה עם צער הריון ולידה וזהו הכוונה שנמשלו לחיות שבדרך הטבע אפשר להוליד כך אי לאו חטא של עץ הדעת והם תקנו ויצאו מהפגם של אותן חטא עי' במהרש"א, ואיתא בשם הגרי"ז שזהו השכר של כהונה לוייה ומלכות דמצד גזירת פרעה היו נשאר כלל ישראל שהולד הולך אחר האם אבל כל ענין של יחוסי כלל ישראל היו בטלים דבזה הולכים אחר הזכר, ועי' במהרש"א אל תקרי בעדי עדיים אלא בעדרי עדרים שכתב דד' וריש מתחלפים וביותר שילדים א"א לבטא ריש ואומרים ד', ואולי ע"ד דאיתא בגר"א לך רד שהכוונה דיש בתורה ד' גדול ה' אחד וכן ריש גדול לא תשתחוה לאחור אחר, וכיון שחטאו בעגל אמר הקב"ה למשה לך רד מגדולתך שאותן שני אותיות ירדו מגדלותן מכיון שהחליפו אחד באחר, ואיתא בספרים שזהו הכוונה סדר סוד ד' ור'

שההבדל הוא קוצו של יוד וכעין חמץ ומצה שעל זה בנוי כל יהדות ותוקפו של כלל ישראל, וזה היה העדי והתכשיט של כלל ישראל שביטאו ודבקו באחד יחיד ומיוחד וזהו שהחזיק אותן עדרי צאן שלא ידעו בכלל מאל אחר ורוחות אחרות.

דף יב. שעשה מעשה בו ליקוחין. ועי' בר"מ הל' מלכים א' דבמצרים נצטוו עמרם במצוות יתירות והרדב"ז כתב שאינו יודע איזה מצוות, דענין של ליקוחין מצינו כבר אצל יוסף הצדיק, ואולי נצטוו במצוה דמחזיר גרושתו, וביותר שאפילו במצב שהיה נראה דהולידו לשוא ולריק אעפ"כ בהדי דכבשי רחמנא למה לך צריכים לקיים מצות פרו ורבו, ובזה מובן שנשיא הדור ביטלה דעתו לבתו הקטנה שמזה יצא משה רבינו עניו מכל האדם ועבד ה' בתכלית ביטול, והנה בתרגום יונתן איתא דיוכבד נשאת עם אליצפן בן פרנך לאחר שגירשה עמרם ונולד אלדד ומידד, ושמעתי דהא שלא שמעה לקול בעלה שהיה נשיא הדור היינו משום דיוכבד היתה מדור הקודם של עמרם דהא היתה דודתו ואצלם היה דבר פשוט שעושים מצוות אפילו שנראה שאין בו שום תועלת.

דף יב: פה שעתיד לדבר עם שכינה יינק דבר טמא. ומשמע דמדינא ליכא שום איסור [ובכתובות דף ס. דרש הגמ' דחלב מהלכי שנים מותר ואינו אסור מצד יוצא מן דבר האסור] ומשמע שרק במשה רבינו היה אסור אבל הרמ"א יו"ד סי' פא' ז' כתב דלא יינק מן המצריות ולכאו' צ"ב דהא דוקא הכא אסור מצד פה שעתיד לדבר ושמעתי מהגאון ר' יעקב קמניצקי זצ"ל שההורים צריכים לגדל כל ילד עם תשוקה וליתן לו האפשרות שיהא כמשה רבינו, ואפשר עוד שכל יהודי באמת הוא פה מדבר עם שכינה כשהוא מתפלל תפלת שמו"ע ואומר ברוך אתה ה', אבל מדברי הרמ"א שם שכתב דחלב עובדת כוכבים מטמטם הלב וכן לא תאכל מינקת ישראלית [ואפילו שיש לה היתר מצד פיקוח נפש עיי"ש בש"ך] מפני שמטמטם הלב, ולפ"ז הכוונה דבר טמא היינו משום שאכלו דברים טמאים, וצ"ב דמהג' משמע שהטעם הוא מצד פה שעתיד לדבר עם השכינה, ועוד צ"ב דידוע דברי הרבינו יונה בברכות סוף פ"ו דאפילו דבר האסור שנפל לדבש שנהפך לדבש מותר לאכול מכיון שנשתנה לדבר אחר וא"כ למה יהא אסור מצד שאכלו דבר טמא דהא נשתנה לחלב, ועי' במ"ב ס"ס תמח' אם מותר לחלוב חלב פרה בפסח שאכלה חמץ ותלוי לכאו' בהנ"ל.

דף יג. תנא שלשים וששה כתרים. ועי' בקרן אורה שיש לו' כריתות שמנתקים החיים מהאדם ויעקב אבינו שלא מת הקיפו אותו בלו' כתרים שזכה להפך מכרת לכתר וזכה שלא ישלוט בו מיתה, ועי' לקמן שני ארונות אחד של מת ואחד של שכינה מהלכין זה עם זה ועי' בתוס' שאנץ דבר נפלא בשם המדרש ששמו עצמות יוסף בתוך עור של כבש ונכנסה בו רוח חיים והיה מהלכת והיינו דכתיב נוהג כצאן יוסף, ואולי הרמז לזה דיוסף שהוא מדת היסוד והוא מחייב כל הרשעים שמביאים מיתה לעולם [דידוע דשורשו של טומאת קרי הוא מיתה על דבר שיש בו חיות] ויוסף נתעלה למדריגה של עוד יוסף חי עי"ז שהשריש בכלל ישראל קדושת היסוד שמביא חיים, וזהו שרמוז שהוא הולך וחי ממדריגה למדריגה, אלא דיש לעיין דא"כ איזה התעסקות היה למשה עם עצמות יוסף אם הלך מעצמו, ואולי עצם הדבר שלא להשאיר לבד כבודו של מת או כעין שמירה שיש במת, ומה שדרשו חכם לב יקח מצוות והגם שגם ביזת הים היה מצוה אבל חכם לב הבין שיקח הוא מלשון קיחה

והיינו שמוותר ונותן משלו בעד מצוות ולא שנוטל לעצמו עם המצוה, והנה איתא דמי שמתחיל במצוה ואינו גומר קובר אשתו ובניו ושמעתי דרש"י פ' נח כתב ואלה תולדות נח עיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים ואם אינו גומר המצוה מראה שאצלו לא הוי כתולדות וזהו העונש מדה כנגד מדה שנוטלים ממנו בניו, והנה מדברי רש"י מבואר שזהו דוקא אם יכול לגמור אבל אם נאנס כמו משה רבינו אז בודאי הוי שבח אפילו אם רק מתחיל, וכן מצינו במכות דף י. דמשה הפריש ג' ערי מקלט הגם שלא היה יכול לגמור כל המצוה אבל אמר מצוה הבאה לידי אקיימנה והר"מ בפ"י המשניות אבות ד' ב' קראו חצי מצות עשה, ועי' ברש"י דברים ח' א כל המצוה אם התחלת במצוה גמור אותה שאינו נקראת אלא ע"ש גומרה והביא מעצמות יוסף, וצ"ב דבלא"ה צריך לגמור דאל"כ אין לו קיום המצוה ולמה צריכים הטעם שיהא נקרא על שמו.

דף יד. הרבה מצוות ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י. ומשמע שרק מצד מצוות התלויות בארץ נתאוה ליכנס, ועי' ברש"י וברמב"ן פ' מסעי והורשתם וישבתם שנחלקו אם מצות ישוב ארץ ישראל הוי ממנין המצות והקשו מכאן דלמה לא נתאוה לקיים מצות ישוב ארץ ישראל, ובאמת היה אפשר לומר שבעבר ירדן ג"כ מקיימים מצות ישוב ארץ ישראל ולא נתאוה רק לקיים אותן מצות שתלוי בארץ זבת חלב ודבש וא"א לקיים בעבר ירדן והאחרונים האריכו בזה הרבה וע"ע במשך חכמה פ' מסעי, ובזה מיושב דהא רש"י עה"ת כתב שבעצם כל המצוות בחו"ל אינן רק מצד הציבי לך ציונים, וביותר דאיתא שכל הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוקי וא"כ למה לא נתאוה מהנך טעמי ולהנ"ל ניחא דזה שייך גם בעבר הירדן.

דף יד: מידי דהוי אדם דם אע"ג דקדישתיה סכין בצוואר הבהמה. והיינו דיש קדושה קדושת הגוף ואח"כ יש עוד קדושה כדי שיהא ראוי להעלות על מזבח, ומבואר בפשטות דסכין הוי כלי שרת דמקדש אבל אינו מוכרח דאפשר לומר שכוונת הגמ' דנתקדש עם עבודת השחיטה דבזה נעשה קרבן והתוס' האריכו בזה בכמה מקומות אם הוי לסכין דין כלי שרת ועי' בתוס' שאנץ, והנה רש"י פירש דסכין הוי כלי שרת דתניא כל הכלים שעשה משה משיחתן מקדשתן מכאן ואילך עבודתן מחנכתן וצ"ב דהיכן רואים משם דיש לסכין קדושת כלי שרת, ואולי כוונת רש"י דמהא שרואים שכלי שרת נתקדש על ידי עבודתן והיינו ע"כ שכל עבודה צריך כלי שרת וממילא אם עושה עבודה בהן אז מוכרח שיתקדש וא"כ מכיון ששחיטה הוי חד מד' עבודות והגם שכשירה בזר אבל הוי חד מד' עבודות וא"כ מוכרח דבעינן כלי שרת ועבודתן מקדשתן דכל עבודה מוכרח שיהא בכלי שרת.

דף טו. ורשאינן הכהן ליתן לתוכו יין שמן ודבש מ"ט אמר קרא למשחה. ומבואר שהגם לענין איסור הקטרה כתיב כל שאור וכל דבר לא תקטירו אבל לענין השיריים נאסר רק חמץ מפסוק אחר דכתיב לא תאפה חמץ חלקם, וצ"ב דלמה הוצרכו קרא דמשחה להתיר יין שמן ודבש דמהיכי תיתי יהא אסור, ואולי דאל"ה הוי אסור מצד דמכניס חולין לעזרה והגם שהתוס' כתבו בכמה מקומות ועי' בפסחים סו: דאינו אסור אלא היכן דעביד עבודה אבל יש לומר דאכילת קדשים נחשב עבודה כמבואר בפסחים עב: וממילא צריכים קרא דלמשחה, ועי' במשך חכמה פ' פנחס דכתב על הפסוק בפ' ראה שבעת ימים תאכל מצות

עליו שקאי על הקרבן פסח דכל המצות שאנו אוכלים הם כשיירי מנחות של הקרבן פסח ומש"ה אסור לאכול חמץ, והנה דנו לפי שי' החזקוני והגר"א שיש מצוה קיומית לאכול מצה כל שבעה אם אפשר לקיים גם במצה עשירה ולפי הנ"ל דהוי כשיירי מנחות אז אפשר לומר שדוקא חמץ אסור.

דף טו: וחכ"א משאר מימות הן. ופרש"י אם רצה ליתן לתוכן מי מקוה ומבואר שבעינן מי מקוה וכן הוא בזבחים כב. ויל"ע דהא בין כך כשנכנס להכירור הוי שאובים וטבילה בכלי ובשלמא לענין מים חיים הגם כשנפסק מהמעייין נפקע דין מעייין מהמים אבל אפשר לומר כמבואר שיש דין שיבוא מתוך מעייין אל הכלי אבל לרבנן מהיכי תיתי שיהא בכלל דין דבעינן מי מקוה וביותר דהא בין כך נפסק הטהרה מהמים וצ"ב בזה.

דף טז. א"כ מה ת"ל בקרקע המשכן שלא יביא מתוך קופתו. והנה נחלקו אם מביא קרקע מבחוץ לתוך היכל אם צריך לשים על הקרקע וליקח משם ותלוי מה דרשי' בקרקע המשכן אם הכוונה שישים קודם על הקרקע ואח"כ יקח משם או להביא קרקע בית עולמים לגרסת רש"י, ועי' במשך חכמה פ' נשא ז' א' שכתב שחלוק קדושת הקרקע במקדש מהמשכן דקרקע המקדש נתקדש ומקריבין אע"פ שאין בית אבל המשכן שהיו נוסעים ממקום למקום לא היה קדושה על הקרקע, ומש"ה סגי גם כשמביא קרקע מבחוץ וא"צ דוקא קרקע המשכן אלא שנחלקו אם צריך שיקח מהקרקע או שסגי שנכנס למשכן, ויל"ע מדברי הגמ' לקמן עמוד ב' אין שם עפר מביא רקבובית ירק ומקדש ופרש"י נותנו במקום והמקום מקדשו ומבואר לכאן שיש קדושה על הקרקע ומקדש העפר שנותנים שם, ועוד צ"ב דכל דין חציצה מבואר בזבחים דף כד. שזהו מצד שהקרקע נתקדש ואטו במשכן לא היו נוהג כל דיני חציצה.

דף יז. התם הכשר מצוה איכא הנאה ליכא. וצ"ב למה נחשב כסוי הדם להכשר מצוה דהא הוי מצוה מצד עצמו, ועוד צ"ב הנאה ליכא דהא מבואר ביו"ד סי' כח' כא' דאם אין לו עפר לכסות אסור לו לשחוט וא"כ מבואר דאסור לו לשחוט אם לא יהא יקיים לקיים מצות כסוי הדם וא"כ הא אית ליה הנאה דהא עי"ז יכול לשחוט, אלא דע"ז אפשר לומר דאינו נהנה מהמצוה דאם לא היה מצווה היה יכול לאכול בלי זה, ובאמת למה שמבואר שכסוי הדם הוי גמר של מצות שחיטה דהא איתא בחולין פז. מי ששחט הוא צריך לכסות, וכן האריך הב"י והרמ"א בסי' כח' אם מותר לאכול בלי כסוי ומבואר שזהו גמר השחיטה וממילא ניחא דקרוי הכשר מצוה שזה מכשיר השחיטה, שו"מ בפרמ"ג ובגליון מהרש"א שם מה שכתבו על דברי הרמ"א דכסוי הוי מצוה בפני עצמה עיי"ש, והנה בגליון מהרש"א ס"ק כא' דמי דאין לו עפר לכסות לא ישחוט הקשה מדברי המדרכי הידועים שמותר ללבוש בגד בלי ציצית בשבת דהחויב אינו חל רק לאחר הלבשה ואז הוי אנוס ומ"ש מהכא דאסור, אבל לפמ"ש שהכסוי הוי גמר וחלק מן מצות שחיטה אז מובן שפיר החילוק דאינו רשאי להתחיל המצוה אם יודע שאינו יכול לגומר.

תכלת דומה לים. עי' בתוס' שאנץ שהסביר הקשר של מצות ציצית עם יציאת מצרים ובקיעת הים, וכן הוא ברש"י סוף פ' שלח שהח' חוטין שבציצית הם נגד ח' ימים מהיציאה עד קריעת ים סוף, וכן איתא במדרש אז ישיר בזכות אז והיינו ציצית ומילה שמצוותם תלוי

בח' כמנין אז, ומה"ט בפיוט דיום ליבשה מזכירים הנך שני מצוות, ואולי ביותר הך קשר עליון שאפשר להסתכל בציצית ולקשר עצמו לכסא הכבוד נעשה בשעת קריעת ים סוף דאמרו זה אלי ואנהו והגלוי הגדול שהיה אז כדאיתא בחז"ל ונשאר אותו כח במצות ציצית.

דף יז: מה משפט ביום אף מגילת סוטה ביום. והנה בסנהדרין דף מא: דרשי' מהפסוק ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע מה נגעים ביום אף ריבים ביום, והיינו דהפסק של הכהן שהוא טמא או טהור הוי כדין תורה, וכמו כן לכאו' בסוטה מה שצריך ביום דהוי כפסק וגמר דין שחייבת מיתה ועל ידי הכתיבת הפרשה הוי כפסק הדין, ועי' בתוס' שכל מעשה סוטה בעינן ביום שזהו פסק ודין של הכהן.

דף יח. השקה בסיב מהו בשופרת מהו דרך שתיה בכך. ומדברי רש"י מבואר שהכהן השקה אותה בסיב והיינו כעין קש שהתינוקת שותין, ולפ"ז סיב ושופרת היינו הך ובתוס' שאנן הביא גרסא בסיב או בשופרת, וספיקת הגמ' היינו דאין דרך שתיה לכך ווהיינו לכאו' לגדולים] ועי' בתוס' שכתב דליכא למפשט מהא דכרכן בסיב דלא יצא ידי מצה דהתם מפסיק בין המצה ובין בית הבליעה אבל הכא דלא מפסיק קאי בעי ליה, ומשמע שבהנאת בית הבליעה שזהו הנאת גורן בעינן שלא יהא דבר המפסיק אבל להכניס לפיו לא איכפת לן שיש מפסיק [ויל"ע בזה למה] וכל הספק אינו אלא אם אינו דרך שתייה בכך, והנה לדבריהם לכאו' הספק יהא בכל איסורי שתייה אם שותה בקש אם זה נחשב לשלא כדרך ועי' בתורת הקנאות שעמד ע"ז ואולי אפשר לומר שכאן החיוב הוא על הכהן להשקות האשה ואולי אין זה דרך של השקייה לאחרים אבל כשותים בעצמם אז אולי אפשר דרך שתייה גם בקש.

דף יח: שומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה. והנה עיקר חידושו של רב הממונא דזיקה עושה אותה כאילו הוי כאשתו שתהא נאסרת מצד פרשת סוטה, ועי' בתוד"ה שומרת דסובר כהך מ"ד דאין קידושין תופסין בשומרת יבם ואפילו לשי' רבנן ומוכח דנחשבת כאגידא ביה וממילא נאסרת כארוסה שזינתה, אלא דיש לעיין דא"כ מה מדחה הגמ' דלשי' ר"ע בודאי נאסרת דהא ר"ע קאי על כל חייבי לאוין ומצד איסור הלאו הוא דאין קידושין תופסין אבל מנ"ל דלר"ע נחשבת כזיקתו שתהא בכלל פרשת סוטה ונחשבת כארוסתו וצ"ע.

דף יז. התם הכשר מצוה איכא הנאה ליכא. וצ"ב למה נחשב כסוי הדם להכשר מצוה דהא הוי מצוה מצד עצמו, ועוד צ"ב הנאה ליכא דהא מבואר ביו"ד סי' כח' כא' דאם אין לו עפר לכסות אסור לו לשחוט וא"כ מבואר דאסור לו לשחוט אם לא יהא יקיים לקיים מצות כסוי הדם וא"כ הא אית ליה הנאה דהא עי"ז יכול לשחוט, אלא דע"ז אפשר לומר דאינו נהנה מהמצוה דאם לא היה מצווה היה יכול לאכול בלי זה, ובאמת למה שמבואר שכסוי הדם הוי גמר של מצות שחיטה דהא איתא בחולין פז. מי ששחט הוא צריך לכסות, וכן האריך הב"י והרמ"א בסי' כח' אם מותר לאכול בלי כסוי ומבואר שזהו גמר השחיטה וממילא ניחא דקרוי הכשר מצוה שזה מכשיר השחיטה, שו"מ בפרמ"ג ובגליון מהרש"א שם מה שכתבו על דברי הרמ"א דכסוי הוי מצוה בפני עצמה עיי"ש, והנה בגליון מהרש"א ס"ק כא' דמי דאין לו עפר לכסות לא ישחוט הקשה מדברי המדרכי הידועים שמותר ללבוש

בגד בלי ציצית בשבת דהחויב אינו חל רק לאחר הלבישה ואז הוא אנוס ומ"ש מהכא דאסור, אבל לפמ"ש שהכסוי הוא גמר וחלק מן מצות שחיטה אז מובן שפיר החילוק דאינו רשאי להתחיל המצוה אם יודע שאינו יכול לגומר.

תכלת דומה לים. עי' בתוס' שאנץ שהסביר הקשר של מצות ציצית עם יציאת מצרים ובקיעת הים, וכן הוא ברש"י סוף פ' שלח שהח' חוטינן שבציצית הם נגד ח' ימים מהיציאה עד קריעת ים סוף, וכן איתא במדרש אז ישיר בזכות אז והיינו ציצית ומילה שמצוותם תלוי בח' כמנין אז, ומה"ט בפיוט דיום ליבשה מזכירים הנך שני מצוות, ואולי ביותר הך קשר עליון שאפשר להסתכל בציצית ולקשר עצמו לכסא הכבוד נעשה בשעת קריעת ים סוף דאמרו זה אלי ואנהו והגלוי הגדול שהיה אז כדאיתא בחז"ל ונשאר אותו כח במצות ציצית.

דף יז: מה משפט ביום אף מגילת סוטה ביום. והנה בסנהדרין דף מא: דרשי' מהפסוק ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע מה נגעים ביום אף ריבים ביום, והיינו דהפסק של הכהן שהוא טמא או טהור הוא כדין תורה, וכמו כן לכאן' בסוטה מה שצריך ביום דהוי כפסק וגמר דין שחייבת מיתה ועל ידי הכתיבת הפרשה הוא כפסק הדין, ועי' בתוס' שכל מעשה סוטה בעינן ביום שזהו פסק ודין של הכהן.

דף יח. השקה בסיב מהו בשופפת מהו דרך שתיה בכך. ומדברי רש"י מבואר שהכהן השקה אותה בסיב והיינו כעין קש שהתינוקת שותין, ולפ"ז סיב ושופפת היינו הך ובתוס' שאנץ הביא גרסא בסיב או בשופפת, וספיקת הגמ' היינו דאין דרך שתיה לכך [והיינו לכאן' לגדולים] ועי' בתוס' שכתב דליכא למפשט מהא דכרכן בסיב דלא יצא ידי מצוה דהתם מפסיק בין המצה ובין בית הבליעה אבל הכא דלא מפסיק קאי בעי ליה, ומשמע שבהנאת בית הבליעה שזהו הנאת גורן בעינן שלא יהא דבר המפסיק אבל להכניס לפיו לא איכפת לן שיש מפסיק [ויל"ע בזה למה] וכל הספק אינו אלא אם אינו דרך שתייה בכך, והנה לדבריהם לכאן' הספק יהא בכל איסורי שתייה אם שותה בקש אם זה נחשב לשלא כדרך ועי' בתורת הקנאות שעמד ע"ז ואולי אפשר לומר שכאן החיוב הוא על הכהן להשקות האשה ואולי אין זה דרך של השקייה לאחרים אבל כשותים בעצמם אז אולי אפשר דרך שתייה גם בקש.

דף יח: שומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה. והנה עיקר חידושו של רב הממונא דזיקה עושה אותה כאילו הואי כאשתו שתהא נאסרת מצד פרשת סוטה, ועי' בתוד"ה שומרת דסובר כהך מ"ד דאין קידושין תופסין בשומרת יבם ואפילו לשי' רבנן ומוכח דנחשבת כאגידא ביה וממילא נאסרת כארוסה שזינתה, אלא דיש לעיין דא"כ מה מדחה הגמ' דלשי' ר"ע בודאי נאסרת דהא ר"ע קאי על כל חייבי לאוין ומצד איסור הלאו הוא דאין קידושין תופסין אבל מנ"ל דלר"ע נחשבת כזיקתו שתהא בכלל פרשת סוטה ונחשבת כארוסתו וצ"ע.

דף יט. הניף והגיש וקמץ והקטיר. ועי' בפרש"י לקמן שנקט שזהו סדר הקרבת מנחת סוטה, והנה במשנה כתב שהגם שרק מקמיצה ואילך מצות כהונה אבל הגשה נמי צריך כהונה דהוי תחלת קמיצה שאין זר קרב לגביה מזבח, וצ"ב למה הוצרך דהוי תחלת קמיצה

דהא סגי בזה שאין זר קרב לגביה מזבח, ומשמע מדבריו שזהו סימן שכיון שאין זר קרב לגביה מזבח מזה מוכח שכל דבר שצריך מזבח הוי תחלת עבודה ומש"ה צריך כהן, ועי' בתוס' מגילה דף כ: שכתבו שאין הגשה צריך כהן ועיי"ש בגליון הש"ס שעמד ע"ז דהא אין זר קרב לגביה מזבח, ולכאור' כוונתם שאין צריך כהן מדין כהונה רק מצד דא"א באופן אחר דאין זר קרב לגביה מזבח וזהו לכאור' דלא כדברי רש"י שכתב שזהו ראייה שזהו עבודה, ועי' בתורת משה להחת"ס פ' ויקרא שכתב על הפסוק ובער עליה הכהן עצים שאוללי דמסתיפנא מרבותיו היה אומר דבר חידוש שאפילו למ"ד שפנחס לא נתכהן אבל הצתת אליתא דמבואר ביומא דף מה. דבעינן כהן מפני שאין זר קרב לגביה מזבח, היה פנחס כשר שהגם שלא היה כהן אבל גם שם זר לא היה לו [וצ"ב מדברי ר' שמעון שם שאומר שא"צ קרא דבעינן כהן דתיפוק ליה מצד דאין זר קרב ולדברי החת"ס נ"מ לענין פנחס] ולכאור' זה תלוי במ"ח רש"י ותוס' הנ"ל.

דף כ. נמחקה המגילה ואמרה טמאה אני המים נשפכין. והנה ברישא לא נזכר דהמים נשפכין והיה אפשר לומר שאולי שם מחזירין המים לתוך הכיור אבל מדברי הר"מ פ"ד שוטה הל' ו' שכתב שאפילו נמחקה שופכין ומבואר דהוי חידוש שהגם שיש בתוכו השם אינו צריך גניזה [ובאמת יש לעיין למה לא יהא צריך לגנוזם ואם נימא שנתבטל בתוך המים ופקע קדושתה אז צ"ב דהיאך מהני שתיית המים עם השם בתוכו אם נפקע הקדושה ויל"ע] והר"מ סיים שאין בו שום קדושה, והנה התוס' הביאו בשם הירושלמי שני מהלכים אם יש בה קדושה או לא, ולכאור' צ"ב למה לא יהא בו קדושה דהא נקראים מים קדושים מכיון שבאים מתוך הכיור, ובאמת האחרונים דנו [ועי' בדבר שאול] אם יש מעילה במי כיור ויש לדון שכיון שמייוחד לצורך רחיצת כהנים לא הוי קדשי ה' כמו קדשים קלים אבל לכאור' איסור בודאי יש אם נהנה לדברים שאינו עומד ולא נתקדש לכך, אלא דיש לומר שפקע האיסור דהוי כמו נעשית מצוותו ולפ"ז יהא צריך לומר שבלקחת המים לחוד כבר נעשית מצותו, ובאבי עזרי שם כתב דהוי כמו קדשים שמתו דפקעה איסור מעילה והקדושה מכיון שאינו ראוי עוד למצותו אלא שדבר זה יהא תלוי במ"ח רש"י ותוס' בקידושין דף נו: אם יש איסור הנאה לאחר שמתו.

דף כא. באגרא דמקרין ומתניין בנייהו ונטרן להו לגברייהו. ועי' בשו"ע הרב סוף פ"א דת"ת שכתב שכיון שהם מסייעים לאותן שמצווים ועושים אז נחשב שיש להם מצוה של מצווה ועושה, ובזה מובן מה דאיתא לקמן שגם שותפות של יששכר וזבולון מקבל פלגא אבל זהו דוקא אם נתנו הממון קודם שלמד שאז רק על ידי ידו נתקיים כל מה שהת"ח למד, אבל אם רוצה למכור זכות התורה לאחר שכבר למד לא שייך ועי' במהרש"א הכוונה בוז יבוזו, וכן פסק הרמ"א ביו"ד סי' רמו' א' ועיי"ש ברעק"א שהביא שאם מכר אז מפסיד גם חלקו.

דף כא: אומר בן עזאי חייב אדם ללמד. כדי שתדע והיינו כדי שלא תוציא לעז על המים, וצ"ב דהא יכול לומר לה רק הך דבר וצ"ל דבן עזאי סובר שאם לא ילמוד עמה גם שאר דברים ותראה שכן עושים דרשות אז לא תקבל ותאמין ומש"ה חייב ללמד עמה גם שאר דברים כדי שתדע שזהו מהלך היאך דורשים, ולכאור' צ"ל שבן עזאי מודה להדרש ולמדתם

אותם את בניכם ולא בנותיכם דליכא חיוב מצד מצות ת"ת ללמוד עמה וכל מה שצריך ללמוד עמה היינו רק שתקבל ותדע הדרש שזכות תולה, והנה ר"א ור"י דחולקים על בן עזאי מודים שצריכים להגיד לה אלא שסוברים שלא ילמדו עמה שאר דברים, והנה לכאו' אין נ"מ בין ר"א ור"י רק בטעמים אבל בתוס' חדשים על משניות כתב שנחלקו אם רק תורה שבעל פה אסור ללמוד עמה או גם תורה שבכתב עיי"ש, והנה הר"מ וכן בשו"ע יו"ד רמו' דתורה שבכתב לא הוי כמלמד תפלות אבל לכתחלה לא ילמוד עמה גם תורה שבכתב וכן מבואר בפשטות בחגיגה דף ג. נשים למה באים כדי לשמוע ומבואר דאינו מותר רק לשמוע ולא ללמוד ועיי"ש בט"ז ג' מ"ש בזה, והפוסקים כתבו שזהו מצד גזירה שלא יבוא ללמוד תורה שבעל פה, ועי' בתוס' שהביאו מהירושלמי שבן עזאי חולק על על הגמ' בחגיגה ובתוס' שם כתבו דהראיה שלא התירו רק לשמוע וללא ללמוד והיינו מטעם גזירה וכמ"ש ולפי בן עזאי הא מותר להם ללמוד אפילו תורה שבעל פה, וצ"ב אם גם כאן כוונתם הוא לכך.

דף כב. התנאים מבלי עולם. ועי' במהרש"א שכתב וצעק לדורינו שאותן שפוסקים רק מהשו"ע בלי לימוד הסוגית הם בכלל מבלי עולם.

שלא יכשלו בי בני אדם. ועי' במהרש"א שכתב שהכוונה שלא יאנסו אותה ואז תהא נדחית מכח דנענש מכוחה ומבואר שגם אם היתה אנוסה נדחית ובפשטות בגמ' בשבת דף קמט: והא צדקיהו אנוס הוי מבואר שבאונס ליכא הך דינא.

דף כב: פרשו שיכמי. ופרש"י שלא לשם שמים אלא שיכבדהו. ועי' במהרש"א שתמה מהך דלעולם יעסוק אפילו שלא לשמה, ולכאו' הכוונה שאינו עושה אלא שבני אדם יראו וכשאינן רואים אותו אז אינו עושה ומראה עצמו כפרוש וצדיק אבל כשעושה ע"מ לקבל פרס עושה בכל עת אלא שעושה רק בשביל ע"מ לקבל פרס.

עד שלא קדשה בכלי. אפשר לפדותו ובזה חלוק מנחה מבהמה דשם מיד שהקדיש הבהמה שחל קדושת הגוף לא שייך פדיון משא"כ במנחה בעינן קידוש כלי והיינו טעמא דמנחה אינו ראוי בלי מתן שמן ובלילה ועי' בזה במכתבים במרן ריז הלוי, אבל מאידך גיסא בהמה שמתה אינו טעון שריפה משא"כ במנחה לאחר קידוש כלי בעינן שריפה והיינו טעמא שכל שפסולו בקודש טעון שריפה ובמנחה לאחר קידוש כלי לעולם הוי פסולו בקודש משא"כ בהמה אינו נחשב פסולו בקודש רק לאחר שחיטה וזריקה ועי' בתוס' לקמן כג. ד"ה האומרת ובשעורי ר' מיכל פיינשטיין זצ"ל.

*

הרב מאיר לאש - עד שניים בפסוק יגר שהדותא וגלעד

סוטה ב. תלמוד לומר לא יקום עד אחד באיש וגו'.

רש"י: ..דכל עד האמור בתורה שנים הם.

מבארים ש'עד' הכוונה 'עדות', מערכת של עדות.

נראה ללמוד דבר זה שיש במלה 'עד' גם משמעות של 'עדות',

מפסוק בראשית לא מז:

"וַיִּקְרָא לוֹ לְבֶן יֶגֶר שְׁהִדוּתָא וַיַּעֲקֹב קָרָא לוֹ גְלָעַד."

איברא?

*

הרב מאיר לאש - האם רש"י על התורה מפרש את "ועד אין בה" בשונה מהברייתא?

את "ועד אין בה" אפשר לדרוש בשני אופנים:

אופן א':

לפי דרשת הגמ' והברייתא (ב: ג.) "ועד אין בה" היינו שכאשר אין שני עדים אלא אחד - גם כן נאסרת.

אופן ב':

"ועד אין בה" - ועד אפילו אחד אין בה שנטמאה - אז משקין אותה.

*

והנה לכאורה ברש"י על התורה פירש כאופן ב'.

שסתם וכתב "ועד אין בה. הא אם יש בה אפילו עד אחד שאמר נטמאת, לא היתה שותה", ודוחק לפרש דבריו שכוונתו לאופן א', אחר שאינו מבאר שם ש"עד" הכוונה לשניים.

וכנראה זאת בהתאם לדרכו של רב ששת (ו.), שפשטות הכתוב הוא כאופן ב'.

האם כנים הדברים?

*

עוד פרטים שחשוב לדעת:

פשטות מתני' דף ל"א "ועד אין בה - כל שיש בה" עולה לכאורה כאופן ב'.

אמנם בגמ' עצמה (ג:) משמע שהמשנה מתאימה עם הדרשות הקודמות, ואם כן על כרחך גם המשנה מתבארת כאופן א'. ורש"י נדחק לפרש לפי זה ש"כל שיש בה" אינו ביאור על לשון הכתוב "ועד אין בה" [וז"ל: "כל שיש בה. כל עדות שיש בה נאמן, כדרשינן לעיל ועד אין בה תרי אלא חד, וקא אמר אסורה, ואטומאה קאי, דהא מינה סליק והיא נטמאה ועד אין בה"].

וראה להלן (ו.) שכתב רש"י על דברי רב ששת "ועד אין בה דליכא דידע בה" שפירש פשוטו של מקרא כאופן ב'. וז"ל: "ועד אין בה. אע"ג דדרשינן לעיל לעד אחד נאמן בסוטה ולסוטה ודאית שלא תשתה עוד, אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ודרשינן ליה נמי הכי, ועד אין בה הוא דאמר והביא האיש את אשתו וכל הפרשה הא יש בה עד אין המים בודקין אותה".

ובהמשך (ו:): על דברי הגמרא "תניא כוותיה דרב ששת ולא מטעמיה", שה"תניא כוותיה" שלל את אופן ב'. "דועד אין בה דההוא לאו לספק סוטה מידריש אלא לסוטה ודאית בעד אחד, אלא מקרא אחרינא נפקא".

*

הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשורטקוב, מאנשעסטער □ סימן גדול מסר להן בן פניו למטה

בגמ' סוטה (יא:): הובא עה"פ "וראיתם על האבנים אם בן הוא והמיתן אותו, א"ר חנינא סימן גדול מסר להן בן פניו למטה בת פניה". שפרעה רצה להרוג רק הבנים הזכרים, וקרא ליוכבד ומרים ומסר להם סימן זה שעל ידו ידעו טרם שנולד הולד אם זכר הוא או נקיבה: וביאר האור החיים הק' (שמות א, טז) "נתחכם ואמר להם כי קודם שיודע הנולד מה הוא אם בן אם בת, יראו המילדות על האבנים אם בן הוא ימיתוהו, ויאמרו נולד מת ולא ימיתנו עד שיצא לעולם אלא שיראו על האבנים קודם שיצא לעולם אם בן הוא, ומנין ידעו, לזה ארז"ל סימן מסר להן, ולזה אמר והמיתן בתוספת וא"ו כי מצוה ראשונה צוה אותן להבחין לדעת אם בן הוא קודם שיצא לעולם ויתן קולו, והב' והמיתן אותו בצאתו מבטן אמו":

והקשו הרבה מפרשים על דברי חז"ל, שדבר זה נסתר מהטבע בזמנינו, שלא דוקא שהזכרים נולדו פניהם למטה, ולא דוקא שהנקיבות פניהם למעלה, וכתבו הספרים שנשתנו הטבעים וכך העלה בספר הברית (ח"א מאמר יז עמ' פ) וז"ל: "בדורות הראשונים היה הטבע שהזכר נולד בפניו למטה, ונקבה פניה למעלה, ובדורות האחרונים נשתנה טבע זה, ושניהם נולדים פעם למעלה, פעם למטה ופעם מן הצד, ואל תתמה כי גם בשאר דברים בהולדה נשתנה הטבע" עכ"ל ע"ש. וכן כתב בעץ יוסף (ב"ר י"ז, י"ג ד"ה מפני מה) שבדורות אחרונים נשתנה הטבעים, וכן כתב החזון איש (יו"ד ס' ה אות ג) שנשתנו הטבעים. (וראה עוד בענין נשתנו הטבעים בהקדמה לספר שמירת הגוף והנפש פר' ו).

והבן יהוידע (סוטה שם) כתב "ונ"ל דהראשונים שהיו קרובים ליצירה היה דבר זה חק ולא יעבור, הזכר מביט מקום שנוצר ממנו, והנקבה פניה למקום שנוצרה ממנו, אך האחרונים שנתרחקו מעת היצירה לא היה חק הטבעי הזה בתמידית אלא משתנה לפעמים".

אבל כנראה לא כו"ע מודים שנשתנו הטבעים בזה, ובספר דברי הצבא (נדפס תרנ"ח, עמ' טו:): מהגאון ר' זאב וואף ראדונסקי זצ"ל בפירושו על ספר הצבא לרבינו זכריה גירונדי, נקט שלא נשתנו הטבעים, ובזה רצה לתרץ קושיא חמורה על דברי הטור (חו"מ ס' רעז) דפסק: "הבכור נוטל פי שנים בנכסי אביו, וכו' ודוקא שנולד בחיי האב אבל אם נולד אחר מיתתו כגון שמת והניח אשתו מעוברת וילדה תאומים או שהיו לו ב' נשים ומת והן מעוברות אין הבכור נוטל פי שנים, ואם יצא רוב פדחת בחיי האב הרי הוא כילוד ונוטל פי שנים אע"פ שלא יצא כל ראשו לאויר העולם":

הרי דכאשר הוולד הוציא רק את פדחתו לחוץ, והיינו עד החוטם, כבר קרינן ביה "יכיר" ונחשב כבכור לאביו, הגם שאביו מת קודם שנולד הבן. והוסיף הפרישה (שם) שכמו כן אם הוציא פדחתו בחיי האב וחזר לאחוריו ואחר כך מת האב, ונולד אחר מותו, קרינן ביה וכי יכיר.

ומקור הטור מגמ' בכורות (מו:): "הוציא ראשו אף על פי שהחזירו הרי זה כילוד", וממשיך שם הגמרא "משיצא רוב ראשו ואיזהו רוב ראשו משתצא פדחתו, אמר רבי שמעון בן לקיש פדחת פוטרת בכל מקום חוץ מן הנחלה מאי טעמא יכיר אמר רחמנא, ור' יוחנן אמר אפילו לנחלה", והטור פסק כשיטת ר' יוחנן.

והקשה הדברי צבא דמה מהני מה שהוציא הולד את ראשו בחיי אביו, והא אכתי אין אנו יודעים אם וולד זה הוי זכר או נקיבה עד שיצא רוב גוף הולד, וגמרא מפורשת היא (ב"ב קכו:), והובא שם בבית יוסף) "אמר ר' אמי טומטום שנקרע ונמצא זכר אינו נוטל פי שנים דאמר קרא (דברים כא טו) והיה הבן הבכור לשניאה עד שיהא בן משעת הויה": כלומר דבעינן שיהא ניכר שהוא "בן זכר" בשעת לידה, ואינו מהני מה שנתגלה אחר כך שהוא בן.

ואם כן מה מהני מה שהוציא פדחתו בחיי האב וחזר לאחוריו ואחר כך מת האב ונולד אחר מותו, איך זה נחשב שנולד בן זכר בחיי האב, דהא בעת מיתת האב עדיין לא היו יודעים דהיה בן זכר, ומה שידעינן אח"כ אינו מהני, ותירץ הדברי צבא וז"ל "ואולי יש ליישב ע"פ גמ' סוטה (י"א:): דסימן גדול מסר למילדות בן פניו למטה בת פניה למעלה, ולפי זה גם ע"י פדחת יוכר אם זכר הוא". כלומר דניכר אם פניו למטה הוי בן זכר ואם פניו למעלה הוי נקיבה, ולכן כאשר הוציא הוולד פדחתו בחיי אביו כבר הכירו שהיה זכר. הרי שפשוט דברי הגמרא וכדנפסק בטור מורה שלא נשתנו הטבעים בזה, וסימן זה עדיין קיים. וקושיא זו הקשה גם הגאון בעל שואל ומשיב בהג' יד שאול על דברי השו"ע (יו"ד ס' רס"ב סק"ו) שפסק שמונים שמונת ימי מילה מהזמן שהוציא הוולד את ראשו, והקשה בעל שואל ומשיב וז"ל (בהג' שם) "הנה לכאורה קשה בהא דהוציא ראשו לחוץ מקרי לידה אף דלא ניכר אם זכר הוא, הרי אמרו בגמ' ב"ב (קכו:): דטומטום שנקרע ונמצא זכר אינו נימול לשמונה דבעינן 'אשה כי תזריע וילדה זכר' שיהא זכר בשעת לידה" עיי"ש עוד.

ובספר לבנון נטע (ס' קצ"ד ס' יב) מהגאון ר' נתן נטע לנדא זצ"ל ראב"ד אושפיצין, הביא דברי מהרי"ש נאטאנון הנ"ל וכתב לתרץ "וי"ל אבל באמת אמרו בסוטה (י"א:): 'אם בן הוא והמיתן אותו סימן גדול מסר להם זכר פניו למטה נקבה פניה למעלה', אם כן צ"ל בטומטום לא מהני סימן זה הואיל ואשתני אשתני, אבל בסתם ולדות ע"י סימן זה מבורר אם הוא זכר ודוק".

הרי שסימן זה עדיין שייך בזמן הזה, ואכן יסוד זה שנשתנו הטבעים בסדר הלידה קשה להבין, וכדהקשה הגאון בעל יד דוד בספרו מנחת עני (סוף ח"א) שבדבר כזה אין שייך

לטעון שנשתנו הטבעים, שנשתנו הטבעים יתכן בדברים שתלויים בבריאות ובכחשות וכמ"ש בב"מ (קה:), ולא בדברים שהם בטבע של הולדה.

ועוד הקשה שבמדרש רבה מבואר שיוכבד ומרים שאלו את פרעה איך שייך להם לדעת אם הוולד זכר או נקיבה הוא, ואם הדברים היו כפשטן איך יתכן שהם לא ידעו, הלא מילדות היו והיו מילדין בכל יום ויום ומי היה יודע יותר מהם. אלא ודאי שסימן זה אינו כפשוטו ואינו ענין של טבע כלל, ולכן לא ידעו אותה עד שפרעה גילה להם סודן של דברים שהיה מכשף גדול.

ומסיים שם היד דוד "לכן אני אומר שודאי דבר זה סוד מחכמת התולדה אשר חז"ל לא ביקשו לגלות, ורק פרעה שהיה אמגושי ידעו, אבל המילדות לפי דרך הטבע לא היו יכולין לידע, וחז"ל הסתירו הענין בלשון משונה כדרכם במקומות הרבה ואנחנו לא נדע" עכ"ל.

ויש להביא ראיה לדבריו ממרגניתא טבא שמצאתי בסוף ספר אבני זכרון מאת הרה"ק החוזה מלובלין זי"ע, שמובא כמה מכתבי קודש מאת החוזה מלובלין, ובמכתב מענה (מכתב ט) להרה"ק ר' יוסף מאוסטילא, הוא כותב לו בזה"ל "שלום וכל טוב סלה להרב המאור הגדול מו"ק יוסף האב"ד באוסטילא, בדבר ששאל איזו שם לקרוא אשר תלד לו זוגתו, ראיתי במוצאי שב"ק שתלד זכר, ואם תשאל הלא בטלה נבואה, הלא ידוע מאמר רז"ל שכל היולדת זכר פניו למטה, ואנו רואים שפניו למטה, וקראת שמו ברוך, וגם ברוך יהיה".

ומדברי החוזה מבואר דלא נשתנו הטבעים בזה, וגם בזמן הזה בן זכר פניו למטה, וגם מבואר שאין סימן זה דוקא בעת לידתו, אלא גם לפני לידתו פניו למטה, ומדברי החוזה זי"ע מבואר שלא היה זה ראיה שכלית, אלא שהחוזה מלובלין ראה ראיה רוחנית שפניו למטה וזה סימן מובהק שהוא זכר. ובזה מתורץ למה שפרה ופועה לא ידעו סימן זה עד שפרעה שהיה מכשף גדול גילה להם סוד הדבר, שאין זה סימן גשמי הנראה לעין אלא סימן רוחני וכמבואר מדברי החוזה מלובלין והיד דוד.

ועוד יש לתרץ קושית בעל היד דוד איך יתכן שהמילדות לא ידעו סימן זה אם הוי חוק קבוע, די"ל דסימן זה היא רק כאשר הוולד עודנו בבטן אמו ואין זה ניכר בשעת הלידה, וכך כתב הגר"ש קלוגער בספרו טוב טעם ודעת (מהדו"ג יו"ד ס' רסד) וז"ל "ויש לומר הש"ס מיירי קודם יציאה מן הרחם כשמתחיל להיות נולד הוי זה פניו למטה וזו פניה למעלה, אך בהגיעו לבית הרחם להיות יוצא ממש לאויר העולם, נתהפך ובאים שניהם פניהם למעלה. ודברי חז"ל ודאי אמת ויש לו רמז בתורה בפסוק 'וראיתם על האבנים' מוכח דהוי קודם שיצא לאויר העולם, ומנין ידעו אם הוא בן או בת, בע"כ ממה שראו את פניו למטה או למעלה וזה ראיה ברורה לדברי בעזה"י".

ובזה גם יש לפרש דברי הדבר צבא והלבנון נטע שסימן זה עדיין קיים בזמן הזה, והיינו דהגם דאין אנו בקיאים לדעת ולהבין מהו הסימן הזה, אבל אין זה אומר שהסימן נתבטלה ולא קיים עוד, ולכן מכיון שיודעי דבר יודעים להבחין כשהוציא הולד את ראשו (או אפילו

מקודם לכן) אם זכר הוא או נקיבה, לכן יש לו דין בכור הנולד בחיי אביו ונוטל פי שנים
ומונים לו שמונת ימי מילה מהזמן שהוציא את ראשו.

סיפור

בומרנג - דרמה סוחפת בהמשכים בעלת מסר חד ביותר / הרב חנוך חיים וינשטוק

פרק ח' - איך עוצרים בעד הסחף?

הקדמה קצרה למערכה אחרת.

בהמשך חייו יקלע דודי סטוויצקי כאברך כולל שמחפש להגדיל את פרנסתו, הוא יהפך לחזן גדול בבית הכנסת "נר תמיד" הוא יקלע לתוך מאבק פנימי שיקרא "בעין הסערה" שיחרוץ את גורלו, כדי להבין את הסיטואציה הזו, אנו חוזרים אחור כמה עשרות שנים לחיים שמאחורי הקלעים של בית הכנסת "נר תמיד" בשעה שבית הכנסת מתמודד על חייו מול מתחרה קשה "יאנג איזראיל" בית הכנסת "נר תמיד" שהיה נחשב לגדול בתי הכנסת באזור אינגלווד לוס אנג'לס מקבל מכה קשה בכסף, עשרות רבות של מתפללים זונחים בקצב מתמיד ועוברים לבית הכנסת השני המתחרה בו בהצלחה מרובה.

השאלה הקשה שעומדת כעת בפני הנהלת "נר תמיד" לצאת למאבק קשוח מול בית הכנסת החצוף שמנסה למשוך את כל המתפללים, או לסגור כעת את בית הכנסת ולא לחכות לביזיון שיארע לבסוף בעוד שנה שנתיים.

איך יפתור נשיא בית הכנסת (פרזידנט) פילים מייזס את הבעיה הקשה, על כך נקרא בפרקים הבאים.

החלק הראשון בו עסקנו עם דודי שנאבק עם הקשיים כבחור בשידוכים לא יזנח, אלא ירוץ במקביל.

*

פיליפ מייזס נשיא בית הכנסת "נר תמיד" באינגלווד שבלוס אנג'לס, יושב במשרדו המרווח, מול רוברט לוי מזכירו הנמרץ שמבשר לו בקול עייף כי מספר משפחות עזבו את בית הכנסת באופן סופי.

"משפחות יוספזון טיילר קווין מרקסון ומרקוביץ מותיקי המתפללים [מעל שני עשורים] נראו לאחרונה מתפללים בבית כנסת המתחרה 'יאנג איזראיל' (ישראל הצעיר- ארגון גג של בתי כנסת ששייכים למזרחי ופזורים בכל רחבי ארצות הברית).

מר פיליפ היקר זו כבר בשורה מחרידה ביותר, אם אלו הותיקים ביותר אצלך לא חשים את בית הכנסת כמשכן בטוח, הוי אומר שבית הכנסת שלנו הוא פאסה (נחלת העבר)"
סיים המזכיר את דבריו כמעט בבכי.

"אמור לי בבירור, מה אתה רוצה לומר לי בכך?" הזדעף פיליפ שלא אהב לחשוב מחשבות אובדניות.

"רציתי לומר לך, כי מבחינתי הגיע הרגע הקריטי, עליך לבחור בין שתי אופציות לא קלות: ללחום עד טיפת הדם האחרונה בלי רחם, להוציא מנשרים בכל רחבי העיר, בגנות בית כנסת שבונה את עצמו על חורבות זולתו, או להרים ידיים סופית ולסגור את בית הכנסת כבר עתה בצורה מכובדת ולא בשל מציאות קודרת.

אל תקרא לזה מחשבה אובדנית, לדעתי עדיף כך... האם תרצה חלילה לראות את בית הכנסת בו השקעת את כל דמך נסגר סופית, בעוד שנה שנתיים, אוי לאותן בושות, האם לא עדיף כעת להחליט בין שתי האופציות שהצעתי כעת? שואל המזכיר מנבא השחורות. פיליפ מזדעם, הוא לא אוהב לשמוע תחזיות כה קודרות.

"איך אתה מדבר אלי בצורה כה פסימית? אנחנו עדיין במצב טוב, אני מכיר בתי כנסת במצב גרוע יותר והם קיימים כך שנים" מנסה הוא להרגיע את עצמו ואת מזכירו.

"לא מיסטר פרזידנט היקר, הפעם המצב שונה לחלוטין, משפחות אלו מהוות סמן גרוע מאד, הן היו מטובי המתפללים, הם השקיעו במקום המון כסף ולא חיסרו אירוע אחד שלא היו בו, אם הם עוזבים אותנו בתקופה קצרה יחסית, זה מעיד ש"יאנג איזראיל" נלחמת על כל הקופה, הם רוצים להעביר את כל מתפללי בית הכנסת שלנו לשטחם, אם אינך מקבל את חוות דעתי, שאל את מרס שולי גולד אחותך ותשמע את חוות דעתה.

עלינו לעשות מעשה נמרץ, כדי שלא נכה על חטא לאחר סתימת הגולל". מסיים המזכיר בקולו הסדוק.

"אני אוהב לבדוק את הכל במספרים, לא אוהב סתם שיחות סרק, נבדוק את הנושא לעומק ולפי זה נדע איך להיערך" משיב פיליפ שמנסה לחמוק מדברי המזכיר.

רוברט לוי מתכעס. "אדוני היקר, האם טחו עיניך, היית בבית הכנסת בשבוע שעבר, ראית את הקידוש שנערך באולם הכיבודים בגלריה השלישית, כמה היו? רק שליש מהמוזמנים! מה זה אומר? אנשים מוותרים על אירוע מכובד בו השופט המחוזי ארווינג סילמן חוגג בר מצוה לבנו בכורו הרברט? האם לא שמעת את ההתלחשויות שהיו בעקבות האירוע הדליל? האם זה לבד לא היה מספיק בשביל שזה יטפח לנו מול העיניים?"

"אוקיי אני שומע, אבל אני רוצה לבדוק את הנתונים לעומק, הבא לי את הקטלוג (בשנים ההם המחשב עוד לא שירת את בית הכנסת בעניינים אלו) לפי זה נראה באמת את המצב לאשורו.

רוברט לוי שולף את הכרטיסיות מהמגירה, הן היו מסודרות להפליא, כל משפחה מודגשת בלורד שחור, כמה ביקורים היא עושה במשך השנה בימי שבת ומועד, מה מספר העליות שרכשה, כמה תרמה וכו'. פיליפ עובר בעיון על הכרטיסיות ופניו מתכרכמות, הוא רואה בבירור את הפיחות הזוחל שחל בחברי בית הכנסת. הצעקה של רוברט במקום, גם הוא ידע זאת פנים בלב, רק שלא רצה להודות בכך, כדי שלא להתייאש סופית.

"אתה צודק, המצב לא טוב, אבל מה ניתן לעשות כדי למונע את הסחף? שואל הוא בקול נכאים.

"אין לי כרגע מושג, אחשוב על כך גם אני" השיב רוברט בקול עייף מאד.

*

תמונת מצב: פרזידנט עייף מול מנהל בית כנסת צעיר ותוסס.

בית הכנסת "נר תמיד" שהיה בעבר בית הכנסת המרכזי באזור, החל להתמעט קמעה קמעה, מאז שנבנה בית הכנסת "יאנג איזראיל" לא הרחק מבית הכנסת והחל בחציפות למשורך מתפללים מכל בתי הכנסת.

בית הכנסת החדש הצטיין בחדשנות ותסיסה קהילתית ומשך אליו את טובי האנשים באזור. הוא היה בנוי בעיקר לצעירים, אבל גם מבוגרים רבים נמשכו אליו.

היו שם מספר פעלתנים בעלי אופקים רחבים, הבולט בהם היה עו"ד צעיר בשם פסח שולביץ בתחילת שנות השלושים בוגר "ישיבה אוניברסיטי" בעל מוח חריף ומחודד שהבין דבר וחצי בניהול בית כנסת. הוא עשה כל מיני אטרקציות שהביאו לנהירה המונית של מתפללים, דינרים ומופעי שירה קונצרטים של חזנים לא חסרו, הפעילות סביב מעגל השנה, בתי הכנסת הקטנים שהיו לא הרחק מהמקום נסגרו בזה אחר זה, האנשים ביכרו להגיע למקום בו יש פעילות חברתית עניפה.

לעומתו מר פיליפ מייזס כבר היה לא מעט שחוק, הוא התקרב לסוף שנות הארבעים, הוא קיבל את ניהול בית הכנסת מאביו ר' אייזיק שהקים את בית הכנסת בעשר אצבעותיו וניהל אותה שנים רבות. לפני תשע שנים הכניס את פיליפ בכורו שיקח את המושכות במקומו, אלא שפיליפ מטבעו לא היה פעיל נמרץ, הוא דגל בכלל "אל תדחה למחר מה שניתן לדחות למוחרתיים" (באידיש גרמנית הפתגם מצלצל מאד, שמעתיו מפי אמי ע"ה "מארגן ניכסט הויטע זאגען אלע פוילע לויטע") כל עוד לא היה את המתחרה שמרו המתפללים אמונים לבית הכנסת, אבל ברגע ש"יאנג איזראיל" החל להתחרות השתנתה התמונה לחלוטין.

למרות שפיליפ היה בעל עסק גדול והצטיין בעושרו, גם את זה לא עשה בכוחות עצמו, את ההון לא הוא צבר אלא קיבל בירושה מאביו שהפקיד את החברות שניהל בידי שני בנים, אחיו הצעיר סטיב שהיה משנה למנכ"ל היה ההיפך הגמור ממנו, הוא היה יזם תוסס ובעל קשרים שאינו מניח הזדמנות אחת שיכולה לגרוף הון, אלמלי היה חילוני גמור, היה מן הראוי לפנות אליו ליטול את הפיקוד, הוא יכול היה להיות מנהל מצוין של בית הכנסת, אך הלז לא דרך בבית כנסת מלבד ימים נוראים וגם אותם עשה בטמפל רפורמי לא הרחק מביתו.

את הכבוד לנהל בית כנסת הניח לפיליפ המסורבל שלא הבין דבר וחצי דבר בניהול בית כנסת, הוא לא ידע איך לקדם את הרעה שלא תגרום שבית הכנסת שלו "נר תמיד" ילך בעקבות חבריו הקטנים וייסגר על מנעול ובריאח ויעלו לזכרו נר תמיד.

בימים הטובים, היו בו כ-700 מתפללים בימים נוראים וכ-300 מתפללים בשבתות רגילות (בימי החול היה מניין מצומצם מאד של זקנים שפרשו לפנסיה) אך לאחרונה הצטמצם

הציבור מאד, בראש השנה האחרון התפללו בו כ-500 מתפללים ובשבתות היו בקושי 150 מה שהביא שההכנסות של בית הכנסת ירדו פלאים.

עתה ישב הפרזידנט במשרדו המפואר לאור הנתונים השליליים ופכר את ידיו כמעט ביאוש.

"מה עושים? האם אצטרך בעוד כמה שנים לנעול את בית הכנסת ולהצטרף ל"יאנג איזראיל"? אבוי, עדיף לעבור למדינה אחרת ולא לראות באבדן המפעל שלי, השאלה איך עושים זאת?" הרהר לעצמו נוגות.

רוברט לוי התלבט רבות מה לומר למעבידו, הוא ידע שהוא אדם קשה שאינו יודע לבזר סמכויות, אבל לא הייתה דרך להציל את המצב, אם לא יתן למישהו סמכותי לנהל את העניינים, לאחר מספר ימים פנה אליו ושטח את תשובתו.

"פרזידנט יקר אין לך דרך אחרת, אלא להכניס אדם נמרץ בעל כוח משיכה שייטול חלק בהבאת אנשים חדשים לבית הכנסת, במערכה כזו חייבים גנרל מתאים, עם כל הכבוד אין לך את זה, עליך לראות את המציאות כמות שהיא, אם לא, כדאי כבר עתה להשים מנעול רב זרועות ולמסגר את שערי בית הכנסת."

למרות שהדבר פגע בגאוותו, נאלץ פיליפ להודות שזו הדרך הנכונה. אבל לפני שהוא מכניס את צרתו לביתו, החליט לעשות ניסיון נוסף, אולי יקבל עצות מבחוץ בלי לחיות בצל של אדם חדש.

הפעם כבר לא חבק ידיים, היו לו בפנקסו רשימות של עסקנים בעלי שם שמבינים בניהול בית כנסת, הוא פנה לפרזידנט בית כנסת נמרץ מפלורידה בשם מיכאל שליסר, שהיה ידידו בעבר ושאלו אם יש לו דרך איך להגביר את ההתעניינות בבית הכנסת שלו שבנוי לתפארה.

הוא תיאר לו בקול מונוטוני את מבנה בית הכנסת, שלוש קומות עם אולמות שונים לאירועים, אולם בית כנסת רחב ידיים עם מקומות ל-900 אנשים, עזרת נשים ענקית שיכולה להכיל 250 מתפללות. אולם ענק שמיועד לתפילה, עם איורים מדהימים שאביו ז"ל השיג בדי עמל מציירים שונים, נברשות מפוארות ניצבות באמצע בית הכנסת, ארון קודש בעל חיטובים יפהפיים, שהובא במיוחד מאיטליה לפני עשר שנים, פנורמה ענקית שמשתקפת מהגלריה המרכזית של בית הכנסת, גינה מטופחת מאד שמכילה עשרות עצים יפהפיים, בית הכנסת מרשים בחזותו החיצונית יותר מבית הכנסת יאנג איזראיל ולמרות הכל, השני מושך יותר.

"אולי תוכל לומר לי, איזה סוד או קסם יש במקום שגורם שאנשים נמשכים אליו כמו פרפרים לאור? שאל כמעט בבכי.

אומר לך עוד יותר, לאחרונה נעשות עבודות בבית הכנסת במלוא העוצמה, נראה שבית הכנסת צר מהכיל את כל המתפללים והוא נאלץ להרחיב את המבנה, אולי כדאי להציע להם שנחליף מקומות" סיים את דבריו בכאב לב.

“אני מבין את דבריך, אבל אני מידי רחוק בשביל לתת לך עצה, עליך לפנות לעסקן מקומי שמכיר את הלך הרוחות, אולי הוא יוכל לתת לך עצה” התחמק שלייסר מלתחוב את חוטמו, בלי לדעת איזו תמורה הולמת יקבל.

פיליפ החליט לפנות לעוד מספר עסקנים, אך כל הטלפונים לא הניבו תוצאות, לאיש מהם לא היה מענה איך יעצור את הסחף.

עד שהגיע אל אורי גרינשפן, יורד ישראלי זה חמש עשרה שנים שמשמש כעו"ד מצליח וכמייעץ לעסקים קטנים, איך לקדמם. הוא דיבר אנגלית רהוטה יותר מאנשי המקום, היא הייתה מהוקצעת ועשירה בניבים עסיסיים, הייתה לו חזות מרשימה מאד, עם ידע מדהים, איך לקנות את לב האנשים, עד שאמרו עליו שיכול הוא למכור קרחון באלסקה, הוא היה האחרון ברשימת הטלפונים, אולי ממנו תצמח הישועה.

אורי גרינשפן לא היה מוכן לענות לו בטלפון, בשביל זה יש לו משרד בבניין רב קומות והכניסה אליה אינה בחינם.

פיליפ מייזס כבש את גאוותו והגיע אל משרדו של אותו עו"ד חייכני בשעות הצהריים הלה קידם את פניו בברכה וגיהץ את כרטיס האשראי שלו בחדווה, הביקור עלה לפיליפ \$500. הוא נכנס למשרד מרווח עמוס בפקידים, נראה היה שהלה בר יכולת להחזיק כזו מעצמה.

“קען איי הלפ יו”- במה אני יכול לעזור לך?”

“יש לי בעיה קשה מאד, אני מנהל בית כנסת שהקים אותה אבי ז”ל בעשר אצבעותיו, אני ממשיכו זה מספר שנים, בית הכנסת שלי היה עד לא מכבר פאר, אבל עתה ניצב מולי מתחרה חצוף שלא בוש מלקחת את כל המתפללים שלי, כל האטרקציות שהוא מחולל מנותבים לכיוון אחד בלבד, לסגור לי את בית הכנסת, אשמח אם תוכל לעזור לי בהשבת המתפללים לבית הכנסת שלי” ענה פיליפ ברוח נכאים.

הוא גולל בפניו את כל הסיפור, את ההצלחות הגדולות ואת ההכנסות המרובות, עד שקם מתחרה קשה, לא הרחק מה”סינגוגה” (בית כנסת) שלו. משבוע לשבוע מתמעטים המתפללים, לא יעברו ימים רבים עד שאוותר רק עם בית כנסת ריק. איך מצליחים להביא את המתפללים לבית כנסת הותיק שלנו? שאל בכאב.

“אדוני היקר לא אוכל לעזור לך בלי שאבדוק את השטח, עלי לבחון את הכל מבפנים, רק כך אוכל לתת לך את העצה הנכונה, זה סוד ההצלחה שלי שאני בודק כל דבר לעומק רק אחרי כן אני נותן את העצה המתאימה. תן לי יומיים ואשיב לך תשובה, אני מאמין שתהיה לי עבורך תשובה הולמת” סגר אורי את השיחה.

לאחר יומיים השיב במענה לפיליפ.

“יש לי דרך אחת שתעלה לך אמנם כסף רב, אבל היא משתלמת ביותר”.

פיליפ מייזס מתחיל לקפוא כשמדברים איתו על כסף רב, עוד לפני שמתחילים להסביר עניינים, הוא לא מחצבת דולרים, בית הכנסת כבר עלה לו הרבה כסף, אם ישקיע בו עוד ועוד, אולי ישאר בלא נכסים.

“אפשר לדעת מה כוונתך לכסף רב?” שואל הוא בחשש.

“חחח אתה רוצה בית כנסת תוסס ולא מוכן להשקיע קצת מאני? אתה הפרזידנט הכי מוזר שפגשתי בחיי, אם אתה רוצה עסק מצליח, משקיעים בו, אפילו אם נאלצים לתת את רוב ההכנסות, אין דרך אחרת להצליח, רק עם כסף, אשה נקנית בכסף, בית נקנה בכסף, כסף נקנה בכסף, בית כנסת ודאי שנקנה בכסף, אם לא תדע להיפרד ממנו בזמן תשב בביתך בחוסר מעש”.

“טוב אמור לי כבר בכמה זה יסתכם?” השיב הפרזידנט הקמצן בזעף, תוך שהוא ממשמש בכיסו ברעדה.

“עשרת אלפים דולר מדי חודש. אצלנו אומרים באידיש פולנית “סיא נישט קיין קליין געלט” זה לא כסף קטן, אבל זה שווה ועוד איך”.

“עבור מה זה נדרש?” היו עיניו של פיליפ מפלבלות מרוב בלבול.

“לקנות את מר פסח שולביץ מ”יאנג איזראיל” הוא הכוח הדינמי של בית הכנסת המתחרה שלך, אבל עשיתי עבודת שטח עליו כולל שיחה עמו, הבנתי ממנו שאם תתן לו משכורת כפולה ממה שיש לו כעת הוא יהיה מוכן לעשות זאת, הוא “מאמין בכסף” עד כדי סגידה.

בשביל משכורת כפולה, הוא יערוק למחנה היריב ויפסיק להוות עבורך גורם מאיים, בזה הרווחת שתי מטרות: א) בית הכנסת “יאנג איזראיל” לא יוכל יותר להוות גורם מתחרה ב) אתה בעצמך תתחיל להיות מרכז משיכה.

“על מה אתה מדבר, על פסח שלוביץ?! איי דאנט בליב (אני לא מאמין) את ראש השטן אצלי בארמון? זה מדי הרבה בשבילי, הוא אדם חסר מעצורים, הוא יהווה בשבילי יריב מסוכן ואני אממן זאת מכספיי? אתה יודע למה זה משול? כמו תאמר לי לקנות נחש קובריה ארסי ולגדלו בתוך חיקי אני אתן לו כל יום מנה כדי שבסוף הוא יכיש אותי? זה נשמע אבסורד שאין כדוגמתו, אין לך דרך אחרת יותר קלה?”

“אדון פיליפ, אין לי יותר זמן בשבילך, השקעתי עבורך את הנשמה, העבודה שעשיתי היא הרבה יותר יקרה ממה שלקחתי ממך, עשיתי עבודת מחקר רצינית במשך יומיים, מה הדרך הבטוחה ביותר למצב את בית הכנסת שלך במרכז, אם אתה לא טיפוס קשוב ומשקיע, אין לי עמך יותר עסקים”.

“תן לי יומיים שלושה לחשוב, עלי לעכל את הנתונים כדי שאוכל לקבל החלטות, עליך להבין כי עד עתה הייתי מושל יחיד בבית הכנסת, לא היה לי עוד גורם מתחרה, אתה עכשיו מבקש לבזר סמכויות, זה כמו שתאמר לאשה שתסכים להכניס צרה לבית”.

”ומה חשבת לכתחילה? שתמצא מישהו שיעבוד בשבילך בחינם, להיות עבד נרצע, כדי שאת כל ההצלחות תוכל לנכס לעצמך? אצלנו ב”שערי חסד” היו אומרים ”בחינם מקבלים כינם”

אם אתה רוצה אחד שיקפל את השרוולים כדי שבית הכנסת שלך ישוב להיות במרכז, יהיה עליך לקחת את מקור המשיכה שלהם. פסח שולביץ הוא ”כוח הדינמו” הוא לא אידיאליסט של ”יאנג איזראיל” הוא לא קיבל כהלכה למשה מסיני שצריכים דווקא להיות מרכז המשיכה שלהם, איפה שהוא יהיה הוא יעשה את המקסימום שהמקום יצליח.

בדרך אחרת לא תוכל למגר את פסח שולביץ, הוא יהיה תמיד מתחרה קשוח שאיש לא יצא נגדו, לכן הדרך היחידה היא פשוט לשלוף אותו משם ולמלאות את כיסיו בדבר שאהוב עליו, וכן האצלת סמכויות, כי כסף וכבוד בגימטריא קטנה ”איך אונד מעך” כשאיך הולך עם מעך הוא ימעך את יאנג איזראיל כמו זבוב קטנטן.

פיליפ שומע את הדברים ומגרד את פדחתו, הדברים נשמעים קשים מאד, עליו להפנימם היטב, דבר אחד הוא מבין, המצב שהיה שוב לא ישוב, במלחמה צריכים לדעת לקבל החלטות כואבות.

”אני שומע אתבונן בדברים היטב, מעולם לא קיבלתי החלטות מהרגע להרגע, אני אדם זהיר ושקול שחושב היטב לפני שהוא עושה מעשים דרסטיים”. הגיב בקול נמוך מאד.

”אוקיי צור איתי קשר בעוד יומיים שלושה ונראה איך מתקדמים”. סגר העו”ד את השיחה.

סיפור מיוחד לחג הפסח / הסופר הרב יאיר וינשטוק

"שלח לחמך על פני המים"

שמש בין ערביים גלשה אל פאת מערב. הרחוב נצבע כולו בכתום זהב ומלא היה ביהודים ממהרים לבית הכנסת. עטויים במחלצות חג. ילדים הילכו בגאון מציגים לראווה את נעליהם החדשות. בידיהם מחזוריים חדשים נוצצים בכריכתם המבהיקה. ניחוח הניקיון התערבב בריח מדורות שריפת החמץ שעשן לבן עדיין היה מיתמר מהן ומסתלסל לאיטו. ערב פסח. הכל חגיגי ומבשר התחדשות. העולם ששקע בתרדמת חורף אפרורית קודרת נצבע בבת אחת בגוונים של פריחה ססגונית. הלבבות אומרים שירה ובבתים ערוכים השולחנות לקראת הסדר בבקבוקי יין אדומים, גביעי כסף מצוחצחים ומצות שחומות ופריכות.

רק בבית אחד עמד השולחן ריק וערטילאי מכל תכונה חגיגית.

על השולחן הייתה פרושה מפה לבנה רקומה שידעה ימים יפים בעבר, ועליה עמד אגרטל פורצלן לבן עם כתמים ורדרדים עדינים ופרחי פלסטיק שנרחצו ביסודיות לקראת החג. מפת סדר עגולה עמדה מבוישת בראש השולחן. ריקה מכל. המצות סגורות היו בקופסה. בקבוק היין יחד עם גביע פלסטי צבוע כסף חיכה בתוך הסל.

רבקה עמדה לצאת מהבית. מבט אחרון נשלח אל התכונה ההומה ברחוב. אולי מישהו מכל הבריות המתהלכות שם למטה עושה את דרכו אליה. אולי בעוד רגע תישמע דפיקה בדלת. "גברת בן-דוד? ישאל קול נעים. "באנו להזמין אותך להיות איתנו בליל הסדר".

כבר שבוע היא מחכה להזמנה כזאת, אבל אף אחד לא זוכר אותה.

קשה לדון לכף חובה את האנשים, אומרת רבקה בלבה. כל אחד עסוק בענייניו, בצרותיו, בשמחותיו, בסדר היום הדחוס שלא מותיר רגע אחד לחשוב על הזולת.

קומי רבקה, אומר לה קול פנימי, לכי תדפקי בדלת של השכנים ותשאלי האם אני יכולה להתארח אצלכם.

הנה, משפחת פלדמן, גרה בדיוק 2 מטר ממולך, לכי אליהם.

היא מתקרבת אל הדלת בהיסוס. מלאת בושה כאילו לא הייתה קשישה בת 78 אלא נערה בת 15. עומדת להקיש ואז שומעת את התכונה הקולנית. כל הבנים הנשואים הגיעו, ארבעה במספר, והיא מכירה את קולן של שתי הבנות המתגוררות בעיר, וגם אותן היא שומעת. הבית מלא בקולות של גדוד ילדים פעלתניים.

לא, אל פלדמן היא לא תוכל ללכת. אולי אל סימן טוב? לא, יש שם יולדת. ברזון? נסעו לחו"ל. הלוי? רק לפני שנה עזרה להם בשעתם הקשה כשהבן היה חולה ובישלה להם ארוחות מלאות במשך שבועות שלמים. אז למה הם לא זכרו אותי, עובר לו הרהור מריר בראשה. כשהיו צריכים אותי הייתי קיימת, כעת הכל הסתדר ואני נשכחתי.

השבוע שלפני הפסח עבר רצוף כולו הרהורים מכלים. כשהייתה נערה היה אביה נוזף בה אם שמע ממנה דיבורים מעין אלו. "רבקה'לה" היה אומר לה בקולו העמוק, "את אוכלת בשרי בעורך שותה קפה עם חלב".

בשרי? הייתה מיתממת.

כן את אוכלת לך את הלב... נשטפו עיניו החומות בחיוך מאיר. זה לא בריא. אל תבואי בטענות על אף אחד. אל תחשבי שמישהו חייב לך, וכך תהיי תמיד שמחה ומרוצה.

היא השתדלה ללכת לפי הקו של אבא ז"ל, פה ושם כשלה, אבל הצליחה לאמן את המוח שלה לדון את הזולת לכף זכות וכך נחסכו ממנה הרבה רגעי צער.

עם בעלה המנוח שמעון בן-דוד ידעה חיים יפים. הם לא זכו לילדים אבל שמעון היה אדם עליז ומלא שמחת חיים, וכל עוד היה בחיים לא הניח לשניהם לעולם לשקוע בעצבות וברחמים עצמיים. הקדוש ברוך הוא הביא אותנו לעולם לתיקון מסוים - היה אומר לה תמיד ברגעי שבירה - ותפקידנו הוא למלא את ייעודנו בצורה הזאת.

וכדי למלא את החלל של בית ללא ילדים, הפכו שמעון ורבקה בן-דוד לזוג מכניסי אורחים במלוא מובן המילה. מדי שבת היו מארחים על שולחנם אנשים בודדים או זוגות במצב דומה לשלהם, בעיקר אהבו לארח בחורי ישיבה. רבקה הייתה יושבת ומתמוגגת משירתם של בני הישיבה ואפילו כשהיו מזוייפים את השירים לא היה אכפת לה, העיקר שהבית היה מלא בתכונה עליזה וקולנית, האורחים נהנו מתבשיליה הטעימים וכולם יצאו מרוצים. במרוצת השנים פיתח שמעון חוש למציאת אנשים אומללים שהחיים לא שפרו עליהם. הוא גילה אותם בבתי הכנסת, בנסיעה באוטובוס ובתור בקופת חולים. עינו הבוחנת נחה לרגע על אדם רגיל לגמרי שישב לידו בתחנת האוטובוס ובתוך דקות ספורות נשבר הקרח ביניהם, הם שקעו בשיחה שוטפת וכרגיל, חושו השישי של שמעון לא הטעה אותו גם הפעם. זה היה גלמוד על פי רוב, או אומלל מסיבה כלשהי.

כך גם גילה את שרוליק.

*

שרוליק לא ענה להגדרה של אומלל משום צד. הוא היה בחור ישיבה מצטיין שבא מבית טוב וקיבל חינוך מעולה. אך לפתע בלי הודעה מוקדמת החל משרך דרכיו ומתחמק מהישיבה בכל הזדמנות. הוא בילה עם חברים מפוקפקים וכפסע היה בינו לבין פריקת עול מלכות שמים.

באותו יום נסע שמעון לתל אביב לשם סידור דחוף אצל עורך הדין שטיפל בענייני משרדו. התור בתחנה המרכזית היה ארוך והוא החזיק ספר משניות קטן שסייע לו לנצל כל רגע בלימוד ולשמור על עיניו. אך מדי פעם היה עליו לשמור על קשר עין עם הרציף ולבדוק איך מתקדם התור והאם האוטובוס אינו בורח לו.

כשעלה אל האוטובוס התיישב ליד החלון והתרווח לרגע, נזהר לשמור מקום לנוסע שעתיד לבוא, ואכן לא עבר אלא רגע אחד ובחור בתלבושת ישיבתית התיישב לידו.

'תלבושת' אמרנו ולא 'בחור ישיבה', יען כי בחור ישיבה זוהי מהות פנימית שלמה, אבל ישנם כאלו אשר רק התלבושת שלהם מזכירה בחור ישיבה בעוד הפנימיות רחוקה משם כרחוק מזרח ממערב. וכזה בדיוק היה שרוליק קורמן (בדוי). בעוד שמעון בן-דוד נוסע בגופו לתל אביב ונשמתו משוטטת בערוגות ירושלים של מעלה, הרי ששרוליק עורג להיהרג ולהישחט באופן רוחני, ונוסע הוא לתל אביב כדי לממש רצונות ומאוויים שאינם מגיעים ממקור טהור.

שמעון קפץ על המציאה כמוצא שלל רב. מן השניה הראשונה זיהה על פניו של שרוליק את התהייה, את הבלבול, את אובדן הדרך. הוא הבין בחריפותו כי רבה את אשר לפניו אבל לבש פני תם.

"נוסעים לתל אביב?" פתח בשיח ידידותי.

גם שרוליק לא היה קטלא קניא. הוא הבין מיד לאן חותר בן שיחו להגיע וניסה להדוף את הנוודניק שנטפל אליו. "לתל אביב? לא, לחיפה" ענה בהתחכמות בנימה של "רד ממני".

"יש לך טיפול שיניים, אני מבין" חייך שמעון וחשף שני טורי שיניים צחורות שלא ידעו רופא שיניים מימיהן. ("ואף אתה הקהה את שיניו"...)

"יש עוד דברים בתל אביב חוץ מרופא שיניים". (מה אתה דוחף את האף שלך?)
"מה למשל?"

"מוזיאון התפוצות למשל" שלה שרוליק מזיכרונו מושג ששמע לא מכבר. היה זה ממש בתקופה הראשונה לאחר שנפתח המוזיאון והוא עמד במרכז ההתעניינות.

"יפה מאד" המשיך שמעון לטוות בעקשנות את חוט השיחה ובתוך חצי שעה יצר ידידות נפלאה עם הבחור תוך שהוא מזמין אותו לסעודת שבת. שרוליק שכל כך הרבה זמן תכנן את נסיעת ההתפקרות שלו לתל אביב עיר החטאים, מצא את עצמו נמשך כבחבלי קסם אל האיש הזה שנגע בו עמוק בלב ואחר שנעלם שמעון מעיניו בתחנה המרכזית בתל אביב, לא היסס לרגע ופנה הישר אל התור לירושלים...

*

שבת אחת גררה עוד שבת ועוד אחת. שרוליק טעם לפתע את הטעם המתוק שביהדות. גילה חברים חדשים סביב שולחן השבת המקסים של משפחת בן-דוד ולמד לדעת דבר ושנים שלא ידע מקודם. הוא הפך לבן בית בבית מאיר הפנים הזו ועשה אצלם שבתות וחגים.

ליל הסדר אצל משפחת בן-דוד היה חוויה שלא מעלמא הדין. בני הזוג חשוכי הילדים, אילו רצו, יכלו בקלות לנסוע להתארח בבית מלון כלשהו ולסגור את ביתם, אבל הם בחרו לארח על שולחם לא פחות מעשרים איש מכל הסוגים ומכל המגזרים. היתה זו חוויה ייחודית שאת מתיקותה נצר בלבו. הוא אהב כל רגע בליל הסדר ההוא. החל מן השי האישי: מחזור מהודר לפסח עם כריכת עור שעליו היה חרוט שמו באותיות זהב ("ההורים שלי אף פעם לא העניקו לי מתנה כזו!") ועד לגביע היין האחרון מארבע הכוסות. יין מבושם

שהכל גמרו עליו את ההלל. אבל הוא אהב גם את כל מה שבאמצע. את דברי התורה הייחודיים ששמעון הכין בקפידה, את השירה המתרוננת ואת כל התבשילים-המעדנים, מעשה ידיה של רבקה להתפאר. ("כרעמזלאך כאלה לא אכלתי מימי").

כשהלך לקח ברגש רב את המחזור, ועיניו ליטפו באהבה את ברק הזהב של האותיות "ישראל קורמן". מעולם לא נקשר כך אל שמו.

מאז קשר את חייו לחייהם של בני הזוג בן-דוד. הם ליוו אותו צעד אחר צעד בדרכו חזרה אל המקום אותו מעולם לא עזב בגופו אך נתלש ממנו בנשמתו. העניקו לו חמימות ותמיכה והיו לצידו עד שהקים בית בישראל.

תקופה מסוימת המשיך לבוא לבקר בביתם יחד עם רעייתו הטרייה, אולם כעבור שנה הוצעה לו משרה מבטיחה של מגיד שיעור בישיבה מתפתחת בצפון והוא עקר מירושלים בה גר בשכירות, ושם בצפון נולדו שמונת ילדיו.

כמה שנים שמר על קשר עם הוריו-מאמציו ובכל ביקור שלו בבירה הגיע אל ביתם, אך כחלוף השנים התמנה לראש הישיבה וכעת היה עסוק יותר מאשר אי פעם. מדי פעם התקשר בנקיפות לב אל ביתם של שמעון ורבקה, וגם דבר זה נפסק כאשר בני הזוג עברו לדירה אחרת קטנה יותר בקומה הראשונה. "המספר אליו הגעת איננו מחובר" ענה לו מענה קולי מתכתי, ורבי ישראל נואש מלמצוא את מיטיביו והבטיח לעצמו כי יום יבוא והוא יעלה לירושלים ויתחקה אחר עקבותיהם כדי להציג בפניהם את ילדיו.

היום הזה לא הגיע...

*

שמעון בן-דוד הזדקן ורגליו לא נשאווהו. הוא דעך בתוך עצמו ולאחר מחלה קצרה עזב את העולם זקן ושבע מעש. רבקה בן-דוד הייתה מוקפת תחילה דאגה ומסירות מצד השכנים שהזמינוה לבוא אליהם וגם מילאו את ביתה בכל טוב.

אך טבעם של החיים שהם גוררים וסוחפים כל אדם בסדר יומו הוא. לקה דורנו בטירוף מערכות וחוסר יישוב דעת, ובעיקר בלחץ חיים שוחק אותו לא שיערו אבותינו. לא מתוך כוונה רעה חלילה, אך הקשר של רבקה עם שכניה הלך והתנתק ככל שחלפו הימים, וכעבור שנתיים מאז פטירתו של בעלה עטרת ראשה, מצאה רבקה בן-דוד את עצמה בודדה וגלמודה, מוטלת בשולי החיים. מנסה להיאחז ואינה מצליחה.

השבתות היו קשות במיוחד. אני שהכנסתי בכל שבת כעשרים אורחים ויותר, ודאגתי לכל הגלמודים, זרוקה היום ככלב חוצות - הייתה מהרהרת במרירות. שכני היקרים, בכתה בתוך ליבה, אנא תפתחו עיניים, תחשבו קצת, תתבוננו סביב, אולי מישהו לידכם זקוק לעזרה, לחברה, לאדם כדי להחליף איתו מילה או שתיים? טוב לכם בחיים, אולי תנסו לחלוק את הטוב הזה עם עוד מישהו?

היא הייתה מניסה את ההרהורים החמוצים ממנה והלאה. "רבקה'לה, את הולכת לשתות קפה בעוד חצי שעה - אסור לך לאכול את הלב".

עד שהגיע ליל הסדר.

בלילה הזה הרגישה שאינה יכולה עוד. היא ציפתה עד הרגע האחרון, אולי מישהו יזכור אותה לטובה, אולי תישמע מן הדלת נקישה קלה והזמנה לליל סדר מואר - אבל הנס לא קרה.

ואז היא החליטה.

ריבונו של עולם, אף אחד לא חפץ בי, לא זוכר אותי, אז אני הולכת לעשות את ליל הסדר במקום שבו אתה פעם היית נמצא, וגם אותך גירשו משם.

היא נטלה בסל בד פסחי עתיק שירשה מאמה המנוחה. חבילת קרטון דקיקה ובה שלוש מצות, בקבוק מיץ ענבים וגביע כסף קטן. יותר מזה היא לא צריכה. מרור יש לה די והותר, את יתר סימני הסדר, החרוסת והביצה, הזרוע והכרפס שעליהם הייתה גאוותה בימים עברו עת הכינה אותם והעמידה על קערת הסדר של שמעון בראש השולחן, נטלה עמה בתוך הזיכרון. דגים מרק ועוף? אין לה תאבון!

בצעדים קטנים וסל בד מהוה בידה יצאה לעבר העיר העתיקה.

היא תעשה את ליל הסדר שלה בכותל המערבי עם הרבש"ע ביחד. תמצא לה פינה צנועה. הכינה בתוך הסל גם מפת ניילון אותה תפרוש על כסא כלשהו או גדר אבנים. כבר אסתדר איכשהו.

באמצע הדרך הפכה צעידתה נמרצת יותר ויותר. ההליכה האיצה את מחזור דמה והזרימה בה שמחה. אל הרחבה הגדולה הגיעה כמעט בצעדי ריקוד. היא הולכת לחגוג את ליל הסדר עם חברותא כזאת שאין רואים (תרתי משמע).

היא הולכת לשבת במחיצה אחת עם הקדוש ברוך הוא!

*

ההזמנה הפתיעה את הרב ישראל קורמן לחלוטין. איגוד האברכים בוגרי הישיבה הזמין אותו לבוא אליהם לעשות איתם את ליל הסדר והחג הראשון של פסח יחד עם בני משפחתו, באולם שמחות שנשכר והוכשר במיוחד לצורך העניין. תחילה כמעט דחה את ההצעה על הסף. רצה לשבת רק עם בני משפחתו וכמה אורחים, אך כששמע במה דברים אמורים הסכים על אתר. היה ליל סדר מיוחד שתוכנן בדקדקנות עד אחרון סעיפיו יחד עם ראש הישיבה הישיש שקדם לו, המשגיח המפורסם ועשרות אברכים שהפכו בעצמם למרביצי תורה מופלגים. מישהו זרק את הרעיון לחלל האוויר והוא נקלט. כולם רצו לחדש ימיהם כקדם. מין כנס בוגרים דווקא בליל חג המצות. הכל גם ידעו למה. ליל הסדר היה לילו המיוחד של הרב קורמן. כולם ידעו כי אי פעם בעברו, בלילה הזה קרה מאורע חשוב בחייו. היה זה סוד שעבר מפה לאוזן ומעולם לא דובר עליו בפרהסייה. הלילה הזה - בקשו התלמידים - יואיל נא לשבת איתם ולספר את הסיפור.

והוא הסכים. בהתרגשות סמויה ארז את החפץ החשוב ביותר באריזה מיוחדת. הוא התכוון להציג אותו בפני הנוכחים באמצע הסדר וכאשר יגיע הזמן להראות "מצה זו" ולגלות את המפה, יגלה הוא את המפה מעל הסוד שלו.

ההתכנסות נערכה באולם שמחות לא הרחק מגבולותיה של ירושלים העתיקה. רבי ישראל הרגיש דחף נפשי בל יסורב להתפלל את תפילת החג, לא עם תלמידיו וחבריו משכבר הימים, אלא דווקא ליד הכותל המערבי. עוד בערב החג רצה לומר את סדר קרבן הפסח ליד הכותל אך לא הספיק. כעת החליט להשלים זאת בין תפילת מנחה לערבית של ליל יום טוב.

לאחר התפילה נישק את האבנים הגדולות החמימות וצעד במהירות עם משפחתו הענפה לעבר האולם.

אור מבהיק שטף אותו כאשר נכנס פנימה. השולחנות היו ערוכים בפאר והדר שלא היה מבייש את המפיק המקצועי ביותר. הוא זיהה את כולם, לחץ ידיים בהתרגשות, התחבק והתנשק עם ידידיו הטובים ביותר ותלמידיו האהובים. הייתה אוירה חגיגית עילאית.

כאשר התיישב בראש השולחן ליד ראש הישיבה הישיש ולאחר ששוחח עמו כמה מילים - חבט בו לפתע פטיש אדיר בראשו ונשמתו כמעט פרחה בבהלה.

המחזור!

המחזור היה המוצג הייחודי אותו כמס בשקיק בד מיוחד וביקש להציג בפני כל הקהל הקדוש, עם כריכת העור וחריטת הזהב שלא דחתה כהוא-זה (שמעון בן-דוד ז"ל שילם בשעתו הון תועפות על ההטבעה הטובה והאיכותית ביותר).

והוא שכח את המחזור ליד הכותל המערבי!

אחר התפילה כשניגש לנשק את האבנים הקדושות שכח משום מה את המחזור על הסטנדר. המחזור אליו הוא קשור מזה למעלה מ-30 שנה בכל נימי נפשו.

"אני חייב לצאת בחזרה אל הכותל" אמר בבהילות לרעייתו.

"בוא נשלח את שייקה שלנו, הוא קל רגליים ויעשה את הדרך במהירות רבה ממך" נענתה והוא הגיב במבט אלכסוני. כך להפקיר אבר שהנשמה תלויה בו?

בצעדים מהירים במיוחד עשה שוב את דרכו בין הסמטאות המקומרות של השוק האוריינטלי ועצם את עיניו בכוח לא לראות את הכעכים השחומים הפריכים והריחניים המוצגים לראווה בכל פינה לאורך השוק. הבל של ריח טחב מעורב בארומה של פירות הדר סחוטים עלי נענה ומנטה, הקביל את פניו וליווה אותו. הוא אץ רץ לעבר רחבת הכותל. לבו הלם בפראות. מה יהיה אם מישהו חמד את המחזור שלו, או מישהו לקח אותו בטעות. אלפי מתפללים היו כאן בערב.

הגיע אל הרחבה העליונה וסקר בבהילות את רחבת הכותל. איפה הסטנדר שלו? עמדתי בפינה הימנית, שחזר לעצמו.

הסדרנים החרוצים כבר הספיקו להחזיר את כל הסטנדרים והסידורים למקומם ולבו החסיר פעימה. כל המאמץ היה לשווא.

נואש הסתכל ימינה ושמאלה, קדימה ואחורה. "רבש"ע, הראני נפלאות" התפלל בלחש, הלילה הוא ליל הנסים הגדול.

רחבת הכותל הייתה ריקה לגמרי מאנשים. מעולם לא ראה אותה כך. נפש חיה לא נראתה במקום. ליל הסדר או לא ליל הסדר?

לפתע שמע יבבה מרוחקת. מישהו התייפח בקול דקיק.

כעת ראה מחזה מדהים. בפינה השמאלית ליד המחיצה, מאחורי שולחנות הבימה שרוכזו במקום אחד ישבה מסתתרת דמות קטנה מכורבלת בתוך עצמה. מתוך הפקעת הזאת בקע קול בכי מר.

לבו עלה על גדותיו. מי בוכה כך בליל הסדר?

הוא התקרב אל המקום.

לבו החסיר פעימה נוספת באותו לילה. הדמות הזאת החזיקה את המחזור שלו, נישקה אותו ובכתה מעליו בכי מתייפח.

מי זה. בעצם מי זאת? הוא הבין שזאת אשה זקנה.

התקרב יותר ובחן את הפנים המקומטות, המכורכמות בעווית בכי. כקפוא עמד והתבונן בבקבוק מיץ הענבים שהניחה על הבימה הסמוכה, בגביע, בחבילת המצות. האשה הזאת עומדת לערוך כאן את ליל הסדר!... זכרון ליל הסדר 'ההוא' משנות בחרותו צף ועלה בראשו בבהירות. הזיקנה נתנה אותותיה אבל משהו נראה כאן מוכר מאד!

רבקה?! גברת רבקה? בגד בו קולו ונשמע צרוד וחנוק.

הבכי פסק לרגע. הישישה הביטה בו בעיניים מצועפות. "מי אתה?"

"קוראים לי הרב ישראל קורמן, אבל מה אני מדבר. בשבילך אני שרוליק".

"אוי, שכך יהיה לי טוב. שרוליק?"

"נכון, שרוליק!"

הביטו זה בזו ובמחזור חליפות.

"אני כנראה חולמת" מלמלה לעצמה. "מקודם התנדבתי לעזור לסדרנים לסדר את הרחבה וכך גיליתי פתאום משהו שהזכיר לי את הימים היפים, כשלא הייתי צריכה לשבת לערוך ליל הסדר בבדידות בכותל המערבי. פעם, כשאירחתי אצלי בבית עשרים אורחים... כך ראיתי את המחזור שנתנו בשעתו לשרוליק קורמן, לא יודעת איך זה מגיע לכאן, וכעת הוא בעצמו צומח. אני כנראה כבר לא חיה..".

"גברת רבקה" בקעה שוועה נוראה מגרונו. "אני הייתי אחד מאותם האורחים שלך, ואת חיה וקיימת אבל מה את עושה כאן בליל הסדר? למה את נמצאת פה בשעה כזאת, כל כך לבד".

"ומה אתה עושה כאן?" היא נעמדה על רגליה הישישות מבלי משים.

"התפללתי כאן ואיבדתי את המחזור שלי" מלמל בשפתיים מאובנות.

"ומצאת אותו, ומצאת אותי", צחוק ובכי שימשו בערבוביה בקולה.

"תבואי אתי?" שאל בתקווה. "אני הולך לשבת עם הרבה אנשים, כמו פעם..."

עת שצעדו החוצה מן הרחבה הגדולה המוארת, הצטיירו לנגד עיניו כל העת דברי הפסוק "שלח לחמך על פני המים כי ברוב בימים תמצאנו".

בזכות לחם העוני שאכל לפני שנים בביתה של צדקת זו, בזכות המחזור היוקרתי שקיבל, יכול הוא כעת להשיב מעט גמול למיטיבו, מי שהעמידו על רגליו.